רטנר

אהבת ציון וירושלים

על הירושלמי

ספר

אהבת ציון וירושלים

כולל

שנויי נוסחאות וגירסאות

מתלמוד ירושלמי

הנמצאים בספרי הראשונים, בדפוסים ישנים ופראגמענטין כתבי יד

עם הערות ותקונים

ממני

בער ראטנער

נין ונכד להגאון בעל פנים מאירות ז"ל.

מסכתות: כלאים ומעשרות.

מסכת שביעית

ווילנא

בדפוס ש. פ. גארבער

תרס"ז

נדפס ברשות בת המחבר
גב' שרה סלונימסקי מניו־יורק
ונכדתו גב' דליה קאופמן מירושלים
בת דבורה ויעקב ריאר הי"ד

נדפס מחדש ירושלים, תשכ"ז
במהדורת צילום מצומצמת

פתח דבר.

בע"ה הנני מוציא עתה לאור השנויי נוסחאות והערות ותקונים לירושלמי מסכתות כלאים ומעשרות. המלאכה בסדר זרעים כבדה למאד. ומה גם במס' כלאים. המקורות מעטים למאד. כבר רבינו משולם ברבי יעקב התאונן בתשובתו להר"א אב בית דין „שהלכות כלאים כמה מעורבבין" (ראה ספרי זה צד 57) ומה נענן אנן אחריו? הקורא הלומד יראה כי רבות יגעתי וב"ה מצאתי די לתקן הגירסאות במקומות רבים ולדראות על החסרונות הרבים במס' כלאים ובמעשרות. (ראה ספרי צד 89, צד 128 וצד 132) ותקותי כי הלומדים ימצאו במלאכתי עונג רב ויכירו ויוקירו את ערך פעולתי.

הכתב יד מר"ש סירליו ז"ל למס' מעשרות והשנויים לכלאים ומעשרות מילקוט דפוס שאלוניקי מסורים לי מידידי הרב החכם הגדול רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה הר"ר דוד בארון גינצבורג נ"י מפטרבורג. השינויים מהילקוט קבלתים אחרי כלות הדפסת הספר. וע"כ שמתים בתור הוספה. והקורא הלומד יברך את הרב רד"ג הנ"ל בעד כל אשר עשה לטובת הספר.

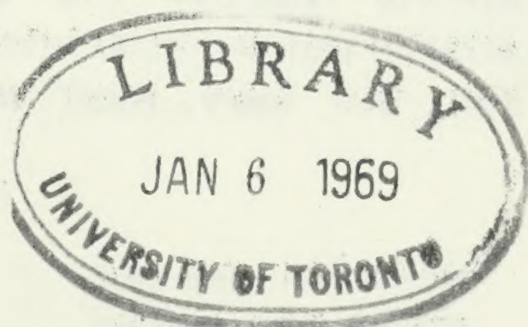
השנויים נעשו עפ"י ירושלמי דפוס וויניציא.

בספרי זה נפלו לדאבון לבבי באיזה מקומות ט"ס קטנים אבל אינם משנים את הענינים.

את ספרי זה הנני מקדיש לזכר נשמת בתי החכמה והמשכלת נפש יקרה מרת רחל בלומה ז"ל שגועה בלא עתה בערב יום הכפורים תרס"ו.

מאת אביה הכוהב בלב דוי המחבר בער ראטנער
נין ונכד להגאון בעל פנים מאירות ז"ל.

ווילנא בחדש סיון תרס"ו.

מכתבי גאוני זמננו שליט"א.

ב"ה יום ג' פ' תרומה כ"ח שבט תרס"ז.

לכבוד הרב הגדול עשר ידות לו בתורה ומדעים הערני העצני כש"ת מו"ה **דוב בער ראטנער** נ"י בעיר ווילנא.

כן נכון הגיעני ספרו אהבת ציון וירושלים הכולל שינויי נוסחאות וגירסאות בירושלמי מס' תרומות וחלה וגם קצת קונטריסים מספרו הנ"ל על מס' כלאים והן דרוש דרש מעמדי לשלוח לו הסכמתי עליו ולא אדע למה זה ועל מה זה הלא כבר הסכימו על חיבוריו רבים מגדולי מדינתו מכיריו ויודעיו ומה גם כי חיבור כזה דבר שפתים אך למחסור להגיד לאדם מה שיחו כי כל אשר עינים לו יחזה את מלאכתו מלאכת הקודש אשר יגע ומצא חדשות נצורות ומלא חפנים דלה מים חיים נוזלים מן לבנון וכל באי שערו יקדמו פניו בתודה ויהללו בשערים מעשיו וכבר אחז"ל אמרין לפעלא טבא יאשר חילא (ש"ר פ"כ) יהי ד' אלקיו עמו ויעל על במתי ההצלחה ויברך הילו ופועל ידיו ירצה וימצא חן בעיני אלקים ואדם כנפשו העדינה ונפש ידיד לכל הוגי דת האמת.

הק' שלו'. **מרדכי הכהן** אבדק"ק **ברעזאן** והגליל יע"א (גאליציא).

ובל אפונה כי בגמר ההדפסה ישלח לי גם יתר העלים מספרו על מס' כלאים לכל יהי חצי דבר, ואם יאבה לשלוח גם על בוכות שבת ושביעית כאשר רמז במכתבו אלי, עמם אכבדה ואקדם פניו בתשואת חן.

הנ"ל

שיל"ת

חזיתי איש מהיר במלאכתו מלאכת שמים, שוקד על דלתי התורה בחזקה בלי עצלתים. וברוחו פי שנים, איזן וחקר ותיקן ועשה לתורת תלמוד ירושלמי אזנים. בספרו „אהבת ציון וירושלים" ובעת עושה מלאכה על אבנים, להדפיס ספרו על מס' כלאים. ריבין וקיבין שינויי נוסחאות מספרי קדמונים במלא חפנים. והמה יאירו בתלמוד ירושלמי את עינים. ה"ה כבוד ידידי הרב הגדול בתורה וחכמה עיניו כיונים על אפיקי הש"ס והראשונים, חוטר מגזע ישישים פאר מקדושים כש"ת מו"ה **דוב בער ראטנער** אחד מיקירי עיר הגדולה לאלקים ווילנא נכד הגאון בעל פנים מאירות זצ"ל. ושלח אלי כמה עלים נדפסים מספרו על מס' כלאים ושחר פני לתת מהודי עליו ולעטרו בעטרת חכמים ביאות לו עפ"י פעלו ואם אמנם טרידנא טובא בטרדת כסדרן ושלא כסדרן בעה"ר ולא יכולתי לעבור בעיון גמור על ספרו עכ"ז לעשות רצון הרב הגאון המחבר שליט"א הייתי כמציץ בין החרכים הנה והנה ומצאתי מלא כף נחת וע"י שינוי הנוסחאות אשר הביא בספרו יהיו תועלת גדול לכל מעיין בתלמוד ירושלמי כי לפעמים אנחנו רואים הלכה אחת בירושלמי אשר היא כולה מוקשה ואין פותר אותה וע"י שינויי הנוסחא אפי' רק תיבה אחת יאיר ההלכה כשמש בצהרים כאשר אבאר איזה בארוכה במק"א ואכמ"ל לכן גם אנכי מסכים על ספרו אהבת ציון וירושלים ועונה אמן בכל כחי להדפיס את ספרו היקר ולהפיצו על פני תבל יראו ישרים וישמחו תופשי תורה יגילו וירונו ויהי נועם ד' על הרב הגאון המחבר שליט"א לבצע מזימות לבבו להוציא ספרו לאור על כל תלמוד הירושלמי כנפש הכותב לכבוד התורה ולומדיה הטרוד מבלי לו ומצפה לישועת ד' ובא על החתום.

היום יום ה' אדר"ח אדר שמרבין בו בשמחה תרס"ז לפ"ק בראדי.

הק' **אברהם בנימין קלוגער** בהגאון מוהרש"ק זצ"ל.

בשם ה׳ ובעזרתו ית״ש יום א׳ תרומה כ״ו שבט תרס״ז פלונסק.

שלום שלום פעמיים, ואריכת חיים, משוכן שמים, לכבוד הרב הג׳ הגדול, מעוז ומגדול, זה סיני בקודש, בקי נפלא, צנא מלא ספרא, משנתו קב ונקי, חמדת ישרון ופאר הדור שלשילתא דיחוסא כש״ת מו״ה **בער ראטנער** נ״י ויזרח כאור המזרח, בעיאב״י ווילנא יע״א.

כל הרט כל עט כל כנף וכל נוצה לא יספיקו לתאר במו אף אחת מני אלף מרגשי גיל והדוה עדן עונג ונחת אשר מלאו את חדרי לבבי בקבלי היום את ספרו המזהיר על תלמוד ירושלמי, אהבת ציון וירושלים על מס׳ תרומות וחלה, אשר שלח לי למנה ותשר, והביב אצלי כהון וכבוד ועושר, כן יקרת מכתבו אלי בבשורה נעימה כי ברצות הש״י יגמור בדפוס בקרוב גם ספרו על מס׳ כלאים ומעשרות, ודרש לשמוע ממני חו״ד על טוב ספרו, הנה דבר שפתים למותר, כי אשר יבוא בשבח ותהלה, הוא כמהלל ומשבח אור שבעת הומים כי טוב כי מי לא יחזה בספריו אור יקרות, אמרות טהורות הנחמדים מזהב ומפז הדר וסוחרת, פריו למאכל להשביע נפשות שוקקות וכל מעשהו בקודש, מלא וגדוש, בחכמה בדעת ובתבונה, לברר הנוסחה הנכונה, ואסף כל שינויי הגרסאות הנמצאים בספרי גדולי הראשונים בהביאם מחז״ל בני מערבא, גם מתלמוד ירושלמי בכתי״ק, ומכין חרכי הפעולה, מציין שקידת ויגיעת הפועל כ״ת שי׳, ורב כוחו בשני התלמודים ובראשונים ובעלי הלכות, חזיתי איש מהיר במלאכתו מלאכת שמים. ומה נכבד היום בהגלות לעינינו אור יקר הרואה אומר ברקאי, ולא אפון כי כמוני כמו כל יודעי תורה ושוחרי תושי׳ שבע ביום יהללוהו ויברכוהו על כל הטוב אשר עשה ועושה לבית ישראל, כי דלה דלה לנו פנינים יקרים שפוני טמוני קודש אשר עד כה היו טמונים וגנוזים בכת״י לא שזפתם עין, ואשר היו מפוזרים בגנזי קדמונים, ויאמרו לפעלא טבא יישר כוחו וחילו על אשר נטה שכמו לשאת עבודת הקודש הזאת, הדרושה שקידה לא מעטה, ויגיעה לא מצערה, לערוך מערכות לקבצם ולחברם אחד אל אחד, להושיבם על כנם ועל בסיסם, משובצים זהב טהור במלואותם, אשרי חלקו שזכה לכך לזכות את הרבים, ויעזרהו הש״י בכח ועצמה להשלים המלאכה המפוארה, ורבים ימהרו ויחושו לקבל ספריו בדיצה, ויפוצו מעינותיו חוצה, ישמחו החברים ויגיל התלמידים, אורה ושמחה ליהודים, ובתוכם גם אני המתעלס באהבתו ודורש שלות תורתו, יהי לאור ולישועת הש״ת וקרן ישראל ירום, ונעלה לציון מרום הרים.

צבי יחזקאל מיכלזאהן אבדפ״ק פלונסק והגליל בעהמח״ס דגן שמים וצ״ב.

אהבת ציון וירושלים

כלאים.

פ"א ה"א במשנה החיטים והזונין. בערוך ערך זנין בראש כלאים החיטין והזינין וכו'.

פ"א ה"א במשנה והפורקדן והטופח. בפי' הר"ש טבול יום פ"א משנה ב' כדתנן בריש כלאים הפול והטופח עכ"ל ובפי' רה"ג שם כדאמרינן לענין כלאים הפורקדן והטופח. וכן הוא בתוס' מנחות ד' ע' ע"א ד"ה תנא. ובסמ"ג לאווין רע"ט שנינו בתחילת מס' כלאים וכו' הפרקדן והטופח וכו'. וכן הוא בערוך ערך פול. אבל בד' פיזרו רל"ז והפורקדן. ובמתניתא דבני מערבא הפורקדן והטופיח. ובפי' הר"ש בפיאה פ"ו משנה ז' טופח מין קטנית והוא דק כדתנן בריש כלאים הפול והספיר והטופח עכ"ל.

פ"א ה"א במשנה והשעועית. במשנה שבמשניות והשעועים. ובתוי"ט בירושלמי הגי' והשעועית בתי"ו עכ"ל. וכן הוא בתוס' מנחות הנ"ל. ועי' לקמן בגמרא בסוף ה"א.

פ"א ה"א כתיב שדך לא תזרע וגו'. בפי' מהר"י במ"צ וילפינן בירושלמי לפי שכתיב שדך וגו' ופירש בכלאי בגדים וכו'.

פ"א ה"א הייתי אומר אפילו שור. בפי' הר"ש ירושלמי הייתי אומר אף הכא (ב' מלות ליתא) אפילו וכו'.

פ"א ה"א החיטים והזונין וכו'. באור זרוע ח"א סי' רנ"ב ירושלמי החטים וכו'.

פ"א ה"א החיטים והזונין אינן כלאים זה בזה. שש מלות אלו ליתא באור זרוע הנ"ל.

פ"א ה"א דבר שאינו אוכל. במלאכת שלמה דגרסי' בירושלמי דבר שאינו אוכל הוינן מטעין (מטעי) וכו' מקיימין אותו (אותן) ליונים.

פ"א ה"א אמר רבי בא ב"ז כר' ליעזר. פי' שר' בא בר זבדא מקיים מתניתא כיחידאה כר"א?

פ"א ה"א מקיימין אותן לגמלים בערביא. בפי' הרא"ש (בספר פי שנים) בכלאים פ"ה משנה ה' מפרש טעמא דר"א משום דבערבוביא (בערביא) מקיימין קוצין לגמליהן וכו' בירושלמי דריש מכילהין מוכיח דרבנן מודו דבערבוביא מקדשין ובהא פליגי דר"א סבר כיון דבערבוביא מקיימין הוו כלאים בכל מקום וכו' ע"ש. ובסמ"ג לווין ר"פ (ד' קאפוסט) המקיים קוצים בכרם בארץ מערב וכו' עכ"ל. אבל בסמ"ג (וויניציא רפ"ב) המקיים קוצים בכרם בערבוביא. ועי' בויק"ר פ"כ אות ב' למערבביא אלו שלבם וכו' ולעיל שם פי"ז אות א' מובא המאמר והגי' במערבא אומרים וכו'.

פ"א ה"א להביא קרנים. באור זרוע הנ"ל להביא קוצים. וכן הוא בפי' הר"ש כאן. ובפי' מהר"י במ"צ לקמן בפ"ה משנה ח', וגי' ישרה היא כי קוצים קאי על המשנה המקיים קוצים בכרם שנזכרת לעיל. ולקרנים אין זכר כאן. והיה כתוב כאן להביא ק'. ובא מעתיק ופתר: להביא קרנים.

פ"א

פ"א ה"א אר"י מין חטין הן וכו'. בפי' רש"י בבראשית רבה פנ"ט ומפרש בתלמוד ירושלמי זונין מין חטין הן אלא שהפירות מזנין משתנין לרעה (ב' מלות ליתא) היך מד"א (כהדא דתני) ולא תזנה הארץ עכ"ל. וכן מובא באור זרוע הנ"ל. ובערוך ערך זנין ובריש כלאים ירושלמי זונין מין חיטין אלא שהפירות מזנין בהדא דתני (כן הוא בערוך פיזרו רל"ז, ובערוך השלם הגי' כהדא דכתיב) וכו'.

פ"א ה"א כהדא דתני. תו"כ קדושים פ"ז, ובהוספתא קדושין פ"א בשם ר' יהודה. ובכ"י אחר (בהוצאת צוקערמאנדעל) ר' יהודה בן בתירה. ובפי' ר"ש משאנץ בתו"כ הנ"ל ובגמרא דכלאים אמרינן זונן הוא בא מדרא דטופנא עכ"ל ולפנינו ליתא.

פ"א ה"א ר' יעקב בר זבדי בעא קומי ר' ירמיה. בסדר הדורות (צד 236 הוצאת מ"ל ז"ל) נשמט זה.

פ"א ה"א והוה מסתכל ביה. במלאכת שלמה בפי' כאן: גרסינן בירושלמי וכו' והוה ר' ירמיה (ב' מלות ליתא) מסתכל ביה.

פ"א ה"א ר' יוסה בשם וכו'. בס' הון עשיר מסוגיית הירושלמי דגר' התב ר' ייסא בשם וכו'.

פ"א ה"א כולהין זוגות זוגית וכו'. באור זרוע ח"א סי' רי"ד והכי אמר התם בירושלמי להדיא ר' יוסי (יוסה) בשם ר' יוחנן כולן (כולהון) זוגות זוגות מה על כל פירקא את אמר (אתאמרת) או על דא מילתא (על הדא הלכתא) מן מה דאמר רב חמשה ירקות שאדם יוצא בהם (בהן) בפסח כולם מותרין ליזרע בערוגה ואמר הדא דרב פליגא על ר"י הדא אמר על כל פרקין (פירקא) את אמרת (אתאמרת) עכ"ל ובב"י (טור יו"ד סי' רצ"ה) והכי אמרינן בהדיא בפ"ק דכלאים ר' יוסי בשם ר' יוחנן וכו' ובס' הון עשיר הנ"ל מותרים לזרוע (ליזרע) בערוגה וכו' ע"ש.

פ"א ה"א על כל פירקא אתאמרת. בפי' הר"ש בירושלמי וכו' על כל פירקא קא אמרת וכו' ואסיק על כל פירקא עכ"ל. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) מפרש בירושלמי דכולי פרקי' זוגי זוגי קתני וכו' עכ"ל.

פ"א ה"א רבא בשם רב כילהן זוגות. בבבלי פסחים ל"ט סע"א והא אמר רב זוגות זוגות קתני, וע"ש בפירש"י. ובפי' רבינו חננאל שם זוגות זוגות בפני עצמן אינן כלאים הא כולהו בהדדי כלאים נינהו עכ"ל. ובאור זרוע סי' רי"ד ר' בא (רבא, וזה ט"ס) בשם רב כולהון זוגות זוגות אלמא וכו' ע"ש. וכן מובא הירושלמי באור זרוע ח"א סי' רנ"ב וע"ש. ובתוס' מנחות ד' ע' ע"א תנא וכולן זוזי קתני. ועי' בבלי עירובין ל"ז ע"א זוזי זוזי קתני. וע"ש בגליון הגמ'.

פ"א ה"א תמן הוא אמר כולן מין אחד. לקמן בהלכה ד' וע"ש.

פ"א ה"א על פינקסיה דר' הלל וכו' על כיתלא דר"ה. פי' ר' יוסי אומר שהיה כתוב על פינקסיה דר' הלל, ור' יונה אמר שהיה כתוב על כותלא דר"ה.

פ"א ה"א פילה פישונה. המאמר משובש. ומובא בגירסא מתוקנת בפי' הר"ש ומהר"י במ"צ וז"ל ירושלמי הפול (ליתא) פולא הספיר (ליתא) פישונא וכו' וע"ש שמפרשים המאמר. ובערוך ערך פול א' ירושלמי הפול פילא וכו' וע"ש. ובמוסף הערוך ערך פשון ירושלמי ריש כלאים פול פילא ספיר פישונא פי' בל"י וכו' מין קטניות עכ"ל.

פ"א ה"א נילבונה. בכפתור ופרח פרק נ"ו וכן הוא בירושלמי פרקדן (ליתא) נילבונא שעועית (ליתא) פסילהא (פסילתה).

פ"א ה"א סרפוונה. בערוך הנ"ל (פיזרו רל"ז) פול הלבן (ב' מלות חסר לפנינו) ספרווה ובערוך השלם הגי' ספרווה.

פ"א

פ"א ה"א כיני מתניתא הלבן והשעועית. בפי' מהר"י במ"צ ירושלמי כיני מתני' לא תימא פול הלבן אלא הלבן והשעועית עכ"ל ולי נראה לפי שיש ששנו במשנתינו והשעועים (כן הגי' במשנה שבמשניות) לזה אמר הגמרא שהגי' הנכונה והשעועית.

פ"א ה"א למה נקרא שמה שעועית. מובא בערוך ערך פול א' ובכפתור ופרח פרק נ"ו.

פ"א ה"א שהיא משעשעת את הלב. בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ שמשעעת הלב וכו' מלשון ועיניו השע עכ"ל ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ג ה"ג ובירושלמי למה נקרא שמה שעועית שמטמטמת הלב וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ב במשנה והמלפפון. באגודה ה' כלאים והמלפפונים פי' קשיאים לבנים עכ"ל. וכגירסתינו כן בתרומות ספ"ב.

פ"א ה"ב במשנה והזרת גלים וכו' כרישים כרישי שדה. בכפתור ופרח פנ"ו והזרת גנים וכו' כרשינין וכרשיני שדה.

פ"א ה"ב במשנה והרומצא. במתניתא דבני מערבא והמרוצה. ובכפו"פ פנ"ו והרמוצה.

פ"א ה"ב במשנה וחרוב. בערוך ערך פיל והחריב. וכן לקמן בה"ב בגמרא.

פ"א ה"ב דברי חכמים וכו'. בפי' הרא"ש בירוש' מפרש טעמא דחכמים דכשאדם נוטל גרעין מצד הפטמא וכו' ע"ש ובפי' ר"י במ"צ מ"ט א'ר יודה (יודן) בר מנשה דברי חכמים דא' אינן כלאים (ג' מלות אחרונות מדברי ר"י במ"צ בעצמו) וכו'.

פ"א ה"ב והיא נעשת מלפפון. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' ונעשית מלפפונים. ובאור זרוע ח"א סי' רנ"ג כגי' הדפוס. וכן מובא בפי' הר"י במ"צ. ובערוך ערך מלפפון פי' בירושלמי אדם נוטל מעה אחת מפטמה של אבטיח ומעה של קישות ונוטען והיא נעשת מלפפון עכ"ל כן הגי' הנכונה בד'פוזרו רל"ז ובן צ"ל בירושלמי. ובערוך השלם הגי' משונה. במוסף הערוך ערך קט תר"י את הקשאים ואת האבטיחים ית קטיא וית מלפופניא ובל' משנה אבטיח ומלפפון שני מינים שונים עכ"ל.

פ"א ה"ב עיקרו כלאים. באו"ז הנ"ל עיקרן כלאים. ועי' בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ. ובערוך הנ"ל: ר' יהודה אומר כלאים דקא סבר עיקרן כלאים וכו'. ובב"י (בטור יו"ד סי' רצ"ה) הגי' משונה קצת וז"ל והוא מבואר בירושלמי דכלאים פ' רבי יהודה אומר נוטל אדם מעה מפיטמא של תפוח ומעה מפיטמא של אבטיח וגותן לתוך גומא ומתאחין עכ"ל.

פ"א ה"ב מפיטמה של אבטיח ומעה אחת וכו'. במוסף הערוך ערך מלפפון ומאמר הירושלמי לא יכולתי להולמו בדברי ר' יהודה כי מעה של אבטיח לא מתאחי' עם מעה של תפוח וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ב והן נתאחין וכו' בלישנא יונא. באו"ז הנ"ל מתאחין וכו' צווחין ליה בלשון יון מלפפינון (מולפפון). ובפי' מהר"י במ"צ לפום כן צווחין ליה אילופיפנון. ובפי' מהר"ש משאנץ בתו"כ קרושים פ"א ובגמרא פ"א דכלאים ר' יהודה אומר וכו' ומתאחין וצווחין להון בלשון יון מלפפון וכו'.

פ"א ה"ב הקישות והאבטיח מה אמר בה ר' יודה. באו"ז הנ"ל והכי מפרש לה התם בירושלמי הקישות וכו' הקישות והאבטיח צריכא (צריכה) פי' אני יכול להעמיד הברייתא דלצדדין קתני ולא תפשוט מינה הקישות והאבטיח וכו' ע"ש.

פ"א ה"ב הקישות והאבטיח צריכה. בפי' הר"ש והקישואין והאבטיחין צריכה.

פ"א ה"ב ר' חנניה אמר הסדיגרין. באור זרוע ח"א סי' רנ"ג ירושלמי ר'

חנינא

הנינא (חנניה) אומר חסא דאגרון. ובפי׳ הר״ש ירושלמי וכו׳ חסא דאיגרין. ובפי׳ מהר״י קורקוס גה׳ כלאים פ״ג ה״ג נתבאר בירושלמי חסא דאיגרין. ובירושלמי פסחים פ״ב ה״ה בחזרת חסין. וכן הוא בבבלי פסחים ל״ט ע״א.

פ״א ה״ב שמעון בריה דרבי אבי. באור זרוע ה״א פי׳ רנ״ד ירושלמי וכו׳ שמעון בריה דר״א. ובמוסף הערוך ערך אנטובין כלאים בירושלמי פ״ק שמעון בריה דרבי אבין (אבי) וכו׳ עכ״ל ובדמאי פ״א ה״א בדו״ו רבי שמעון בריה דר׳ אבי אמר אילו שהן יוצאות וכו׳. אבל כד ויטאמיר שם בריה דר׳ אבא ובפי׳ הר״ש שם ר׳ שמעון בר אמי. ובפי׳ ר״י במ״צ בריה דר׳ אבא. וחושב אני שזה הגיהו עפ״י דפוס ויטאמיר. ובירושלמי יבמות פי״א (ד׳ ווניציא י״ב ע״א שורה י״ד) ר׳ שמעון בריה דר׳ איבו; ובבראשית רבה פי״ח הגי׳ ר׳ שמעון בריה דר׳ אבהו.

פ״א ה״ב אנטובין. באו״ז הנ״ל אנטיבין. ובמוסף הערוך הנ״ל אינטובון פי׳ בדי יווני מין ירק הנאכל וכו׳ עכ״ל.

פ״א ה״ב ר״י בי ר׳ בון אמר יסיה לי. בירושלמי פסחים פ״ב ה״ה ר׳ יוסה בי ר׳ בון אמר יסי הלי. ובדפוס ויטאמיר שם: אמר ר׳ יסי חלי. ואולי צ״ל כאן: ר״י בי ר׳ בון אמר חסי.

פ״א ה״ב עולשין טרוקסימון. באור זרוע הנ״ל ובירושלמי טרוכסמין. ובפי׳ מהר״י במ״צ ירושלמי טרוכסמאי; ובפי׳ הר״ש ובירושלמי טריכסימין ובערוך (פיזרו וויניציא) ערך עלש וערך טרוכסימון ירושלמי עולשין טריכסימין (טריקסימון) ובירושלמי פסחים פ״ב ה״ה בעולשין טרוקסימון.

פ״א ה״ב עולשי השדה עולתין. באו״ז הנ״ל עולשי שדה עלתין דחקלא. וכן מובא בערוך הנ״ל ע״ש. ובערוך פיזרו הל״ז עולשי שדה עולתי.

פ״א ה״ב כרתי שדה קפלוטין. באו״ז הנ״ל כרישי שדה קליעין. וכן בערוך הנ״ל כרישי שדה קפלוטין.

פ״א ה״ב מתני׳ דרבי אלא כרבי נחמיה בשם רבי נחמיה. וכן הוא בד׳ אמשטרדם וקראקוי. ולא מצינו דוגמתו במ״א שיאמר ר׳ נחמיה בשם ר׳ נחמיה. אבל הגי׳ באור זרוע ה״א פי׳ רנ״ג ירושלמי וכו׳ דלעת מצרית מתני׳ ר׳ אילא בר נחמיה דלעת ארמית וכו׳, ולפני האו״ז הנ״ל היתה בבבלי נדרים נ״א גם כן הגירסא ר׳ אילא בר נחמיה אומר דלעת המצרית כלאים עם הרמוצה. ולפנינו שם הגירסא ר׳ נחמיה אומר. ובפי׳ הר״ש בכלאים כאן ירושלמי תנא בשם ר׳ נחמיה. ובפי׳ ר״י במ״צ תני בשם ר׳ נחמיה. ובמלאכת שלמה בפי׳: ירושלמי מתני׳ דלא כרבי נחמיה דתני בשם ר׳ נחמיה דלעת ארמית וכו׳ עכ״ל והיא גי׳ מיושרה, בסדר הדורות צד 282 ר׳ נחמיה בש״ר נחמיה ירושלמי כלאים פ״א ה״ב עכ״ל וסמך בזה על גירסת הדפוס.

פ״א ה״ב דלעת ארמית היא דלעת מצרית. בתוספתא כלאים פ״א ר׳ נחמיה אומר דלעת ארמית ומצרית כלאים. ובכפתור ופרח פרק כ׳ מובא התוספתא בנוסח אחר וז״ל תוספתא מס׳ כלאים פ״ק דלעת יונית עם המצרית ועם הרמוצא אעפ״י שדומין זה לזה כלאים זה בזה עכ״ל.

פ״א ה״ב עם היונית כלאים וכו׳. וכן הוא בתוס׳ כלאים שם היונית כלאים עם הרמוצה אבל באור זרוע ה״א פי׳ רנ״ג דלעת ארמית היא דלעת מצרית כלאים עם הרמוצה.

פ״א ה״ב והרמוצה אמר ר׳ הונא כמין דלעת מרה היא וכו׳ בירושלמי נדרים פ״ו סה״א והן ממתקין אותה בכימצא. ובפי׳ רב האי גאון בנגעים פ״ט משנה א׳ כדאמרינן בהרמוצה דלעת מרה היא וממתקין (והן ממתקין) אותה ברמץ עכ״ל

עכ"ל ובערוך ערך רמץ א' ירושלמי בריש כלאים אר' הנינא (חיננא) כמין דלעת והן ממתיקין אותה ברמץ וכו' עכ"ל ובאור זרוע הנ"ל והרמוצה וכו' ובתלמוד דידן לא קיימא הך מילתא וכו' עכ"ל וכן בפי' הר"ש והרא"ש. שוב ראיתי בערוך ד' פיזרו רל"ז ושם הגי' אר' חנינה כמין דלעת מרה (בערוך השלם חסר מלה אהרונה) והן ממתקין אותה ברמץ.

פ"א ה"ב כמין פול מצרי וכו'. בערוך ערך פול א' ירושלמי והחרוב אר"י כמין פול מצרי פרסי היא פי' והתרמילין שלו כולן דומה להזיבין וכו' וקצוי (וקצצויי) דמיין לחרובא (לחרובה) ולפיכך אינן כלאים זה בזה עכ"ל ובפי' הר"ש ירושלמי וכו' וקיצוציי דמיין לחריבא עכ"ל ובפי' הרא"ש מפרש בירושלמי וכו' ועליו דומין לעלי החרוב. ובערוך השלם ערך קץ ה' ובר"ג דכלאים דבני מערבא וקצצויי דמיין לחרובה עכ"ל ובד' פיזרו רל"ז הגי' ובראש גמרא דכלאים דבני מערב וקצצוים דמיין לה עכ"ל ובאור זרוע הנ"ל כמין פול מצרית פרסא (פרסי) הוא וקצוצוי דמיין לחרובא עכ"ל ובפי' המשניות להרמב"ם הוא מין (בהעתקת הרב ר"ש באמבערגער מין ממיני וכו') הפול המצרי ושמו חרוב וכן פירשה הגמרא עכ"ל ובכפתור ופרח פנ"ו ירושלמי והחרוב אמר יונה כמין פול המצרי (מצרי) פרסי הוא.

פ"א ה"ג במשנה הלפת והנפים. וכן הוא בערוך ערך נפס. ולהלן מוסיף הערוך: ירושלמי נפוץ עכ"ל ובד' פיזרו רל"ז ירושלמי נפין. ולפנינו ליתא. ובאו"ז ח"א סי' רנ"ד הלפת והנפוץ. וכן הוא בכפו"פ פנ"ו.

פ"א ה"ג במשנה והתרובתור. באגודה והכרוב תור פי' שקלחיו דקין עכ"ל ועי' להלן, ובערוך ערך תרבתר בריש כלאים הכרוב והתרבתר פי' מין של כרוב הוא וכו'. ובמתניתא דבני מערבא והתרבתור. ובאו"ז הנ"ל והתרובתר.

פ"א ה"ג במשנה והלעונים. במתניתא דבני מערבא והדלעונין, ושם הסרות המלות: אינם כלאים זה בזה. וכן ליתא בכפו"פ פנ"ו. וכן ליתא בכת"י שממנו הדפים הרב ר"ש באמבערגער פיהמ"ש להרמב"ם (פראנקפורט תרנ"א).

פ"א ה"ג במשנה והבלצול. בהאגודה והבצלים צול. ובכפו"פ פנ"ו והבצלול.

פ"א ה"ג במשנה והתורמים והפליסלים. בערך ערך פלסלום (פיזרו רל"ו) התרמוס והפלסלוס.

פ"א ה"ג והתרובתיר כורב דקיק. באור זרוע ח"א סי' רנ"ד ירושלמי הרובתר כרוב דקיק, וכן הוא בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ. ובכ"מ ה' כלאים פ"ג ה"ו ומ"ש עוד הראב"ד (לפנינו בהשגות ליתא) וכן נראה מהמשנה וכו' מהתרובדור. ובערוך ערך תרבתר ובתלמוד ירושלמי פי' כרוב דקיק. ובפי' המשניות להרמב"ם כרוב מדברי שקלחיו דקין וכן פירשוהו בגמרא עכ"ל ובהעתקת הרב רש"ב נ"י וכן פירשוה בגמרא כרוב דקיק.

פ"א ה"ג והלעונין (במשנה והלעונים) המעיין. באור זרוע הנ"ל לעונין המעמץ, ובפי' הר"ש ומהר"י במ"צ כגי' הדפים. ובערוך ערך לעין בירושלמי המעויין עכ"ל והמלאכת שלמה בפי' והלעונים פי' בירושלמי המועייאן וכתב הרש"ש (ר' שלמה שיריליו) ז"ל ונ"ל שהן אשפינקאש בלע"ז שהן חמוצין קצת מתרגום חמץ חמיע עכ"ל שוב ראיתי בערוך הנ"ל פיזרו רל"ז בירושלמי והלעינין חמעיין ובערוך השלם לא התעורר ע"ז.

פ"א ה"ג והשומנית תומניתה. בפי' מהר"י במ"צ ירושלמי תומניתא פי' רב נסים ז"ל מקום הוא ונקרא כך וכו' עכ"ל ובערוך ע"ך שם בריש כלאים השום והשומנית ירושלמי תומניתא עכ"ל ובכפתור ופרח (פנ"ו צד תשמ"ג) השומית שום מדברי וכו'. ובתוס' טבול יום פ"א והשום והשנונית. בורקהארד צד 49 מונה בין הכפרים

הספרים אשר במחוז בעלבך (בעל בכי) תמנין עילאי ותמנין תחתאה. ואולי הוא המקום תומניהא כפי' רנ"ג הנ"ל.

פ"א ה"ג והבצלצול פלל גולה. באור זרוע הנ"ל בצלצול פגלג. ובפי' הר"ש ומהר"י במ"צ ירושלמי בצלצול פללגולא בערוך פי' בצל של יער עכ"ל ובערוך ערך בצל בראש כלאים בירושלמי בצלצול פגלגולה וכו' ע"ש. ובמעריך ערך בצלצול כתב הערוך בירושלמי וכו' ובירושלמי שלנו גרסינן פללגולה וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ג והפלוסלוס פרמועה. באור זרוע הנ"ל פלוסלוס פרמוטה ובירוש' שלפני לא מצאתי זה עכ"ל ובפי' הר"ש פלסלוס פרמותא.

פ"א ה"ד במשנה האגסין וכו'. בערוך ערך קרסטמל בריש כלאים וכו' האגסין והקריסטמלין וכו' ע"ש ובבת"י עם פי' המשני' להרב"ם הנ"ל ובאילן האגצין והקרצטמילין.

פ"א ה"ד במשנה והעוזרדי'. בה' כלאים להרא"ש סי' ב' העוזרדין. ובערוך ערך פריש בריש כלאים וכו' והעוזרדין ובערוך ערך חוזר וערך עוזר וראש המשנה הפרישין והעוזרדין. ובתשובות הגאונים (הוצאת הרב הגדול רא"א דר. הרכבי נ"י) צד 10 עוזרדין וכן פירושו וכו' ודע כי יש שונין אזרדין ויש ששונין זרדין וזה הוא הלשון המדוקדק עכ"ל ובמתניתא דבני מערבא והחזרדין. ובבת"י הנ"ל והעוזררין.

פ"א ה"ד במשנה והחזרד. וכן במתניתא דבני מערבא, אבל בה' כלאים להרא"ש והחזרד. ובסמ"ג לוין רע"ט והחזרת. וכן היא באגודה.

פ"א ה"ד במשנה הפרסקין, בסמ"ג שם והאפרסקין. ובערוך ערך אפרסק בראש כלאים האפרסקין וכו' ס"א פרסקין עכ"ל.

פ"א ה"ד במשנה השיזפין. בה' כלאים להרא"ש השופים. ובס' אדם לר' ירוחם (נתיב כ"א ח"א) ועוד במשנה וכו' והשרדפין והרמזין.

פ"א ה"ד פרישין אמר ר' יונה אספרלגין. באו"ז ח"א סי' רנ"ו פרישין אמר ר' יונה אספרגילין. ובפי' מהר"י במ"צ ירושלמי אר' יוחנן (יונה) ספרגים. ובפי' הר"ש ר' יונה אמר אלספרגין. ובב"י (בטור יו"ד סי' רצ"ה) ור"ש כתב ירושלמי אר' יונה אספרגלין) ובערוך ערך פריש בירושלמי בראש כלאים ובראש מעשרות (פ"א ה"ג) פרישין א"ר יונה איספרגלין וכו'. ובפי' הר"ש בעוקצין פ"א משנה ו' בירוש' בריש כלאים ובריש מעשרות אמר ר' יוסי (יונה) אספרגלין. וכן הוא הגי' בנוסף הערוך ערך פריש. וכן העתיק לעווי (ה"ד צד 141).

פ"א ה"ד בשם ר' יהושע בן לוי כולהון זוגות זוגות. כן הגי' בפי' הר"ש ור"י במ"צ בשם הירושלמי.

פ"א ה"ד רב אמר כולהין מין אחד. כן הוא גם בפי' הר"ש ור"י במ"צ. וזה סותר למ"ש לעיל הלכה א' בשם רב שכולהון זוגות זוגות.

פ"א ה"ד התיב (בר' זיטאמיר בטעות: התיר) ר"י בר"ב והתני אף הרוגייני' (בר' זיטאמיר הרוגינ') ובאור זרוע סי' רנ"ו ירושלמי וכו' והתני הרוגיונים.

פ"א ה"ד בשוקי של צפורין וכו'. תוספתא כלאים פ"א וע"ש.

פ"א ה"ד בתחום אריח וכו'. באור זרוע ח"א פי' רנ"ו ירושלמי כתחום אריה (אריח יעי' בבלי סוף יבמות) וכו' דאהי (יבא) תלמיד אחד וכו'. אבל בפי' הר"ש אריח. (ובפי' הר"ש ר' קושטא' הגי' בטעות בתחום אמר ר' יוחנן, ועיי' מלת אריח אמר ר' יוחנן) והמקור בתוספתא כלאים פ"א. הרב ר"י רייפמאן ז"ל הגיה בקינת איכה ישבה חבצלת השרון חמת אריח: תחום אריח. עפ"י הירושלמי כאן.

פ"א ה"ד הא חיזרר על גבי אגס. באו"ז הנ"ל ליתא מלת חיזרד.

פ"א. ה"ד תני גוי שהרכיב וכו'. תוספתא כלאים פ"א וע"ש. ובאור זרוע ח"א

סי'

סי' רנ"ו ירושלמי וכו' תני גוי שהרכיב אגוז על אפרסקי (ע"ג פרסק) וכו'. יבפי' הר"ש ע"ג הפרסק. ובתוס' ר"י הזקן בקדושין ל"ט ע"ב כדאיתא בירושלמי וכו' גוי שהרכיב אגוז ע"ג אפרסקין וכו'. וברדב"ז ה' כלאים פ"א ה"ז ירושלמי פ"ק הני נכרי שהרכיב וכו'. ובאגודה ירושלמי כותי שהרכיב אגוז ע"ג אפרסקין וכו' ע"ש, ובכפתור ופרח פנ"ח ירושלמי גוי שהרכיב אגוז ע"ג פסתק (פרסק).

פ"א ה"ד נוטל ממנו יחיר. ברמב"ם ה' כלאים פ"א ה"ז ומותר ליטע יחור מן האילן שהורכב כלאים וכו' ובכ"מ שם ירושלמי פ"ק דכלאים עכ"ל,

פ"א ה"ד והולך ונוטע. בפי' ר"י הזקן הנ"ל וחוזר ונוטע. ובטור יו"ד סי' רצ"ה ומותר ליקח ענף מן המורכב ולנוטעו במקום אחר. ובב"י שם ירושלמי בפ"ק דכלאים תני גוי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק וכו' ע"ש.

פ"א ה"ד מה נפיק מינהון. בפי' מהר"י במ"צ בשביעית פ"ב משנה ו' כדתניא בכלאים וכו' מה נפיק מינהון קריר ופירסקיא. ובאור זרוע הנ"ל מה נפק מנהון קירדו פירסיקיא (קרדיה פרסקיה). וכן הוא בפי' הר"ש. ובערוך ערך שוף ירושלמי וכו' קדריה פרסקיה. (בד' פיזרו רל"ז פרסיקה) ועי' בערוך השלם. ובמוסף הערוך ערך קריה ירושלמי בריש כלאים מה נפק מנהון קרוה פרסיקא וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ד הרכיב תריד ע"ג הרכון. תוספתא כלאים פ"א וע"ש. ובאור זרוע הנ"ל הרכיב תרדין ע"ג חרבון אעפ"י שישראל אסור לעשות כן (שאין ישראל רשאי לעשות כן) נוטל ממנו (הימנו) זרע וזורע (והולך וזורע) במקום אחר. ובפי' הר"ש הרכיב תירדין ע"ג ירבון. ובערוך הנ"ל ע"ג דרקון. ובכפתור ופרח הנ"ל הרכיב תריד ע"ג דרקון (דרכון) וברדב"ז ה' כלאים פ"א ה"ז ע"ג דרבין.

פ"א ה"ד מה נפיק מנהון. באור זרוע הנ"ל מה נפק מנהון כרוסלינון (כורבי לבנון) ובפי' הר"ש קורבי לבנון. ועי' בערוך הנ"ל. ובמערוך כרבי לבנון בירושלמי בפ"ק דכלאים וכו' ובכפו"פ הנ"ל מה נפק מינהון כורסי לבנין.

פ"א ה"ד זרגון ולפת. במוסף הערוך ערך זרגון כלאים בירושלמי זרגון ולפת מאי נפיק וכו' ע"ש.

פ"א ה"ד מה נפק מנהון פטר. באור זרוע הנ"ל מה נפק מינהון אסטפניני שימר וכרפס מה נפק מנהון (שש מלות אחרונות חסרות לפנינו) פטרוסלנון (פטר פיטרה סילינון). וכן הוא בפי' הר"ש באיזה שנוים קלים. ובמוסף הערוך ערך פטרו"ס לינון ירוש' ריש דכלאים נפק מנהון פטרושלינין עכ"ל ובמוסף הערוך ערך שמר ירוש' דכלאים פ"ק שמר וכרפס מה נפק מינהון פיטרושלינון וכו'. ועי' בערוך השלם ערך אסטפניני.

פ"א ה"ד לוזין ובוטמין. באור זרוע הנ"ל ליזין ובטנין. ובערוך ערך פסתקא וערך שוף ירושלמי בפ"ק דכלאים אדם נוטע לוזין ובוטמין (בערוך השלם ע' שוף הגי' ובוטנים אבל בד' פיזרו רל"ז ובוטמין) מה נפק מנהון פסתקין עכ"ל ולפנינו בשנוים. ובכפתור ופרחפרק נ"ח ירושלמי מס' כלאים פ"ק אדם נוטע (ב' מלות ליתא) לוזין ובטמין מהנפק (מה נפק מביניהון) מנהון פוסתקין עכ"ל.

פ"א ה"ד זיתין ורימון וכו'. בה' כלאים להרא"ש סי' ב' ובפי' הרא"ש שופין מפרש בירושלמי הנוטע זתים ורמונים יחד נפק מנהון שופין (שיזפין) עכ"ל ובאור זרוע הנ"ל זתים ורמונים וכו' שופין. ובס' אדם לר' ירוחם (נתיב כ"א ח"א) שרדפין מפרש בירושלמי הנוטע זתים ורמונים ביחד יוצא מהן מין שרדפין ונקראין שופין עכ"ל. ועי' לעיל במשנה. ובכפתור ופרח פנ"ח זתים ורימון מהנפק מנהון שוזפין. ובטור יו"ד סי' רצ"ה שרפים מפרש בירושלמי הנוטע זתים ורמונים יחד נפק מנהון שרפין עכ"ל ובערוך הנ"ל הגי' זיתים וריטין (ורימין) וכו'.

פ"א

פ"א ה"ה במשנה הצנון והנפוס. וכן הוא בעוקצין פ"א משנה ב'. ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים סי' ל"ג) כאשר שנינו הצנון והנפוס וכו'. וע"ש בהערות. ובערוך ערך נפס כאשר שנינו הצנון והנפוס וכן הוא בכפו"פ פרק נ"ו, וברמב"ם ה' כלאים פ"ג ה"ג. אבל באו"ז סי' רנ"ז הצנון והנפוין.

פ"א ה"ה במשנה והרמוצא. במתניתא דבני מערבא ועם תרמוצא. ובכפו"פ פנ"ו ועם הרמוצה. בבבלי נדרים נ"א סע"א איתיביה רבינא לרב אשי רבי נחמיה אומר דלעת ארמית היא דלעת המצרית וכו' תיובתא. ומדוע לא הקשו ממשנתינו ודלעת יונית עם המצרית והרמוצא אעפ"י שדומין זה לזה כלאים זה בזה? במסורת הש"ס שם הראה למשנתינו. ובהגרי"ב שם העיר במשנה דכלאים ליתא לדברי ר' נחמיה, ולא ידעו שמקור המאמר בתוספתא כלאים פ"א ועי' מ"ש לעיל ה"ג.

פ"א ה"ה א"ר יונתן וכו'. מובא בפי' המשניות להרמב"ם ובפי' הר"ש ובכ"מ ה' כלאים פ"ג ה"א וע"ש. ובחי' הרדב"ז שם ה"ה ירושלמי אמר רבי (ר' יונתן) יש מהם וכו'. ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ג ה"ו שאמרו בירושלמי אמ"ר יונתן וכו' ומצאתי ירושלמי מוגה שכתוב בו מעתה צנון ולפת כלאים (ד' מלות אחרונות לפנינו ליתא) אמ"ר יונתן וכו' ע"ש. (הירושלמי מוגה מביא הר"י קורקוס גם בר' מעשר שני פ"ג ה"ד וז"ל ושוב מצאתי בירושלמי מוגה שכתב בו וכו') ובס' הון עשיר (כלאים פ"א מ"ה) ובזה מיושב שפיר הירוש' שהביא התוי"ט אמר רבי (כגי' הרדב"ז הנ"ל) יש וכו' עכ"ל. והרמב"ם ה' כלאים פ"ג ה"ו כתב הלפת עם הצנון אינן כלאים זה בזה. והראב"ד שם (וכן נראה מפירש"י עירובין ד' ע"ו ע"ב) כתב שכלאים זה בזה. וחולקים בנוסחאות הירושלמי כאן.

פ"א ה"ה הלפת והנפוס וכו'. באו"ז סי' רנ"ד לקמן בירושלמי מפרש הלפת והנפוץ (והנפוס) דלבי (הילבי) בהב (ברן) חכמים (ליתא) אחר העלים (העלין) כלומר כלפי שעליהן דמיין אהדדי אינו כלאים זה בזה עכ"ל. ובס' הון עשיר הנ"ל הרי צנון ונפוץ וכו'.

פ"א ה"ה ותימר כלאים. באו"ז סי' רנ"ז ואת אמרת כלאים.

פ"א ה"ו במשנה כלב הכופרי. בפסקים של מהר"ם מרוטנבורג (בס' תשב"ץ סי' ש"ע) ירוש' דכלאים גרסינן הזאב והכלב (כלב הכופרי לא גרס) והשועל וכו' ובכת"י עם פיהמ"ש להרמב"ם הו"ל כלב הכפרי. ובערוך (פיורו רל"ו) ערך כלב בפ"א בכלאים כלב כפרי והשועל.

פ"א ה"ו במשנה הפרד והחמור. בפסקים הנ"ל לא גרס ב' מלות אלו.

פ"א ה"ו הא כלב עם כלב כופרין. בשטה מקובצת בבבא קמא נ"ה ע"ב והכי גרסינן לה בירושלמי וכו' וקאמר עלה בגמרא הכלב עם הכלב הכופרי וכו' ובאור זרוע ח"א סי' רנ"ח ירוש' הא כלב עם כלב כופרי (כופרין) אינם (אינן) כלאים. ועי' בשו"ת המיוחסות להרמב"ן סי' קע"ג ובתוס' דשביעית שנינו לא יהא כלבים כופרים וכו'

פ"א ה"ו ודלא כר' מאיר. באו"ז הנ"ל מתני' (ליתא) דלא כר' מאיר.

פ"א ה"ו אע"ג דר' מאיר אמר כלב וכו' בשטה מקובצת בב"ק הנ"ל וגרסי' בירוש' וכו' וקאמר עלה בגמרא הא (ליתא) כלב מין בהמה וכו' וכרדב"ז ה' כלאים פ"ט ד"ד ודלא כר' מאיר דאית ליה כלב מין בהמה וכ"ב כופרי מין חיה והכי איתא בירושלמי עכ"ל ובתוספתא כלאים פ"ה מפורש שכלב כופר מין חיה.

פ"א ה"ז עוף לא תניתה. באו"ז ה"א סי' רנ"ח ירוש' עוף לא תנינן פי' במתניתין עכ"ל. ובפי' מהר"י במ"צ עוף לא תנינן אם יש בו איסור כלאים אם לאו.

פ"א ה"ז אמר יוחנן אייתיתיה מן דבר דליה. בירושלמי בבא קמא פ"ה ה"י אמר ר' יוחנן ואנא דאייתיתיה מן דבית לוי. ופראגמענט כתב יד מהירושלמי בבא קמא הנ"ל

הנ"ל שהוציא לאור החכם הגדול הפראפעססאר פ. קאקאווצוב (פטרבורג 1898) הגי' א' ר' יוחנן ואנה אייתיתיה מן דבית לוי. ובאור זרוע הנ"ל אייתות מן דבר דליה. ובשטה מקובצת הנ"ל אייתיתיה מן דבר מליא. והגרז"פ ז"ל במבוא הירושלמי צד ע' ע"א כתב שהגי' מן דבית לוי טעות היא ע"ש. ולדעתי הגי' מן דבית לוי יותר נוח כי מצינו בירושלמי דונמתה בבבא בתרא פ"ד ה"ד אמר ר' יוחנן ואנה (כן הגירסא שם בדפוס ליווארנו אבל בד' וויניציא זנה, ובד' קושטנטינא זוה) אייתיתיה מדבית לוי היו שם חצירות פתוחות וכו'. ומה שהביא ר' יוחנן מדבית לוי מפורש כן בתוספתא בבא בתרא פ"ג (הוצאת צוקערמאנדעל) רק שם הגי' הנויות הפתוחות וכו' ובירושלמי ב"ב שם ד' קושטנטינא הגי' ג"כ חנויות וכו'. וכן מה שהביא ר' יוחנן כאן בכלאים ובב"ק מן דבית לוי מפורש ג"כ בתוספתא כלאים פ"א. וכן מה שאמרו בירושלמי בבא בתרא פ"י ה"ו אמר רבי עוקבה תנה בכהובות דבי לוי (בירושלמי כתובות פ"ד ה"ד אמר ר' זעירא הני בכתובות דבית רב (אולי צ"ל דבית לוי) דאומר אבד שטרי ב"ד עושין לו קיום. והו מפורש בתוספתא בבא בתרא פ"י (הוצאת צוקער' שורה 30), ובבבלי ב"ב נ"ב ע"ב תני ר' הושעיא (בכ"י בגמרא ר' משרשיא ובאגרת ר"ש גאון (בס' סדר החכמים ח"א צד 15 כדאמרי' תני רב שרביא בקדושין דבי לוי, ובכ"י אחר שם רב משרביא) בקדושין דבי לוי נעל גדר וכו' ובפי' הרשב"ם שם בתוספתא בברייתא (עי' הג' הב"ח) דמס' קדושין שסדר לוי כמו שסדרו ר"ח ור' אושעיא ובפי' רגמ"ה שם במס' קדושין בבית המדרש של לוי עכ"ל ווהו באמת בתוספתא קדושין פ"א (הוצאה הנ"ל שורה 11) ובמנחות ד' מ"ח ע"ב דתנא לוי (כתוס' ריב"ן בנזיר כ"ד ע"ב מביא זה וגורס דתנא לוי במתניתיה) ושאר שלמי נזיר וכו' וזה מפורש בתוספתא נזיר פ"ד בפי' שהעיר רש"י שם ובחולין ד' ק"ח ע"ב ולוי אמר אף לוקה ע"י בשילו וכן תני לוי במתניתיה (עי' דקדוקי סופרים שם). וזה מפורש בתוס' מכות פ"ג. ובקידושין ע"ו ע"ב וכן תני רב שמעון בר זירא בקדושין דבי לוי. ובזבחים קמ"ו ע"א ודמי תנא דבי לוי אי אדתנא לוי ע"ש ובתו"כ אחרי פ"ט. ובמגלת תענית פ"ו דבית לוי אמר. וביבמות ד' י' ע"ב בדקה לוי במתניתא ובירושלמי יבמות פ"א ה"א לוי בר סיסי בעא קומי ר' וכו'. ולא נזכר ממתניתיה דלוי. ובבבלי כתובות נ"ג ע"ב ולוי תני עד דתבגרן וכו' וכן תני לוי במתניתיה. ופירש"י שם דלוי סידר ברייתא ששה סדרים כר' חייא וכרבי אושעיא עכ"ל ודבריו נובעים מאיזה מקור קדמון. (ובר"ן חולין פ"ז סי' תתכ"ה דלוי נמי תנא הוא ותני מתניתא עכ"ל) ובירושלמי כתובות פ"ד הי"ג רב חסדא אמר בגרו אבדו מזונות וכו' אתא עובדא קומי ר' מנא ובעא מיעבד כהדא דרב חסדא א"ל ר' חנניה והא תני ר' חייא וכו'. ומדעת לוי וממתניתיה לא נזכר בירושלמי. ובבבלי סוטה ד' מ"ט ע"ב ולוי אמר אף של קנים ושל הילת אסור וכן תני לוי במתניתיה. ובירושלמי סוטה פ"ט הט"ז לא נזכר מדעת לוי ולא ממה ששנה במשנתו ורק נזכר מדעת רב החולק על לוי. ובבכורות י"ד סע"ב מאן חכמים תנא דבי לוי הוא דתנא דבי לוי (בתמורה ל"ג ע"א הגי' דתנא לוי) הכל היו בכלל העמדה וכו' וכן תנא דבי לוי (בתמורה שם וכן תנא ר' לוי, ובשטה מקובצת מוחק שם מלת ר') במתניתיה אפילו היה אפילו עוף. ובנדה ס"ח ע"א ולוי אמר ספק זבה וכו' וכן תנא לוי במתניתיה. ומחמשה מקומות האחרונים מדעת לוי במשנתו לא נזכרו מאומה בתוספתא שלפנינו. ומכל אלו המקומות נראה שלוי סדר ברייתות (ושלא בצדק כתבו התו' במעילה ט' ע"ב, ד"ה הלמידין שלא מצינו לוי שהוזכר מעולם בברייתא ועי' תוס' מנחות ד' פ' סע"ב ד"ה א"ל לוי לרבי) והברייתות שלו עלו קצת בתוספתא שלנו. ור' יוחנן השתמש בהברייתות

של

של לוי כמו שהשתמש בברייתות של בר קפרא וחילפא וחכמים אחרים. ועי' בירושלמ בבא קמא פ"ה ה"ב אמר ריש לקיש כל אילין שמועתא דלוי אינון. ובפני משה שם כל אילין שמיעתא דלוי אינון כל אלו הברייתות ודומיהן בתנא דבי לוי הן ולא סמכינן עלה וכו'. ומזה נראה שר' יותנן היה סומך על הברייתות של לוי אבל ריש לקיש לא. וכעין זה בבבלי יומא כ"ד ע"א ולוי אמר אף תרומת הדשן וכן תני לוי במתניתיה ובירושלמי יומא פ"ב ה"א לוי אמר אפילו לתרומת הדשן יאתיא כר' יוחנן אבל ריש לקיש חולק ע"ז שם. ואעיר עוד שאולי מ"ש בבבלי מכות י"ד ע"ב אמר ר' יוחנן תני בר דלא צ"ל תני לוי. ובכ"י בגמ' הגי' תני בר ולא. עי' בדקדוקי סופרים שם.

פ"א ה"ו תרנגול עם הפסיוני. בבבא קמא שם הגי' תרנגול עם פסיוני תרנגול עם הטווסת. ובפראגמענט הנ"ל תרנגול עם הפסיוני והתרנגול עם הטווסת. ובאו"ז הנ"ל ובפי' הר"ש תרנגול עם הפסיוני או עם הטווס. ובשטה מקובצת הנ"ל תרנגול עם פסיוני או עם טווס.

פ"א ה"ו ר' שמעון בן לקיש אומר משנה שלימה שנה לנו רבי. וכן היא בבבא קמא שם. ובפראגמענט הנ"ל רשב"ל א' משנת תמימה שנה רבי. וכן הוא בשטה מקובצת ובאור זרוע הנ"ל. וכעין זה בירושלמי שבת פי"ב ה"א ובפסחים פ"ז ה"י ובסנהדרין פ"ה ה"ב ר' שמעון בן לקיש אומר משנה שלמה שנה רבי וכו'. והנה אנחנו יודעים שר' יוחנן אמר בהרבה מקומות אני אין לי אלא משנה, בכל זה רואים שבמקומות אחרים הביאו מברייתות של לוי ור' שמעון בן לקיש חולק עליו ומביא מהמשנה! וראוי עוד להעיר שר' שמעון בן לקיש מביא ג"כ הלכות בשם לוי. ראה בבלי עירובין צ"ז ע"ב אמר ריש לקיש משום לוי סבא הכא במאי עסקינן במערן מחבית לחבית. ובירושלמי עירובין פ"י (בד"וו ד' כ"ו ע"א שורה ד' מלמטה) ריש לקיש בשם לוי סוביא במערה מכד לכד היא מתניתא. (הסדר הדורות צד 259 לא ידע מהירושלמי הנ"ל) ואפשר שלוי סבא או סוביא הוא איננו לוי בר סיסי.

פ"א ה"ו רשב"ל אומר משנה שלימה שנה לנו רבי. רשב"ל דייק במשנתו של רבי עי' בירושלמי קדושין פ"ג ה"ו אמר רשב"ל לא מיתמנע ר' מיכלל באתר חד ופרט באתר חד. ובעירובין פ"א (בד"וו ד' י"ט ע"ב שורה י') אמר רשב"ל כל משנה שלא נכנסה לחבורה אין סומכין עליה.

פ"א ה"ו אר' יוחנן צרכה להדא דר' יוחנן, הגי' תמוה. אולם באור זרוע הנ"ל אר' יונה (לפנינו בט"ס ר' יוחנן) צורכא להא דאמר ר' יוחנן. וכן הוא בפי' הר"ש. ובשטה מקובצת הנ"ל אר' יונה צרכה לרבי יוחנן.

פ"א ה"ו תנינן הכא חיה וכו'. בשטה מקובצת הנ"ל תנינא הכא חיה ופרשנוה (ופרשתנה, וזה ט"ס) תמן תנינא (תנינן) הכא בהמה ופרשנוה (ופרשנתה) תמן. ובאור זרוע הנ"ל תנינן הכא חיה ופרשנתיה תמן תנינן הכא בהמה ופרשנתיה תמן. ובפי' הר"ש ופרשנתה תמן וכו'.

פ"א ה"ו עוף תניתה וכו'. באור זרוע הנ"ל עוף תנינן תמן ופרשנתיה הכא (אתא ופרשנתה הכא) וע"ש שמפרש המאמר. ובפי' הר"ש עוף תניתה תמן ופרשנתה הכא.

פ"א ה"ו שהעוף אסור בכלאים. בפי' הר"ש שהעוף אסור אף (ליתא) בכלאים. ובאור זרוע הנ"ל כגי' הדפים.

פ"א ה"ו ר' ירמיה אמר כהנא שאל לר"ל וכו'. בבראשית רבה פ"ז סי' ד' נשנה המאמר בשנויים. ובפירש"י שם כך מפורש בתלמוד ירושלמי במסכת כלאים ר' יאשיה (כהנא) שאל את ר"ש המרביע מחית הים זה בזה (ב' מלות ליתא) מהו שהן כלאים (ב' מלות ליתא) עכ"ל.

פ"א ה"ו המרביע בחיות הים מהו. בתוס' בבא קמא נ"ה ע"א ד"ה המרביע

דקאמר בבראשית רבה המרביע מין חית הים לוקה וכו׳, ולא הביאו מירושלמי.

פ״א ה״ו עוד הן כתיב. בפי׳ הר״ש: אף הן כתיב.

פ״א ה״ו ר׳ אחא לא אמר כן וכו׳. כן גרס ב״רבה גם בפירש״י שם וז״ל ר׳ אחא לא אמר כן דלא שאל ממנו המרביע בפירוש ואמר בשם ר״ש לקיש בסתם כל שכתוב בו למינהו כלאים נוהג בו מתיב רב (ליתא) כהנא הרי חית הים כתיב בהן למיניהם דכתיב כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למיניהם (ט׳ מלות אחרונות ליתא) מעתה וכו׳ עכ״ל.

פ״א ה״ז מעתה כלאים בהן. בפי׳ הר״ש: כלאים נוהג בהן.

פ״א ה״ז יכיל אנא פרר לה משום מנהיג. בתוס׳ בבא קמא נ״ה ע״א ד״ה המרביע ר״י בר׳ יהודה היה מגיה המנהיג ב׳ מינים שבים לוקה משום דבראשית רבא ובירושלמי דכלאים משמע דאי אפשר להרביע דגים וכו׳ ע״ש. ובפי׳ הר״ש בכלאים כאן: ועל הגם הגיה הר׳ ירמיה לטעמי׳ דאמר בירושלמי דשייך בהו הרבעה עכ״ל.

פ״א ה״ו מייתי הוט וקטר וכו׳. בפי׳ הר״ש מייתי חוט וקשר (וקטר) באודניה דליכסא (דלכיסא) ובאודניה דירוקה (דידיקא) ואינון צייפין (שייפין) וכו׳. ובמיכה הערוך ערך לבים אבל מצאתיהו בירושלמי מס׳ כלאים מייתי חוט וקטר באידנא וכו׳.

פ״א ה״ז במשנה אין מביאין אילן באילן. ברדב״ז ה׳ כלאים פ״א ה״ה תנן אין מרכיבין (מביאין) אילן באילן. ובתוס׳ חולין ד׳ ס׳ ע״א ד״ה הרכיב מתניתין היא במס׳ כלאים אין נוטעין (מביאין) אילן באילן. ובתוס׳ ר״י הזקן בקדושין ל״ט ע״ב התנן פ״ק דכלאים אין מביאין ירק באילן ולא אילן בירק וכו׳. וגירסתי משונה משלפנינו. ובכפתור ופרח פנ״ח ותניא אין מביאין וכו׳ כלומר אין מרכיבין וכו׳ ובכת״י מהמשנה שנדפס עם פיהמ״ש להרמב״ם הנ״ל הגי׳ אין מרכיבין ונראה שזה הכת״י היה להרדב״ז הנ״ל וכן היה לפני הרמב״ם.

פ״א ה״ז במשנה ירק בירק. בסמ״ג לווין רע״ט ולא (ליתא) ירק בירק. וכן הוא בתוס׳ חולין הנ״ל. ובאו״ז סי׳ רנ״ט, אבל בכת״י הנ״ל וירק בירק.

פ״א ה״ז מחלפה שיטתיה דר׳ יודה וכו׳. באור זרוע סי׳ ר״ס ירוש׳ מוחלפת שיטתיה דר׳ יהודה וכו׳ פי׳ קשיא ליה הא דאמר ר׳ יהודה לעיל קושית וכו׳ ע״ש ובפי׳ הר״ש והרא״ש ומהר״י במ״צ ירושלמי וקשיא תמן אר׳ יהודה מעה וכו׳ ע״ש.

פ״א ה״ז תני מניין שאין מרכיבין וכו׳. תו״כ קדושים פ״ב. ובפי׳ הרא״ש ה׳ כלאים סי׳ ב׳ והא דאסירא הרכבה היינו דוקא בעץ מאכל אבל באילן סרק שרי והכי תניא בירושלמי מניין שאין מרכיבין עץ סרק על (על גבי) עץ מאכל או (ליתא, אבל איתא באו״ז סי׳ ר״ס) עץ מאכיל על (על גבי) עין מאכיל או (ליתא) מין בשאינו מינו וכו׳. ובאגודה בירושלמי אין מרכיבין עץ סרק על עץ מאכל משמע דעץ סרק על עץ סרק לא אסור עכ״ל ובחי׳ הרמב״ן ברה״ש ד׳ י׳ ע״א וז״ל וישוב מצאתי בתו״כ הענין הזה מבואר דתניא התם מנין שאין מרכיבין עץ סרק ע״ג עץ מאכל וכו׳ ונוסחא שרנו בירושלמי משובשת עכ״ל ובריטב״א ברה״ש שם בת״כ מנין שאין מרכיבין וכו׳. ובספר אדם לר׳ ירוחם (נתיב כ״א ה״א) ובירושלמי פשיט דאפילו אילן סרק כלומר שאינו של מאכל על אילן של מאכל וכו׳. ובפי׳ הר״ש בכלאים כאן מובא באור זרוע סי׳ ר״ם ובפי׳ הר״ש (בס׳ פי שנים) ואית ספרים דגרסי מניין שאין מרכיבין אילן סרק על עץ סרק ועל עץ מאכל עכ״ל. ובב״י (טור יו״ד סי׳ רצ״ה) ירוש׳ וכו׳ או עין מאכל על עין סרק בשאינו מינו ה״ל וכו׳ וע״ש ובס׳ הישר לר״ת סי׳ תכ״ו ובת״כ דרשי׳ בהדיא לתרוייהו ומנין שלא ירכיב אילן סרק ע״ג אילן של מאכל וכו׳.

פ״א ה״ז ת״ל את חקותי תשמרו. בסמ״ג לאווין רפ״א הגי׳ ת״ל את

חקותי

חקיתי תשמורו בהמתך לא תרביע כלאים (ד' מלות אחרונות ליתא) וכו'.

פ"א ה"ז משום חוקים שחקקתי בעולמי. בבבלי סנהדרין ד' ס' ע"א חוקים שחקקתי לך כבר וע"ש בתוס' ד"ה חקים שלא זכרו גי' ירושלמי דילן.

פ"א ה"ז ולא להרכיב אילני כלאים. בריטב"א קדושין ל"ט ע"א ומכאן אזהרה למרכיב אילן שהוא לוקה משם לאו דשדך לא תזרע ואסור לעשותו ע"י עכו"ם כדאיתא בירושלמי והיינו מדרבנן וכו. וע' בברכי יוסף ביו"ד סי' רצ"ז.

פ"א ה"ז ר' יודן בר שלום אמר וכו'. בראשית רבה פ"ה סי' ט' בשנויים.

פ"א ה"ז כאינש דאמר ריט ביזא דכן איינק. בפירש"י בבראשית רבא פ"ה כאדם שאומר לחבירו ארורים השדים שהניקוהו ובתלמוד ירושלמי כתיב בזיעי"א (ביזא) כמו קריעת ומתרגמינן בזועו על שם שהדדים נקיבים במקום יניקת התינוק עכ"ל ובערוך ערך בז א לייט ביזא דכן איינק ב"ר ספ"ה ובירושלמי פ"ק דכלאים לענין ארורה האדמה וכו' פי' לשון יון שדים ביזיא (בד' ראשון ביזואה) וכו' ע"ש ובערוך השלם. וכב' אחד מיעד הרשב"א שרש שד יכתב הערוך כי בלשון יון שדים ביזואה עכ"ל.

פ"א ה"ז אית הניי הני מאת חוקתי וכו' בפירש"י בבראשית רבה פ"ז ומפיק לה בירושלמי מאת חוקותי תשמורו רבוייא. הוא עכ"ל.

פ"א ה"ז תני אין מרכיבין וכו'. בילקוט המכירי תהלים קכ"ח ט' ורעיב ירושלמי תני אין מרכיבין וכו' ע"ש שנויים קצת.

פ"א ה"ז דרא פליגא על רבי לוי. בילקוט שמעוני תהלים ר' תתפ"א מובא הירושלמי ושם הגי' אמר ר' יהושע בן לוי.

פ"א ה"ז מהזתים אין בהן הרכבה, לעיל בפ"א ה"ד זיתין ורימון מהנפיק מביניהן שיזפין?

פ"א ה"ז כהדא ר' שמעון בר'. בילקט המכירי שם כהדא דר' הוה וכו' ע"ש.

פ"א ה"ח במשנה אין נוטעין ירק. בס' הישר לר"ת סי' תכ"ו אין נוטעין אילנות (ירק, ונראה שגי' הר"ת היא האמיתית) וכו'.

פ"א ה"ח במשנה בתוך סדין. בה' כלאים להרא"ש סי' ב' לתוך סדין. ובתוס' ריד"א בבבא בתרא י"ט ע"ב כדתנן בפ"ק דכלאים אין נוטעין ירקות (ירק) בתוך סדין של שקמה (שיקמא). ובאור זרוע סי' רס"א אין נוטעין ירקות (ירק) לתוך סדן (סדין) וכו' ובערוך ערך סדן ובכפתור ופרח פרק נ"ה אין נוטעין ירקות בתוך סדן וכו' פירש סדן גוף האילן עכ"ל וכן בכ"י עם פיהמ"ש להרמב"ם הנ"ל.

פ"א ה"ח במשנה ע"ג קירה לבנה. בעירובין ל"ד ע ב ע"ג קירה לבנה וע"ש. ובערוך ערך קרה בריש כלאים אין מרכיבין פיגם ע"ג קידה לבנה וכו' וזו קירה לבנה מין אילן אבל קירה סתם מין ירק וכו' עכ"ל ובס' הישר לר"ת הנ"ל ע"ג קירה של לבונה (לבנה).

פ"א ה"ח במשנה מפני שהוא ירק באילן. בערוך ובתוס' ריד"א הנ"ל מפני שהיא ירק. לעיל במשנה ז' מחלוקת בזה ור' יהודה מתיר ירק באילן.

פ"א ה"ח במשנה שיהא מקירו. בה' כלאים להרא"ש ובאו"ז סי' רס"א ובערוך ערך יהור שתהא מקירו ובמתניתא דבני מערבא שהיא מקרו. ובס' הישר לר"ת הנ"ל מפני (ליתא) שהוא (שיהא) מקירו פי' שהוא מקרה אותו וכו' ע"ש.

פ"א ה"ח במשנה אין תוחבין וכו'. בערוך ערך תהב אין תוהבין ומורה וכו' ע"ש.

פ"א ה"ח במשנה לתוך החלמות. במתניתא דבני מערבא ובה' כלאים להרא"ש לתוך החלמית. ובתוס' חולין ד' ס' ע"א ד"ה הרכיב ועוד תנן וכו' בתוך החלמית מפני שהוא ירק בירק עכ"ל ובס' הישר לר"ת הנ"ל בתוך החלמת וכו'.

פ"א ה"ח ר' זבריה חתניה דר' לוי. וכן הוא בפי' הר"ש ובפי' מהר"י במ"צ, אבל בד' ויניציא בטעות: ר' זבדי. ביוחסין השלם (צד 134) ר' חתניה דריב"ל

נ"א חתניה דר' לוי עכ"ל ובסה"ד (צד 122) מ"ש ביוחסין חתניה הריב"ל ט"ס הוא עכ"ל ולא ראה שהיה לפני היוחסין שתי נוסחאות וכן מ"ש ביוחסין השלם (צד 163) ר' לוי חתניה דר' זכריה עכ"ל וכתב ע"ז הס' הדורות צד 259 לא מצאתי עכ"ל כיון היוחסין להפסיקתא רבתי ויהי בחצי הלילה (הוצאות הרב הגדול רמא"ש נ' ד' פ"ט ע"ב). ועי' מ"ש ידידי הרב הגדול רב"ז פראפעססאר באכער באגדת אמוראים חלק ב' צד 303 בהערה.

פ"א ה"ח בלא כך אינו אסור משום זרעים. באגודה בירושלמי הלא אסור משום זרעים תחת הגפן ומשני במעמיק שרשי הגפן למטה מג' טפחים ובמקום שהענפים יוצאים רחוק ג' זה מזה עכ"ל.

פ"א ה"ח חוץ לששה. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' חוץ מג' וכו' והא דנקט בירושלמי חוץ לג' לרבנן וכו' הוה ליה למינקט חוץ לששה וכו' עכ"ל ובאור זרוע ס' רס"א ירושלמי וכו' חוץ לשלשה וכו' והאי דנקט בירושלמי חוץ לשלשה לרבנן וכו' ע"ש. ולפני מהר"י במ"צ נראה שלא היו בהירושלמי המלות חוץ לששה.

פ"א ה"ח שרשי פאה הנכנסין. לקמן פ"ה ה"ג ופ"ו ה"ב שרשי פאה נכנסין.

פ"א ה"ט במשנה הטומן. בבבלי שבת נ' ע"ב מתיב רב קטינא תיובתא הטומן וכו'. ובתוס' מנחות ד' ט' ע"א ד"ה חסר משנה היא וכו' ותימה שלא היה יודע רשב"ל וכה"ג קשה בפ' במה טומנין דפריך ממתניתין דהטומן לפת וצנונות עכ"ל ובתוס' שבת ד' מ"ד ע"א ד"ה דכ"ע ור"ה ושמואל הוו ידעי לה דמתני' היא בסדר זרעים וכו' ע"ש.

פ"א ה"ט במשנה הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת העלין מגולין וכו'. במשנה שבמשניות אם היו מקצת עליו. וכן הוא בפי' הר"ש. אבל בפי' הר"י במ"צ ובמתניתא דבני מערבא כגירסת הדפוס. וכן היא בבבלי שבת נ' ע"ב וד' קי"ג ע"ב. אבל בעירובין ע"ז ע"ב הגי' בזמן שמקצת עלין מגולין וכו'. ובפי' רבינו חננאל בשבת נ' ע"ב הגי' אם היו מקצתן מגולין, ולא גרס המלה העלין. אבל בפי' רבינו חננאל שבת קי"ג ע"ב אם היו מקצת עלין מגולין. ובעירובין ע"ז ע"ב בפי' רבינו חננאל אם היו מקצת עליו מגולין. ונראה שהגירסא הנכונה היא בפי' רבינו חננאל בשבת נ' הנ"ל. ובשני המקומות האחרונים נשתבשה הגי' ע"י המגיהים. כי כגירסת רבינו חננאל גרס גם רב האי גאון. וז"ל הערוך ערך לפת הטומן לפת וצנון תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין פי' רב האי טעות הוא זה שאם האומהות טמונין והעלין מגולין הרי זו זריעה מעולה אלא דוקא אם היו מקצתן מגולין וכו' ע"ש (כן בד' פיזרו רל"ז) ובתוס' שבת נ' ע"ב ד"ה מקצת ובערוך ערך לפת משמע דמשום כוותיה נקט דפריש בשם רב האי גאון דגרס אם היו מקצתם מגולים וכו'. ובתוס' ריד"א בשבת קי"ג ע"א כל מה שקלבתי בפרק במה טומנין במהדורא תניינא פתרון רבינו יצחק (נראה שצ"ל ר' שלמה בר יצחק, והכונה לרש"י ז"ל) וצוק"ל אינו נ"ל כלל דבע"ב לישנא דמתני' דתני אם היו מקצת העלין אבולהו משמע דקאי וכו' ומשום הכי נ"ל פתרון רבינו האי גאון וצוק"ל דמשבש עלין ותני אם היו מקצתן מגולין וכו' עכ"ל ובחי' הרשב"א בשבת נ'. ע"א יש מקצת ספרים דגרסי אם היו מקצת עליו מגולין וכתב רה"ג ז"ל טעות הוא וכו' נראה שהוא ז"ל אינו גורס אותו כלל אלא כך אם היו מקצתן מגולין ויש גורסים אם היו מקצת העלין מגולין וכו' ולפי גירסא זו וגי' רבינו האי גאון ז"ל הא דנקט מקצתן מגולין בין לענין שבת בין לענין כלאים ושביעית ומעשר נקט לה אבל רש"י ז"ל גורס אם היו מקצת העלין וכו' עכ"ל. ובפי' תלמיד הריטב"א בעירובין ע"ז ע"ב (מובא בדקדוקי

סופרים

סיפ־ים שם) אם היו מקצת עליו מגולין כך גירסת רש"י וכו' ויש מי שגורס עלין ומפרש עליון וכו' עכ"ל ועי' בחי' ריטב"א בשבת שם ובאור זרוע ח"א סי' רס"ב. ובמאירי שבת ד' נ' ע"ב וגאונים גורסים בשמועה זו אם היו מקצתם מגולים ואין מהודקים אלא במקצת גיפה וכו' ובירושלמי שנינו כדברינו וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ט במשנה איני חושש וכו'. במעשרות פ"ה ה"ב לא הנינן אלא אינו חושש וכו'. וברדב"ז ה' מעשר פ"א הי"א ואמרינן עלה בירושלמי וכו' לא תנן אלא אינו חושש וכו'.

פ"א ה"ט במשנה וניטלין בשבת. במתניתא דבני מערבא ונוטלין בשבת. ובס' העתים צד 22 ונוטלן בשבת ועי' בס' הישר לר"ת סי' ר"ד.

פ"א ה"ט במשנה הזורע חטה ושעורה באחת וכו'. בתוס' בבא קמא נ"ה ע"א ד"ה אלא התנן הזורע חטה ושעורה כאחד (כאחת) חייב (הרי זה כלאים) ר"י אומר (איני כלאים, ובמתניתא דבני מערבא אינן כלאים) שני (שתי) חיטין (חטים) ושעורה אחת (דיהא) או שני שעורים וחטה אחת (או חטה ושתי שעורים) או חטה ושעורה וכוסמת וברבד שיהיו שלשה (ג' מרית אחרונות ליתא) עכ"ל. ובערוך ערך הלת (פורו רל"ז) עד שיהו שני מינין (המלה מינין חסרה גם בערוך השלום) חטים ושעורה וכו'. ועי' לקמן סוף הלכה ט' שמובאה המשנה בשנויים.

פ"א ה"ט חזקיה אמר וכו'. בכ"מ ה' כלאים פ"ג ה"א ובירושלמי חזקיה אמר וכו' ע"ש.

פ"א ה"ט שאר כל הדברים. בד' ויטאמיר היא שאר דברים.

פ"א ה"ט מה נן קיימין וכו'. בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"א ה"ו דבירושלמי וכו' גרסינן מה אנן (נן) קיימין וכו' למה לי גפן אפילו שאר אילנות (לפנינו בטעות: למה לי גפן וצנונית אפילו שאר כל הדברים האלו, ובד' ויטאמיר אפילו שאר כל הדברים האילן) וכו' ע"ש. וברדב"ז שם בירושלמי במה (מה) אנן קיימין אי משום זרעים באילן למה לי גפן אפילו שאר אילנית נמי (ליתא). ובפי' מהר"י קירקוס שם מובא השגות הראב"ד הנ"ל ומסיים דבירושלמי אמרו זרעים באילן לא בזורעים עם זרע אילן אלא באילן נטוע וזורע אצלו וכו'. ובכסף משנה שם ובירושלמי וכו' למה לי גפן אפילו שאר אילנית וכו' עכ"ל. אבל בכסף משנה ה' כלאים פ"ג ה"א ובירושלמי וכו' למה לי גפן וצנונות וכו' עכ"ל וכו' וכבר זכרתי באהבת ציון בברכות שלמרן היה כתבי יד שונים מהירושלמי.

פ"א ה"ט אי משום שאינו רוצה בהשרשתן. בחי' הרמב"ן בשבת נ' ע"ב וכן אמרו בירושלמי במס' כלאים לפי שאינו רוצה בהשרשתן עכ"ל.

פ"א ה"ט דתני ר' חייה כגון אגודה. בחי' הרמב"ן הנ"ל ומתרצין לה בטומן אגודה של לפתות שהוא שלא כדרך זריעה ולהכי שרי וכן אמרו בירושלמי שם עכ"ל ובחי' הרדב"ז ה' כלאים פ"ב הי"א ותני ר' חייא עד כדון אגודה של לפת ואגודה של צנין (צנונות). ועי' בכ"מ שם, ובחי' מהר"י קירקוס בה' שמיטה פ"א הט"ז ורבנו (הרמב"ם) לא כתב כאן אגודה כמו שכתב בהלכות כלאים נראה שדעתו דלא תני ר' חייא דאגודה דוקא אלא לענין כלאים וכו' ע"ש.

פ"א ה"ט לית טעמא דלא משום. ברדב"ז ה' כלאים פ"א ה"ו אלא משום וכן הוא בכ"מ ה' כלאים פ"ג ה"א.

פ"א ה"ט פגה שטמנה בטבל. בפי' הר"ש כלאים פ"א משנה ט' ירושלמי תני פגה שטמנה בתבן (לפנינו בטעות. בטבל) וכו'. וכן הוא בירושלמי שבת פ"ג ה"א ובפסחים פ"ב ה"ד (ושם נשנה בדרך אגב).

פ"א ה"ט ר' לעזר בן תדאי. בפי' הר"ש ר' אליעזר בן תדאי וכן להלן.

פ"א

פ"א ה"ט דתני לא יגור אדם. בפי' הר"ש דתניא (הכוונה להתוספתא ביצה פ"ב) לא יגרור אדם וכו' ואת הקתדרא (הקתידרה).

פ"א ה"ט עושה חריץ. בפי' הר"ש בשבת (ליתא) משום הוריץ. ובתוספתא ביצה הנ"ל ליתא המלות שהיא עושה חריץ. והתוספתא מובאה בשנויים בבבלי שבת כ"ב ע"א ויש"נ.

פ"א ה"ט רבא בשם ר' הונא. בפי' הר"ש ר' בא בשם ר"ה. וכן הוא בירושלמי שבת פ"ג ה"ג וביצה פ"ב ה"י.

פ"א ה"ט אר' יוסה אוף נן. בד' זיטאמיר אר' יוסי אוף נן נמי.

פ"א ה"ט דר"ש היא. בשבת וביצה הנ"ל אר' יוסי מתניתא אמרה כן כל הכלים אינן נגררין חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת. ולפנינו בכלאים כאן חסרות ט"ז מלות אלו.

פ"א ה"ט אית לך מימר. בפי' הר"ש אית לן למימר וכו'.

פ"א ה"ט דר"ש מתיר בספיחי שביעית. שביעית פ"ט משנה א' וע"ש מ"ש שם.

פ"א ה"ט אוף הבא אינו חושש וכו'. בשבת הנ"ל הגי' ותנינן על דר"ש טהרו מלטמא (שש מלות אלו ליתא בביאים) אינו חושש וכו'.

פ"א ה"ט שני מינין וחלקן גדר. בפי' הר"ש ירושלמי זרע וכו' שני מינים בחורבה וחולקן גדר.

פ"א ה"ט מודה ר"ש ב"ל בזורע וכו'. בפי' ר"י במ"צ בשביעית פ"ה משנה ד' דגרסינן בסוף פ"א דכלאים מודה ריש לקיש בזורע ע"ג הים ע"ג פיטרא (פטרה ולעיוני ח"ד צד 32 מביא ע"ג פיטורה (וכן הוא בד' זיטאמיר) ומגיה פיטרא ולא ראה דפוס וויניציא) וכו' ע"ש.

פ"א ה"ט בזורע ע"מ להתקין, בד' זיטאמיר ע"מ לחלקן.

פ"א ה"ט אר"ז ר' יודה וכו', בכסף משנה ה' כלאים פ"ג ה"י דגרסינן בירושלמי ספ"ק דכלאים אמר ר"ז ר' יודא (יודה) ברעתיה (כדעתיה) וכו' ללקית ששה על ששה טפחים (ליתא) וכו' ע"ש ובפי' הר"ש שמפרש הירושלמי. ובמרכבת המשנה ה' כלאים פ"ג ה"י וז"ל הירושלמי וכו' באיסיר בית רובע ללקוט (ללקות) וכו' ילקוט (ללקות) טפח ע"כ (בירושלמי) עכ"ל ונראה שזה ט"ס.

פ"א ה"ט מ"ט דרשב"ל. מובא בפי' הר"ש יע"ש.

פ"א ה"ט ראש תור מחורבה מותר. לקמן בפ"ב ה"ו וה"ז ראש תור הבא מחורבה מותר.

פ"א ה"ט ושעורה חבושה באמצע. בפי' הר"ש ושעורה קבוע באמצע אר' מתתיה (מתניה) וכו'.

פ"ב ה"א במשנה רובע זרע. המלה זרע איתא בערוך ערך בית רובע ובירואים סי' קנ"ג ובתשובות הרשב"א סי' רנ"ט אבל ליתא בתום' בבא קמא פ"א ע"א ד"ה כאן ובפי' הר"ש פאה פ"ג משנה ו' ובאשכול ה' יין נסך צד 155 ובשטה מקובצת ב"ב צ"ד ע"א ובאגודה וברבר"ז וב"מ ה' כלאים פ"ב ה"א, ובסמ"ג לווין רע"ט כל סאה שיש בו (בה) ריב (רובע) הקב (ליתא) זרע ממין אחר ימעט פירוש כגון וכו' ע"ש.

פ"ב ה"א במשנה ממין אחר ימעט. בס' יד רמה ירמ"ה (שאלונקי תקנ"ח) בב"ב צ"ר ע"א דתנן גבי כלאים כל סאה וכו' ימעט עד שלא יזרע (ג' מלות אהרונות ליתא), ובחי' מהר"י אבן מיגש בב"ב שם כל סאה שיש בה רובע ממין אחד ימעט וכו'. וכן בכת"י עם פיהמ"ש להרמב"ם הנ"ל ממין אחד ימעט.

פ"ב ה"א במשנה ר"י אומר יבור. בשו"ת הרשב"א הנ"ל ואפילו ר' יוסי דאמר יברור וכו'. ועי' בבלי ב"ב צ"ד ע"א ולקמן בהלכה א'.

פ"ב ה"א במשנה אלא ממין אחד. באגודה אלא במין אחד.

פ"ב ה"א מה נן קיימין וכו'. בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ב ה"ג בירושלמי

מקשו

מקשו הכי מה אנן (נן) קיימין אי (אם) במתכוין לזרוע (לזרע) אפילו חטה אחת אסור וכו׳. ועי״ש ברדב״ז יכ״ס. ובתשובות הרשב״א סי׳ רנ״ט וכדגרסינן בירושלמי על הדא מתני׳ בכל סאה שיש בה רובע (כאן לא גרס הרשב״א מלת זרע יעי׳ לעיל במשנה) ממין אחר ימעט מה נן קיימין אם במתכוין לזרע וכו׳ ע״ש. ובאשכול ה׳ יין נסך הב״ע שבבר נתערב לו הזרע בתלויש שלא מדעתו וכו׳ והכין בירושלמי עכ״ל ובסמ״ג לאווין רע״ט ומפרש בירושלמי כד״א בשלא נתכוון לערב ובשלא נתכוון לזרוע הכ׳ מינין שנתערבו וכו׳ ע״ש.

פ״ב ה״א אבא בר חייא בשם רב. בבבלי בבא בתרא צ״ג סע״ב הגי׳ רבה בר חייא קטוספאה משמיה דרבה. ובדקדוקי סופרים שם מביא הגי׳ מכתב יד משמיה דרב. וכן הוא בס׳ מקח והממכר לרה״ג שער נ״ז. ובבבלי ביצה ל״ח ע״א הגי׳ א״ר חייא קטוספאה. אבל בפי׳ ר״ח שם הגי׳ רבה בר חייא קטוספאה. ובפי׳ הר״ש בכלאים כאן ירושלמי וכו׳ ר״י בר אחא ורבי אבא בשם ר׳ (לפנינו בר חייא, ונראה שהמלה בר ר״ת: בשם ר׳ וכן ראיתי אח״ז בד׳ ויטאמיר ב״ר) חייא ובפי׳ ר״י במ״צ דאר״י בר אחא בשם רב, ובפי׳ הרא״ש ותו דייק בירושלמי וכו׳ דאמר רב אחא בר יעקב (ר׳ יעקב בר אחא) בשם רב הבורר וכו.

פ״ב ה״א הבורר צרורות מתוך כריו וכו׳. לכאורה זה סותר למ״ש בירושלמי תרומות פ״ה ה״ה חד בר נש אפיל שעירין גו חטין אתא עובדא קומי ר״י בר שלום ואמר יתן לו דמי שעורין וכו׳. ובהגמ״י ה׳ מכירה פי״ח ה״ח ישן הסמ״ג לווין סי׳ ק״ע יש מקומות שנהגו למכור פירות מנוקין וכו׳ לפיכך אמר בירושלמי פ״ב דכלאים ה״א וכו׳ הבורר צרורות מתוך גרני של חבירו נותן לו דמי חטין וכו׳ עכ״ל ולפנינו בסמ״ג שם בשנ״יס קלים. ובפי׳ הר״ש הבורר צרורות מכרי. חבירו וכו׳ ע״ש.

פ״ב ה״א ותני עלה בגין (בד״א כגין) קב וכו׳. דמאמר משובש וראה בפי׳ מהר״י במ״צ תני כגון דברים הנזרעין (כ׳ מלות להא) קב לבית סאה או חצי קב לבית סאה אחד מכ״ד בקב דהיינו ביצה וכו׳ ע״ש ובפיהמ״ש להרמב״ם ואמרו בגמרא שהיא קב וחצי וכו׳.

פ״ב ה״א לחצי קב טב וכו׳. בפי׳ ר״י במ״צ והקשי ואחד מכ״ד לחצי קב טב הוא כלום ופירקו עד כאן חשו למראית העין וכו׳.

פ״ב ה״א באי זה צד הוא ממעט. בשטה מקובצת בבבא בתרא ד׳ צ״ד ע״א מדאמרינן עלה בירושלמי במס׳ כלאים כיצד (באי זה צד) ימעט או יפחות (פוחת) או מוסיף על סאה (הסאה) וכו׳ ומכל מקום למדנו מן הירושלמי וכו׳ ע״ש. וברדב״ז ה׳ כלאים פ״ב ה״א ירושלמי כיצד ימעט יוסיף על סאה או פוחת מרובע וכו׳. ובב״מ שם ובירושלמי ימעט באי זה צד וכו׳. ובפי׳ הר״ש ירושלמי כיצד ימעט וכו׳.

פ״ב ה״א לא כן אר׳ יוחנן ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן. בפי׳ הרא״ש ובירושלמי פריך לא כן אמר ר׳ יוחנן כל איסורין שבתורה שריבה עליהן שוגג (מותר) מזיד אסיר כלומר והאיך שרינן הבא להוסיף על הסאה וכו׳ ומשני תמן את מרבה וכו׳. ובר״ש וברדב״ז הנ״ל לא כן אר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן (בטעות לפנינו אמר ר׳ יוחנן ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן) כל האיסורין שבתורה (ליתא) וכו׳ תמן מרבה (את מרבה) וכו׳. ועי׳ מ״ש באהבת ציון בתרומות פ״ה צד 46.

פ״ב ה״א ר׳ יוסי אומר יברר. בפי׳ הר״ש ירושלמי ר׳ יוסי אומר יבור (כן במשנה לעיל) מ״ט דר׳ יוסי מכיון שהתחיל ברובע צריך להשלים את כל הרובע מודי (מורה) ר׳ יוסי וכו׳ אין (איני) זקוק לי היך עבידא (עבידה) היה שם רובע א׳ מב׳ מינין בורר מין א׳ ודיו ואין (או) צריך לברר (לבור) כולן (את כולו) היך

עבידא

עבידא לשון כיצד הוא וכו' עכ"ל. ובפי' הרא"ש ומפרש בירושלמי דאם הרובע הוא מב' מינין יברר מין אחד ודיו ופליג אתלמוד דידן וכו' ע"ש.

פ"ב ה"א שאם היה שם פחות וכו'. בפי' ר"י במ"צ גרסי' בירושלמי לר' יוסי דזמן (צ"ל בזמן) שהרובע מב' מינין בורר מין אחד ודיו עכ"ל.

פ"ב ה"א שני מינין לא. בפי' הר"ש בירוש' וכו' הא (ליתא) שני מינין לא וכו' ע"ש שמביא כל המאמר.

פ"ב ה"א עד היכן וכו'. בפי' ר"י במ"צ גרסינן בירושלמי עד היכן והשיבו עד רובה של סאה.

פ"ב ה"א כמה דר"ש אמר. בפי' המשניות להרמב"ם (בהעתקת הרב רש"ב) וביארו בגמרא דעת ר' שמעון כפי מה שאומר שהוא אומר כשם שאמרו שני מינין אין מצטרפין לחחמיר (לאסור) וזה על דעתו שהוא אומר שהרובע לא יצטרף משני מינין כך אמרו שאין שני מינין מצטרפין להקל (להיתר) עכ"ל.

פ"ב ה"א היה שם כ"ב רבעים ומחצה. בפי' המשניות להרמב"ם פ"ב דכלאים משנה ב' ובארו בגמרא זה והוא שאמרו כגון שיתערב בכ"ב קב וחצי קב מחטה חצי קב שעורים ופחות מקב עדשים ויהיה הכל קרוב לבית סאה וכו' יע"ש. וגירסתו משונה משלפנינו. ובהעתקת הרש"ב הגי' משונה בזה הלשון: כגון אם נתערב בכ"ב רובע קב וחצי רובע קב חטין חצי רובע קב שעורים ופחות מרובע קב עדשים ויהיה הכל קרוב לסאה אז יאמר ר' שמעון לא נאמר שני מינין מצטרפין להתר וכו' ובפי' הרא"ש בירושלמי דמינין הרבה אינן מצטרפין וכו' כגון עשרים ושנים ומחצה רבעים של חטים וכו' ע"ש ובפי' הר"ש.

פ"ב ה"ב במשנה באמת אמרו. במתניתא דבני מערבא ליתא מלת אמרו וכן לקמן בגמרא בה"ב בפסקא דמתניתין ליתא מלת אמרו, וכן ליתא בבפי"פ פנ"י. ובבת"י עם פי' המשניות להרמב"ם הנ"ל. ובכמ"ג לווין דע"ש הגי' אבל (באמת אמרו) זרעוני וכו'. וברדב"ז ה' כלאים פ"ב ה"ב במשנה באמת אמרו.

פ"ב ה"ב במשנה אף להקל. במתניתא דבני מערבא כך להקל. ובכת"י מדמשנה עם פי' המשנה להרמב"ם הנ"ל כך אמרו (ב' מלות ליתא) להקל.

פ"ב ה"ב אר' לעזר כל מקום ששנו באמת הל"מ. בערוך ערך אמת (פורו רל"ז) אמר ר' אלעזר עדה אמרה כל באמת הלכה היא ובפ"ק דירוש' בשבת ובפ"ב דכלאים עכ"ל ולא גרס הלכה למשה מסיני. וע' מ"ש באהבת ציון לשבת צד 13. ובדדב"ז ה' כלאים פ"ב ה"ב ואמרינן בירושלמי אר' אלעזר (לעזר) כל מקום שנאמר באמת אמרו (ליתא) הל"מ.

פ"ב ה"ב ר' זעירא ר' אבונא בשם רב הונא חד אמר וכו'. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' ר' זירא ור' אבינא בשם רב הונא ורבי בא בשם ר' הונא (ה' מלות אחרונות חסרות לפנינו) חד אמר עד (ליתא ואיתא בד' זיטאמיר) ט' קבין וכו'.

פ"ב ה"ב רובע סאה אסור וכו'. בפי' הר"ש מובא בשנויים וע"ש.

פ"ב ה"ב ג' רבעים של פשתן וכו'. ברדב"ז ה' כלאים פ"ב ה"ב אמרינן התם (בירושלמי) שלשה רבעים של פשתן אסור (אוסרין) בסאה וכו' ג' רבעים ביתן (רובעין דביתן) וכו'. וכן בכסף משנה שם ופי' בירושלמי היך עבידא וכו'.

פ"ב ה"ג במשנה עד שיתליע. באור זרוע ח"א סי' רס"ד ובכסף משנה ה' כלאים פ"ב הי"ג עד שתתליע. וכן במתניתא דבני מערבא ובכת"י מהמשנה הנ"ל ובערוך ערך הלע. ובראב"ן סי' נ"ג דתנן היתה שדהו זרועה חטין ובקש לזורעה חטין (שעורים) לא אמר אזרע אחר כך אופיך אלא הופיך ואח"כ יזרע ופירוש שאם היה

היה וכו׳ ע״ש שגרסתו משונה משלפנינו. ובכפתור ופרח פנ״ו דתנן וכו׳ עד שתתליע וויפך וכו׳ כלומר ינענע הארץ עד שישחית מה שזרע מה זמן עכ״ל.

פ״ב ה״ג במשנה עד שיתליע וויפך. ברמב״ם ה׳ כלאים פ״ב הי״ג ימתין לה עד שיפסידו החטים ויתליעו בארץ וכו׳ ואח״כ יהפכה וכו׳ ובהשגות הראב״ד שם נמצא לזה הלשון מה ששנו במשנה ימתין עד שיתריע וויפך אי יופך קאמר ובהדא כני ליה עכ״ל.

פ״ב ה״ג במשנה אם צמחה. באור זרוע הנ״ל ואם צמחה וכו׳ וכמה (כמה) יהא חורש (חריש וכו׳. ובמתניתא דב״מ וכמה יהא החריש.

פ״ב ה״ג במשנה כתלמי הרביעה. במתניתא דב״מ בתלמי הרביעה. וכן באו״ז הנ״ל, ובכת״י מהמשנה עם פיהמ״ש לרמב״ם הנ״ל כתלמי רביעה.

פ״ב ה״ג במשנה אבא שאול או׳ כדי. באור זרוע הנ״ל עד (ויתא) כדי.

פ״ב ה״ג עד כמה היא מורעת באור זרוע ח״א סי׳ רס״ד ירושלמי עד כמה מתליעה (וכן היא בתוספתא פ״א דכלאים ובפי׳ הר״ש והרא״ש ובמהר״י במ״צ בשם הירושלמי אבל לפנינו במעית. מורעת) עד כדי (מלה אחרונה חסרה בד׳ ויטאמיר) וכו׳. ובכסף משנה ה׳ כלאים פ״ב הי״ג ובירושלמי עד כמה היא מורעת וכו׳, והיה לפניו הגי׳ המשובשת, אבל ברדב״ז שם ומפרש בירושלמי עד כמה מתלעת וכו.

פ״ב ה״ג במקום הטינא. באו״ז הנ״ל במקום רטינה (ובפי׳ הר״ש הטיט) ולא (אבל לא) במקום הגריד כלומר במקום שהארץ מלוחלחת ולא במקום שהיא יבשה עכ״ל. ועי׳ בבלי פסחים נ״ה ע״א שיתלה במקום הטיט ואין שותלה במקום הגריד, ובפי׳ רבינו חננאל שם שיתלה במקום הטינא וכו׳ וע״ש בפירש״י ותוס׳ ותראה שהגי׳ עד כמה מתלעת וכו׳ הנזכרת לעיל מוכרחת.

פ״ב ה״ג ותני כן מקצת היום ככולו. כעין זה בירושלמי חלה פ״א ה״א ובפסחים פ״ח ה״ח ועי׳ בסדר עולם רבא פ״ד (בהוצאותי) הערה ל׳.

פ״ב ה״ג ואם צימחה וכו׳ וקירטמתה. באור זרוע סי׳ רס״ד מובא כגי׳ הדפוס. וברדב״ז ה׳ כלאים פ״ב ה״ד הכי איתא בירושלמי ואם צמחה והוריד בהמתו לתוכה וקרסמתה הרי זו מותרת עכ״ל. ובכ״מ שם ואם הוריד בהמתו לתוכה וקרסמה את הצמח וכו׳ שם בירושלמי עכ״ל ולא העירו שמקור הירושלמי בתוכפתא כלאים פ״א (הוצאות צוקערמאנדל שורה 27).

פ״ב ה״ג תני אבא שאול אומר אין מחייבין אותו. (מלה אחרונה חסרה בד׳ ויטאמיר). ובפי׳ ר״י כן מ״צ תני אין וכו׳. ולא היו לפניו המלות אבא שאול אומר. ובאמת הנן תמוהות, הלא אבא שאול אומר במשנתינו להיפך: כדי שלא ישייר רובע לבית סאה? וכן ליתא בתוספתא כלאים פ״א. אבל בפי׳ הר״ש ובאור זרוע סי׳ רס״ד מובאו כגירסת הדפוס.

פ״ב ה״ד במשנה נטועה ונמלך לזורעה. בראב״ן סי׳ נ״ג מדתנן במשנת כלאים וכו׳ היתה שדהו (ב׳ מלות ליתא) נטועה וביקש יזורעה. ובכת״י מהמשנה עם פי׳ המשניות להרמב״ם הנ״ל זרעה (זרועה) ונמלך וכו׳ נטעה (נטועה) וכו׳.

פ״ב ה״ד הדא אמרה וכו׳. בפי׳ הרא״ש יבמות פרק י״ב סי׳ י׳ והא דגרס בירושלמי וכו׳ אמרין הדא אמרה כלומר זה יכול להיות וכו׳ עכ״ל.

פ״ב ה״ד וא״ר לעזר דר׳ מאיר היא. ברי״ף כתובות פ״ג סי׳ רכ״א אר״י א״ר זו דברי ר׳ מאיר וכו׳ איכא מאן דאמר הלכה כר״מ וכו׳ ואנן לא ס״ל הכי חדא דהא רב יהודה אמר זו דברי ר״מ וכו׳ דאלמא לא סבירא ליה כר״מ דיהידאה הוא וכו׳ ע״ש בר״ן ולקמן פרק ז׳ ה״ב.

פ״ב

פ"ב ה"ד אינו אוסר אלא מפני מראית העין. כעין זה בדיני כלאים לקמן בפ"ג משנה ה' (וע"ש) ובפרק ו' ה"ב ובפרק ט' משנה ב' וע"ש בגמרא.

פ"ב ה"ה במשנה היתה שדהו זרועה קנבס. עי' מנחות ט"ו ע"ב קנבוס ולוף וכו'. ובראב"ן סי' נ"ג היתה שדהו קנבוס ולוף. ובמתניתא דבני מערבא היתה שדהו זריעה קרבס וכן בבת"י מהמשנה עם פי' המשניות להרמב"ם (בהעתקת רש"ב) הנ"ל. ובפי' מהר"י במ"צ ראינו במשניות כתוב בהן קנבוס והוא טעות אלא קרבס עכ"ל. ובאור זרוע ח"א סי' רס"ו מיהו יש ספרים שכתוב בהם היתה שדהו זרועה קרבוס ולא גרסינן קינבס כלל עכ"ל. ובאור זרוע ח"ב סי' מ' דתרי מיני קנבוס איכא דפי' בערך קנבוס פ"ב דכלאים היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף מיני הבלין הוא וכו'. ולפנינו בערוך ערך קנבס (פיזרו רל"ז) קנבים. ובתו"י יומא ע"ב ע"ב ד"ה ואימא אותו קנבוס שבמשניות אינו קנבוס שלנו דבפ"ב דכלאים תנן וכו' ע"ש. וברדב"ז ה' כלאים פ"ב הי"ב היתה שדהו זרועה קונבס וכו'.

פ"ב ה"ה במשנה שאינן עושין אלא לשלש שנים. במנחות ט"ו ע"ב שהן עושות לשלש שנים. והצאן קדשים הגיה שם כגירסתינו. וברמב"ם ה' כלאים פ"ב הי"ב אעפ"י שאין מוציאין צמח אלא אחר כמה שנים וכו'. ועי' בהשגות הראב"ד שם. ובכסף משנה שם בפ"ב דכלאים היתה שדהו וכו' אעפ"י (ג' מלות אחרונות ליתא לפנינו) שאינה עושות אלא לשלש שנים עכ"ל שוב ראיתי בב"י מהמשנה עם פי' המשניות להרמב"ם הנ"ל ושם הגי': אע"פ שאינן עושות אלא לשלש שנים. ובתוס' יומא הנ"ל תנן שהוא עושה אחת לשלוש שנים. ועי' בראב"ן סי' נ"ג. ובס' ההשלמה בברכות (צד 17) וטעם קנבוס ולוף מצאתי. מוגה בספר אבא מרי ז"ל כדתנן היה שדהו זרועה קנבוס ולוף לא יביא זרע לשם (ד' מלות אחרונות ליתא) מפני שעושות (שאינן עושין) לשלש שנים וכו' עכ"ל.

פ"ב ד"ה תניי יהושע. בפי' רב נסים גאון בעירובן ד' י"ז ע"א י' דברים התנה יהושע תמצא פי' כולו וכו' ובגמרא דמגלה בני מערבא עכ"ל ולפנינו במגילה שם ליתא.

פ"ב ה"ה בשזרעה לעמיר. בבבלי בבא קמא פ"א ע"א כאן לזירין.

פ"ב ה"ה ר' אחא בשם ר' מיישא. בירושלמי בבא בתרא פ"ה ה"א ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן וע"ש.

פ"ב ה"ה ר' זריקן בשם דבית ר' ינאי. בחי' הרדב"ז ה' שמיטה פ"ד ה"ד ירושלמי דכלאים אמר ר' זריקא בשם דבי ר' ינאי. ובחי' מהר"י קורקוס שם: בפ"ב דכלאים אמרינן אר' זריקא בשם רבי ינאי.

פ"ב ה"ה כל הספחין מותרין חוץ וכו'. בבבא בתרא הנ"ל הגי' כל הספחין אסורין חוץ וכו' וכצ"ל. ובסמ"ג לאוין רס"ח מסקינן בירו' דכלאים שספיחים העולים בשדה בור ובשדה ניר ובשדה כרם וכו' מותרין באכילה עכ"ל. ובפי' הרמב"ן על התורה (ויקרא כ"ה ג') ולכך אמרו בירושלמי אמר ר' ינאי כל הספיחים אסורים חוץ וכו'. ובחי' הרדב"ז ה' שמיטה פ"ד ה"ד כל הספיחין מותרין וכו' ובוודאי טעותא היא וכו' אלא וודאי כל הספיחים אסורין גרסינן וכו' עכ"ל. ובפי' מהר"י קורקוס הנ"ל כל הספיחין מותרין וכו' ונראה שהוא טעות וצריך להיות כל הספיחין אסורין חוץ וכו'

פ"ב ה"ה חוץ משדה תלתן שזרען לזרע. בבבא בתרא הנ"ל ובשדה זרע וכו' בשדה זרע שאינו רוצה בהן. ובסמ"ג שם ובשדה זרע מותרים באכילה ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין דרך לזרוע במקומות אלו עכ"ל. ועי' בפי' הרמב"ן הנ"ל. וברדב"ז הנ"ל ותימא על רבינו שכתב שדה זרע והלא לא אמרו אלא תלתן שזרעו לזרע וכו' עכ"ל ולא זכר הירושלמי דבבא בתרא הנ"ל.

פ"ב ה"ה כההיא דאמר ר' אימי עשירים היו בתשובות. כעין זה בירושלמי פסחים פ"ו סה"ב ובנזיר פ"ה סה"ד. ושם בד' ויניציא בט"ס עשירי הוו. וצ"ל עשירים היי.

פ"ב ה"ו במשנה שהעלת מיני עשבים. בבבלי ב"ק פ"א ע"א שעלתה עם מיני עשבים וע"ש בתוס'. וכן בכפו"פ פנ"ו ולהנם העירו שם בהוצאת לונין ובכ"מ ה' כלאים פ"ב ה"ח שהעלתה מיני צמחים (עשבים) וכו'. ועי' ברדב"ז שם. ובערוך השלם ערך תלתן בפ"ב דכלאים וכן תלתן שהעלה מיני בשמים. אבל בערוך דפוסי פיזרו רל"ז ורע"ז וד' וויניציא רצ"א הגי' שהעלת מיני עשבים. ובעל ערוך השלם ז"ל לא העיר על זה.

פ"ב ה"ו במשנה אין מחייבין אותו לנכש. בבבלי ב"ק שם אין מחייבין אותו לעקור. ובירושלמי כ"ב פ"ה ה"א תמן הנינן וכן תלתן שהעלת מיני עשבים אין מחייבין אותו לנכש כיני מתניתא אין מחייבין אותו לעקור. ולפנינו בכלאים הסר זה.

פ"ב ה"ו במשנה ואם ניכש. בערוך ערך נכש בפ"ב דכלאים אם נכש וכו'. וכן היא בכ"מ הנ"ל. ובמתניתא דבני מערבא ואם ניכש.

פ"ב ה"ו במשנה חוץ ממין אחד. במתניתא דבני מערבא ממין אחד.

פ"ב ה"ו ר"ז ר"ל בשם ר' חייא רובא. באור זרוע סי' רס"ח בשם ר' חייא בר בא. ובפי' הר"ש ירושלמי ר' זירא בשם ר' חייא רבה. ובפי' מהר"י במ"צ גרסינן אמר ר' אלעזר בשם ר"ח רבה. ובפי' הרא"ש ר"ז ור' אליעזר בשם ר"ח רבה. וברדב"ז ה' כלאים פ"ד ה"ו ירושלמי ר' זירא בשם ר"ח רבה.

פ"ב ה"ו שתי אמות על שתי אמות. בחי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ד ה"ו וברדב"ז שם וכן אמרו בירושלמי וכו' שתי אמות (על שתי אמות) ומיצר והולך עד (אפילו) כל שהוא עכ"ל ובפי' הר"ש עושה ב' אמות וכו' פי' עושה ב' אמות על ב' אמות כל משר ומשר וכו'. ובפי' ר"י במ"צ כגי' הדפוס. ובפי' הרע"ב ובירושלמי מפרש שהם שתי אמות רוחב על שתי אמות אורך וכו' וע"ש בתוי"ט.

פ"ב ה"ו אבא יוסי בן יוחנן איש ינוה. בתוספתא כלאים פ"ב ואבא יוסי בן חנין איש יאני. ובבית אבות להמאירי ובכלאים וכו' אבא יוסי ן' חנן איש יאני עכ"ל. ויש נוסחא בתוספתא איש יוני.

פ"ב ה"ז במשנה משר משר מכל מין. באור זרוע ח"א סי' רס"ח מכל מין ומין (ליתא) ובאגודה מישר (משר) מכל מין. וברדב"ז ה' כלאים פ"ד ה"ו משר מכל מין ומין וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ז במשנה שלשה תלמין של פתיח. באו"ז הנ"ל ג' הלמים (תרמין) של פתיח. ובבת"י מהמשנה עם פיהמ"ש לרמב"ם הנ"ל בש"א עושה (ליתא) ג' וכו'. ובכפתור ופרח פרק נ"ו שלשה תלמין של תפוח (פתיח). ובערוך השלם ערך פתח: שר פתיח. אבל בערוך פזרו רל"ז הגי' ג' תלמים של פתח פי' מלשון פתח תפתח עכ"ל ובערך תלם מפורש הגי': פתיח ובעל ערוך השלם ז"ל לא התעורר ע"ז.

פ"ב ה"ז במשנה מלוא העול השרוני. ברדב"ז ה' כלאים פ"ג הי"ב וגם לשון התוס' משמע בדברי רבינו כמלא השירטוט היינו כמלא השרטוט שעושה התלם עכ"ל ובהשגות הראב"ד שם ולשון התוספתא ענין אחד כמלא העול השרוני עכ"ל ובערוך ערך על ד' פזרו רל"ז בפ"ב דכלאים או (ליתא, ואולי צ"ל אומרים) מלא העול השרוני.

פ"ב ה"ז אמר ר' יוחנן אינו וכו' במרכבת המשנה ה' כלאים פ"ז הט"ז אעתיק הירושלמי וכו' ובגמרא מי שיש לו בית רובע וכל (שהוא (ז' מלות אחרונות ליתא לפנינו) א"ר יוחנן וכו'.

פ"ב ה"ז מתניתא פליגא. במרכבת המשנה הנ"ל מתניתא פליגא על ר"י דתניא (ליתא והכוונה לתוספתא כלאים פ"ג) וכו'.

פ"ב ה"ז מותר להביא תבן. בתוספתא כלאים פ"ב מותר להביא תלם וכו'.

פ"ב ה"ז לתיך של שעורין חיטים. במרכבת המשנה הנ"ל לתוך של שעורים חטה, ושעורה אחר שעורה הנכנסת (נכנסת) לתוך של חטים (ליתא) שעורה (שעורין). הרב בעל מרכבת המשנה חי בסוף ימיו בסלוניקי ומת שם ובלא ספק השתמש שם בכת"י טירושלמי שהיה שם, הפראפעססאר ראלמאן בגראמאטיק שלו (הוצאה שניה צד 19) מחלים כי אין ערך מדעי לתוצאת הירושל' קיאשטינא. וזה לא נכון כי ההוצאה הנ"ל נדפסה מכתב יד מתוקן והנוסחאות חדשות ונכבדות הן. בכלל להרבנים בארץ הקדם היו כת"י מהירוש' גם אחרי זמן הדפסת הירוש' בווינציא. בנגד זה אין ערך גדול לנוסחאו' ר"ש שירי לי' (כמו שחושב שם ראלמאן) כי רוב נוסחתא מלבו הנה.

פ"ב ה"ז מה נן קיימין. בפי' הר"ש ולא תלם של מין אחר בירושלמי פריך וכו'.

פ"ב ה"ז אם בשאינו מתכיין, בפי' הר"ש אם אינו (בשאיני) מתכון לבדוק למה לי שאר המינין אפילו זרע פשתן אסור (לפנינו בטעות: למה לי זרע פשתן אפילו שאר כל המינין). וכן הוא באור זרוע ח"א פי' רע"א. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) ובמרכבת המשנה הנ"ל אף שאר כל המינין. ובחיי"ט ובירושלמי הביאו הר"ש דאף תנא קמא דוקא וכו' ובדפוס הירושלמי הגירסא משובשת עכ"ל.

פ"ב ה"ז במתכוין לבדוק אנן קיימין. בפי' הר"ש ובאור זרוע הנ"ל ומשני לבדוק וכו'.

פ"ב ה"ז ר"ש בשם ר"ז דר"ש. במלאכת שלמה בפי': מן הירושלמי מוכח דר"ל מוהר דהכי גרסינן התם ר"ש בשם ר"ז כדעתיה דאמר לקמן פ' המבריך אין אדם מקדש (מקדיש, וע"ש) דבר שאינו שלו כן הוא אומר (לפנינו: רב אמר אין אדם וכו') גבי כלאי זרעים אין אדם חובש דבר שאינו שלו עכ"ל.

פ"ב ה"ז דר"ש אמר וכו'. באו"ז סי' רע"א מפרש בירושלמי משום דר"ש סבר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כלומר מתוך דלא מתסר משום חבירו לא מתסר נמי משום דנפשיה עכ"ל וכן מובא בפי' הר"ש והרא"ש ע"ש.

פ"ב ה"ז אין אדם חובש דבד שאינו שלו. בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ג הט"ז לי נראה מן הגמרא וכו' וכן אין אדם חורש (חובש) דבר שאינו שלו בזרעים אבל לרבנן אינו רשאי להרוש וכו'.

פ"ב ה"ז דר' שמעון אמר אין אדם מקדיש וכו'. וכן הוא לקמן בפ"ד ה"ז ובפ"ה ה"ו אלא כר' שמעון דאמר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ולקמן בפ"ז משנה ד' נאמר רבי יוסי ורבי שמעון אומר אין אדם מקדש וכו' ומדוע לא נזכר בכל הג' מקומות מדעת ר' יוסי? ובפסחים פ"ג ה"ג נאמר זה סתם: ויש אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ובפי' המשניות להרמב"ם בפ"ז משנה ב' כתוב: ואין הלכה כר' יוסי ולא כר' שמעון. ונראה מדבריו שהת"ק שם הוא ר' יוסי ובסיפא חילק ר' שמעון. וכן היתה לפניו הגירסא. ולפי זה אתא שפיר.

פ"ב ה"ז כן רב אומר אין אדם וכו'. בבבלי יבמות פ"ג ע"ב מחלוקת אמוראי בדעת רב, רב הונא אמר רב אין הלכה כר' יוסי ורב אדא אמר רב הלכה כר' יוסי ולקמן בפ"ד ה"ז לא נזכר מדברי רב.

פ"ב ה"ח במשנה ונכנס בתוך של שעורים. באו"ז סי' רס"ט נכנס לתוך וכו'. ובבב"מ ה' כלאים פ"ג הי"ח היה ראש תור חיטים נכנס (ונכנס) בתוך שדה (ליתא) וכו'. וברדב"ז שם לתוך שדה.

פ"ב ה"ח במשנה ושל חבירו מין אחר. באגודה ושל חבירו שעורין.

פ"ב ה"ח במשנה לסמוך לו מאותו מין. באו"ז סי' ר"ע לסמוך מאותו המין.

פ"ב ה"ה במשנה ולא תלם של מין אחר. ברמב"ם ה' כלאים פ"ג הי"ז לפיכך

אסור

אסור לזרוע מין אחר וכו. וגירסתו כגירסתינו. ובמתניתא דבני מערבא או תלם של מין אחר. ואח"ז ראיתי בס' מלאכת שלמה שכ' וז"ל כתב הה' הר' יהוסף אשכנזי ז"ל ברוב דספרים מצאתי וכו' או תלם של מין אחר וכו' עכ"ל.

פ"ב ה"ח במשנה מותר לבדוק בתלם של פשתן. במתניתא דבני מערבא מותר לסמוך תלם של פשתן. ובאגירה מותר לבדוק בתלם של פשתן (פי' לנסות אם שדה זו יפה לפשתן) מפני שאינו מתכוין לקיום הפשתן עכ"ל עם המוסגר.

פ"ב ה"ח מהו חריע. בערוך ערך חריע ובאור זרוע סי' רע"ב ירוש' מהו חריע מוריקא עכ"ל ובערוך השלם שם פי' ירוק בכרכום וכו' ע"ש. ובמרדכי חולין סי' תרט"ו ותריע הוא הצמח (ס"א הצבע) שצובעין בו הבגדים והוא דומה לשערות אדומות מעט ונוטה לירוק עכ"ל ועי' ירושלמי פסחים פ"ג ה"א כתלות חריע.

פ"ב ה"ח כיני מתניתא אין מקיפין וכו'. כן הוא בתוספתא כלאים פ"ב.

פ"ב ה"ח אלא לחסיות בלבד. בדפים אמשט והמנשכים אחריו אלא להחיות בלבד. ובאור זרוע ח"א סי' רע"ב דתני עלה (מלה אחרונה חסרה לפנינו והכוונה להוספתא כלאים פ"ב) אין מקיפין וכו' אלא לחסיות בלבד וכו'. וכן הוא בפי' הר"ש בכלאים כאן.

פ"ב ה"ח ר"ש אומר לכל מקיפין חרדל וחריע. במלאכת שלמה ובירוש' וכו' רש"א לכל מקיפין חרדל וחריע ואפילו לתבואה (ב' מלות אחרונות חסרות לפנינו) וכו'. ובפי' הר"ש רש"א לכל מקיפין עכ"ל ועי' בתוספתא הנ"ל.

פ"ב ה"ח וגדר יש בו להקל וכו'. באור זרוע סי' רע"ג ירושלמי גדר (וגדר) יש בו להקל ולהחמיר היך עבידא פחות פחות (ליתא) רובע (מבית רובע) מוקפה בתוך שדה תבואה אסור לזריע (לזרע) בו וכו מותר לזרוע (לזרע) בו שני מינין וכו עכ"ל וכן מובא בשנויים בפי' הר"ש.

פ"ב ה"ח בבקעה מותר לזרע בו שני מינין. בפי' ר"י במ"צ ולהחמיר כיצד בית רובע בבקעה מותר לזרוע בו מינין הרבה וכו'.

פ"ב ה"ח תני ר' יונתן בן יוסי אומר. בירושלמי עירובין ספ"ב והדא פליגא על דר' יונתן וכו' הדא מסייעא לר' יונתן וכו' ע"ש בקרבן עדה.

פ"ב ה"ט במשנה סומך לבור ולנור. באגירה וסומך לבור ולניר (וכן במתניתא דבני מערבא ולקמן בפ"ב ה"ח ובפרק ג' ה"ב ולפנינו: ולניר) לדרך ולגפה (ולגפא) וכו' ובאור זרוע סי' רע"ג סומך לבור ולניר ולדרך ולגפה ולגדר שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה (ב' מלות אהרו ות ליתא). ועי' לעיל בהלכה ח' מן הדא סומך לבור ולניר וכו'.

פ"ב ה"ט במשנה ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה. שש מלות אלו ליתא באור זרוע הנ"ל. וברדב"ז ה' כלאים פ"ג הט"ו שם משנה כלשון רבינו והשמיט רבינו חריץ כיון דתני ביר וכו' עכ"ל ולפנינו ברמב"ם שם איתא חריץ.

פ"ב ה"ט אפילו סמוכות. בפי' דמשניות הרמב"ם כלאים פ"ב משנה ט' יודו ענין מה שאמרו בגמרא ר' מאיר אומר אפילו סמוכות (אפילו חבושות אפילו סמוכות) ורבנן סברי ובלבד שלא יהו סמוכות (לא חבושות ולא סמוכות) עכ"ל.

פ"ב ה"ט היך עבידא וכו'. בפי' ר"י במ"צ ולשון הירוש' היא כך תלת ותרתי וכו' ע"ש.

פ"ב ה"י במשנה הרוצה לעשות שדהו וכו'. בס' כריתות סי' ע"ד מובא המשנה בשנוים וז"ל דתנן במתני' הרוצה לעשות קרחת מכל מין ומין עושה כ"ד קרחת לבית סאה מקרחת לבית ר.בע (וכן בכ"י מהמשנה עם פיהמ"ש לרמב"ם הנ"ל ולפנינו בית רובע) וכו'.

פ"ב ה"י במש' מקרחת בית רובע. באגורה מקרחת לבית רובע. וכן במתניתא דב"מ.

פ"ב ה"י במשנה זורען חרדל. במשנה למלך ה' לולב פ"ח ה"ז זורעם חרדל.

פ"ב

פ"ב ה"י לא שנו אלא אוכלת הגפן. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' לא שנו אלא אכילת דגפן דא הגפן וכו'. וכן ברדב"ז ה' כלאים פ"ד ה"ג ובפי' ר"י במ"צ גרסינן אר' אבא (בין) בר חיה בשם ר"ז לא שנו וכו' ובפי' דרא"ש (בס' פי שנים) בגי' משונה.

פ"ב ה"י והרי הקבר אסור בהנייה. עי' ירושלמי נזיר פ"ט ה"ג נמצאת אומר שלשה מיני קברות הן וכו'.

פ"ב ה"י אין עבודה לגפן יחידית והרי הקבר אסור בהנייה קבר וכו'. מן והרי הקבר אסור וכו' ט"ס שכפל דמאמר שכתוב לעיל בסמוך וכן לא היה זה בהירושלמי לפני הר"ש ור"י במ"צ והוי"ט ומלאכת שלמה.

פ"ב ה"י ובלבד שלא תהא חבושה. בפי' דר"ש והרא"ש ומפרש בירוש' ובלבד וכו' כלומר וכו'. וכן מובא בפי' מהר"י במ"צ וברדב"ז ה' כלאים פ"ג ה"ט ומפרש בירוש' ובלבד שלא תהא חבושה וכו' כאדם החבוש בבית הסוהר וכו' וע' בכ"מ שם.

פ"ב ה"י בקעת סימוניא. במגילה פ"א ושמרון סימונייה.

פ"ב ה"י דאית לרבנין קל בשורה וכו'. ברדב"ז ה' כלאים פ"ג הי"ב ואמרינן בירוש' דאית לרבנן קל בשירה וחומר במרובע כלומר בזמן שהוא שדה שהיא מרובעת הצריכו הרהקה יתירה דהיינו ששה טפחים על ששה טפחים מרובע ובזמן שנוטע שורה הקילו וסגי בהרחקה תלם באורך ששה טפחים עכ"ל.

פ"ב ה"י הרוצה לעשות שורה וכו'. בפי' מדר"י קורקוס בה' כלאים פ"ג הי"ג ובירושלמי אמרו דרוצה לעשות שורה של ירק לתוך שדה של תבואה עושה שירה אורך (לפנינו משו"ש: הרי זה עושה אורך שורה אורך) עשר אמות ומחצה על (רוחב) ששה טפחים (ליתא) וכן הוא בתוספתא עכ"ל וכן הוא בשנויים בתוספתא כלאים פ"ב (הוצאת צוקערמאנדל).

פ"ב ה"י אורך עשר אמות ומחצה. בפי' הרא"ש מפרש בירושלמי וכו' יעשה אורך השירה עשרת אמות ושני טפחים (ב' מלות ליתא) ומחצה על רוחב ששה, ועי' בר"ש.

פ"ב ה"י מן מה דאמר ר' יוסי ר' (בר' זיטאמיר במעות: ור') חייא בשם ר' יוחנן. ר' חייא סתם הוא ר' חייא בר אבא כמו שמוכח כאן שנאמר: איתפלגון ר' חייא בר בא ור"ש בר רב יצחק וכו' ולא ידעון מאן דאמר דא ומאן אמר דא מן מה דאמר ר' יוסי ר' חייא בשם ר' יוחנן וכו'.

פ"ב הי"א במשנה במדת בית רובע. בפי' ר"י במ"צ למדת בית רובע. וברדב"ז ה' כלאים פ"ד ה"ג במדת בית רובע.

פ"ב הי"א במשנה אכלת הגפן. באגודה וברדב"ז שם אכילת הגפן. ובבת"י מהמשנה עם פיהמ"ש לרמב"ם הנ"ל אוכלת הגפן.

פ"ב הי"א במשנה עולין במידת בית רובע. ברדב"ז הנ"ל עולין לבית רובע. ובערוך ערך אבל ג' דהכי תנן אוכלת דגפן וכו' לא (ליתא) עולין במידת וכו' ועי' בס' הגיון שלמה צד ב' ע"ב.

פ"ב הי"א במ' תבואה בתבואה. בפי' הר"ש פאה פ"ג משנה ו' ובתבואה בית רובע.

פ"ב הי"א במשנה ירק בירק ששה טפחים. בפי' הרא"ש כלאים פ"ג משנה א' והא דתנן לעיל ירק בירק ג' טפחים וכו' עכ"ל ואולי ט"ס הוא.

פ"ב הי"א תני חמשה דברים וכו'. בפי' הר"ש אהלות פ"ח משנה א' תניא בתוספתא דכלאים פ"ק חמשה דברים נאמרו בדלעת יונית וכו' ע"ש שמובא בשנויים.

פ"ב הי"א וידה טפח. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' ועוקצה טפח וכו' אבל פחות כל שכן דחשיב יד דלא תקשי וכו' ע"ש.

פ"ב הי"א ר' גמליאל בר'. וכן בד' זיטאמיר ובפי' ר"י במ"צ כאן. ובכפו"פ פ'

נ"ז ירושלמי אמר ר' יוסי גמליאל ברבי נפק לשוקא וכו'. ובהוצאת לוניץ הגיה: שם לפנינו ברב ואיני יודע איפוא מצאו זה.

פ"ב הי"א סיכוך שאמרו בנוגע. בפי' ר"י במ"ץ גרסינן בירוש' וכו' באו ושאלו לו זו ששנינו אסורה בסיכוך על הזרעין בנוגע היא הזרעין וכו'.

פ"ב הי"א בי רבי וולס. בערוך השלם ווילס. אבל בערוך פיזרו רל"ז ורע"ז ווילס.

פ"ב הי"א מהו רואה אני את דבריהן. באו"ז ח"א סי' רע"ד ירושלמי מהו ריאה את דבריהם מדברי חנינא אר' (חיננא) מה (ליתא) אם דלעת מצרית שמסככת (שהיא מסככת) יותר מקישות (ב' מלות אחרונות חסרות לפנינו ואיתא בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ) את (בד' אמשטרדם חסרה מלה את) אמר מוהר קישות ופיל לא כל שכן עכ"ל.

פ"ב הי"א אמר ר' אבא מרי. באור זרוע הנ"ל אמר ליה (ליתא) ר' אבא מארי (מרי ובד' אמשטרדם חסרה מלה זו) לא כן אמר (הוה אמר) ר' מנא כל הן דתנא רבי (רבי אמר כל הן דתנינן) קישות ופול המצרית (המצרי) אף דלעת מצרית בכלל מיהו (מהו) רואה אני את דבריהן מדברי שאין כולן מסככין כדלעת יונית עכ"ל ובפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ מובא הירושלמי בשנויים אחרים.

פ"ב הי"א שאין כילן מסככין. ברדב"ז ה' כלאים פ"ג הי"ד והטעם אמרו בירושלמי שאין כולם מסככין כמו דלעת יונית עכ"ל.

פ"ב הי"ב במשנה וירק על גבי ירק. באגודה ירק על גבי התבואה (ירק) תבואה ע"ג ירק ירק על גבי ירק (תבואה) הכל מותר. ובכפתור ופרח פנ"ז וזו ששנינו גם כן פרק שני תבואה נוטה ע"ג תבואה וירק ע"ג תבואה (המלות: וירק ע"ג ירק תבואה ע"ג ירק לא היה לפניו) הכל מותר וכו'.

פ"ב הי"ב במשנה הבואה ע"ג ירק. בסמ"ג לאווין רע"ט כדתנן תבואה נוטה (ליתא) וכו'. ולפני ר"ת בס' הישר סי' רי"א לא היו בהמשנה המלות תבואה על גבי ירק וע"ש.

פ"ב הי"ב במשנה ר' אומר. ממה שנאמר לעיל בהלכה י"א מוכח שהגי' רבי אומר מוכרחת. אבל בפי' המשניות להרמב"ם ור"י במ"צ הגי' ר' מאיר אומר. וכן הוא באגודה ובמשנה שבמשניות. ברדב"ז ה' כלאים פ"ג הי"ד ולא קיי"ל כר' מאיר דאמר אף הקישות וכו' עכ"ל. ובמתניתר דבני מערבא רבי אומר. ובס' הישר לר"ת סי' רי"א דהכי תנן וכו' ר' יהודה (ליתא) אומר אף הקישות יפול המצרי וכו'

פ"ג ה"א במשנה ערוגה שהיא ששה וכו'. בבבלי שבת פ"ד ע"ב וש"נ מניין לערוגה שהיא וכו'.

פ"ג ה"א במשנה ארבעה בד' רוחות. במתני' דבני מערבא ארבעה על ארבע רוחות.

פ"ג ה"א במשנה ואחד באמצע. במשנה שבת הנ"ל מוסיף: שנאמר כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח זרעה לא נאמר אלא זרועיה. ולפנינו ליתא י"ג מלות אחרונות.

פ"ג ה"א במשנה היה לה גבול גבוה טפח. בס' הישר לר"ת סי' רי"א היה לה גבול שיהא (ליתא) גבוה טפח וכו'. ובערוך ערך גבל בפ"ג דכלאים היה לי גובל (גבור) גבוה טפח וכו' ובערוך פיזרו רל"ז הגי' היה לי גיבל שלה (ליתא) טפח פי' גובר וכו' ובערוך השלם לא התעורר ע"ז. ובמתניתא דב"מ היה לו גובל ולקמן בהלכה ב' פ"ג תנינן היה לו גובל וכו'.

פ"ג ה"א במשנה שלושה על כל וכו'. במאירי שבת ד' פ"מ ע"ב ואף בשלישי של כלאים אמ' ערוגה וכו' שלשה על כל אוכל ואוכל (גובל וגובל) ואחת (ואחד) באמצע וכו.

פ"ג ה"א במשנה לא יטע ראש הלפת וכו'. בפי' מהר"י קורקוס בה'

כלאים

כלאים פ"ד הי"ב ור"א יזרע (יטע) ראש הלפת בתיך הגבול (הגובל) מפני שהיא מטלאהו (ממליהו) עכ"ל.

פ"ג ה"א זרעיה מיעוט זרעים שנים. בד' ויטאמיר בטעות: מיעוט זרעיה שנים. המאמר נשנה בירושלמי שבת פ"ט ה"ב ושם הגי' בשבוש. וכן מיבא בשבוש בילקוט המכירי בישעיה ס"א. ובפי' הר"ש והר"ש ועוד אמרינן בהירושלמי זרועיה (זרעיה) מעוט זרעים שנם.

פ"ג ה"א אמר ר"ש בר סיכרטא. בפי' הרא"ש והר"ש אר"ש בר כרטאי וכו' ע"ש.

פ"ג ה"א מה שנים את נותן. בפי' הרא"ש והא דקאמר בירושלמי מה שנים וכו' לאו דוקא וכו' ע"ש.

פ"ג ה"א ומיצר והולך. לעיל בפ"ב ה"ו ומיצר והולך אפילו כל שהוא.

פ"ג ה"א אמר ר' יונה. וכן היא בשבת ובפי' הרא"ש ובילקוט המכירי הנ"ל. ובד' ויטאמיר בירושלמי אמר ר' יונתן.

פ"ג ה"א זריעה זרעיה זרועיה. בירוש' שבת הנ"ל הגי' הנכונה: זרעה, זרעיה, זירועיה. (צ"ל זרועיה) וכן הוא בילקוט המכירי הנ"ל.

פ"ג ה"א זרע זרעה (כד' זיט' זרעיה) זרעיה. בשבת שם: זרע זרעה זרעיה זירועיה. ובפי' הרא"ש (בס' פי' שנים) בירושלמי דריש טעמיה דר' יהודה זרע זרעה זרועיה (זרעיה) דהוה מצי למכתב זרע וכתב זרועיה וכו' עכ"ל. ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ד הי"ב ואמרו בירוש' דדריש זרע זרעה זרעיה זרועיה וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"א כל הן דאנא משכח לה וי אנא מחיק ליה. בד' ויטאמיר חסרות שתי מלות: לה וי. וכן חסרות בשבת ובילקוט המכירי הנ"ל. ובפי' הר"ש בירוש' וכו' כל הדין (הן) דאשכחן לה ו' אנא מחיק וכו'. וכצ"ל. וכעין זה בירושלמי סנהדרין פרק ז' הי"ב אמר ר' יוחנן בר מריא כל הן דאנא משכח וי"ו אנא מחיק ליה.

פ"ג ה"א ואמר וירועיה מליא. צ"ל זרועיה מליא. פי' מ־א וי"י.

פ"ג ה"א כולהון בתוך ששה. בח' הרמב"ן שבת ד' פ"ה ע"ב ובירוש' מצאתי ר' יוחנן בשם ר' ינאי (ינייי) כולהין בתוך ששה פירוש ששה אף במקומן של זרעים כדפיישית עכ"ל. ובפי' רבינו חננאל בשבת פ"ה אמרו בתלמוד א"י כהנא בשם ריש לקיש (ר"ש בן לקיש) כולהין חוץ לששה עכ"ל.

פ"ג ה"א אם כולהון חוץ. בחי הרמב"ן בשבת הנ"ל אי (אם) כילהון חוץ לששה נהוי (ניתני) תשעה עכ"ל. ובפי' רבינו חננאל הנ"ל: אקשו עליה א"כ ליתני ט' וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"א ניתני תשעה. במאור שבת פ"ט ובתלמוד הירושלמי גרסינן ניתני תשעה אר' תנחום בוצריא וכן היא אלא (ליתא) וכו' עכ"ל. ובחי' הרמב"ן בשבת פ"ה ע"א ובירוש' ניתני תשעה אר' תנחום בר צדיא (ביצרייא) אלא (בגי' המאור) בערוגה שבערוגות היא מתניתין (מתניתה) וכו'. ובפי' מהר"י במ"צ יתירצו אר' תנחום חצראה בין הערוגות היא מתנייתא פי' וכו' ע"ש. ובפי' המשניות להרמב"ם וכבר יחדו זאת הערוגה בגמרא ואמרו ערוגה בחורבה שנינו רצה לומר וכו' ע"ש.

פ"ג ה"א ניתני ששה באמצע. בפי' הר"ש והרא"ש ופריך בירושלמי ונתני ששה ונראה בטעות סופר היא דחמשה גרס וכו' ע"ש. ובפי' המשניות להרמב"ם וכבר הקשה בגמרא על דברי ת"ק אחד באמצע ואמרו ונתני ו' באמצע והשתדלו לפרק זו הקושיא ולא עלתה בידם וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"א אם בשהגובלין ממעטין ששה. בפי' הר"ש ועל מה שתירץ בירוש' שהגובלין ממעטין וכו' פריך עלה ניתני ר' יהודה ששה באמצע וכו' ומשני דארישא ופריך והתני ר' חייא ר' יהודה אומר י"א (י"ח) אלמא אסיפא קאי וכו' ע"ש. ולפנינו בשנויים.

ובמאירי

ובמאירי שבת ד' פ"ה ע"ב וזה שאמרו עליה בירוש' על מה שאמרו זורע בתוכה שלשה עשר ר"י אומר שמונה עשר וכו'. ובפי' הרע"ב וכתב הר"ש ז"ל דבירוש' פריך למאי דשנינן לעיל לרבנן וכו' ובתוי"ט והכי איתא בירוש' וכו' נתני ששה וכו' ע"ש.

פ"ג ה"א בדה תנינן רי"א. בפי' הר"ש בירוש' וכו' פריך עלה בדא (כדה) תנינן וכו' ומשני וקיימניה וכו' והדר פריק ואין על ראשה בדא (כדה) הני וכו'.

פ"ג ה"א מהו להקדיח בית רובע. בפי' הר"ש והרא"ש ואמרינן בירוש' מהו להקדיח וכו'. ובס' יד מלאכי סי' שע"ח דאשכחנא בירושלמי וכו' מה אם ששה (ששה על ששה ועי' לעיל ספ"א ללקות ששה על ששה). שלוקין עליו וכו' ע"ש

פ"ג ה"א אם בשעה שאין עבודה. בד' וינאמיר בשעה שעבודה פוגעת.

פ"ג ה"א כאן שאין עבודה פוגעת בעבודה. במרכבת המשנה ה' כלאים פ"ד הי"ט הגי' כאן עבודה פוגעת בעבודה לא כ"ש. וכצ"ל.

פ"ג ה"א ר' נסא שאל לא מסתברא. בפי' דר"ש דאמרי' בירוש' ר' נסא שאל לא מסתברא בגנו של גביל טפח (של גיבל שני טפחים) בתמיהא וכו'. ובפי' מדר"י במ"צ אמר ר' נסא מסתברא תגבול רחבי טפח עב"ל וגירסתו משנה משלפנינו. ובפי' הרא"ש ובירושלמי קאמר שגם רחב הגיבל טפח וכו' ע"ש.

פ"ג ה"א זרע בגו מסין. אולי צ"ל בגרמיסין, והיא מטבעה קטנה.

פ"ג ה"א אר"י אביי דר' מתליא. אולי צ"ל אבוי דר' מתניא.

פ"ג ה"ב במשנה כל מין זרעים. בבבלי פסחים ל"ט ע"ב והתנן כל מיני (מין) זרעים אין זורעין בערוגה אחת (ליתא) כל (וכל, ובמתניתא דב"מ כל) מיני (מין) ירקות זורעין בערוגה אחת (ליתא).

פ"ג ה"ב במשנה מין ירקות זורעין. בסמ"ג לאוין רע"ט וכל מין ירקות נזרעים (זורעין) בערוגה פי' שאסור לזרוע וכו'. ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ד ה"ג מין ירקות נטעין.

פ"ג ה"ב במשנה השופין מין זרעונין. בערוך ערך שפין בפ"ג דכלאים חרדל ואפונין השופין מין זרעים פירש קטנים עב"ל. ובד' פיזרו רל"ז בפ"ג בכלאים חרדל ואפונין השופין מין זרעים קטנים עב"ל ושם בערך אפנין ובכלאים בפרק ערוגה אפונין והשופין מין זרעים עב"ל ובערוך השלם לא התעורר ע"ז. ובפי' הרא"ש בפאה פ"ג משנה ג' כדתנן אפוני אשפין (השופין) מין זרע (זרעונין) עב"ל ובפי' הר"ש בפאה פ"ב משנה ב' דתנן חרדל מין זרעים. וכן בכת"י מהמשנה עם פיהמ"ש להרמב"ם ה"ל.

פ"ג ה"ב במשנה גובל שהיה גבוה. באגורה מס' כלאים) גבול גבוה וכו' ובכפו"פ פנ"ז ובלשון ערבי דר הוא גבל וזהו ששנינו גיבל שהיא גבוה טפח וכו'. ובהיצאת לונץ הגיהו שם להגם.

פ"ג ה"ב במשנה התלם. בפי' ר"י במ"צ אמת התלם, ובס' הישר לר"ת סי' רי"א אלא בני מערבא קרי ליה תלם לישנא קלילא ובבבל קרי ליה שירה תלם עמיק היא כדתנן התלם והאמת (ואמה) המים וכו'. ושם להלן: ועוד תנן התם אמת המים ותלם שהם עמוקין טפח זורע לתוכן לאורכן (ליתא) שלש זירעוני וכו'.

פ"ג ה"ב החרדל והאפונין. בפי' הר"ש ירושלמי החרדל והפונין וכו' ע"ש. ובפי' ר"י במ"צ תניא (ליתא ודבוינה להוספתא כלאים פ"ב) החרדל וכו' אע"פ (ליתא ואיתא גם במלאכת שלמה) שזרען וכו'.

פ"ג ה"ב זרען לירק נוהגין אותן. בפי' ר"י במ"צ נתנן לירק ניתנין אותן. ס"א זורעין אותן על הערוגה.

פ"ג ה"ב ושאר זירעוני גינה וכו'. כן הוא בפי' הר"ש ור"י במ"צ. ובתוספתא שם ליתא כ"ז ורק בכת"י אחד כתוב: ושאר ירקות שדה וירקות גנה (לפנינו: שאינן נאכלין, וזה תמוה. ובתוספתא ליתא) וכו'.

פ"ג ה"ב ר' זעירא ור' אימי. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' ר' זירא ור' אסי (אימי) וכו' ואין סומכין לגביל (לגובל וכן הוא בפי' הר"ש כד' קושטנטינא) וחד אמר נִבול (גובל) שנתמעט כשר.

פ"ג ה"ב זורעין להובה ששה מיני זרעונין. לפנינו במשנה ב' פרק זה הגי' זורעין לתוכה שלשה זרעונין.

פ"ג ה"ג במשנה היה ראש תור וכו'. במוסף הערוך ערך תר משנת כלאים היה ראש הור נכנס פי' בלשון יוני חד ונכנס לפנים עכ"ל.

פ"ג ה"ג במשנה ונכנס לתוך שדה וכו'. בבבלי שבת פ"ה ע"ב בשנויים וע"ש בפי' רביני חננאל. ובחי' הרמב"ן בבבא בהרא י"ט ע"ב דתנן וכו' היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מוהר מפני שהוא נראה בסף (בסוף) שדהו כלומר ואין כאן ערוב ומוּתר וכו'. ובאגודה היתה (היה) ראש (ראש ראש, והמלה האחרונה ט"ס) הור ירק נכנס (כגי' הרמב"ן הנ"ל) וכו'. ובשו"ת מדר"י אבן מגש סי' כ"ו דהנן ראש הור ירק שנכנס להוך שדה אחר מותר מפני שנראה כסוף שדה וכו'.

פ"ג ה"ג במשנה שדה ירק אחר מוהר. בערוך ערך ראש לתוך שדה ירק מותר.

פ"ג ה"ג במשנה שורה של ירקי בס' הישר לר"ת סי' רי"א ומבקש ליטע בתוכ׃ שיעורא של ירק אחר. ולעיל שם היתה שדהו זרוע ירק ומבקש לזריע (ליטע) בתוכו וכו'.

פ"ג ה"ג במשנה ר' ישמעאל אומר. בתוס' שבת פ"ה ע"א ד"ה דהנן ר' שמעון (ישמעאל) אומר עד שיהא התלם מפולש (מפלש). ושם ע"ב בתוס' ד"ה אמר רש"א עד שיהי' (שיהא) התלם מפולש וכו' עכ"ל. וכן הוא בס' הישר לר"ת הנ"ל. ולעיל שם מפירש: ואיירי ר' שמעון ור"ע וכו'.

פ"ג ה"ג במ' מראש השדה ועד ראשו. בפי' ר"י במ"צ, וברדב"ז ה' כלאים פ"ג הי"ב ובחי' מדר"י קורקוס שם. מראש השדה ועד סופו (ראשו) ובכסף משנ' שם כגירסתהדפים.

פ"ג ה"ג במשנה ורוהב מלואו. בהשגת הראב"ד בה' כלאים פ"ג ה"ב לשון המשנה ורוהב במלואו ופירשו כמלוא העול וכו'. וברדב"ז שם פי' ורוחב במליאו. ובכת"י מהמשנה עם פיהמ"ש להרמב"ם הנ"ל ורוחב כמלואו. והיא גי' הראב"ד הנ"ל.

פ"ג ה"ג במשנה ר"י אומר רוחב כמלוא רוחב הפרסה. בסמ"ג לאוין רע"ט ר' יהודה אומר טפח על פני כל הגבול ונראה שהלכה כר' יהודה ששם התלמוד מביא דבריו לראיה בפרק ר"ע עכ"ל. ולפנינו בשבת פ"ה ע"א הגירסא כניסחתינו ולקמן בירושלמי בגמרא ה"ג כמה יא שיעורה של פרסה טפח.

פ"ג ה"ג אינו זורע לתוכה. בפי' הר"ש בירושלמי תני ב"ק אינו זורע (לתוכה) אלא מין אחד (בלבד) עכ"ל. ובפי' ר"י במ"צ זורעין בתוכו ג' זרעונין וכו' ובר קפרא הוא חולק (פי' על משנתינו שאמרה זורעין לתוכה שליש זרעונין, ובירוש שלפנינו הגי' יהי' ראש תור כו' תני בר קפרא וכו'. ובאמת ט"ס המלות היה ראש תור כי דברי ב"ק שחולק על המשנה התלם ואמת המים וכו' ולא על המשנה היה ראש תור) ואומר אין זורע בה אלא מין אחד עכ"ל.

פ"ג ה"ג מה אר' ישמעאל ברוחב. בפי' הר"ש ירוש' מה אומר ר"י ברוחב מה אין ר"ע שהוביש (הוביש) בג' רוחות (שירות) אית ליה ברוחב (רוחב) מלואי ר"י שהוביש (שהיא הוביש) בב' רוחות לא כל שכן פירש אין כמי אם וכו' עכ"ל. ובפי' הרא"ש ובירו' קאמר דמוקי בעי ר' ישמעאל רוחב מילואו דכיון דר"ע דמיקל בעי רחב מילואו כ"ש ר' ישמעאל דמחמיר וכו'. ובמרכבת המשנה ה' כלאים פ"ג הי"ב מפרש המאמר וע"ש.

פ"ג ה"ג תנינן הכא דרבי יורה וכו'. במלאכת שלמה בירושלמי פריך תנינן הכא דר"י וכו' ופי' הר"ש שירילייו ז"ל ותנינן המן בריש פירקין ר"י אומר וכו' ע"ש.

פ"ג

פ"ג ה"ד במשנה שורה. של קישואין וכו'. בבבלי שבת ד' פ"ה ע"ב שורה אחת (ליתא) של קישואין ושורה (שורה) אחת (ליתא) של דילועין ושורה (שורה) אחת (ליתא) של פול המצרי אסור.

פ"ג ה"ד במשנה שורה של קישואין של דילועין שורה של פול המצרי. ט' מלות אלו לא היו בהמשנה לפני בעל האגודה (מס' כלאים).

פ"ג ה"ד במשנה של דילועין. במתניתא דבני מערבא שורה (ליתא, ואותא לקמן בפ"ג סה"ד) של דלועים שורה של פול המצרי או (ליתא) שורה (ושורה) של קישואים (קישואין) ר' אליעזר (ליעזר) מתיר וכו'. ובכת"י מהמשנה הנ"ל ר' אליעזר מתיר ולפני הר"ת בס' הי. ר סי' רי"א היתה הגי' משנה וז"ל וראיה לדברי דקתני סיפא שורה א' של קישואין ושורה א' של אבטיחים (ליתא) ושורה א' של פול המצרי ר' אליעזר מתיר פי' האבטיחים הוה הפסקה בין ב' שורות של קשואין ופול המצרי וחכמים אוסרים באבטיחים ודלועין וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ד חזקיה אמר במחלוקת. במלאכת שלמה ירושלמי אמר חזקיה במחלוקת שנויה וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ד ר' ינאי אמר במחלוקת. בפי' הר"ש ירוש' ר' ינאי אמר מחלוקת וכו' ע"ש שמפרש המאמר. ובפי' הר"ש ובירו' פליגי רב ור' ינאי ר' ינאי אמר דהך מציעתא דקאסרה ג' שורות רבנן היא וכו'. ובמלאכת שלמה ירושלמי ר' ינאי אמר בבא מציעתא דמתני' נמי במחלוקת שנויה דר"א פליג בה נמי וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ד ואין שני מינין מצטרפין ליאסר. לעי' פ"ב ה"א כמה דרש"א אין שני מינין וכו'.

פ"ג ה"ד מתני' מסייעא לר' ינאי. בפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ג ה"א רבוותי' אמ"ר ינאי דר' אליעזר דמתיר בהא מתיר נמי ברישא וכו' ובירושלמי אמרו דמתני' מסייעא לר' ינאי דלר' אליעזר מותר גם ברישא וכו'.

פ"ג ה"ה במשנה נוטע אדם קישות וכו'. בס' הישר לר"ת סי' רי"א כדתנן במס' כלאים אדם נוטה קישואין (קישות) או (ליתא) דלעת וכו' ע"ש להלן.

פ"ג ה"ה במשנה לתוך גומא אחת. בתוס' סוכה נ"ו ע"ב ד"ה ביצינא דתנן וכו' בתוך גומא א'. וכן הוא בתוס' שבת ד' פ"ד ע"ב ד"ה והא ויתיב ד"ה איתיביה. ובסמ"ג לאוין רע"ט. וכן בכת"י מהמשנה הנ"ל.

פ"ג ה"ה במשנה ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו. הלשון בהמשנה תמוה והיה ראוי לאמר נוטה מצד זו וכו'. והגי' הנכונה בתשובת הגאונים (זכרון לראשונים סי' תכ"ה) ויש שפירשו וכו' שזה נוטה לכאן וזה נוטה כאן שפיר דאמי כדתנן נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומה אחת ובלבד שלא תהא (שתהא) זו נוטה אצל (לצד) זו ולא (ליתא) זו נוטה אצל זו עכ"ל וגי' זו ישרה ומוכרחת שהגי' הנ"ל מובא גם בפי' רבינו חננאל בשבת פ"ה סע"ב וז"ל וכו' ואפרש תרין פירושי אחת וכו' אחת נוטה לכאן ואחת נוטה לכאן וכו' והנן נוטע אדם קישות ודלעת בתוך (עי' לעיל) גומא אחת ובלבד שלא תהא נוטה אצל זה ולא זה נוטה אצל זו עכ"ל ובנראה שכן גרס דרמב"ם בה' כלאים פ"ב ה"ה וז"ל והוא שיהיה מין זה נוטה מעל שפת הגומה לכאן והמין האחר נוטה לצד השני ויראו נבדלין זה מזה עכ"ל ובפי' המשניות להרמב"ם בכלאים כאן (כפי העתקת הרב ר"ש באמבערגער) אם הטה זה הצמח לצד זה והאחר לצד אחר נראה מובדל וכו'.

פ"ג ה"ה במשנה ונוטע שער של זו. כל הבבא ליתא במתניתא דבני מערבא. ובכת"י מהמשנה הנ"ל. ובמלאכת שלמה בפי' תימא למה חזר ושנאו אית דלא גרסי' ליה וכו' עכ"ל. ובמשנה שבמשניות נכתב בצדו: נ"א ל"ג. והמעיין בפי' מהר"י

בס"צ

במ"צ שלא הביא הבבא הנ"ל ומפרש מדעתי שכל האיסורין לא אסרו חכמים אלא מפני מראית העין, יראה שלא היה גם לפניו בהמשנה בבא זו אבל ראשית הבבא היתה במתניתין כבר לפני התוס' סופה הנ"ל.

פ"ג ה"ה במשנה וניטע שער. צ"ל ונוטה שער. וכן הוא בתוס' סוכה הנ"ל.

פ"ג ה"ה הני מותר וכו׳. תוס' כלאים פ"ב, ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים סי' תכ"ה) ותנו רבנן בריתא בתוספתא וכו' ומותר אדם לעשות בתוך שדרו גומא קטנה שהיא עמוקה טפח וליתן לתוכה ד' מינין (זירעונין) והיפכן לד' רוחותיה ובפי' רבינו חננאל בשבת פ"ה סע"ב ובריתא בתוספתא וכו' ומותר אדם לעשות וכו' ע"ש. וברמב"ם ה' כלאים פ"ד ה"ה ומותר ינטיע שני מינין בתוך גומא אחת וכו'. וברדב"ז שם ירושלמי תני מותר אדם לעשות וכו' ובפי' דר"ש ירושלמי תני מותר וכו' ע"ש. ולא העירו דר"ש והרדב"ז שהמקור בתוס' הנ"ל.

פ"ג ה"ה ולזרע בתוכו ארבע זירעונין. עי' לעיל. וברמב"ם הנ"ל וכן אם נטע ארבעה מינין בתוך הגומא וכו'. וברדב"ז שם ירוש' וכו' ולזריע (ילזרע) בתיכה (בתוכו, ועי' לעיל) ארבעה זירעינין ולהפכן בארבע (לארבע) רוחותיה ע"כ (בירושלמי) עכ"ל ועי' בפי' הר"ש.

פ"ג ה"ה ר' אבא בר כהנא שמעון נרשייה בשם רשב"ל. בפי' הרא"ש (בס' פי שנים) ירושלמי וכו' ר' בא ב"ש בר' כהן בשם ריש לקיש. ובפי' הר"ש בכלאים כאן והכי תני בירושלמי וכו' ר' בא בר נתן (כהנא) בשם ריש לקיש בניטין להורבה שני עכ"ל. וכן הוא ברדב"ז ה' כלאים פ"ג ה"ז. ור' אבא בר נתן נזכר בירושלמי באיזה מקומות עי' מבוא הירושלמי. רק ראוי להעיר שמ"ש בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ב אתא לגבי ר' חננאל ושלחיה לגבי ר' אבא בר נתן, הנה לפני הרבה מהראשונים שהביאו את הירושלמי גרסו ושלחיה לגביה רבה בר בר חנא, ראה בתוס' מו"ק י"ט ע"א ד"ה רב יוסי ובתוס' מנחות ל"ו ע"ב ד"ה יצאו ובתוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה ימים ובפי' התרומה ה' תפילין סי' רי"א (ודברי ס' התרומה מובאים בשו"ת המיוחסות להרמב"ן סי' רל"ז) ובפי' הרא"ש ה' תפילין ובסמ"ג עשין הגי' רבה בר בר חנא. ורק באור זרוע ח"א סי' הקפ"ט ובהגהה מימוני ה' תפילין פ"ד הגי' ר' אבא בר נתן. וגירסת הגמרא בבלי מועד קטן ד' י"ט ע"א ואמרי לה רבה בר בר חנא מסייעת לגירסת רוב הראשונים בהירושלמי, וכבר העיר הרמ"ע מפאנו בתשובתו סי' ק"ה דבקצת ספרים גרסינן בירושלמי ר' אבא בר נתן במקום רבה בר בר חנה וכו' עכ"ל ובתשובות בנימין זאב סי' קצ"ו משם הירוש' וכו' שלחיה לקמיה דרבה ב"ב חנה וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ה שמעון נרשייה. לעיל בפרק ג' ה"א שמעון בר נרשיה. (בד' זיטאמיר שם בטעות: גרשיה) ולפני הר"ש והרא"ש והרדב"ז הנזכרים לעיל לא היו בהירושלמי המלות שמעון נרשייה.

פ"ג ה"ו במשנה ונוטע שתי שורות. בכת"י מהמשנה הנ"ל ומניח שתי שורות.

פ"ג ה"ו במשנה שתים עשרה לא יקיים זרע של בנתיים. במתניתא דבני מערבא שתים עשרה אמה (ליתא) לא יקיים זרע של בינתים. וברמב"ם ה' כלאים פ"ד ה"ב שנמצא בין כל שתי שורות של דילועין שתים עשרה אמה אבל פחות מיכן אסור וכו' עכ"ל ועי' ברדב"ז שם. ובכת"י מהמשנה הנ"ל לא יקיים את הזרע שבנתים.

פ"ג ה"ו כהנה אמר וכו'. בפי' הרא"ש בירושלמי פליגי אמוראי בדברי ר' ישמעאל רב (ליתא) כהנא אמר וכו' ע"ש בשנויים, ובמלאכת שלמה ובירושלמי פליגי אמוראי בדברי ר' ישמעאל וכו' ע"ש מה שכתב בשם הר"ש שירילייו.

פ"ג ה"ו בשעה שהוא נותן כל העבודה. בפי' הר"ש ירוש' וכו' בשעה שנותן כל

כל עבודתה וכו׳.

פ״ג ה״ו מה ביניהן סמיכה. בפי׳ המשניות להרמב״ם וזה ענין מה שאמרו בגמרא הא ר׳ ישמעאל אומ׳ וכו׳ מאי ביניהו סמיכה וכו׳ ע״ש. ובפי׳ הר״ש ובפי׳ מהר״י במ״צ גרסינן רבנן היינו ר׳ ישמעאל והירצו סמיכה ביניהן וכו׳.

פ״ג ה״ז במשנה דלעת בירק ירק. באגידה ובמתנ׳ דבני מערבא ובכת״י מהמשנה עם פיהמ״ש דנ״ל דלעת בירק כירק (ליתא). וכן בכפתור ופרח פרק נ״ו. ובירדב״ז ה׳ כלאים פ״ג ה״ג במשנה דלעת בירק פי׳ אע״פ שעליה מתפשטין דינה כירק עכ״ל.

פ״ג ה״ז במשנה כתבואה נותנין לה. באגודה ובכפו״פ דנ״ל ובמתניתא דב״מ ובכת״י מהמשנה הנ״ל ובתבואה ניתנין לה.

פ״ג ה״ז במשנה נותנין לעבודתה. בערוך ערך עבד נותנין לה עבודתה.

פ״ג ה״ח במשנה ולדלעת יהודית בית רובע. במתניתא דבני מערבא ניתני׳ לה (ב׳ מלות ליתא) בית רובע. ובכת״י מהמשנה הנ״ל ודלעת (ולדלעת) יהודית ניתנין לה עבודתה (ג׳ מלות ליתא) בית רובע.

פ״ג ה״ח במשנה בן החוטף אפרתים. במתניתא דבני מערבא אפרתי אמר (ליתא) משם (משום) ר״י כל ג׳ דלועים לתוך (ליתא) בית כור. ועי׳ לקמן פרק ט׳ ה״ד כגון יוסי אפרתי. ובכתובות פי״ב ה״ג כגון יוסף אפרתי. ובערוך ערך חוטף חוטף אפרתי שם אדם בערוגה פ״ג בכלאים עכ״ל וגירסתו, משונה.

פ״ג ה״ת מהו בכל הדילועין משערין. בפי׳ הר״ש והר״י במ״צ מובא בשנויים קלים וע״ש שמפרשים המאמר.

פ״ג ה״ח אמר ר״י ב״ר בון בוא וראה וכו׳. בפי׳ הר״ש ירוש׳ אמר ר׳ יוסי ברבי בון בוא וראה מה בין תחילת ר׳ ישמעאל לסיפי שתחילתו בבית סאה (בבית כור, אבל מפירש במשנתינו בדברי ר׳ מאיר כי שלושה דלועין לבית סאה וע״כ גי׳ הר״ש היא הנכונה) וסופו בבית כור (בבית סאה) פי׳ דמה ששנה לר׳ מאיר בתחילת ימיו ולר׳ יוסי בן החוטף בסוף ימיו עכ״ד ובפי׳ מהר״י במ״צ גרסינן אר״י בר בון בא וראה בין תחילת ר״י לסופי שתחל׳ בבית סאה (כגי׳ הר״ש) וסופו בבית כור וכו׳ עכ״ל ובס׳ הכריתות (לשון למודים סי׳ נ״ט) ואמרו בירושלמי אמר ר״י בר בון בוא וראה וכו׳ שתחלתו בבית סאה וסופו בבית כור פי׳ מה ששנה לר׳ מאיר היה בתחילת ימיו ולר׳ יוסי בן החוטף בסוף ימיו עכ״ל וביוחסין (ד׳ קראקא שמ״א ד׳ מ״א) ערך ר׳ מאיר ובירוש׳ דכלאים כי בתחילת חייו של ר׳ ישמעאל רוצה לומר כשהתחיל ללמוד קרא עם ר׳ מאיר ולמד בסוף ימיו עם ר׳ יוסי בן החוטף אפרתי עכ״ל.

פ״ד ה״א במשנה קרחת הכרם וכו׳. בפי׳ רבינו חננאל בעירובין ג׳ ע״ב דתנן בכלאים בתחלת פרק רביעי בכרם שחרב באמצעיתו צריך להיות המקום החרב שאין בו גפנים י״ו אמה באמה בת י׳ טפחים עכ״ל. ובתוס׳ דכלים (בבא מציעא בפ״ו) ר׳ מאיר אומר כל המדות שאמרו חכמים בכרם כגון חורבן הכרם ומחול הכרם וכו׳ ע״ש. ובפי׳ הר״ש בכלים פרק י״ז משנה י׳ מביא התוספתא הנ״ל ומפרש חורבן הכרם היא קרחת הכרם (עי׳ לקמן בגמרא ריש הלכה א׳) וכו׳. וברוקח סי׳ קע״ר דאמרינן בתוספתא דכלים קרחת (בתוספתא שלפנינו הגי׳ חורבן) הכרם מחיל הכרם וכו׳ כלן ו׳ (לפנינו בתוספתא ה׳ טפחים) טפחים עכ״ל. ובפי׳ רב נסים גאון בעירובין ג׳ ע״ב ובתוס׳ גרסינן וכו׳ כל מדות שאמרו חכמים בכרם כגון חורבן הכרם וכו׳ ע״ש.

פ״ד ה״א במשנה מחול הכרם. בפי׳ המיוחס לרש״י בתענית ל״א ע״א מחול סביב לשון מחול הכרם עכ״ל. שוב ראיתי שכן הוא בערוך.

פ״ד ה״א במשנה כרם שחרב מאמצעו. במתניתא דבני מערבא כרם שחרב

מאמצעו

מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מיכן וחמש גפנים מיכן (ה' מלות אהרונות ליתא לפנינו במשנה ועי' הוספתא כלאים פ"ג (היצאת צ"מ) כרם שחרב אמצעיתו ונשתיירו בו ארבע וחמש גפנים וכו' בין משתי רוחות זו כנגד זו ולגירסתינו בהמשנה ואי זו היא קרחת הכרם כרם וכו' אם אין שם שש עשרה אמה וכו' קשה הלא בהרישא דהמשנה מחלוקת בזה ב"ש וב"ה ואיך סתם המשנה בהסיפא כב"ה? אלא ודאי ג' המתניתא דבני מערבא נכונה) וכו' וביראים הנדפס מכתב יד סי' שפ"ט קרחת הכרם כל (כרם) שחרב באמצעו.

פ"ד ה"א במשנה נותנין לה עבודתה. בסמ"ג לאווין ר"פ ניתנין לו כדי (ליתא) עבודתו וכו', וכן הוא בבבלי עירובין ג' ע"ב וצ"ג ע"א.

פ"ד ה"א אר"י קרחת הכרם. בפי' מהר"י קירקוס בה' כלאים פ"ז הי"א ובירושלמי אר"י היא (ליתא) קרחת הכרם היא (הוא) כרם שחרב וכו'.

פ"ד ה"א והוא שבא ממטע. בפי' הרא"ש מפרש בירושלמי אר"י והוא שבא ממטע כרם גדול פי' שהיה כאן כרם גדול ונחרב באמצעו וכו'.

פ"ד ה"א ב"ש מחמרין. מובא בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ ועי"ש.

פ"ד ה"א ע"י עקימה תרתי מתבלען. בפי' הראב"ד בעדיות פ"ב משנה ד' ותירץ ר"ל בערים המעיקם שני כלומר שהוא כמין גם שע"י עקימה תרתי מתבלען והכי איתא התם (בירושלמי) כלומר שאין נראית בה' גפנים עכ"ל.

פ"ד ה"ב במשנה ואין זהו מחול הכרם. במתניתא דבני מערבא אי זו היא מחול וכן הוא בערוך ערך חל וכצ"ל. וברדב"ז ה' כלאים פ"ז הי"א איזהו מחול וכו'.

פ"ד ה"ב במשנה לא יביא זרע לשם. בערוך ערך חל דהגן בכלאים וכו' לא יביא זרע אחר (ליתא) לשם עכ"ל.

פ"ד ה"ב במשנה נותנין לה עבודתו. בבבלי עירובין ג' ע"ב ניתן לו כדי עבודתו. ובסמ"ג לאווין ר"פ שנינו בכלאים וכו' כדי עבודתו. ובמתניתא דב"מ בני הדפים. ובתוס בבא בתרא ד' י"ח ע"א ד"ה אלא נקט עבודת הכרם לפי שנזכר לשון זה במסכת כלאים וכו'. ועי' בפיהמ"ש להרמב"ם כלאים פ"ד משנה א' והיא עבודת הכרם וכו'.

פ"ד ה"ב לא סוף דבר. בפי' מהר"י במ"צ גרסינן לא סוף דבר וכו'.

פ"ד ה"ב אין האסור וכו'. לקמן פ"ח ה"א אין האוסר נעשה מחיצה וכו'.

פ"ד ה"ג במשנה ואי זהו גדר. בכ"מ ה' כלאים פ"ז הט"ו איזהו גדר וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ג כשאין הכרתים וכו'. בפי' הר"ש וכן מוכח בירושלמי דאר' יונה הדא דתימר בשאין הכוורתי' מכוונין אבל אם היו מכוונין אסורין (אוסר) פי' לגזע קרי כוורת וכו'.

פ"ד ה"ג ר' יוסא בשם רב מתנה. ברדב"ז ה' כלאים פ"ז הי"ג ירושלמי אמרו ר"ז ר' יוסי (יוסא) בשם רב (רב מתנה) וכו'.

פ"ד ה"ג ואי זהו כרם קטן. בכ"מ ה' כלאים פ"ז ה"א וכן מבואר עוד בירושלמי וכו' גבי מחול הכרם איזהו כרם קטן שליש כנגד שליש עכ"ל.

פ"ד ה"ג הא שליש כנגד שליש. מובא ברדב"ז וכסף משנה שם. אבל בפי' מהר"י קורקוס שם: ושם (בירושלמי) אמרו שליש על שליש כרם קטן שליש על שליש על שליש כרם גדול וכו' עכ"ל ובכ"מ שם כתב ואיני יודע למה השמיטו רבינו עכ"ל. ואפשר שהרמב"ם גרס שלא כגרסתינו.

פ"ד ה"ג עשה גדר וכו'. בפי' המשניות להרמב"ם בכלאים כאן: אבל אמרו בגמרא רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהוא מרחיקין ד' אמות מעיקרי הגפנים ולגדר וכו' וזה ליתא לפנינו במס' כלאים. ורק בתוספתא בלאים פ"ג.

פ"ד

פ"ד ה"ד במשנה מחיצת הקנים. בפי' רב נסים גאון בשבת ק"א ע"א עיקר דילה במס' כלאים פ"ד מחיצת הקנים אם אין (שם, ובמתניתא דבני מערבא ובכ"י מדמשנה הנ"ל ליתא, וכן יא היה לפני הנ"ג, וכן ליתא בכמ"ג לווין ר"פ ובדרכ"ו וב"מ ה' כלאים פ"ז הט"ו) וכו' הרי זו מחיצה (כמחיצה, ובמתניתא דב"מ כמחיצה) וכו' עכ"ל ובפי' רב נסים גאון בברכות כ"ה ע"ב שנינו מחיצת הקנים אם אין בין קנה לקנה (לחבירו) ג' טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זה כמחיצה עכ"ל ועי' בפירש"י עירובין ט"ז ריש ע"א נמצאת וכו' רישא במס' כלאים תנינן לה עכ"ל.

פ"ד ה"ד במשנה הרי הוא כפתח. בכת"י מהמשנה הנ"ל הרי הוא כפתוח.

פ"ד ה"ד במשנה וגדר שנפרץ. בתוס' עירובין ג' ע"ב ד"ה והא התנן במס' כלאים גדר (וכן בתו"י עירובין ט"ז ע"א ולפנינו וגדר) שנפרצה (שנפרץ) עד י' אמות הרי היא כפתח יותר (במתני' דב"מ ובכת"י הנ"ל וכן בתו"י יתר) מכאן (מיכן) וכו' .

פ"ד ה"ד במשנה אם העומד מרובה על הפרוץ מותר. ברמב"ם ה' כלאים פ"ז הט"ו אם היה העומד כפרוץ הרי זה מותר.

פ"ד ה"ד ר"ש בן לקיש בשם ר' יודה בן חנינה, בירושלמי סוכה פ"א ה"א ר"ש בן לקיש בשם ר' יוסי בן חנינה. אבל בעירובין פ"ר (בד"ו ד' י"ט ע"ג שורה י"ב) בשם ר' יודה בן חנניה. ובפי' רבינו חננאל בעירובין י"א ע"א ירושלמי ריש לקיש בשם ר' יהודה בן חנינא. ובבבלי עירובין י"א סע"א נאמר זה בשם ריש לקיש משום ר' יהודה בן חנינא. ובפי' ר"ח שם ר"י בן חנינא: ובבבלי כתיבות ט"ט ע"ב אמר ר"א אמר ריש לקיש משום ר' יהודה בר חנינא. והג הו שם בגליון צ"ל ר' יוסי בן חנינא. וזה שב״ש כי המאמר נשנה בירושלמי כתובות פ"ד ה"ח ושם (בד"ו) הגי' ר"ש בן לקיש בשם ר' יודה בן חנינה וע"ש. ובפאה פ"א ה"א נשנה המאמר ובד' זיטאמיר בירושלמי שם דמר ריש לק ש בשם ר' יוסי בן חנינא. אבל בד' וויניצא שם הגי' בשם ר' יהודה בן חנינא. ובפי' ר"י במ"צ בפאה פ"א משנה א' פי' בירושלמי וכו' כדאמר ר"ש בשם ר' יהודה בן חנינה וכו' והגיהו שם המגיהים ר' יוסי בן חנינה. וזה ללא צורך. ודגידו עפ"י ירושלמי ד. זיטאמיר.

פ"ד ה"ד אמר ר' יונה כמחיצת. בעירובין ובסוכה שם אמר ר' יוחנן. ובפי' רבינו חננאל הנ"ל אר' יוחנן כמחיצת שבת וכו'.

פ"ד ה"ד מעשה שהלך ר' יהושע בן קרחא אצל ר' יוחנן בן נורי. בבבלי עירובין י"א ע"ב הגי' ר' יהושע סתם. והגי' תמוה שר' יהושע בן חנניה לא ילך אצל ר' יוחנן בן נורי. וגירסת הירושלמי יותר נכונה. ובפי' רבינו חננאל שם הגי' גם כן ר' יהושע בן קרחה, ובסדר הדורות (צד 186) הלך ור' יהושע בן חנניה) ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן נורי עכ"ל וכוון בזה לגמ' עירובין הנ"ל וסמך על הגי' התמוה.

פ"ד ה"ד יבית הבירתה היה נקראת. וכן היא בעירובין הנ"ל אבל בסוכה שם הגי' וביתהרתה היתה נקראת. ובפי' רבינו חננאל הנ"ל והוותרה היתה נקראת. וזה ט"ס.

פ"ד ה"ד לענין שבת שדפיאה מצלת. בעירובין וסוכה הנ"ל הגי' לענין שבת שאין פאה מצלת. וכצ"ל.

פ"ד ח"ד דייו חבל אחד. בעירובין הנ"ל: כמו כן חבל אחד.

פ"ד ה"ד אין תימר מלמעלן לא אמר ר' חגי כלום. בעירובין ובסוכה הנ"ל אין תימר מלמעלן יאות אמר רבי חגי אין תימר מן הצד (ה' היבות אחרונית חסרות בכלאים כאן) לא אמר רבי חגי כלום.

פ"ד ה"ד לא תהא פיאה גדולה. בעירובין וסוכה הנ"ל פיאה גבוה.

פ"ד ה"ד אמר ר' יוסי. בעירובין אמר ר' יוסה אמר רבי.

פ"ד

פ"ד ה"ד א"ר בא בר ממל טיטרפליות וכו'. בתשובות הגאונים (זכרון לראשונים סי' ל"ו) ומצאנו בתלמוד א"י במס' דכלאים אמר ר' אבא (בא) בר ממל טטפראית (טיטרפליות) שבכרכין (שבכרמים, ובסוכה ובעירובין הנ"ל שבכרכים) אסור לטלטל החתיהן מפני שהן סוף תקרה ונראה שהן זוין שעשויין כסנפירין וכו' עכ"ל ובערוך ערך טפף ומצינו בכלאים ירושלמי אר' אבא בר ממל טטפראות שבכרם אסור לטלטל החתיהן מפני שהן סוף התקרה (בר' פורו: התקרה) ונראה שהן זוין שהן עשויין כסנפירין וכו'.

פ"ד ה"ד ועליהן ארבעה פיסטליות. בעירובין הנ"ל פצטליות. ובסיכה הנ"ל כמו שהוא כאן. ובמוסף הערוך ערך אפסטיליות ירושלמי דסוכה בארבעה עמודים ועליהם ארבעה איפסטיליות בל"י ורומי כותרות וראשי העמודים עכ"ל ובע־ך פסטולי כתב וז"ל ירושלמי דכלאים פ' קרחת הכרם עובדא קומי ע"ב ר' ירמיה בארבעה עמודין ועליהן פסטוליות פי' אפיסטולי בל"י ורומי קירות על גב העמודים עכ"ל.

פ"ד ה"ד ר' בון ורבנין. בעירובין וסוכה הנ"ל ר' בון ור' בון.

פ"ד ה"ד אר' אבהו כל אילין מילייא. בפי' רבינו חננאל בעירובין י"א ע"ב ואסיקנא אר' אבהו כל אילין מיליא לענין מיסב ומיתן (משא ומתן) הא להורות אסירי (אסור להורות).

פ"ד ה"ד א"ל (ר' זעירא) אדהי תנא. כן בסיכה הנ"ל אבל בעירובין הנ"ל א"ל הדא תנה ונראה שצ"ל אדחי תנא. וכעין זה בדמאי פ"ז ה"א א"ל (ר' זעירא) ארהי תנא. ובד' קראקא שם הגי' בטעות: אדחי תנאו. ובר"ז אדחי תנאי ובפי' הר"ש ור"י במ"צ שם ובכפו"פ פל"ה מביאים הירושלמי, וגורסים אדחי תנא כלומר איסמייא עכ"ל לעווי ח"א צד 27 מגיה כאן אדא תנא. ולא דק.

פ"ד ה"ד נמצאת אמר לענין כלאים. בפי' רב נסים גאון בעירובין י"ד ע"א עיקר בירור זה בתוספת כלאים פ"ג והיא הברייתא וכו' ע"ש ובפי' רב נסים גאון בברכות כ"ה סע"ב ובגמרא דהאי פירקא תא שמע ג' סדות במחיצה כו' והיא שנויה בתוספתא כלאים עכ"ל.

פ"ד ה"ד אם העומד רבה וכו'. בר' זיטאמיר בטעות אין העומד וכו'.

פ"ד ה"ד מארבעה ועד עשר. בריטב"א עירובין ט"ז ע"ב כל שהוא מר' טפחים ועד ד' אמות וכו' ובירושלמי לא גרסי' לה אלא מר' טפחים (ליתא) ועד עשר עכ"ל.

פ"ד ה"ד אם עומד מרובה על הפרוץ וכו'. בתוס' כלאים פ"ד (הוצאת צוקערמאנדל) הגי' משנה. ושוה לגירסת הבבלי עירובין ט"ז ע"א וע"ש.

פ"ד ה"ד לענין שבה. בעירובין שם: אבל (ליתא) לענין שבת.

פ"ד ה"ה במשנה הנוטע שורה. בפי' הראב"ד עדיות פ"ד משנה ובתוס' ב' שאנץ שם ובכפתור ופרח פנ"ח הנוטע שורה אחת (ליתא) וכו'.

פ"ד ה"ה במשנה עד שיהו שתי שורות. בסמ"ג לווין ר"פ ובררב"ז ה' כלאים מפ"ו ה"ג במשנה וכו' עד שיהיו שם (ליתא. ואיתא בכת"י מהמשנה שבפיהמ"ש הנ"ל) שתי שורות וכו'.

פ"ד ה"ה במשנה ובה"א שתי שורות. במתניתא דבני מערבא ובה"א קידש (ליתא, אבל כן הוא לעיל בגמרא פ"ד סה"א ובעדיות שם) שתי שורות.

פ"ד ה"ה והוא שזרע כנגד האמצעי. בפי' הר"ש ירוש' וכו' פי' והוא שזרע כלומר זרע כנגד אמצעי ויש ספרים שכתוב כן בהדיא ולא גרסינן יהיא וכו' עכ"ל. וכן גרס ר"י במ"צ. ובמרכבת המשנה ה' כלאים פ"ו ה"ג מובא כל המאמר ומפרשו.

פ"ד

פ"ד ה"ה אוסר את כל השורה. וכן בפי' הר"ש ור"י במ"צ. ובד' אמשטרדם את כל השדה.

פ"ד ה"ה אוסר שלש כנגד שלש. בכ"מ ה' כלאים פ"ז ה"א ומה שכתב (הרמב"ם) וכמה יהיה בכל שורה שלש גפנים או יותר שם בירוש' אמרו זרע כנגד האמצעי ע"ד דב"ה אוסר שלש כנגד שלש ומשמע לרבינו מירוש' זה דשלש כנגד שלש וכו'.

פ"ד ה"ה זרע כנגד הבניין. בפי' הר"ש ור"י במ"צ זרע כנגד הבינים.

פ"ד ה"ה כנגד קרן הזוית. בפי' הר"ש זרע כנגד הזוית.

פ"ד ה"ה זרק כנגד הבינין. בפי' הר"ש זרע כנגד הבינים. ובד' ויטאמיר חסרה המלה זרע. ובפי' הר"ש ור"י במ"ץ מפרשים המאמר.

פ"ד ה"ה ששית אי זו היא. בפי' הר"ש ור"י במ"צ שלישית איזו שלישית וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ו במשנה הנוטע שתים (בסמ"ג לווין ר"פ שנינו בפ"ד הנוטע שתים גפנים (מלה אחרונה ליתא) כנגד שתים ואחת יוצא זנב הרי זה כרם (ט' מלות אחרונות לא היו בהמשנה לפני בעל סי' יראים הנדפס מכבר סי' קנ"ב וכן הנכון כי זה מפורש בהסיפא) יכי' ועי' בשאלתות לרא"ג סי' ק' והוא דהוי שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב דמיקרי כרם באנפי נפשיה וע"ש בהעמק שאלה.

פ"ד ה"ו במשנה שתים כנגד שתים ואחת בינתים. בסמ"ג לאווין ר"פ (משנת רפ"ב) או שלש בשורה זו ושתים כנגדן בשורה שניה. ועי' בפי' ר"י במ"צ.

פ"ד ה"ו גבולות שבדו להם הכנענים. בפי' הר"ש ירוש' גבולות שבחרו הכנענים.

פ"ד ה"ו במודר לכסן. בפי' הר"ש והרא"ש במודד אלכסון.

פ"ד ה"ו ר' יוסי בר זמינא בשם ר' יוחנן. בפי' הר"ש בכלאים כאן: ר' יוסי בר זבינא בשם ר' יוחנן. ובירוש' חגיגה פ"ג ה"ב ר' יוסה בי רבי זמינה בשם ר' יוחנן (כן בדו"ו). אבל בתוס' חגיגה ד' כ"ג ע"ב ד"ה שאם מביאים בשם ר' נסים גאון הירוש' דחגיגה וז"ל וזה לשון הירושלמי ר' יוסי בר הנינא בשם ר' יוחנן וכו'. ובפי' המיוחס בטעות להראב"ד בתמיד בפ"ד (הפי' הוא מר' ברוך בר' יצחק כמו שהביאו הפי' הנ"ל בתוס' יומא מ"ו ע"ב ד"ה כי ושוב מצאתי בתוספת תמיד של רבי ברוך ברבי יצחק שהקשה הקושיא ותירץ כמו שתירצתי וכו' ומה שהביאו משמו בתוס' מפורש בהפי' המיוחס להראב"ד בפ"ג דתמיד). וז"ל ובמגילת סתרים של ר"נ גאון מקשה וכו' דהכי מסיק התם בירושלמי וכו' וקפריך התם (בירושלמי) לר' יוחנן ור' יוסי ב"ח וכו' עכ"ל הרי שגם לפניו היתה הגי' בירושלמי שם ר' יוסי בר חנינא.

פ"ד ה"ו את רואה כילו אחת נטועה כאן. בפי' הר"ש והרא"ש ובמהר"י במ"צ את רואה באילו אחרת (אחת) נטועה כאן וכו' דרואין כאילו גפן ג' נטועה כנגד הזנב וכו' עכ"ל

פ"ד ה"ז במשנה וגדר שהוא נמוך עשרה טפחים הרי אילו מצטרפין. במתני' דבני מערבא וגדר שהוא נמוך מי' טפחים אינן מצטרפות. ובכ"י מהמשנה הנ"ל וגדר שהוא נמוך מעשרה טפחים הרי אלו מצטרפית.

פ"ד ה"ז כמה דר"ש אמר וכו'. בפי' הר"ש מפרש בירושלמי דאפילו לר"ש דאמר וכו' ע"ש. וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ה ומפרש בירושלמי דמתני' אפי' לר"ש דאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו הכא מודה דמצטרפין לאסור הזרעים כיון דאיכא שלו ושל חבירו עכ"ל.

פ"ד ה"ח במשנה היו שלש ואם אין בין שורה לחבירתה ט"ז אמה. ברמב"ם ה' כלאים פ"ז ה"ג וכן אם היו שלש שורות ובין כל שורה ושורה שמונה אמות או יותר הרי זה זורע בין השורות עכ"ל וגירסתו משונה ועי' בהשגות הראב"ד שם.

פ"ד ה"ח במשנה ר' ליעזר אומר משום וכו' במתניתא דבני מערבא ר' אליעזר בן יעקב (ב' מלות ליתא) אומר משום חנניה בן חכינייו ובתוספתא נגעים פ"א

הוצאת

(הוצאת צ"מ) ר' אלעזר בן יעקב אומר משום ר' חנניא בן כינאי שאמר משום ר' עקיבא. ובנמוקי יוסף בבבא בתרא פרק ה' סי' תשפ"ו דתנן ר"א בן יעקב אומר משום ר' חנינא (חנניה בן חכינאי). וכן הוא בסמ"ג לאווין ר"פ. וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ג ר' אליעזר בן יעקב אומר משום ר' הנינא בן חכינאי וכו' והלכה כר' אליעזר בן יעקב שמשנתו קב ונקי עכ"ל ובכ"מ שם בלא מלת ר'. וכן הוא במשנה מכות פ"ג וביוחסין (קראקא שמ"א ד' ל"א ע"ב) ובפ"ד דכלאים אמר ר' אליעזר בן יעקב משם (כגי' מתניתא דב"מ) וכו'. ומ"ש הרדב"ז שהלכה כראב"י שמשנתו קב ונקי, זה אינו כן. כי ר"א ב"י זה שאמר בשם ר"ח בן חכינאי תלמיד ר"ע איננו ראב"י הקדמון רק ראב"י השני.

פ"ד ה"ח במשנה אפילו חרבה האמצעית. במתניתא דבני מערבא אפילו הרבה האמצעית. ובנמוקי יוסף הנ"ל אפילו חרבו האמצעים.

פ"ד ה"ח במשנה שאילו מתחילה נטען. בנמוקי יוסף הנ"ל שאילו מתחילה נטעו (נטען).

פ"ד ה"ח אר"ז שמונה חוץ ממקום כרתין. בפי' הר"ש ובמפרש בירושלמי דהנך שמונה חוץ ממקום גפנים עכ"ל ובכסף משנה ה' כלאים פ"ז ה"ג בירושלמי אר"ז שמונה חוץ ממקום כורתין (כרתין) פי' גזע הגפן נקרא בורתי עכ"ל וברדב"ז שם ומפרש בירושלמי דהנך שמונה אמות חוץ ממקום גפנים עכ"ל.

פ"ד ה"ח אמר ר' לעזר החמירו וכו'. בס' הון עשיר וזהו שאמרו בירושלמי אר' אלעזר (לעזר) ההמירו תוכה (תוכו) יותר מחוצה לה (לו) עכ"ל ואנא לא ידענא מה קאמר וכו' ע"ש ובתוי"ט כלאים פ"ד מ"ח וזה שאמרו בירושלמי אמר רבי אליעזר החמירו תוכה יותר מחוצה לה וכו'.

פ"ד ה"ח אמר ר"ל מארבע אמות וכו'. לקמן בפ"ה סה"ה.

פ"ד ה"ח ר' יוסי בשם ר' יוחנן. בפי' הר"ש בירושלמי אמר רבי אסי בשם ר"י וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ח שמונה אמות וכל שהוא. בפי' הר"ש שמונה ומשהו מותר וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ט במשנה הנוטע את כרמו ט"ז על ט"ז אמה. וכן הוא בבבלי בבא בתרא ד' פ"ב ע"ב, אבל במתניתא דבני מערבא ובכת"י מהמשנה הנ"ל הגי' על ט"ז ט"ז אמה. וכן הוא בפי' הרשב"ם בב"ב שם ועי' בדקדוקי סופרים שם ובכפתור ופרח פנ"ח. ובפי' רבינו גרשון ובשיטה מקובצת שם. ובפי' מהר"י במ"צ בכלאים פ"ד משנה א' כדתנן לקמן הנוטע את כרמו על ט"ז אמה מותר וכו'. ובכסף משנה ה' כלאים פ"ז ה"ג הנוטע את כרמו על ט"ז אמה וכו'.

פ"ד ה"ט במשנה מותר להביא זרע לשם. בנמוקי יוסף בבבא בתרא פ"ב סי' תשפ"ד מדתנן גבי כלאים הנוטע כרמו ט"ז אמה מותר להביא כלאים (זרע) לשם וכו'.

פ"ד ה"ט במשנה בצלמין. בערוך ערך צלמים (פזרו) בפ"ד דכלאים וכו' מעשה בצלמים.

פ"ד ה"ט במשנה ט"ז על ט"ז אמה. וכן הוא בבבא בתרא שם. ובגמרא כת"י שם ט"ז אמה על ט"ז אמה. עי' בדקדוקי סופרים שם. ובמתניתא דבני מערבא ובכת"י מהמשנה הנ"ל על ט"ז ט"ז אמה וכן בכפו"פ הנ"ל ובאגודה (מס' כלאים) שנטע כרמו על ט"ז אמות.

פ"ד ה"ט במשנה היה הופך סער שתי שורות. בגמרא בבא בתרא שם והיה הופך שער וכו'. ובגמ' כת"י שיעור שתי ומורות. ובמתניתא דבני מערבא

ובכת"י מהמשנה הנ"ל והיה הופך שער שתי שורות וכו'. ובשטה מקובצת בבבא בתרא שם והיה הופך שער שתי שורות לכאן (לצד אחר, ובגמרא לצד אחד. ובתוס' שבת ד' פ"ה ע"ב ד"ה והא והיה הופך שער שורה לכאן. ובאגודה והיה הופך שיעור על ב' שורות) וכו'. ובתוס' ריד"א בב"ב שם היה הופך שיעור שתי שורות וכו'. ובס' יד רבה בבבא בתרא שם והיה הופך שער שתי צורות (שורות) לצד אחד כלומר היה הופך את הענפים על שתי הצורות וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ט במשנה וזורע את הניר. בד' ויטאמיר ופטרקוב בטעות: וזרע את הבור. ובשטה מקובצת הנ"ל ונוטע את הניר.

פ"ד ה"ט במשנה ובשעה האחרת. בב"ב שם לשנה האחרת, ובמתניתא דבני מערבא ובכ"י מהמשנה הנ"ל ובס' המליצה לרשב"ש צד 36 ובשנה האחרת.

פ"ד ה"ט במשנה היה הופך את הסער וכו'. בערוך ערך סער (פירוי רל"ז) היה הופך את השיער (סער) במקום (למקום) הורע זורע (וזורע) את הבור פי' וכו'. ובערוך השלם בטעות: וזורע את הבור.

פ"ד ה"ט במשנה אף הנוטע את כרמו, בבבא בתרא ד' פ"ג ע"א ובתוס' שם ד' ל"ו ע"א ד"ה ממטע ליתא מלת אף. אבל בפי' הרשב"ם שם הכי גרסינן במס' כלאים ר"מ ור"ש (ר"ש ור"מ) אומרים אף הנוטע וכו'. וכן הוא בגמ' כת"י עי' דקדוקי סופרים שם. ובכת"י מהמשנה הנ"ל.

פ"ד ה"ט במשנה על שמונה אמות מותר. בבבא בתרא שם שמונה אמות על שמונה אמות מותר. ובמתניתא דבני מערבא על שמונה שמונה (ליתא) אמות מותר. וכן בכת"י מהמשנה הנ"ל והיא גירסת הגמרא הנ"ל. ועי' בד"ס שם, ובאגודה (מס' כלאים) אף הנוטע כרמו על ח"ו (שמונה) אמות מותר.

פ"ד ה"ט הלכתא מותר לזרוע. בד' ויטאמיר הלכתא מותר הורע ומותר לזרוע. ובפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ מיבא הירושלמי, וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ד והכי איתא בירושלמי וכו' ומסיק התם דאפילו לכתחילה מותר לזרוע וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ט רב חייא בר אשי בשם רב וכו'. בבבלי בבא בתרא ד' פ"ג ע"א לא נזכר ממאמר ר"ח בר אשי בשם רב. וכן לא נזכר ממחלוקת ר' יונה ור' יוסי כאן בדעת רב מותר הורע ואסור לזרוע, וכו'.

פ"ד ה"ט הלכה כר"מ ור"ש. בנמוקי יוסף בבבא בתרא פ"ה סי' תשפ"ד ובירוש' דכלאים פוסק כר"מ וכו', וכן הוא בסמ"ג לאוין ר"פ. ועי' בפי' הר"ש וברדב"ז הנ"ל.

פ"ד ה"ט מה מותר הורע וכו'. בפי' ר"י במ"צ גרסינן בירושלמי מה מותר הורע ומותר ליזרע או מותר הורע בדיעבד ואסור ליזרע לכתחילה מאי והשיבו מן מה דאמר ר' בא משח לי ר"ח בר אשי כרמי מן (ליתא) מטע על ח' ח' (שמונה על שמונה) וכו'.

פ"ד ה"ט ותניי הכן הלכה כדברי מי שהוא מיקל בחו"ל. לקמן פ"ו סה"א. ובבבלי ברכות ל"ו ע"א כל המיקל בארץ (ליתא) הלכה כמותו בחו"ל.

פ"ה ה"א במשנה הרי זה נקרא כרם כרם דל וכו'. אבל במתניתא דבני מערבא ובמשנה שבמשניות ובמשנה כת"י רנ"ל הגי' בטעות: הרי זה נקרא כרם דל כרם (במשנה כת"י הנ"ל וכרב) שהוא וכו'. ובערוך ערך כרם: פרק ה' דכלאים הרי זה נקרא כרם בל כרם שהוא נטוע ערבוביא וכו', וכן הגי' בערוך בד' הראשון פיורו רל"ז ובכל ד' הישנים. ובכפתור ופרח פרק נ"ה הגי' כגי מתניתא דב"מ.

פ"ה ה"א במשנה שהוא נטוע ערבוביא. ברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ט שם במשנה היה נטוע בערבוביא וכו'. ועי' לעיל.

פ"ה ה"א במשנה שתים כנגד שלש. בשנויי נוסחאות להרמב"ם (פראנקפורט תר"ן) כלאים פ"ז ה"ט ב' כנגד ב'. ובנוסחאות שלפנינו: שתים כנגד שלש.

פ"ה ה"א אמר ר' יוחנן וכו'. מובא כפי' הר"ש כאן. ובפי' הרא"ש בירושלמי אר"י היא קרחת הכרם היא הכרם (כרם) שחרב אלא (ליתא) קרחת הכרם מקריחן (מקריחין ובפי' הר"ש מקרחים) אותו מאמצעיתו (מאמצעי) וכו'.

פ"ה ה"א ר' זעירא מחוי לחברייא כעין זה בירושלמי סוף נדה ר' זעירא מחוי לחברייא ובירושלמי ברכות פ"ז ה"א ע"ד דר' זירה וחבהותיה. ובראש השנה פ"ד ה"א ר' זעירא מפקד לחברייא. ובסנהדרין פ"ב ה"ג ר' זעירא מפקד לחברייא ובשבועות פ"ה ה"ד חברייא אמרי חלה ר' זירא אמר וכו'. וכעין זה בברכות פ"א ה"א ר' יסא מפקד לחבריא. ובפי' ר"י במ"צ ר' זירא היה מלמד זו המשנה לתלמידו וכו'.

פ"ה ה"א תשע שורין. בפי' הר"ש ט' שורין מן שבע שבע (שובע שיבע) נסב שורה (שורא) פרח (פרא) שורה (שדא) וכו' פירוש בפי' קרח וכו' עכ"ל ועי' שביעית פ"א ה"ג שנה פרא שנה. ועוד בכ"מ.

פ"ה ה"א נשתיירו שם כ' גפנים. בפהר"ש נשתיירו שם י' גפנים. ויע"ש בפי' ר"י במ"צ.

פ"ה ה"א שאין זנב לכרם גדול. לעיל פ"ד ה"ג וה"ו וע"ש.

פ"ה ה"א הרא פשיטא שאילתיה דר"י בר זמינא. ב"ד זיטאמיר הגי' משובשת. לעיל פ"ד ה"ו ר' יונה בעי וכו' את רואה כילו אחרת נטועה וכו' ולא נזכר בשם ר' יוסי בר זמינא זה.

פ"ה ה"א הכוורת מכוון, בפי' הר"ש ומפרש בירושלמי כיצד מכוין מביא חוט ומותח (ה' מלות ליתא באן ואיתא להלן) הגודות וכו' הניף אינו (ליתא) מכוון וכו' ע"ש. וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"י תוספתא (כלאים פ"ה) ודובאת בירושלמי הכוורת וכו', ובכ"מ שם היו העיקרים וכו' ירושלמי שם עכ"ל. ובפי' הר"ש בירושלמי מפרש וכו' ותני (ליתא, והכוונה להתוספתא הנ"ל) הכוורת וכו'.

פ"ה ה"א העבי והרי הן מכוונות. בפי' הר"ש היו עבים והן מכוונות. וברדב"ז הנ"ל העבו וכו', ובתוס' הנ"ל העבו ונעשו מכוונת הרי זה אינו (ליתא) כרם.

פ"ה ה"א אית תניי תני מכפנים. כפי' הר"ש בירושלמי אית תניי מבפנים ואית תני מבחוץ פי' איכא תנא בברייתא דתני מבפנים שמותח החוט מבפנים של הגפנים והיינו עד פנים הכרם ואיכא תנא דתנא מבחוץ וכו'.

פ"ה ה"א שאם היו זורעין. בפי' הר"ש בכלאים פ"ה משנה ב פי' מילתיה דר' יוחנן (יוסי) אתמר הדא לעיל וכו' אר"י שאם היו זרעים בתוך ששה וכו'.

פ"ה ה"ב במשנה כרם שהוא נטוע על פחות. בירושלמי נזיר פ"ט ה"ג דתנינן תמן וכו' עד פחות וכו', ובירושלמי שביעית פ"א ה"ד כגי' הדפוס. ובפי' רבינו חננאל בעירובין ד' ד' ע"א דתנן בכלאים פ"א (צ"ל פ"ה) כרם הנטוע על פחות מד' אמות וכו' דברי ר"ש וכו' ולפנינו בשנוים. ובסמ"ג לאוין ר"פ על פחות פחות (ליתא וכן ליתא בסמ"ג משנת רפ"ב) וכו'. וכן הוא באגודה וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ב. ובס' יד רמה מרבינו מאיר הלוי בבבא בתרא ד' ל"ז ע"ב (שאלוניקי תקנ"ח) איכא נוסחי דאית בהו הכי כרם שהוא נטוע על פחות מארבע אמות ר"ש אומר אינו כרם ומותר להביא זרע לשם (ד' מלות אחרונות ליתא) וחכ"א כרם ורואים את האמצעים כאלו אינן ואסיר להביא זרע לשם (ד' מלות אחרונות ליתא) וכו' ואיכא נוסחי דאית בהו איפכא כרם שהוא נטוע על פחות מד' אמות אינו כרם (ב' מלות ליתא) ר"ש אומר כרם ורואין את האמצעים כאלו אינן (לפניני הגי' הופכת) וכו' ע"ש.

פ"ה

פ"ח ה"ב במשנה כילו אינן. בירושלמי נזיר ובשביעית הנ"ל כאילו אינם. וכן באגידה ובכ"מ, ה' כלאים פ"ז ה"ג.

פ"ח ה"ב במש' וחכ"א כרם ורואין וכו'. בכ"מ הנ"ל וחכ"א רואין וכו' ומלת כרם ל"ג.

פ"ח ה"ב אמר להן ר"ש וכו'. במרכבת המשנה ה' כלאים פ"ז ה"ב מפרש המאמר.

פ"ח ה"ב הדא אמרה כשהיו שש כנגד שש. בפי' הרא"ש בירושלמי הדא אמרה כשהיה ו' כנגד ו' וכו'. ובכסף משנה הנ"ל ובירושלמי אמר ר"ח הדא אמרה בשהיו שש וכו' ורבינו (הרמב"ם) נראה שהיה גורס הדא אמרה כשהיו שתים אבל אם היו שלש כל עמא מודו שהם רואים האמצעיות כאלו אינם וצ"ע עכ"ל ועי' בתוי"ט כלאים פ"ה משנה א'.

פ"ח ה"ב תהא דתנינן וכו'. בפי' הר"ש ירושלמי מדי ומהי) התנינא (הדא התנינן) רואין האמצעים כאילו (כילו) אינן אמר רב הונא שמותר להדלותן (בר' ומאמיר לדלותן) על גבי זרעים (גפנים). וכו' שאם (אם) וכו' ובפי' המשניות להרמב"ם פ"ח משנה ב' כבר פירשו בגמרא שהוא מותר להדלותן על גבי זרעים (כגי' הר"ש) מפני שהן וכו' וכן הוא ברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ב.

פ"ח ה"ב שמעון בר בא בשם ר"י. בפי' הר"ש ובירושלמי פליג אסוגיא דסוף המוכר פירות דאמר ר"ש בר בא בשם ר"י כשם שחלוקים וכו'.

פ"ח ה"ב אמר ר' יונה ולא דמייא. כל המאמר משובש כאן אבל בירושלמי נזיר פ"ט ה"ג הגי' מתוקנת אר' יונה ולא דמייא תמן (לפנינו בטעות: מרווחין ורצפן) יש עליהן שכונת קברות כרם הכא (ב' מלות ליתא) אין עליהן שכונת קברות אר' יוסי ולא דמייא תמן (ו' מלות אחרונות חסרות בכלאים כאן) מרווחין ורצפן במחלוקת וכו' ע"ש. והר"ש בפי' כאן הביא הירושלמי דילן בניכח המיושב.

פ"ח ה"ב רצופין וריווחן דברי הכל. בפי' ר"י במ"צ גרסינן רציפין ורווחין דברי הכל כרם (כרם) מה (הכא מה) פליגי במרווחין וריצפן (בשבא ימצ ; רצופין) וכו' ע"ש ובמו"ק פ"א ה"ג.

פ"ח ה"ג במשנה מראש הכרם ועד סופו. במתניתא דבני מערבא ובבת"י מהמשנה הנ"ל מראש הכרם ועד ראשו. וכן הוא בכפתור ופרח פרק נ"ח.

פ"ח ה"ג במשנה הרי זה נראה. באגידה הרי זה כב' כרמים.

פ"ח ה"ג במשנה ואם לאו הרי הוא כגת. במתניתא דב"מ ואם לאו הרי היא כגת שבכרם (הגת שבכרם) הגת עמוקה וכו'. ובכפי"פ הנ"ל ואם לאו הרי הוא כגת שבכרם (כגי' מתני' דב"מ) עמוק (עמוקה) עשרה ורוחב (ורחבה) ארבעה שאסור לזרוע בתוכו (בתוכה) עכ"ל ולפנינו זה דעת חכמים ור' לעזר מתיר.

פ"ח ה"ג במשנה שומרה שבכרם. ברדב"ז ה' כלאים פ"ז הכ"ב שומירה (שומרה) שבכרם גבוה עשרה ורוחב (ורחבה) ד' וזרעין בתוכה. ובאגודה שומרים שבכרם וכו'.

פ"ח ה"ג במשנה וזרעין בתוכה, במתניתא דב"מ ובב"י מהמשנה הנ"ל וזרעין בראשה. ובמלאכת שלמה וזרעין בתוכה כלומר בראשה למעלה וכ"כ הרמב"ם וכו' והר יהוסף ז"ל הגיה בראשה וכו' עכ"ל ובכפתור ופרח הנ"ל שומירה שבכרם וכו' וזרעין בראשה. וכן הוא בערוך ערך סער (פיזרו רל"ז).

פ"ח ה"ג במשנה ואם היה סער כותש אסיר. במשנה פאה פ"ב משנה ג' ואם היה שער כותש וכו' וע"ש בגמרא ה"ג. וברדב"ז הנ"ל ואם. היה שער וכו' ופי' שער כותש השריגים מתערבים למעלה ע"ג השומירה והכי אסיקו בירושלמי עכ"ל ובחי' מהר"י קורקוס שם ואם היה שער כותש. ובכי"פ הנ"ל ואם היה שער כותש אסיר כלומר שיהיו זמורות הכרם מגיעות לקרקע השומירה עכ"ל וכן הוא בכ"י מהמשנה הנ"ל ובערוך הנ"ל.

פ"ח

פ"ה ה"ג בחריץ מבריך בתוספתא כלאים פ"ג בחריץ המבורץ.

פ"ה ה"ג ויעשה כסתוב, בפי' הר"ש ובירושלמי פריך ויעשה כסתום ויהא מותר לא כן אמר (תני) שורשי (שרשי) פיאה וכו' הרי הן (אילו) מותרות שניא היא שאבר (שאויר) הכרם מקיף כלומר זמורות הכרם מלשון אבריס של אדם ואית דגרסי אויר הכרם מלשון אויר עכ"ל ובפי' ר"י במ"צ פי' זמורות הכרם נקראין אביר הכרם כמו אברין לאדם ס"א אויר הכרם עכ"ל. וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"כ תירצו בירושלמי משום דאויר הכרם מקיף את הגת (ב' מלות ליתא) עכ"ל.

פ"ה ה"ג אמר להן ר' ליעזר בן יעקב. בפי' הר"ש ובירושלמי אמר להם ר' אלעזר (צ"ל ר' אליעזר, וכן בפי' ר"י במ"צ והכוונה לר' אליעזר שחולק בגת שבכרם) אי אתם מודים שעמוק כגבוה אמרו לו אין (ג' מלות אחרונות ליתא) אלא שאויר הכרם מקיף עכ"ל. ועי' בפי' מהר"י במ"ץ. ובמלאכת שלמה בפי': ובירושלמי תני א"ל ר"א אי אתם מודים לי שעומק כגבוה (שעמוק בגבוה) א"ל הן (כ"נ שצ"ל בהר"ש) אלא שאויר וכו'.

פ"ה ה"ג הדא דתימר בעגולה וכו'. ברמב"ם ה' כלאים פ"ז הכ"ב בד"א במרובעת וכו' וכב"מ שם בד"א במרובעת וכו' עד ג' טפחים ירושלמי שם עכ"ל ועי' ברדב"ז שם.

פ"ה ה"ג ר"ח בן שאול אמר. ברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ב בירו' ר"ח בן שאול וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ד במשנה גפן שהיא נטועה. ברמב"ם ה' כלאים פ"ז הכ"ד גפן יחידית וכו' וברדב"ז שם במשנה גפן יחידית (ליתא) שהיא וכו'.

פ"ה ה"ד במשנה נותנין לה עבודתה. באגודה נותנין לו כדי עבודהו ובפי' הר"ש ויש ספרים שכתוב כאן נותנין לה עבודתה ד"א ושיבוש הוא עכ"ל.

פ"ה ה"ד במשנה והבית שבכרם זורעין אותו. ברדב"ז ה' כלאים פ"ז הכ"ג שם במשנה והבית שבכרם זורעין בתוכו (אותו) עכ"ל שוב ראיתי שכגי' הרדב"ז כן בבכת"י מהמשנה הנ"ל.

פ"ה ה"ד משלשה ועד ארבעה משלים וכו'. ברמב"ם ה' כלאים פ"ז הכ"ג הבית שבכרם אם היה יותר משלשה טפחים וכו'. ובכ"מ שם הבית שבכרם וכו' משנה וירושלמי שם בפ"ה וסובר רבינו דירושלמי קאי אבית שבכרם עכ"ל וברדב"ז שם וראיתי מי שכתב דהא דקאמר בירושלמי משלשה ועד ארבעה משלים ר' וזורע (זרע, ועי' להלן) לא קאי אבית וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ד זרע מיד. בפי' הר"ש והרא"ש ואמרי' בירושלמי וכו' וזורע מיד.

פ"ה ה"ד ר' אבין בשם שמואל. בפי' הר"ש בירושלמי אסמכיה אקרא ר' שמואל בר' אבין (ר' אבין בשם שמואל) וכו'.

פ"ה ה"ה במשנה הנוטע ירק בכרם או המקיים. בכ"י מהמשנה הנ"ל והמקיים. ובערוך ערך קדש או מקיים:

פ"ה ה"ה במשנה הרי זה מקדש. בראב"ן סי' נ"ג הרי זה קידש.

פ"ה ה"ה במשנה אימתי בזמן וכו'. בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ו ה"ב במשנה אמרו וכו' במה דברים אמורים (אימתי) בנטועות וכו' אבל הנטיעות (היו נטועות) וכו' ע"ש. ובכת"י מהמשנה הנ"ל אימתי בזמן שהן נטועות על ארבע ארבע ועל חמש חמש (ארבע על ארבע או חמש על חמש וכגי' הכ"י כן הוא במשנה למלך ה' לולב פ"ה סה"ז) וכו' עגולית אבל (ליתא) לא מרובעות.

פ"ה ה"ה ר' אבין בשם שמואל. בהשגות הראב"ד הנ"ל שאמרו בגמרא ר' אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעית עגולה ירק כלומר הרבה ירק סביבותיה עכ"ל ובפי' הרא"ש ירושלמי ר' אבין בר' שמואל והוא וכו'. וברדב"ז

ה'

ה' כלאים פ"ו ה"ב ונראה שלמד רבינו זה מהירושלמי דגרסינן עלה וכו' ר' אבין בן (כגי' הרא"ש הנ"ל) שמואל והוא שתהיה (שתהא) אמצעיה (האמצעי) עגולה ירק ע"כ ומפרש רבינו וכו' ע"ש. ובכ"מ ה' כלאים פ"ו ה"א נראה שזה פירוש מה שאמרו בירושלמי ר' יוסי בר"ח וכו'.

פ"ה ה"ה ר' אבין בשם שמואל. הרא"ש והרדב"ז גרסו כאן ר' אבין בן שמואל. עי' לעיל. וביוחסין השלם (צד 105) ר' אבין בר שמואל בירושלמי עכ"ל ובסדר הדורות צד 26 הביא זה ולא גלה המקור. ונראה שהיוחסין כיון לירושלמי דילן. והיה לפניו הגי' כמו שהיה לפני הרא"ש והרדב"ז.

פ"ה ה"ה היך עבידא וכו'. בפי' המשניות להרמב"ם וזהו שאמרו בגמרא וכו' האיך עבידא שבע שורין של שבע שבע צא מהן ד' גפנים לארבע זויות וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ה מסיעא לר' זעירא דר' לעזר אמר. צ"ל דר' זעירא אמר. וכן הוא בפי' הר"ש בכלאים כאן. ובפי' הרא"ש מסייע לר' זירא דאמר ח' וכו'. וכן היא בשם ר' זעירא לעיל פ"ד ה"ח ולקמן פ"ו ה"ה.

פ"ה ה"ו במשנה הרואה ירק וכו'. בחי' הרמב"ן (בדינא דגרמי, בסוף בבא בתרא) וגמרי לה ממתניתן דתנן במס' כלאים הרואה ירק בכרם ואמר לכשאגיע (כשאגיע) לו אלקטנו מותר. ובתוס' עירובין צ"ב ע"ב ד"ה גפנים תנן במס' כלאים היה עובר בכרם, ג' מלות ליתא) וכו' ואמר לכשאחזור וכו'. ובתוס' ב"ק ד' פ"א ע"א ד"ה אין כדתנן הרואה ירק בכרמו וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ו במשנה כשאגיע לו אלקטנו מותר. בתוס' יבמות ד' פ"ג ע"ב ד"ה אין כדאמר במס' כלאים גבי הרואה וכו' כשאגיע אלקטנו אפילו הוסיף מאתים (וכן הוא באגודה יבמות סי' פ', ולפנינו ג' מלות אחרונות ליתא) מותר לכשאחזור אלקטנו אסור עכ"ל ובתוס' הרא"ש ביבמות שם במס' כלאים בפ"ה דתנן הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע שם (ליתא) אלקטנו אם הוסיף מאתים אסור (מותר) עכ"ל ובסמ"ג לאווין ר"פ לכשאגיע שם (כגי' התוס' והר"ש) וכו'.

פ"ה ה"ו במשנה כשאחזור אלקטנו. בחי' הרמב"ן הנ"ל אמר אלך לביתי (ג' מלות ליתא) ואחזור (כשאחזור) ואלקטנו (אלקטנו) וכו'.

פ"ה ה"ו במשנה אם הוסיף במאתים. בתוס' עירובין הנ"ל אם הוסיף מאתים.

פ"ה ה"ו בפועל שנו. בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ה ה"ט א"א ירושלמי בפועל שנו ובעל הבית שעושה במלאכתו עשו אותו כפועל עכ"ל ובכסף משנה שם קאמר בירושלמי ר"י בר' חנינא אמר בפועל שנו וכו' ע"ש שמפרש כל הסוגיא.

פ"ה ה"ו בעל הבית שקיים ירקות. בפי' ר"י במ"צ בכלאים כאן: תניא (כונתו להתוספתא כלאים פ"ג ולפנינו בתוספתא משובש הגי' גם בהוצאת צוקערמאנדל) בעל הבית שקיים ירקות וכו'. ובפי' ר"ש ירושלמי וכו' בעל הבית וכו'. ובפי' מהר"י קורקוס ה' כלאים פ"ה ה"ט ירושלמי וכו' תני בעל הבית שקיים ירקות בכרם וכו'. וגירסתו שוה לגי' ר"י במ"צ הנ"ל.

פ"ה ה"ו וקשיא אם אסור וכו'. בחי' הרמב"ן (בדינא דגרמי) ומפרש' מאי מותר שלא נאסר הירק ולא הכרם ומאי אסור שקדש וכו'.

פ"ה ה"ו שאסור לו בעלה קטן אחד. ג' מלות אחרונות ליתא בפי' הר"ש הרא"ש ובמהר"י בן מ"צ. ונוספו כאן מאיזה מגיה. וכנראה שעוד לא היו בירוש' ם לפני הכסף משנה ה' כלאים פ"ה ה"ט. וברדב"ז שם הביא נוסח אחר וז"ל גרסינן בירושלמי וכו' מודה הוא הכא דאסור לו בלקטן אחר אבל (ג' מלות חרונות ליתא) אם ליקט הוא אסור בין לו בין לאחרים (לכל אדם) וכו' עכ"ל.

פ"ה

פ"ה ה"ו אבל אם לוקט הוא וכו'. בפי' ר"י במ"צ והר"ש והרא"ש הגי' ואם ליקטן אח"כ הוא אסור וכו'.

פ"ה ה"ו דבי ר"י משערין בהדין ירביזה. ערלה פ"א ה"ד. ובס"ג ליין ר"פ ובירושלמי גרסינן דבי ר' ינאי משערין בהדין ירבתא לוקט וכו' פירוש כשילקט ירבת אחד ומניח אחד וכו'. ובפי' דר"ש כהדין ירבוזאי. ובפי' ר"י במ"צ ירביזא.

פ"ה ה"ו כיצד הוא בודק. בהשגת הראב"ד ה' כלאים פ"ה הכ"א א"א עיקר הדברים הללו בירוש' כיצד בודקין רב ביבי בר חנינא (רב ביבי בשם ר' חנינה) אמר (ליתא) עוקר (לוקט) אחד ומניח אחד כל (ליתא) מה שזה פותח זה מוסיף על דבר זה בנה בנינו וכו' ע"ש. ובפי' הר"ש והרא"ש וברדב"ז שם הכי איתא בירושלמי וכו'. וגירסתם כגירסת הדפוס ועי' בכ"מ שם. ובפי' ר"י במ"צ אר' אייבו (ביבי בשם ר' חנינא וכו'. ובפי' המשניות להרמב"ם וזה ענין מה שאמרו בגמרא לוקט אחד ומניח אחד וכו'.. ובאור זרוע ח"א סי' שי"ט ומפרש בירוש' וכו' ר' ביבו (ביבי) בשם ר"ח לוקט וכו'.

פ"ה ה"ז במש' לאחריו מותר. בערוך ערך סער ובב"י מהמשנה הנ"ל לאחוריו מותר.

פ"ה ה"ז במשנה סיערתו הרוח לפניו. במתניתא דבני מערבא סעייתו רוח לפניו. ובפי' הרע"ב הגי' ולפניו אסור (ליתא).

פ"ה ה"ז במשנה סיערתו הרוח לפניו רע"א וכו'. בכפתור ופרח פרק נ"ח הגי' סיערתו לפניו אסיר (ליתא).

פ"ה ה"ז במשנה ר"ע אומר. בפי' הרע"ב כיצד יעשה (ב' מלות ליתא) אם וכו'. ובפירש המשניות להרמב"ם והלכה כר' מאיר. ור' מאיר לא נזכר בהמשנה. ובהעתקת הרב רש"ב הגי' והלכה כר' עקיבה.

פ"ה ה"ז במשנה אם עשבים וכו'. בפי' הר"ש בכלאים פ"ז משנה ז' והא דתנן לעיל עשבים יופך אביב (אם אביב) ינפץ הביאה (אם הביאה) תג' הדלק (וכן במתניתא דב"מ ולפנינו ידלק). ובשרשי ר"י ב"ג (אב, בהערה) בשנויים.

פ"ה ה"ז מתני' בעומד בשדה לבן. בפי' הר"ש ירושלמי אמר ר' אליעזר (ליעזר). מתני' בשדה לבן. ומובא גם כן בפי' מהר"י במ"צ ע"ש. ובפי' הרדב"ז בה' כלאים פ"ה הי"ז ובירוש' מוקי לה בעומד בשדה לבן וסיערתו הרוח לכרם (לשדה כרם) עכ"ל.

פ"ה ה"ז בעומד אי אפילו עומד. בפי' הר"ש בעומד בשדה לבן (ב' מלות ליתא) אין תימר בעומד בשדה (ליתא) לבן וכו' אפילו בעומד בשדה כרם (ב' מלות ליתא) וכו' ובפי' הרא"ש בירוש' ר' זירא בעי מה איתאמרת בעומד וכו' פי' היאך נאמרה מילתא דר"א וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ז עובד עבודה ואת אמר מותר. בפי' הר"ש עובר עבירה ואת אמרת מותר. וכן הגי' בדפוס אמשטרדם.

פ"ה ה"ז הכל אסור וכו'. ברמב"ם פ"ה מכלאים הי"ז שהכל אסור בהנאה. ובכסף משנה שם ומה שכתב שהכל אסור בהנאה פלוגתא בירושלמי ופסק כר' יוחנן דאמר אף הקשין אסורין עכ"ל ובחי' הרדב"ז שם פירש רבינו בפי' המשנה וכו' ותימא הוא דבירושלמי הוי פלוגתא דריש לקיש ור' יוחנן דר' יוחנן אמר דכל אסור וכו' ובשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' רפ"ט כתב וז"ל ואין זו השגה על הרב ז"ל דמצינו בכמה מקומות שחזר בו בפסק ממה שכתב בפי' המשניות וכו' ע"ש ובפי' הר"ש (בס' פי שנים) בירושלמי פליגי בה אמוראי ר' הושעיא אומר אם עשבים יופך והכל מותר וכו'.

פ"ה ה"ז מהו הדא דתנינן. בפי' הר"ש ופריך ליה מהא דתנן אם עשבים יופך אם אביב ינפץ ומשני כהדא דתנן בערלה וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ז זרע בהיהר וכו'. ברמב"ם פ"ח הי"א ה' כלאים זרע ירק או תבואה וכו' ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ח הי"א בירוש' זרע בהיתר וסכך (וסיבך) ע"ג.

קשין

קשין (הקשין) מותרים ודגן (והדגן) אסור ע"ב (בירושלמי) עכ"ל ובכ"מ שם ירושלמי בפ"ה וכו' והוא מפורש בירושלמי עכ"ל.

פ"ה ה"ז שאין גידולי איסור מעלין את האיסור. ברמב"ם ה' כלאים פ"ה הכ"ד שאין גידולי היתר (לפנינו איסור וזה ט"ס) מעלין את העיקר האסור. וברדב"ז שם שבירושלמי וכו' שאין גידולי היתר מעלין את האיסור ע"ב (בירושלמי) עכ"ל.

פ"ה ה"ח במשנה המקיים קוצים בכרם. בבבלי שבת קמ"ד ע"ב ובספרי תצא פ' ר"ל בשנויים.

פ"ה ה"ח במשנה ר' ליעזר אומר. בסמ"ג לאווין ר"פ ר' אלעזר (ליעזר) אומר קדש (קידש). ובתוס' בבא בתרא ד' קנ"ו ע"ב ד"ה ר"א ולקמן בגמרא גבי המקיים קוצים בכרם גרס רבי אליעזר וכן בשבת וכו' עכ"ל ובפי' הר"ש והרא"ש כלאים פ"א משנה א' ובפ"ה משנה ח' ובפי' מהר"י במ"צ שם ר' אליעזר אומר קידש. וכן באגודה ובכ"י מהמשנה הנ"ל. ועי' בדקדוקי סופרים בבבא בתרא שם. ובשו"ת לרב האי גאון סי' א' (בית נכות הלכות צד 54) דר' אליעזר אימר קידש וכו'. ובבית אבות להמאירי (ד' ט"ז ע"ב) בכלאים ר' אלעזר והוא ר' אלעזר בן שמוע עכ"ל ושם א"ה בגירסתינו לא יש ר"א סתם ולא ר"א בן שמוע במס' כלאים כ"א ר' אליעזר עכ"ל וכוונת המאירי למשנתינו כפי גירסת הסמ"ג והתוס' הנ"ל.

פ"ה ה"ח במשנ' האירוס. בס' המליצה לרשב"ש אילום ועי"ש בהערות מהרב רב"ז באכער נ"י.

פ"ה ה"ח במשנה וכל מין זרעים. ברמב"ם ה' כלאים פ"ה הי"ט ושאר מיני זרעים. אבל בהשגות הראב"ד שם האירוס וכו' מין זרעים ואינן כלאים בכרם ובסמ"ג הנ"ל מיני זרעים הם. וברדב"ז ה' כלאים פ"ה ה"ו האירוס וכו' וכל מיני זרעים וכו' זו היא גרסתו של רבינו וכו' אלא שהיה גורס (הראב"ד) במשנה האירוס וכו' מין זרעים וכו' ע"ש ובהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ה ה"ו א"א דבר זה מן הטעות שטעה במקום אחר לפנים (עי' בהשגות שם הי"ט) מפני שנפלה לו טעות במשנתו והרי הוא מוגה לפנים עכ"ל וע"ש ובס' הישר לר"ת סי' תב"ה כדתנן הארים (האירוס) וכו' לכל (וכל) מין זרעים. ועי' בערוך ערך אירוס.

פ"ה ה"ח במשנה כלאים בכרם. במתניתא דבני מערבא ובכ"י מהמשנה הנ"ל אינן (ליתא) כלאים בכרם. וכן הוא במשנה שבמשניות. וכן גרס הר"ש ובמהר"י במ"צ. וכן הוא ברמב"ם דנ"ל ובסמ"ג לווין ר"פ ובאגודה, ובבפו"פ פרק נ"ח ובתוס' ר"י הזקן בקדושין ל"ט ע"ב והנן בכלאים פ"ה כל (וכל) מין זרעים אינן כלאים בכרם. וכן בס' הישר סי' תכ"ה, ועי' לעיל. ובאלו הגירסאות בהמשנה פלוגתא בתוספתא כלאים פ"ג (הוצאת צוקערמנדל).

פ"ה ה"ח במשנה רט"א אינו כלאים. בבפו"פ פנ"ח רט"א אינו כלאים בכרם (ליתא). ועי' לעיל. ובס' הישר לר"ת סי' תכ"ו ר"ט אומר כלאים (אינו כלאים) וחכ"א אינן (ליתא) כלאים עכ"ל.

פ"ה ה"ח במשנה והקינרס. ברמב"ם הנ"ל הקנבוס והקנרס. ובכסף משנה שם ומה שכתב רבינו שהקינרס מקדש בכרם משנה ספ"ה ובספר הדפוס (ברמב"ם) כתוב הקנבוס יט"ס וכו' עכ"ל ובתו' ר"י הזקן בקדושין הנ"ל הקנבוס (הקנבס) ר"ט אומר וכו' והקינרס כלאים בכרם. וצ"ל הקינרס כמו שהוא גם בערוך ערך קנרס. ובמתני' דב"מ והקינרס.

פ"ה ה"ח האירוס אירסיה. בפי' מהר"י במ"צ ירוש' האירוס אירוסא הקיסים קיסומא (קיסוסא) וששנה המלך קרינון (קרינטין) לשון יון ששנה קרינון עכ"ל ובפי' הר"ש באהלות פ"ח משנ' א' וביהו' בוה פ"ה דכלאים מפרש אירוס אירוסה קיסוס קיסוסה עכ"ל.

פ"ה

פ"ה ה"ח ושושנת המלך קרינטון. במוסף הערוך ערך קירינטון ירושלמי דכלאים ושושנת המלך קורינטון פי' בל"י מין פרח לבן עכ"ל.

פ"ה ה"ח דקני' והאגין וכו'. בתוס' ברכות ד' מ' ע"ב ד"ה איתיה מיהו הרב ר' מנחם הביא ראיה מירושלמי במס' כלאים דמברכין על כל מיני דאטד בורא פרי האדמה דקאמר התם ההגין (והאגין) ואטדין מין אילן הם (ליתא) ואינן כלאים בכרם ופריך והתניא (יהתני ר"ה) ואלו (אילו) הן מיני דשאים הקונד' (הקינדס) והאטד ומשני תמן לברכה והכא (וכאן) לכלאים וכו' עכ"ל ובמרדכי ברכות סי' קל"א והוביא הר' מנוח אליהו ראיה מירושלמי דמס' כלאים דמברכין על כל מיני אטד בפה"א דקאמר התם ההיגין והאטדין מין אילן הם ואינם כלאים בכרם ופריך יהתניא וכו' ע"ש. ובאגודה (ברכות סי' קמ"ו) מיהו הר"ר מנוח הביא ראיה מירושלמי דכלאים לברך בורא פרי האדמה ונהגו העם כתלמוד שלנו עכ"ל. מזה נראה שבתוס' ברכות הנ"ל צ"ל הרב ר' מנוח. ומר' מנוח אליהו בר' יעקב הלוי נמצא תשובה שהשיב לר' יצחק בעל אור זרוע (או"ז ח"א סי' תשס"ז).

פ"ה ה"ח הקני' והאגין וכו'. בשו"ת הרדב"ז סי' תקס"ג דאמרי' פרק בכל מערבין הקנים והקידין והאובני' מין ירק הם וכו' ע"ש ובכפתור ופרח פרק מ"ה עוד הביא ז"ל ראיה מהתוספתא מס' כלאים פ"ג הקנים וההגין וכו' ע"ש ובכ"מ ה' כלאים פ"ה הי"ט הקנים וכו' ירושלמי פרק ה' עכ"ל.

פ"ה ה"ח השיפה והחיטין וכו' ואינן כלאים בכרם. כן הוא בתוספתא כלאים פ"ג (הוצאת צוקערמאנדל) אבל בכתב יד אחר שם הגי' הרי הן כלאים בכרם. ובערוך לר"ש גמע (עטרת צבי צד 20) ובתוספתא דכלאים והקנים וכו' ואינם כלאים בכרם וכו' עכ"ל ובפי' הרדב"ז ה' כלאים פ"ה הי"ט ואיכא למידק דבירושלמי משמע איפכא דאמרי' השיפה והאטין והגמי וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ח והחיטין. בערוך לר"ש גמע (שם) בתוס' כלאים וכו' והאוטן וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ח אילו הן מיני דשאים וכו'. מובא בהלכות גדולות ה' ברכות (ריש פרק ו' ובה"ג הוצאת מק"נ לא מצאתי) וע"ש. ובכ"מ הנ"ל ומ"ש וכן כל מיני דשאים וכו' ירושלמי ספ"ה עכ"ל.

פ"ה ה"ח הקינרס והחלמה. במוסף הערוך ערך הלמה ירושלמי דכלאים וכו' הקינרס וההלמה וכו' פי' בל"י ורומי מין נטע וכו'.

פ"ה ה"ח הדא אמרה אתרוג וכו'. בפי' מבעל ס' חרדים בברכות פ"ו סה"א על הדרך שאמרו וכו' הדא אמרה אתרוג וכו' אתה אומר על התמרות (התמורי') שלו וכו' ונראה דהתם חסר בספרים ברייתא זו של ר' יהושע דעלה קאי הדא אמרה עכ"ל.

פ"ה ה"ח עילה מגזעו מין אילן. בירושלמי בבא בתרא פ"ה ה"ה העולה משרשיו ומגזעו והי שורש מגזעו ולא משרשיו והו אילן. וזהו סותר לכאן.

פ"ה ה"ח את שהוא עולה מגזעו וכו'. בתוספתא כלאים פ"ג כל המוציא עליו מעיקרו הרי זה מין ירק וכל שאינו מוציא עליו מעיקרו הרי זה אילן. ובשו"ת לרב האי גאון סי' ב' (בית נכות הלכות ח"ב צד 56) דהכין אמר גאון תאני בתוספתא כל שמוציא עליו מעיקרו עשב היא למאי נ"מ לברוכי עליה בורא פרי האדמה וכו' ע"ש. ובסמ"ג לווין ר"פ זה הכלל כל המוציא וכו'. ובאור זרוע ח"א סי' קע"ב תניא בתוספתא כל שמוציא עליו מעיקרו פי' מן השורש עשב היא וכו' ובירושלמי כלאים ס"פ כרם שחרב תני ר' חנינא (חיננא) בר פפא העולה מגזעו מין אילן הוא משרשיו מין ירק הוא עכ"ל ובתוס' ר"י בר יצחק מפאריז בברכות ד' מ' ע"א ובירושלמי דמס' כלאים וכו' תני ר' חנינא בר פפא העולה מגזעו וכו'. ובשכל טוב (שמות י' ה')

ה׳) תני בתוספתא כל וכו׳ וע״ש בהערות. ובשלטי הגבורים סביב המרדכי בברכות סי׳ קל״א תניא בתוס׳ כללא אחרינא כל מלתא דמפיק עלין מן העיקר עשב הוא ומברכין עליו בורא פה״א (ה׳ מלות ליתא ועי׳ לעיל בשם רה״ג) וכו׳ וכן בירושלמי עכ״ל וכן הוא בבה״ג ה׳ ברכות צד 72 הוצאת מק״ן) ובכפתור ופרח פרק נ״ה תוספתא זה הכלל כל המוציא וכו׳ ירושלמי תני ר׳ חנינא העולה מגזעו מין אילן משרשו מין ירק התיבין הרי כרוב וכו׳.

פ״ו ה״א במשנה אי זהו ערים. המלות האלו כנראה שלא היו לפני הכפתור ופרח פרק נ״ח צד תשנ״ח ובאמת תמוהות הן כי עד הנה לא נזכר מערים כלום.

פ״ו ה״א במשנה אי זהו ערים וכו׳. בתוס׳ יאנ״ץ בעדיות פ״ב משנה ב׳ מובאה המשנה בשנויים בזה״ל פ״ו דכלאים תנן איזהו ערים הנוטע שורה של ה׳ גפנים בצד גבוה, (בס׳ קבוצת הגאונים ששם נדפס פי׳ הר״ש הגי׳ בצד גדר שהוא גבוה וכו׳) עשרה טפחים ורחב ד׳ נותנין לו עבודתו ד׳ אמות פי׳ וכו׳ ע״ש. ובכפתור ופרח פנ״ה הנוטע וכו׳ בצד גדר (הגדר) וכו׳ ע״ש וכן במשנה בת״י הנ״ל.

פ״ו ה״א במשנה שהוא עמוק י׳. בבת״י מהמשנה הנ״ל עמוק עשרה טפחים (ליתא).

פ״ו ה״א במשנה מעיקר גפנים ולשדה. בפי׳ הראב״ד בעדיות שם: מעיקר גפנים לשדה, וכן בבת״י מהמשנה הנ״ל. אבל במתניתא דבני מערבא מעיקר גפנין ולגדר (ולשדה) ובפי׳ מהר״י קורקוס בה׳ כלאים פ״ח ה״א בריש פ״ו ב״ש אומרים מודדין ד׳ אמות מן הגדר עכ״ל.

פ״ו ה״א במשנה ובה״א מן הגדר ולשדה. בפי׳ מהר״י קורקוס הנ״ל ובה״א מן הגפנים (מן הגדר ולשדה) ע״כ (במשנה) עכ״ל ובבת״י מהמשנה הנ״ל מן הגדר לשדה.

פ״ו ה״א במשנה וכמה היא עבודת הגפן. בפירש״י עירובין ג׳ ע״ב דתנן כמה עבודת הכרם מלא ד׳ אמות כמלא בקר וכלים וכו׳ ע״ש שגרסתו משונה משלפנינו. ובפי׳ הראב״ד בעדיות הנ״ל כמה (וכמה) עבודת וכו׳ ע״ש.

פ״ו ה״א במשנה ור״ע אומר שלושה. בפי׳ הרא״ש (בס׳ פי שנים) ואית דגרסי שלש בלא ה״א וקאי אדברי ר׳ יוחנן בן נורי דבעי ד׳ אמות בין גפנים לגדר וקאמר ר״ע דדי ב״ג וכו׳ עכ״ל ובפי׳ הראב״ד בעדיות הנ״ל ר׳ עקיבא אומר ג׳ טפחים (ליתא).

פ״ו ה״א וקשיא ע״ד דב״ש. בפי׳ הראב״ד בעדיות פ״ב משנה ד׳ גרסינן דהכא בגמרא דבני מערבא וקשיא על דב״ש בלא גדר (כך) אינו אסיר משום כרם פי׳ משום דקסברי ב״ש כי הנוטע שורה אחת של חמש גפנים כרם וכו׳ ע״ש, ובפי׳ הר״ש בכלאים כאן ירושלמי וקשיא על דעתיה דר׳ ישמעאל (דב״ש). בלא כן (כך) אינו אסיר משום כרם. ובפי׳ מהר״י במ״צ גרסינן בירושלמי טעמא דבצד הגדר הא לא הכי וכו׳ ע״ש. ובפי׳ הרא״ש בירושלמי פריך לב״ש וכו׳.

פ״ו ה״א רשב״ל אמר בערים וכו׳. בפי׳ הראב״ד הנ״ל ותירץ ריש לקיש בערים המעוקם שנו כלומר וכו׳. ובפי׳ הר״ש אמר ריש לקיש בערים וכו׳.

פ״ו ה״א נימר כגון בית הלל. בפי׳ הראב״ד הנ״ל ונימר כגון ב״ה יתנגנה (תנינה) כלומר דב״ה סברי שורה אחת אינו כרם וכו׳. ובפי׳ הר״ש ור׳ יוחנן משני התם בערים מכוון שנו ובלא גדר אינו אסיר משום כרם דאיתא בבית הלל דאמר לעיל בפ״ר אינו כרם עד שיהו ב׳ שירות.

פ״ו ה״א היו שם שתי אמות וכו׳. בפי׳ הר״ש דאמרי׳ בירושלמי היו שם ב׳ אמות וכו׳ ע״ש.

פ״ו ה״א מאן דאמר מעיקר הגפנים וכו׳. עי׳ ברמב״ם פ״ח מה׳ כלאים ה״ג.

ובהשגה

ובהשגות הראב״ד שם למ״ד מן הגדר (מעיקר הגפנים) מושחין אינו אסור אלא שתי אמות וב״ש דאמרי מן הגפנים (מעיקר הגדר) מושחין אסיר עד שתי אמות וכו׳ והכי איתא בירוש׳ עכ״ל ובכסף משנה שם ובירושלמי וכו׳ מ״ד מעיקר הגפנים וכו׳ מזה מבואר בפירוש רבינו כאן וכך היא גירסת ר״ש בירושלמי והראב״ד שכתב דבירושלמי איתא כפירושו נראה שהיתה גירסתו בירושלמי מהופכת משלנו עכ״ל וגי׳ ברדב״ז שם.

פי״ן ה״א עד שתי אמות אחד. בהשגות הראב״ד הנ״ל שתי אמות אחרות (אחד). ובב״מ ה׳ כלאים פ״ח ה״ג עד שתי אמות אחרים. ובחי׳ מהר״י קירקוס שם ה״א ולשון הירושלמי וכו׳ מ״ד מן הגדר (מעיקר הגדר) מושחין אסיר עד שתי אמות אחרות עכ״ל. ובפי׳ הר״ש ליתא מלת אחד. ובמרכבת המשנה ה׳ כלאים פ״ח ה״ג נעתיק הירושלמי וכו׳ מ״ד מעיקר הגדר מישחין אסיר עיד (עד) ב״א אחר ע״ב (הירושלמי) עכ״ל.

פי״ן ה״א ר״י ור׳ ישמעאל. בפי׳ הראב״ד בעדיות פ״ב משנה ד׳ והתם (בירושלמי) גרסינן אמר ר׳ יוחנן ר׳ יוסי ור׳ שמעון (ישמעאל) וכו׳. ובתוס׳ שאנץ שם ומפ״ש בירושלמי ר׳ יוסי ור׳ ישמעאל וכו׳.

פי״ן ה״א ר׳ ישמעאל דתנינן. בפי׳ הראב״ד בעדיות פ״ב משנה ד׳ ר׳ ישמעאל דתנן ועל (על) גנה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה מלא בוצר וסלו (סלו) מכאן (מיכן) ומלא (ומלוא) בוצר וסלו (סלו) מכאן תזרע וכו׳.

פי״ן ה״א אמר ר׳ יונה אמה וכו׳. בפי׳ הראב״ד הנ״ל אר׳ יוסי (יונה) אמה בוצר ואמה סלו. ובתוס׳ משאנץ בעדיות שם ומפרש בירושלמי ר׳ יוסי ור׳ ישמעאל וכו׳ אר׳ יוסי (כגי׳ הראב״ד) אמה בוצר ואמה סלו ואמה בוצר ואמה סלו. כן הגי׳ בש״ס ד׳ ווילנא. אבל בספר קבוצת הגאונים (תקס״א) נדפס פי׳ הר״ש משאנץ ושם הגי׳ אר״י אמה בוצר ואמה סלו מכאן (ליתא) ואמה בוצר ואמה סלו מכאן (ליתא) וכו׳. הס׳ קבוצת הגאונים לא נזכר בס׳ אוצר הספרים להרה״ח בן יעקב ז״ל.

פי״ן ה״א ממעטין ארבע. במרכבת המשנה הנ״ל ממעטין ד״א.

פי״ן ה״א לא ארבע אינן. במרכבת המשנה שם: לא ארבע אינון (אינן) כלום הלכות (הלכת) ערים אלא (ליתא) בחמש פי׳ דפריך וכו׳.

פי״ן ה״א תפתר שהיו שתים וכו׳. בפי׳ הראב״ד בעדיות הנ״ל ומפרש התם (בירושלמי) דהאי גנה קטנה שהיא מוקפת ערים וכו׳ אלא שהן אחת אחת בכל רוח ושתים בקרן זוית אחת וכו׳ והכי אתמר התם עכ״ל.

פי״ן ה״א דתנינן ר׳ יוסי אומר אם אין שם. במלאכת שלמה בפי׳: וויש נוסחא בירושלמי שכתיב בהביא ר׳ יוסי דתנינן (לקמן בפרק זה משנה ח׳) ערים שהוא יוצא מן הכותל מתיך הקרן (קרן) וכלה ניתנין לו עבודתו וזורע את המותר (י״ד מלות אחרונות חסרות לפנינו) ר׳ יוסי (יוסה) אומר וכו׳ ע״ש וכגי׳ המלאכת שלמה כן הוא בפי׳ הראב״ד בעדיות הנ״ל ובמרכבת המשנה הנ״ל.

פי״ן ה״א והכין ר׳ יוחנן ב״נ דהכא. בפי׳ הראב״ד בעדיות הנ״ל ואהן ריב״נ׳ דהכא.

פי״ן ה״ב במשנה אלא כנגדו. ברדב״ז פ״ח ה״ח במשנה וכו׳ אלא שבנגדו.

פי״ן ה״ב במשנה אף הנוטע אחת. ברדב״ז ה׳ כלאים פ״ז ה״ו במשנה אחת בארץ ואחת במדרגה וכו׳ וסתם מתני׳ היא ולא ר׳ אליעזר קתני לה וכו׳ עכ״ל ובכ״מ שם משנה כפ״ו בשם ר׳ אליעזר ואין עליו חולק עכ״ל.

פי״ן ה״ב במשנה אם גבוה. בכת״י מהמיש׳ הנ״ל אם גבוה מן הארץ (כ׳ מלות ליתא).

פי״ן ה״ב בשם ר׳ ליעזר. צ״ל בשם ר׳ ליעזר בן יעקב כמו שהוא בשביעית ספ״א.

כפ"א. ובכפו"פ פנ"ד ירושלמי אמר רשב"נ בשם ר"י בשם ר' אליעזר בן יעקב.

פ"ו ה"ב מפני מראית העין עד שיגום מע"ה. צ"ל מפני מראית העין דברי חכמים עד שיגום מע"ה. וכן הוא בשביעית פ"א סה"ט. ובס' אדם לר' ירוחם (נתיב כ"א ה"ב) הגומם כרמו פחות מטפח סמוך לקרקע כלומר שקוצצו כלו למטה שאין נשאר בו אלא פחות מטפח חייב בערלה דברי ר"א בן יעקב ור"ש וחכמים אומר אינו חייב עד שיקצצו סמוך לקרקע וכו' עכ"ל ובכפתור ופרח הנ"ל הגומם כרמו פחות מטפח וגדל (ליתא) חייב בערלה מפני מראית העין וחכמים אומרים (כמו שהגהתי לעיל) עד שיגמום (שיגום) מעם הארץ כלומר וכו' ע"ש.

פ"ו ה"ב העושה כרי מן הלקט וכו'. בכסף משנה ה' תרומות פ"ב ה"ט לאפיקי ממ"ש בירושלמי פ"ה דפאה אמר ראב"י העושה כרי מן הלקט וכו' חייב בתרומה גדולה וכו' ע"ש.

פ"ו ה"ב לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן. בשבת פ"א ה"ג בשנויים קל"ב.

פ"ו ה"ב שתי גינות זו. ע"ג זו מובא ברמב"ם ה' כלאים פ"ז ה"ח וברדב"ז ובכ"מ מביאים ירושלמי דילן יע"ש. ובשו"ת המבי"ט ח"ב סי' קכ"ה והרמב"ם ז"ל פ"ז דביא מן הירושלמי ב' גנות זו ע"ג זו וכו' ע"ש.

פ"ו ה"ב לית כאן לעיקר הגפנים. בחי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ה ה"ה בירושלמי וכו' לית כאן עיקר הגפנים אלא למטה משלש (משלשה) וכו' עכ"ל.

פ"ו ה"ב כהדא דתני שרשי פיאה וכו'. בפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ח הי"א ירושלמי פ"ו ותוספתא פ"ד היו שרשים יוצאים לתוך ד' אמות שבכרם הכל מודים שיעקור (י' מלות אחרונות ליתא בירושלמי שלפנינו ואיתא בשנויים בתוספתא כלאים פ"ד) שרשי פיאה יוצאים לתוך ד"א שבכרם מותר (לפנינו בשנויים) ע"כ (בירושלמי) ופי' שרשים שרשי הגפן ופי' שרשי פאה שרשי הזרעים עכ"ל ובכ"מ שם ופירוש שרשי פיאה שרשי הזרעים ואיתא בירושלמי פ"ו עכ"ל.

פ"ו ה"ג במשנה על סקצת אפיפיירות. בערוך ערך אפיפיירות בכלאים וכו' על מקצת אפיפיירות פי' אילן שעושה פירות הרבה וכו' ע"ש. ובפי' מהר"י במ"צ כלאים פ"ו משנה ג' בערוך פי' אפיפירות אילן שעושה פירות הרבה ולא סבירא לן וכו' עכ"ל וכן הוא בפי' הר"ש שם בשם הערוך. ובערוך השלם הגיה שעושה פארות הרבה וכו'. ובאור זרוע סי' ר"ס על מקצת האפיפירות. ובכפתור ופרח פרק נ"ח המדלה את הגפן על מקצת אילן (ליתא) אפיפירות וכו'.

פ"ו ה"ג במשנה אל תחת המותר. בפי' הר"ש בכלאים פ"ו משנה ג' דתנן וכו' לקצת המותר. ובפי' הר"ש בכלים פכ"ז משנה ד' כדתנן וכו' אל תחת האילן (ליתא) המותר. ובפי' ר"י במ"צ שם אל המותר. ובאו"ז ח"א סי' ר"ס לא גרס מלה אל. וכן ליתא בכת"י מהמשנה הנ"ל.

פ"ו ה"ג במשנה ואם הולך החרש. בפי' הר"ש בכלאים הנ"ל אם (ואם) הביא לא קדש (קידש) ואם הלך החדש אסור. ובאור זרוע סי' ר"ס ואם הלך החדש. וברדב"ז ה' כלאים פ"ו הי"ב במשנה וכו' ואם הלך החדש אסור. וכן בכת"י מהמשנה הנ"ל.

פ"ו ה"ג וכן המדלה על מקצת אילן סרק. בפי' הר"ש כלים פכ"ז משנה ד' וקתני רישא המדלה את הגפן (ב' מלות ליתא) על מקצת אילן סרק לא יביא זרע תחת המותר (ה' מלות ליתא) עכ"ל.

פ"ו ה"ג חזקיה אמר וכו'. לפלא קצת מדוע לא נזכר כאן מהתוספתא כליפ (בבא בתרא פ"ה) מותר אפיפירות מהו לקדש אמרו לו וכו' ע"ש.

פ"ו ה"ג משלשה ועד ארבעה וכו'. לעיל בפ"ה ה"ד בשנויים.

פ"ו

פ"ן ה"ג עד ארבעאמות. בפי' הר"ש ולר' יעקב בר אידי עד ד' אמות ולא מסתבר כלל עכ"ל ולפני הר"י במ"ץ נראה שלא היה זה בהירושלמי.

פ"ן ה"ג עד שש אמות. בפי' הר"י במ"צ בכלאים פרק ז' משנה ג' דתנן המדלה את הגפן על מקצת וכו' וגרסינן עלה (בירושלמי) עד איכן אר' אחא (ר' חיננא) בשם ריש לקיש (ר"ש בן לקיש) עד ששה טפחים (עד שש אמות) וכו'. ובפי' הר"ש שב גרסינן בירושלמי עד היכן אמר ר' אחא בשם ר"ל עד ו' טפחים וכו'.

פ"ן ה"ג ותני כן ר' שמעון ב"ל וכו'. תוספתא כלאים פ"ד בהוצאת (צוקערמאנדל) אבל בדפוסים הישנים הגי' ר' ישמעאל בר' אלעזר. וכבר הוכחתי לקמן פ"ט ה"ה שר' ישמעאל בן אלעזר לא היה ולא נברא.

פ"ן ה"ד במשנה ואם הילך החדש. באו"ז סי' ר"ס וברדב"ז ה' כלאים פ"ו ה"ב ואם הלך החדש. וכן בכת"י מדמשנה הנ"ל ורע (אל) תחת המותר ואם הלך וכו'. וכן בר"ש כלים פכ"ו משנה ד'.

פ"ן ה"ד אדם מבטל אילן סרק. בפי' הר"ש בכלים פרק כ"ו משנה ד' ובירושלמי דכלאים וכו' ואמרינן בגמרא מה בין אילן סרק לאילן מאכל איכן סרק אדם מבטלו על גבי גפנו ואילן מאכל אינו מבטלו וכו' עכ"ל ועי' בפי' הר"ש כאן. ובפי' ר"י במ"צ גרסינן בירושלמי מה בין אילן סרק וכו'. ובאור זרוע ה"א סי' ר"ס בירושלמי אמרינן מה בין אילן סרק וכו' ע"ש שמפרש המאמר.

פ"ן ה"ד כל חמתות צרורות. בפי' הראב"ד בעדיות פ"ה משנה א' כל החמתות צרורות וכו'. ועי' מנחות ל"ז סע"ב.

פ"ן ה"ד רמ"א צרור השעה טהורות. בפי' הר"ש כלים הנ"ל ובירוש' דכלאים משמע דאיכא דתני איפכא צרור שעה טמאות (טהורות) צרור עולם טהורות וכו'.

פ"ן ה"ד אית תניי תני מחלף. בפי' הר"ש כלים הנ"ל אית תניי תני מחליף פי' בדברי ר' מאיר כדפרישית.

פ"ן ה"ד בשם ר' יסא במתניתין. וכן בד' ויטאטיר ובפי' הר"ש כלים הנ"ל ר' יעקב ב"א בשם רבי ייסא כמתני' (במתניהן) כלומר כמשנתינו היה שונה ולא היה מחליף עכ"ל מפרשי הירושלמי כאן דחקו בפירושם כי לא ידעו מפי' הר"ש הנ"ל.

פ"ן ה"ד דל כן מה בין צרור קולב. בפי' הר"ש בכלים שם פי' דאי לא כן כמו דאם לא כן כלומר משנה של כלאים הוא סימן משנה של כלים היכי תנינן וכו' ע"ש.

פ"ן ה"ה במשנה אצל ר' ישמעאל מכפר עזיז. בערוך ערך חזיז בפ"ז דכלאים וכו' לכפר חזיז פי' שם מקום עכ"ל ובפי' הרא"ש עזין שם מקום. וביוחסין מובא בסדר הדורות צד 249 בפ"ז דכלאים שהלך ר"י אצל ר' ישמעאל לכפר עזיז נ"א חזיז עכ"ל ובכ"י מהמשנה הנ"ל לכפר עזיז.

פ"ן ה"ה במשנה והראהו גפן. ביוחסין הנ"ל והראהו ירושתו (ליתא) בגפנים עכ"ל.

פ"ן ה"ה שאמרו חכמים ועוד טפח. בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ח ה"ה בשמונה מאות ועוד והוא טפח יותר והכי איתא בירוש' עכ"ל ובמלאכה שלמה ברמב"ם פי' דועוד היינו א' מששים (אולי אחד משישה) באמה ונראה שבך היתה גרסתו בתוס' וכו' ומפרש בירוש' עשירית טפח ע"כ עכ"ל ואח"כ ראיתי בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ קתני בתוספתא וכמה ועוד אחד משישה באמה ומפרש בירושלמי טפח עכ"ל ובכפתור ופרח פרק נ"ח ומפרש בתוספתא מכלהין פ"ד כמה ועוד אחד מששים באמה וכו' ע"ש וזהו מרמב"ם פ"ה דכלאים ה"ה וע"ש בכ"מ.

פ"ן ה"ה ריבה ציבחר. בחי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ח ה"ז וכן אמרו בירוש' שמונה אמות וכו' כל מדות שאמרו חכמים רבה (ועוד) טפח וכאן רבה (והכן ריבה) צבחר

צבחר ע"ב (בירוש') ופי' צבחר דבר מיעט עב"ל וגירסתו אמיתית ולפנינו משיבש

פ"ו ה"ה כל מדות שאמרו חכמים אין בהן ועוד. לפנינו לעיל במשנה הגי' וכל מדות שאמרו חכמים בכרם (ליתא) אין בהן ועוד וכצ"ל.

פ"ו ה"ה ששה עשרונין ועדווין. במשנה מנחות פרק ח' ד' ע"ח ע"א ששה עשרונות ועודיין. וכן מובא המשנה בכסף משנה ה' נזירות פ"ח ה"א. ובמתניתא דבני מערבא שם ועודין.

פ"ו ה"ה ששה עשרונים ועדוויין. מדוע לא הקשו ממ"ש בחלה פ"ב משנה ו' חמשת רבעים קמח ועוד (לפי גירסת הראשונים שם)? אולם לפנינו ליתא שם במשנה ועוד עי' באהבת ציון שם צד 126.

פ"ו ה"ה ועוד קב למאה. לפנינו במשנה תרומות פ"ד משנה ז' מוסיף: ועוד זה אין לו שיעור. אבל באהבת ציון שם העירותי שלפני רבינו חננאל בפי' לעירובין ד' פ"א ע"א לא היו בהמשנה ה' מלות אלו. ועי' בס' העתים צד 94 ר"י בן המשולם (משולם) אומר ועוד קב ממאה (למאה) סאה שתות המדמע (למדמע). וע"ש צד 111.

פ"ו ה"ה על שבעים ושיריים. במלאכת שלמה ובירוש' וכו' ומשני דתנינן וכו' ותני יש כאן דבר מועט ולא יכלו חכמים לעמוד עליו שאין ממנו לעשות רצועה להקיף ממנו ד' רוחות (י"ח מלות אחרונות ליתא לפנינו) וכו' עב"ל ועי' בבלי עירובין כ"ג ריש ע"ב.

פ"ו ה"ה שהיא שבעים ושיריים על ע' ושיריים. במשנה בבבלי עירובין ד' כ"ג ע"א הגי' שה; שבעים אמה ושיריים על ע' אמה ושיריים. אבל במתניתא דבני מערבא בעירובין שם הגירסא כמו שהיא בירושלמי כאן.

פ"ו ה"ה שמואל אמר בשני שלישי אמה שנו. בירוש' עירובין פ"ב ה"ה (דו"ו ד' כ' ע"ב שורה כ"ב) ותני שמואל אמה ושני שלישי אמה שנו. והגי' הנכונה כמו שהיא בכלאים כאן. ובפי' רבינו חננאל בעירובין כ"ג ע"ב ירושלמי וכו' ותני שמואל שיריים הללו הן שני שלישי אמה עב"ל ועי' בפירש"י בבבלי עירובין שם.

פ"ו ה"ה ולא שנייא בין שבנה גדר וכו'. ברמב"ם ה' כלאים פ"ח ה"ב אחד הבונה את הגדר וכו'. ובכסף משנה שם בירושלמי וכו'.

פ"ו ה"ה חרב הגדר וכו'. במלאכת שלמה ירושלמי וכו' ואם (ליתא) חרב הגדר ואין (אין) בו עשרה (ב' מלות ליתא) אין כאן ערים וכו'.

פ"ו ה"ה ר' אבודמי אחוה דר' יוסי. בשבת פ"ב ה"ת ר' אבדימי אחוי דר' יוסה. ובב"ב פ"ב ה"ג ר' אבדומי אחי ר' יוסי.

פ"ו ה"ה חזר ובנייה וכו'. במלאכת שלמה: חזר ובנאו חוזר (את אמר חוזר) ערים וכו'. וברמב"ם ה' כלאים פ"ח ה"ו חזר ובנה הגדר חוזר ערים למקומו וכו'. ובכ"מ שם ומ"ש חזר ובנה הגדר וכו' ירושלמי פ"ו משנה חמישית עב"ל.

פ"ו ה"ה ר' יוחנן אמר אסור ומקדש. בפי' מהר"י קורקוס ה' כלאים פ"ח ה"ו ובירושלמי מצאתי וכו' ר' יוחנן אמר מקדש וכו'.

פ"ו ה"ו במשנה ר"מ אומר הכל אילן סרק. בערלה פ"א ה"א דאמר (ר"מ) כל האילנות אילן סרק וכו'.

פ"ו ה"ו במשנה הכל אילן סרק. במתניתא דב"מ הכל אילן סרק לגפן (ליתא).

פ"ו ה"ו והוא שיהא בקרן. בפי' הראב"ד בעדיות פ"ב משנה ד' ומפרש בגמרא לדעת ר' יוסי והוא שיהא בקרן זוית ד' טפחים כדי מקים כי אז נמשך וכו'.

פ"ו ה"ו תנינן הכא ר' יוסי ותנינתה תמן. בפי' הראב"ד הנ"ל וקא מקשו עלה בגמרא תנינן הכה ר' יוסי אומר ותנינן התם פי' הא תנא ליה לעיל דתנן בפ"ה גפן וכו' ר' יוסי אומר.

פ"ז ה"ו הבא ע"י שהוא הלכת ערים. בפי' הראב"ד הנ"ל ע"י שהוא הלכתא (בפי' הר"ש הלכות ולפנינו: הלכת) ערים פי' וכו' תמן ע"י שאינו הלכתא (הלכת' ארים וכו'.

פ"ז ה"ו על ידי שאינו מגופף. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' שאינו מגופה.

פ"ז ה"ז במשנה וכל מידות וכו' בכת"י מהמשנה הנ"ל כל אמות וכו'.

פ"ז ה"ז במשנה אילו הן פיסקי ערים. בכפו"פ פנ"ח ומהם פסקי ערים.

פ"ז ה"ז במשנה ונשתיירו בו חמש גפנים מוכן. בכפו"פ הנ"ל ונשתייר בו חמש גפנים בצד הגדר (ב' מלות ליתא) מכאן וחמש מכאן בנגדן (מיכן וכן כתוב ברמב"ם ה' כלאים פ"ח ה' באיזה שניים קטנים (שם) אם יש ביניהם שמונה אמות ועיד (ליתא).

פ"ז ה"ז במשנה אם יש שם שמונה אמות. בפי' הר"ש כלאים פ"ז משנה ג' אם אין ח' אמות לשם וכו'. ואולי ט"ס הוא.

פ"ז ה"ז במשנה נותנין לו עבודתו. בררב"ז ה' כלאים פ"ח ה"ה נותנין לו כדי (ליתא) עבודתו.

פ"ז ה"ז כילו שפוד. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' כאילו שפוד וכו'.

פ"ז ה"ז עד מקום שהוא נקמן. בירושלמי עירובין פ"י (בד"ו כ"ו ע"ב שורה י"א) נקמז ר"י ב"א בשם רבנן מדדיהן בראשי אצבעותיו. ובפי' רבינו חננאל בעירובין ד' ק"ב ע"א בירושלמי וכו' מדדו זהו הנקמן בראשי אצבעותיו עכ"ל.

פ"ז ה"ז ר' חמא בר עוקבא. בררב"ז ה' כלאים פ"ו הי"א ירושלמי ר' אבא (חמא) בר עוקבא.

פ"ז ה"ז תחת האשכולות וכו'. בשו"ת המבי"ט ח"ב סי' קכ"ח ובירושלמי אר"י בר חנינא דדוקא תחת האשכולות מקדש ולא תחת העלין שאינו הלכה וכו' ע"ש וברמב"ם ה' כלאים פ"ו הי"א כל הזורע תחת השריגים וכו' ובבכ"מ שם משנה וירושלמי בספ"ז (צ"ל בספ"ו) עכ"ל.

פ"ז ה"ח במשנה מן הכותל. בפי' הראב"ד בעדיות פ"ב עם הכותל. וכן בכת"י הנ"ל.

פ"ז ה"ח במשנה מתוך קרן. בררב"ז ה' כלאים פ"ח ה"ט ליתא ב' מילות אלו. ובכ"מ שם מתוך הקרן. וכן בכת"י מהמשנה הנ"ל.

פ"ז ה"ח במשנה ר' יוסה אומר. בפי' הראב"ד בעדיות פ"ב משנה ד' ר' יוסי אומר. וכן הוא בררב"ז ה' כלאים פ"ח ה"ט ובכ"י הנ"ל.

פ"ז ה"ח במשנה אם אין שם ארבע. במתניתא דב"מ אם יש שם ארבע.

פ"ז ה"ח במשנה כדי שיהלך בהן. במתני' דב"מ כדי שיהלך עליהן. וכן בכת"י הנ"ל.

פ"ז ה"ט במשנה רואין אותו כילו מטוטלת. בררב"ז ה' כלאים פ"ו הט"ו כאילו מטוטלת וכו' ופי' מטוטלת היינו קו המשקולת של הבנאין וכן בדלת פי' פרח וכו' עכ"ל ובכת"י מהמשנה הנ"ל כאלו מטולטלת וכו'.

פ"ז ה"ט במשנה המותח ומודה. בתוס' ריב"א בב"ב ד' פ"ב ע"ב המותך ומודה וכו'. ובס' אהל מועד לרשב"א שרש שטח ובלשון רז"ל בפ"ו בכלאים המותח ומודה וכו'.

פ"ז ה"ט במשנה סיפקה בחבל וכו'. בחי' הרמב"ן ברה"ש ד' י' ע"ב וכן תנן בכלאים ספקה (סיפקה) בחבל או בגמי מאילן (ליתא) וכו' וכן מצאתי בגליוני משניות ישנות של ארץ ישראל שפי' לשון ספוק וכו' עכ"ל ובאור הדוע סי' שי"ח ושייך לשון סיפוק בדבר הקצר כשמחבר בו וכו' כדתנן בכלאים וכו' סיפק בחבל או בגמי עכ"ל.

פ"ז ה"א במשנה המבריך את הגפן וכו'. בס' ארח לר' ירוחם (נתיב כ"א ח"א) המבריך זמורה פירוש שהשכיבו בקרקע והוא מחוברת וכו'.

פ"ז ה"א במשנה לא יביא זרע עליה. בה' כלאים להרא"ש סי' ז' וכן ביראים סי' קנ"ב הגי' לא יביא זרע לשם. ועי' ביראים הנדפס מכתב יד סי' ע"ו שהביא המשנה בשנוי.

פ"ו ה"א במשנה הבריכה בסלע. ברדב"ז ה' כלאים פ"ו ה"ה וז"ל שם: במשנה הבריכה ע"ג הסלע וכו'.

פ"ו ה"א במשנה הארכובה שבגפן. ברמב"ם ה' כלאים פ"ח ה"י גפן שעלה וכו' והזר ועלה כמו ארכובה ועי' ברדב"ז שם.

פ"ו ה"א במשנה אין מודדין וכו'. ברדב"ז וכ"מ ה' כלאים פ"ח ה"י אין מודדין לה (ליתא) אלא מן העיקר (מעיקר) השני.

פ"ו ה"א לא יביא זרע וכו'. בחי' הרמב"ן בבבא בתרא י"ט ע"ב ומצינו בירושלמי שם במס' כלאים שדקינו לא יביא זרע עליה וכו' ובחי' המאירי שבת ד' פ"ה ע"ב ואף בתלמוד המערב נראה וכו' והוא שאמרו שם לא יביא זרע לשם אבל זורע הוא את הצדדים (הא מן הצד מותר).

פ"ו ה"א הא מן הצד מותר. בבבלי בבא בתרא ד' י"ט ע"ב ותני עלה אבל זורע את הצדדין אילך ואילך.

פ"ו ה"א למה לי גפן אפילו שאר כל האילן. בתוס' בבא בתרא י"ט ע"א ד"ה המבריך וא"ת ומאי אריא דנקט גפן וכו' והאי פירוקא מצא ר"י בירוש' בגמרא בהך משנה עכ"ל ועי' במאירי שם.

פ"ו ה"א אי משום עבודה וכו'. בחי' הרמב"ן הנ"ל או משום עבודה ניתני ששה כלומר אי בשיש שם ערבוב וצריכא הא ליתן לה כדי עבודתה ולזרוע השאר נתן לה ששה טפחים שכך שיעור גפן יחידית עכ"ל.

פ"ו ה"א אין כר"ע אפילו מן הצד ניתני שלושה. בה' כלאים להרא"ש סי' ה' ומדקדק עלה בירוש' וכו' אי כר"ע אפילו מן הצד יהא אסור (ניתני שלשה) ומשמע דוקא ע"ג לא יביא הא מן הצד מותר עכ"ל ודברי הרא"ש מובא בשנויים בב"י בטור יו"ד סי' רצ"ה, ובמאירי הנ"ל אי כר"ע אף מן הצד נתני שלשה

פ"ו ה"א ר' ירמיה בשם ר' חייה ב"א. בפי' הר"ש בשם ר' חמא בר בא.

פ"ו ה"א משם זרעים על גבי הגפן. בחי' הרמב"ן בב"ב הנ"ל ומתרץ וכו' משם זרעים על הגפן פירוש בשאין שם עירבוב שאין עיקר הגפן נראה וכו'. ובסמ"ג לאוין ר"פ ובירושלמי דכלאים מפרש דעל גבה משום זרעים בגפן נגעו בה וכו'. ובס' אדם (נתיב כ"א ה"א) ומפרש בירושלמי דאסור משום הרכבה דהגפן שרשיו רכין וכו'. וברדב"ז ה' כלאים פ"ז ה"ז ומסיק בירושלמי דטעמא דמתני' משום (משם וכד' זיטאמיר משום) זרעים ע"ג הגפן וכו' ע"ש ובמאירי שבת הנ"ל ותירץ בו אלא משום זרעים שבגפן, ובס' הישר לר"ת סי' תכ"ט לא הביא ירושלמי הילך. ועי' בפי' הר"ש ור"י במ"צ שהביאו הירושלמי.

פ"ו ה"א תמן את אמר אין השרשין מהלכין מן הצד. צ"ל תמן את אמר השרשין מהלכין וכו'. וכן הוא בפי' הר"ש.

פ"ו ה"א והכא את אמר השרשין מהלכין. צ"ל אין השרשין מהלכין.

פ"ו ה"א דתנינן תמן מי רגלים. בחי' הרמב"ן בבבא בתרא ד' כ"ב ע"א וכך אמרו בירושלמי פ"ו דכלאים תדע לך שהוא כן דתנן (דתנינן תמן, וגי' הרמב"ן יותר נוח) מי רגלים ומי רגלים מן הצד מהלכין בתמיהא עכ"ל.

פ"ו ה"א בסילון של חרס. בפי' המשניות להרמב"ם ובארו בגמרא ואמרו בסלון של חרס. וכן מובא בשם הירושלמי בסמ"ג לאוין ר"פ ובפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ, ועי' מקואות פ"ו משנה ח' מביא סילון של חרס או של אבר וכו' ובתוספתא מובא בפי' הר"ש שם מביא סילון של עץ ושל עצם ושל זכוכית.

פ"ו ה"א בהדין צלמא וכו'. בב"י (טור יו"ר סי' רצ"ה) גרסינן בירושלמי וכו' הדא.

דתימא

דתימא בהדין צלמא כלומר קשה וכו'. וכן בפי' הר"ש. ובפי' מהר"י קורקוס בה כלאים פ"ו ה"ה ולשון הירושלמי מוכח כדעת רבינו שאמרו שם הבריכה בסלע דדא דתימא בהדא צונמא (צלמא) וכו'. והגי' צונמא אמיתית עי' בערוך ערך צנם אבל הוא עושה של זכוכית ושל צונמא פי' אבן חזקה וקשה מאד עכ"ל שוב ראיתי בכפתור ופרח פרק נ"ז ואיכא דמוקים לה בצונמא אבל אי ליכא צונמא כי הבא וכו' פירוש צונמא אבן קשה וחזקה עכ"ל ומ"ש ואיכא דמוקים לה כיוון לירוש' דילן.

פ"ז ה"א ברם בהדין רביבה. ברדב"ז ה' כלאים פ"ו ה"ח ומפרש בירוש' דוקא סלע קשה אבל סלע המתפרכת (רביבה מתפתפת) וכו' עכ"ל ובכ"מ שם ודע דבירוש' קאמר דדוקא בסלע קשה אבל סלע רך השרשים מפעפעים ועוברים ולא חיש רבונו לכתבו וכו' עכ"ל ובהי' מהר"י קורקוס הנ"ל ברם בהדין הרביבה מתפתחת. ובפי' הר"ש ובדברי חמודות בהרא"ש ה' כלאים סי' י"ב ירוש' וכו' ברם בהדין רביבא מתפתחת היא. וכן בב"י הנ"ל. לעווי ח"ד צד 159 מתרגם הירוש' כפי' הגי' שבדפוס.

פ"ז ה"א והאי בשאין הראשון נראית. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל והאי כשאין הראשונה וכו'. וברדב"ז ה' כלאים פ"ח ה"י ואמרינן בירוש' דה"מ כשאין הראשון נראה אבל אם היה הראשון נראה וכו' ובמרכבת המשנה ה' כלאים פ"ו ה"ט דנגרר אחר הירושלמי וכו' והוא (והאי) שאין הראשון נראית וכו'.

פ"ז ה"א ניתן ששה טפחים. ברדב"ז ה' כלאים פ"ו ה"ח ואמרי' נמי ה"נ וכו נותן י"ב טפחים (וכן בפי' הר"ש ולפנינו ג' מלות אחרונות ליתא) ששה טפחים מכאן וששה טפחים מכאן כלומר בזמן שרוצה לזרוע סביבות הגפן וכו'.

פ"ז ה"א אבל לענין עבודה. בחי' מהר"י קירקוס בה' כלאים פ"ו ה"י וכן נראה מהירושלמי וכו' אבל לענין גפנים (עבודה) וכו'.

פ"ז ה"ב במשנה ר' לעזר בי ר' צדוק אומר. ברדב"ז וכ"מ ה' כלאים פ"ו ה"ט ר' אליעזר בר' צדוק. ועי' בד"ס בבבא בתרא ד' פ"ג ע"א.

פ"ז ה"ב במשנה גפן שיבשה וכו'. בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב דר' מאיר אמר (ג' מלות ליתא) גפן שיבשה וכו'.

פ"ז ה"ב במשנה רמ"א אף צמר גפן. לעיל בפרק ב' ה"ד דר' מאיר אמר אפילו (אף) גפן הצמר (צמר גפן) אסור.

פ"ז ה"ב במשנה ר' אלעזר בר ר' צדוק אומר משמו. כעין זה במשנה פאה פ"ב משנה ד' ר"א בי ר' צדוק אומר משמו, ובאמת שני ר' אלעזר בר' צדוק היו א' בזמן הבית והשני בזמן ר' מאיר וחולקים ביחד. וכאן אמר ר"א בר' צדוק השני בשם ר' מאיר. וביוחסין (ד' קראקא ד' כ"ו ע"ב) בפרק ג' דכלאים אמר ר' אלעזר בר צדוק משום ר' מאיר וכו'.

פ"ז ה"ב במשנה אף על גבי הגפן. בפי' הר"ש ליתא מלת גבי.

פ"ז ה"ב אמר ר' לעזר הלכה דר' מאיר היא. לעיל בפ"ב ה"ד ואמר ר' לעזר דר' מאיר היא. ומדרכו של ר' לעזר במקומות רבים להראות שהמשניות בר' מאיר.

פ"ז ה"ב ניחא בסיתווא. בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"ה הט"ז נמרא ניחא בסיתוא אם נשרו עליה בסיתוא אפילו הכי אסורה אפשר שעדיין לא יבשה לגמרי וכו' ושני ליה יש מקומות בקרקע שמשיר עליה אפילו בקיץ ואפשר שלא יבשה לגמרי וכו' עכ"ל וע"ש ברדב"ז ובכ"מ שם. ובפי' הר"ש ופריך בירוש' ניחא בסיתווא אפילו (אבל) בקייטא בתמיה וכו' וכן הוא בפי' ר"י במ"צ.

פ"ז ה"ב ר' בון בר חייא. בפי' הר"ש בירושלמי וכו' ר' בון בשם ר' חייא. ובפי' מהר"י במ"צ כגי' הדפוס. ובצ"ל.

פ"ז ה"ב הוינן סברין. בפי' הר"ש ירושלמי אר"י הוינן סברין מימר (לותא) כרם יש לה (לו) וכו'. ובשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' קכ"ח) הביא הירושלמי כרם יש לה אויר כרם (גפן) יחידית אין לה אויר מן מה דאמר ר' בון ב"ח בשם רשב"י לאויר עשרה הינו (היא מתניתא) הדא אמרה וכו'.

פ"ז ה"ג במשנה אלו אסורין וכו'. באור זריע סי' ר"ס ובפי' הרא"ש וברדב"ז ה' כלאים פ"ה ה"ו תנן פ"ז ארו איסרין וכו'. ובבת"י מהמשנה הנ"ל ואלו אוסרין.

פ"ז ה"ג במשנה הרי אלו מקדשין. בס' הון עשיר לר"ע חי ריקו הרי אלו מתקדשות בנוסחא מדויקת גרסינן מקדשות ובנוסחת הירושלמי גרים מקדשין עכ"ל.

פ"ז ה"ג מותר מחול הכדם. בפי' מהר"י במ"צ כלאים פ"ז משנה ג' אבל בירוש' אמרינן מותר מחול הכרם ד' אמות מותר חורבן הכרם וכו' וכסבורין אנחנו דגמרא משבשתא היא ובין ו' לד' איחלף ובין טפח לאמות איחלף וכו' ע"ש ובפי' הר"ש.

פ"ז ה"ג מותר הפיפיירות ששה טפחים. בתוספתא כלים (בבא מציעא פ"ו) ר' מאיר אומר וכו' ומותר אפיפירות כלן באמה של חמשה טפחים. ועי' בפי' רב נסים גאון בעירובין ד' ג' סע"ב. ובפי' הר"ש בכלים פרק י"ז אבל בירושלמי מפרש מותר אפיפיורות שש טפחים ושמא ר' מאיר היה שונה אמה עכ"ל.

פ"ז ה"ד במשנה ע"ג תבואתו. בראב"ן סי' נ"ג ע"ג תבואת. ועי' בס' הישר לר"ת סי' תכ"ה.

פ"ז ה"ד במשנה הרי זה קידש. באגודה (מס' כלאים) ה"ז מקידש.

פ"ז ה"ד במשנה וחייב באחריותו. בבבלי יבמות ד' פ"ג ע"א מסיים דברי ר' מאיר. ובאשכול ה' שחיטת חולין (צד 31) תנן בכלאים המסכך וכו' דברי ר' מאיר עכ"ל, ומהגמרא לקמן בהלכה ד' מ"ד בין שלו בין של אחרים אסור ר' מאיר ור' יודה. נראה שצ"ל בהמשנה דברי ר' מאיר ור' יהודה. ובדינא דגרמי להרמב"ן דתנן בהמסכך גפנו וכו' וכתם מתני' ודאי ר' מאיר עכ"ל ובס' הישר לר"ת סי' תק"כ משום האי משנה דהמסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו דמתניתין היא ור"מ היא ומשום סתם משנה עכ"ל ולקמן בריש הלכה ד' אר' לעזר הד' מאיר היא.

פ"ז ה"ד במשנה ר' יוסי ור' שמעון אומר. בתוס' ריד"א בבבא בתרא ד' ב' ע"א דדרשי ר' יהודא (יוסי) ור' שמעון כלא תזרע כרמך כלאים וכו'. ועי' מ"ש לעיל פ"ב סה"ז. ובס' הישר לר"ת הנ"ל ופליג ר' יוסי ור"ש בסיפא דהאי במס' כלאים וכו' עכ"ל.

פ"ז ה"ד במשנה אין אדם מקדש. בחי' הרמב"ן בב"ב ב' ע"א ובתוס' ריד"א שם ובתוס' בבא קמא ק' ע"א ד"ה מחיצה ובמנחות ט"ו ע"ב ד"ה והתירו הגי' אין אדם אוסר. וכן הוא ביבמות הנ"ל. ובחי' הרמב"ן בדינא דגרמי ובסמ"ג לאווין ר"פ אין אדם אוסר דבר שאינו שלו פי' דכתיב כרמך עכ"ל. אבל בתוס' ריד"א ע"ז (מהדורא ג') ד' נ"ד ע"א וקתני סיפא ר"י ור"ש אומרים אין אדם מקדש דבר ש"ש.

פ"ז ה"ד אין לי אלא כרמך. בספרי תצא (מובא בילקוט שם ר' תתק"ל) אין לי אלא כרם שלך כרם של אחרים מניין ת"ל לא תזרע כרמך מכל מקום (ת"ל כרם ולא כלאים). ובפי' הר"ש בכלאים פ"ז משנה ר' וטעמא דת"ק מרבי בירושלמי מקרא דאמרינן וכו' ת"ל כלאים עכ"ל ובאשכול ה' שחיטת חולין צד 32 ות"ק דאוסר דורש בירושלמי ל"ת כרמך כלאים מכל מקום עכ"ל. ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ט ה"א כבר אמרו בירוש' על כלאי הכרם אין לי אלא כרמך כרם חברך מניין ת"ל כלאים מכל מקום עכ"ל ובפי' הרא"ש בכלאים כאן מובא הירוש' כגרסת הדפוס. וברדב"ז ה' כלאים פ"ג הט"ו בירוש' מפרש טעמא דת"ק דאמר קרא לא תזרע וכו' ת"ל כלאים כן העתיק זה הלשון ר"ש וכו' ובספרים שלנו גירסא אחרת וכו' ע"ש.

פ"ז

פ"ז ה"ד רר' מאיר אמר אין לגוי קנין. בשטה מקובצת בבבא קמא ד' ק' ע"א בשם תוס' שאנין וז"ל ולא נהירא שבירושלמי דריש כרמך ולא של גוי ומפרש אליבא דמ"ד יש קנין לגוי בא"י ואמאי למ"ד נמי אין קנין תיפוק ליה משום כרמך ולא של אחרים וכו' עכ"ל וגרסתו משונה משלפנינו. ובחי' הרמב"ן בגיטין מ"ז ע"א ובירושלמי פליגי תנאי ביש קנין או אין קנין ולא תמצא בגמ' דילן עכ"ל.

פ"ז ה"ד ר' מאיר ור' יודה. בירושלמי ע"ז פ"ג ה"ו הגי' ר' יהודה. ומ"ר מאיר לא נזכר. ועי' לעיל במשנה.

פ"ז ה"ד דבר שיש בו רוח חיים. במרכבת המש' ה' איסורי מזבח פ"ד ה"ו וז"ל הירוש' וכו' כמה דתימר תמן דבר שאין (שיש) בו רוח חיים וכו' וע"ש שהאריך בזה.

פ"ז ה"ד דבר שאינו שלך וכו' נאסר לגבוה. בירושלמי ע"ז פ"ג ה"ו הגי' בטעות: אינו נאסר לגבוה.

פ"ז ה"ד נאסר לגבוה. בע"ז הנ"ל הולק ר' בון בר חייה על דברי ר' יוסי בשם ר' לא. וכאן לא נזכר מזה.

פ"ז ה"ד וכי מה עשה מעשה. בתוס' יבמות ד' פ"ג ע"ב ד"ה אין ובתוס' הרא"ש שב ואיסור כלאים נמי תלוי במחשבה כדאמר וכו' עכ"ל אבל בספר המכריע להריד"א סי' ח' אבל המסכך גפנו על תבואתו של חבירו המעשה הוא האוסר שעירב גפנים עם התבואה וכו' עכ"ל.

פ"ז ה"ד חד בר נש חיי (בד' זיטאמיר הוי) וכו'. בבבלי בבא קמא ד' ק' ע"א ריש לקיש אחוי ליה דינרא לר' אלעזר וכו' ע"ש ובחי' הרמב"ן (בדינא דגרמי) בדכתיבנא בירושלמי במס' כלאים חד בר נש חוי סלעיה לר' אלעזר (לעזר) א"ל טבא היא ונפסלת (ויפסלת) וכו'. ועי' בבלי יומא ט' ע"ב ומה ר"א דמרא דארעא דישראל הוה ולא הוה משתעי ר"ל בהדיה וכו' ובתו"י שם ד"ה ולא. אולם לפני הרבה מהראשונים היתה הגי' בב"ק הנ"ל ר' אלעא או ר' אילעאי, ורא ר' אלעזר עי' בדינא דגרמי להרמב"ן (וויניציא רפ"ג) גרסינן בפרק הגוזל עצים ר"ל אחוי דינרא לר' אלעא וכו'. ומדברי רבינו נסים (סביב הרי"ף שם בד' סאביוניטה) ומתשובתם של רבי אלעא שמעינן דהדיוט וכו'. נראה שכן היה לפניו בהרי"ף שם והמגיהים הגיהו בדברי הרי"ף כגירסת הגמ' שלפנינו. ובסמ"ג עשין פ"ט ובהג' מימוני ה' שכירות פ"י ה"ו הגי' ר' אלעאי. שוב ראיתי בדקדוקי סופרים בב"ק שם שברי"ף כת"י הגי' לר' אילעאי ולא העיר על גי' הראשונים הנ"ל. ועי' רש"י בכורות ד' מ"ב ע"ב כי שני ר' אלעאי היו.

פ"ז ה"ד מן הדא המראה וכו'. תוס' בבא קמא פ"י ושם הגי' שהוא כנושא שכר.

פ"ז ה"ד ר' יוסי בי ר' בון וכו'. בחי' הרמב"ן הנ"ל ורא (לא) אמר כן אלא ר' אלעזר (לעזר) אמר קנסא דרבנן (קנסיה דרבנין) ריש לקיש (רשב"ל) אמר קנסא (קנסה) דר"מ.

פ"ז ה"ד קנסיה דרבנן. בחי' הרמב"ן שם וכן מה שאמרו בירושלמי במס' כלאים גבי מראה דינר לשולחני שהיא קנס מפני שאין להם דינא דגרמי וכו' או נמי כל דמשלם בגרמא אע"ג דדינא הוא קנסא קרי ליה דתנא ירושלמאה לישנא קלילא תני עכ"ל ובתוס' בבבא בתרא ד' כ"ב ע"ב ד"ה זאת אומרת ונראה לריצב"א דדינא דגרמי הוי מטעם קנס כדמוכח בירושלמי עכ"ל ובתשובות בנימין זאב סי' ת"א מכל מקום תרצו התוס' בב"ב וכו' דדינא דגרמי קנסא אינון כדמוכח בירושלמי וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ד כך אתא עובדא. בחי' הרמב"ן הנ"ל כי (כך) אתא עובדא שאל ריש לקיש (רשב"ל) לר' אלעזר (לעזר) א"ל (ב' מלות ליתא) הדין (ההן) קנסא דמאן א"ל דרבנן (דרבנין) א"ל פוק שלם ואעפ"י שמחלפת שיטת הירוש' למדין אנו וכו' עכ"ל.

פ"ז

פ"ז ה"ד הכל מודין בענבים וכו'. ברדב"ז ה' כלאים פ"ה ה"ח ותו דגרסינן בירושלמי אר' יוחנן הכל מודים וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ד בענבים שהן אסורות. בראב"ן סי' נ"ג מצאתי בירוש' דפליגו בה ר' יוחנן ור' אליעזר ר' יוחנן אמר הכל מודין בענבים שהן אסורין (אסורות) כלומר אע"ג דאמרי ר' יוסי ור' שמעון אין אדם אוסר וכו' ולא נאסרת התבואה מודין דהענבים נאסרו ולא אמרינן קל וחומר ומה התבואה וכו'.

פ"ז ה"ד א"ל ר' לעזר וכו'. בראב"ן הנ"ל וא"ל ר' אלעזר האוסר אינו נאסר ושאינו איסר נאסר כלומר אמרינן קל וחומר וכו'.

פ"ז ה"ד מה פליגין במסכך וכו'. בראב"ן הנ"ל ואמר התם מה פליגין וכו' כלומר עד כאן לא פליג ר' אלעזר התם וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ד ואמר אין אדם מקדיש דבר וכו'. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו' עכ"ל ועי' לעיל בהמשנה.

פ"ז ה"ה במשנה מעשה באחד וכו'. בחי' הרמב"ן (בדינא דגרמי) מעשה בצלמון (ליתא) וכו'.

פ"ז ה"ה במשנה אין אדם מקדיש. בחי' הרמב"ן בב"ב ד' ב' ע"א אין אדם אוסר ועי' לעיל במשנה ד'. ובכפתור ופ"ח פי"ו ואמר אין מקדש דבר שאינו שלו. וכן בסמ"ג לאוין ר"פ. וכן במתניתא דב"מ. ובתוס' ריד"א ע"ז (מהדורא ג') ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם אוסר או (ב' מלות ליתא) מקדיש דבר שאינו שלו עכ"ל.

פ"ז ה"ה ר' בא בר יעקב בשם ר' יוחנן. בתוס' סוכה ד' ל' ע"ב ד"ה יקרקע ואמרינן עלה בגמרא דירוש' אבא (ר' בא) בר יעקב בשם יוחנן כיני מתניתא וכו'. ובפי' הר"ש ירושלמי כיני מתניתין וכו'.

פ"ז ה"ה כיני מתניתא מותר לקוצרו אפילו במועד. ובפי' הר"ש בירושלמי כיני מתניתין מותר וכו'. ובמשנה שלפנינו מפורש קוצרו אפילו במועד? ובעין זה במעשר שני פרק ב' משנה ג' תלתן של מע"ש תיאכל צמחונים. ושם בגמרא ה"ג כיני מתניתא מותרת להאכל צמחונין.

פ"ז ה"ה עד כמה הוא נותן לבעלים. בתוס' סוכה הנ"ל עד כמה יהא נותן לפועלים וכו' הגי' בדפוס אמשטרדם ובד' ווניציא לבעלים וזה ט"ס) וכו'.

פ"ז ה"ה רב חונא ורב ישעית חד אמר שליש לשכר. בבבלי בבא קמא ד' ט' בע"א אמר רב הונא במצוה עד שליש וע"ש. ובירושלמי פיאה פ"א ה"א ,דו"י ט"ו ע"ב שורה כ"ח) רב הונא אמר למצות עד שליש.

פ"ז ה"ה חד אמר שליש לשכר. בתוס' סוכה הנ"ל עד (ליתא) שליש לשכר וחד (וחרנה) אמר עד (ליתא) שליש לדמים. וכן מובא בפי' הר"ש. ובחי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ה הי"ב. ובירושלמי רב הונא ור"ש חד אמר עד שליש בשכרן וחד אמר עד (ליתא) שליש בדמים פי' עד שליש דמי התבואה יתן להם עכ"ל.

פ"ז ה"ה אמר ר' אחא. בתוס' סוכה הנ"ל אר"א וכו' ולא נתיאשו (הבעלים) אסורין (איסורו) דבר תורה. וברמב"ם ה' כלאים פ"ה ה"י אם נשתקעו הבעלים וכו'. וברדב"ז שם דאמרינן בירושלמי אר' אחא נשתקעו.

פ"ז ה"ה נתייאשו הבעלים ולא נשתקעו וכו'. בתוס' סוכה הנ"ל ולא נשתקעו אסורין מדברי סופרים (איסורן מדבריהם). ובסמ"ג עשין ע"ג אמנם גרסינן בירושלמי נתייאשו הבעלים נשתקע אסורו מדברי סופרים, ובהגהות מיימוני ה' גזלה ואבדה פ"ח הי"ג ודלא כהירושלמי דגרסינן נתיאשו הבעלים נשתקע אסור מדברי סופרים (גירסתו במשנה משלפנינו) וברדב"ז הנ"ל נתייאשו ולא נשתקעו איסורו (איסורן) מדבריהם.

פ"ז

פ"ז ה"ה ויש קרקע נגזל. בירוש' פאה פ"ב ה"ז אמר ר' דושעיא בר שמיוכו' ואין קרקע נגזל. ובבבא קמא פ"י ה"ו אמר ר' יוחנן והלא אמרו אין הקרקע נגזלת וכו'. ועי' בכורים פ"א ה"ב עד כדון כשגזל קרקע גזל זמורה וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ה ויש קרקע נגזל אמר ר' לא אעפ"י וכו'. בירוש' ערלה פ"א ה"ב ויש קרקע נגזל אמר רבי הילא אעפ"י וכו'. וברמב"ם ה' כלאים פ"ה מובא הירושלמי ע"ש ברדב"ז. ובתוס' סוכה הנ"ל ובירוש' דכלאים סוף פרק שביעי משמע דיש יאוש לקרקע דפריך ויש קרקע נגזלת (נגזל) אמר ר' לוי (ר' לא) אעפ"כ יש יאוש לקרקע וכו' ויש קרקע נגזלת אמר ר' לוי וכו' עד כאן ירושלמי והכי פירושו מותר לקוצרו וכו' ע"ש. ולהלן שם בתוס' ובמס' ערלה פ"ק וכו' ויש קרקע נגזלת אר' אילעי (הילא) אע"פ וכו' עכ"ל. ובתוס' בבבא בתרא ד' מ"ד ע"א ד"ה דוקא וקשה לר"י דבירושלמי אמר דיאוש מועיל בקרקע דאע"פ שאינה נגזלת מכל מקום מהני בה יאוש וכו' עכ"ל. ובתוס' בבא מציעא ד' ס"א ע"א ד"ה אלא דהא קרקע אינה נגזלת אינו מן המקרא וכו' ולא זכרו ירושלמי דילן: ובס' התרומה סי' רי"ג ולא קשה עלה מהירוש' דכלאים דמשמע דקינה קרקע ביאוש וכו'. ובאור זרוע ה"א סי' תשנ"ח ואמר בירושלמי ויש קרקע נגזלת אר' אילא יש יאוש לקרקע וכו' עכ"ל. ובסמ"ג עשין ע"ג וכי קרקע נגזלת אר' אילא וכו'. וכן מובא הירוש' בסמ"ג עשין מ"ד. ובכפתור ופרח פרק ד' (ד' ז' דפוס ברלין) וכן הירוש' נוטה לזה דאמרינן אעפ"י שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע והאמת שיש שינוי רשות אבל יאוש אין שם וכו' ובהגהות מימוני הנ"ל וכי קרקע נגזלת אר' אילעי (כגי' התוס' בסוכה במס' ערלה) אעפ"כ יש יאוש לקרקע ותלמוד שלנו עיקר עכ"ל ובפי' הר"ש והרא"ש בכלאים כאן האריכו בזה. ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ה ה"ו ופריך התם (בירושלמי) דאפילו מדרבנן אין קרקע נגזלת ולמה אסור ומשני כאן דנתייאשו יש יאוש לאסור מדרבנן אבל אי נשתקעו יש יאוש מן התורה עכ"ל.

פ"ז ה"ה אשכח הני וכו' בן עזאי אומר יספור. (לעווי ח"ג צד 574 יספר) כן מפורש בתוספתא כלאים פרק ד'. ובפי' הר"ש ובירושלמי תני (אשכח תני) ר"ע וכו'.

פ"ז ה"ה מ"ד משתשליש מסייעא לר' יוחנן וכו'. בפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"ה הי"ג עוד בירוש' וכו' מאן דתני משתשריש (משתשליש) מסייעא לר' יוחנן מאן דתני משתשליש (משתשריש) מסייעא לר' אושעיא ע"כ (בירוש') פי' דר' אושעיא ור' יוחנן נחלקו שם פ"ה גבי הזורע וכן ע"ש וכו' הוא בפי' הר"ש (כלאים פ"ז משנה ז' ובד' קושט' שם הגי' בפי' הר"ש בב' מקומות שם משובש) בשם הירושלמי וגירסתם אמיתית ולפנינו משובש.

פ"ז ה"ה דכתיב ותבואת הכרם. בראב"ן סי' נ"ג ונראה לי טעם וכו' ובגפנים כתב ותבואת הכרם דהיינו פרי הכרם וכפירושי מצאתי בירושלמי עכ"ל.

פ"ז ה"ה כיני מתני' אינן מתקדשות. כן מפורש בהמשנה, אבל בפי' הר"ש בירושל' תני כיני מתנ' אינן מתקדשין. והגמרא מגיה אינן מתקדשין ולא אינן מתקדשות.

פ"ז ה"ו במש' עד כמה היא נותן. בתוס' סוכה ל"ו ע"ב ד"ה וקרקע עד כמה יהא נותן.

פ"ז ה"ו במשנה יותר מיכן. בתוס' הנ"ל יתר (וכן במתני' דב"מ) מכאן קוצרו (קוצר).

פ"ז ה"ו במשנה משישקע. בד' ויניציא משישתקע. ובאגידה משישקע פי' משישקע שם הבעלים פי' מן השדה עכ"ל ובאור זרוע ח"א סי' תשנ"ח דתנן מאימתי נקרא אונס (אנס) משישקע.

פ"ז ה"ו ר' יוסי אמר לה סתם. במעשרות פ"ה ה"ב ר' יוסי בשם ר' לא. ובשבת ספ"י כגרסתינו כאן.

פ"ז ה"ו תני עציץ שאינו נקוב. חלה פ"ב ה"ב.

פ"ז ה"ו מעשרותיו מהלכה. בדמאי פ"נ ה"ד שהוא מפריש מעשרותיו מהלכה. ובס' התרומות סי' רי"ג שמפריש מעשרותיו מהלכה פי' מדרבנן עכ"ל. ובתוספת ר' אלחנן בע"ז ד' כ"א ע"א (הוסיאטין תרס"א) ובירושלמי וכו' שמפריש מעשרותיו מהלכה פי' מדרבנן עכ"ל.

פ"ז ה"ו בחמישה עציצין שאינן נקובין. בפי' הר"ש העביר ה' עציצין נקובין (שאינן נקובים) וכו'. ובס' הון עשיר מביא פי' הר"ש ומסיים וממנו למדתי דעציצין נקובין גרסינן כי בנוסחא שלפני כתוב שאינן נקובין ואין ספק דטעות סופר היא וכו' עכ"ל.

פ"ז ה"ו במעביר תחת כל גפן וגפן. בפי' המשניות להרמב"ם וזכרו אותו בגמ' והוא שאמרו ובלבד שיניחהו תחת הגפן עכ"ל ובפי' הר"ש ירושלמי שמואל אמר וכו'.

פ"ז ה"ו אמר ר' יוחנן לאויר עשרה וכו'. לעיל פ"ז ה"ב ר' בון ב"ח בשם רשב"י לאויר עשרה היא מתניתא. ולעיל פ"ו ה"ב עד שהוא מגיע לאויר עשרה.

פ"ז ה"ו אבל אם העביר עציץ אחד. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' אבל אם העביר עציץ וכו' נקוב (אחד) וכו' עכ"ל.

פ"ז ה"ז במשנה הרוח שעילעלה וכו'. בויראים הנדפס מכתב יד סי' שפ"ט כדתנן הרוח שצלצלה את הגפנים.

פ"ז ה"ז במשנה ע"ג תבואה. בנמוקי יוסף בבבא בתרא פ"א סי תקצ"ט ע"ג התבואה. וכן ביראים הנ"ל. ובריטב"א עירובין צ"ב ע"א מובאה המשנה בשנויים.

פ"ז ה"ז במשנה יגדור מיד. באגודה יגדור ס"א יגרור מיד עכ"ל. וכן הוא בפי' הר"ש והרא"ש. וברמב"ם ה' כלאים פ"ה הי"א יגדור אותן מיד. ובכסף משנה שם ומ"ש יגדור בדל"ת פירושו יחתוך מלשון גודו אילנא עכ"ל ועי' ברדב"ז שם. ובכת"י מהמשנה הנ"ל יגרוד מיד.

פ"ז ה"ז במשנה ואם אירעו אונס. בחי' הרמב"ן (בדינא דגרמי) ליתא מלת ואם.

פ"ז ה"ז במש' וכן בירק מחזיר. בסמ"ג לאווין ר"פ וכן בירק מחזיר פי' לצד אחר עכ"ל.

פ"ז ה"ז במשנה מאימתי תבואה מתקדשת משתשליש. בכת"י מהמשנה הנ"ל משתשרש. ובמשנה שבמשניות משתשריש. ובספרי תצא (פ' ר"ל) מאימתי מלאה (תבואה) מתקדשת משתשריש. ובתוס' ריד"א בבבא בתרא ד' צ"ד ע"א ובספרי נמי תנינא לה בהדיא התבואה (והיה לפניו בדספרי כגי' המשנה) משישתרש עכ"ל. ובפי' רשב"ם בב"ב שם ובספרי נמי תניא לה בהדיא התבואה משתשריש עכ"ל ובראב"ן כי' נ"ג כדתניא מאימתי התבואה מתקדשת משתשרש וכו' עכ"ל וכיון להספרי הנ"ל. ולא כמו שכתב המו"ל הראב"ן מהדש. ובסמ"ג לאווין ר"פ משתשליש. ובשטה מקובצת בבבא קמא ק' ע"ב כדתנן וכו' משתשליש. ולקמן בגמרא בהלכה זו מובא שתי הנוסחאות. ובכפתור ופרח פנ"ח מאימתי תבואה מתקדשת משתשליש לפי מה שפי' הר"מ משתשריש גרסינן וכו' עכ"ל ובס' הישר לר"ת סי' תכ"ה יהתנן בשלהי הכרם (צ"ל המבריך) מאימתי תבואה מתקדשת משתביא של"ש (משתשריש) וענבים עד שיעשו (משיעשו) כפול (כפול הלבן) עכ"ל ובס' השרשים לר"י בן גנאח שורש קדש אמרו במשנה מאימתי התבואה (תבואה) מתקדשת משתשריש וכו'.

פ"ז ה"ז במשנה תבואה שיבשה כל צורכה. (כ' מלות אחרונות ליתא בראב"ן הנ"ל).

פ"ז ה"ח במשנה עציץ נקוב מקדש בכרם. בירושלמי דמאי פ"ה ה"ט ובשבת ספ"י והתנינן וכו' ושאינו נקוב אינו מקדש בכרם (ליתא) ובשו"ת הרשב"א סי' תרנ"ט בנקוב לגבי כלאים שנינו עציץ נקוב מקדש ושאינו נקוב אינו מקדש וכו' עכ"ל ועי' בראב"ן סי' נ"ג

פ"ז ה"ח במשנה ולא מקדשין. בפי' רבינו חננאל בשבת צ"ו ע"ב ואין מקדשין וע"ש. ובכ"י מהמשנה הנ"ל זה וזה אוסרין (אסורין) וכו'.

פ"ז ה"ח במשנה המעביר עציץ וכו'. בתוס' נדרים ד' נ"ח ע"א ד"ה אמר מהך דהמעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסיר לא הוסיף מאתים מותר (ד' מלות אחרונות ליתא). ועי' חולין קט"ז ע"א.

פ"ז ה"ח במשנה אם הוסיף במאתים אסור. בפי' ר"י במ"צ אסור העציץ (ליתא). ובכפתור ופרח פנ"ו כדתנן המעביר עציץ נקוב בכרם הרי זה קידש עכ"ל וגירסתו משונה.

פ"ח ה"א במשנה אסורין מלזרוע. בה' כלאים להר"ש סי' ג' אסורים לזרוע ולקיים (ומלקיים). וכן הוא בס' השלמה בברכות (צד 17) ובמתניתא דבני מערבא מלזרע.

פ"ח ה"א במשנה ואסורין בהנאה. בתוס' ריד"א בבבא בתרא צ"ד ע"א דהכי תנן בפ"ח דכלים (צ"ל כלאים) כלאי הכרם אסורין מלזרוע ומלקיים ומותרין באכילה עכ"ל וב' מלות אחרונות בוודאי ט"ס.

פ"ח ה"א במשנה כ"ז אסורין מלזרוע ומלקיים. בה' כלאים להרא"ש לזרוע ולקיים. ובמתניתא דבני מערבא מלזרע ומלקיים. ועי' ברדב"ז ה' מ"א פ"י ה"ו.

פ"ח ה"א במשנה וכל שכן בהנאה. בה' כלאים להרא"ש ובמתניתא דבני מערבא ליתא ג' מלות אלו. וכנראה שלא היו גם לפני התוס' בבבא בתרא ד' צ"ד ע"א ד"ה באה שכתבו אבל כלאי זרעים מותרין הן באכילה ובהנאה עכ"ל ולא זכרו ממ"ש במשנ' כאן. ע"ש בגליון. שוב ראיתי בכת"י מהמש' עם פיהמ"ש להרמב"ם הנ"ל שליתא שם ג' מלות הנ"ל. ובסמ"ג לווין רפ"א ד' קאפוסט איתא. אבל בסמ"ג (ויניציא רפ"ב) ליתא.

פ"ח ה"א במשנה כלאי בגדים מותרין בכל דבר. במתניתא דבני מערבא מותרין לכל. וכן באו"ז סי' רע"ז לכל דבר. ואגב אעיר לדבר נפלא שמ"ש במשנה בגמרא בבלי ביצה י"ד ע"ב משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין ואעפ"י שיש בהן כלאים והן לצורך המועד וכו'. ובגמרא שם אלא כלאים למאי חזו וכו'. אבל במשנה שבירוש' תני' משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין אעפ"י שאין לצורך המועד. ומכלאים לא נזכר דבר. וגם בגמרא בירושלמי שם לא נזכר מכלאים מאומה. וראוי לדעת שבמתניתא דבני מערבא שם הגי' בהמשנה. כגירסת הגמרא בבלי. ונעיר עוד על מ"ש בארחות חיים (הוצאת מקיצי נרדמים צד 221) כתב הר' משולם בר' יעקב ז"ל בתשובה שהשיב לרב ר' אברהם בר' יצחק אב בית דין ז"ל מספקא אי דאורייתא או דרבנן וכו' ועיקר דבר זה במס' כלאים והאריך בזה הרב ז"ל והביא ראיות אחרות ובתוך דבריו כתב ואני בעצמי יודע שהלכות כלאים כמה מעורבבין מפני שאין לה גמרא ואותן המשניות לא נתחוורו לנו יפה כשאר המסכתיות דהשתא מה שבררו לנו רז"ל מן הזריעה ועד עריכה השלחן אין לנו פה לאכול על אחת. כמה וכמה במה שלא הניחו לנו מפורש שאנחנו כסומים בארובה ממשמשים ומלקטים קצת מן ההלכות אילך ואילך וגם ראיתי מן הגאונים כגון רבינו האי והריא"ף ז"ל שהם לא יכלו לברר מן ההלכה אי זה כלאים דאורייתא ואי זה דרבנן וסתמו דבריהם וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"א במשנה אלא מלהרביע. בה' הרא"ש כלאים הנ"ל אלא להרביע.

פ"ח ה"א אין לי אלא הזרע. באור זרוע ח"א סי' רס"ח ירושלמי כתיב לא הזרע כרמך כלאים אין לי אלא לזרוע (הזורע) ת"ל (מקיים מניין ת"ל) כרם (וכן בפי' הר"ש ולפנינו וכרם) ולא כלאים. ובפי' הר"ש בכלאים. אין לי אלא זורע מקיים מנין ת"ל כרם ולא כלאים עכ"ל ועי' בבלי מו"ק ד' ב' סע"א ובפרש"י ובפיר"ח שם. ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ קדושים פ"ב מיניין שלא יקיים וכו' ובערוך בערך קם פי' מקיים בכלאים כרואה ומניחן והוא לשיטה הירושלמי דמשמע כן בריש פרק ח' עכ"ל. ולפנינו בערוך ערך קם א' הגי'

שרואה

שרואה כלאים זרוע ואינו עוקרן עכ"ל (בד' פיזרו רל"ז ואינו עוקרו) ועי' בבבלי ע"ז ס"ד ע"א ובתוס' שם ד"ה ר"ע ודלא כפי' הערוך שפירש מקיים בהנחה דכלאים וכו' ע"ש. ובראב"ן סי' נ"ג דתניא אין לי אלא זורע מקיים מניין ת"ל כרם לא כלאים ע"ב וביראים הנדפס מבת"י סי' ש"צ כדתניא בספרי לא תזרע וכו' ע"ש ובס' הישר לר"ת סי' תכ"ה דאמרינן בספרי המקיים זרע וכו'.

פ"ה ה"א מקיים מניין וכו'. בריטב"א קדושין ד' ל"ט ע"א ולא מצינו איסור במקיים אלא בכלאי הכרם דכתיב בהו לא תזרע תרי זימני כדאיתא התם (בירושלמי) ומה בהמתק אפילו בחו"ל דהא חובת הגוף היא אף הרכבה אפילו בחו"ל עכ"ל ולפנינו אינו. ועי' לעיל.

פ"ה ה"א מה כר"ע. כפי' ר"י במ"צ בכלאים כאן: ולא תימא מתני' ר"ע דאמר המקיים עובר בל"ת ולא כרבנן (ב' מלות אחרונות ליתא) אלא מתני' דברי הכל הוא עכ"ל. ובטורי אבן במגילה ד' י"ג ע"ב כדאמרי' בירושלמי רפ"ח דכלאים אהא דתנן התם כלאי הכרם וכו' מה כר"ע וכו' ע"ש שהאריך בזה.

פ"ה ה"א דר"ע אומר וכו'. תוספתא כלאים פ"א רע"א אף המקיים וכו' ובאור זרוע הנ"ל דאמר המקיים עובר בל"ת אר' (ר' יוסי) דברי הכל היא. ובפי' הר"ש: דאמר המקיים כלאים לוקה (המקיים עובר בל"ת, ועי' לקמן בהלכה ז' כלים אמר ר"ע אלא לעבור שמא ללקות וכו' ועי' בבבלי מכות ד' כ"א ע"ב) ובככף משנה ה' כלאים פ"א ה"ג ואמרינן עלה בירושלמי מה כר"ע דר"ע אומר המקיים עובר בל"ת אר' יוסי וכו'. וע"ש שהגיהו המגיהים לחנם בדברי הכסף משנה.

פ"ה ה"א דכל מודים באסור שהוא אסור. בבמ"ק לאיין קס"ח ומדהו מדי רבינו יחיאל הביא מירושלמי ראיה דקאמר והכל מודים לענין איסור שהוא אסור ולא נחלקו אלא לענין מלקות וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"א בשלא קיים ע"י מעשה. באור זרוע הנ"ל בשלא קיים ע"י מעשה לוקה (בשלא קיים ע"י מעשה אבל אם קיים ע"י מעשה לוקה) בהדא דתני וכו'. ובפי' הר"ש מובא כגירסת הדפוס.

פ"ה ה"א כהדא דתני המחפה בכלאים לוקה. ה' מלות אלו ליתא בפי' הר"ש.

פ"ה ה"א נאמר כאן פן תקדש. (דברים כ"ב ט').

פ"ה ה"א ונאמר להלן פן תוקדש בו. בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ הגי' ונאמר להלן פן תנקש בו (ובפי' הר"ש ד' קושטנטינא פן תוקש בו) ובדברים י"ב, ל, פן תנקש אחריהם. ושם ז' כ"ה פן תוקש בו. ובאור זרוע הנ"ל ונאמר להלן פן תוקש בו. ובדרב"ז ה' מאכלות אסורות פ"י ה"ו ונראה דסמך על הירושלמי וכו' ונאמר להלן פן תוקדש בו.

פ"ה ה"א אף כאן אסור בהנייה. באור זרוע הנ"ל אף קדש האמור כאן אסור בהנאה. ועי' ספרי תצא סי' ר"ל נאמר כאן קדש וכו'. ובפי' הר"ש אסור בהנאה וקדש אסור בהנאה (ג' מלות אחרונות הסרות לפנינו).

פ"ה ה"א א"ר הונא. כפי' הר"ש א"ר הונא (תינא) ביאתו אסור (אסורה) בהנאה.

פ"ה ה"א דאר' חנינה פן תוקדש פן תוקד באש. ערלה פ"ג ה"א ובפסחים פ"ב ה"א וע"ש ובבלי קדושין נ"ו ע"ב בשם חזקיה. ובפי' הר"ש ובאור זרוע הנ"ל פן תקדש תוקד אש.

פ"ה ה"א מלמד שאינו חיב עד שיזרע. בתוס' בכורות ד' נ"ד ע"א ד"ה דגן וכן מוכח נמי בירושלמי במס' כלאים פר' ח' דקאמר התם כתיב לא תזרע כלאים כרמך אלמא (מלמד) שאינו חיב עד שיזרע ב' מינין בכרם דברי ר"י ר' יונתן אמר מין (אפילו מין) אחר. ובתוס' חולין ד' פ"ב ד"ה ולאפוקי וכן

משמע

משמע בירוש׳ במס׳ כלאים פ״ט (צ״ל בפ״ח) דקאמר ע״ד וכו׳. ובתוס׳ פסחים מ״ז ע״א ד״ה ומוקדשין וכן משמע בירוש׳ דקאמר וכו׳ ובתוס׳ ר״י ברבי יצחק מפאריז (ברכות כ״ב ע״א, בס׳ ברכה משולשת) ועוד ראיה מדאמר בירושלמי פ״ה (פ״ח) דכלאים דקאמר לא תזרע כרמך כלאים אינו חייב עד שיזרע שני מינין בכרם. ובראב״ן סי׳ נ״ג וכן מצאתי בכלאים ירושלים לא תזרע וגו׳ מלמד שאינו חייב וכו׳. ובחי׳ הרמב״ן בחולין ד׳ פ״ב (בס׳ מזבח כפרה) ובירושלמי דמס׳ כלאים כתיב לא תזרע וכו׳. ובשו״ת הרשב״א סי׳ תמ״ח והכי מוכח בירושלמי וכו׳ כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד וכו׳ ע״ש. ובאור זרוע ח״א סי׳ רס״ג בירושלמי כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע וכו׳. ועי׳ בפי׳ הר״ש ור״י במ״צ.

פ״ח ה״א עד שיזרע שני מינין בכרם דברי ר׳ יאשיה. בירושלמי ברכות פ״ג (ד׳ ו׳ ע״ג שורה 44 בד׳ ווינציא) דתני ר׳ יאשיה אומר לעולם איני חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפלת יד. וכן הוא בשם ר׳ יאשיה בבבלי בכמה מקומות. וזה סותר לדעת ר׳ יאשיהו בירושלמי כאן שחייב בשני מינין? ומצאתי בערוך ערך תלת שהתעורר בזה קצת רב נסים גאון וז״ל קשיא ליה לר׳ נסים בר ר״י ז״ל מכדי חטה ושעורה שני מינין הן וכו׳ ואמר מצאתי טעם מפירש בגמרא דבני מערבא כתיב לא תזרע כרמך כלאים וכו׳ דאלמא אינו חייב עד שיזרע כרמו מעיקרא כלאים ויזרע חטה ושעורה והרצן במפולת יד כי היכי דנהוו שני מינין בכרם עכ״ל ולפני בירושלמי אינו מבואר מה שכתב הר״ן גאון. וכבר העירו רוב מהראשונים הנ״ל שדעת ר׳ יאשיהו סותר לכמה משניות בכלאים. ואני בעניי הייתי אומר דכוונת ר׳ יאשיה עד שיזרע חטה וחרצן או שעורה וחרצן במפולת יד. אך זה כנגד כל הראשונים הנ״ל.

פ״ח ה״א דברי ר׳ יאשיה. בערוך הנ״ל דברי ר׳ יונתן.

פ״ח ה״א ר׳ יונתן אמר. בערוך הנ״ל ר׳ יאשיה אמר.

פ״ח ה״א על דעתיה דר׳ יונתן כתיב. בתוס׳ בכורות הנ״ל ע״ד דר׳ יונתן שדך לא תזרע כלאים לאיזה (לאי זה) דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים להעביר עליו (חברייא אמרין להחמיר עליו) אפילו מין אחד (אחד). ובתוס׳ ר״י בר׳ יצחק בברכות הנ״ל להחמיר עליו אפילו על מין אחד וכו׳ וכמו כן כי מקשה הירושלמי לר׳ יונתן בענין זה אינו מקשה משום לאו יתירא למה נכתבו שני לאוין אלא שואל למה נכתב כרמך כלל תיפוק ליה דלקי משום שדך וכו׳ עכ״ל ועי׳ באור זרוע הנ״ל.

פ״ח ה״א חברייא אמרין להחמיר וכו׳. בערוך הנ״ל הגי׳ חברייא אמרין להתריאה וכו׳. וכן היא בחי׳ הרמב״ן בחולין הנ״ל וע״ש.

פ״ח ה״א ע״ד דר׳ יאשיה וכו׳. בתוס׳ קדושין ד׳ ל״ט ע״א ד״ה לא וכן מוכח בירוש׳ דקאמר התם וכו׳ לאיזה (לאי זה) דבר נאמר כרמך לא תזרע כלאים כלומר בלא חרצן מחייב משום כלאים בחטה ושעורה עכ״ל ובתוס׳ ר״י הזקן בקדושין שם הגרסי׳ בירוש׳ פ״ח כתיב וכו׳. ובתוס׳ ר״י בר׳ יצחק בברכות הנ״ל ועל הירוש׳ שמקשה למה נאמר כרמך. אומר רבי דה״מ לשנויי לענין איסור הנאה דכלאי זרעים שרי בהנאה ואינהו אסירי אלא רוצה למצוא טעם בכלאי הכרם עצמם שהוצרך בהם לכתיב שדך וכרמך עכ״ל ובאור זרוע הנ״ל פי׳ לר׳ יאשיה אינו חייב משום (שדך לוקה) כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וכו׳ ע״ש ובחי׳ הרשב״א בחולין פ״ב ע״ב ובחי׳ הרמב״ן בקדושין ל״ט ע״ב שמביאים ג״כ הירושלמי.

פ״ח ה״א להתריה שאם התרו בו. בעין זה בירושלמי יבמות פי״א ה״א וסנהדרין פ״ט ה״א להתריה שאם התרו בו משום אשת אב לוקה משום כנף לוקה. ובתשובות

הגאונים

הגאונים (ד' ליק סי' ק"ו) ומצאתי טעם בגמרא דבני מערבא דלענין התראה קאמר שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך אינו לוקה (לפנינו משום כרמך לוקה) עד שיזרע חטה ושעורה והרצן במפולת יד עכ"ל וע' לעיל בשם הערוך ערך תלת. ובתוס' בכורות נ"ד ע"ב חברייא אמרי להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה וכו'. ובתוס' קדושין הנ"ל חברייא אמרין להתראה שאם התרו בו משום שדך ומשום כרמך לוקה שתים כלומר כי איכא כרם בהדי כראים לוקה שתים וכו'. (גי' התוס' בקדושין משונה מגירסתינו כפי שיראה המעיין) וע' בתים ר"י הזקן בקדושין שם. ובתוס' ר"י בר"י בברכות הנ"ל כגי' הדפוס. ובחי' מהר"ם חלאוה בפסחים ד' מ"ז ע"א והכי משמע בירוש' דגרסינן דתם במס' כלאים ע"ד דר' יאשיה וכו' שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה וכן נמי משום תרווייהו לוקה שתים עכ"ל וע' בפי' הר"ש. ובסמ"ג לאוין ר"פ ובירושלמי מפרש שלוקה שתים.

פ"ח ה"א משום כרמך לוקה. ברדב"ז ה' כלאים פ"ה ה"א ואמרינן בירוש' וכו' ואם התרו בו (ג' מלות ליתא) משום כרמך לוקה ע"כ (בירושלמי) עכ"ל.

פ"ח ה"א כראמר ר"ח אין האיסר וכו'. לעיל פ"ד ד"ב דאמר ר"ח אין האיסר וכו'.

פ"ח ה"א דאר' זעירא לא הזרע וכו'. בכ"מ ה' כלאים פ"א ה"ו דהא דשרי (הרמב"ם) לזרוע זרע וזרע אילן ביחד וכו' דגרסינן בירושלמי פ"א דפאה וכו' אמר ר' זירא כתיב לא תזרע כרמך כלאים וכו'. והמגיהים הגיהו שם לחנם אמר ר' ומחקו מלת זירא.

פ"ח ה"א עיקר כרמך כלאים. לעיל פ"ז ה"ג אין לוקין אלא על עיקר הכרם.

פ"ח ה"א תמן את אמר אין זרעי אילן. בירושלמי פאה פ"א (ד' ט"ז ע"ג שורה 12 בדו"ו) הגי' בטעות; תמן אמרין זרעי אילן קרויין זרעים וכו' אבל בכתב יד ליידען שם הגי' לנכון כמו שהיא כאן. ע' מבוא הירושלמי להגרז"פ ז"ל.

פ"ח ה"א להיות קורין זרעים. בד' ויט' חסר המלה להיות. ובפאה הנ"ל קורין אותן.

פ"ח ה"א א"ל ר' יוחנן ולא מתניתא היא וכו'. והוה ר' ינייי מקלס ליה הולים וגו'. כעין זה בירוש' סוטה פ"ב ה"ח, קדושין פ"ג ה"ה (וביבמות פ"א ה"א נשנה המאמר ושם הגי' בטעות והוה ר' יוחנן מקלס לה הולים וגו' וצ"ל והוה ר' ינאי מקלס ליה וכו') ובבבא בתרא פ"ט ה"ח.

פ"ח ה"א ולא מתני' היא. בבבלי מכות ד' כ"א ע"ב אר' ינאי בחבורה נמנו וגמרו החופה בכלאים לוקה אמר להן ר' יוחנן לאו משנתינו היא וכו' ע"ש.

פ"ח ה"א א"ל רשב"ל פתר כל אילין קילוסיא וכו'. כעין זה בירושלמי ב"ב פ"י ה"ו ר' יסא בשם ר' יוחנן אמר אע"פ שקילסו ר' ישמעאל את בן ננס על מדרשו קילסו אבל אינה כבן ננס. ובבבלי גיטין ט' ע"א אע"פ שקילס רבי יוסי את ר' שמעון הלכה כרבי מאיר.

פ"ח ה"א דר' לעזר אמר לוקין וכו' ר' יוחנן אמר אין לוקין ע"י חרישה בשביעית. בבבלי מו"ק ד' ג' ע"א איתמר החורש בשביעית ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר לוקה וחד אמר אינו לוקה, וכאן בירושלמי מפורש מחלקותם. ובפי' הר"ש בשביעית פ"א משנה ד' כדאיתא בהדיא בירושלמי דכלאים בריש פ"ח דר"א אמר לוקין על החרישה בשביעית ור' יוחנן אמר אין לוקין וכו' עכ"ל ובפי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"א ה"ב ועוד דבירושלמי הביאו מחלוקת זה ושם סיימו דר' יוחנן סבר אין לוקין ור' יוחנן ור' אלעזר הלכה כר' יוחנן ואע"פ שבתלמוד שלנו לא אסתיים ילמוד סתום מן המפורש עכ"ל ובשו"ת ר' בצלאל אשכנזי סי' מ"א ובירושלמי וכו' סיימו להדיא דר' יוחנן סבירא ליה דאין לוקין עכ"ל.

פ"ח

פ״ח ה״א לוקין על ידי חרישה. בר׳ זיטאמיר לוקין על החרישה. ובירושלמי שבת פ״ז ה״א וסנהדרין פ״ז ה״א לוקין על ידי חרישה וכו׳.

פ״ח ה״א ושבתה וגו׳ כלל. בתוס׳ מו״ק ג׳ ע״א ד״ה אין והכי איכא הגירסא בירוש׳ דכלאים בפ״ח (ע״ש בחי׳ רש״א) חד אומר לוקה סבר לה כר׳ אילעא דאינו נדון בכלל ופרט וכו׳. וכל זה ליתא בירוש׳ ולפנינו הגי׳ מהופכת. ועי׳ בפי׳ הר״ש בשביעית הנ״ל.

פ״ח ה״א הזרע והזמר בכלל היו, בפי׳ רב נסים גאון בשבת ס״ח ע״א ועיקר דילה בתו״כ דזרע והזמיר בכלל היו ולמה יצאו להקיש אליהן מה זרע וזמר מיוחדין וכו׳. ובפי׳ הר״ש בשביעית הנ״ל זרע וזמר בכלל היו.

פ״ח ה״א מה זרע וזמר מיוחד. בפי׳ הר״ש הנ״ל מה זרע וזמר מיוחדין (מיוחד) שהן עבודת (עבודה) הארץ (בארץ) ובטלין (ובאילן) וכו׳.

פ״ח ה״א ושני דברים יצאו מן הכלל חולקין. בירוש׳ שבת הנ״ל הגי׳ אינן חולקין, אבל בסנהדרין הנ״ל חילקין. ובחי׳ הרמב״ן בשבת ר׳ ע׳ ע״א ובירושלמי מצאתי כן על ענין א׳ שני דברים שיצאו מן הכלל אינן חולקין וכו׳ וכר׳ ישמעאל הולקין וכו׳.

פ״ח ה״א ואין ל״ת מלמד על עשה. בירוש׳ שבת שם מוסיף: אמר ר׳ אלעזר ועשה מלמד על ל״ת ואין ל״ת מלמד על עשה. וי״ד מלות אלו חסרות בכלאים כאן.

פ״ח ה״א טעם דר׳ יוחנן וכו׳. בפי׳ הר״ש שביעית פ״א משנה ד׳ ובמסקנא דירושלמי מפרש טעמא אחרינא שאינו בגמ׳ שלנו במועד קטן עכ״ל.

פ״ח ה״א כל (בירושלמי שבת הנ״ל: כלל) ל״ת שהוא בא מכח עשה הוא ועובר בעשה. כעין זה בירוש׳ בכורים פ״ב ה״א שבת פ״ז ה״ב יבמות פ״ח ה״ב קדושין פ״ד ה״ו סנהדרין פ״ה ה״ג ופ״ז ה״ה כל ל״ת שבא מכח עשה הוא.

פ״ח ה״א יכול יהו לוקין על התוספות. בבבלי מו״ק ג׳ ע״ב כי אתא רב דימי אמר יכול ילקה על התוספת וכו׳ ומאי תוספת ר׳ אלעזר אמר חרישה וכו׳ ור׳ יוחנן אמר ימים וכו׳. ולפנינו כאן בהפך שר׳ יוחנן פתר יכול יהו לוקין ע״י חרישה. וע״ש בתוס׳ ד״ה ר״א שלא הביאו ירושלמי דילן. ובשו״ת ר׳ בצלאל אשכנזי סי׳ מ״א ומיהו בירוש׳ נסיב גם הא דרב דימי להפך דר׳ יוחנן פריש לה בחרישה עיין שם עכ״ל.

פ״ח ה״א השמר ל״ת. בירושלמי שבת וסנהדרין הנ״ל מוסיף: פן ל״ת.

פ״ח ה״א שם תעשה בנין דכתיב. בירושלמי סנהדרין הנ״ל: וכתיב שם תעלה עולותיך (ליתא) ושם תעשה שם תעלה זו העלייה ושם תעשה זו השחוטה וזריקה מה העליה שהיא בעשה הרי היא בלא תעשה אף שחיטה וזריקה שהן בעשה יהו בלא תעשה (כ״ה מלות אחרונות חסרות כאן בכלאים והסופר השמיט מן תעשה עד תעשה) בנין דכתיב שם תעלה ושם תעשה והא אילולא כתיב שם תעלה ושם תעשה אין עשה מלמד על לא תעשה ואין לא תעשה מלמד על (כ״ה מלות אחרונות חסרות לפנינו) עשה מה עבד ליה ר׳ יוחנן (ה׳ מלות אחרונות חסרות לפנינו) וכו׳. ובשבת הנ״ל בשינוים קלים.

פ״ח ה״א חפר חרץ נעץ וכו׳. בבבלי שבת ד׳ ע״ג ע״ב תנא החורש וההופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן.

פ״ח ה״א הוי לא שנייא. בירושלמי שבת וסנהדרין הנ״ל הוי לא שניא נטע וזמר בשבת (ג׳ מלות אחרונות חסרות בכלאים כאן) בין וכו׳.

פ״ח ה״ב במשנה בהמה עם בהמה וכו׳. בברכי יוסף להרחיד״א ז״ל (יו״ד סי׳ רצ״ז ס׳ י״ד) וראיתי לחד מן קמאיא מרבני הגליל בזמן האר״י ז״ל מהר״ר יהוסף אשכנזי זלה״ה בחידושיו ופרושיו כ״י שכתב וז״ל יש ספרים דגרסי במה דברים

אמורים

אמירים בהמה עם בהמה וכו׳ ע״ש ובכת״י מהמשנה עם פי׳ המשניות הרמב״ם ה׳ גרסינן הגי׳ במה דברים אמירים בהמה וכו׳.

פ״ח ה״ב במשנה טמאה עם טמאה וכו׳. בהלכות גדולות (הוצאת מקיצי נרדמים צד 640) ובסמ״ג לאוין רפ״ב מיבאה המשנה והכבית מהיפכות: טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה טמאה עם טמאה וכו׳ ע״ש ובשו״ת הרדב״ז ח״ב סי׳ פ״ה וממשנת כלאים איני רואה קושיא על דברי רבינו והכי תנן בהמה וכו׳ וטהורה עם טהורה כלומר כל אלו יש בהם כלאי הרבעה אבל טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בהם תיספת על איסור הרבעה והוא שהם אסירין להרוש ולמשיך וכו׳ ע״ש ובברכי יוסף להרחיד״א הנ״ל וראיתי בס׳ שושנים לדוד שכתב וז״ל מרן הרב ב״י כתב דסמ״ג הביא ראיה וכו׳ וגריס להיפך מגרסא דידן דהיינו טהורה עם טמאה וטמאה עם טהורה וכו׳ ע״ש.

פ״ח ה״ב במשנה אסירין לחרוש ולמשוך ולהנהיג. בבראשית רבא פ״ז סי׳ ד׳ דתנן כלאים שאמרו הנודג בהן אסורין לורע ולמשיך ולנהוג יחדיו. ובמדרש רבא שהו״ל הרב הגדול ר״י טהעאדאר נ׳ מובא שם מכתבי יד נוסחאות שונות בזה. ובאו״ז ח״א סי׳ ר״פ בהמה עם בהמה וכו׳ כולה משנה יתירה הוא עכ״ל.

פ״ח ה״ב יכול לא יהא מעמיד וכו׳, בפי׳ ר״י במ״צ גרסינן בירושלמי יכול וכו׳.

פ״ח ה״ב אבל מעמיד את זכרים אצל נקבות. בהי׳ מהר״י קורקוס ה׳ כלאים פ״ט ה״א בירושלמי פ״ח דכלאים אמרו אינו אסור אלא להרביע אבל מכניס הוא לדיר זכרים אצל נקבות וכו׳ ע״ש.

פ״ח ה״ב איסי בן עקביה אומר. בה׳ כלאים להרא״ש סי׳ ה׳ ירושלמי איסי בן יהודה (עקביה) אומר אסור וכו׳ ומה בגדים שאני (שאת) מותר ללבוש וכו׳ בהמה שאני (שאת) וכו׳ לא כ״ש שאני (שאת) אסור לרכוב עליה. ובתוס׳ חגיגה ד׳ ב׳ ע״ב ד״ה לישא ובתוספתא דמס׳ כלאים תניא אמר רבי איסי בן יהודה (בגי׳ הרא״ש) אסור לרכוב וכו׳׳ וע״ש בהגהת הב״ח שם. ובאור זרוע ח״א סי׳ רנ״ח דהניא בירוש׳ וכו׳ איסי בן עקיבא אומר וכו׳. ובס׳ אדם לרבינו ירוחם (נתיב כ׳ ח״א) ואין הלכה באיסי דאמר הירוש׳ דאסור וכו׳. ובפי׳ הר״ש ירושלמי איסי בן עקביא אומר וכו׳ עכ״ל ובפסקים של מהר״ם מרוטנבורג (תשב״ץ סי׳ ש״ע) והי גרסינן התם (בירוש׳) איסי בן יהודה אומר וכו׳. ובכפתור ופרח פרק נ״ח ירוש׳ איסי בן עקביא אומר וכו׳ ע״ש.

פ״ח ה״ב איסי בן עקביה אומר. בתוספתא כלאים פ״ה (בהוצאת צוקערמאנדל) הגי׳ איסי הבבלי אומר. ובכפו״פ פנ״ח מביא התוספתא וגורס איסי בן הבבלי אומר ולפי מה שהבאתי לעיל רואים בזה גירסאות שונות: איסי בן עקביא איסי בן יהודה, איסי הבבלי, והוא עפ״י מאמרם בבבלי פסחים קי״ג ע״ב הוא איסי בן יהודה וכו׳ ומה שמו איסי בן עקביא שמו וע״ש בדקדוקי סופרים.

פ״ח ה״ב ומה אם בבגדים. בב״י (טור יו״ד סי׳ רצ״ז) מדקאמר בירושלמי ומה כלאי (ליתא) בגדים שמותרים ללבוש זה ע״ז אסור בתערובת כלאי (ליתא) בהמה שאסורים להנהיג זה את זה וכו׳ עכ״ל ובתשב״ץ ח״ב סי׳ ד׳ אע״ג דבירושלמי וספרי קא אמר איסי בן עקיבא מק״ו ומה בגדים שמותרים ללבוש זה ע״ג זה בגד צמר על סדין של פשתים אסורים בתערובות סוס וחמור וכו׳ שאסירין להנהיג זה על גב זה וכו׳.

פ״ח ה״ב בהמה שאת אסור להנהיג בה. בה׳ כלאים להרא״ש סי׳ ז׳ ובירושלמי משמע אעפ״י שאין עושה מלאכה אלא מנהיג לחודיה לוקה דקאמר התם וכו׳ כלאי

בהמה

בהמה שאסור להנהיג זה את זה (בז׳ עם ז׳) וכו׳ תדע לך דבהנהגה בקשירה איירי מדמייתי לה אמתניתין דאין קושרין את הסוס (לפנינו קאי זה על המשנה ב׳ בהמה עם בהמה וכו׳ ולא על המשנה ד׳ אין קושרין את הסוס) וכו׳ עכ״ל.

פ״ח ה״ב אין למדין מן המלכות. בה׳ כלאים להרא״ש הגי׳ אין למדין מבני המלכות פירוש שלא כדין עשו ולא יכלו למחות בהן עכ״ל ובשו״ת הרשב״א סי׳ תצ״א שאלת מה ששנינו בתוספתא כלאים בפרק כלאי הכרם איסי הבבלי אומר אסור לרכוב ע״ג פרדה מק״ו וכו׳ ע״ש ובפסקים ממהר״ם מרוטנבורג הנ״ל ופריך והכתיב והרכבתם וגו׳ ומשני אין למדין משם עכ״ל ובתשב״ץ הנ״ל וכבר הקשו בירושלמי מדכתיב וירכבו וגו׳ ופריקו אין למדין מן המלכות כלומ׳ שלא עשו כן ברצון חכמים עכ״ל.

פ״ח ה״ב בריה משששת וכו׳. בתשב״ץ הנ״ל אלא שלשון הירושלמי הוא בריה נעשת (ליתא) מששת ימי בראשית וכו׳.

פ״ח ה״ב המנהיג קולו בכלאים לוקה. בבבלי בבא מציעא ד׳ צ׳ ע״ב וסנהדרין ד׳ ס״ה ע״ב פליגי בזה ר׳ יוחנן ורישלקיש, ובירושלמי כ״ן לא נזכר מטחלוקתם. ברמב״ם פ״ט מה׳ כלאים ה״ז ואפילו בקול לוקה. ובב״מ שם ומ״ש ואפילו בקול לוקה שם בירושלמי עכ״ל.

פ״ח ה״ב נתחייב בה לשלם כשואל. בתוספתא קדושין פ״א (בהוצאת צוקערמאנדל) בין שמשך וכו׳ הרי זו משיכה.

פ״ח ה״ב והתני טיפח כנגד עינו וכו׳. במכילתא משפטים פ״ט מכאן אמרו וכו׳ כנגד עינו ואינו רואה כנגד אזנו ואינו שומע אינו יוצא בן חורין דברי ר״ח בן גמליאל. ועי׳ תוספתא בבא קמא פרק ט׳.

פ״ח ה״ב דתני תפש בו הרי זה חייב. בבבלי בבא קמא צ״א ע״א אחזו ותקע באזנו וחורשו חייב.

פ״ח ה״ב עמד פרעה ועשה שלש. במדרש שה״ש (הוצאת הרב ר״א גרינהוט) ב׳ י״א שהיתה המרכבה על שלשה סוסים וע״ש בהערה. ובאור זרוע סי׳ רפ״ב ירושלמי בראשונה וכו׳ עמד פרעה ועשה שלש וכו׳ עמדה מלכות הרשעה ועשתה (יעשה אותן) ארבעה פי׳ פרעה קשר שלשה סוסים במרכבה כדי שילכו במהרה וירדופו עכ״ל ובפי׳ הר״ש ירושלמי בראשונה וכו׳ ע״ש שנוים קלים.

פ״ח ה״ג במשנה והיושב בקרון. ברא״ש עירובין פ״ד סי׳ ג׳ היושב בקרון.

פ״ח ה״ג במשנה ר׳ מאיר פוטר. בבבלי בבא מציעא ד׳ ה׳ ע״ב ר״מ פוטר את היושב בקרון (ג׳ מלות ליתא). ועי׳ בפי׳ רבינו חננאל שם. וכן היה בהמשנה לפני האור זרוע סי׳ רפ״א והב״י בטור יו״ד סי׳ רצ״ז וכ״מ ה׳ כלאים פ״ט ה״ט. ולחנם הגיהו שם המגיהים בהכ״מ. וכן הוא בהגהת מרדכי עירובין פ״א סי׳ תקכ״ח. ושם להלן כתב וז״ל אי נמי סמי ההיא דמפיק שמואל מקמי מתניתין דתנן וחכמים מחייבין עכ״ל ולפנינו ליתא זה במשנה ומלשון הגמרא בבלי ב״מ ה׳ ע״ב ומדאפיק שמואל ותני והחכמים פוטרין נראה שבהמשנה היה כתיב: והחכמים מחייבין כגי׳ הגהת מרדכי הנ״ל. שאל״כ היה אומר שמואל ר׳ מאיר מחייב.

פ״ח ה״ג במשנה והשלישית שהיא קשורה לרצועתיהן אסורה. בפי׳ המיוחס להראב״ד בתמיד פ״א תנן התם השלישית שהיא קשורה ברצועה אסורה ומפרשים באותם הפרושים כמו כן וכו׳ ע״ש. ובמתניתא דבני מערבא וכת״י מהמשנה הנ״ל שהיא קשורה לרצועה. ובאו״ז סי׳ רפ״ב שהיא קשורה לרצועה אסורה. ובב״י טור יו״ד סי׳ רצ״ז בפ״ח דכלאים תנן השלישית הקשורה לרצועות אסורה וכו׳.

פ״ח

פ"ח ה"ג לא לצדדי הקרון. וכן בב"י הנ"ל ולפנינו במשנה לא בצדדי הקרון. ובהרא"ש שבת פ"ה סי' ה' לא בצדי הקרון.

פ"ח ה"ג תני ר' מאיר פוטר. בתוספתא כלאים פ"ח ור' מאיר מתיר. וביראים סי' קנ"ו דתניא בתוספתא כלאים אין קושרין וכו' ור' יהודה (ר' מאיר) מתיר: ובפי' הר"ש בכלאים כאן ירושלמי תני ר' מאיר פוטר ועי' בהגהת מרדכי עירובין הנ"ל דגבי כלאים שייך נמי למימר כמיר אבל אסיר דתניא בסיפא לא יקשור כיס וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ג תני ר' מאיר פוטר. ברא"ש שבת הנ"ל ועוד גרס בירושלמי תני ר' מאיר פוטר במסייעו (אם היה מסייעו, וכן בתוספתא הנ"ל. והמלה במסייעו בהרא"ש מוסבת למטה והא כמו שהגיה הקרבן נתנאל ר"מ פוטר במסייעו) אם היה (ב' מלות ליתא) בין במעלה בין בירידה הכל מודים (מודין) שהוא אסיר. ובפי' הראב"ד בתמיד הנ"ל ותני עלה בתוס' דר"מ מתיר (פוטר) ופי' בפרושים דהכי פירושו וכו'. ולהלן שם בפי' הראב"ד ובירושלמי שאם היו מסייעין זה את זה בירידה ובעלייה הכל מודים שאסיר.

פ"ח ה"ג אמר ר' יוחנן מפני. בפי' הר"ש ובהרא"ש שבת הנ"ל מפני מה (ב' מלות ליתא) אמר ר' יוחנן מכפני שזה נושא וכו'. וכן הוא באור זרוע ח"א סי' רפ"ג. ובפי' הראב"ד בתמיד וטעמיה מפרשי אמוראי בירושלמי ר"י (ב' מלות אחרונות ליתא לפנינו) ור"י סבר מפני שזה נושא עצלותו של זה וכו'. וכס' אדם לר"י (נתיב כ' ח"א) ומפרש בירושלמי מפני שזה נושא עצלותו וכו'.

פ"ח ה"ג מפני שנשואין את החבל. בפי הר"ש והרא"ש ובאור זרוע הנ"ל ומפרש טעמא בירוש' מפני שנושאין את החבל. ודברי הרא"ש מובאים בב"י טור יו"ד סי' רצ"ז.

פ"ח ה"ג ר"י אמר מפני שנשואין. בפי' הרא"ש בשבת הנ"ל רבא (רב) אמר מפני שנושאין חבל שבנתים. ובפי' הראב"ד בתמיד ורב אמר שנושאין החבל של בינתים. וכגי' הראב"ד כן באור זרוע הנ"ל.

פ"ח ה"ג ר"י בעי קשרן בשערן. במעדני יו"ט בה' כלאים להר"ש סי' ע' אציגה לפניך לשון הירושלמי וכו' קשרן בשערן מהו (ליתא) וכו'. ובב"י הנ"ל ובדקתי הירושלמי ומצאתי דהכי איתא התם ר' ירמיה בעי וכו'.

פ"ח ה"ג קשרן בשערן. באור זרוע הנ"ל קשרו בשערו.

פ"ח ה"ג כך אנו אומרים. באור זרוע הנ"ל כך אני אומר. ועל הלשון הזה עי' באהבת ציון בתרומות צד 97. ובאור זרוע סי' רצ"א והכי אמרינן לעיל בירושלמי ר"י בעי קשרו בשערו פי' שקשר סוס ועגלה אהדדי בשערו ומסיק מה אנן קיימין כך אני אומר אסור להרכיב בהמה ע"ג בהמה כתמיה פי' הא אין כאן הנהגה כלל וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"ג אם בשקשרו החבל בשערו. באור זרוע הנ"ל אם בשקושרו בחבל נאמר וכו'.

פ"ח ה"ג בין ע"ד דרב בין ע"ד דר"י פטור. כן הגי' בפי' הר"ש בכלאים כאן. ובמעדני יום טוב הנ"ל לא אחוש מלומר דצריך לגרוס גבי ע"ד דרב חייב דטפי עדיף לומר שנשמט ע"י הסופר תיבת חייב וכו' ע"ש שהאריך בזה. ועי' בב"י בטור יו"ד סי' רצ"ז.

פ"ח ה"ג אית תניי תני ניבדקים. בערוך ערך לבדקים ירושלמי אית תנאי דתנו ניבדקים מאן דמר לבדקם וכו' ע"ש שהביא כל המאמר בשנויים. ובאור זרוע ח"א סי' רפ"ד ירושלמי אית תניי תני ניבדקים מ"ד לובדקים על שם ליבא (ליבוי) וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ג מהו אבהטס. במוסף הערוך ערך אבהונס וערך סלק ירושלמי דכלאים פ"ח מאי אבהונס תמור סלק כן גרס הערוך וכו' ע"ש ובפי' הר"ש בכלאים כאן.

פ"ה ה"ג גרים הבאים מליבוי. בתוס' בכורות ד' ה' ע"ב ד"ה תשעים ובירושלמי גרים הבאים מפוט וליב (הבאים מליבוי) מהו להמתין ג' דורות עכ"ל וע"ש בשטה מקובצת (בש"ס ד' ווילנא) מובא בשם הוספות חיצוניות שהביאו הירושלמי ובתוס' שבת ד' נ"א ע"ב ד"ה חמרא ואמרינן בירושלמי גרים דבאים מלוב מהו וכו'; ובס' העתים צד 311 וגרסינן בירושלמי גרים הבאים מליבו וכו' ובפי' רבינו הננאל בשבת שם כדגרסינן בירושלמי גרים הבאים מלוב וכו'. ובס' מזבח כפרה (ליוורנו תק"ס) מובא השט"מ גבכורות הנ"ל בשניים. לעיי ה"ב צד 478 מביא הירושלמי אר' יונה בן צרויה ומגיה בצריה. ולא ראה ד' וויניציא שהגי' אמר רבי יונה בוצרייה.

פ"ה ה"ג ההן פולא מצריי. בתוס' שבת הנ"ל ומייתי (הירושלמי) עלה דהדא עלם (פולא) מצראה דצווחין ליה לוב עכ"ל. ובכפתור ופרח פרק נ"ו עוד בירושלמי אמר ר' יונה ביצראה הדין פולא מצראה וכו'.

פ"ה ה"ג כד רטיב אינון צווחין וכו'. בפי' רב נסים גאון בשבת ד' צ' ע"ב תמצא דבר זה מפורש בתלמוד כלאים פול המצרי כד הוא רטיב אינון צווחין ליה לובי כד דהוא נגיב אינון צווחין ליה פול המצרי עכ"ל ובפי' ר"י במ"צ בשביעית פ"ב משנה ט' גרסינן בכלאים אר' יונה בצוראה (בוצרייה) הדין פולא מצראה וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ג דברי חכמים כל וכו'. תוספתא כלאים פ"ה.

פ"ה ה"ג מיזבון מולוון תון. באור זרוע ח"א סי' רפ"ו ירושלמי ר' מנא מפקד לאילון דר"י נשיאה אין בעיתין מזבן (מיזבין) וכו'. ובכפתור ופרח פרק נ"ח ירושלמי וכו' אין בעיתון מזבין מולוותן (מולוון תון) ובנון אילן (לו) דאודניהון (אוניהון) דקיקין שאמו סוסיה (סוסה) ואביו חמור פי' מילוותן הם פרדות והוא לשון לעז עכ"ל ובפי' ר"י במ"צ בכלאים כאן מובא ג"כ הירושלמי.

פ"ה ה"ג וראודם מן האשה וכו'. עי' בשאלתות יתרו סי' נ"ו ובש"ש שם.

פ"ה ה"ג ר' זעירא בשם ר' איסת. באור זרוע סי' רפ"ו ירוש' וכו' ר"ז בשם ר' איסא.

פ"ה ה"ד במשנה לא בצדדי הקרון ולא לאחר הקרון. בפי' המיוחס להראב"ד בתמיד פ"א תנן במס' כלאים דאין קושרין את הסוס לא בצדדי הקרון ולא באחורי הקרון ובס' אדם לר' ירוחם, (נתיב כ' ח"א) כדאמרי' אין קושרין הסוס לא בצדי הקרון ולא אחורי הקרון פירוש עגלה מושכת וכו'.

פ"ה ה"ד במשנה את הליבדקס. באו"ז ח"א סי' רפ"ד את הלובדקים ובערוך ערך לבדקס (פורו רל"ו) ולא את הלבדקס בגמליהם (לגמלים).

פ"ה ה"ד במשנה ואדני השדה. באגידה (מס' כלאים) ואבני השדה.

פ"ה ה"ה במשנה והולדת הסנאין. בתוס' בבא קמא ד' פ' ע"א ד"ה דקטני תנן בפ"א דאהלות (ליתא) תולדות הסנאים ר"י אומר ב"ש מטמא כזית (בכזית) במשא ובעדישה בנגע וכו'. ובשו"ת המיוחסות להרמב"ן סי' קע"ג ובתוס' דשביעית שנינו בפ"ה וכו' והולדת סנאי' וכו' וע"ש שיש לתקן גי' התוספתא שלפנינו. ובערוך ערך חרד (ר' פורי רלי"ו) בפ"ח וכלאים הקופר ותולדת הכלאין וכו'.

פ"ה ה"ה ר' אימי בשם ר' לעזר רמכה וכו'. בפי' מהר"י במ"צ ירושלמי רמכה דלא כלינב לשון יוני כלינרי כלומר שלא תקן עכ"ל ובכפתור ופרח פרק נ"ח ירושלמי ר' אמי (אימי) בשם ר' אלעזר רמכא (רמכה דלא כלינס) כר"א בני הרמכים עכ"ל וכן מובא הירושלמי באור זרוע סי' רפ"ז.

פ"ה ה"ה אבני השדה חיה. במשנה אדני השדה.

פ"ה ה"ה ייסי ערקיי בר נש וכו'. בפי' הר"ש ירושלמי וכו' אר' (ייסי ערקיי)

בר

בר נש דטור וכו'. ובפי' מהר"ו במ"צ אר' יוסי בר נש וכו'. ובערוך ערך אדן ירושלמי אבני השדה חיה ייסי ערקאי וכו'. איפסק (כן בעריך דשלם, אבר כד' פיורו רל"ז ובכל הד' הישנים הגי' אי פסיק טיבוריא וכו'. ובכפתור ופרח פ"ק נ"ח יד ש' וכו' אמר ר' יוסי. בר נש וכו' ובאו"ז ח"א סי' רפ"ה אמר ר' יוסי, ובבמ"ג לאווין ל"ט וכן יש בירושלמי דכלאים גבי אבני הש"דה בר נש דטיר הוא וכו'. ובפי' הר"ש משאנץ בהו"כ צו פ"י כמו אדני השדה שמפרשים שהוא כדמות אדם וגדילה דרך טיבורה וכו' וכדמוכח בתוספתא (צ"ל בכלאים) בגמרא עכ"ל ובאגודה ירושלמי אבני השדה אמר ר' יוסי בר אנש הוא יהיא חיי מטיבוריה (מן טיבירייה) פסק (איפסק) וכו'.

פ"ח ה"ה כגדל על פני השדה. בכפתור ופרח דג"ל כגדל מן השדה כלומר מין אדם ויהיה נו"ן אדני במקים מ"ם ויהיה אדן כמו אדם עכ"ל (ובפראגמענט מירושלמי בבאוקמא (שהוציא לאור הפראפעססאר פ. קאקאווצאוו צד 203) כמה אדן רוצה ליטול וכי' ע"ש בהערות). ובפי' הר"ש כגדל מן השדה כלומר מין אדם הוא. וכן בפי' מהר"י במ"צ ובאור זרוע ח"א סי' רפ"ז. אבל בערוך הנ"ל כגירסת הדפוס. ובפי' הר"ש בתו"כ פ' צו פי"א וכן אדני השדה לר' יוסי מטמאין באהל כאדם אלמא דין אדם יש להם עכ"ל.

פ"ח ה"ה הצלף באילן וכו'. עי' ירושלמי ספ"ה דמעשרות הצלף בש"א כלאים בכרם וכו'. ומזה המקור למ"ש הרמב"ם ה' מע"ש פ"א ה"ז ובכסף משנה שם ילפי זה הירושלמי הזה אתי כב"ש וכו' עכ"ל ובאגודה ששה כפקית מין (הן) הצלף באילן כדברי בית שמאי (כב"ש) וכו'.

פ"ח ה"ה פול מצרי. בכפתור ופרח פנ"ד ירושלמי וכי' אבל (ליתא) פ"ל המצרי בזרעיב וכו'.

פ"ח ה"ה כוי בחיה דברי הכל. פי' שדברי הכל שזה ספק ובירוש' בכורים פ"ב ה"ז אי זהו כוי וכו' ורבנין אמרין מין הוא עיקרו ולא יכלו חכמים לעמיד עליו.

פ"ח ה"ה ר' חמא בר עוקבא אמר. בכפו"פ פנ"ד ר' חייא בר עוקבא אמר.

פ"ח ה"ה טריכסין מה מבפנים מבח"ץ. ירושלמי יומא פ"ה ה"ב וע"ש, ובפי רבינו חננאל ביומא נ"א ע"ב והיתה נקראת אמה טרקסין והוא לשון יוני פנים וחוץ וכך מפירש בתלמוד א"י עכ"ל ובהגרי"ב שם ובערוך כתב בלשון יון וכו' וכך מפורש בירושלמי עכ"ל ובערוך לר"ש גמא (עטרת צבי צד 21) במס' כלאים ירושלמי פי' אמה טרקסין מהו טרקסין אר' יונה בוצראה טורי אכסון וכו' ע"ש בהערות. ובפירש"י יומא נ"ב ע"א טרקסין לשון פנים וח"ץ הוא כך ראיתי בתלמוד ירושלמי עכ"ל ועי' בפירש"י גיטין ד' פ"א ע"א ד"ה הדך טרקסמין. ובפי' הר"ש בכלאים כאן: ירושלמי וכו' מהו אמה (ואמה) טרקסין אר' יוחנן בו נראה טוראיכסין (לפנינו: ר' יונה בוצרייה אמר טריבסין) וכו' אר' יוסי וכו'. ובפי' ר"י ברבי יצחק בברכות ל"ה ע"א הדך טרקסמין פירש הדך שער וכו' ויש ספרים דגרסי טרכסמון בכ"ף והיא היא עכ"ל. ובשו"ת ריב"ש סי' תמ"ב ולשון טרקסין פנים וחוץ כך מפירש בירושלמי וכן פי' רש"י וכו'. ובכסף משנה ה' בית הבחירה פ"ד ה"ב בירוש' דכלאים אמה טרקסין מה מבפנים או (ליתא) מבחוץ אמר ר' יוסי וכו'. ובמעריך ערך טריקסין וכן מפרש בכלאים דף ל"א עמוד ג' (כיון לדפוס וויניציא) טריכסון מה מבפנים או מבחוץ עכ"ל.

פ"ח ה"ו במשנה שור בר מין בהמה. בערוך ערך שר ד' פיזרו רל"ז בסוף פרק ח' בכלאים שיר פר (בר) מין בהמה וכו' ובערוך השלם לא נזכר מזה.

פ"ח ה"ו במשנ' ר' מאיר אומר (כלב) מין בהמה. בס' מזבח כפרה בשטה מקובצת

בכורות

בכורות ח׳ ע״ב וז״ל הר״ש וכו׳ ובפ״ז דכלאים תנן ר׳ מאיר אומר כלב מין חיה וכו׳ עכ״ל וסיוע לגי׳ הרא״ש כמ״ש בתוספתא כלאים פ״ה (הוצאת צ״מ) אלא שהכותב חייתו לבנו ר׳ מאיר אומר כתב לו כלב וכו׳. וכן הגי׳ בהתוספתא בפי׳ הר״ש כלאים פ״ה משנה ו׳. ובכפו״פ פרק נ״ח ייש גירסא אחרת בתוספתא שם והיא עפ״י גירסת בהמשנה ועי׳ לעיל פ״א ה״ו.

פ״ח ה״ו במשנה להרוש ולמשוך. במשנה שבמשניות למשוך ולהרויש ובתוי״ט שם צריך לי עיון דלא תנן כדלעיל במשנה ב׳ להרויש ולמשוך וכו׳ ולא ראה ד׳ ויניציא.

פ״ח ה״ו במשנה להריש ולמשוך. באגודה וברדב״ז ובכ״מ ה׳ כלאים פ״ט ה״י לחרוש ולמשוך ולהנהיג (ליתא). ובערוך ערך פיל כגירסת הדפוס. וכן הוא בגמרא בבלי שבת נ״ד ע״א ובפי׳ רבינו חננאל שם והתנן בכלאים סוף פרק ח׳ אדם מותר עם כולם לחרוש ולמשוך. וכן הוא בס׳ השלמה בבבא קמא פ״ה. אבל במשנה שבמשניות כגי׳ האגודה. ועי׳ בתוי״ט שם. וברי״ף שבת שם סי׳ שנ״ט.

פ״ח ה״ו מיבא הוה. בפי׳ הר״ש ירושלמי מכאן הוה. ובאור זרוע סי׳ רפ״ט ירושלמי רבנן אמרין מבא הוה. ובדברי חמודות בה׳ כלאים להרא״ש סי׳ כ״א ובירושלמי רבנן אמרי מכאן הוה.

פ״ח ה״ו ר״י אומר עיקריה מן תמן הוה. באור זרוע סי׳ רפ״ט ירוש׳ וכו׳ ר׳ יוסי אומר עיקרו מן תמן הוה. וכן הוא בפי׳ הר״ש. ובדברי חמודות הנ״ל עקרו כן תמן הוה.

פ״ח ה״ו הא שיר עם שור בר. בפי׳ הר״ש תנא (ליתא) הא שיר וכו׳. ובאור זרוע שם ירושלמי הוי (הא) שור עם שור דבר (בר) אינן כלאים דלא כר׳ יוסי (יוסה). ובאור זרוע ח״א סי׳ ש״צ ואמר בירושלמי וכו׳ תני (כגי׳ הר״ש) שור עם שור הבר אינן כלאים דלא כר׳ יוסי ובב״י (טור יו״ד סי׳ רצ״ז) וקאמר עלה בירושלמי הא שור עם שור בר אינם כלאים דלא כר׳ יוסי.

פ״ח ה״ו ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין. באור זרוע ח״ב סי׳ רפ״ט ירושלמי וכו׳ ואלין דמתרגמי ותאו וזמר (ב׳ מלות ליתא) תורי בר אמרין (ותורי בר וראמנין), ובאו״ז שם סי׳ ש״צ ואילן דמתרג׳ ותאו וזמר תור בר וראמנין. והיה להאו״ז שני כתב יד מהירושלמי. ובעיטור ה׳ שחיטה צד 86 וירושלמי דמתרגם ותאו וזמר ותורא בר וראמינן כר״י וכו׳ ע״ש. ובפי׳ הר״ש בכלאים כאן ירושלמי וכו׳ ומי שמתרגם ותור ברא. (לפנינו בתרגום אונקלוס (דברים י״ד ה׳) ותאו וזמר ותורבלא ודיצא. אבל בתרגום יונתן ב״ע ותורי בר ודיצן. וזה כגירסת הירושלמי), ובחולין ד׳ פ׳ ע״א מדתרגמינן תורבלא מינא דבהמה הוא. ועי׳ בדקדוקי סופרים שם.

פ״ח ה״ו כרבי יוסה. באור זרוע שם ושם ובפי׳ הר״ש כרבי יוסי. אבל בחולין הנ״ל ר׳ יוסי אומר מין חיה? ובעיטור הנ״ל ולא אזלינן בגמרא דילן עכ״ל ובהורת הבית להרשב״א (בסימני עופות ד׳ מ׳ ע״ב) משמע דרב אחא ורב אשי דבתראי נינהו סבירא להו כר׳ יוסי דאמר דתאו דהיינו שור הבר מין חיה הוא וכו׳.

פ״ח ה״ו ר׳ בא בשם רבי שמואל אווז אס (בד׳ אמשטרדאם עם, וכן הוא בשם שמואל בבכורות ח׳ ע״א וש״נ) אוז מדבר. בירושלמי בבא קמא פ״ה ה״י שמואל אמר אוז ים עם אוז ישוב כלאים זה בזה וע״ש.

פ״ח ה״ו תנה ר״י בן פזי דבר דליה ולא ידעין מאן תנה. בפאה פ״ג ה״ט תנא ר״י בר פזי דבר דליא ולא ידעין מה תנה.

פ״ח ה״ו בשור וחמור אין אתה וכו׳. באור זרוע סי׳ רצ״א ירוש׳ כתיב וכו׳ ע״ש ובס׳ יראים הנדפס מכתב יד סי׳ שפ״ח ותניא בספרי אין לי וכו׳ בשור וחמור אי אתה חורש אבל אתה חורש בשור ואדם וכו׳. וכן הוא בפי׳ המשנ׳ להרמב״ם ובפי׳ הר״ש שם.

פ״ט

פ"ט ה"א במשנה אלא צמר ופשתים. באו"ז ח"א סי' רצ"ב ובכפו"פ פרק נ"ט צמר ופשתים יחדיו (ליתא).

פ"ט ה"א במשנה אין הכהנים לובשין וכו'. בעין זה בקדמוניות היהודים ליוסף 4. 8. 11. שהטעים טעם שעטנז לפי שזה מותר רק לכהנים.

פ"ט ה"א במשנה צמר גמלים וצמר רחלים וכו'. באור זרוע ח"ב סי' רנ"ז וראיה מההיא דתנן במס' כלאים צמר גמלים צמר (וצמר) רחלים צמר ארנבים (ב' מלות אחרונות ליתא לפניני. אבל בערוך השלם ערך טרף בפ"ט דכלאים צמר גמלים וצמר רחלים וכו' ושם בהערה 6 העיר: בכ"י ו"ו ול"ד וארנבים עכ"ל וגרס בהמשנה כגירסת האור זרוע הנ"ל. ובתוספתא כלאים פ"ה (הוצאת צוקערמאנדל) אבל העושה חלוק שכולו צמר גמלים וכולו צמר ארנבים וכו' והתוספתא מובא בשנויים בשו"ת הרא"ש כלל שני ס' ה' ועיד בספרי קדמונים).

פ"ט ה"א במשנה אם רוב מן הגמלים מותר. בפי' מהר"ם חלאוה בפסחים ד' ל' ע"א ובמס' כלאים וכו' אם רוב מן הגמלים מותר לאורגו עם הפשתן. (ג' מלות אחרונות ליתא). ובשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' ח' וסי' י"ז שנינו צמר וכו' מותר להביא פשתן עמהם (ג' מלות ליתא). ובמרדכי פסחים סי' תקנ"ה והכי נמי תנן במס' כלאים צמר גמלים וכו' אם רוב גמלים מותר להביא פשתן לשם. וכן הוא בסמ"ג לאוין ע"ז (ד' י"ה ע"א) ובאגודה (מס' כלאים). ובס' התרומה סי' נ"ה. אבל בשו"ת מהר"ם בר"ב סי' קס"ה (הוצאת רנ"ר ז"ל) דתני פ' בתרא דכלאים צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב גמלים מותר פי' להביא פשתן לשם אלמא אע"ג וכו'. וכן הוא באו"ז ח"ד (ע"ז) סי' קע"ה.

פ"ט ה"א במשנה מחצה ומחצה אסור. ביראים סי' של"ג ותשב"ץ ח"ב ס' ד' על מחצה.

פ"ט ה"א במשנה וכן הקנבס והפשתן. במתניתא דבני מערבא הפשתן והקינבס. ובתוס' נדרים ד' י"ח ע"ב ד"ה ואימא הר א"ר מדקדק בקנבוס דתנן שיהיו כלאים שמותר עם צמר וכו' ע"ש. ובתוס' ישנים ביומא ד' ע"ב ע"ב ד"ה ואיבא והא דאמר במשניות הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה. ובס' התרומה סי' נ"ה הקנבוס והפשתן וכו' ובפי' מהר"ם חלאוה הנ"ל וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה עם זה (זה בזה). וברמב"ם ה' כלאים פ"י ה"ו במשנה וכן הפשתן והקנבוס וכו'.

פ"ט ה"א אי לא יעלה עליך וכו'. תו"כ קדושים פ"ב וספרי תצא סי' רל"ב. ובאור זרוע ח"א סי' רצ"ב ירושלמי וכו' רבי אומר לא יפשיל הקופה מאחוריו (לאחריו). וכן מובא הירושלמי בפי' הר"ש בכלאים כאן ובפי' ר"י במ"צ. ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ה' ירושלמי אילו (ליתא) כתיב וכו'.

פ"ט ה"א אף אין לי אלא דבר. בה' כלאי בגדים להרא"ש הנ"ל אף אין לי אלא כל (ליתא) דבר וכו'.

פ"ט ה"א רבי ניחא בר סבה. בה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ה' ירושלמי וכו' רבי נתן בר בבא (ר' ניחא בר סבה). ומ"ש בירושלמי יבמות ספ"ח וקשיא רבי ניחא בר סבא ר' יונה בשם רב המנונא. בכסף משנה ה' תרומות פ"ז הט"ז אחר כך מצאתי להרשב"א וכו' ירושלמי וקשיא רבי ניחא ברבי סבא וכו'.

פ"ט ה"א רבי יוחנן בשם רבי זעירא. הגי' תמוה. אבל באור זרוע סי' רצ"ב ירושלמי וכו'. ר' יונה בשם ר' זירא. וכן הוא בפי' הר"ש בכלאים כאן ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ה'. ובסדר הדורות (צד 123) ור' יוחנן בשמו (בשם זעירא) ר"פ אחרון דכלאים עכ"ל ולא העיר על גירסת הקדמונים הנ"ל.

פ"ט ה"א שאם היה בגד גדול וכו' כעין. זה מפורש בתוספתא כלאים פ"ה (הוצאת צ"מ שורה 12). וביראים הנדפס מכתב יד סי' של"ג תניא בתוספתא בגד שיש בראשו אחד כלאים וכו' ע"ש.

פ"ט ה"א בגד גדול. באו"ז סי' רצ"ב שאם היה בגד ארוך (גדול) מקצתו (קצתו) וכו'. ובטור יו"ד סי' ש"א בגד גדול וכלאים מצד אחר אסור ללובשו וכו' ובב"י שם בגד גדול וכו' ירושלמי בפרק בתרא דכלאים ודריש לה מקרא וכתבו הרא"ש עכ"ל.

פ"ט ה"א ומקצתו אין בו. בה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ה' ומקצתו אין בו כלאים (ליתא) לא יתכסה (יכסר) בצד (מצד) השני.

פ"ט ה"א הייתי אומר אפילו פשתן של ים. בטור יו"ד סי' רצ"ח אבל אם יש לו בינוי אחר כגון פשתן של ים וכו' ובב"י שם ירוש' פ' בתרא הייתי אומר אפילו פשתן של ים וכו'. ובתשב"ץ ח"ב סי' ד' והתם (בירוש') גמיר מהיקשא דצמר דאף פשתים שאין לו שם לווי להוציא פשתן שלם ויש גורסין פשתן שלים עכ"ל ובאור זרוע ח"א סי' רצ"ב אי פשתן (ב' מלות ליתא) הייתי אומר אפילו פשתן שים (של ים) אי קנבוס (אפילו קנבס). וכן היא הגירסא פשתן שלם בפי' הר"ש ובמדר"י במ צ בכלאים כאן. ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ד' והפני משה העיר שרגי' פשתן של ים יותר נכונה ממ"ש בירוש' שבת פ"ב ה"א ולא בירוקה שעל פני המים כיתן דמי. אבל בס' אדם ירבינו ירוחם (נתיב י"ט ח"ב בדפוס קישטנטינא שנת עור"ה והיא הוצאה הראשונה) אבל צמר ארנבים וגמלים ופשתי נשלם ופשתי קנבוס אין בו משום כלאים עכ"ל ובדפוסים האחרונים שם: ופשתי נשל"ם, והציגו שתי נקודות על המלה נשלם. ואולי הכוונה ראיזה עיר או כפר נשלב או שלם שמשם הוציאו מין פשתן מלאכותי ועי' מ"ש בירושלמי ע"ז פ"ה ה"ד ושל בירגתה מפני בירת סוריקה של עין כושית מפני כפר שלם (בבבלי ע"ז ד' ל"א ע"א בשנויים). ואולי צ"ל ושל בורגתה מפני בירת, ואח"כ היא אומר סוריקה והוא מין פשתן עיין תוספתא נגעים פ"ה בגד ששתיו סירקון וערבו צמר ערבי סרקון ששתיו צמר וכו'. ובתשב"ץ הנ"ל דסריקון אין לשון צבע אלא מין משי הוא כדמוכח וכו') של עין כושית (אסרו) מפני כפר שלם. ששם היו הרבה מיני פשתן. ולזה המקום כיוונו כאן ועל דבר כפר שלם או שלים ראה ראזענמיללער ברך ב' מחלק ב' צד 134 שהביא בשם היראנימוס שבזמנו היתה כפר שלם בערבה הירדן שמונה פרסאות רומית לדרום בית שאן וע"ש ואנחנו יודעים שכלי פשתן הדקין באין מבית שן. ועי' (ירוש' כתובות פ"ז ה"ט ועיד בב"מ) וע"כ קרוב לומר שגם בכפר שלם ובסביבתה היה המקור למין פשתן מלאכותי ועי' בבראשית רבה פ' י"ט.

פ"ט ה"א מה צמר שאין לו שם לווי. בעיטור ה' ציצית (ד' ס"ו) כדגרסינן בירוש' בפרק בתרא דכלאים צמר ופשתים יחדיו (ליתא) מה צמר וכו'. ועי' בפי' רב נסים גאון בשבת ד' כ"ח ע"ב תמצא עיקר דיליה בתו"כ והבגד וכו'. ובתשב"ץ ח"ב סי ד' ובירושלמי דכלאים גרסינן מניין שאין שם לווי וכו'.

פ"ט ה"א מהו ניקד רועה. בפי' הרא"ש בנגעים פי"א משנה ב' ובירוש' דכלאים דריש ליה מקרא ומישע וגו' ע"ש. ובשו"ת בנימין זאב סי' רפ"ב ומפרש שם (בירושלמי) נוקד רועה וכו'. וגי' בשרשי ר"י בן גנח שרש נקד.

פ"ט ה"א אלא צמר אלים בלבד. בעיטור הנ"ל אין לך קרוי צמר אלא של רחלים (אלים) בלבד. ובסמ"ג לאוין רפ"ג שאין נקרא צמר אלא של רחלים ואלים וכו'. ובפי' הראב"ד בתו"כ תזריע פרק י"ד שהרי לא נקרא צמר סתם אלא צמר רחלים וכו' ומן דטעם הזה אני מטהרין צמר גמלים וצמר ארנבים (עי' מ"ש לעיל במשנה גי' הערוך והאו"ז) ונוצה של עזים והכי איהא בכלאים ירושלמי עכ"ל ובס'

יראים

יראים הנדפס מכתב יד סי' של"ג דילפינן כתום ממפורש בירושלמי וכו' אלמא של אילים נקרא צמר עכ"ל ובתוס' שבת ד' כ"ז ע"א ד"ה מנין וא"ת צמר גמלים אמאי לא הוי בכלל צמר וכו'. ולא זכרו ירושלמי דילן. ובשו"ת רדב"ז סי' תר"ו לא נקרא צמר אלא צמר רחלים וכבשים וכו' עכ"ל ולא נזכר ג"כ מהירושלמי, ובשו"ת הג' (חמדה גניזה סי' כ"א) וששאלתם שעטנז צמר ופשתים דאסר רחמנא דיקא צמר כבשים כדכתיב אילים צמר או דילמא כל צמר וכו'. ולא נזכר מהירוש'. ובשו"ת בנימין זאב סי' רפ"ב משם הירוש' שאין נקרא צמר אלא של רחלים ואלים.

פ"ט ה"א בין צביעין בין שאינן צבועין. בעיטור הנ"ל בין צבועים בין לבנים. ובפי' הר"ש בכלאים כאן כגירסת הדפים. ובפי' הר"ש והרא"ש כנגעים פי"א משנה ב תניא כתירת כהנים יכול יהו מטמאין בין צבועים בין שאינן צבועים ת"ל בבגד צמר וכו'.

פ"ט ה"א תנינ' תרין כללין וכו'. כעין זה בירושלמי שבועות פ"א ה"א תנינן תרתי כללין ולא דמיין דין לדין. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' י' בשם ר' משה בר חסדאי דאמרינן בירושלמי תנינן תרי כללין ולא דמיין דין לדין וכו' ע"ש ובין לירושלמי דילן.

פ"ט ה"א תנינן אין אסור משום כלאים. בעיטור הנ"ל תנינא אין אסור בכלאים אלא צמר ופשתים בין צבועים בין אין צבועין (לבנין).

פ"ט ה"א אין מטמא בנגעים. בעיטור הנ"ל אין מטמא בנגעים אלא צמר (ופשתים, כמו שהוא במשנתינו) ובלבד בלבנים (לבנים).

פ"ט ה"א ר' יונה בוצר"ה בעא קומי ר' מנא. בעיטור הנ"ל ר' יונה ביצורי בעי קומי ר' יונה. ובפי' הר"ש ר' יונה בוצראה בעי קומי ר' מונא. ובסמ"ג עשין רל"ח ובירושלמי דפ"ט דכלאים אומר כי צמר ופשתים האמור בכלאים אסור אפילו בצבועים אבל בנגעים שנה עליו הכתוב צמר צמר וכו' ע"ש.

פ"ט ה"א ששנה עליו הכתוב צמר צמר. בשו"ת מהר"ח או"ז סי' ח' ימתרין שם (בירושלמי) ר' מנא ששנה עליו הכתוב צמר ופשתים כמה פעמים לכך יש לדרוש מה פשתים כברייתא (כברייתה) אף צמר כברייתא ולאפוקי צבעים עכ"ל ובשטה מקובצת בבכורות ד' י"ז ע"א (בס' מזבח כפרה) בשם תוספות חיצוניות וא"ת אמאי לא דרשינן הכי גבי כלאים כדאמרינן דאין בצמרן משום כלאים וי"ל דהך צמר ופשתים דנגעים יתירא הוא ולכך דרשינן מיניה שלא נשתנה וכו' אבל הך דכלאים לאו יתירא וכו' עכ"ל ולא ראו שהקושיא והתירוץ כתובים בירושלמי כאן. ובתשב"ץ ח"ב סי' ד' כדאמרי' בירושלמי דכלאים מפני ששנה עליו הכתוב שני פעמים הצמר הצמר מה שא"כ בכלאים וכו'.

פ"ט ה"א מנין שהן מותרין בכלאים. עי' ירושלמי יומא פ"ז ה"ד מה בגדי אהרן יש בו כלאים וכו'.

פ"ט ה"א דרש שש משש. בבבלי יומא ד' ע"ב ע"א רבינא אמר מהכא פארי פשתים וכו' א"ל רב אשי הא מקמי דאתי יחזקאל מאן אמרה וכו'.

פ"ט ה"א מביא ליטרא ועוד וכו'. מובא בה' כלאים להרא"ש סי' ה' ובב"מ ה' כלאים פ"י ה"ז ובב"י בטור יו"ד סי' רצ"ה וע"ש. וכעין זה בירושלמי כתובות פ"ו ה"ז צמר הבכור ששרפו בטל ברוב ואייתי ר"ה ציפורייא קומי ר' אימי ליטרא בשמונה וכו' ואולי צ"ל ליטרא ושמונה. ועי' בערלה פ"ג ה"ב.

פ"ט ה"א מה דאמר רב בשעשאו בגד בפני עצמו. בה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ה' וגרסינן בירושלמי מה דאמר רב בשעשאן בגד אחד (ליתא) בפני עצמו אסור וכו'

זכו' ע"ש ובבב"י (בטור יו"ד סי' רצ"ח) והביא עוד הרא"ש ירושלמי אבא בר רב הונא וכו' ע"ש ובתשב"ץ ח"ג סי' עכ"ד ובירושלמי אמרו אבא בר הונא בשם ר"י צמר ופשתן שטרפן בטלו (בטלן) רב אמר אסיר בתערובתן מה פליג (מפליג) בהמיה ברומר וכי זולק הוא על רב הונא בשם ר' ירמיה שהתירו ע"י טרוף אם רוב צמר גמלים וניחא להו מה דא' רב בשעשאו בגד בפני עצמו מה דאר"י דבעי (בההוא דבעי) מערבתיה עם הורן ז"ל הירושלמי ור"ל כי הטרוף הוא מתיר כשמערב עם אחר כגון צמר ורב שאסרו בשעשאו בגד בפני עצמו עכ"ל.

פ"מ ה"א עשרה חוטין וכו'. פי' כמה תופרי בגדים לבדקו.

פ"מ ה"א אמר ר' הגיי ר"ש בר רב יצחק הוה מפקד גו ביתיה. כעין זה בירוש' שבת פ"ב ה"ז אמר ר' חגיי ר"ש בר רב יצחק הוה מפקד גו ביתיה וכו'.

פ"מ ה"א ר"ש בר רב יצחק הוה וכו'. בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ קדושים פ"ח פ"ב והתם (בירושלמי) בריש פרקא אמרינן שמואל (ר' שמואל) בר רב יצחק הוי מיפקד בגוביית (גו ביתיה) דלא מוקמי (מוקמה) גבב (נבל) דעמר גבי (מוקמי) גבב (נבל) דביתן כגון (בגין) כיפה (פיפה) וגבב דעמר הוא קודם שנטוה וכו' עכ"ל ובמוסף הערוך ערך פיפ מובא הירושלמי בגירסת הדפוס. וכן תרגם לעווי ח"ג צד 327 ובמרכבת המשנה ה' כלאים פ"י ה"ב ובירוש' וכו' ר"ש בר"י הוה מפקיד לאנשי ביהו (גו בייתיה) דלא מוקמי (מוקמה) נבל דעמר וכו' בגיף (בגין) פיפה ע"ב (בירושלמי) פי' שציווה לאנשי ביתו שיהיו נזהרים מלהעמיד נוד של צמר וכו'.

פ"מ ה"ב במשנה השיריין והכלך אין בהן משום כלאים. לקמן בהלכה ב' בפסקא דמתניתין השיריים והכלך וכו'. ובבבלי שבת כ' ע"ב מיתיביה השיראים והכלך והסיריקין חייב בציצית. ולא הביאו ממתניתין דילן, ועי' בהגרע"א. ואולי זה שגרסו כאן בגירסתינו השיריין ולא השיראים, וע"ש בפירש"י בשבת.

פ"מ ה"ב במשנה לא ילבש כלאים וכו'. באור זרוע סי' רצ"ז לא ילבש אדם (ליתא ואיתא בב"י מדמשנה הנ"ל) כלאים אפילי (ליתא, ואיתא במתניתא דבני מערבא ובהלכות גדולות הוצאת מק"נ צד 640) ע"ג עשרה לבושים (ליתא) אע"פ שאינו נהנה מהם (שש מלות אחרונות ליתא) ואפי' (אפילו) לגניב בהן (ליתא) המכם עכ"ל.

פ"מ ה"ב השיריין מטכסה וכו'. באו"ז ה"א סי' רצ"ד ירושלמי השיראין ממקסין (עי' בבלי שבת כ' ע"ב דהוה לביש מטכסא וכו') והכלך איצבין (אגבין) קסרייא (קיסריי). ובפי' הר"ש ור"י במ"צ מובא בשנויים.

פ"מ ה"ב ואמרו כלבה שמו. באור זרוע הנ"ל ואמרו לי (ליתא) כלבא שמו. ובבבלי שבת כ' ע"ב נאמר זה בשם שמואל.

פ"מ ה"ב מתניתה פליגא על רב פשתן וכו'. בעיטור ה' שחיטה ד' כ"ג והכי גרסינן בירושלמי דכלאים מתניתין פליגי עליה דרב פשתן וכו' אימרה מפירסמת (מפורסמה) ובפי' הרא"ש בשבת פרק כ"ב סי' ט בירושלמי פרק בתרא דכלאים גרסינן מתניתין פליגי על דרב פשתן שצבע בחרת (בחרס, וכן הוא בתוספתא כלאים פ"ה) לא יעשה ממנה אימרא (אימרה) מפירסמת (כנ"ל). ובפי' הר"ש בכלאים כאן: ירושלמי וכו' פשתן שצבעה בחרת וכו'. ובאור זרוע ח"ד (מס' ע"ז) סי' קב"ז אבל אני קבלתי מימי דלית הלכתא כרב מדאמ' פ' בתרא דכלאים בירושלמי מתני' פליגא על רב פשתן שצרעה (שצבעה) בחירת לא יעשנה ממנה אימרא מפורסמת וכו'.

פ"מ ה"ב מתניתא פליגא על רב נתפזרו מעותיו. בתוס' חולין ד' מ"א ע"א ד"ה ובשוק ובל הנהי דפריך לרב וכו' מי שנתפזרו לו מעותיו וכו' ומשני להו קאמר בירושלמי דפליגי אדרב עכ"ל ועי' לקמן. ובס' התרומה סי' קמ"ג וגם הני דשמעתין וכו'

ונתפזרו

ונתפזרו לו מעותיו דקאמר אם אינו נראה מותר קא' בירוש' דרב פליג אדרב (מתניתא פליגא על רב) ותלמוד דידן (ע"ז י"ב ע"א) מתרץ לה אליבא דרב עכ"ל.

פ"ט ה"ב שלא יהא כמשתחוה. בעיטור הנ"ל שלא יראה כמשתחוה. וברא"ש הנ"ד שלא יהא נראה וכו'. וכן באיר זרוע הנ"ל. ובתוספתא ע"ז פ"ו (הוצאת צ"מ) מפני שנראה כשוחה לע"ז וכו' ובבבלי ע"ז י"ב ע"א מאי אינו נראה וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ב פרצופות שהן וכו'. בפי' הרא"ש הנ"ל פרצופין שמטילין מים בכרכים לא יתן פיו על פיהן (לא יהא נוהן פיו על פיו) שלא יהא נראה (ליתא) כמנשק וכו'. ובאור זרוע הנ"ל ליתא לכל המאמר.

פ"ט ה"ב ואם היה מקום צנוע מותר. בתוספתא ע"ז הנ"ל ליתא זה.

פ"ט ה"ב מתניתא פליגא על רב אין שוחטין וכו'. בתוס' חולין ו' מ"א ע"א ד"ה ובשוק ומיהו בירושלמי יש דהך משנה פליג אדרב מהא ונראה שאין הש"ס שלנו סובר כן וכו' עכ"ל. ועי' באיר זרוע הנ"ל. ובתוס' שבת ס"ד ע"א ד"ה אמר רב הקשו זה מעצמם ולא זכרו הירושלמי דידן.

פ"ט ה"ב אין שוחטין בגומא אבל עושה היא וכו'. כגירסת הירושלמי בהמשנה כן היא במתניתא דבני מערבא בחולין פרק ב'. אבל בגמרא חולין הגי' בהמשנה אין שוחטין לגומא כל עיקר אבל עושה גומא בתוך ביתו וכו' שלא יחקה את הצדוקים (המינין). ובגמרא בת"י הגי' המינין עי' דקדוקי סופרים שם. ובתוס' שבת ד' ס"ה ע"א ד"ה אמר שלא יחקה האפיקורסים. וברא"ש שבת הנ"ל הצדוקים. ובשבלי הלקט השלם סי' רל"ג ובירוש' מצאתי שמקשה על הא דרב אין שוחטין בגומא וכו'. ובס' התרומה סי' קמ"ג וגם הירוש' הביא ראיה מדתנן פ' השוחט אין שוחטין לתוך הגומא אבל עושה חריץ הוין לע"ז וכו' וגירסתו משונה.

פ"ט ה"ב בשביל שיכנס הדם בתוכו. בעיטור הנ"ל ליתא ד' מלות אלו.

פ"ט ה"ב שלא יחקה את המינין. בס' התרומה סי' קמ"ג שלא יחוק המינין. ובתוספתא חולין פ"ב (הוצאת צ"מ שורה 8) מפני שעושה את חוקי מינין וכו'.

פ"ט ה"ב בור שהוא קמור ארבע אמות. בעיטור הנ"ל בור שהוא קמור תחת הה"ר. ובאור זרוע ח"ב סי' קצ"ד והכי משמע בפרק בתרא דכלאים וכו' בור שהוא וכו' אין שופכין בתוכו (לתוכו) מים בשבת פי' משום מראית העין שלא יחשדוהו שהשליך לרה"ר עכ"ל.

פ"ט ה"ב אין שופכין לתוכו מים בשבת. לפנינו במשנה בעירובין ד' פ"ח ע"א בבבלי וירושלמי הגי' שופכין לתוכו מים בשבת וכן בתוספתא עירובין פ"ט (הוצאת צ"מ שורה 27) וכן גרסי שם הרי"ף והסמ"ג ועי' ברמב"ם פט"ו ה' שבת ה"ח אבל במתניתא דבני מערבא הגירסא בהמשנה דעירובין הנ"ל אין שופכין וכו'.

פ"ט ה"ב ותני עלה אם היתה מזחילה מותר. ובירושלמי עירובין ספ"ח אם היתה מזחילה מותר אם (ליתא) עונת הגשמים (גשמים) היא מותר, צינורות מקלחין כו' (ליתא) אסור. ובעיטור הנ"ל אם היה מזחילין מותר בעונת גשמים צינורת מקלחין אסור. וברא"ש שבת פרק כ"ב סי' ט' ותני עלה אם היתה מזלחת מותרת צנורית מקלחין אסור עונת גשמים מותר. ובאור זרוע הנ"ל שם ויש כגירסת הדפוס. ובשבלי הלקט הנ"ל ואם היתה מזחילה מותר וכו' ועוד מקשה לרב כמה קושיות ויש לומר דלית הלכתא כוותיה עכ"ל.

פ"ט ה"ב אילין פליגין על רב ולית להון קיום. כעין זה בירושלמי יבמות פ"ג סה"א אילין תרין אחרייתא פליגי על רב ולית להון קיום (בחי' הרשב"א יבמות כ"ז ע"ב ירושלמי וכו' אילן תרתין אחרייתא פליגין על רב

ולית

ולית קיום וכו׳ עכ"ל). ובהוריות פ"א סה"א הדא פליגא על שמואל ולית לה קיום. ובגיטין פ"ז ה"א הדא פליגא על ריש לקיש ולית ליה קיום (ובר"ן גיטין סי׳ תקכ"ח וכן איתא בירושלמי וכו׳ אר׳ זעירא מתניתין פליגא על ריש לקיש ולית לה (ליה) קיום הרי וכו׳ ואי אפשר (לפנינו במעות: ואפשר) וכו׳ הדא פליגא על ריש לקיש ולית לה (ליה) קיום עד כאן (בירושלמי עכ"ל) ובחגיגה פ"ב סה"ו הדא פליגא על רשב"ל ולית לה קיום. ובנדה פ"ג ה"ב מתניתא פליגא על ר׳ יוסי בן חנינה וכו׳ פליגן עליה ויית לה קיים (באשכול ח"א צד 99 וחזינא דירושלמי וכו׳ מתניתין פליגא על ר"י בר׳ חנינא וכו׳. ולית ליה קיום פי׳ ואין הלכה כמיהו עכ"ל).

פמ"ג ה"ב ולית להון קיום. פי׳ שאין המשניות והבריתות החולקות על רב קיום. ובירושלמי עירובין ספ"ה הגי׳ ולית ליה קיים. וזה ששם הקשו על רב רק ממשנה אחת אבל בעיטור ה׳ שחיטה אלין פליגי על רב ולית להון קיום וישמעינן מכולהו דלית הלכתא כרב וכו׳ עכ"ל וכן מביא הרא"ש בשבת פרק כ"ב סי׳ ט׳ בשם דר׳ נסים גאון שאין הלכה כרב. ועי׳ בקרבן נתנאל שם ובאור זרוע דנ"ל אלו פליגין על רב וליה להון קיום פי׳ אין להם תירוץ כמו אני (חגי) קשיתה הגי קיימה וכו׳ עכ"ל. אבל הרי"ף והרמב"ם פסקו הלכה כרב. ובחי׳ הריטב"א בע"ז ד׳ י"ב ע"ב ובירושלמי אמרו כולהו תנויי פליגי על ד רב ולית לן (להון) קיום עכ"ל ומפרש ג"כ שאין לדברי רב קיים.

פמ"ג ה"ב בכרים וכסתות מותר. לכאורה זה פיסקא דמתניתין הכרים והכסתות אין בהן משום כלאים ולא כמו שכתב הפני משה שקאי על התוספתא דלעיל. ובפי׳ הראב"ד בתמיד פ"א. וכן שנינו בפרק בתרא דכלאים הכרים והכסתות אין בהם וכו׳ ומוקי לה בירושלמי וכו׳. ובאגודה (מס׳ כלאים) ירושלמי היא הא דתימר בכר וכסת (ב׳ מלות ליתא) ריקם אבל לא במלא וכו׳. ועי׳ לקמן בשם הרא"ה.

פמ"ג ה"ב דתימר בריקן. פי׳ הראב"ד בתמיד פ"א (הפי׳ היא מרי בריך בר"י כמו שכתבתי לעיל פ"ד ה"י) ומוקי לה בירושלמי בריקן ובנתון ע"ג אצטבא אבל במלא ונתן ע"ג אצטבא וריקן ונתן על המטה אסורה (לפנינו הגי׳ משונה) ופירושו נראה שכך הוא דהיינו טעמא כשהיא ריקן ונתן ע"ג האצטבא מותר משום שכך מנהג שבעולם שאין פורסים בגד על האצטבא אלא משום נוי וכבוד בעלמא וכו׳ עכ"ל ובהשגות הראב"ד ר׳ כלאים פ"י הי"ג א"א ירושלמי הדא דתימר בריקים אבל במלאים לא ואם נתון ע"ג המטה אפילו בריקים אסור עכ"ל וגירסתו משונה משלפנינו. וברדב"ז שם ירוש׳ הדא דתימא מותר (וכן הוא באו"ז ח"א סי׳ רצ"ה ולפנינו ליתא) בריקן אבל לא במלא בנתון ע"ג אצטבא אבל בנתון ע"ג מטה לא וכו׳ עכ"ל ובס׳ אדם לרבינו ירוחם (נתיב י"ט ח"ב) ומפרש בירושלמי דוקא בריקן ובנתון ע"ג אצטבא וכו׳. ובשו"ת הרשב"א סי׳ תשס"ב בירושלמי הא דאיתמא מותר בריקן וכו׳. ובשו"ת הריב"ש סי׳ כ"ט וכן מבואר בירושלמי דגרסינן התם עלה דההיא הד"ת מותר (ליתא) בריקן וכו. ובשטה מקובצת בביצה י"ד ע"ב והתם במ׳ כלאים תנן הכרים והכסתות וכו׳ בירושלמי וכו׳ הדא דתימא בריקנן אבל לא במלאים בנתונין וכו׳ והרא"ה פירש דהא דירושלמי לא אתמר על משנת כרים וכסתות אלא על הא דתנן (צ"ל דתנינן, כי זה תוספתא כלאים פ"ה ומובאה שם לעיל בירושלמי) התם פשתן שצבעו בחרת (בחרת, ועי׳ לעיל) פירוש מן צבע לא יעשה ממנה אימרה מפורסמת פי׳ אפילו בדברים קשים שאין בהם משום כלאים מפני שהפשתן וכו׳ ועלה אמרינן בירושלמי הדא דתימא בריקנין כו׳ כי בוים.

רקנין

דקנין המונחין על גבי האיצטבא וכו׳ וכן כתב הריטב״א ז״ל שבדק הירוש׳ ונמצא כן ע״פ יבמ׳ הרא״ה בבינה שם (נב׳ מיאה האיפנים ליוהנו תק״ע) והא דקאמר בירוש׳ הדא דתימר בריקים אבל במלאים אסיר לא אהא דאתמר אלא אדהיא דתנן התם פשתים שצבעי כהרת לא יעשה ממנו אימרה מפורסמת ובכרים ובכסהות מותר לפי שאין נראין וכו׳ והיינו דאמר הדא דתימר בריקים שהריקים אינן נראים וכו׳ ע״ש.

פ״ט ה״ב על גבי מסטווה. הראשונים הנ״ל גרסו אצטבא. ובפירש״י בבראשית רבא פ״ט סי׳ ו, אצטבין וכן בכלאים ירושלמי יש לו דומה אצטבא עכ״ל וכיון לירושלמי דילן ובה׳ כלאי בגדים להרא״ש סי׳ ח׳ ומפרש בירושלמי דוקא בריקן ובנתון ע״ג אצטבא אבל מלא א׳ ריקן ונתון ע״ג מטה אסור וכו׳. ובשו״ת הריב״ש סי׳ כ״ט בנתון ע״ג משטח (מסטווה) אבל בנתון וכו׳. ובפי׳ מהר״י קורקוס בה׳ כלאים פ״י הי״ג ואמרו בירושלמי וכו׳ ע״ג אסטיות. ובאור זרוע סי׳ רצ״ה ע״ג איסטווא. ובב״י טור יו״ד סי׳ ש״א בירושלמי הדא דתימר בריקן וכו׳ ומסטווה שאמרו בירושלמי נראה שהוא אצטבה של עץ או אבן וכן הוא שמה בלשון ערב וכו׳.

פ״ט ה״ב אבל בנתון ע״ג המטה. בחי׳ הרא״ה הנ״ל ודתם (בירושלמי) נמי אמר שבמטה אלו ואלו אסירים מפני שבמטה תשמיש שלהן מפורסמת ואימרה שלהן נראית מבחוץ וכו׳ עכ״ל.

פ״ט ה״ב הרי שהיה מהלך בשוק. באור זרוע ח״א סי׳ רצ״ט ירושלמי הרי שהיה מהלך בדרך (בשוק) וכו׳.

פ״ט ה״ב גדול כבוד הרבים וכן, בברכות פ״ג ה״א אבל באו״ז הנ״ל גדול כבוד הבריות. וכן היא בירושלמי ד׳ אמשטרדם.

פ״ט ה״ב תני אין מדקדקין במת וכו׳. מובא בפי׳ הר״ש בכלאים כאן. ובתורת האדם להרמב״ן (ענין ההוצאה) ובירושלמי בפרק אחרין דכלאים תני אין מדקדקין במת וכו׳. והירושלמי מובא עוד בספרי קדמונים כמו שנראה להלן.

פ״ט ה״ב רבי יוסי הוה יתיב מתני וכו׳. בירוש׳ ברכות פ״ג (צד ו׳ ע״א שורה ל״ה בד״ו) נשנה המאמר. ובתורת האדם להנ״ל ר׳ יוסא (יוסי) הוה יתיב מתני והוה תמן מיתא (כן הוא בבבא מציעא פ״ב ה״ט ולפנינו מתה) וכו׳ מאן דיתיב (דיתב) ליה וכו׳. ובאור זרוע ח״א סי׳ רצ״ט ירושלמי וכו׳ דוה תמן מת וכו׳.

פ״ט ה״ב מאן דנפק ליה לא אמר כלום. בה׳ כלאי בגדים להרא״ש סי׳ ט׳ מאן דנפק לא אמר ליה כלום. ובפי׳ הר״ש בכלאים פ״ט משנה ד׳ ירושלמי וכו׳ פי׳ אין מדקדקין במת להחמיר לענין דברי תורה שאסור לדבר לפני המת כדאמר ר׳ יוסי הוה מתני ולא הודיעוהו שהיה שם מת עד שיצא עכ״ל אבל בפי׳ הרא״ש בכתובות פ״ב סי׳ ה׳ יש מפרשים הא דקאמר מבטלין ת״ת כלומר כשאין לבטל וכו׳ ועוד מביאין ראיה מן הירושלמי דגרס פ׳ בתרא דכלאים אין מדקדקין וכו׳ ר׳ יוסי היה יתיב ומתני והוה תמן מיתא מאן דנפק לא אמרו ליה וכו׳ מאן דיתיב לא אמרו ליה כלום אלמא רשות הוא למי שירצה יצא ויפסוק וכו׳. ובריטב״א כתובות ד׳ י״ז ע״א בפ״ק (בפ״ט) דכלאים בירוש׳ תני אין וכו׳ ע״ש. ובשטה מקובצת שם ומה שאמרו בפרק בתרא דכלאים בירושלמי תני אין מדקדקין וכו׳ לא לענין הוצאת המת היה אלא לענין כהן שהיה שונה בבית המדרש וכו׳ ע״ש.

פ״ט ה״ב ר׳ אימי הוה וכו׳. בתורת האדם להרמב״ן הנ״ל ר׳ אימי (אימי) הוה יתיב מתני וכו׳ שלח מאנן (מאנך) והב (ויהב) ליה עד כאן גירסא ירושלמית וכו ע״ש שמפרש המאמר. ובאו״ז הנ״ל ר׳ אימי וכו׳ ע״ש. ובה׳ הרא״ש הנ״ל ר׳ אימי הוה

יתיב

יתיב וכו' א"ל ר' אמי שלוף מאניך והב ליה וכו'. ובשטה מקובצת כתובות שם וכן אמרו שם רבי אמי הוה יתיב מתני וכו'.

פ"מ ה"ב והא תני כהן שנרצה וכו'. וכן הוא בירוש' יומא פ"ג ה"ב. אבל לפנינו בתוספתא יומא פ"א הגירסא כהן גדול וע"ש. ובתוספתא סוף כלאים ובגדי כהנים וכו' ובמקדש בין לשרת ובין שלא לשרת פטור. ובתוס' מנחות ד' מ"א ע"א ד"ה תכלת הביאו התוספתא הנ"ל והניחו בצ"ע.

פ"מ ה"ג במשנה ומטפחות הספג. באור זרוע ח"ב סי' שפ"ו וכו' מטפחות הספוג אין בהן וכו' ר' אליעזר (וכן במתניתא דבני מערבא ובבה"ג הוצאת מק"נ צד 641 ולפנינו ר' ליעזר) אוסר פי' ממטפחות הידים וכו' ע"ש. ובתוס' כלאים פ"ה ר' אליעזר אוסר דברי ר' מאיר. ובשו"ת הרא"ש כלל שני סי' ז' תנן במס' כלאים וכו' ר' אליעזר (כגי' הנ"ל) אוסר כמטפחות הידים (ב' מלות אחרונות ליתא) עכ"ל.

פ"מ ה"ג של הבריך נבלי בני לוי. בכלים פרק כ"ד ושל תבריך ושל נבלי בני לוי. ובפי' הר"ש והרא"ש גורס במשנה של תכריך של נבלי בני לוי וכו' והרמב"ם גרס ושל תכריך ושל נבל בני לוי וכו'.

פ"מ ה"ג רבי לא בשם ר' יוחנן מפני. בפי' הר"ש בכלים פרק כ"ד משנה י"ד גרסינן עלה בירוש' בפרק בתרא דכלאים רבי לא רבי חייא (ב' מלות ליתא) בשם ר' יוחנן מפני שהוא נותנה על הכסת וישן עליה רב אמר וכו'. ובפי' הרא"ש שם: מפרש' בירוש' דכלאים רבי אילא (לא) ורבי חייא (כגי' הר"ש) בשם ר"י מפני שנותני ע"ג הכסת וכו' עכ"ל וברמב"ם ה' כלים פרק כ' ה"ג שלש מטפחות הן וכו'. ובכסף משנ' שם בירוש' פ"ח (צ"ל פ"ט) דכלאים מפרש טעמא שנותנה על פי הכסת וישן עליה עכ"ל.

פ"מ ה"ג ולמה לא אמר כר"א. בשו"ת הרא"ש כלל שני סי' ו' וגרסינן בירושלמי הלכה כר' אלעזר דאסר. וברדב"ז ה' כלאים פ"י הכ"ב בירושלמי וכו' ולמה לא אמר הלכה (ליתא) כר' אליעזר.

פ"מ ה"ג אית תניי תני מחלף. בכסף משנה ה' כלאים פ"י הכ"ב ופסק בירוש' הלכה כר"א וכן פסק סמ"ג משום דהוס' מפיך דר' אליעזר לרבנן וכו' ע"ש. ולפנינו בתוספתא כלאים פ"ה ר' יהודה אומר ר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרין.

פ"מ ה"ג ר' יוחנן וכו' דלא ינבלון מאניי. מפני שר' יוחנן קרא למאניה מכבדותי (שבת קי"ג ע"ב).

פ"מ ה"ג אר' זריקן יהיבי לר' אבונא וכו'. כפי' הר"ש ואר' זעירא כשהיו מביאין לר' אבינא ביעתא במפה וכו'. וברמב"ם ה' כלאים פ"י ה"ז לא יקח אדם ביצה כשהיא חמה בבגד כלאים וכו' וברדב"ז שם ירושלמי אר' זריקא (זריקן) יהיבו ליה (ליתא) לר' אבונא וכו'. ובכ"מ שם נראה שטעמו (של הרמב"ם) דגמרא דידן פליג אירושלמי וכו' ע"ש. ובאור זרוע ח"ב סי' שפ"ו ובירושלמי וכו' ואר' זריקן כשהיו מביאים לר' אבינא ביעתא במפה דאית בה כלאים יהיא לא מקבל על שלא וכו' כלומר שהמפה מונעת שלא יכוה מביצה שהיא חמה עכ"ל ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ט' בירושלמי וכו' ואר' זריקא כשהיו מביאין לר' אבינא ביעתא במפה וכו'. ובשו"ת הרא"ש הנ"ל ואר' זריקה כשהיו מביאין לר' אבינא וכו'. ובפי' הרא"ש דכלאים (בס' פי שנים) בירושלמי וכו' כשהיו מביאין לר' הגינא (אבינה) ביעתא וכו'. ובס' אדם לר' ירוחם (נתיב י"ט ח"ב) בירושלמי דאסור לקבל ביצה חמה במפה וכו'. ובשו"ת הרדב"ז סי' ר"צ הוציא זה מהירושלמי דז"ל שם אמר ר' זריקא יהיבו ליה לר' אבינא וכו'.

פ"מ ה"ג על שלא יתכוונו בחמה וכו'. בה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ט'

לא

לא מקבל על שלא יתכוונו בחמה מפני החמה ומביא ראיה ממתני' דלקמן (פ"ט משנה ה') מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוון בחמה מפני דמה וכו' עכ"ל וכצ"ל. ולפנינו תני' משיבשת.

פ"ט ה"ג מפני שהוא עושה אותה. בפי' הר"ש מפרש בירושלמי ר"ש בר נחמני (נחמן) אר' יונתן מפני שעושה אותה כמין תיק ומשימה בחיקו (ב' מלות ליתא) ונותן ב"ת עליה. ובאור זרוע סי' שפ"ו מפני שעושה אותה כמין תיק ומשימה בחיקו (כגי' הר"ש) ונותן ספר (ספר תורתו) עליה עכ"ל, ובה' כלאי בגדים להרא"ש פעמים עושה אותן כמין תיק ומשימה בחיקו ומתחמם בה. ובכסף משנה ה' כלאים פרק כ"ז הי"ג מפני שפעמים וכו' וכדרך שאמרו לענין איסור כלאים בירושלמי עכ"ד.

פ"ט ה"ג ר' בא ר' חייא בר יוסף. בפי' הר"ש ר' אבא בשם ר' חייא מפני (שהיא) שמחמם בה ידיו. ובאו"ז הנ"ל ר' אבא ר' חייא בשם רב מפני שמחמם בה ידיו וכו'. ושב להלן באו"ז ופירשה ר' אבא בשם ר' חייה בשם רב מפני שמחמם בה ידיו הלכך ילפינן מינה האי מפה או מעיל שפירסין ע"ג כירסייא דהיינו בימה של עץ וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ג מטפחות דספג פעמים וכו'. באו"ז ה"ב סי' שפ"ו מטפחות דספוג כשאדם יוצא מבית המרחץ מביאין לו סדין או מטפחות ומספג בה ר' אליעזר אוסר ומפרש בירושלמי פעמים שרואה את רבו ומתעטף בה עכ"ל ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' ט' מפרש בירושלמי וכו' פעמים שרואה רבו ומתעטף בה עכ"ל.

פ"ט ה"ג ר"א בשם ר' יוחנן בלנרי נשים אסירין. באור זרוע ה"ב סי' שפ"א דאמרינן בירושלמי בפרק בתרא דכלאים ר"א בשם ר' יוחנן בלנרי נשים אסיר (אסירין) משום כלאים הוא (היא) בלנרי נשים היא (היא) בלנרי אנשים מהו בלנרי (בלנרי נשים) רבנן דקסרין אמרין (אמרי) אנטיטיה והייתי מפרש בלנרי היא מכך שפירסוהו על גבי גיגית בשעת רחיצה וכו' והכי פירושו ר' יוחנן אמר בלנרי נשים אסורה משום כלאים מפני שהנשים כשרוחצות אי אפשר להן בלא כסוי גיגית וכו' וסתמא דתלמודא בירושלמי פליגא אר' יוחנן ואמר הוא בלנרי נשים הוא בלנרי אנשים ששניהם אסורין וכו' מיהו טורח הוא בעיני לבדות לי פרוש מלבי שלא קבלתי ועוד דילמא בלנרי נשים דירושלמי היינו בלרי דתוספתא דתנן בתוספתא דכלאים בלרי נשים (לפנינו בתוספתא כלאים פ"ה הגירסא בלארי) וכו' ובערך בלר פי' מביאין בלרי נשים פי' סדינים ולפי זה הא דמבעיא בירושלמי היא בלנרי אנשים לאו סתמא דתלמודא קאמר אלא ר' יוחנן קאמר לה עכ"ל האו"ז. ובמוסף הערוך ערך בלנרי ירושלמי וכו' בלנרי נשים פי' מטפחות של בית המרחץ עכ"ל.

פ"ט ה"ג אנטיטיה. בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ב אנט נייא. וראיתי אחרי כן במוסף הערוך ערך אנטיניא ירושלמי דמ"ק וכו' אנטיניא ובפ' בתרא דכלאים אנטיטיא פי' מטפחות מיוחדות לנשים בהיותן בבית המרחץ עכ"ל יעי' בערוך השלם שם. ובערוך לר"ש גמא (עטרת צבי צד 24) בירושלמי וכו' מהו בלנרי נשים רבנן דקיסרין אמרי אנטטי עכ"ל וע"ש בהערות.

פ"ט ה"ג מטפחות הספג הדא דתימר וכו'. צ"ל ומטפחות הספרים הדא דתימר כי על בבא זו דמתניתין קאי ולא על בבא ומטפחות הספג שנשנה לעיל. וז"ל הרא"ש בה' כלאי בגדים סי' ט' מטפחת הספרים בשבני אדם מסתפרין פורסין עליהן סדין כדי שלא יתלכלכו בגדיהם ירושלמי אמרינן במכוין לשם מלביש אבל אינו מכוין לא עכ"ל ובפי' הרא"ש בכלאים (כס' פי שנים) ירוש' הדא דאיתמר לשם מלביש וכו' כלומר יש מקומות שהמטפחות יש לה בית ראש ולובשה כמין מלביש כמו שעושין בארץ ספרד עכ"ל ובאור זרוע ח"ב סי' שפ"ו ותו תנן

התם

התם מטפחות הספרים אסורים משום כלאים פי' ספר שמספר בני אדם וכו' אמר בירושלמי הדא דתימר במתכוין לשם מלבוש אבל אינו מתכיין לא עכ"ל ובס' אדם לר"י (נתיב י"ב ח"ב) ממפחות הספרים וכו' ומפרש בירושלמי במכוין לשם מלבוש אבל אינו מכוין לא עכ"ל הרי מפורש שלכל הראשונים הנ"ל היתה הגי' מתוקנת בירושלמי כמו שהגהתי.

פ"ט ה"ד במשנה הכריכי המת ומרדעת של המור. בתוס' נדה ד' ס"א לא כדתנן במס' כלאים מרדעת החמור ותכריכי המת אין בהם משום כלאים. וכן הוא בתוס' ע"ז ד' ס"ה ע"ב ד"ה הרי.

פ"ט ה"ד במשנה לא יתן את המרדעת. בתוס' נדה הנ"ל דתנן בהך סיפא לא יעלה (יתן) את המרדעת על כתיפו ואפילו (אפילו) להוציא בה (עליה) את הזבל וכו'. ובתוס' ע"ז הנ"ל כדתנן ולא יעלינה על כתיפו אפילו להביא עליה הזבל. ובתוס' יומא ד' מ"ט ע"א ד"ה קשין כדתנן לא יתן אדם (ליתא) מרדעת של כלאים (ב' מלות ליתא) וכו' להוציא זבל (הזבל) עכ"ל ובמתניתא דבני מערבא ובלבד (ליתא) לא יתן וכו'. וכגי' המתניתא דב"מ כן הוא בכפתור ופרח פרק נ"ט צד תשע"ג.

פ"ט ה"ד כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצוות. בבבלי שבת ל' ע"א וש"נ נאמר זה בשם ר' יוחנן. ובעיוך ערך כרך ירושלמי במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות עכ"ל ובערך חפש לא זכר הירושלמי.

פ"ט ה"ד רבי ציווה שלשה דברים וכו'. בבראשית רבא פ' צ"ו ופ' ק' בשנויים ועי' במתנות כהונה שם.

פ"ט ה"ד אל תזוז אלמנתי מביתי. הנחומא ויחי אות ו' וע"ש בהערות ידידי הרב רש"ב נ"י ובריטב"א כתובות ד' ק"ג ע"א הא דמייתי הכא (בגמרא בבלי שם) פטורתו של רבי נראה מירושלמי שרמטם לפי שאמרו שם ג' דברים צוה רבי בשעת פטירתו וכו' ואקשיין עלה ולא: מתני' היא אלמנה שאמרה א"א לזוז מבית בעלי וכו' (מלה אחרונה חסרה אצלינו והכוונה להסיפא) אמר ר"י וכו' וע"ש איזה שנויים. ובמתנות כהונה הנ"ל הביא הירושלמי ג"כ.

פ"ט ה"ד אל תרבו עלי הבריכין. בתורת האדם להרמב"ן (ענין הקבורה) ירושלמי בצוואתו דרבי אל הרבי עלי מאד (ליתא) תבריכין. ובטור יו"ד סי' שס"ב ירושלמי בצוואתו של רבי אמר אל תרבו עלי מאד תבריכין.

פ"ט ה"ד ותהא ארוני נקובה בארץ. ברמב"ם ה' אבל פ"ד ה"ד ויש להן לקבור בארון של עץ ובב"מ שם ובירושלמי פרק בתרא דכלאים שצוה רבי תהא ארוני נקובה בארץ עכ"ל ובתורת האדם להרמב"ן הנ"ל תהא ארוני נקובה לארץ פי' שיטלו דף דתחתון שבארון וכו'. וכן היא בטור יו"ד סי' שס"ב.

פ"ט ה"ד בסדין אחד נקבר. במתנות כהונה בבראשית רבה פ' ק' ובירושלמי איתא שלא היו לו רק חלוק אחד והוא שלא כדרך העולם וכו' עכ"ל.

פ"ט ה"ד לא כמה דבר איניש מול וכו'. בתוס' כתובות ד' קי"א ע"ב ד"ה בלבושיהן אבל בירושלמי מהנושא אמר רבי לבניו מעטו בתכריכין. שעתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן משמע וכו'. וע"ש בגליון הש"ס להגרע"א.

פ"ט ה"ד תני בשם ר' נתן כסות וכו'. במדרש קהלת פסוק ברבות הטובה ר' איבו ותני לה בש"ר נתן וכו' ע"ש ובמתנות כהונה בב"ר פ' ק' ובירושלמי יליף ליה מדכתיב תתהפך כחומר חותם וגו'. ובילקוט איוב ר' תתקב"ד מייתי הירושלמי תנא בש"ר יונתן האדרת היורדת וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ד היא באה עמו. במדרש שמואל פ"ו פסוק ב' היא באה עמי לעתיד לבוא. וכן בטור יו"ד סי' שס"ב.

פ"ט ה"ד ר' יוחנן מפקד וכו'. בטיד יו"ד סי' שס"ב וע"ב צוה ר' ינאי לבניו וכו' ובב"י שם ובירושלמי פ' בתרא בכלאים איתא דר' יוחנן צוה כן עכ"ל.

פ"ט ה"ד ר"י מפקד אלבישוני בורדיקא. בבראשית רבא פ' צ"ו בכלים צבועים בבריקא. וכן היה בירושלמי כאן ובכתובות פי"ב לפני המתנות. כהונה שם. והמאמר מובא בשנויים ג"כ בתנחומא פ' ויחי הוצאת ידידי הרב הגדול הר' שלמה באבער נ"י. וע"ש בהערות. ובמוסף הערוך ערך בורדקיא ירושלמי בכלאים אינו אסור אלבשיני בורדקיא לא חוורין ולא אוכמין פי' בל"ר בגדים צביעין כגון ירוק כברתי עכ"ל ועי' בילקוט איוב הנ"ל.

פ"ט ה"ד רבי יאשיה מפקד וכו'. בתורת האדם להרמב"ן (ענין ההוצאה) ירושלמי ר' יאשיה מפקד אלבשוני חורין חפיתיתין (חפיתין) וכו' אמר לין ומה אנא בהית בעיבדיי (בעבדאי).

פ"ט ה"ד ומה את טב מן רבך (ר' יוחנן). באהבת ציון בתרומות צד 17. הוכחתי שר' יאשיה הוה תלמיד חבר לר' יוחנן.

פ"ט ה"ד ר' ירמיה מפקד וכו'. נשנה בבראשית רבה פ' צ"ו. ובתורת האדם להרמב"ן הנ"ל ר' ירמיה מפקד אלבישוני חורין חפיתיתון (חפיתין) יהבון מסאני ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על סטרי אי אתא משיחא דא אנא מעתד עכ"ל ובמנהיג ה' פכה סי' ב' ואית סמך לדבר זה בכתובות פ' הנושא את האשה בירושלמי ר' ירמיה מפקד אלבשוני חיורין חפיתין דגרסי יכין (בגרסיי יהבון ובמשביר ערך דגרפא ירושלמי אלבשוני בגרסאי כמו ברנסאי שהוא שם בגד בארצות המזרח וי"ג דרדסאי וכו'). מסאני (מסנא) ברגלי וחוטרא (והוט') בידי ויהבוני על איסטראטא (סיטרא) אי (אין) אתא משיחא בהא (אנא) מעתרי (מעתד) עכ"ל. ובאור זרוע ח"ב סי' רל"ד כתב רב נסים גאון זצ"ל בשם אלוף אביו שלא לנעול דלתות הבתים בלילי פסחים וכו' ואמרי' בירוש' דכתובות פרק הנושא ר' ירמיה מפקד אלבושני חוורים תפיתין יכון מסנאי ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על אסטרטא אין אתי משיחא נהוי מעתד וזאת נמי אמנה היא ויש לו שכר גדול עליה ואיתא נמי בסוף מס' כלאים עכ"ל ולפנינו בשנויים הרבה. ובספר כתב תמים (אוצר נחמד ג' צד 89) ובירושלמי ר' ירמיה מפקד אלבושני חיורין חפיתא בגרסיי ויהבין מסנאי ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על סטראי אין אתא משיח אנא מעתד היה מצוה בשעת מותו שילבישוהו בגדים נקיים שהיה גורס בהם תלמוד והיה אומר כשיבא משיח אהיה מזומן לעמוד. עכ"ל.

פ"ט ה"ד וחוט' בידיי. בחתם סופר יו"ד סי' שכ"ז מביא מנהג שנוהגים ליתן בידי המת מקלות דקים. ונראה שמקור המנהג מכאן.

פ"ט ה"ד ויהבוני על סיטרא. לעיל הבאתי גי' רנ"ג והמנהיג: על אסטרטא. ובטור יו"ד סי' שס"ב ולדברי הכל נותנין המת על גביו ופניו למעלה והכי איתא בירושלמי יהבוני על גבי (סיטרא) וכו'. ובתורת הבית להרמב"ן (ענין הקבורה) ומניחין אותו פניו למעלה וכו' אי נמי מן הצד כדאמרינן בירושלמי וכו' עכ"ל.

פ"ט ה"ד ואזל קלא דקרעין לגו פפתה. בירוש' כתובות פי"ב ה"ג ואזל קלה לקרעיו לגו פתתה. וצ"ל לגופתא מלה אחת והיא עיר קרובה לציפורי ובמתנות כהונה במדרש קהלת פ"ז וז"ל ה"ג בירושלמי קליה דקריעה עד גופתתא עכ"ל. עי' בראשית רבא פ' צ"ח גובבתא דצפורין.

פ"ט

פ״ט ה״ד י״ג שנין חשש בשינוי. בראשית רבא פ׳ צ״ו ויש״נ ובתנחומא שם.

פ״ט ה״ד רבי הוה ענון סגין וכו׳. בראשית רבא פ׳ ל״ג בשנויים. ובאגרת רב שרירא גאון ומפרשי רבנן בירושלמי דכלאים וכתובות (פי״ב ה״ד) שהיה רבי ענו ביותר והיה רבי אומר כל מה שיאמר לו אדם אני עושה וכו׳. ובאגרת רש״ג הנדפסת בספר סדר החכמים ח״א צד 28 ומפרשי רבנן בתלמוד ארץ ישראל שהיה רבי וכו׳ אבל בכתב יד אחר מובא שם הגי׳ כמו בנדפס. ובאגרת רש״ג ד׳ קראטאשין דמפרשין רבנן דא״י וכו׳. ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים סי׳ שנ״ט) וששאלתם מאי דכתבינן לבון בתשובת שאילות שלום (כנראה שהכוונה להאגרת הנ״ל) רבי היה עניו ביותר והיה אומר כל מה שאומר לי אדם אני עושה חוץ ממה שעשו זקני בתירא וכו׳ דע כי דברים אלו שכתבנו אליכם בלשון הזה אשר כתבנום בלי להוסיף ובלי לגרוע ישנה בתלמוד א״י במס׳ דכתיבות בפרק הנושא וכו׳ ע״ש. ובפרדס לרש״י סי׳ נ״ה דהכי גרסינן התם בירוש׳ כל מה דאמר לי (כל מה דיימר לי) בר נש אנא עבד וכו׳. ובשו״ת הריב״ש סי׳ תמ״ז ומוזכר בירושלמי דכתובות שרבינו הקדוש היה אומר שכל דבר ענוה ושפלות היה עושה וזולתי מה שעשו בני בתירה להלל וכו׳.

פ״ט ה״ד זקני בתירה וכו׳. בירושלמי פסחים פ״ו ה״א הזקני בתירה דשרון גרמון מן נשיותא ומנוניה נשיא. ובפרדס לרש״י הנ״ל חוץ ממה שעשו זקני בתירא לזקני דשרון גרמי ומנוניה. ובי חסין השלם צד 85 מובא כל המאמר בשנוים.

פ״ט ה״ד דהוא מן דבריא ואנא מן נוקבתא. באגרת רש״ג הנ״ל הוא מן רברביא דיהודה מן דוכריא ואנא מן רקתא מנוקבתא ובפרדס לרש״י הנ״ל בכלאים דירו׳ אי סלק רב הונא ריש גלותא להכא וכו׳ דאיהו מן דוברא ואנא מנקבתא עכ״ל. ובתשב״ץ ח״א סי׳ קל״ו ובפ״ק דסנהדרין אמרינן ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל משמע דמשבט יהודה קאתי אבל בירושלמי דכלאים וכן בב״ר מוכח שלא היו משבט יהודה אלא ממשפחת האם וכו׳ עכ״ל.

פ״ט ה״ד א״ל ארונו בא. בתוס׳ מ״ק ד׳ כ״ה ע״א והקשה בתוספת הרב דמשמע בירושלמי שרב דונא מת קודם רבי חייא דאמר ליה לרבי (צ״ל רבי) חייא ארונו בא והכא משמע שר׳ חייא מת קודם רב הונא וכו׳ עכ״ל ועי׳ מ״ש בזה גרעץ הלק ד׳ נאטע 52 צד 449.

פ״ט ה״ד כל אינון תלתויי יומיא וכו׳. ביוחסין (קראקא שמ״א, ד׳ ס״ט ע״ב) כמוזכר פרק הנושא דירושלמי אוליף לרב כל כללי דאורייתא. ושם ד׳ צ״א ע״ב ובב״ר וכו׳ דנהג נזיפות מקמיה רבי על ענין ארונו של רב הונא הגדול ואז בשלשים יום הנזיפות למד רב ממנו כל כללי התורה עכ״ל.

פ״ט ה״ד למחר עאל ר״ה רובה וכו׳. בתנחומא ויחי אות ו׳ בשנויים.

פ״ט ה״ד חמתו גובני. בד׳ זיטאמיר גו בני.

פ״ט ה״ד אמר ליה ייעול עלי. בד׳ קראקא א״ל יילעו עלי. ובד׳ זיטאמיר וייעלי עלי. ובתוס״י קדושין ד׳ ל״ג ע״א ד״ה שמא כדאיתא בב״ר דאמר ר׳ חייא יבא עלי אם לא הייתי מסתכל בספר תהלים כ׳ עכ״ל ולפנינו בבראשית רבא פל״ג שמובא שם הירוש׳ ליתא הלשון יבא עלי שהביאו התוס׳. ובערוך השלם ערך ילע ירוש׳ כלאים ופו׳ א״ל כמו יבא עלי ייעלו עלי וכו׳ ונ״ל ברור שצ״ל ייעול עלי והיא ממש כמו יבא עלי וכו׳. וא״כ תיבות יבא עלי מגליון הובאה פנימה וכו׳ עכ״ל ולא ראה בירושלמי דפוס וויניציא. ובדפוסים שלפני ליתא בירושלמי המלות כמו יבא עלי. ונמצא בירושלמי גם הלשון ייתי עלי. עי׳ גיטין פ״א

ה״ב

ה"ב אמר לון ייתי עלי (בשביעית פ"ו ה"א תסרת המלה עלי) ובשביעית פ"ד ה"ב אמר לון יתי עלי יעוד במקומות רבים.

פ"ט ה"ד בכל ספר תלים אגדה. בב"ר הנ"ל מסתכל הייתי באגדת תהלים. ובבבלי קדושין ל"ג ע"א א"ל (ר' חייא) לאבוה שני חומשים שניתי לו בכפר תהלים. ובפירש"י שניתי לו מדרש אגדותיו עכ".

פ"ט ה"ד כגון כבנתא. בב"ר פל"ג והיון עיילין עמיה לאשינה. ולפנינו ליתא מלת לאשינה. ועי' מ"ש בזה באהבת ציון לשביעית צד 78.

פ"ט ה"ד רבי יוסי צם תמניי יומין. נשנה בקהלת רבא פ"ט פסוק כל אשר תמצא. וע"ש שנויים.

פ"ט ה"ד מה הוה לי באוריתא כגון מיני. בבבלי בבא מציעא פ"ה ע"כ רא פלפלתי תורה כמותו וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ד אמר ר' חגיי אנא עליל יהב ליה בתים' מו"קד' כ"ה ע"א ד"ה ור"ח. ומיהו קשה בירושלמי קאמר בעובדא דהכא רב הונא ריש גלותא ולפי הענין של הירושלמי היה משמע דוקפיה ר' חגא לארוניה דרב הונא כדי שלא יהא יושב אצל הצדיקים וכו' עכ"ל ולפנינו אינו מבואר יפה.

פ"ט ה"ד אמרו ליה עולתך את בעי וכו'. במתנות כהונה בקהלת רבא פ"ט ה"ג בירוש' דכלאים בפרק בתרין אמרין ליה עלותך את בעי וכו' פי' אתה רוצה שתכנים עצמך במערה אצל ר"ח שאתה איש זקן ואם תמות שם אין אתה משניה בחיים רק שתשאר שם במערה וכן הוא בירושלמי בהדיא עכ"ל.

פ"ט ה"ד אמר לון יהבון משיחתא ברגליי. במת"כ הנ"ל ואמר להם עשו לי דבר אחד הביאו חבל וקשרו אותי ברגלי ואם אני אצא הרי טוב ואם לא תהיו מגררין אותי ברגלי ועשו כן לו עכ"ל.

פ"ט ה"ד מה היא מנכי. בערוך השלם ערך מנכי ירושלמי כלאים וכו' ט"ס וצ"ל מנכי וכו'. ולא ראה דפוס וויניציא שמפורש כן.

פ"ט ה"ד ריב"ל אמר דברים בגו וכו'. בבראשית רבא פ' צ"ו סי' ה' ריב"ל אמר מהו דברים בגו וכו' ובפירש"י שם מה דברים בגו לפי שנאמר אתהלך לפני ה' בארצות החיים בסוף מסכת כלאים ירושלמית ובכתובות ירושלמית בפרק הנושא את האשה עכ"ל ובתנחומא (הוצאת ידידי הרב ר"ש באבער נ"י) ויחי אות ו' מובא בשנויים. ובספר כתב תמים (אוצר נחמד ג' צד 91) וכן הא דאמר קרנא (ריב"ל) דברים בגו וכו'.

פ"ט ה"ד שמתיה היין תחלה וכו'. בתנחומא הנ"ל ואיכלין שנית המשיח.

פ"ט ה"ד אמר ר' סימיי מהליך הקב"ה וכו'. בתנחומא הנ"ל אמר ר' סימון וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ד תני בשם ר' יהודה שבע שנים עשת וכו'. המאמר מקורו בסדר עולם רבא פרק כ"ו. וכבר העירותי שם הערה כ"ה שצ"ל כאן: משם ר' יוסי כמו שהוא בבבלי יומא ד' נ"ד ע"א, והכוונה לסדר עולם סתם.

פ"ט ה"ד רגליי הבר נשא וכו'. בבראשית רבא פ' ק' סי' ב' וע"ש.

פ"ט ה"ד תרין איסקבטירי. בערוך לר"ש גמא (עטרת צבי צד 30) בפ' הנושא את האשה ירושלמי אליהורף ואחיה תרי אסקבטירין דשלמה וכו' ואיתא נמי בפ"ט דכלאים ובקהלת עכ"ל וע"ש.

פ"ט ה"ד שמא הגלות מכפרת. בבלי ברכות ד' נ"ו ע"א דאמר מר גלות מכפרת עון.

פ"ט ה"ד עולא נחותא. בבבלי ברכות ד' ל"ח ע"ב ורבותינו היורדין מא"י ומנו עולא.

פ"ט ה"ד ר' מאיר הוה אידמיך ליה באסייא. וכן הוא בכתובות פי"ב ה"ג. ובילקוט המכירי בתהלים כ"ד י"א ירושלמי זרעים ר' מאיר היה ארמך באסיא. בעלי מקובלים יאמרו שר' מאיר נקבר בטבריא. ראה סדר הדורות צד 263.

פ"ט ה"ד אמר אימורין לבני ארעא דישראל. בכתובות שם אמרין לבני ארעא דישראל. ובילקוט המכירי אמר לבני ארעא דישראל.

פ"ט ה"ד הא משיחכון דידכון. בכתובות שם די דא משיחכין דידכון ובילקוט המכירי הוא דמשבחין דוד בון.

פ"ט ה"ד יהבי ערסי. בכתובות הנ"ל יהבון ערסי ובילקוט המכירי יהבון ערסאי.

פ"ט ה"ד ר' חייא בריא. בכתובות הנ"ל ר' חייא בר בא וכו' כברה קטנה (ליתא).

פ"ט ה"ד דבנישתא עתיקתא דסרונגין. בכתובות פי"ב ה"ג עתיקתא דים דוטגין ובקהלת רבא פ"ה דסרונגיא. ובמדרש ויקרא רבא פ' כ"ב סי' ד' הגי' דכנישתא עתיקא דטבריא. ובערוך ערך סרנג מביא הויק"ר וגורס דבי כנישתא עתיקא דסרונגית. כמו שהוא בירושלמי כאן. ואח"כ בא לידי הס' טבור הארץ (תרס"ו) וראיתי שם ד' ט"ז שהעיר בזה. אך מ"ש שם שבירושלמי כתובות פי"ב ה"ג הגי' סרונגין זה ללא אמת. וכן לא הביא גי' הערוך הנ"ל.

פ"ט ה"ד רבי בר קיריא ור' לעזר וכו'. בבראשית רבא פ' צ"ו מעשה ברבי ור' אליעזר שהיו מהלכין וכו'. ובמדרש תנחומא (הוצאת ידידי הרב הגדול ר' שלמה באבער ני') כפ' ויחי אות ו' הגי' מעשה בר' קצרא ור' אלעזר וכו' וע"ש בהערות. ובאור זרוע ח"ב סי' תי"ט וזה שנוהגים לתת עפר א"י בקבר מצאתי אני המחבר עיקרו בירושלמי פ"ט דמס' כלאים ובתנחומא פ' ויחי יעקב דמסיק התם קריא (רבי בר קירייא) ור' אלעזר הוו מטיילין לאיסרטון באיסטרון וכו' ומניחין בארונו וכפר אדמתו עמו מיהו אין משם ראיה שיועיל לקבר שבחו"ל עכ"ל ובהגהות מימיני ה' מלכים פ"ה הי"א בירושלמי בפרק הנושא (ה"ג) גרס רבי בר קרייא (לפנינו שם: דבר' בר קריא) ור"א הוו מטיילין וכו' היו נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו דכתיב וכפר אדמתו עמו מכאן נראה סמך למה שנהגו להניח עפר מא"י על המתים אע"ג דההיא דירושלמי מיירי בא"י עכ"ל. בסדר הדורות צד 86 מביא ירושלמי דילן ר' בר קוריא. ובערוך השלם ערך ברקירריה ירושלמי סוף כלאים רב ברקיריה וכו' עכ"ל.

פ"ט ה"ה במשנה מוכרי כסות מוכרין. באגודה מוכרי כסות הולכין ומוכרין כדרכן. ובמאירי שבת ד' נ"ד ע"א וכדתנן מוכרי כסות מוכרים כדרכן וכו' וכתבו גדולי המפרשים כדרכן שלובשין אותם וכו' ע"ש ובראב"ן סי' קט"ז ואמרינן מוכרי כסות מוכרין כדרכן בגדים שיש בהן כלאים ובלבד וכו'.

פ"ט ה"ה במשנה ובלבד שלא וכו'. בכפו"פ פנ"ט ליתא מלת ובלבד.

פ"ט ה"ה במשנה מפשילין לאחוריהן במקל. במתניתא דב"מ ובכת"י הנ"ל מפשילין במקל.

פ"ט ה"ה הדלמטיקון קובלין ומעפורין. בערוך ערך דלמטיקון וכן קורין דלמטיקא ירושלמי מעפוריין עכ"ל.

פ"ט ה"ה ומנעלות הפינון דרדסין. במוסף הערוך ערך דרדסין ומנעלות הפינון דרדסין פי' ברדסין בל"י מין מנעלים עכ"ל.

פ"ט ה"ה כגון צור וחברותיה וכו'. לעיל בפרק זה ה"ד צור וחברותיה וקסרין וחברותיה. ובקדושין פ"א ה"ד בצור וחברותיה בקסרין וחברותיה.

פ"ט ה"ה הדא דתימא בראשונה וכו'. מובא בה' כלאי בגדים להרא"ש

סי'

סי' י"ב ובאור זרוע סי' ש'. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' ח' שמפרש בירושלמי עכשיו שהפשתן מצויה וכו' עכ"ל. וכפי' הר"ש ואמרינן בירוש' הדא וכו'.

פ"ט ה"ה אבל עכשיו שהפשתן מצויה בכל מקום. בירושלמי כתובות פ"ז ה"ט כלי פשתן הדקין הבאים מבית שן וכו'. ובעיטור ה' מרד מובא הירושלמי בגי' כלי פשתן הבאין ממדינת הים וכו'. ועי' לעיל פ"ט ה"א צד 69.

פ"ט ה"ה אית אתרין דורבין עימיה. בערוך ערך מנעל ירושלמי (בד' פזרו רל"ז ירושלמי מנעל של זרב ובערוך השלם ליתא ג' מלות אחרונות) אית אתרין דורבין עמרא (וכן היא הגי' בראב"ן סי' קט"ז ובפי' הר"ש בכלאים כאן ולפנינו בטעות: עימיה) מלגיו עכ"ל. ובאור זרוע ח"ב סי' שמ"א ירושלמי אית דאמר דוריבי עמרא (כגי' הנ"ל) מלגאו (מן גו). ובהשגות הראב"ד בה' כלאים פ"י הט"ו ואינו נראה מן הגמרא מנעל של זרב אית אתרין דורבין עמרא מן לגיו כלומר דאין חוששין לאותם המקומות שהן מעוט והאי אסיר הוא מפני שתופרין בפשתן ווזרבין כמו תופרין וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ה מן גו כהדא דר' זעירא. בערוך הנ"ל מלגיו כהדא דר' זעירא אבל בד' פיזרו רל"ז ליתא המלות כהדא דר"ז. וכן הנכון. ובערוך השלם לא התעורר על זה. ובערוך ד' פיזרו רע"ז וד' וויניציא רצ"א הגי' כהדא דר' עקיבא. וזה שבוש.

פ"ט ה"ה מפקד לר' אבא בר זבינא. וכן הוא כפי' הר"ש ובפי' הראב"ד בתמיד. אבל בראב"ן הנ"ל ר' אבא בר זמינא. ובכפתור ופרח פנ"ט לר' אבא בר בינא. ובאור זרוע ח"ב סי' שמ"א לר' אבא. וכבר הוכחתי באהבת ציון לשביעית צד 30 שהגי' הנכונה כגירסת הראב"ן. ועי' בערוך ערך בדס.

פ"ט ה"ה יאמר לבר ראשין. בפי' הר"ש דיאמר לבר ראשין. ובפני משה שיאמר לבר ראשין כך היה שם היט וכו'. ובכפתור ופרח הנ"ל דימר לאומן. וכן הוא בפי' הראב"ד בתמיד. ובראב"ן שם הגי' דו אמר לברדסין. ובאור זרוע סי' שמ"א לבר דושין. והגיהו שם: ראשין. והגי' הנכונה גי' הראב"ן. והמלה ברדסין נזכרת בכמה מקומות וגם במשנתינו. ובאורה בגד, ואולי עושה הבגד. ובראב"ן שם להלן שיאמר לתופרין.

פ"ט ה"ה מודי ר' זעירא. בפי' הר"ש ומודי ר"ז בההן (באהן דאסר) פיסקי דעמר וכו'. ובראב"ן הנ"ל ומודי ר"ז בהן דאסר פסקי עמר לבי פסקי (ב' מלות ליתא) דכיתן (על דכיתן) דהיא שרי (בטעות נדפס בראב"ן מחדש: שדי). ובאור זרוע ה"א סי' ש"ג ומודה ר"ז בההוא דאסר פיסקי דעמר על דכיתן דהוא שרי וכו' פי' פסקי כמו פסיקיא דהתלמוד שלני וכו' ע"ש. ובאור זרוע ח"ב סי' שמ"א ומודי ר' זירא בהן דאסר פסקא דעמר ע"ג פסקי דכיתן. וכפי' הראב"ד בתמיד ובירושלמי דשלהי מס' כלאים מתיר פסקי דעמיר על של כיתן משום דשניץ גרמיה וכו'.

פ"ט ה"ה דהיא נחתא לה. באו"ז הנ"ל והיא נחתא לה.

פ"ט ה"ה בעון קימי ר' לא. בראב"ן הנ"ל קומי ר' אילא מהו מיחוט מסאני (מסאניה) דכיתן א"ל וכו'. אמר להם בשביל ר' זירא שהוא אסר אתם שואלים כן בתמיה כלומר וכי בשביל שהוא אוסר יהא אסיר עכ"ל ובאור זרוע הנ"ל אמר לון כגון ר' זירא דלא אסור. ועי' כפי' הר"ש ור"י במ"צ.

פ"ט ה"ה בהן דילבש דרדסין. בראב"ן הנ"ל בהן דו לבש דרסין דעמר ע"ג דרדסין וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ה דלא שלח עילייא. באור זרוע הנ"ל דלא שלח עיליי' אי (ליתא) לא שלח ארעייה. ועי' בטור יו"ד סי' ש' ומ"ש שם הב"י והרמ"א כפי' הירושלמי כזה.

פ"ט ה"ה אביי דרב כפרא שאל לר"ז. בשו"ת הגאונים שערי תשובה סי' ס"א דאמרינן בגמ' דבני מערבא אבוי דבר קפרא (אביי דרב כפרא, ובמדרש קהלת פ"א פסוק מה יתרון אמר אבא בר קפרא וכו') שאל לר' זעירא מהו למיתן (מיתן) פריטין בגולת' (גו גילתה) דמקטרי' (ומיקטרינן) בהוטי (בהיט) דכיתן אמ"ל אסור ושמואל אמר מותר עכ"ל. ובפרדס לרש"י סי' רפ"ו דאמר במערבא אבוי דבר קפרא שאל לר"ז אמר מהו ליתן פריטין בטלית (גו גולתה, ובמנדיג צד 32 ובירוש' קרי ליה גילתיה ש"מ דגולתא היא גלימא עכ"ל) וכו'. יבם' תמים דעים להראב"ד סי' קל"ד כתב ר' שרירא גאון ז"ל והילכתא וכו' דאמרינן במערבא אבוי דבר קפרא שאל ר' זעירא מהו למיתן פרוטית בגולת' ומקטרינן וכו'. ובפי הר"ש בכלאים כאן: ירושלמי אבוה דרב ספרא וכו'. ובאו"ז ה"ב סי' שמ"א אבוי דרב ספרא וכו'. וכן הוא שם בחלק א' סי' ש"ג ובה' כלאי בגדים לדרא"ש סי' כ'.

פ"ט ה"ה אביי דרב ספרא. בסדר הדורות (צד 320) רב צפרא אבוה דרב צפרא שאל לר' זירא ירושלמי סוף כלאים עכ"ל והיה לפניו הגי' כן, ולא העיר על כל מה שהערנו לעיל. שוב ראיתי ביוחסין השלם צד 103 אבוי דרב צפרא שאל לר' זירא בירושלמי עכ"ל.

פ"ט ה"ה רבי אבינא אמר אסור, בהגהת אשרי פ"א דביצה סי' כ"ה וליתן מעות בבגד צמר ולקושרו בחוט של פשתן או יהפך רב הונא ורב (רבי אבינא) אסרי. ובפי' הר"ש בכלאים כאן לא גרס המלות ר' אבינא אמר אסור. וכן ליתא באור זרוע ח"א סי' ש"ג ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' כ' ג"כ ליתא. ובאור זרוע בח"א הנ"ל הגיהו המגיהים: רבינא אמר אסור. וזה ללא צורך והמלות רבי אבינא אמר אסור איתא באו"ז ח"ב סי' שמ"א. ומי יודע אם לא נוכפו שם מהמגיהים. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' ה' בשם ר' משה ברבי חסדאי וכיוצא בזה מצינו בירוש' דאסרי רב הונא ורב אבינא ליתן פרוטות בתוך בגד צמר שהוא לביש בו ולקישור סביב הפרוטות חוט של פשתן וכו' עכ"ל.

פ"ט ה"ה ר"י בר אחא בשם ר' יסא. בהגהת אשרי הנ"ל בשם ר' אסא. ובאור זרוע הנ"ל כגירסת הדפוס.

פ"ט ה"ו במשנה ובלבד שלא וכו'. בכת"י מהמשנה הנ"ל ליתא מלה ובלבד.

פ"ט ה"ו ניתני שעז וכו'. בפי' הר"ש בתו"כ קדושים פ"ב והביא רבינו יצחק בר"ש ראיה מגמרא דכלאים דמדקדק התם וקאמר וליתני שוע (ניתני שעז) ולא לתני טיו (טני) וכו' עכ"ל ובילקוט עה"ת ר' תתקל"ב מובא ג"כ הירושלמי ושם הגי' ניתני שוע ולא ניתני נוז. ובפי' הר"ש בכלאים כאן ניתני שוע ולא נתני טווי ובפי' מהר"י קורקוס בה' כלאים פ"י ה"ב וסיוע מצאתי לרבינו בירושלמי שאמרי שם ונתני שנוז (שוע) ולא נתני טווי.

פ"ט ה"ו אילו תנינן שעז. בפי' הר"ש בת"כ הנ"ל אלו תנינן שוע (שעז) ולא תנינן טווי (טני) הוי אמינא טווי (הא טווי) מותר. ועי' בפי' הר"ש בכלאים כאן.

פ"ט ה"ו נתני שעט ולא נתני נוז. בילקוט הנ"ל ניתני שוע ולא נתני נוז. וכן הוא בפי' הר"ש הנ"ל ובתשב"ץ ח"ב סי' ד' וכן בירושלמי דאיתא התם ניתני שעט ולא נתני נוז אלו כן הוינא וכו'. ובתשב"ץ ח"ג סי' שכ"ד ובירשלמי מתבאר כדברי הראשונים ז"ל דאמרי' התם נתני שעט כלומר למה כתבה התורה שעטנז היה די שתכתוב שעט לאסור שוע וטווי למה הוסיפה נז.

פ"ט ה"ו הא לנו"ז מותר. בפי' הר"ש הנ"ל הוה אמינא נוז מותר. וכן הגיה לעווי (ח"ג צד 354) מרעתו. ובתשב"ץ ח"ב הנ"ל הוינא אמרינן נוז מותר.

ושם

ושם בח"ג הנ"ל והשיבו אלו כן כלומר אם לא כתבה אלא שעט ולא כתבה נז הוינא אמרינן נוז מותר כלומר שאם הבגד הוא נוז יהא מותר ומתניתין לא אמרה כן ובפי' שנינו נוז אסור וכו'.

פ"ט ה"ו מתנית' לא אמר כן. בסמ"ג לאווין רפ"ג אמנם בירושלמי וכו' ומתניתא לא אמרה כן. ובתשב"ץ ח"ב הנ"ל כגיר' הדפוס.

פ"ט ה"ו אלא פיפ של צמר ושל פשתן. בילקוט הנ"ל אלא אפילו של צמר. ועי' לעיל במשנה. ובתשב"ץ ח"ב הנ"ל אלא פיפ של צמר אסור בשל פשתן מפני שחוזרין לאריגה. ושם בח"ג הנ"ל שהרי שנינו פיף של צמר ושל פשתן אסור מפני שחוזר לאריג כלומר לזה הוצרך לכתוב שעטנז לפרש כי האריג הוא אסור משום כלאים עכ"ל.

פ"ט ה"ו ושל פשתן אסור. וכן הוא בפי' הר"ש הנ"ל. אבל במשנתינו כתוב פיפ של צמר בשל פשתן אסור. ובסמ"ג שם אלא פיפ של צמר ושל פשתן אסורין (אסור) וכו' וצריך להתיישב בפירוש הירושלמי עכ"ל.

פ"ט ה"ו ניתני טנז ולא נתני שע. בפי' הר"ש בתו"כ הנ"ל וניתני נוז (טנז) ולא נתני שוע (שע) אלו תנינן נוז (טנז) ולא תנינן שוע הוינא אמרינן (אמרין) הא שיע (שע) מותר. ובילקוט ניתני טוי ולא נתני שוע.

פ"ט ה"ו מפני שהן שועין. וכן הוא במשנה דלעיל. ובפי' מהר"י קורקוס הנ"ל הלבדיים אסורים מפני שהם שועים וכלאים (ליתא) ע"כ בירושלמי ופירוש ניתני כלומר יאמר הכתוב וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ו משיחות של ארגמן אסורות. לפנינו במשנה ט' משיחות של אריג. וע"ש

פ"ט ה"ו מ"ד אסורות וכו'. באור זרוע ח"א סי' ש"ג וכן מוכח בירושלמי דקתני עלה וכו' מאן דאסר כגון אלין טרסיים (טרסייה) דו (דהוא) מכפת בי' מן דמתני' (צ"ל באו"ז מן דמתיר) דו שנץ וכו' ע"ש שמפרש המאמר. ובשו"ת הרשב"א ה"ג סי' רכ"ו וכדגרסי' נמי התם בירושלמי וכו' מאן דאסר כגון אילין טורסיא דהוא מכפת ביה מאן דמתיר דר ישנץ וכו'. ולפנינו בשנוים ובב"י (טור יו"ד סי' ש) וכדגרסינן נמי התם בירושלמי וכו' מאן דמתיר דו שנץ גרמיה והוא נחתא לה פי' וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ו דהוא שנץ גרמיה והיא נחתא לה. בעין זה בירושלמי לעיל הלכה ה' וירושלמי מגילה פ"ג ה"ה שכן הוא שניץ ונחת וכו'.

פ"ט ה"ז במשנה הבדסים והברדסים. בערוך ערך בדס הבדסין והברדסין. ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' י"ב הברסין והברדסין והדולמטקינן. ובפי' רה"ג בכלים פכ"ח משנה ח' וכבר מפורשין הן בתוספתא וכו' אלו הן הרכים כגון הבירסין והבירדסין וכו' ע"ש ולפנינו בתוספתא כלים ב"ב פ"ה הגי' משונה.

פ"ט ה"ז במשנה לא ילבשם עד שיבדוק. בערוך ערך דלמטיקיון לא ילבש בהן עד שיבדק. וכעין זה במתניתא דבני מערבא. ובכפו"פ פנ"ט לא ילבש מהן.

פ"ט ה"ז במשנה אף הבאים וכו'. בה' כלאי בגדים להרא"ש וכן באו"ז סי' ש' ובכפו"פ פנ"ט ליתא מלת אף וכן הנכון. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' ח' כלים (ליתא) הבאים ממדינת הים וכו'. ובשטה מקובצת ביצה י"ד ע"א שנינו בפרק בתרא דכלאים ר"י אומר כלים הבאים ממדינת הים אין צריך בדיקה.

פ"ט ה"ז במשנה שחזקתן בקנבס. בה' בגדים להרא"ש מפני שחזקתן של קנבוס. ובמתניתא דבני מערבא בקינבס. ובשו"ת מהר"ח או"ז הנ"ל לפי שחזקתן מן הקנבוס. ובשטה מקובצת הנ"ל מפני שחזקתן מן הקנבוס.

פ"ט ה"ז במשנה ומנעל של זרד. בערוך ערך מנעל וערך זרד ומנעל של זרד. ובפי' הר"ש והרא"ש בכלאים כאן ובאו"ז סי' ש"א ושם ח"ב סי' שמ"א הגי' זרב. וכן בראב"ן סי' קט"ז. אבל בפי' הר"י במ"צ בכלאים כאן מנעל של זהב. והגיהו שם המגיהים זרד. אבל זה ללא צורך כי בגי' הר"י במ"צ כן היה גם לפני הרא"ש בה' כלאי בגדים (בפ"ח דנדה) סי' י"ב. ועי' בהשגות הראב"ד ה' כלאים פ"י הט"ז וברדב"ז שב.

פ"ט ה"ז: הלכה ז' רבי חנינה וכו'. בד' וויניציא נרשמו ההלכות כאן שלא כסדרן.

פ"ט ה"ז אלא הכין והכין. עי' מ"ש בזה באהבת ציון וירושלים בשבת צד 102.

פ"ט ה"ז טעמא דרבי יוסי. בד' זיטאמיר: דרבי יהודה, וכצ"ל.

פ"ט ה"ז מה רבי יודה בר' אליעזר וכו'. בפי' הר"ש ובמהר"י במ"צ גרסינן בירוש' מה ר' יהודה בר"א וכו' אמר עולא (לפנינו בטעות רבי עוירא) טעמא דר"א וכו' פחות מכאן (מיכן) מסתתר (בפי' ר"י במ"צ לא מסתתר כלומר ואפילו ר"א מידה הכא וכו') וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ז על ידי שלישי. בפי' הר"ש כאן ליתא ג' מלות אלו.

פ"ט ה"ז יא שנו אלא שק וכו'. באור זרוע ח"א פי' ש"ד וקצת יש ראיה לדברי מהירוש' דאמר עלה בגמרא ר' סימון בשם ריב"ל לא שנו אלא שק אבל (הא) סל לא אשכח תני הסל והשק והקופה מצטרפין לכלאים (בכלאים) פי' חזר בו מתוך הברייתא שמצא וכו' ע"ש. ובשו"ת הרשב"א סי' רפ"ה וסל וקופה הוה בעי למימר בירוש' דשרי לפי שרגילין להחליק זה מזה יותר משק וקופה ואפילו הכי מסיק דאסור עכ"ל. וכן מיבא הירושלמי בפי' הר"ש ור"י במ"צ בכלאים כאן. ובפי' הר"ש בתו"כ קדושים ספ"ב והתם (בירושלמי) היה רוצה לומר כי הסל אינו מצטרף מפני שהוא ארוג נקבים וחורין גדולים ואין הנאתו הנאה אשכח דתני שגם הסל מצטרף עכ"ל.

פ"ט ה"ז ר' ירמיה בעי הוא ובנו וכו'. בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ו (ליוורנו הלק"ת) והיה מביא ראיה מן הירושלמי דגרסי' התם בעי רבי ביבי (ר' ירמיה) אב (הוא) ובנו מהו שיצטרפו לכלאים (בכלאים) היאך הוא אבוה (היאך עבידא הוא) לביש (לבישׁ) מנין (מאנין)· דעמר ובניה היא לבוש מני' דכתיב ועגל על תרויהון מהו שיצטרף וכו' וע"ש וב"בי (טור יו"ד סי' ש') ובתשובות הרשב"א מצאתי וכו' מן הירושלמי דגרסי' התם בעי בר ביבי (ר"י) אבא ובני וכו' עכ"ל וכנראה שכוון לתשובת הרשב"א הנ"ל שהיתה לפניו בשנויים.

פ"ט ה"ז נסב פיסקי דאמ' וכו'· באו"ז ח"א סי' ש"ג עוד אמר התם (בירושלמי) היא ובנו וכו' נסב פיסקי דעמר (דאמ') ועגלה על תרוויהון (תריהן) אמר ר' יוסי ההוא בו (היהן נו) נשוך. ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' י"ח ירושלמי ר' ירמיה בעי וכו' נסב פסקי דעמר (כגי' האו"ז) ועגל (ועגלה) על תרויהון אר' יוסי וההן בו נשוך פי' שחבר מאני דעמר שעליו ומאני דכיתן שעל בנו וכו' ע"ש. ובפי' הרא"ש בכלאים כאן (בס' פי שנים) מובא הירושלמי בשנויים אחרים.

פ"ט ה"ז הוא עצמו וכו'. באור זרוע הנ"ל הוא עצמו וכו' אמר ר' יוסי ההוא בו (וההן נו) נשוך פי' נשוך ע"י תפירה או ע"י קשירה וכו' עכ"ל. ובה' כלאי בגדים להרא"ש ר' חגי בעי הוא עצמו מהו שיצטרף לכלאים (בכלאים) דאיך עבידא היה (הוא) לבוש דרדסיה דעמרא בחדא ריגלא ודרדסי' דכיתן בחדא ריגלא אמר ר' יוסי וההן בו נשוך כלומר שחברו יחד מנעל של צמר שברגל זה למנעל של פשתן שברגל זה וכו'· ובס' אדם לר"י (נתיב י"ט ח"ב) וכן אם הוא לבוש צמר ברגל א' וכו' כל זה בעיא ולא איפשטא בירושלמי וכו' עכ"ל. ובפי' הר"ש בכלאים כאן: היה לבוש דרדסין וכו' דרדסין פי' בתי רגלים וכו' עכ"ל ובאגודה ירושלמי היה

לבושא

לבושא דדרסא דעמר ולבושא דדרסא דכיתנא אמר ר׳ יוסי מהו בו נשוך וכו׳ ע״ש.

פ״ט ה״ז דרדסין דעמר. כפי׳ הר״ש כרדסין דעמר וכו׳ וברדסין דכיתן וכו׳. ובשו״ת הרשב״א ח״ג סי׳ רפ״ו לפי שבירושלמי אמרו היאך עבידא דרדסין דעמר בחדא רגליה (ריגלייא) ודרדסין דכיתן בחדא רגליה אר״י והדין בו (וההן נו) נשוך. ועי׳ לעיל. ובב״י (טור יו״ד סי׳ ש׳) היך עבידא דרדסין (כגי׳ הר״ש) דעמר בחדא ריגלא והרדסין דכיתן בחדא ריגלא.

פ״ט ה״ז לא צורכא ולא היו בראשי וכו׳. כפי׳ הרא״ש בכלאים: לא צורכה פי׳ לא צריכי כי האבעיא אלא לזה היה לו (ולא היו, יבד׳ ויטאמיר דלא היו) בראשו פצעים ועל אחד וכו׳. ובשו״ת הרשב״א ח״ג סי׳ רכ״ו הגי׳: לא צריכא דלא (צירכא) ולא כלומר בתמיהא וכי זה נשוך אלא לא צריכא למימר דלא ועוד שם (בירושלמי) הוי בראשו (כגי׳ הרא״ש) פצועות וכו׳ עכ״ל וכן הוא בב״י הנ״ל.

פ״ט ה״ז סיפליני דמרטיט וכו׳. במוסף הערוך ערך ספליני ירושלמי סוף דמס׳ כלאים יהב ספליני דמרטוט דעמר על הדא וספלני (דספלני) דמרטוט וכו׳ ע״ש. ובתוספתא כלאים פרק ה׳ מפורש: איספלנות וכו׳ אין בהן משום כלאים. ובאור זרוע ח״א סי׳ ש׳ תניא בתוספתא וכו׳ איספלנית מלוגמא ורטיה אין בהן משום כלאים איספלנית פי׳ בערוך רטיה וכו׳ ע״ש ובשו״ת הרשב״א ח״ג סי׳ רכ״ו יתיב ספליני דסמרטוט (דמרטיט, ובד׳ ויטאמיר סמרטוט) דעמר על הדא וספליני דסמרטוט דכיתן על הדא אמר ר״י וכהן דו נשוך וכו׳ עכ״ל ולפנינו בשנויים. ועי׳ בב״י הנ״ל.

פ״ט ה״ז אין לך אסיר אלא נשוך בלבד. באור זרוע סי׳ ש״ד מובא תשובת ר׳ שמשון בן אברהם ובסוף התשובה מסיים: ובשיטה אחרונה (פי׳ בשורה האחרונה) עושה (הירושלמי) כלל שאומר אין לך אסור בכלאים (ליתא) אלא נשוך בלבד עכ״ל וכפי׳ הרא״ש הנ״ל ומסיק דאין זה נמי נשוך שאין הרטיות מחוברים על ראשו עד שנושרין מן הראש עכ״ל.

פ״ט ה״ח במשנה אין אסיר משום כלאים. כפי׳ הר״ש משאנץ בתו״כ קדושים פ״ב ממתניתין דכלאים דתנן אין חייבין על כלאים אלא על טוי ואריג שנאמר וכו׳ וכן הוא בתוס׳ יבמות ד׳ ה׳ ע״ב ד״ה עד ובתוס׳ הרא״ש נדה ד׳ ס״א ע״ב. וכר״ן ביצה סי׳ התע״ג אלא טווי ואריג (ואריג).

פ״ט ה״ח במשנה שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. בס׳ הישר לר״ת סי׳ תקמ״ד ויש שמשבשין שיע או טווי או נוז ולאו מילתא היא וכו׳ ע״ש ובפיהמ״ש להרמב״ם כאן.

פ״ט ה״ח במשנה ר״ש בן אלעזר אומר. בתשובת הגאונים (זכרון לראשונים סי׳ מ״ט) ובערוך ערך שע הסיע ר׳ אלעזר וכו׳ ואמר המלוז וכן הוא בשו״ת לרב האי גאון (בבית נכות ההלכות ח״ב צד 49). ובשו״ת בנימן זאב סי׳ רפ״ב ור׳ אליעזר הסיע הנ״ן ללמ״ד ופירשו דבר המליז את ישראל מאביהן שבשמים כלומר מרחקן וכו׳ עכ״ל ובפי׳ הרא״ש (בה׳ כלאי בגדים) ר׳ שמעון אומר. ובסמ״ג לאוין רפ״ג ר׳ ישמעאל ברבי אלעזר אומר. הסדר הדורות (צד 251) הביא ר׳ ישמעאל בן אלעזר. ולא זכר מגי׳ הסמ״ג כאן. אבל נראה כי ר׳ ישמעאל בן אלעזר לא היה ולא נברא כי מה שהביא הסה״ד משבת ל״ב ע״א הגי׳ הנכונה שם בגי׳ כת״י מהגמרא ר׳ שמעון בן אלעזר עי׳ דקדוקי סופרים שם. ומה שהביא מירושלמי פ׳ הרואה הלכה ג׳ (צ״ל ב׳) גם שם צ״ל ר׳ שמעון בן אלעזר כמו שהוא נשנה בירושלמי ע״ז פ״ג ה״ו (בדו״ו). ומ״ש בסדר הדורות הנ״ל תוספתא כלאים פ״ג (צ״ל פ״ד). אולם בהוצאות צוקערמאנדל שם הגי׳ ר׳ שמעון בר״א אומר אם היה

מפסיע

מפסיע וכו' (וכגי' הסדר הדורות בהתוספתא כן הוא בבית אבות להמאירי ר' ישמעאל בן אלעזר כלאים פ"ד ה'). ומ"ש בסה"ד הנ"ל הלך ר' מתיא בן חרש אצלו. ביון לאדר"נ פרק כ"ט הלך ר' מתיא ב"ח אצל ר' ישמעאל בן אלעזר וכו' אבל שם הגי' הנכונה זצל ר' אלעזר הקפר עי' מ"ש שם הרב הג' רש"ז שעכטער ני'.

פ"ט ה"ח במשנה נליז ומליז. תו"כ קרושים פ"ב. ובתוס' נדה ד' ס"א ע"ב ד"ה שיע כדאיתא במשניות נוז (ליתא) נלוז ומליז היא לאביו שבשמים. ובר"ן ביצה סי' תתע"ב דתנן התם נלוז הוא (ליתא, ובמתניתא דבני מערבא ומלין הוא) ומליז עליו אביו שבשמים. ובס' יראים הנדפס מכת"י סי' של"ג רשב"א אומר נו"ן ולמ"ד מתחלפין ונלוז ומליז הוא לאביו שבשמים. ובכפתור ופרח פרק נ"ט נלוז ומליז הוא את אבינו (אביו) שבשמים. ובס' הישר לר"ת סי' ב' וכן מוכח בספרי דאמר נוז נלוז מליז וכו'.

פ"ט ה"ט במשנה הלבדין אסורין מפני שהן שועין. בשערי תשובה סי' ס"ג ובמשנתינו שנינו הלבדין אסורין מפני שהם שועים. וכן הוא בכפתור ופרח פרק נ"ט ובתו"י יומא ס"ט ע"ב ד"ה בגדי.

פ"ט ה"ט במשנה פיף של צמר. בה' כלאי בגדים להרא"ש סי' י"ג סיף (פיפ) של צמר ופשתן (וכן הוא בדו"ו אבל לא בד' זוטאמיר) בגמרא ה"ו פיף של צמר ושל פשתן (אבל במשנתינו של צמר בשל פשתן) אסור מפני שהן חוזרין לאריג (באריג, ובד' ויטאמיר לאריג) סיף הוא חוטין גסין וכו' ונקרא סיף וכו' עכ"ל ובמעדני יום טוב שם ובמשנה הגי' פיו והוא ג"כ לשון פה ושפה עכ"ל ובשו"ת מהר"ח או"ז סי' נ"ד תנן פיף של צמר ושל (בשל, וט"ם הוא) פשתן אסור מפני שהן חוזרין לאריג ופי' הר' משה בר' חסדאי וכו' והביא ראיה מן הירושלמי וכו' ע"ש. לעיוי ח"ד צד 42 לא העיר על כל מה שכתבנו.

פ"ט ה"ט במשנה משיחות של אריג אסורות וכו'. בכפתור ופרח פרק נ"ט משוחות של ארגמן אסורות. ובה' כלאי בגדים להרא"ש סי' י"ג ר' יוסי אומר משוחות של ארגמן וכו'. ובסמ"ג לאווין רפ"ג דתנן רי"א משיחות של ארגמן. וכן הוא ביראים סי' של"ג. ובאגודה (מס' כלאים) מתיחות (משיחית) של ארגמן וכו'. ובמתניתא דב"מ משיחות של וכו'. ובכת"י מהמשנה הנ"ל משיחות של ארגמן.

פ"ט ה"ט במשנה לא יקשור סרט וכו'. בספרי תצא סי' רל"ב ר' חנינא בן גמריאל אומר מנין שלא יסרוק סרק (עי' לקמן) של צמר וכו'. וכן הוא בתוספתא כלאים פרק ה' (בהוצאת צוקערמאנדל). ובסי' יראים דנדפס מכת"י סי' של"ג ואין ליתר דהלכה כר' חנינא וכו' דר' יוסי קתני לה דר' יוסי איירי לעיל וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ט במשנה לא יקשור סרט של צמר. בכפתור ופרח פרק נ"ט לא יקשור סרט וכו' נ"א סרק עכ"ל ובתשובת רב שרירא גאון (בהחוקר צד 257) לא יקשור סרק של צמר וכו'. ובפי' המיוחס להראב"ד בתמיד פ"א ושמעתי שהר' יב"א הלוי זצ"ל הביא ראיה בתשובתו מההיא דפרק בתרא דמס' כלאים דתנן לא יקשור פרט (סרט) של צמר וכו' פי' לשון פרט פי' בערוך שהיא מעביתות של צמר ופשתן (לפנינו בערוך ערך סרט ושם הגי' מעבותות של צמר) וכו' ופרט קורא אותו בלשון משנתינו מפני שהרוב מציירין כעין פירט' וכו' ע"ש. ואולי הוא ט"ס בדברי המפרש המיוחס להראב"ד. שוב ראיתי בפי' הראב"ד לתמיד הנדפס בפראג תפ"ה ד' י"ד ע"א וגם שם הגי' לא יקשור פרט וכו' ע"ש ובשו"ת הרשב"א סי' רפ"ח וסי' ש"ס לא יקשור סרק של צמר ושל (כגי' הראשונים הנ"ל) פשתן וכו'. וכן בה' כלאי בגדים להרא"ש סי' י"ג. ובשו"ת הרא"ש כלל ב' סי' ה' ואע"ג דשנינן בפ"ט דכלאים לא יקשור

סרין

סדין (סרט) של צמר וכו׳. ועי׳ בשו״ת רש״ג הנ״ל. ובשו״ת מהר״ח או״ז סי׳ ה׳ דתנן וכו׳ לא יקשור אדם (ליתא) סרט של צמר בשל פשתן לחגור בה (בו) מתניו אעפ״י שרצועה (שהרצועה) באמצע רצה לומר שבשני ראשי הסרטין יש רצועות וכו׳ ע״ש ובאשכול ה׳ ציצית צד 101 כדתנן לא יקשור סרק של צמר. וכן בירא״ם הנדפס מכת״י סי׳ של״ג. אבל בשטה מקובצת בביצה י״ד ע״ב וגדולה מזו שנינו לא יקשור סרטי של פשתן וכו׳.

פ״ט ה״ט במשנה שהרצועה באמצע. באשכול הנ״ל להאי סרק של צמר וש״פ ובני׳ דראשונים הנ״ל ושל פשתן) ורצועה ביניהם לא יקשור דאסור מ׳ מראית העין עכ״ל ולפנינו במשנה ליתא לזה שאסור משום מראית העין. ובפי׳ רבינו חננאל בשבת ד׳ פ״ה ע״ב ורובה דמילי כלאים תלינן במראית העין עכ״ל ובשו״ת ר״י אבן מגש סי׳ כ״ו שאיסור כלאים במראית העין תריא עכ״ל ועי׳ לעיל פ״ט ה״ב ומ״ש לעיל פ״ב צד 19.

פ״ט ה״י במשנה התוכף תכיפה וכו׳, בשו״ת הג׳ (חמדה גנוזה סי׳ צ״א) מדקאמרינן התוכף תכיפה אחת אינה חיבור כלומר אינו קשר של קיימא וכו׳ ע״ש.

פ״ט ה״י במשנה עשה שני ראשיה בצד אחד. בה׳ כלאי בגדים להרא״ש סי׳ י״ז עשה שני ראשיה לצד (וכן במתניתא דבני מערבא ובשו״ת הרשב״א ח״ג סי׳ רכ״י ובפי׳ ר״י במ״צ בכלאים ספ״א) אחד ויש בה משום כלאים והשומטה בשבת חייב. וברמב״ם ה׳ כלאים פ״י הכ״ד בגד צמר שחברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת אינו חיבור. ובפי׳ מהר״י קורקוס שם ואפשר לפרש עוד שדעת רבינו לפרש עשה שני ראשיה כאחת שכן נראה שגרס במשנה וכו׳ ע״ש. ובב״י טור יו״ד סי׳ ש׳ ראשיה לצד אחת וכו׳.

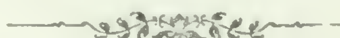
פ״ט ה״י במשנה והשומטה בשבת חייב. בפי׳ ר״י במ״צ בכלאים ספ״א והשומטה בשבת פטור.

פ״ט ה״י במשנה עד שתשלש. באור זרוע סי׳ ש״ו עד שישלש. וכן במתניתא דבני מערבא ובכת״י מהמשנה הנ״ל ובפי׳ ר״י במ״צ הנ״ל.

פ״ט ה״י במשנה והשק והקופה. בשו״ת הרשב״א סי רפ״ח השק והקופה וכו׳ ע״ש. ובאו״ז ח״א סי׳ פ״ג אות י״ח כדתנן סוף מס׳ כלאים השק והקופה מצטרפין בכלאים (לכלאים) וכו׳ ע״ש. ובסוף המס׳ כלאים הנני מזכיר את הקורא הלומד למ״ש לעיל בכמה מקומות בהערותי שחסרות הנוסחאות במס׳ כלאים לפנינו. ואוסיף עוד להעיר שלפני רוב הראשונים כמו רבינו גרשום מאור הגולה והרמב״ן והרשב״א ועוד גרסו בבבלי בבא בתרא ד׳ ג׳ ע״א דתנן מחיצת הכרם שנפרצה אומר לו וכו׳. וכן הוא לעיל בב״ב ד׳ ב׳ ע״א (עי׳ דקדוקי סופרים שם). וזה מראה שהיה זה לפני רבותינו הראשונים הנ״ל במשנה במס׳ כלאים ולפנינו ליתא זה ובפירש״י עירובין ד׳ ג׳ כע״ב דתנן כמה עבודת הכרם מלא ד׳ אמות כמלא בקר וכליו שהיו בוצרים אותה בשוורים ובעגלות וכו׳. ובגליון בגמ׳ שם מציין ע״ז: כלאים פ״ו מ״א. אבל לפנינו ליתא שם זה. ואין זכר במס׳ כלאים ממ״ש כמלא בקר וכלים. ובבבלי בבא בתרא ד׳ כ״ו ע״א תנא ארבע אמות שאמרו כדי עבודת הכרם. ובפי׳ רגמ״ה שם כדי עבודת הכרם כדי כלי בקר וצמדו וכו׳. ולא זכרו מהמשנה שהביא רש״י הנ״ל? ובתוס׳ בבבא בתרא ד׳ י״ח ע״א ד״ה יתני הוי ליה למינקט כדי עבודת האילן אלא נקט עבודת הכרם לפי שנזכר לשון זה במסכת כלאים וכו׳ עכ״ל ולפנינו במס׳ כלאים ליתא הלשון עבודת הכרם ובשטה מקובצת בביצה ד׳ י״ד ע״ב ד״ה וכתב והרא״ה פירש דהא דירושלמי לא אתמר על משנת כרים וכסתות אלא על הא דתנן דתם (בכלאים) פשתן שצנעו בהו, וכו׳.

וכן

וכן הוא בחי' הרא"ה ביצה שם. ולפנינו בכלאים ליתא ממשנה המאמר: פשתן שצבעו וכו' ורק היא ברייתא בפרק ט' ה"ב. וכן מ"ש בחי' הרשב"א בחולין ד' י' ע"ב עד אחד נאמן באיסורין ופירש"י ז"ל דבל אחד האמינתו תורה דכתיב ושחט את בן הבקר וכו' וגרסי' בירושלמי במס' כלאים שאם אין אתה אומר כן אין לך אדם מתאכסן אצל חבירו עכ"ל וזה ליתא לפנינו במס' כלאים. ובאהבת ציון וירושלים לשביעית צד 70 העירותי שחסרות במס' שביעית כמה עיקרי דינים הנוגעים לשביעית ונזכרו במס' אחרות. וכמו זה רואים במס' כלאים הנה בירושלמי פאה פ"א ה"ד (ד"וו ט"ז ע"ג שורה ט') תני זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת והזורע וכו'. והכוונה להוספתא כלאים פ"א (הוצאת צ"מ שורה 19) זורעין זרעוני אילן כאחת וע"ש גי' כתבי יד אחרים. ולפנינו במס' כלאים לא נזכר מהתוספתא הנ"ל כלום. והאם לא היתה ראויה להזכיר בגמרא כלאים בפרק א' על משנה ז' אין מביאין אילן באילן ירק וכו'? ובירושלמי סוף ערלה והכלאים מדברי סופרים וכו' חד בר נש זרע הקליה שעורין ולפת עבר חנן גוביתא (בירושלמי שבת פ"ה ה"א (ד"וו ז' ע"ב שורה כ"ה) חנין מגופתיה אמר קומי שמואל) ועקרין אתא עובדא קומי שמואל וקנסיה דתני אין עושין עם ישראל בכלאים וכו'. ומ"ש דתני הכוונה לתוספתא כלאים פ"ב (הוצאת צוקער מאנדל) אין עושין עם ישראל (בתוספתא שעם הרי"ף ווילנא תרכ"א) הגירסא בטעות: אין עושין עם הגוי וכו'. והגר"א ז"ל לא הגיה כלל) בכלאים וכו'. ולפנינו במס' כלאים לא נזכרה מדין זה בשום מקום. וגם כן לא נזכר מהעובדא עם חנן מגובתא ושקנסיה שמואל. ומקומו הראוי להזכיר היה במס' כלאים פרק ח' ה"א? (גם לא נזכר בבבלי קדושין ל"ט ע"ב מהעובדא הנ"ל ומפסק דין של שמואל?) כן נזכר בירושלמי ערלה הנ"ל התוספתא כלאים פרק ב' תני אין עושין עם הגוי בכלאים בין בכלאי הכרם בין בכלאי זרעים (בתוספתא הוצאת צוקערמאנדל ליתא ו' מלות אחרונות ובהתוספתא עם הרי"ף הגיה כן הגר"א. אבל לפי הנראה לא היו המלות האלו לפני הראשונים עי' תוס' ע"ז ד' ס"ג ע"ב ד"ה האי) אבל עיירות המובלעות בא"י וכו' וגם מזה הדין אין זכר במס' כלאים? והאם לא היה מקומה להזכיר התוספתא הנ"ל בכלאים פרק א' ה"ד? והרישא דהתוספתא הנ"ל גוי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק וכו' מובאה באמת בירושלמי כלאים שם!

מס' מעשרות:

פ"א ה"א במשנה וגידוליו מן הארץ. בילקוטי מכילתא (דברים) מיכיה: ומתקיים במוכנס וע"ש ובבבלי שבת ד' ס"ח ע"א תנן כלל אמרו במעשר וכו' ואילו לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום לא תנן. ובירושלמי שבת פ"ז ה"א שהמעשרות חלין בין עד דבר שמכניסו לקיום וכו'.

פ"א ה"א במשנה ועוד כלל אחר אמרו. בבבלי שבת ס"ח ע"א והא גבי מעשר דקתני כלל אחר ולא וכו' ובתוס' שם ד"ה והא עוד כלל אחר אמרו וע"ש ובראב"ן ד' קמ"ו ע"א דהכי קתני כלל גדול אמרו במעשרות וכו' ועוד כלל אמרו כולה דכי האי גוונא תנן במס' מעשרות וכו' עכ"ל.

פ"א ה"א במשנה כל שתחילתו אוכל וכו'. בפירש"י סוכה ל"ו סע"ב כדתנן לה בפ"ק דמעשרות כל שתחילתו וסופו אוכל אע"ב ששומרו (במתניתא דבני מערבא

שהוא

שהוא שומרו) במחובר (ליתא) להוסיף אוכל חייב בין (ליתא) גדול בין (ליתא) קטן וכל שאין תחלתו אוכל (אבל) וסופו אוכל אינו חייב עד שיעשה אוכל עכ"ל.

פ"א ה"א במשנה אבל סופו אוכל. ג' מלות אלו לא היו בהמשנה לפני הכפו"פ פכ"ז.

פ"א ה"א כלל אמרו בשביעית. צ"ל כלל אמרו במעשרות. וקאי על מתניתין.

פ"א ה"א כתיב עשר תעשר וגו'. בתוס' בכורות נ"ד ע"א ד"ה ושאני ובירושלמי דריש פרק מס' מעשרות משמע קצת דקרא דדרשינן מיניה חיוב מעשר בפירות וקטנית דרשה גמורה היא דאמר התם עשר תעשר וכו' ע"ש ובפי' הרמב"ן על התורה (דברים י"ד כ"ב) ואין מין אחד בכל הזרעים וכו' חייבין מן התורה כלל לא בתרומות לא במעשרות ויש ברייתות שנויות בתורת כהנים ובספרי לאסמכתות יהן מוטעות אבל הדבר המתבאר בגמרא מן התלמוד בבלי והירושלמי ופשוטו של מקרא וכו' ע"ש.

פ"א ה"א את כל תבואת זרעך ריבה וכו'. בכת"י לר"ש סירילייו ז"ל כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך הייתי אומר כל הדברים יהו חייבין במעשרות ת"ל תבואת זרעך אין לי אלא תבואה מנין אף הקטנית ת"ל את כל ריבה, וריבה זרעוני גינה שאין נאכלין כתיב תבואת זרעך ואכלת יכול אף הירקות כתיב היוצא השדה שנה שנה הא כיצד של מבותים דבר שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ.

פ"א ה"א אית דבעי מישמעינה. בכ"י רש"ס ואית דבעי נשמעינה מן הדא עשר תעשר את כל כלל תבואת זרעך פרט וכו'.

פ"א ה"א זרע שום וכו', בתוס' בכורות ד' נ"ד ע"א ד"ה ושני לרבות שום ושחלים וגרגיר (וגרגר) עכ"ל ובתוס' רה"ש ד' י"ב ע"א ד"ה תנא לרבות זרע שום וגרגיר.

פ"א ה"א או יכול שאני מרבה לוף העליון. בתוס' בכורות הנ"ל יכול שאני מרבה אף העלין (לוף העליון) זרע כרשינין (כרישין) וכו', ובתוס' רה"ש הנ"ל יכול שאני מרבה זרע (ליתא, ואיתא בתו"כ בחוקותי פ"ח) לוף העליון וכו'.

פ"א ה"א יכול שאני מרבה החרובי וכו'. בתו"כ בחוקותי פ"ח הגי' או יכול שאני מרבה החרובה שקמה (שיטה) וכו'. ובפי' הר"ש משנ"ץ שם הגי' חרובי שיטה וצלמונת וכו' מקומות הם וכו' עכ"ל ובפי' הר"ש במעשרות הגי' בירושלמי שיקמי צלמונה, ובתו"כ הביא בגי' שיטה וצלמונה. ובתוס' בכורות הנ"ל או יכול שאני מרבה החרובי וכו' והחרובי גירמה (גרורה) ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ (פירות האילן), ובתוס' רה"ש הנ"ל כנוסח הדפוס. וברדב"ז ה' מעשר פ"א ה"ט ירושלמי וכו' וחרובי גדורה (ובערוך השלם ערך גדר ואולי גדורה בריש מעשרות וכו' אחת היא עם גדור דכאן עכ"ל) ת"ל מפרי העץ לא כל פירות העץ ע"כ (בירושלמי) עכ"ל. וברדב"ז ה' תרומות פ"ב ה"ו ירושלמי וכו' מפרי העץ ולא כל פרי העץ. וכן בכ"י רש"ס.

פ"א ה"א ירקות מניין וכו'. אבל בתו"כ בחוקותי פ"ח סי' ט' הגי' מניין לרבות את הירקות ולמעשר (צ"ל למעשר) ת"ל וכל מעשר (ויקרא כ"ז ל) ועי' ספרי ראה סי' ק"ה. ובתוס' שבת ד' צ"א ע"א ד"ה אי דה"נ מעשר ירק מרבינן בת"כ מוכל מעשר הארץ ולאו הוי אלא אסמכתא בעלמא עכ"ל ובתו' הר"ן בר"ה ד' י"ב ע"א (ירושלים תרל"א) והכי נמי משמע בריש מס' מעשרות בירושלמי דדריש להו לכולהו מקרא בר מירקות ומסיק התם דמעשר ירקות מדבריהם והכי נמי איתא בירושלמי בסוף חלה וכו' ע"ש ובכפתור ופרח פרק ג' ומיהו כבר סמכום הכמים על דין תורה כדאמרינן בספרא וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לרבות שחלים וגרגיר וכל מיני ירקות וכן נמי בספרי וכו' ע"ש.

פ"א ה"א ירקות מניין איסי בן יהודה אומר וכו'. כפי' רב נסים גאון בברכות ד' ל"ו

ע"א

ע"א ובתחילת מס' מעשרות דבני מערבא אמרין ירקות מנין איסי בן עקביא (יהודה) אומר המעשרות לירק (לירקות) מדבריהן וכו' ע"ש ובתוס' רה"ש ר' י"ב ע"א ד"ה תנא וכן משמע בריש מס' מעשרות בירושלמי ובי' ירקות מנין איסי בן עקביא אומר המעשרות וכו'. ובשיטה מקובצת בבכורות ד' נ"ד ע"ב (בס' מזבח כפרה) וז"ל תוספות חצוניות ומיהו תימא דאמרי' בירושלמי בריש מס' מעשרות איסי בן עקיבא אומר המעשר לירקות וכו' וי"ל דס"ל להחוא תנא דלא נפקא לן ירקות לענין מעשר מקרא וכו' ע"ש. ובכפתור ופרח פרק ג' ותמה על מה שכתב טהור קודש וכו' ירושלמי אומר איסי ירקות מדבריהם וכו'. ובתשב"ץ ח"א סי' מ"ט כמו שמצינו שדורשים שם הרבה דברים שהם מדרבנן מקראי וכו' וכן בירושלמי וכו' תני איסי בן עקביא אומר מעשרות לירקות מדבריהם ובלקוטי מכילתא (מתוך מדרש הגדול) בת"י שהו"ל הגאון רד"צ האפפמאנן נ"י איסי בן עקביה אומר עשר תעשר כלל וכו' ע"ש וברדב"ז ה' תרומות פ"ב ה"ו איסי בן עקביא אומר וכו'. ובכתב יד לר"ש סירילייו ז"ל ירקות מנין ת"ל וכל מעשר ועל המלות ת"ל וכל מעשר יש נקודות עליהן ועי' מ"ש לעיל שהיא גי' הת"כ והספרי הנ"ל.

פ"א ה"א איסי בן יהודה. לפני הראשונים הנ"ל היתה הגי' איסי בן עקביא או עקיבה. והוא היא עי' מ"ש באהבת ציון בכלאים פ"ח ה"ב צד 62 —

פ"א ה"א רב חסדא אמר וכו', בכ"י רש"ס ונשמר רב חסדא וכו'. והמלה ונשמר היא פסקא דמתניתין. ורש"ס הוסיף תמיד הפסקא דמתני' על מה שישייך עלה.

פ"א ה"א רב חסדא אמר וכו' הרי זו תרומה. בחולין ד' קל"ד ע"ב וש"נ המפקיר את כרמו וכו' ופטור מן המעשרות וע"ש ובפי' הר"ש בפאה פ"א משנה ו'.

פ"א ה"א הבקיר קמת וחזר וזכה וכו'. בכת"י של ר"ש סירילייו ז"ל הגי' הבקיר קמה וכו' הבקיר שבלים וחזר וזכה בהם ועבר והפריש מהן תרומה אינה תרומה י"א מלות אחרונות ליתא לפניני.

פ"א ה"א מה בין קמה לשבלין וכו'. ברמב"ם ה' תרומות פ"ב הפקיר קמה כו' ובהשגות הראב"ד שם ומפרש בירושלמי מה בין קמה לשבלין וכו' ע"ש. וכן מובא שם הירושלמי ברדב"ז וכ"מ שם.

פ"א ה"א עבר והפריש ממנה תרומה אינה תרומה. בס' קהלת יעקב לר"י אלגאזי אות ה' ודין זה בירושלמי וכו' תרומתו (תרומה) אינה תרומה דאין תרומה חלה במחובר (ד' מלות אחרונות ליתא) וכו' ע"ש.

פ"א ה"א דאמר ר"י בשם ר"י יבא הלוי וגו', בפי' הר"ש בפאה פ"א משנה ו' וטעמא דהפקר פטור מן המעשר מפרש לקמן בירושלמי מדכתיב ובא הלוי וגו'. ובשו"ת הר"ן (סי' כ' צד 10) כמו שדרשו בספרי ובא הלוי וגו' יצא זה שיש ללוי חלק בה וכו' ע"ש, וכן הוא בספרי ראה סי' ק"ט.

פ"א ה"א אמר ר' יוחנן חבורה היה מקשה. בכ"י רש"ס ואמר ר' יוחנן חבורה וכו' עכ"ל. וכעין זה בשבת פי"ט ה"א פסחים פ"ה ה"ד וביבמות פ"ג ה"ג.

פ"א ה"א הבקר יצא ידי הכל. בד' ויטאמיר: הפקר יצא ידי בעלים.

פ"א ה"א פדה את ראשון. במשנה ערכין ד' כ"ז ע"א פתח את (כן שב במתניתא דבני מערבא ולפנינו במשנה: אתה) ראשון.

פ"א ה"א בזכה בשדה הבקר וגירוליה. בתוספתא פאה פ"ב נר שמת וכו' המחזיק במחובר לקרקע חייב בכל. ובירושלמי קדושין פ"א סה"ה מתניתא פליגא על ר"ח וכו' המחזיק בקרקע חייב בכל.

פ"א ה"א ר' יונה מפיק לשנא בזכה וכו'. כעין זה בערלה פ"א ה"ב ר' יונה מפיק

לשנה

לשנה כלי חרש עומד בפני שרשין (ובחי' הרמב"ן בגיטין כ"א ע"ב ומצאתי במס' ערלה בירושלמי פ"א ר' חזקיה חקולא (ר' יצחק בר' חקולה) בשם ר' חזקיה וכו' ר' יונה מפיק לישנא (לשנה) כלי חרס (חרש) עומד בפני שרשים בתמיה וכו' עכ"ל והמפרשים שם לא ידעו מפי' הרמב"ן ודחקו בפירושם. ובפי' הר"ש בחלה פ"ב משנה ב' וזה לשון הירושלמי וכו' רבי יונה מפיק לישניה וכו' כלומר אומרה בלשון אחרת וכו' ובאור זרוע ח"א סי' שי"ג מפיק לישני' כלו' אומרה בלשון אחר ובתמיה וכו'). ובשבועות פ"ו ובכתובות פי"ג ה"ד סה"ה ר' לעזר בשם ר' אבין מפיק לישנה וכו'. ובקידושין פ"ד ה"א ר' חזקיה מפיק לישניה וכו' ובמו"ק פ"ג ד"ה ואית דמפקין לישנא ואח"כ בא לידי הספר היקר טערמינאלאגיע (ח"ב) וכו' לידידי הרב הגדול רב"ז פראפעססאר באכער נ"י וראיתי שם צד 104 שהאריך בזה.

פ"א ה"א ר"ח ב"ר אדא וכו' בשם ר' סיסיי. בפי' ר"י במ"צ ר' חייא בר אבא (אדא) שאל לפני ר' יוחנן וכו' אמר ליה ר' יוחנן בשם ר' סימון (סיסיי) ובכ"י רש"ס וגידולי׳ מן הארץ (ג' מלות אלו הן פסקא דמתניתין והוסיף רש"ס מדעתו כמ"ש לעיל) וכו' א"ל ר' יוחנן בשם ר' סיסאי.

פ"א ה"א שאינן נזרעות ומצמיחות. בפי' ר"י במ"צ שאינן נזרעות ואינן נצמחין.

פ"א ה"א חשובות הן לאוכל. בפי' ר"י במ"צ במעשרות פ"ד משנה ו' ואמרי' בריש מסכתין מ"ט דר"ג קסבר חשובות הן לאוכל אבל ירק של תלתן אפי' ר"ג לא מחייב וכו' עכ"ל.

פ"א ה"א דתני אמר ר' יושע וכו'. במלאכת שלמה בפי': בירושלמי וכו' לאפוקי נמי מר' יהושע בן קפוסאי (ב' מלות אחרונות ליתא אבל איתא בכתב יד בתוספתא מעשרות פ"ג הוצאת צוקערמאנדל ע"ש בהערה) וכו'. ואח"כ ראיתי בכת"י ר"ש סיריליו שגרס אר' יהושע בן קבסאי.

פ"א ה"א תני כל שתחלתו אוכל ואין סופו אוכל. בכת"י ר"ש סיריליו מסיים: חייב בתחלתו. והגהתו נובע מתוספתא מעשרות פ"א (הוצאת צ"מ) כל שתחלתו אוכל וסופו וכו' חייב בתחלתו וכו'.

פ"א ה"א המקיים מלאה של אכרוע. בערלה פ"א ה"א מליאה של כרוב ובירושלמי פסחים פ"ד ה"ט אף לאכרוב ובמוסף הערוך ערך אכרוע ירושלמי וכו' מלאה של אכרוע וכו' פי' בל' ישמעאל מין עשב וכו'. ובכ"י רש"ס מליאה של כרוב.

פ"א ה"א כך אנו אומרים וכו'. בעיטור ה' שיתוף (צד מ"ב) וכך אנו אומרים לשון אתמהא היא בגמרא דירושלמי כדאי' בגמ' דערלה (המאמר מקורו במעשרות כאן ומובא בערלה הנ"ל) כך אומר ענים (כך אנו אומרים עצים) חייבין במעשר וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ב במשנה מאימתי הפירות וכו'. לעיל בסוף הלכה א' מאימתי פירות וכו'. ועי' בפי' הר"ש כאן. ובפי' הר"ש בשביעית פ"ב משנה ו' דתנן בפ"ק דמעשרות מאימתי חייבין הפירות וכו'.

פ"א ה"ב במשנה התאנים משיביחילו. במתניתא דבני מערבא משביחלו. ובבפתיר ופרח פרק כ"ו מס' מעשר ראשון פ"ק מאמתי פירות (כן במתניתא דבני מערבא וכן בפי' הר"ש עיקצין פ"ג משנה ז') חייבין במעשרות התאנים משיבחלו. ובפי' רב האי גאון בנדה פ"ה בוחל אלו ימי הנערות כדתנן התאנים משיבחילו בזרעים וכו'. וכן הוא באגודה, אבל בתוס' ריד"א ברה"ש י"ב ע"ב כדתנן בפ"א דמעשרות מאימתי הפירות חייבין במעשרות התאנים משבחילו. ובלקוטים מן ספר המליצה לר' שלמה בן ר' שמואל (הוציאו לאור ידידי הרב ר' בנימין זאב פראפעססאר באכער). צד 38 ומ' התאנים משיבחילו וע"ש בהערה.

פ"א

פ״א ה״ב במשנה והענבים והבאושין משהבאישו. במתניתא דב״מ הענבים והאבשים משיבאישו. וכן הוא לפנינו בפסקא במתניתין בריש הלכה ב׳. ובכפתור ופרח הנ״ל הענבים והבאושים משיבאישו ויש גורסים האובשים עכ״ל ובתוס׳ רה״ש ד׳ י״ב ע״ב ד״ה התבואה דתנן הענבים והבאושים מין ענבים הוא מלשון ויעש באושים ואית דגרסי הבאישים ובירושלמי גרסינן הענבים והבאישים משיבאישו עכ״ל ובפי׳ הרא״ש שביעית פ״ד משנה ח׳ תנן הענבים משהבאישו מפרש בירושלמי וכו׳. ועי׳ בפי׳ ר״י במ״צ כאן. ובפי׳ ר״י כמ״צ בשביעית שם דתנן הענבים והבאושים משיבאישו. ובערוך ערך אבש (פיזרו רל״ז) הענבים והאובשין משיבאישו. ובכ״י מהערוך (עי׳ תקיניב בס׳ הגיון שלמה) הענבים והבאושים משיבאישו בראש מעשרות עכ״ל.

פ״א ה״ב במשנה וכל האדומים. בחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ מעשר פ״ב ה״ה שם במשנה וכו׳ וכל שדרכן להאדים משיאדימו ע״כ (במשנה) עכ״ל.

פ״א ה״ב במשנה משימסו. בערוך ערך מס (ד׳ פיזרו רל״ז ורע״ז) משימאסו.

פ״א ה״ב במשנה משיטילו שאור. בערוך ערך סאור בריש מעשרות התמרים משיטילו סאור (שאור) וכו׳ ע״ש.

פ״א ה״ב במשנה הפרסקין וכו׳. בכפתור ופרח פכ״ו האפרסקים וכו׳ ובערוך ערך פרסק (פיזרו רל״ז) פרסקין משיטילו שאור (גידים) ס״א אפרסקין עכ״ל.

פ״א ה״ב במשנה והאגוזים משיעשו מגורה. בכ״י רש״ס והאגוזים והשקדים משיעשו וכו׳.

פ״א ה״ב ר״ח בר נוא אמר חיתה וכו׳. בפי׳ ר״י במ״צ כאן: רחב״א היך מה דאת אמר וגם נפשם וכו׳ עכ״ל ולא גרם המלה חיתה. ועי׳ מ״ש באהבת ציון בשביעית צד 35.

פ״א ה״ב לוקח אחת וכו׳. ברמב״ם ה׳ מעשר פ״ב ה״ב עד שיהי׳ ראוים לאבילה אחר כ״ד שעות. וברדב״ז ה׳ מעשר שם ואמרינן עלה בירושלמי וכו׳ לוקח אחת ומניחה (ומניח) אם בטלה בתוך (כדי) מעת לעת חייבת (חייבות) ואם לאו פטורה (פטורות) עכ״ל ובחי׳ מהר״י קורקוס שם ובירושלמי ר׳ תנחום בשם ר״י וכו׳ אם בשלה מעת לעת (בתוך כדי מעת לעת) וכו׳. ובב״מ שם ומ״ש וכו׳ אחר כ״ד שעות ירושלמי שם.

פ״א ה״ב ר׳ זעירא בשם ר׳ יסא. בפי׳ הר״ש ובירושלמי וכו׳ ר׳ זירא בשם ר׳ יוסי (יסא) משיקראו באושה (באישה). ובפי׳ המשניות להרמב״ם ואבשים כמו באושים וכו׳ כך פירשו גדול מגדולי הגמרא עכ״ל ובפי׳ ר״י במ״צ בשביעית פ״ד משנה ח׳ ופירש ר׳ זירא משיקראו באושה (באישה, ובד׳ זיטאמיר באושה) פי׳ וכו׳ נמצא לחולה ולענבים מבושלים מעט שם אחד להן בירושלמי עכ״ל ובערוך ערך באש ירושלמי משיקראו באושא. ובהגיון שלמה באושה.

פ״א ה״ב ר׳ אייבו בר נגרי ר׳ תנחום בר עילאי בשם ר״נ בר סימאי. בפי׳ הר״ש בירושלמי גרסינן וכו׳ ר׳ בון בר נורי ור׳ תנחום בר עילאי בשם ר׳ נחום בר נדמאי. ובפי׳ ר״י במ״צ ר׳ אבהו בשם ר׳ תנחום בשם ר׳ נחום בר׳ סימון.

פ״א ה״ב והוא שתהא חרצנה שלהן. בפי׳ הר״ש והוא שתהיה חרצינה שלהן וכו׳. ובערוך ערך באש ועוד אחר (כוונת הערוך שעוד אמורא אחר מפרש) והוא שתהא חרצינה (חרצינא בערוך השלם) שלהן ניראת מהחוץ.

פ״א ה״ב אמר ר׳ יותנן רכיב הוינא על כיתפי דסבי ושמעית קליה דר״ש בן אלעזר. כעין זה בבראשית רבה פ״ט סי׳ ח׳ אר׳ שמואל בר נחמן רכוב הייתי על כתפו של זקני ועלה מעירו וכו׳ ושמעתי את ר״ש בן אלעזר וכו׳.

פ״א ה״ב מיישא תני. שם השונה כאן חסר בסדר הדורות.

פ״א ה״ב מיישא תני וכו׳. בחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ מעשר פ״ב ה״ה ירושלמי פ״ק

דמעשרות

דמעשרות תני רמון שנקרה בו וכו׳ ע״ש איזה שנויים. ובבת״י ר״ש סירליו ר׳ מיישא.

פ״א ה״ב אשכול שבישל בו אפילו וכו׳. בדמאי פ״א ה״א דתני ר׳ ישמעאל בי ר׳ יוסי אמר משום אביו אשכול שביכר בו גרגר יחידי כולו חיבור למעשרות.

פ״א ה״ב כל אותה הרוח. ברמב״ם ה׳ מעשר פ״ה ה״ח ולא אותו אשכול בלבד אלא כל הרוח וכו׳ ובכ״מ שם אשכול שהגיע בו אפילו גרגיר וכו׳ ירושלמי שם עכ״ל.

פ״א ה״ב ענן של ציפורים. בבת״י רש״ס של צפרים. ובד״ו שם ציפוריא.

פ״א ה״ב ר״ז בשם ר׳ יסא. בח׳ מהר״י קורקוס בה׳ מעשר פ״ב ה״ה ובירושלמי ר׳ זעורא בשם ר׳. בא ובערוך ערך מס בראש מעשרות וכו׳ ר״ז בשם ר׳ יסא משיתמעך האוכל תחת ידו (ידיו) ונראה שהיא מלשון וכו׳ עכ״ל ובד׳ פיזרו רל״ז הגי׳ תחת ידיו. ובכפתור ופרח פב״ה ירוש׳ ר׳ זעירא בשם ר׳ יוסא (יסא) וכו׳.

פ״א ה״ב פלגון לבבינו. במדרש רבא במדבר פ׳ י״ז סי׳ ג׳ מהו המסו את לבבינו אמרו רבותינו מכאן שיערו הרמונים ששנו רבותינו משימסו המסו את לבבינו וכו׳ וע״ש במתנות כהונה שהביא ירושלמי דילן, ובמתנות כהונה במדרש הוית פסוק אמרתי וכן במס׳ מעשרות הרמונים משימסו משיתפרקו (משיכניסו מחצה) בד״א אחינו המסו את לבבינו עכ״ל ולפנינו בשנוי. ובערוך ערך מס בירושלמי משיכניסו מחצה ר״י בעי דילמא מן רבנן דאגדתא וכו׳ ע״ש ובערוך ד׳ פיזרו רל״ז ועוד פי (צ״ל פי׳ וכן בד׳ רע״ז והכוונה שפירשו בירושלמי ובערוך השלם הגי׳ מ(וגש) משיכניסו וכו׳ פלגון (פלגון) וכו׳ עכ״ל ובתרגום המיוחס ליב״ע (דברים א׳ כ״ח) אחנא מסמיסן ית ליבנא.

פ״א ה״ב ר׳ חייא בר ווא אמר. בערוך ערך סאור (פיזרו רל״ז) ירושלמי משיטילו שאור ר׳ חייה ברווה אמר וכו׳. וכבר העירותי באהבת ציון בשביעית צד 19 שכן גרס הערוך ערך שקל בירושלמי ברכות פ״ד. וע״כ נראה ששם אמורא הזה היה ר׳ חייא ברווה והמעתיקים החליפו בר׳ חייא בר ווא. ובערוך השלם לא התעורר על גי׳ ד׳ פיזרו. שוב ראיתי בערוך ד׳ פיזרו רע״ז ווינציא רצ״א ששם הגי׳ ר׳ חייא בר זירא. ולפי ששם ר׳ חייא בר זירא לא נמצא במקום אחר, שמה שהביא הסדר הדורות צד 136 ר׳ חייא בר זעירא ממדרש במדבר רבא פי״א זה שלא בדיוק כי המאמר מובא בבראשית רבא פל״ט ושם הגי׳ ר׳ אחוה בש״ר זעירא. וע״כ אני חושב שר׳ חייא בר זירא הוא בטעות סופרים בערוך דפוסי הנ״ל וצ״ל ר׳ חייא ברווה.

פ״א ה״ב משיתמלא החרין. בפי׳ הר״ש בירושלמי אמר ר״ח בר אבא (ווא) משיתמלא הארץ (החרץ) ר״י בעי בן (מה נן) קיימין אם בשיתמלא הארץ (החרץ. וכן ראיתי את״ו בפי׳ הר״ש ד׳ קושטנטינא), ובפי׳ ר״י במ״צ משיתמלא החריץ וכו׳. ובערוך ערך סאור ירושלמי משיטילו וכו׳ ע״ש.

פ״א ה״ב רבנן דקיסרין אמרי. בפי׳ מהר״י במ״צ ומאי משיטילו שאור (ג׳ מלות ליתא) רבנן דקסרי אמרו וכו׳. ובפי׳ הר״ש רבנן דקסרי אמרי משישטחם (ליתא) ויהא יפה (בר״ש ד׳ קושט. רפה) לאבילה עכ״ל וכן הוא בפי׳ הרא״ש (בס׳ פי שנים). ובערוך הנ״ל משישטחם ויהיו וכו׳. וכן הוא בבת״י רש״ס.

פ״א ה״ב משיטילו גידין. בערוך ערך גד ירושלמי משיטילו גידין אדומין.

פ״א. ה״ב האגוזים והשקדים משיעשו וכו׳. במשנה ליתא המלה והשקדים ועי׳ לעיל שכן גרס רש״ס. וכן הוא בתוספתא מעשרות פ״א וברמב״ם ה׳ מעשר פ״ב ה״ה.

פ״א ה״ב מודין וכו׳. באלצרין וכו׳ תוספתא מעשרות פ״א ובערוך ערך אלצרין אלצרין וכו׳ בירושלמי פ״ק דמעשרות וכו׳ ע״ש.

פ״א ה״ב ובאפיסטקין. בערוך ערך פסתקא ירושלמי בפרק קמא דמעשרות אפיסתקין ואיצטרובילין עכ״ל ובערוך לר״ש גמע (עטרת צבי צד 23) בתוס׳ מעשר

ראשון

ראשין האלסרין והאסרקין ואצטרובלין עכ"ל.

פ"א ה"ג במשנה ההריבין וכו'. בערוך ערך נקד וערך הרב החרובים משינקדו (משינקידו) וכל השחורין משינקדו. ופן היא באגידה. וכס' השרשים לר"י בן גנח שרש נקד שאמרה המשנה וכל השחורים משינקדו (משינקידו).

פ"א ה"ג במשנה והחזררין משיקריחו. בערוך ערך פריש וערך הזר בריש מעשרות הפרישין והעזרדין. ובחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ב ה"ה במשנה וכו' והעיזרדין משיקרחו.

פ"א ה"ג במשנה התלהן כדי שתצמח. לקמן בהלכה ג' בפיסקא מהמתניתא התלתן משתצמח. ובבבלי רה"ש ד' י"ב ע"ב תנן התם התלהן משתצמח. ובפי' רבינו חננאל שם ובתוס' ריד"א ובערוך ערך תלתן תנן בתחלה מעשרות התלתן משתצמח. ובכסף משנה ה' מעשר פ"ב ה"ה ובמשנה התלתן משתצמיח.

פ"א ה"ג במשנה משיכניסו שליש. בערוך ערך שליש בריש מעשרות התבואה והזתים משיביאו (משיכניסו) שליש. וכן היא בבבלי רה"ש ד' י"ב ע"ב. ובתוס' ריד"א שם ובפי' הר"ש שביעית פ"ב משנה ז וקתני התבואה והזתים משיביאו שליש. ובפי' מהר"י במ"צ פאה פ"ד משנה ח' כדתנן וכו' התבואה והזיתין משיכנסו שליש.

פ"א ה"ג תני ר' חיננא בר פפא הרובין. בערוך ערך חרב ירושלמי תנא ר' חנינא בר פפא חרובין וכו'.

פ"א ה"ג כגון ענבי הדס. בפי' הר"ש ובפי' הר"י במ"צ מפרש בירושלמי כגון ענבי חדס וענבי סנה עכ"ל ובערוך ערך נקד ירושלמי וכל השחורים כגון עינבי הדס.

פ"א ה"ג תני ר' חיננא בר פפא. וכן בפי' הר"ש אבל בערוך הנ"ל ד' פזרו תנא ר' חננא בר פפא משיעשו. ובערך ערך חרב (ד פיזרו רל"ז) תנא ר' חנינא.

פ"א ה"ג הפריישין אספרגלין. בערוך ערך פריש בירושלמי וכו' פרישין אר' יונה (ג' מלות ליתא, ובעל מוסף הערוך גרס שם אר' יוסי ואח"כ ראיתי בא' מדפסים הישנים בערוך שג"כ הגי' ר' יוסי) איספרגלין וכו'.

פ"א ה"ג כגון אילין וכו'. בערוך ערך קרח ירושלמי כי הלבנים כגון אילין מרפייתא (מרפייתה) מיישקרחי (משקריחו) ר' הנינה, (חיננא) בר פפא אמר וכו'.

פ"א ה"ג אתא עובדא קומי ר' חנינא וכו'. בכ"י רש"ס קומי ר' חנינא בר פפא (על המלות בר פפא נקוד עליהן) ובעי למיעבד כר' חיננא בר פפא.

פ"א ה"ג כיני מתניתא כדי וכו'. בפי' רבינו חננאל ברה"ש ד' י"ב סע"ב ופירשוהו בתלמוד א"י כיני מתניתא כדי שתזריע ותצמח. ובתוס' ברה"ש שם ד"ה משתצמח ואינו משמע כן בירושלמי דמעשרות פ"ק דאמרי' מתני' כדי שתזרע ותצמח ובערוך ערך תלתן ירושלמי כדי שתזריע ותצמח פי' חשוב פרי משתצמח לזורעים שאם יזרע יצמח עכ"ל ובריטב"א ברה"ש שם וכלשון הזה אמר שם (בירושלמי) וכו' כינוי מתניתא כדי שתזרע וכו'. ובפי' הר"ש כאן מובא ג"כ הירושלמי. ובחי' הר"ן ברה"ש שם (ירושלים תרל"א אבל בירושלמי משמע דהכי קאמר משתצמח כל כך שתהא ראויה לזריעה וכו' דהכי גרסינן התם בפ"ק דמעשרות עלה דהא מתני' מתניתא כדי שתזרע ותצמח. ובתוס' ריד"א שם מפרש עלה בירושלמי במס' מעשרות כדי שתזרע וכו'

פ"א ה"ג אם שקע רובה חייבת. בפי' רבינו חננאל ברה"ש הנ"ל ר' שמואל, (ב"נ) בש"ר יונתן ניטל מלוא (מלא) קומצו ונותן לתוך ספל (הספל) של מים שקעה (אם שקע רובה) לה חייבת. ובערוך ובתוס' והריטב"א ובפי' הר"ש בגרסת הדפוס. ובחי' הר"ן הנ"ל כיצד בודק ר' יונתן (רשב"נ בשם ר"י) נוטל. ובמשנה למלך ה' מעשר פ"ב ה"ה וכבר ביארו בירושלמי וכו' אם שקע רוב כלומר רוב כל

פרידה

פרידה ופרידה חייבת ואם לאו פטורה עכ"ל.

פ"א ה"ג מה ששיקע יהא חייב. בתוס' ובריטב"א הנ"ל מה ששקע יהא חייב ומה שלא שקע (שיקע) יהא פטור. ובחי' הר"ן הנ"ל ר' יונה בנו מעסה (צ"ל בעי מעהה) מה ששקע יהא חייב וכו'.

פ"א ה"ג ר' יונה בעי וכו' אלא ברוב כל פרידה. כעין זה בירושלמי יומא פ"ב ה"א אתא ר' חזקיה ר' יונה וכו' ברוב כל פרידה ופרידה איתאמרת. ובפי' רבינו חננאל והערוך הנ"ל ואוקימנא ברוב כל פרידה ופרידה כלומר כיון ששקעה יש בה עיקר פרי על כן היא כבדה עכ"ל ובתוס' רה"ש הנ"ל ברוב כל פרידה ופרידה את אמרת (איתאמרת).

פ"א ה"ג אר"ז כתיב עשר תעשר וגו'. בפי' רבינו חננאל ברה"ש י"ב ע"ב ובערוך ערך תלתן וערך שלש מנ"ל אר' זירא עשר תעשר את כל תבואות זרעך כלומר עשר מדבר שאם תזרעני תעשר ממנו כגון דבר שזורע וצומח פרט לפחות משליש שאינו צומח עכ"ל (בפי' רבינו חננאל הגי' מעט משובשת). ובתוס' רה"ש שם ד"ה התבואה וכן משמע בירושלמי דגבי התלתן משתצמח דריש לה ר' זעירא מדכתיב עשר תעשר וכו' ע"ש ובריטב"א ברה"ש שם זהו גרסינן התם בירושלמי אר"ז כתיב עשר וכו'. וברדב"ז ה' הרומות פ"ב ה"י ירושלמי פ"ק דמעשרות אר"ז וכו'. ובלקוטי מכילתא (מתוך מדרש הגדול שהו"ל הגאון ר' דוד צבי האפפמאנן נ"י) רבי אומר היוצא השדה וכו' ע"ש.

פ"א ה"ג ר' חיננא בשם רבי. בתוס' רה"ש י' י"ב ע"ב ד"ה התבואה רבי חנינא בשם רבי אמר זתים וענבים שלא הביאו שליש משקין (אף המשקין) היוצא מהן אינן מכשירין (להכשיר אין מכשירין) עכ"ל וברדב"ז הנ"ל ר' חנינא בשם רבי זתים וכו'. ובפי' הר"ש בשביעית פ"ב משנה ז' וכן משמע בירושלמי דגבי התלתן וכו' ר' חנינא בשם רבי זתים וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצא מהן אינן מכשירין (כגי' התוס' הנ"ל) עכ"ל ור' חנינא הוא תלמידו של רבי.

פ"א ה"ג ר' חייה בשם ר' חנינה. כעין זה בשקלים פ"ז ה"ז (כן הוא בגי' הגמ' בבלי שם ובגליון שטה מקובצת במנחות נ' סע"ב אבל ברו"ו ר' אחא בשם ר"ח) ובהוריות פ"ג ה"ז ר' חנניה (צ"ל חנינה) הוה מיסתמיך בר' חייא בר בא בציפרין וכו' ועי' בב"מ ספ"ב. שוב ראיתי ביוחסין השלם (צד 135) ר' חייא בר' אבא וכו' ובירושלמי ר' חנינא רבו ומסתמך על ר' חייא בר אבא בצפורי וכו' עכ"ל וכיון לירוש' הוריות הנ"ל והיה לפניו הגי' כמו שהגהתי. ובסדר הדורות (צד 132 הוצאת משכיל לאיתן ז"ל) ר' חנינא רבו כ"כ היוחסין ולא ידעתי מנ"ל עכ"ל.

פ"א ה"ג צמייא קייטא. במוסף הערוך ערך צמייא ירושלמי דמעשרות משיבכר צמייא קייטא פי' המפרש מין פרי עכ"ל.

פ"א ה"ד במשנה התפוחים והאתרוגים חייבין גדולים וקטנים. בפירש"י סוכה ד' ל"ו סע"א והתפוחים (התפוחים) חייבין בין (ליתא) גדולים ובין (ליתא) קטנים. וגי' רש"י יותר נוח כי בזה מתחיל בבא אחריתא.

פ"א ה"ד במשנה פטור מן המתוקים. במתניתא דבני מערבא פטור במתוקים. וכן הוא באגודה ובכ"י רש"ס ובערוך ערך שקד.

פ"א ה"ד במשנה פטור מן המרים. במתניתא דבני מערבא פטור במרים וכן בכ"י רש"ס.

פ"א ה"ד נהוראי בר שיניא אמר. בב"מ ה' מעשר פ"ב ה"ח ומצאתי בירושלמי וכו' נהוראי בר שיליא. ובבית אבות להמאירי ובמעשר א' ר' נהוראי בן שיגיה. (שיניא) אמר משום ר"ש וכו' ודא מתניתא מהו (מהיא) מ"ד וכו' ע"ש. ובבת"י של ר"ש

סירילי

סירילי̇ו הני נהוראי בר שינייא. והגיה כן לפי שהמאמר מקורו בתוספתא מעשרות פ״א וע״ש. ומדרכו להוסיף מלת תני בראשי התוספתות.

פ״א ה״ד ודא מתניתא מהיא. בכת״י רש״ס והא מתני׳ מה היא.

פ״א ה״ד אתרוג הבוסר וכו׳. בתוס׳ סוכה ד׳ ל״א ע״ב ד״ה שיעור ובפ״ק דמעשרות בירושלמי תני אתרוג הבוסר ר״ע אומר פרי (אינו פרי) וחכמים אומרים אינו פרי (וחכ״א פרי) עכ״ל ובכת״י של רש״ס תני (כגי׳ התוס׳ ולפנינו ליתא) אתרוג וכו׳.

פ״א ה״ד אתיא דר״ש בשיטת ר״ע רבו וכו׳. כעין זה בירוש׳ ביצה פ״א ה״א אתיא דר״ש בשי׳ ר״ע רבו וכו׳ ע״ש ובמגילה פ״ב ה״ז אתיא דר״א בר״ש בשי׳ ר״ע רבו של אביו.

פ״א ה״ד ר״ש יודה לר״ע. מובא בפי׳ הר״ש ור״י במ״צ.

פ״א ה״ד החייב בשקדים המרים וכו׳. ברדב״ז ה׳ מעשר פ״א ה״ט ירושלמי החייב בשקדים וכ׳ ע״ש שנוים. ונראה שצ״ל כאן כמו שהוא בתוספתא חולין פרק א׳ נמצאת אומר חייב בשקדים המרים פטור במתוקין (במתוקים קטנים) חייב במתוקין פטור במרים קטנים פטור במרים גדולים. ובפסקי מהר״ם מרוטנבורג (תשב״ץ סי׳ שב״ב) ואותן השקדים דמרים פי׳ בה״ג (בבה״ג הוצאת מק״נ צד 58 מבואר ההפך) קטנים ב״פ העץ גדולים ולא כלום ומיהו בפ״ק דחולין תנן גבי מעשר שקדים המרים וכו׳ ע״ש. אח״כ ראיתי בכת״י של רש״ס שבסיפא הגיה: החייב במתוקים פטור במרים גדולים עכ״ל ועי׳ תוס׳ עירובין כ״ח ע״ב ד״ה זה. ובראב״ש ברכות פ״ו סי׳ ה׳.

פ״א ה״ה שקדים המרים הרי אלו פטורין. בכת״י רש״ס שקדים המרים אלו ואלו פטורים. והגהתו נובעת מגמ׳ חולין הנ״ל. וברדב״ז ה׳ מעשר פ״א ה״ט ואמרינן עלה בברייתא ר״י ברבי יוסי אומר משום אביו זה וזה לפטור וכו׳ והיינו דתניא בירושלמי הרי אלו פטורין עכ״ל ובב״מ שם ודעת רבינו כדעת המפרשים שפירשו זה וזה לפטור וכו׳ וכן מוכיח בירושלמי עכ״ל.

פ״א ה״ה במשנה ואי זהו גורנן וכו׳. בפי׳ רבינו חננאל בביצה ד׳ י״ג ע״ב דתנן במעשרות פ״א איזהו גרנן למעשרות וכו. וכן ברדב״ז ה׳ מעשר פ״ג ה״ח ובאגודה ואיזו גורנו (גורנן) למעשרות הקשואין והדלועין משיפסקו (משיפקיסו, ועי׳ להלן) וכו׳ עכ״ל.

פ״א ה״ה במשנה משיפקיסו. במתניתא דבני מערבא משופקם וכו׳ ובכ״י רש״ס משיפקס. וכן בערוך ערך פקס משיפקסו ובבבלי בבא מציעא ד׳ פ״ח ע״ב אי הכי משיפקסו עד שיפקסי מיבעי לי׳ וכו׳. ובתוס׳ ריד״א בביצה ד׳ ל״ה ע״א דתנן במעשרות איזהי גורנו למעשרית הקישואין והדלואין משיפסקי מאי לאו משיפסקי בשדה וכו׳. וגירסתו כגי׳ האגודה הנ״ל. וע״ש בב״מ הנ״ל בתוס׳ ד״ה עד.

פ״א ה״ה במשנה משיעמיד ערימה. במתניתא דב״מ עד שיעמיד וכו׳ ובערוך הנ״ל ד׳ פיזרו רל״ז משיעמיר (משיעמיד) ערימה.

פ״א ה״ה במשנה אבטיח משישלק. בחי׳ מהר״י קורקוס ה׳ מעשר פ״ג ה״ח האבטיחים משישלקו ואם אינו משלק עד (וכן ברדב״ז שם ולפנינו משיעשה) שיעשה מוקצה עכ״ל וכן הוא במתניתא דבני מערבא ובבפ״ופ פכ״ו. ובערוך ערך מקצה (בד׳ פיזרו רל״ז) בריש מעשר אבטיח משישלק אם (ואם) אינו נשלק (משלק) עד שיעשה מוקצה פי׳ משעה שמגרשין אותו למכור בשוק עכ״ל ובערוך השלם הגי׳ משונה.

פ״א ה״ה במשנה הנאגד משיוגד. בבבלי רה״ש ד׳ י״ב ע״א הנאגד משיאגד ושאינו נאגד (ואם אינו אוגד) וכו׳. ובפי׳ רבינו חננאל שם כדתנן במעשרות פ״א ירק הנאגד משיאגד פי׳ מי שדרכו להאגד וכו׳. ובמתניתא דבני מערבא עד שימלא (משימלא) את הכלי וכן היא בבפו״פ פכ״ו.

פ״א

פ"א ה"ה במשנה כלכלה משיחפה. בחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ג ה"ה גם שם במשנה וכו' כיכלה עד (ליתא וגם בכפי"פ ליתא) משיחפה אם אינו מחפה עד (ליתא) שימלא את הכלי אם (ואם) אינו ממלא את הכלי עד (ליתא) שילקט כל צרכו (צורכו) ע"כ (במשנה) עכ"ל וכגירסתו כן הוא במתניתא דבני מערבא ובכפו"פ פכ"ו אבל בתוס' ריד"א בביצה ל"ה ע"א כדתנן התם במעשרות כלכלה משיחפה ואם אינן (אינו) מחפה משימלא את הכלי. ובשו"ת זמבי"ט ח"א סי' קצ"ו כדתנן במתני' התם כלכלה עד שיחפה.

פ"א ה"ה במשנה משילקט כל צרכו. בתוס' ריד"א ב"מ פ"ז משילקט וכו'.

פ"א ה"ה במשנה אוכל מהן עראי וכו'. בחי' הריטב"א בבא מציעא ד' פ"ח ע"ב וצ"ע דבפ"ק דמעשרות וכו' דעלה קתני בד"א וכו' אוכל מהן עד שמגיע לביתו.

פ"א ה"ה מאן די ירים וכו'. בפי' המשניות להרמב"ם וכן אמרו בגמרא מעת שירים שלה וקיא עכ"ל ויש כאן ט"ס. ועי' בפי' הר"ש. ובחי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ג ה"ה ובירושלמי מן דירים פקסוסיה כן דירים שלקיקיה וכו'. ובב"י רש"ב משיפקסו מן די ירים פקסיסיה משישלק (על מתניתא קאי) מן די וכו'.

פ"א ה"ה ברשות ההקדש ופדיו. בכת"י רש"ם ברשות ההקדש ופדאו פטור (ליתא).

פ"א ה"ה אגדו צינוק גדול לשדה, בכ"י רש"ם תני ירק שאגדו בשדה ועשאו צינוק גדול לשדה.

פ"א ה"ה אדיין לא וכו'. ברדב"ז ה' מעשר פ"ג הי"ב ר' עזרא בעי עדיין (אדיין) לא וכו' והוא עתיד לאוגדו וכו' ע"כ (בירושלמי) ומה שאמר והוא עתיד וכו' הכי פי' אע"פ וכו' עכ"ל. ובפי' הר"ש מפרש בירושלמי אגדו וכו' ע"ש.

פ"א ה"ה אגדו צינוק גדול. בחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ג ה"ט ובירושלמי אגדו צינוק גדול בשדה ובדעתו (והוא עתיד) וכו' ע"ש.

פ"א ה"ה אלא כיני אגדו וכו'. פי' אלא כן הכוונה אגדו צינוק קטן וכו'. ובאמת כן הוא מפורש בהוספתא מעשרות פרק א' (שורה 25 בהוצאת צוקערמאנדל). ובפי' הר"ש מפרש בירושלמי אגדו וכו'.

פ"א ה"ה היתה כלכלה אחת ובדעתו למלאות את חציה וכו', ברמב"ם ה' מעשר פ"ג הי"א כלי גדול שדעתו למלאות את חציו וכו'. וברדב"ז שם: בירושלמי פ"ק דמעשרות מימרא בלשון רבינו עכ"ל ובכ"מ שם כלי גדול וכו' ירושלמי שם.

פ"א ה"ה בד"א במוליך לשוק. בסמ"ג עשין קל"ה ומפרש בירושלמי בד"א בגומר פירותיו למוכרן בשוק אבל אם כוונתו להוליכן לבית וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ה מה בין המוליך לשוק וכו'. בחי' הריטב"א בבא מציעא ד' פ"ח ע"ב ובירושלמי מפרש לה שפיר דכי אמר בד"א במוליך לשוק לאו למימרא דליכא בית דודאי בית יש בשדה מיהו לאו בית מעליא וכו' ע"ש ולפנינו ליתא זה. ובפי' הר"ש בירושלמי מה בין המוליך לשוק וכו'.

פ"א ה"ה בדעת הלקוחות וכו'. ברדב"ז ובכ"מ ה' מעשר פ"ג ה"א ובירושלמי וכו' אלא (ליתא) בדעת וכו'.

פ"א ה"ו במשנה משיעמיד ערימה. במתניתא דב"מ עד שיעמיד וכו' וכן בכפו"פ פכ"ו ובירוש' תרומות פ"א ה"ח הא הנינן הפיד וכו' משיעמר וכן בערוך ערך פקל ד' פיזרו רל"ז ולפנינו משיעמיד ערימה ועי' בשו"ת הרדב"ז ש"א ק"ז.

פ"א ה"ו משיפקילו. בפי' רב האי גאון בעוקצין פ"ב כדאמר הבצלים משיפקל וכו' לפקל ולקלף דבר אחד הוא עכ"ל ובפירש"י חולין ד' מ"ד סע"א אקפל כמו ונקלף עכ"ל ובאגודה (מס' מעשרות) הבצלים משיקפל (משיפקילו) פי' שמסיר הקליפין עכ"ל

ובתשב"ץ

ובתשב"ץ ח"א סי' נ"ג ובראשון ממעשרות הפיך אחר הבצלים משיפקל נ"א משיפקל עכ"ל. ועיין בערוך השלם ערך פקל א'.

פ"א ה"ו במשנה ואם אינו מפקל משיעמיד ערימה. ברמב"ם ה' מעשר פ"ג הי"ב וככפו"פ פב"ו. אם אינו מפקל עד שיעמיד ערימה.

פ"א ה"ו במשנה ואם אינו ממריה עד שיעמיד ערימה ברמב"ם הנ"ל ובכפו"פ דנ"ל אם אינו ממרח עד שיעמיד ערימה. וכן ברדב"ז ה' מעשר פ"ג ה"א ותנן נמי התם וכו' ואם אינו ממרח עד שיעמיד ערימה.

פ"א ה"ו במשנה ואם אינו כובר עד שימרח. בב"י ר"ש"ס ואם אינו כובר משימרח וברמב"ם הנ"ל ובכפו"פ פכ"ו כגי' הדפוס.

פ"א ה"ו במשנה נוטל מן הקוטעים בערוך ערך קטען בריש מעשרות נוטל את הקטעין מן (ומן)הצדדין ממה (וממה) שבתוך וכו' ע"ש ובס' המליצה לרשב"ש צד 34 קיטעין והצדדים.

פ"א ה"ו תני משיעמיד ערימה וכו'. בהשגות הראב"ד ה' מעשר פ"ג ה"כ בירושלמי אמרינן הכי משיעמיד ערימה בראש גגו אלמא ערימה קובעת בהרובין וכו' וברדב"ז שם ואמרינן בירושלמי תני מישעמיד וכו' ופרישו לה (בסמוך בירושלמי) אפילו משיעמיד ערימה בראש גגו וכו' עכ"ל ובשטה מקובצת בבבא מציעא ד' פ"ח ע"ב יאתמר בירושלמי גבי צמוקין תני משיעמיד ערימה בראש גגו יהיינו וכו'.

פ"א ה"ו ר' יונה בעי הא בשדה לא. בשטה מקובצת הנ"ל והוינן בה ר' יונה בעי בשדה לא בהמיתא א"ר חנינא (הינגא) דרומה אתא לממרי (אימור) לך וכו' ע"ש ובב"י רש"ס אר' חנינא דרומא. ונראה שט"ס המלה דרומא.

פ"א ה"ו מן דו ירים וכו'. בפי' הר"ש ובירושלמי מן דיורים פודגדה (פורגרה). ובהי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ג הי"ב ובירושלמי מן דו ירים פודגדא שהוא הכרת הדבר שרגילין להסיר עכ"ל ובפיאה פ"ג ה"ד רב אמר פירגרה אבל בפי' הר"ש בפאה פ"ג משנה ד' ירושלמי רב אמר פרגדא וכו'. ובפי' מהר"י במ"צ שם: גרסי' עלה רבא אמר פרגדא וכו' ע"ש.

פ"א ה"ו מן די ישפר אפוי דבריה. בפי' ר"י במ"צ משיפה פניו של כרי, ובסמ"ג עשין קל"ה וכתב רבינו משה איזהו ממרח זה המיפה פני הכרי וכו' ודבר זה בירושלמי במעשרות ר' חנינא (חנניה) בשם ר"י אמר (ליתא) מן דאשפר (די ישפר) אפוי דבריא (דבריה) עכ"ל ובכפתור ופרח פרק ל"ג גרסינן התבואה אסור לאכול ממנה עראי (ד' מלות ליתא) אמר ר' חנינא בשם ר' יוחנן משיפה פניו של כרי ומשוה פניו ברחת (ג' מלות ליתא).

פ"א ה"ו והא תני ר"י בר סיסיי (בד' קראקא סוסין וכן מביא בסדר הדורות צד 237) מאומתי וכו'. תוספתא תרומות פ"ג (הוצאת צ"מ) וע"ש, ובב"י ריש"ס בר סיסאי.

פ"א ה"ו כמי שעשה מעשה. בב"י רש"ס אינו כמי שעשה וכו'.

פ"א ה"ו והתני שילה וקיפה וכו'. בכת"י רש"ס והתני שילה וקיפה ברשות ההקדש ופדאו (ליתא) פטור פיקס ושילק ברשות ההקדש ופדאו פטור (שש מלות אחרונות ליתא לפנינו ועי' תוספתא מעשרות פ"א שורה 30 הוצאת צ"מ) אר' יודן תמן אי אפשר לו שלא ישלה ושלא יקפה ושלא יפקוס ושלא ישלוק ברם הכא אפשר לו שלא לכבור. ולפנינו הגי' משונה.

פ"א ה"ו שהן מחוסרין ניחה. בפי' ר"י במ"צ נייחה.

פ"א ה"ו שהן מחוסרין ניחה ניחא. כן בד' זיטאמיר ובב"י רש"ס אבל בד' וויניציא חסר המלה ניחה.

פ"א

פ"א ה"ו השמן וכו' ניחה ניחא. כן בד' זיטאמיר ובכ"י רש"ס אבל בדו"ו חסר גם כאן המלה ניחה.

פ"א ה"ו היה אוכל וחשיכה וכו'. בכת"י רש"ס ונותן לחמטה ולתוך התמחוי, (זה פסקא במתניתין) אבל לא יקבל בכלי להיות משתמש ממני והולך. היה אוכל והותיר וחשכה בלילי שבת או שנתנה לאדם אחר לא נטבל אר' שמעון בן אלעזר בר"א בזמן שאכל והותיר וחשב' בלילי שבת אבל לא יתכוין ויתן לתוך אניגרון הרבה בשביל שיותיר ויכנים לתוך ביתו וכ"ז ליתא לפנינו ורק המאמר היה אוכל וכו' איתא. ומן אר"ש ב"א וכו' כן הוא בהוספתא מעשרות כפ"א.

פ"א ה"ו ועוד אמר ר' ליעזר וכו'. וכן בירושלמי ביצה פ"א ה"ד. ובפירש"י ביצה ד' ל"ד סע"א ועוד אמר ר"א וכו' וקשיא לי בגוה וכו' ואומר אני שגרסת המשנה שלא כסדר עכ"ל ועי' בתוס' שם ד"ה ועוד ובשט"מ ובמאירי שם. אבל בפי' רבינו חננאל בביצה שם הגי' אר' אלעזר עומד אדם וכו' ולא גרס ועוד.

פ"א ה"ו מה עבד ליה ר' ירמיה וכו'. בכת"י רש"ס מה עבד ליה ר' יוסי וכו'.

פ"א ה"ו מתני' פליגא על ר' ירמיה וכו'. בכת"י רש"ס מתניתא פליגא על ר' יוסי דתני (ליתא) אין וכו'.

פ"א ה"ו ר' סימון בשם ר' יוסי בן הנינה. בחי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ג הט"ו ובירושלמי ר' יוסי בשם ר' חנינה.

פ"א ה"ו מה בין כלי ראשון וכו'. בסמ"ג לאוין ס"ה(רפ"ב) ובירוש' דמעשרות גרסי' מה בין כלי ראשון לכלי שני אמר ר' בון (ר"י בר' בון) בכלי ראשון אין היד שולטת (כאן היד שולטת וכו') בכלי שני היד שולטת אמר ר' יונה אף בכלי שני אין היד שולטת (כאן וכאן אין היד שולטת) אלא עשו הרתקה לכלי ראשון ולא עשו הרחקה לכלי שני וכו' עכ"ל וברדב"ז ה' מעשר פ"ג הט"ו והכי משמע בירושלמי דגרסינן עלה הכל מודים בכלי שני וכו' כאן היד שולטת וכו' ע"ש ובחי' אנשי השם למרדכי שבת פ"ד סי' ל"א וגרסי' בירושלמי במס' מעשרות מה בין וכו' ע"ש.

פ"א ה"ו כאן היד שולטת וכו'. בפי' רבינו חננאל שבת ד' מ' ע"ב פי' (בירושלמי) שהיד שולטת בו סולדת היא שולטת וכו' ובערוך ערך סלד (בס' הגיון לשלמה מכתב יד) פי' אחר בירושלמי שהיד שולטות בו סולדת היא שולטת עכ"ל ובחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ג הט"ו ובכסף משנה שם ובירושלמי מחלק ר' יוסי בר בון בין יד סולדת (שולטת) לאינה סולדת ופסק כמותו וכו' ובחי' הרמב"ן בסוף ע"ז וכך אמרו בירושלמי מה בין כלי ראשון ומה בין כלי שני אמר ר' בן (כן) היד שולטת וכו' ע"ש.

פ"א ה"ו הדין פינכא דאדיא וכו' הדין פינכא דגלוסא. בשבת פ"ג ה"ד ההן פינכא דאורזא מסייע לאבא ההן פינכא דגהוסא וכו'. ובכ"י רש"ס הדין פינכא דארוזא וכו'.

פ"א ה"ו מהו ליתן וכו' בכת"י רש"ס תמן תנינן האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי. (י"ח מלות אהרונית ליתא לפנינו ורש"ס הוסיף זה מדעתו מהמשנה שבת פ"ג משנה ה) מהו ליתן וכו'.

פ"א ה"ו מהו להן תבלין וכו'. בתורת הבית להרשב"א (בניקור גיד הנשה) בית ג' שער ג' אבל רת"ם ז"ל יש לו כסבר' הראשונה דערוי ככלי ראשון והביא ראיה מדאמרינן בירושלמי בפרק כירה ובפ"ק דמעשרות מהו ליתן תבלין וכו' ע"ש ובתשובות הרשב"א סי' תק"א ונחלק: גם בפי' אותה גירסא ירושלמי שבפרק כירה ובפ"ק דמעשרות וכו'. ובתשובות הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' קנ"א מובא ג"כ הירוש' זעי' בתוס' שבת ד' מ"ב ע"ב ד"ה אבל ובירושלמי וכו'. ובפי' הרמב"ן בע"ז ד' ע"ד

ע"ב

ע"ב (ליוורנו כי יש"ר) ועוד הביא כן הירושלמי וכו' מהו ליתן תבלין מלמטן וכו'.

פ"א ה"ו ולערות עליהן מלמעלן. במנהיג (צד 74) ירושלמי וכו' ולערות עליהן מים רותחים (ב' מלות ליתא) ובראב"ן ס' כ"א ולעלות עליהן מלמעלה מכלי הראשון.

פ"א ה"ו חייליה דר' יונה מן הדא. בתוס' זבחים ד' צ"ה ע"ב ד"ה עירה ובירוש' משמע דעירוי ככלי ראשון דאמרינן עלה בגמרא מהו לתן וכו' חייליה דר' יונה מן הדא וכל כלי חרס אשר תבושל בו ישבר אין לי אלא שבישל בו עירה לתוכו רותח מניין ת"ל אשר תבושל בו ישבר מכל מקום (כ"ד מלות אחרונות חסרות לפנינו והכוונה לתו"כ פ' צו פ"ז) וכו'. ובסמ"ג לווין ס"ה מובא הירוש'.

פ"א ה"ו והתני אף בכלי נחושת כן. בב"י רש"ם והתני מנין שבכלי נחושת כן ת"ל ואם בכלי נחושת בושלה עכ"ל וכן היא הגי' בתוס' שבת ד' מ"ב ע"ב ד"ה אבל.

פ"א ה"ו אמר רבי חנינה בריה דר' הלל מחלוקת ר' יונה וכו'. בר"ן פ"ג דשבת סי' ש"מ ובחי' הריטב"א שבת ד' מ"א ע"ב דאמרינן דתם בירושלמי כו' אמר ר' זעירא (ר' חנינה) בריה דר' הלל וכו'. ביוחסין השלם (צד 134) ר' זעירא בר הלל אמר הא דר' יונה וכו' עכ"ל ובסדר הדורות צד 123 רבי זעירא בר הלל לא מצאתי עכ"ל ונראה שהיוחסין כיון לירושלמי דילן לפי גירסת הקדמונים הנ"ל.

פ"א ה"ו עשה כן בבשר וחלב חיב משום מבשל. בר"ן ע"ז סי' אלף ש"ז דאמרינן התם בירושלמי וכו' עשה כן בבשר וחלב חייב משום מבשל אמר ליה לא (ג' מלות אחרונות חסרות לפנינו) דאמר וכו' ובריטב"א שבת עשה כן בבשר וחלב חיב משום מבשל אמר ליה הא דאמר ר' זעירי וכו' ע"ש. ובחי' הרמב"ן הנ"ל ובסוף שאלו ר' יצחק בר גופתא בעי קומי ר' מונה עשה כן בשבת חייב משום מבשל עשה כן בבשר מהלך תחתיו (לפנינו הגי' משונה) ופירושי ברור שר"י בר גופתא בעי בבלי ראשון נמי דהיינו באלפס וקדירה שהעבירו מרותחין דמתני' אם עבר ועשה חייב הוא משום מבשל או לא וכו'.

פ"א ה"ז אי זהו תבשיל ברור כל שהאור מהלך תחתיו בעיטור (הכשר הבשר צד 10) ירושלמי בפרק כירה ובפ"ק דמעשרות וכו' ואיזה תבשיל ברור כל שהאור מהלך תחתיו ש"מ קילוח אין ככלי ראשון עכ"ל ושש מלות אחרונות ליתא לפנינו.

פ"א ה"ז במשנה היין משיקפה. בתוס' ע"ז ד' נ"ו ע"א ד"ה ר"ע עד שיקפה מיבעי ליה וכו'.ובערוך ערך קף ד' דריש מעשרותבמשנה היין ובו'.

פ"א ה"ז במשנה אעפ"י. בתוס' ע"ז ד' נ"ו ע"א ד"א לימא ואע"פ שקפה וכו' וכן בפיר"ח ובפירש"י שם. ועי' בערוך הנ"ל.

פ"א ה"ז במשנה ומן הצנור ושותה. במתניתא דבני מערבא ומן הצנור ומכל מקום ושותה. והמלות מכל מקום ליתא לפנינו. וכן ליתא בבבלי ע"ז ד' נ"ו ע"א אבל כן הוא ברמב"ם ה' מעשר פ"ג הי"ד ומן הצנור ומכל מקום ושותה. וכן הוא בכסף משנה שם וז"ל אע"פ שקפה (שקיפה) קולטו וכו' ומכל מקום ושותה, וכן היא בכפתור ופרח פכ"ו ובפי' רבינו חננאל בע"ז ד' נ"ו ע"א דתנן במעשרות פ"א היין וכו' ועי' בעירובין ד' צ"ט ע"ב במשנה ומן הצינור מכל מקום שותה. וע"ש בתוס' ד"ה מן הצינור. ובערוך ערך קץ ד' כגי' הדפוס.

פ"א ה"ז השמן משירד לעוקה. בערוך ערך בר לפי ששנינו ולמעלה שמן גמרו למעשר משירד הבו'. (כן בד' פיזרו רל"ז). ובערוך השלם משירד לבור.

פ"א ה"ז במשנה ומן הממל. וכן הוא בכפו"פ פכ"ו ובהגהות שם לא ידעו מד' ויניציא.

פ"א ה"ז במשנה ומבין הפצים. במתניתא דבני מערבא ומבין הפסים וכן הוא ברמב"ם הנ"ל ובכפו"פ הנ"ל ובערוך ערך חמט. ובחי' מהר"י קורקוס בפי' לרמב"ם הנ"ל.

פ"א

פ״א ה״ז במשנה ונותן לחמיטה. בכ״י רש״ס ונותן לחמיטה ולתוך הקערה ונראה שב׳ המלות האחרונות ט״ס מידי המעתיק.

פ״א ה״ז במשנה לא יתן ללפס ולקדירה כשהן מרותחין. ברדב״ז והי׳ מהר״י קירקוס ה׳ מעשר פ״ג הט״ז והיינו דתנן אבל לא יתן לאלפס ולקדירה כשהן רותחין. ובכפ״פ הנ״ל לא יתן לקדירה ולאלפס כשהם מרותחים. ובר״מ שם אבל לא יתן ללפס וכו׳. ובהגהה שם: אינו. ולא ראה דו״ז.

פ״א ה״ז וית וכו׳ לא הוכשרו. וכן הוא בתוספתא טהרות פרק י׳ (שורה 24 הוצאת צוקערמאנדל) וכן משמע בפשט הסוגיא בירושלמי כאן. אבל בבבלי שבת ד׳ קמ״ה ע״א הגי׳ המפצע וכו׳ הוכשרו. וכן היא דגי׳ בתוספתא טהרות הנדפסת עם הרי״ף. וכן הגי׳ בתוספתא המבואת בפי׳ הר״ש טהרות פ״ט. שוב ראיתי בכת״י רש״ס בירושלמי כאן שהגי׳ הוכשרו. וזה הגהת רש״ס מדעתו החשוות התלמידים.

פ״א ה״ז רבי אמר לר״ש בריה וכו׳ בבבלי שבת ד׳ מ״ה ע״א וש״נ השאלה והתשובה אליבה דר׳ שמעון סתם וכאן לא נזכר מדעת ר׳ שמעון ורק רבי אמר לר׳ שמעון בנו. ור׳ שמעון סתם היא ר״ש בן יוחאי.

פ״א ה״ז מפני שהן מסריחות בנתיים. בפי׳ רבינו חננאל בביצה כ״ו ע״א ירושלמי אין אסור משום מוקצה אלא תאנים וענבים אר׳ שמואל בר סרטי (סיסטראי) מפני שמסריחות בינתים עכ״ל ובפי׳ רב נסים גאון בשבת י״ט ע״ב והנה תמצא עיקר פלוגתן לדבריהן אין מוקצה אלא לר״ש אלא גרוגרות וצמוקין ופרישו טעמא דהא מילתא בגמרא דבני מערבא במס׳ יו״ט (פ״ד ה״א) ובמס׳ מעשרות אמר רב שמואל בר סוכרטא מפני שמסריחות בינתים עכ״ל וברי״ף ספ״ג דשבת אמר ר״י אמר שמואל אין מוקצה לר״ש אלא גרוגרות וצמוקים בלבד ירושלמי מאי שנא הני הואיל ומסריחות בינתים עכ״ל ובערוך ערך מקצה פי׳ בירושלמי אר״ש בר סברטי מפני וכו׳. ובתוס׳ שבת מ״ה ע״א ד״ה אלא בירושלמי מפרש שמסריחין בינתים וביון שמתקלקלין כל כך אין דעתו לקחתם עד שיתקנו היטב עכ״ל ובעיטור ה׳ יו״ט צד 28 ירושלמי מפני וכו׳. וכן הוא בס׳ העתים צד 230 ובכמ״ג לאוין ע״ה (ד׳ י״ד ע״ב) ואפילו לר״ש דלית ליה מוקצה וכו ובירושלמי גרסינן מאי שנא הני הואיל וכו׳ וכן הוא בפי׳ הרא״ש בשבת הנ״ל. ובשבל טוב בשלח.

פ״א ה״ז ומגודה משיגעיל. צ״ל משיעגל.

פ״א ה״ז דברי שונה אהרון צריך לעליון. בפי׳ הר״ש בירושלמי מפרש וכו׳ ור׳ יוסי דשרי סבר הצריך זה לזה ולא נגמרה מלאכתן עדיין עכ״ל ולפי״ז הגי׳ לפנינו בטעות וצ״ל כמו שהיתה הגי׳ לפני ר״י במ״צ: מאי טעמא דר׳ יוסי תחתון (ליתא) צריך לעליון ועליון (ולא העליון) צריך לתחתון כלומר אכתי לא נגמרה מלאכתן עכ״ל ובכ״י רש״ס דברי שונה אהרון התחתון אין צריך לעליון אבל העליון צריך לתחתון. וברדב״ז ה׳ מעשר פ״ג הט״ז ובירושלמי מפרש משום דקסבר וכו׳ ור׳ יוסי דשרי סבר הצריך זה לזה ולא נגמרה מלאכתן עדיין עכ״ל.

פ״א ה״ז אמר ליה דלא וכו׳. המלות אמר ליה ליתא בד׳ אמשטרדם וכן לא היו בהירושלמי לפני הר״ש ור״י במ״צ בפי׳ במעשרות פ״א משנה ח׳.

פ״א ה״ז סתמא דר׳ (בד׳ אמשטרדם ובכ״י רש״ס ור׳) יוסי היא הלכה כסתמא. וכן הוא בירושלמי ברכות פ״ב (בדו״ז ד׳, ע״ד, שורה 24). והירושלמי דילן מובא בפי׳ הר״ש ור״י במ״צ והרא״ש במעשרות כאן. והרמב״ם בפי׳ המשניות פסק כאן כסתמא. וכן פסק בברכות שם כסתמא. ובתוי״ט כאן מקשה לחנם על הרמב״ם בזה.

ועי׳

ועי' ברי"ף וברא"ש שבת פרק י"ז סי' ה' מ"ש שם בשם ר' צמח גאון. ויש כעין ראיה לזה מירושלמי דילן.

פ"א ה"ח במשנה העיגול משיחליקנו. בתוס' ריד"א בשבת קמ"ה ע"א אלא בפ"ק דמעשרות עיגול נקט ברישא דתנן התם העיגול משיחליקנו וכו'.

פ"א ה"ח במשנה המחליק בענבים. בשו"ת ריב"ש סי' קכ"א פי' נחתום המחליק.

פ"א ה"ח במשנה וגרוגרות משידוש. צ"ל הגרוגרות משידוש. ובירושלמי ביצה פ"ד ה"א מתנית' אמרה כן בגרוגרות משידוש ובמגורה משיעגל.

פ"א ה"ח במשנה דש בחבית. במשנה שבמשניות בחסית.

פ"א ה"ח במשנה ונפחתה המגורה. בחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ג הט"ז ונפתחה. וכן במתניתא דבני מערבא ובב"י רש"ס ובפי' מהר"י במ"צ בפי' כאן.

פ"ב ה"א שמואל אמר דר"מ וכו'. מע"ש פ"א ה"א ופ"ד ה"ב. ובפי' הר"ש ור"י במ"צ ובירושלמי פליגי (על גמרא בבלי) דשמואל אמר דר"מ היא דאמר וכו'. וברדב"ז ה' מעשר פ"ה ה"ו ואמרינן עלה בירושלמי שמואל אמר ר"מ היא וכו' ע"ש.

פ"ב ה"א מכניסין לבתים. ברדב"ז מעשר פ"ה ה"ו ירוש' וכו' מכניסין לבתיהם.

פ"ב ה"א אם במקום שרוב וכו'. בבסף משנה ה' מעשר פ"ה ה"ו ובירושלמי אם במקום שהרוב מכניסין לבתים בהדא תנינן (בדא דתנינן) וכו' ע"ש ובחי' מהר"י קורקוס שם ה"ז ובירושלמי עוד מתני' במקום שרוב וכו' ע"ש שמפרש הסוגיא.

פ"ב ה"א נתן לו דבר מרובה וכו'. ברמב"ם ה' מעשר פ"ו ה"ו נתן לו דבר מרובה וכו' וכן אם נתן לו דבר שאין דרכו להאכל חי או שהיה אדם גדול וכו'. וברדב"ז שם כל אלו החלוקים הוזכרו בירושלמי כלשון רבינו עכ"ל.

פ"ב ה"א אוכלין ופטורין. בב"י רש"ס הן אוכלין ופטורין.

פ"ב ה"א ר' בון בר חייה בעא וכו'. בחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ה ה"ה אך בירושלמי פ"ב דמעשרות מוכח בהדיא ככל דברי רבינו (הרמב"ם) דגרסי' עלה ר' רבון בשם ר' חייא (ר' בון ב"ח) ואין אדם אוכל אחת אחת ברשות אבל (הכל) ופטור א"ל אין והדא (הכא ובד' זיטאמיר והכא) למה היא חייב וכו'.

פ"ב ה"א צא ולקט לך עשרים וכו'. ברדב"ז וכ"מ ה' מעשר פ"ה ה"א ירושלמי צא ולקוט לך עשרים עשרים (ליתא) וכו' ע"ש איזה שנויים.

פ"ב ה"א צא ומלא את הכלכלה לא יאכל עד שיעשר. בכת"י רש"ס מוסיף: האומר לחבירו צא ולקט לך תאנים מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרין ומתקנן ודאי (כן הגי' בבבלי עירובין ל"ב ע"א ומעשרן ודאי אבל בפי' רבינו חננאל שם ומעשרין דמאי. וכן היתה הגי' בגמ' וברש"י שם לפני הכפתור ופרח פרק י"ז ולפנינו ברש"י הגי' משובש). מלא לך כלכלה זו תאנים מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרין דמאי עכ"ל וזה הגיה הרש"ס מתוספתא מעשרות פ"ב (הוצאת צ"מ) ומבבלי ערובין ל"ב ע"א וע"ש בפי' ר"ח.

פ"ב ה"א אמר ר' יוסי כאן וכו'. במרכבת המשנה ה' מעשר פ"י ה"י ר"י בשם ר' אבין (ג' מלות ליתא).

פ"ב ה"א תמן תנינן נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים אינו עירוב וכו'. כן מובא הירושלמי גם ברדב"ז ה' מעשר פ"א ה"ח. והגירסא תמוה מאי שייכות על זה מאמר ר' אלעזר וצריך לעמוד עמו? אבל בירושלמי עירובין פ"ג (בד' ווניציא כ' ע"ד שורה 54) מובא פיסקא (מהמשנה שם) השולח את עירובו ביד הרש שוטה וקטן או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב וכו' אר' ליעזר וצריך לעמוד עמו תמן אמר ר' יוסה וכו' וטעה כאן הסופר שתחת שהיה לו להעתיק הסיפא מעירובין שם משנה ב' השולח את עירובו וכו' לקח והעתיק את הרישא מהמשנה ג' נתנו

באילן

באילן למעלה וכו' שאין לו שום ענין לכאן. ואח"ז ראיתי בכת"י רש"ס ושם באמת וכו' כמו שהגהתי. בירושלמי סוכה פ"ב ה"ד מובא המאמר נתנו באילן וכו'.

פ"ב ה"א ר' חנניה בשם ר' חנינא. בעירובין שם: ר' אחא בשם רב חיננא. ובשו"ת ר"ב אשכנזי סי' א' ד' י"א ע"ד. ה"ג בפ' אין מעמידין בירושלמי כתיבת יד וכו' ר' חנניא בעא קומי רבי חנינא (לפנינו שם ה"ג קומי רבי מני) מה בפירותיו וכו'.

פ"ב ה"א תמן באומר לו וכו'. בכ"י רש"ס תמן באומר לו ערב על ידי ברם הכא באומר אני מעשר על ידך.

פ"ב ה"א באומר לו אני מערב על ידיך. בתוס' עירובין ד' ל"א ע"ב ד"ה כאן ובירושלמי נמי מחלק בין אמר צא ועירב בין אמר צא ואערב לך עכ"ל וזה שלא כנוסחתינו. וברדב"ז ה' מעשר פ"א ה"ח ירושלמי וכו' באומר לו אני מעשר (מערב) על ידך וכו' ע"ש ובכת"י רש"ס הדא ילפא מן ההיא באומר לו עשר על ידי שהוא צריך לעמוד עמו וההיא ילפא מן הדא באומר לו אני מערב על ידיך וכו'.

פ"ב ה"א סתם כלכלה ארבעת קבין. בכ"י רש"ס סתם כלכלה של ארבעת קבין וגדולה סאה ובינונית שלשת קבין וקטנה אינה פחותה מקביים, ובתוספתא מעשרות פ"ב (הוצאת צ"מ) כלכלה גדולה אין פחותה מסאה וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ב הדא אמרה וכו'. בסמ"ג עשין קל"ה וכן אומר בירושלמי שביתו של אדם (ב' מלות ליתא) טובל לו אבל לא לאחרים עכ"ל וכן הוא בפי' הר"ש ור"י במ"צ במעשרות כאן. וברדב"ז וחי' מהר"י קורקוס ה' כעשר פ"ה ה"ה ואמרינן עלה בירושלמי הדא אמרה ביתו של אדם וכו'.

פ"ב ה"ב ר"י ור"נ וכו'. בפי' הר"ש ואמרינן בירוש' ר"י ור"נ אמרו דבר אחד.

פ"ב ה"ב הדא אמרה. בפי' הר"ש ור"י במ"צ ואמר בירוש' הדא אמר במקום וכו'.

פ"ב ה"ג במשנה המעלה פירות מגליל וכו'. באגודה (מס' מעשרות) המעלה פירות מן הגליל (וכן לקמן בגמ' בה"ג, ולפנינו מגליל) ליהודה עולה (או עולה) לירושלים ואוכל (אוכל) עד שמגיע וכו'. ובשטה מקובצת בבבא מציעא ד' פ"ח ע"ב והכי נמי איתא במס' מעשרות המעלה פירות מגליל ליהודה (או עולה לירושלים) אוכל מהם עד שמגיע למקום שהולך. ובמשנה למלך ה' מעשר פ"ה הכ"ב יצא לו דין זה מהא דתנן בפ"ב דמעשרות המעלה וכו' אוכל מהם (ליתא) וכו' וכן בחזרה (בחזירה) וכו' ע"ש וברדב"ז ה' מעשר פ"ד הי"א.

פ"ב ה"ג פירות שלקטן שלא לצרך השבת וכו', בכסף משנה ה' מעשר פ"ה ה"ב ובירושלמי פ"ב דתרומות דקאמר התם ר"י דאפילו ליקטן שלא לצורך שנו עכ"ל וכיון לירושלמי דילן.

פ"ב ה"ג ותני עלה אפילו לן אפילו שבת. בפי' הר"ש ובירושלמי תני עלה אפילו שבת כלומר אינו טובל (לפנינו בתוספתא מעשרות פ"ב מפורש ההיפך) ופריך מינה ריש לקיש לר"י דאמר דבשבת טובלם וכו' ע"ש וברדב"ז ה' מעשר פ"ד הי"א ובירושלמי שקלי וטרו בה טובא ואסיקנא הכל מודים ואפילו ר"מ בלינה שאינה טובלה וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ג דתני עלה אפילו שבת בשני. בתוס' מעשרות פ"ב אפילו ליום השני פטורין מלעשר ובתו' עם הרי"ף פטורה מלעשר: ואולי מ"ס והגר"א הגיה צריכין.

פ"ב ה"ג לבני חיל. בתוספתא מעשרות פ"ב לברור חיל ובפי' הר"ש ובירושלמי וכו' לברור חיל. וכן הוא בירוש' דמאי פ"ג ה"א. ובתשובות הגאונים זכרון לראשונים סי' שס"א) בבלור חיל.

פ"ב ה"ג אם לנו כאן. בכ"י רש"ס אם לננו כאן.

פ"ב ה"ג לפלח עסקיו וכן בד' זיטאמיר. בפי' הר"ש ור"י במ"צ ומפרש בירושלמי וכו' לפנה עסקיו וכו'. ועי' בשו"ת מהר"י אבן מגש סי' ח' מלשון פלחי הוא וכו' ע"ש. לעווי ח"ד צד 51 מביא מד' ויטאמיר לפלח עסקיו. ולפנינו אינו כן.

פ"ב ה"ד במשנה חוץ מכלכלת התנאים. ברמב"ם ה' מעשר פ"ג ה"ד חוץ מכלכלה האנים. וברדב"ז שם פ"ב דמעשרות פרות וכו' ר' אליעזר (ליעזר) אוסר מלאכול (מלוכל) מהם (מהן) וכו' חוץ מכלכלה של תאנים.

פ"ב ה"ד אלא כי נן קיימין וכו'. בחי' מהרי"ט אלגזי (ה' חלה אות ב') וכן לעיל מזה אבל בירושלמי על עיקר פלוגתא דרבנן ור"א אלא כי אנן (נן) קיימין בתמרים והוא עתיד לדושן (לדורסן) ובגרוגרות (בגרוגרת) והוא עתיד לדורסן (לדושן) ר"א וכו' שלא נגמרו מלאכתן (מלאכתו) וחכמים אומרים (ורבנן אמרין) וכו' ע"ש וברדב"ז ה' מעשר פ"ג ה"ד כדמוקי לה בירושלמי בתמרים והוא עתיד לדורסן וכו'.

פ"ב ה"ד ראשון מהו שיטבול וכו'. ברמב"ם ה' מעשר שני פ"א הי"ג פירות שהוציא מהן מעשר ראשון וכו' ובכ"מ ורדב"ז ובחי' מהר"י קורקוס שם ירושלמי פ"ב דמעשרות ראשון מהו שיטבול לשני וכו' ע"ש שנוים קטנים. ובחי' מהרי"ט אלגזי (ה' חלה אות ב') וכן מפורש בירושלמי וכו' דקא מבעיא לן התם מעשר (ליתא) א' מהו שיטבול מה אנן (נן) וכו'.

פ"ב ה"ד והוא עתיד לדורסן. בחי' מהרי"ש"א הנ"ל והוא עתיד לדושן (לדורסן) וכו'.

פ"ב ה"ד ותכ"א אוכל וכו'. בתוספתא מעשרות פ"ב וחכ"א אוכל מהן עראי מעשרן דמאי (ומתקנן ודאי).

פ"ב ה"ד בפינקביה דהילפי. כעין זה במנחות ד' ע' ע"א מדכתב בפנקסא דאילפא.

פ"ב ה"ד אוכל מהן עראי וכו'. בפי' רבינו חננאל בביצה ד' ל"ה ע"ב דגרס בהדיא בירושלמי במעשרות פ"ב ר' יוסי בשם ר' אילא (הילא) אומר וכו' ע"ש שהלשון משובש.

פ"ב ה"ד ומתקנן ודאי וכו'. בב"י רש"ס ומתקנן דמאי וכו'.

פ"ב ה"ד ר"ש מתיר מק"ו. בפי' הר"ש ור"י במ"צ ומפרש בירושלמי ר"ש מתיר מק"ו וכו'. ובהוספתא שלפנינו לא נזכר מדברי ר"ש.

פ"ב ה"ה במשנה אחת אחת ופטור. בתוס' ריד"א ב"מ פ"ז ע"ב ובערוך ערך ציקף ג' ובפ"ב דמעשרות אוכל אחת אחת פטיר (ופטור) ואם ציקף חייב פי' אם חיבר שנים יחד עכ"ל. ובמתניתא דבני מערבא: ופטור.

פ"ב ה"ה במשנה והיו תאינה נמכרות. במשנה למלך ה' לולב פ"ח ח"ז והיו האנים שלה וכו' ולא הופריש מהם (הפרישו ממנה) תרומה וכו' ובמתניתא דב"מ משלשה וארבעה (משלש ומארבע) וכו'.

פ"ב ה"ה אבל בלוקט לאכול וכו'. בשטה מקובצת ב"מ פ"ט ע"ב ועוד דאף ר"מ לא נחלק אלא כשהמוכר מלקט ונותן לו אבל כשהלוקח מלקט ואוכל פטור וכן מפורש שם בירושלמי עכ"ל.

פ"ב ה"ה חברייה כשם ר"י וכו'. בפי' הר"ש ור"י במ"צ ואמרי' בירושלמי חברייא בשם ר"י וכו'. ובב"י רש"ס חברייא וכו אי (אין) אהה וכו'.

פ"ב ה"ה מתני' פליגא על הוויה דר' מנא. בב"י רש"ס מתני' פליגא על הדא דר"מ והגהתו אינה מוכרחת עי' בירושלמי פסחים פ"ב ה"ז בדו"ו הכין הוה רבי כי הוי בה (בד' זיטאמיר שם בטעות: הכין הוה רבי חיי בה) ובירוש' ביצה פ"ד ה"ב והיה רב נחמן בר יעקב הוי בה ובשקלים פ"ח ה"ה (בר"ז) לא הוי בה רבנן אלא על דבר

קפרא

קפרא. ובשבת פ"ז ה"ב ר' יוחנן ור"ש בן לקיש עבדין הוויי בהדא פירקא תלת שנין יפליג וכו' ושם להלן בנוי דר' חייא רובא עבדין הוויי בזודין פירקא שיתא ירחין וכו', ועי' בטערמינאלגיע ח"ב לידידי הרב רב"ז פראפעססאר באכער צד 49.

פ"ב ה"ה ר' ייסי בשם ר"י מגרגר וכו', בפי' הר"ש דבירושלמי אמר ר' יסא (יוסי) בשם ר"י מגרגר אחת אחת ואוכל וכן בכ"י רש"ם (ולפנינו והולך ואיכל) וא"ל ר"ח בר אבא (ווא) וכן רבי הוה (ליתא) עביד וכו'. ובפי ר"י במ"צ מגרגר אחת אחת איבר ברישא לא יתלוש בר האשכול וגם לא יקבץ בגרגרים בידו וכו' ע"ש ובחי' מהר"י קירקוס ה' מעשר פ"ה ה"ג דגרסינן בירושלמי אר' יוסא בשם רבי יוחנן מגרגר אחת אחת ואוכל וא"ל ר' חייא וכן דעביד (וכן רבי עביד) ע"ב (בירושלמי) וכו' ואפשר שכן היה גורס בירושלמי מגרגר אחת אחת באילן ואוכל וכו' ואפשר שבמקים והולך צ"ל באילן וכו' עכ"ל.

פ"ב ה"ו במשנה בעשרים האנים. וכן במתניתא דבני מערבא ובערוך ערך בר ב' בב' תאנים שאבורלך (לי) אבלבמשנה במשניות בעשר תאנים. וברדב"ז ה' מעשר פ"ה ה"ג ולפי זה יתיישב גירסת הספרים שלנו דגרסינן ברישא עשר תאנים ובסיפא עשרים תאנים עכ"ל.

פ"ב ה"ו במשנה בורר ואוכל, ברמב"ם ה' מעשר פ"ה ה"ג בורר אחת אחת (ב' מלות ליתא) ואיכל.

פ"ב ה"ו במשנה באשכול שאבור לי. בערוך גרגר ב' שאבור לך.

פ"ב ה"ו במשנה סופת ואוכל, במתניתא דבני מערבא סופף ואוכל ובפי' מהר"י במ"צ כיפף (סיפת) אחת אחת (ב' מלות ליתא) ואיכל וברמב"ם הנ"ל כופת בקרקע ואוכל ובערוך ערך סף א' סיפף ואוכל, ובמוסף הערוך שם: סיפת כתוב ור"ש גרס כופף עכ"ל ועי' לקמן פ"ג משנה ט'.

פ"ב ה"ו ר' אבין בשם ר"ש. בסדר הדורות צד 350 ר' בון בשם ר"ש. ובפי' ר"י במ"צ ואקשינן למה לי על מנת אפילו אם לא התנה יהא אוכל ופטור אמר ר' אבין בשם ר' שמיי אין הכי נמי אלא וכו'.

פ"ב ה"ו אפילו על כתיפו, כן הגי' במתניתא דבני מערבא בבבא מציעא ד' צ"א ע"ב ולפנינו במשנה אפילו בכתיפו. ואח"כ ראיתי בשטה מקובצת בבבא מציעא פ"ח ע"ב דתנן וכו' ואפילו על כתיפו הרי זה יאכל וכדתניא בתוספתא העושה בכל גופו וכו' עכ"ל.

פ"ב ה"ו ובגופו. המלה ובגופו ליתא בדברי ר' יוסי בר"י בהמשנה בבא מציעא צ"א ע"ב אבל איתא בספרי תצא סי' רפ"ז ובתוספתא ב"מ פרק ח' שורה 34 היצאת צ"מ. ואח"כ ראיתי בכ"י רש"ם ליתא המלה ובגופו.

פ"ב ה"ו והעובר תחת הזתים בכ"י רש"ם והעודר והמקשקש וכו'.

פ"ב ה"ו מה דיש מיוחד שלא וכו'. צ"ל דבר שלא בא וכו'.

פ"ב ה"ו את שיש לו רשות להניף וכו'. בשטה מקובצת בבבא מציעא ד' פ"ג ע"ב והיינו דתניא בספרי כי תבוא בקמת רעך וכו' מפני שראיתי לר"מ הספרדי (הרמב"ם) שאמר העושה במחובר אינו אוכל וכו' וכמדומה לי שטעה בפי' ברייתא זו שבספרי וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ו איסי בן עקביא אומר וכו'. בבבלי בבא מציעא ד' צ"ב ע"א דאמר רב מצאתי מגלות סתרים בי ר' חייא וכתוב בה איסי בן יהודה אומר וכו'. וכבר הערותי בכלאים פ"ח ה"ב צד 62 שאיסי בן עקביה הוא איסי בן יהודה ובכ"י רש"ם הגי' איסי בן יהודה.

פ"ב

פ"ב ה"ו כתיב לא תחסום וגו',—בכ"י רש"ס כתיב לא תחסום שור בדישו וכתיב כי תבוא בכרם רעך עד כאן לא שמענו אלא שור בתלוש וכו'.

פ"ב ה"ז במשנה השוכר את הפועל וכו'. בבבלי בבא מציעא ד' צ"ב סע"א השוכר את הפועל לקצות בתאנים הרי זה (לפנינו אמר לו על מנת שאוכל תאנים) אוכל ופטור מן המעשר (ב' מלות ליתא) וכו'. וע"ש בפרש"י ותוס'. ובשטה מקובצת בבא מציעא ד' פ"ט ע"ב דתנן בפרק ב' דמעשרות השוכר את הפועל לקצוץ (לקצות) תאנים וכו', ובכ"י רש"ס לקצות בתאנים הרי זה אוכל ופטור.

פ"ב ה"ז במשנה בני בשכרי. בש"מ הנ"ל או שיאכל בני בשכר.

פ"ב ה"ז לא כן צריכה אפילו וכו'. בפי' הר"ש במעשרות כאן וברדב"ז ה' מעשר פ"ב הי"ב ובירושלמי פריך עלה אמאי אצטריך מתניתין הא תנינא בפרק השוכר את הפועלים היה עושה וכו' ומשני לכן צריכה שהיו שניהם ביחור אחד כגון לבסים ותאנים מורכבים ביחור אחד ע"כ (בירושלמי) ולפנינו אינו מבואר יפה.

פ"ב ה"ז ואכלת ענבים וכו'. בירושלמי בבא מציעא פ"נ ה"ה אמ' רבי לא (ג' מלות ליתא כאן) כתיב וכו'. וכאור זרוע ח"ג סי' רפ"ח ירושלמי אמר לא כתיב וכו'. ובפי' הר"ש במעשרות כאן וברדב"ז ה' מעשר פ"ה הי"ב ובירושלמי דריש לה מדכתיב כי תבוא בכרם רעך ואכלת ענבים וכי אין וכו'.

פ"ב ה"ז בשם ר' חנינה יוסי בן חנינה, צ"ל בשם ר' יוסי בן חנינה.

פ"ב ה"ז שלא יהא מקלף בתאנים, בס' השלמה בבבא מציעא ד' ע"ו ע"ג ירושלמי וכו' ולא יקלקלו בתנאים (בתאנים) עכ"ל.

פ"ב ה"ז ומצמין בענבים. בספרי תצא רס"ו ואכלת ולא מוצץ ועי' בבלי בבא מציעא ד' פ"ז סע"ב, ובתוס פתא בבא מציעא פרק ח' ולא ימצוץ בענבים.

פ"ב ה"ז רשאין הפועלין לטבל וכו'. בתוספתא בבא מציעא פרק ח' רשאין פועלין לאכול פתן וכו'.

פ"ב ה"ז רשאי בעל הפרה להרעיבה בלילה. בשטה מקובצת בבא מציעא ד' פ"ט ע"ב בהלכות והוא תוספתא תניא אין הפועל וכו' ורשאי בעל הפרה להרעיב פרתו ולהגפה וכו' כלומר ביום שהיא דשה אבל לא קאמר שבלילה ירעיבנה וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ז ר' אבהו אמר התריגי לבהמין. בכ"י רש"ס ר"א אמר התריגו לפחמין ובבבלי עירובין נ"ג ע"ב אתריגו לפחמין ובהגהות הגר"א שם הגיה לבהמין.

פ"ב ה"ז תני אשכיל אחרון. בכ"י רש"ס תני תנאי אשבול אחרון.

פ"ב ה"ז ניחא לאכול חייב לקצות חייב. בפי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ה ה"ד גם בירושלמי אמרו ניחא לאכול חייב לקצות חייב בתמיהא ומשני אר' אלעזר (לעזר) ר"מ היא דאמר ר"מ מקח קובע בדבר (טיבל בפירות) שלא נגמרה מלאכתו ע"כ (בירושלמי) עכ"ל וברדב"ז שם ואמרינן בירוש' דת"ק ר' מאיר הוא וכו' וע"ש בכ"מ.

פ"ב ה"ז ר"מ ור' ליעזר שניהן אמרו וכו'. בכ"מ הנ"ל ועוד דקאמר עלה שם ר"מ ור' אליעזר שניהם אמרו דבר אחד וקי"ל דכל כה"ג היא שטה ולא קי"ל כחד מינייהו וכו' עכ"ל.

פ"ב ה"ח במשנה היה עושה בלבסים. בבבלי נדרים ד' נ' ע"ב היה עושה בבלופסין. ולקמן בהלכה ח' בפרקין ותנינן היה עושה בבלוסין. ובערוך ערך בלפסין ובפ"ב דמעשרות היה עושה בבלופסין וכו' ומצאתי בס"א בלונסין ס"א בלוסין וכו' ובכפתור ופרח פרק כ"ב כגון תרומת הבלופים.

פ"ב ה"ח במשנה בבנות שבע. בתוס' וברא"ש בנדרים הנ"ל בבנות שוח.

פ"ב ה"ח במשנה זה לוכל וזה לקצות חייב. ברדב"ז ה' מעשר פ"ד

ה"ד

ה"ד וזה לקצות חייבים ובערוך ערך קן א' זה לאבל וזה לקצות חייב.

פ"ג ה"א במשנה אוכלין ופטורין. בבבלי ביצה ד' ל"ד ע"ב אוכלין מהן עראי (ב' מלות ליתא) ופטורין. וכן הוא בפי' רבינו חננאל ובפירש"י שם. אבל בכסף משנה ה' מעשר פ"ה הי"ג מובאה המשנה כגירסת הדפוס.

פ"ג ה"א במשנה בזמן שאין להן עליו מזונות. במתניתא דבני מערבא מוסיף: אוכלים ופטורים. ועי' בכסף משנה הנ"ל. וכן הוא בפי' ר"י במ"צ.

פ"ג ה"א הוא עצמו מהו שיאכל. בפי' הר"ש וברדב"ז ה' מעשר פ"ג הי"ז ובירוש' בעי הוא עצמו מהו שיאכל רב אמר אסור עולא אמר מותר וכו'.

פ"ג ה"א אלא על מקומו. בכסף משנה ה' מעשר פ"ג ה"ז ירושלמי בר"פ ג' דמעשרות וכרבו ורב דאמרי אין אוכלים על המוקצה אלא על מקומן (מקומו) עכ"ל.

פ"ג ה"א לראש הגג. ברדב"ז ה' מעשר פ"ג הי"ח שם בירושלמי מותיב וכו' עד שלא כנסן לגג וכו'.

פ"ג ה"א לא תתיבני חרובין. בכפ"פ פכ"ח וירושלמי וכו' אמר ליה (ליה) לא תיבעי (תתיבני) חרובין וכו'. ובפירש"י תמורה י"ג: תיבעי לשון ירוש' וכו'.

פ"ג ה"א חריבין מאכל בהמה הן. בכ"י ריש"ם חרובין לאו מאכל בהמה הן עכ"ל ועי' שביעית פ"ב ה"א הוא חריבין היא בנות שוח. ובכ"מ ה' מעשר פ"א ה"ט מובא הירושלמי.

פ"ג ה"א הוא על ידי וכו'. בתוס' ביצה ל"ד ע"ב ד"ה בניו פי' בירושלמי דוקא בניו אבל איהו גופי' אקבעינהו הגלה בדעתי להניחם שם כך עכ"ל ואינו מבואר יפה בנוסחתינו. ובפי' הר"ש ירושלמי וכו'. וברדב"ז הנ"ל והדר קאמר (בירושלמי) מה בין הוא לבין בניו ומשני הוא ע"י שהיא תלוי במוקצה אמר וכו' ע"ש. ובשטה מקובצת בביצה הנ"ל ובירושלמי דמס' מעשרות פליגי אמוראי אי דוקא בניו ובני ביתו אבל הוא עצמו לא או אפילו הוא עצמו. ובחי' הרא"ה בביצה שם (בס' מראה האופנים) פי' בירושלמי לחד לישנא דוקא בניו ובני ביתו אבל הוא לא וכו'.

פ"ג ה"א ניחא בניו ובני ביתו ואין לה עליו מזונות. בתוס' ברכות ד' כ"ד ע"א ד"ה והתניא פירש"י אשתו בכלל ביתו ולא נהירא הדא דלא אשכחן אשתו דמקריא בני ביתו וכו'. ובתוס' פסחים ד' צ"ט ע"ב ד"ה לא אי נמי בבניו ובני ביתו קטנים מיירי שלא הגיעו לחינוך ואין אשתו בכלל וכו' ובירוש' כאן מפורש שאשתו בכלל בני ביתו.

פ"ג ה"א ויעשו אותה כפועל וכו'. בירוש' כתובות פ"ז ה"א בשנוים.

פ"ג ה"א אפילו כמ"ד אין לה עליו מזונות. צ"ל כמ"ד יש לה וכו'.

פ"ג ה"א אנשים ששיתפו שלא מדעת אנשים. בתוספתא עירובין פרק ו' (הוצאת צ"מ) האנשים שנשתתפו שלא מדעת נשים שיתופן שיתוף וכו.

פ"ג ה"א מתניתא דרבי וכו'. בתוס' רבינו יהודה בר"י בברכות ד' ל"ה ע"א בירושלמי על משנה וכו' מתניתין דרבי דתני הביא תאנים וכו' ע"ש שנויים קטנים.

פ"ג ה"א הביא תאנים מן השדה וכו'. בכפתור ופרח פל"ב ובספר שעמי (עי' בהערה שם שהכוונה לתוספתא שנכתבה בעיר דמשק. ובס' דברי חכמים מאמר ע"ד ההכמות מובא ירושלמי נוסחת דמשק) הגרסא כך המביא תאנים מן השדה לאכלן בראש גגו שכח והכניסן לתוך ביתו לא יאכל עד שיעשר עכ"ל.

פ"ג ה"א מחזירן למקומן ואוכל. בכ"י רש"ס ואוכל מהם עראי.

פ"ג ה"א הא מזיד אסור. ברדב"ז מעשר פ"ד הי"ג ירוש' וכו' אבל מזיד לא.

פ"ג ה"א רבי מחייב, בבבלי ביצה ד' ל"ה ע"ב ותני עלה ר' יעקב מחייב וכו'. ובפי' ר"ח שם הגי' עלה ר' מחייב וכו' ובתוס' ר"י בר' יצחק בברכות שם ופלוגתא דרבי ור' יוסי בר"י שניה שם (בירוש') הביא תאנים וכו' רבי מחייב ור' יוסי בר"י פוטר ומשמע לפי

הירושלמי

הירושלמי זה שרצה לומר שאע"פ שחצר קובעת וכו' ע"ש. וברמב"ם ה' מעשר פ"ד הי"ג הביאן לאכלן וכו'. ובהשגות הראב"ד שם א"א אני לא מצאתי כן וכו' והכי איתא בירושלמי פ"ג בראש הפרק עכ"ל וברדב"ז שם בירושלמי פלוגתא דתנאי רבי מחייב וכו' עכ"ל ובפי' הר"ש במעשרות פ"ג משנה ו' ובירושלמי גרסינן הביא תאנים וכו' ר' מחייב ור' יוסי בר"י פוטר וגירסא זו עיקר עכ"ל.

פ"ג ה"א הא לא לקצות חייב. אחרי מלת חייב יש בד' וויניציא נקודה ואח"כ מתחיל רבי עולא. אבל כצ"ל הא לא לקצות חייב רבי. שזה קאי כדעת רבי. ואח"כ מתחיל עולא בר' ישמעאל וכו'. יש אמורא אחר רבי עילא.

פ"ג ה"א עולא בר' ישמעאל בשם ר' לעזר. בבבלי ברכות ד' ל"ה ע"ב בשם רבה בר בר חנה אר"י. וע"ש איזה שנויים.

פ"ג ה"א עולא בר' ישמעאל וכו'. בתוס' ר' יהודה בר"י מפאריז בברכות ל"ה ע"א בגמרא בירושלמי אר' (איזה מגיה הדיוט הגיה כאן אר') עילא ב' ישמעאל בר"א ר' (בד' זיטאמיר בטעות: רבו) ור' יוסי בר' יהודה היו מכניסין וכו' ע"ש שנויים קלים.

פ"ג ה"א ר"ע היה לוקח שלשה מינין. בילקוט עה"ת ר' תתקל"ח מובא הירוש' וגורס היה לוקח ששה מינין. ובחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ד.הי"ג דהכי איתא בירושלמי וכו' היה לוקח ג' מינים וכו'.

פ"ג ה"א דאמר ר"י מקח בחצר בשבת אינן תורה. וכן הוא לעיל בפ"ב ה"ה. ובשטה מקובצת בבבא מציעא ד' פ"ח ע"א ועוד אמרו שם (בירושלמי) ר' יוחנן אמר מקח חצר ושבת (בחצר בשבת) אינה תורה וכו' אלא שהחליפו שם בירוש' והעמידו רבי יוחנן בשיטתיה דרבי ינאי עכ"ל ובכ"מ ה' מעשר פ"ד ה"ב ירושלמי פ"ג דמעשרות אמר ר' יוחנן מקח וחצר ושבת אינן תורה עכ"ל ובחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ד ה"ב מצאתי לזה בירושלמי וכו' דאר' יוחנן מקח (בחצר) ושבת אינם דבר תורה עכ"ל וברדב"ז שם אבל שאר הדברים אין קובעין אלא מדרבנן ופשוט הוא והכי משמע בירושלמי עכ"ל ובתוס' בבבא מציעא ד' פ"ח ע"א ד"ה עד וי"ל דמודה ר' ינאי (בירושלמי לא נזכר מר' ינאי) דחצר קובעת מדרבנן והא דאומר עד שיראה פני הבית היינו מדאורייתא עכ"ל ולא העירו מירושלמי דילן.

פ"ג ה"א ר' אימי בשם ר' שמעון. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל ר' אימי בשם ר"ל וכו'. וכן הוא לקמן בפ"ד ה"א.

פ"ג ה"ב במשנה בזמן שאין עליו מזונות אוכלין ופטורין. בפי' מהר"י במ"צ כאן: המוצא פועלין לשדה בזמן שיש (שאין) להן עליו מזונות פי' שעושין מלאכה משאוכלין מן התורה אוכלין ופטורין עכ"ל ועי' בתוספתא דמעשרות (פרק ב' הוצאות צוקערמאנדל שורה 21) בד"א בזמן שאין להם עליו מזונות אבל יש להם עליו מזונות אוכלין ופטורין. וזה קרוב לגירסת מהר"י במ"צ בהמשנה

פ"ג ה"ב במשנה אבל אם יש להן עליו מזונות. בפי' מהר"י במ"צ הנ"ל אם אין (יש) להן עליו מזונות כגון שעודרין תחת התאנין שאינן אוכלין מן התורה אוכלין אחת אחת מן התאנים כשעודרין עכ"ל.

פ"ג ה"ב במשנה ולא מן המוקצה. באגודה לא יטול במוקצה פי' בסכין שקוצצין בו תאנים עכ"ל. ועי' שביעית פ"ח משנה ו'.

פ"ג ה"ב ניחא לא מן הסל וכו'. בפי' הר"י במ"צ במעשרות כאן: גרסינן (בירוש') בשלמא מן הסל ומן הקופה לא שפיר דנטבלו אלא מן המוקצה אמאי לא אמר ר' יצחק מוקצה וכו' במה דאת אמר תמן מלקט אחת אחת ואוכל ואם צירף חייב ואף הכא כן מוקצה במצרף דמי עכ"ל והבנינו המאמר משובש. וכגירסתינו כן היה לפני הר"ש בפירושו.

פ"ג

פ"ג ה"ב עשו אותו כמצורף. ברדב"ז מעשר פ"ה הי"ג בירוש' עשו אותו כמצרף.

פ"ג ה"ג במשנה על מנת לוכל זתים. בשטה מקובצת ב"מ פ"ט ע"ב ע"מ לאכול בזתים.

פ"ג ה"ג במשנה אוכל אחת אחת ופטור. בכסף משנה ה' מעשר פ"ה ה"י אוכל אחד אחד ופטור וע"ש ובשטה מקובצת הנ"ל אוכל א"א ופטור.

פ"ג ה"ג תנא דבית רבי איכל וכו'. גם מכאן מוכח שתנא דבי רבי חולק על המשנה שאמרה אוכל אחת אחת ופטור. ותנא דבי רבי סובר שאוכל כדרכו ופטור.

פ"ג ה"ג מה נן קיימין וכו'. בשטה מקובצת בבבא מציעא ד' פ"ט ע"ב ומקשי עלה בירוש' מה אנן קיימין וכו' ע"ש. ובכסף משנה ה' מעשר פ"ה ה"י ובירוש' מה נן וכו'.

פ"ג ה"ג לעשות עמו לעשות. בשטה מקובצת הנ"ל ובב"מ הנ"ל בששכרו לעשות עמי וכו' וכצ"ל. ובפי' ר"י במ"צ אי בשכרו ללקט בזתים וכו'.

פ"ג ה"ג בששכרו לנכש עמו. בפי' הר"ש ור"י במ"צ מפרש בירושלמי לעדור תחת הזתים דלא אכיל מדאורייתא וכו' עכ"ל ובשטה מקובצת הנ"ל ופשוט כן נן קיימן בששכרו לנכש תחת (ליתא) הזתים וכו'.

פ"ג ה"ג מהי אהן פטור, בפי' ר"י במ"צ ומ"ט בכולהו לא תני פטור וכו'.

פ"ג ה"ג שעד עכשיו דעת בעלים. ברמב"ם ה' מעשר פ"ג הכ"ב מצא כלכלה מחופה וכו' וברדב"ז שם בירושלמי יהיב טעמא שעד עכשיו דעת בעליה עליה עכ"ל. ובכסף משנה שם מביא ג"כ הירושלמי.

פ"ג ה"ג להרום מן המבוקר. בכ"י רש"ס לתרום מן המחובר לא היה יכול לתרום מן המחובר.

פ"ג ה"ג הדא אמרה דמים במקח הן. ברמב"ם ה' מעשר פ"ה ה"א משיתן את הדמים. ובכ"מ שם ירושלמי דמים כמקח עכ"ל.

פ"ג ה"ג מחצה על מחצה מתקנה דמאי. בכ"י רש"ס מחצה על מחצה בשדה מתקנה דמאי. ועי' לקמן. וברמב"ם פ"ג מה' מעשר הכ"ב מצא כלכלה וכו' וברדב"ז גם ירושלמי כלשון רבינו וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ג ונמצאת תרומה גדולה וכו' בכ"י רש"ס ונמצאת תרומת מעשר טבולה לתרומה גדולה. ועי' ברדב"ז וכ"מ בה' מעשר הנ"ל.

פ"ג ה"ג דבר שיש לו גורן מפרישין תרומת מעשר. בכפתור ופרח פ"ב והכי איתא בירושלמי דבר שיש לו גורן מפרישין אותו תרומה ומעשר (תרומת מעשר).

פ"ג ה"ג כהדא דתני מצא פירות וכו'. בתוספתא מעשרות פ"ב מצא תבואה וכו' ובתוס' קדושין ד' כ"ז ע"א ד"ה מעשה והכי נמי איתא בירושלמי דמס' מעשרות מצא פירות צבורים (ממורחין) אסורים משום גזל וחייבין משום תרומה (ג' מלות ליתא) מפוזרים מותרים משום גזל ופטורים מן התרומה גדולה. ובפי' הר"ש במעשר שני משנה ט' כדאמרי' בירוש' וכו' כהדא דתנן פירות (מצא פירות) ממורחין וכו'.

פ"ג ה"ג ופטורין מתרומה גדולה. בתוספתא הנ"ל הגי' בין כך ובין כך הוציא עליהן תרומה ומעשרות משל בעל הבית. ובתוס' בבא קמא ד' צ"ד ע"א ד"ה מרחו כדתנן במס' מעשר מצא פירות וכו' ופטורין מן התרומה וכו'. ובתוס' סנהדרין ד' פ"ח ע"א ד"ה מרחו דתנן במס' מעשרות פ' שלשה מינין פירות ממורחין וכו' ופטורים מן התרומה (מתרומה גדולה) ובתוס' בבא מציעא ד' י"א ע"ב ד"ה עישור כדאמרינן בירושלמי דמעשר שני (מ"ס) מצא פירות וכו' ופטורין מתרומה. ובתוס' קדושין הנ"ל אלא א"כ נתרמה תרומה גדולה. ובכפתור ופרח פרק מ"ב והכין איתא בירושלמי וכו' דתנן מצא פירות ממורחין (בשדה) מכונסין וכו' ופטורה מתרומה גדולה.

פ"ג ה"ג שא"א לגורן שתיעקר אא"כ נתרמה. בדפוס זיטאמיר נתרמה תרומה גדולה. וכן היה גירסאות משונות לפני הראשונים בתוס' סנהדרין הנ"ל וליתא דבירוש' מפורש דלהכי פטורין מן התרומה לפי שא"א וכו' נתרמה תרומה גדולה. וכן הוא בתוס' בבא קמא הנ"ל ובכפתור ופרח הנ"ל. ובפי' הרא"ש בדמאי פ"ו משנה א' וכדאמרינן בירושלמי בפ"ק (בפ"ג) דמעשרות שא"א לגורן וכו' אלא א"כ נתרמה ממנה תרומה גדולה. אבל בתוס' בבא מציעא הנ"ל אא"כ נתרמה תרומה ממנה. ובתוס' קדושין ד' כ"ז ע"א ד"ה מעשר כדאמר התם (בירושלמי) חזקה לגורן שלא תיעקר עד שהפרישו ממנה תרומה גדולה עכ"ל וברדב"ז ה' מעשר פרק ג' הכ"ב שם בירושלמי עד כדון וכו' תרומה גדולה ובכסף משנה שם בירושלמי וכו' ע"ש ובריטב"א קדושין כ"ו ע"א וכי תימא ולמה לא דפריש תרומה גדולה איכא למימר כדפרישו בירושלמי שא"א לגורן שתעקר בלא תרומה עכ"ל.

פ"ג ה"ג מעשרות מהיכן ניטלות וכו'. בפי' הרא"ש במכשירין פרק ב' משנה י' ובירושלמי דמעשר שני (צ"ל דמעשר) משמע שלא היו מפרישים מעשרות אלא בבית דגרסינן מצא פירות ממורחים וכו' ומסיק התם מעשרות מהיכן הם נוטלים מן הבית או מן השדה אשמועינה (נשמעינה) מן הדא מה שאמר שפטורין מתרומה וחייבים במעשרות (נראה שגרסת הרא"ש משונה משלפנינו כי לפי גרסתנו הראיה על מהיכן נטלות וכו' היא ממ"ש להלן חבר שמת וכו') .

פ"ג ה"ג ואפשר שלא נטרפה דעתו שעה אחת. בשטה מקובצת בבבא מציעא ד' י"א ע"א בירושלמי וכו' וי"ג אלו שם המעשר מהיכן נוטל וכו' ואימר שנטרפה (ואפשר שלא נטרפה) דעתו לשעה כלומר אם אתה אומר מן הבית למה הן בחזקת מתוקנין דלמא שכנסן לבית לא הספיק לעשר עד שנטרפה דעתו ומת בשלמא אם נטל מן השדה חזקה היא שלא כנסן למגורה עד שיעשר ודהי אר' בון ב"ח תפתר וכו' כלומר אבל לעולם מן הבית הוא נטל עכ"ל.

פ"ג ה"ג תפתר שמת מתוך יישוב. בפי' רבינו חננאל בפסחים ד' ט' ע"א בירושלמי ובלבד שמת ביישוב הדעת (ליתא) עכ"ל. ובאגודה (יבמות סי' צ"ד) ומפרש בירושלמי שמת ביישוב הדעת עכ"ל ובתוס' ע"ז ד' מ"א ע"ב ד"ה חזקה בירושלמי קאמר תפתר כשמת בתוך היישוב פי' ביישוב הדעת עכ"ל. וע"ש בשטה מקובצת בבבא מציעא הנ"ל מ"ש בזה בשם הרמב"ן. ובריטב"א קדושין ד' כ"ו ע"א דהא פירשו בירושלמי שלא אמרו אלא בחבר שמת דוקא וכשמת מתוך יישוב דעתו שאלו לא היו מתוקנים היה מודיע להו אבל כשלא מת מתוך היישוב וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ג ר' חנניה בשם ר' פנחס. בפי' הרא"ש מכשירין הנ"ל ר' חנינא בר פפא. ובפי' הר"ש במעשר שני פ"ה משנה ט' דקאמר (בירושלמי) בתר הכי מעשרות מהיכן הם ניטלין וכו' ר' חנינא בר פפא (כגי' הרא"ש, והיה כתוב ר' חנינא ב"פ, ופתר המעתיק בשם ר' פנחס) שמע לה מן הכא עישור אחר שאני עתיד וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ג הדא אמרה מן הבית. בתוס' גיטין ד' ע"ט ע"ב ד"ה פנימית כדמוכח שכבר היה הבית וכו' עכ"ל ובתוס' בבא מציעא ד' י"א ע"ב ד"ה וכי וא"ת והלא התבואה היתה בביתו של ר"ג כדמוכח בירושלמי פ"ג דמעשרות וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ד במשנה מצא קציצות וכו' קציצות. כן היא הגי' גם בערוך קץ א' אבל בד' פיזרו רל"ז מצא קציעות בדרך וכו' קציצות ובאגודה קציעות ובתוס' ריד"א בנדרים פרק קונם יין כדתנן בפ"ג דמעשרות שאם מצא קציעות מותרות וכו' ובתשב"ץ ח"ב סי' רמ"ז בדמוכחת ההיא דמצא קציעות בדרך פטורות מן המעשר וכו'.

פ"ג

פ"ג ה"ד במשנה הזיתים והחרובין חייבין. במתניתא דבני מערבא והזיתים והחרובים חייבין. ובפי' ר"י במ"צ הזיתים וההרובין אסורין משום גזל וחייבין. וכן מובאה המשנה בבבלי בב"מ ד' כ"א ע"ב בגי' אסור וע"ש בפירש"י ובשטה מקובצת שם הגי' אסורין וברדב"ז ה' מעשר פ"ג הב"ר משנה פ"ג יבזיתים ובחרובין חייבין.

פ"ג ה"ד במשנה פילחי דבילה. בערוך פלח בפ"ג דמעשרות מצא פילחי דבילה חייב פי' חתיכות תאנים עכ"ל ובפי' ר"י במ"צ פי' החתיכות דבילה חייב וכו' וכל חתיכה וחתיכה נקראת פלח דבילה.

פ"ג ה"ד במשנה כידוע שמדבר גמור. במתניתא דב"מ שידוע שהן מן הדבר וכו'. ובמשנה שבמשניות שידוע שהן מדבר גמור.

פ"ג ה"ד אמר ר' יונה לא אמרו וכו'. בפי' ר"י במ"צ לא אמרו אלא בדרך אבל(הא) בינו לבין חבירו לא עכ"ל.

פ"ג ה"ד אר' יונה והוא שמצא וכו'. בפי' ר"י במ"צ אר' יוחנן (יונה) הא דתנן הזתים והחרובין אסורין (עי' במשנה) והוא שמצא זתין וכו'

פ"ג ה"ה במשנה ואי (במתניתא דבני מערבא אי) זו היא חצר וכו'. בנדה ד' מ"ז ע"ב דתנן איזוהי חצר צורות שחיבת במעשר. ובתוס' רבינו יהודה בר"י מפאריז בברכות ל"ה ע"א מדתנן וכו' איזו היא חצר שקובעת (שהיא חייבת) למעשר הצר צורית וכו' עכ"ל ובתוס' בבא מציעא ד' פ"ח ע"א ד"ה עד הנן בפ"ג דמעשרות איזהו הצר שחייבת במעשר. ובתוס' גיטין ד' פ"א ע"א ד"ה ור"י אי זו היא חצר שקובעת למעשר וכו'.

פ"ג ה"ה במשנה ר' ישמעאל אומר, בנדה שם ר"ש אומר. ובתוס' בבבא מציעא הנ"ל לא הביא שם השונה. ובתוס' גיטין הנ"ל ר' ישמעאל אומר שהכלים נשמרים לתוכה כו' עכ"ל.

פ"ג ה"ה במשנה שהכלים נשמרים. בתוס' ב"מ הנ"ל כל (ליתא) שהכלים וכו'.

פ"ג ה"ה במשנה כל שאחד פותח, בסמ"ג עשין קל"ה כל שאחד פותח ונכנס (ליתא).

פ"ג ה"ה במשנה כל שנכנס לה ואין אומר לו.—במד"מ כל שנכנסה לה והן אומרין לו.

פ"ג ה"ה ולא בבתים הן נדרסות. בפי' הר"ש ופריך בירושלמי ולא בבתים הן נדרכות כלומר ע"כ בשדה עסקינן ומשני וכו' על השדות (בשדות).

פ"ג ה"ה רבי זעירא בעי וכו' אמר רבי שאול פעמים וכו'. ביוחסין (ד' קראקא שמ"א) ר' שאול בזמן ר' זירא. וכתב ע"ז הסדר הדורות (צד 346) לא מצאתי ונראה שהיוחסין כיון לירושלמי דילן. ובפי' הר"ש ר"ז בעי ואינה נכרת אם דרוסה היא אם לא בתמיהא ומשני וכו'.

פ"ג ה"ה להיות אוכל בשוק. בר"א רבה פ"י והאוכל בשוק חבירו של כלב.

פ"ג ה"ה כהדא ר' לעזר בר' שמעון וכו'. בתוס' קדושין ד' מ' ע"ב ד"ה ויש אומרים אמרינן בירושלמי ר' שמעון ברבי (ר' לעזר בר"ש) הוה אכיל בשוקא חזיה ר' מאיר אמר לו אין שבה לתלמיד לאכול בשוק (א"ל בשיקא את אכיל) וכו' עכ"ל וברא"ש שם סי' ס"ה פירש רבינו חננאל דאמרינן בירושלמי דמס' מעשרות ר' שמעון בר' הוה אכיל וכו'. ובעיטור (קבלת העדות צד 116) ירושלמי בסוף גמרא רשב"ג (ר"ש ב"א) אומר הוא אכיל בשוקא א"ל והאמר ר' יוחנן פסול לעדות. ובהגהת מרדכי בסנהדרין סי' תשב"א ירושלמי שלהי פרקין ר"ג אבל בשוקא אמרו לו והאמר ר' יוחנן פסול לעדות וכו'. וגירסתם משונה משלפנינו. ובסמ"ג לאווין רי"ד והא דאמרי' בירושלמי דר' שמעון בר' הוה קאכיל בשוקא וכו'. ובאור זרוע (ח"ד, סנהדרין סי' כ"ב) ירושלמי במעשרות תני ר"ש בר' הוה אכיל בשוקא חזייה ר' מאיר וכו'

וכו'. ובייזוסין השלם (צד 49) ועוד בירושלמי ר' שמעון ברבי הוה אכיל בשוק חויה ר' מאיר וכו'. ובריטב"א קדושין הנ"ל (פראג תק"ע) דגרסי' בירושלמי דמעשר ר' שמעון היה אכיל בשוקא וכו'. ובהגהת מימוני ה' עדות פי"א ה"ה פר"ת דוקא באוכל פת ור"ח פירש אף בפירות וכו' כדגרסינן בירושלמי ר' שמעון ב"ר הוה אכיל וכו' ועי"ש בכ"מ והביאם בזה הא דאמרינן בירושלמי ר"ש ברבי וכו'.

פ"ג ה"ה ובטל גרמיה. בפי' הרא"ש הנ"ל הגי' ובלבד בשל גרמיה ש"מ הא דתני האוכל בשוק דומה לכלב כגון שחוטף מאחרים ואוכל כמו כלב עכ"ל (רבנו חננאל) ונראה שדקדק מדקאמר אין שבח ת"ח מכלל דלאחרים אין חשש בשל גרמיה עכ"ל הרא"ש. ובעיטור הנ"ל ובטל גרמיה מנע עצמו שלא לאכול ובנוסחת דרבינו ברוך אמר ליה ובשל גרמיה פירוש שאוכל משלו בשר עכ"ל ובהגהת מרדכי הנ"ל ובטל גרמיה ומסתברא דהכי פירושו מנע שלא לאכול ור"ב גורס ובשל גרמיה פי' משל עצמו אכל וכו'. ובאור זרוע הנ"ל בטיל לגרמיה וכו'. ובאגידה (קדושין סי' ל"ו) ובירושלמי משמע דמיירי שחטף מאחרים ואוכל כן יש בפר"ח עכ"ל. ובריטב"א קדושין הנ"ל ובשל גרמיה ע"כ (בירושלמי) ומדלא אמר ליה אלא אין שבח מכלל דר' יוחנן דאמר פסול לעדות היינו בשל אחרים וכו' ור"ת ז"ל פירש דהבא בפת שהוא גנאי גדול לאכלו ולבלך בשוק וההיא דירושלמי בפירות ולת"ח הוא גנאי ולא לאחר עכ"ל.

פ"ג ה"ו במשנה חצר חייבת. במתניתא דב"מ חצר החייבת וכן (ליתא) וכו'. וכן הוא בחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ד ה"ג.

פ"ג ה"ו במשנה בית שער. ברמב"ם ה' מעשר פ"ד ה"ט בית שער של חצר (ב' מלות ליתא).

פ"ג ה"ו ר"ש בר נחמן בשם ר' יונתן. בשטה מקובצת בבבא מציעא ד' פ"ח ע"א והכין איתא עלה דההיא בירושלמי דגרסי' התם רבי שמואל בשם ר' יוחנן כלהון מן הבית למדו.

פ"ג ה"ו כולהון מן הבית למדו. פי' כל התנאים בהמשנה.

פ"ג ה"ו שמעון קומי ר' יוחנן אמר לון הלכה וכו'. בנדה ד' מ"ז ע"ב לגירסת הרי"ף והרא"ש שם ר' יוחנן וסבי אמרי הלכה כדברי כולן להחמיר.

פ"ג ה"ו ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"ע. עי' בסדר הדורות צד 370 וכן נראה דלא מצינו בכל הש"ס שאמר ראב"ש בשם ר"ע וכו'.

פ"ג ה"ו בשני שותפין. בסמ"ג עשין קל"ה מפרש בירושלמי בשני שותפין שהאחד מוחה בחבירו שלא ינעול ואינה משתמרת עכ"ל ובפי' הר"ש בירושלמי תניא (תני) רשב"א וכו'.

פ"ג ה"ו בשני שותפין לא בשני דיורין. בתוספתא מעשרות פ"ב (הוצאת צ"מ) כגון שני שותפין ושני דיורין. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) מפרש בירושלמי כגון שני שותפין הדרין בביתם או שני דיורין וכו'. ובכסף משנה ה' מעשר פ"ב ה"ז ואיתמר עלה בירושלמי הלכה וכו' לא בשני דיורין. ובפי' הר"ש ולא (לא) בשני דיורין.

פ"ג ה"ו ודיורו היא מתני'. בד"ו יש נקידה מפסקת אחרי המלה היא וט"ס הוא.

פ"ג ה"ו הורי ר' יוחנן וכו'. בכ"מ ה' מעשר פ"ב ה"ז דהא קאמר התם בירושלמי הורי ר' יוחנן הלכה (לפנינו בטעות: באילין דר' אימי, ולפני הכ"מ לא היו המלות האלו התמוהית כי איך יורה ר' יוחנן כדבי ר' אימי? ובפתוחה לר"ש סירילי (מגנצא תרל"ח) ואמרינן נמי בפ' המעביר במס' מעשרות אר' אימי הורי ר' יוחנן כהילין דבי ר' אמי (אימי) וכו' עכ"ל) כרשב"א דר"ע עכ"ל.

פ"ג

פ"ג ה"ז במשנה הצריפין והבורגנין וכו'. בעין זה במס' מזוזה פ"א וע"ש.

פ"ג ה"ז במשנה והאליקטיות וכו'. בערוך ערך לקטיית בפרק ג' במעשרות וכו' והלקטיות ס"א והאלקטיות וכו' וברדב"ז ובכ"מ ה' מעשר פ"ד ה"ד משנה שם וכו' והארקטיות הם בתי הקיץ שהוכיר רבינו עכ"ל.

פ"ג ה"ז במשנה סיבת גינוסר. בכ"מ הנ"ל במשנה סיכת גינוסר אעפ"י שיש בו (בה) ריחים ותרנגולין פטורה (פטירין). וכן בערוך ד' פיזרו רל"ז ערך גנסר.

פ"ג ה"ז לגג מבוצר וכו'. בכ"י רש"ס בגג מבוצר וכו' לא נטבלו (נבטלו) ובפיר"י במ"צ אר' לעור בגג מבוצר וכו' וכיון החצר הייבת היא נטבלו ואמאי פטורין ותירין וכו'.

פ"ג ה"ז תפתר אי כר' יוסי בי ר"י. בפי' ר"י במ"צ ותירין הא מני ר' יוסי בר"י היא וכו' וע"ש ובפי' הר"ש.

פ"ג ה"ז מה הבית אינו טובל וכו'. ברדב"ז ה' מעשר פ"ד ה"ג ואמרינן בירושלמי והוא שיהיה בו ד' אמות על ד' אמות מה בית אינו קובע (טובל) וכו' ע"ש ובכ"מ.

פ"ג ה"ז דתני בית וכו'. ספרי תצא סי' רכ"ט וע"ש.

פ"ג ה"ז ואינו טובל למעשרות. בתוס' סוכה ד' ג' ע"א ד"ה בית בירושלמי חשיב שאין טובל למעשר. וברדב"ז ה מעשר פ"ד ה"ג כדאיתא בירושלמי תני בית שאין בו וכו' ועי' בכסף משנה שם.

פ"ג ה"ז ואין עושין אותו חבור לעיר. בתוס' סוכה ד' ג' ע"ב ד"ה ואין ואומר רשב"ם דגרסינן הכא ואין עושין עיבור לעיר וכן משמע בירושלמי דגרסינן ואין עושין אותו חיבור לעיר עכ"ל ובאור זרוע ה"ב סי' קס"ב ורבינו שמואל גרס התם ואין עושין אותו עיבור לעיר והכי גרסינן בירושלמי עכ"ל וברדב"ז הנ"ל ואין עושין אותו עיבור (כגי' האו"ז הנ"ל) לעיר. וכן בכת"י רש"ס.

פ"ג ה"ז מותר לישב בו. בתוס' סוכה ד' ג' ע"א ד"ה בית והנודר מן הבית מותר ליכנס בו עכ"ל ובחי' הרשב"א נדרים ד' נ"ו ותני לה להדין ברייתא בירושלמי במס' מעשרות ותני בה הנודר מן הבית מותר לישב בו עכ"ל וכן הוא בשטה מקובצת שם.

פ"ג ה"ז לפני פתחו. ברדב"ז הנ"ל ד' אמות לפתחו (על פני פתחו) ואין נצמת (צמית) ביובל.

פ"ג ה"ז בית ספר ובית תלמוד וכו'. בפי' הר"ש במעשרות כאן: ובירושלמי בעי מהו שיטבלו לבעל הבירגנין ומסיק מן מה דתני בית ספר ובית גמרא (תלמוד, ועי' מ"ש באהבת ציון לתרומות צד 164 בשם ידידי הרב הגדול רב"ז פראפעססאר באבער על הפעל גמר) טובלין לסיפר · לספר) למשנה (לפנינו בטעות: ולא למשנה) אבל לא לאחרים וכו' עי"ש ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) ירושלמי וכו' בית ספר ובית תלמוד טובלין לסופר ולשונה אבל לא לאחרים וכו'. וברדב"ז ה' מעשר פ"ד ה"ה ירושלמי מהו שיטבלו וכו' מן מה דתני בית ספר ובית התלמיד טובלין לספר ולמשנה אבל וכו'. וכן בכ"י רש"ס לסופר ולמשנה.

פ"ג ה"ז רבי אימר וכו'. במלאכת שלמה בפי': ירושלמי תניא (ליתא, ואיתא בירוש' סוכה פ"א ה"א) רבי א' וכו'.

פ"ג ה"ז וכן היה ר' יודה וכו'. במלאכת שלמה תניא (ליתא, והכונה לתוספתא עירובין פ"ז הוצאת צ"מ) וכן היה ר"י מחייבה (מחייב) במזוזה ובעירוב (ליתא, ואיתא בתוספתא הנ"ל ובכ"י רש"ס) וכו'.

פ"ג ה"ז מחייב במזוזה. בירוש' סוכה הנ"ל מחייב במזוזה אף על פי שאין שם ארבע אמות וארבע דפנות (ט' מלות אחרונות חסרות במעשרות כאן) · ובפי' ר"י במ"צ וכך היה ר"י מחייב בסוכות החג במזוזה.

פ"ג ה"ח במשנה אוכל אחת אחת ופטור. דמלה ופטור ליתא בתוס' בבא מציעא

ד׳ פ״ח ע״א ד״ה עד וד״ה בעל. ובמתניתא דבני מערבא אחת אחת פטור.

פ״ג ה״ח במשנה ואם צירף חייב. בתוס׳ בבא מציעא ד׳ פ״ה ע״א ד״ה עד וד״ה בעל דתנא וכו׳ צירף שתים (ליתא) חייב ובשטה מקובצת שם ומסיים בתוס׳ שאגין ודמיא להיא דקתני במשנה תאינה וכו׳ אם צירף שתים חייב.

פ״ג ה״ח במשנה אחת בימינו ואחת בשמאלו ואחת בפיו. בכפתור ופרח פל״ב תאנה אחת בימינו ואחת בשמאלו ותאנה בפיו.

פ״ג ה״ח ר׳ יונה בשם ר׳ זעירא. כן מצינו בירושלמי בכמה מקומות. ובכלאים פ״ט ה״א תקנתי שם הגירסא ע״ש. בס׳ דורות הראשונים ח״ב צד 188 כתוב עי׳ ירושלמי כלאים פ״ט וכו׳ ר׳ יוחנן בשם ר׳ זעירא וכו׳ ור׳ זעירא ט״ס וצ״ל ועידי וכו׳ עכ״ל ולא ראה גי׳ הראשונים שהבאתי שם שגרסו לנכון ר׳ יונה בשם ר׳ זעירא.

פ״ג ה״ח בתוך כדי שתית השנייה. בכ״י רש״ס בתוך כדי שתית הראשונה.

פ״ג ה״ח ר״א בי ר״ש אומר וכו׳. בכפתור ופרח פרק ל״ב ולא הביא ז״ל הירושלמי וכו׳ הגיא (ליתא ואיתא בפי׳ ר״י בס״ע ובכ״י דש״ט) ר״א בר״ש אומר שריש בימינו (שליש בבינו) שלושה (שליש) בשמאלו וכו׳ ע״ש.

פ״ג ה״ח ר׳ לעזר בי ר׳ שמעון אזל וכו׳. בבבלי פסחים ד׳ פ״ו ע״ב הגירסא ר׳ ישמעאל ברבי יוסי איקלע לבי וכו׳. וגרסת הירושלמי מוכרחה מכמה טעמים א) לפי שהירושלמי מסיים בסמוך ר״א בר״ש על ידי דהוה אכלן הוה מיטער גרמיה כן, ולזה הביא מעשה אחרת מר״א בר״ש הדומה לה. ב) מסופר כאן שר״א בר״ש שתה יין. אבל ר׳ ישמעאל ברבי יוסי לא היה יכול לשתות יין שנודע שהיה מזרע יונדב בן רכב (ירושלמי תענית פ״ד ה״ב). ג׳) בפסיקתא דר״כ (פ׳ ויהי בשלח הוצאת ידידי הרב שלמה באבער ני׳) מובא הרבה מעשיות מר״א בר״ש וגם המעשה הנ״ל מובאת על שמו.

פ״ג ה״ח לגבי ר׳ שמעון בי ר׳ יוסי בר לקוניא חמוי. בכ״י רש״ס לגבי ר׳ יוסי בן לקוניא המוי עכ״ל והגהתי מחמת שאמרו בבבלי בבא מציעא פ״ה ע״א. על ר׳ שמעון שהיה אחוה דאמו של ר״א בר״ש אבל בדקדוקי סופרים בב״מ שם כתוב בכ״י ה׳ אבוה דאימיה וכו׳ ע״ש וע״כ אין להגיה כאן.

פ״ג ה״ח הוה מזג ליה וכו׳. בפסיקתא הנ״ל ונכס ליה חד תורא ואפא ליה גן חרא אצויתא דפיתתא ופתח ליה חד כובד דחמר (ט״י מלות אלו חסרות בירושלמי כאן) והיה מזג וכו׳ עכ״ל ובשכל טוב (וארא ז׳ כ״ח) כדאמרינן בירושלמי אפא ליה חד אצוא עכ״ל וע״ש בהערות ידידי הרב רש״ב ני׳. ומזה נראה שלפניו היתה הגי׳ בירושלמי לנכון כמו שהוא בפסיקתא הנ״ל. ובערוך ערך אצוותא ס״א אצו וכו׳.

פ״ג ה״ה והוה ר״י בן קרחה וכו׳. בפסיקתא הנ״ל ר״א בר״ש איתמני ארטל ליפרן קטיל בני אנשא דהוו הייבין קטולין (י״ב מלות אחרונות חסרות בירושלמי כאן) והוה ר״ש בן קרחא קרי עליה חלא וכו׳. ועי׳ בשו״ת זקן אהרן (קושטנדינה פתח״ו) סי׳ ג׳ ד׳ ח׳.

פ״ג ה״ח בעומד בעיר בעומד בשדה. בכ״י ר״ש כעומד בעיר או כעומד בשדה.

פ״ג ה״ט במשנה וסופת באבטיח. במתניתא דבני מערבא ושופית באבטיח, ובערוך ערך ספת כדתנן סופת באדמה (באבטיח) וברמב״ם ה׳ מעשר פ״ד ה״ו וכן באבטיח כופתו בקרקע. ובכפתור ופרח פרק ל״ב וכן באבטיח סופת באדמה ואוכל. ובפי׳ רבינו חננאל בשבת ד׳ קכ״ד סע״ב כדתנן סופת באבטיח.

פ״ג ה״ט במשנה מקרטם עלה וכו׳, ברמב״ם ה׳ מעשר פ״ד הי״ח מקרסם וכו׳ וכן בכ״מ שם. וברדב״ז ה׳ תרומות פ״ב ה״ד ותנן וכו׳ ואם צרף (צירף) חייב עכ״ל.

פ״ג

פ"ג ה"ט או יד' מרפין כר"מ וכו'. בפי' הר"ש ובירושלמי אמר ר"ז בשם ר' יוחנן רבי (או רבי) מרבין כר"א דמכ' תרומת יבי' יבן (או) רי מרפין עביד אכילה וכו' ע"ש ובפי' מהר"י במ"צ. ובב"י רש"ס או דר"ט עבד עקיצת האשכול (עיקצת האוכ') כתחלתו.

פ"ג ה"ט אמר ר' נתן לא וכו'. מדרכו של ר' נתן בכמה מקומות לפרש דבר התנאים הקודמים. ובפי' רבינו חננאל בביצה ד' ל"ה ע"א כדתני ר' נתן בירושלמי דתני ר' נתן וכו'.

פ"ג ה"ט אלא שר"א אומר ימתין וכו'. בהי' מהר"י קורקוס בה' מעשר פ"ה הכ"ב וגירסת רבינו (הרמב"ם) במשנה היא וכו' ואין זו גי' רש"י אלא בהרווייהו גרים במשנה בדר"א יגמור וכו' ובירושלמי פ"ג דמעשרות מוכיח כגירסת רש"י וכו' עד שר"א אומר ימתין עד שיצא שבת או עד שיוציא היין להצירו ויגמור ע"כ (בירושלמי) והם דברי רש"י וכו' ע"ש ובב"מ שם הכ"ג וצל דרבינו גרים גבי חצר בגירסת ספרים דידן וגבי שבת גרס איפכא לא כשאמר ר"א יגמור ימתין למו"ש וכו' וע"ש במשנה למלך וברדב"ז שם.

פ"ג ה"י במשנה אוכל כדרכו ופטור. ברדב"ז ה' מעשר פ"ד הט"ז שם במשנה תאנה וכו' ואכל כדרכו פטור ומשמע דוקא אם עבר ואכל וכו' ונראה דהכי גרסינן אוכל כדרכו ופטור עכ"ל.

פ"ג ה"י במשנה עומד בגינה וכו'. במתניתא דבני מערבא עומדת לגינה וגינה להצר אוכל אחת אחת ופטיר (ליתא).

פ"ג ה"י במשנה בערי מקלט וכו'. בתוספתא ערכין פ"ה ירושלים וערי מקלט ומע"ש הכל הולך אחר הנוף ועי' במעשר שני פ"ג.

פ"ג ה"י חצר שהיא נעדרת וכו'. בכפתור ופרח פרק ל"ב ותו אמרינן התם שאם היתה נעררת שהיא כשדה (כגינת) עכ"ל וכגי' הכפו"פ כן בכת"י רש"ס. ובפי' ר"ש בירושלמי תני בשם ר"נ הצר שהיא נעדרת ונודעת (ליתא) וכו'.

פ"ג ה"י תני זרע רובה חייב וכו'. ברמב"ם ה' מעשר פ"ד הי"ד היה לו גירסא משונה בהירושלמי שכתב: ואם זרע רובה אין אוכלין עראי וכן אם נטע רובה ולפי גירסתינו נטע רובה פטורה ובהשגות הראב"ד שם א"א נראה לי שהביניא בירושלמי בטעות וגם הוא הרבה בטעותה והעיקר וכו' ואמרינן בירושלמי אר' הסדא וכו' ע"ש וברדב"ז ובכסף משנה שם שהביאו הירושלמי בגירסת הדפוס בשנוים קרים והאריכו בזה. ובהי' מהר"י קורקוס שם מביא השגת הראב"ד הנ"ל ומסיים בזה הלשון: וכבר כתבתי כי גרסת ספרינו בירושלמי ובוודאי שאין כך גירסת רבינו שכתב בזרע רובה שהיא חייבת ולא כתב נעדרת וכו' ובוודאי דהכי גרס לה הדא ילפא מההיא נטע רובה פטורה והוא שתהא נעדרת וכו' עכ"ל ובב"י רש"ס זרע רובה פטורה נטע רובה חייבת.

פ"ג ה"י לנייה של הצר. בכפתור ופרח פרק ל"ב ואמרינן בירושלמי אמר רב חסדא והוא שנטע לנוי הצר עכ"ל.

פ"ג ה"י הדא ילפה מן ההיא זרע וכו'. בהשגות הראב"ד הנ"ל ותו' אמרינן התם הדא ילפא מההיא וכו' ובב"י רש"ס הדא ילפה מן ההיא זרע רובה פטורה והוא שתהא נעדרת ההיא ילפה מן הדא שאם היתה נעדרת שהרי היא כשדה והוא שעידר רובה עכ"ל.

פ"ג ה"י היתה נטלת בדוקני. בב"י רש"ס בדוקרני; ופי' כמו קנים הדוקרנין וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"י ר"ז מקנתר וכו'. במאור עינים פרק ט"ו ובירושלמי דמעשרות ר' זעירא הוה מקנטר לאלין דאגדתא וצוח לון ספרי קסמי עכ"ל ולפנינו בשנוי. ובב"י רש"ס סיפרי קוסמין. וכעין זה בירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ג ר' לוי היה עבר פרשתא והוה ר'

זעירא

זעירא מפקד לחברייא עלון ושמעון קליה דר' לוי וכו' ישמע ר' זעירא ומר אוף באגדתיה אית ריבוון וכו'. ובפ"ד דרה"ש ה"א ר' זעירא מפקד לחברייא עולין ושמעון קליה דרבי לוי דריש דלית אפשר דהוא מפיק פרשתיה דלא אולפן וכו'.

פ"ג ה"י אזל צור צור דוקניתך. בכ"י רש"ס זיל צור דוקרניתך. ופי' בפירושו שמור בעירך של דוקרנין שהיא טובה כדאמרי' העוסקים במקרא וכו' עכ"ל.

פ"ג הי"א אין לי אלא בית וכו'. הו"כ בהר פ"ד.

פ"ג הי"א ושובבות ומגדלות. בתו"כ הנ"ל ת"ל אשר בעיר (ד' מלות ליתא). וכן בכ"י רש"ס.

פ"ג הי"א הבנוי לחומה. בתו"כ הנ"ל הבנוי בחומה.

פ"ג הי"א הוא החומה. בתו"כ הנ"ל היא חומתו.

פ"ג הי"א והוא שעלה דרך הגיף. במלאכת שלמה ובירושלמי משמע וכו' אר' חיננא והוא שעלה דרך הנוף אז בתר נוף שדינן ליה וכו' ע"ש וע' תוס' שאנץ במכות י"א ע"א ור' שמשון פי' במשניות וכו' הא דתניא בירושלמי הלך אחר הנוף אף אחר הניף וכו' ע"ש.

פ"ג הי"א מתניתא דבית שמאי וכו'. במלאכת שלמה ומתני' ב"ש היא דתנינן פ"ג רמס' מעשר שני בש"א הכל כלפנים גבי בתי הבדים ואלן וכו' עכ"ל. בבבלי מכות ד' י"ב כע"א מקשה ממשנתינו על המשנה דמעשר שני הנ"ל ור' כהנא מתרץ הא ר' יהודא והא רבנן ור' אשי אמר מאי אחר הנוף אף אחר הנוף. וכאן לא נזכר כלום מדברי ר' כהנא ור' אשי. וכן לא נזכר בבבלי ממ"ש בירושלמי כאן שהמשנה כב"ש.

פ"ג הי"א ואית בהן הנייא וכו'. בכ"י רש"ס ואתי כהן תניא קדמאה כבית שמאי.

פ"ד ה"א במשנה הכובש וכו'. בשטה מקובצת בבבא מציעא ד' פ"ט ע"ב ואי קשיא לך הא דתנן במעשרות הכובש השולק המולח (בשדה) חייב וכו'. ובתי' מהר"י קירקוס בה' מעשר פ"ה הי"ד הכובש והשולק (השולק) והמולח (המולח) בשדה חיב המכמין (המכמר) וכו'. וכן הוא באגודה. ובשו"ת הרדב"ז ש"א ק"ז דתנן פ"ד דמעשרות הכובש השולק המומלח (המולח) חייב במעשרות וכו' עכ"ל ובהשגות הראב"ד ה' מעשר פ"ג ה"ג ולמה לא מנה הכובש וכו' שהמשנה מנאן שנים עכ"ל ובכ"מ שם והא דקתני מתניתין הכובש המולח חדא קתני וכו' ועי' ברדב"ז שם.

פ"ד ה"א במשנה שיצא מהן השרף. במתניתא דבני מערבא על מנת (ב' מלות ליתא) שיצא הסירף (השרף) מהם פטור.

פ"ד ה"א איר טובל וכו'. ברמב"ם ה' מעשר פ"ג ה"ג אחד מששה דברים וכו' ובכסף משנה שם ואתמר עלה בירושלמי אור טובל וכו' וע"ש ברדב"ז. ובסמ"ג (ווינצא רפ"ב) ובולן שפ...ין יחד בירו' דמעשר פ"ד ואילו הן הבית והלוקח (מקח) והמולח והאשה (איר) והתרומה והשבת עכ"ל ובד' קאפוסט הגי' בבדפים בירושלמי.

פ"ד ה"א חצר בית שמירה. בכפו"פ פב"ז והכי איתא בירושלמי וכו' והצר ובית שמירה טובלין. וברדב"ז ה' מעשר פ"ג ה"ג והא דאמרינן בירושלמי חצר בית דירה (שמירה) חדא הוא שאם היתה החצר בית דירה קובעה למעשר עכ"ל.

פ"ד ה"א שמירה טובלת. בכפו"פ פל"ד ולזה סיים הירושלמי כשהזכיר ששה דברים הקובעים אמר טובלים שהרי אחר כן נאסרו בעראי וכו'.

פ"ד ה"א דאמר ר' יוחנן מקח בשבת אינה תורה. עי' לעיל פ"ג ה"א דאמר ר' יוחנן מקח בחצר בשבת אינן תורה. ובבבלי ביצה ד' ל"ה ע"ב כי אתא רבין אר' יוחנן אחד שבת ואחד תרומה ואחד חצר ואחד מקח כולן אין קובעין וכו' ע"ש ובפי' הר"ש במעשרות כאן ובירושלמי וכו' אמר ר' יוחנן מקח ושבת אינן תורה וכו'. ואח"ז ראיתי בכ"י רש"ס הגי' אר' יוחנן חצר ומקח ושבת אינן תורה.

פ"ד

פ"ד ה"א המקפה שיבלין לעיסתו וכו'. בכ"י רש"ס דתניא (ליתא, וכוונתו לתוספתא מעשרות פ"ג) הכניס שבלין לביתו לאכלן מלילות נטבלו לעשותן עסה לא נטבלו.

פ"ד ה"א לאוכלן מלילות נטבלו. בתוספתא הנ"ל מחלוקת ר' ור"י בר' יהודה וכן מובאה התוספתא בבבלי ביצה י"ג ע"א. ומה שאמרו שם אוכל מהן עראי זה ליתא בתוספתא. ובכסף משנה ה' מעשר פ"ג ה"ב ובירושלמי בפ"ד דמעשרות כתב כרבי עכ"ל.

פ"ד ה"א ר' יוחנן אמר נטבל. בסמ"ג עשין קל"ה אר' יוחנן בירושלמי וכו' הגומר (הממרח) פירותיו של חבירו שלא מדעתו וכן הקובע פירותיו של חבירו באחד מן הששה שקובעין למעשר שלא מדעתו הרי אלו נטבלו למעשר עכ"ל.

פ"ד ה"א אמר ר' יוחן תמן איפשר לו שלא לכבוש. בכ"י רש"ס תמן אי אפשר לו שלו למרח הכא אפשר לו שלא לכבוש.

פ"ד ה"א וזו אינה תורה. בכ"י רש"ס מוסיף: על דעתיה דר' יוחנן לא נטבל זו וזו אינה תירה.

פ"ד ה"א משח בעי הוה. בכ"י רש"ס דלא מיתן גביה משח יאות הכא משח הוה בעי.

פ"ד ה"א אין הוא היסב. צ"ל אי זהו היסב וכו'.

פ"ד ה"א ששתקו בשמן של טבל. ברדב"ז ה' מעשר פ"ה הי"ז ירושלמי וכו' ששתקן בשמן של טבל עכ"ל ועי' בכסף משנה שם.

פ"ד ה"א אשכול שסחטו לכוס נטבל. בחי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ה הי"ז גם שם (בירושלמי) אמרו אישכול שסחטו לכוס נקבע וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"א הפתר בתבשיל צונין. בערוך ערך בר ז' ירושלמי במעשרות (המלה האחרונה ליתא בד' פיזרו רל"ז) אשכול שסחטו וכו' תפתר בתבשיל צונן וכו'. ובפיהמ"ש להרמב"ם וכן אמרו בגמרא הפתר בתבשיל צונן וכו'. וכן מובא בר"ש ור"י בפ"צ. ובכ"מ ה' מעשר פ"ג הי"ט וכן אמרו בגמרא ירושלמית תפתר בתבשיל צונן וכו' ואמרו ולקדרה חייב וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"א אמר ר' לעזר לקדירה ריקנית. בערוך הנ"ל אמר ר' אלעזר בקדירה וכו'. ובפי' הר"ש בירושלמי אמר ר' זעירא (ר' לעזר) בקדירה ריקנית וכו'.

פ"ד ה"א היא מתני'. בערוך הנ"ל ד' פיזרו רל"ז ורע"ז היא מתניתא מתניתין (מלה אחרונה חסרה בירושלמי בכל ההוצאות וכן בערוך השלם חסרה וכן לא היתה לפני הר"ש והרא"פ בפירושם וע"כ פי' שהמתני' מסייעא לר"א אבל באמת גי' הערוך הוא האמיתית) לא כך אמרה (לא אמר כן) וכו'.

פ"ד ה"ב במשנה שטמני תאנים לשבת. בבבלי ביצה ד' ל"ד ע"ב שטמני תאנים מערב שבת וכו'. וכן הוא בתשובות הגאונים (ברלין תר"ח) סי' ק"ז. ובחי' הרא"ה בביצה ל"ה ע"א (בס' מראה האופנים) תנן התם תינוקת וכו' פי' שטמנו תאנים ערב שבת בין השמשות וכו'.

פ"ד ה"ב במשנה ושכח לעשרן. במתניתא דבני מדבא ושכחו (וכן באגדה) לעשרן וכו' עד שיתעשרו (שיעשרו). ובמאירי ביצה ל"ה ע"א תנן התם בסדר זרעים תינוקת שטמנו האנים מערב שבת (לשבת) בשדה או בגינה (ג' מלות ליתא) בלומר שלא נכנסו לבית וכו' למוצאי שבת לא יאכלו (לא יאכלו מוצאי שבת) וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב במשנה כלכלת שבת וכו'. בשו"ת ר"ב אשכנזי (סי' א' ד' ט"ז ע"ב) דתנן כלכלת שבת וכו' והנה פירושי אלה המשניות ברורים וידועים מדברי רבותינו שכך הוא כלכלת שבה ר"ל כלכלה שליקט לצורך שבת ונסלק לאכול ממנה בע"ש ב"ש פוטרים אם יאכל ממנה עראי בע"ש וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ב מקום שמחשבתו וכו'. בחי' הרא"ה בביצה הנ"ל דאיכא מעשה מוכיח וכו' וכן בירושלמי וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ב ר"ז בשם רב המנונא הפתר בשלקטום וכו'. בפי' הר"ש ובירושלמי מוקי לה אביי (ר"ז וכו'). בשלקטים וכו'. ובשיטה מקובצת ביצה ל"ד ע"ב אוקימנה לה בירוש' בגין שלקטן עם דמדומי חמה דהמעשה מוכיח על מחשבתן דלצורך שבת הן נלקטין אבל בלא דמדומי חמה לא פי' דבמחשבה נכרת בלא מעשה לא מהניא מידי וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ב לית הדא פליגי על דר"י. בפי' הר"ש ופרוך ולית הדא פליגא וכו' ע"ש שהאריך בזה. ובפי' הר"ש תרומות פ"ח משנה ג' ומיהו בריש פרק ב' דמעשרות אר' יוחנן דשבת מובלת בפירות וכו' ע"ש ובחי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ה הכ"א ובירושלמי אמרו לית הדא פליגי על רבי יוחנן שאמר שבת קובעת (טובלת) דהא תנא טעמא דלקטים לשבת דא אם לא לקטום לשבת אינה קובעת ותירצי דהא קמ"ל דאפילו לקטים לשבת לא נקבעו אלא למוצאי שבת וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב ר' יונה בשם רב המנונא וכו', ברדב"ז ה' מעשר פ"ה הכ"א בירושלמי תריצו לה ר' יונה בשם רב המנונא אפילו לקטים לשבת איכל מהם עראי בערב שבת וכו'.

פ"ד ה"ב והוכיח מעשה שלהן על מחשבתם. בתרומות פ"א ריש ה"א ויוכיח מעשה שלהן על מחשבתם וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ב ר' לעזר בן אנטיגנס בשם ר"ל בי ר' ינאי, בסדר הדורות צד 69 נשמט זה, ומ"ש בסדר הדורות שם שמצינו שר"א בר' ינאי אמר משום ר"א בן אנטיגנס ביצה ל"ד ע"א וכו' עכ"ל ובאמת ט"ס שם וצ"ל ר"א בן אנטיגנס בשם ר"א בי ר' ינאי כמו שכתוב שם בפי' רבינו חננאל וע"ש. וכן לא נזכר בסדר הדורות שם מתוספתא זבים פ"א ר' אלעזר בר' ינאי אמר משום ר' אלעזר חסמא לפני רבי. ועי' בחי' הרשב"א בחולין ד' נ"ה ע"ב ר' אלעזר בן אנטיגנוס משום ר' ינאי וכו' נראה שכך היה כתוב בנוסחאתו של רבינו אלפסי ז"ל ומקצת ספרים שלנו לא גרסי' משום ר' אלעזר ברבי ינאי עכ"ל.

פ"ד ה"ב תפתר בתאינה המיוחדת לשבת. ברמב"ם ה' מעשר פ"ה הכ"ב תאינה שהיתה מיוחדת לו לאכול פירותיה בשבת וכו'. וברדב"ז שם ואמרי' בירושלמי תפתר בתאינה המיוחדת לשבת וכו' עכ"ל ובערוך ערך כלכל בפ"ד דמעשרות בגמרא תפתר בתאינה המיוחדת לשבת וכו'. כן הגי' בד' פיזרו רל"ז. ובערוך השלם הגיה בגמרא בירושלמי. וזה ללא צורך כי נמצא תמיד בקדמונים גם בפי' ר"ח הלשון בגמרא וכוונו להירושלמי.

פ"ד ה"ב תבי חייה ר' אימי וכו'. בפי' הראב"ד עדיות פ"ד משנה י' והכי איתא במעשרות פרק רביעי בגמרא דבני מערבא ר"ח ורבי אסי הוו יתבין עבר חד טעין כלכלה דתנין (דתאינים) אמרין ליה (לפנינו במעית: אמר ליה) לובין אמר להון (אמ' ליה) כלכלת שבת אינה מזבנה עכ"ל ובפי' ר"י כמ"צ ר' חייא ור' יוסי הוו יהבין וכו'. ובתוס' שאנץ בעדיות שם והכי איתא בירושלמי ר"ח ור"א ור' אבי (איסי) הוו יתבין וכו' אמר להו כלכלת שבת אינה מדרבנן (מזבנה) עכ"ל כן הגי' בש"ס ד' ווילנא. אבל בס' קבוצת הגאונים (הקס"א) נדפס פי' הר"ש ושם הגי' אמר להו כלכלה שבת אינה אלא מדרבנן עכ"ל.

פ"ד ה"ג במשנה אם מלח ונתן לפניו חייב. בבבלי ביצה ד' ל"ה ע"א ואם טבל לפניו עשרה (ליתא) חייב. ובשו"ת הרדב"ז ש"א ק"ז והנן נמי וכו' טובל אחת אחת (אחד אחד) במלח ואוכל ואם (אם) מלח וכו'.

פ"ד ה"ג דרב אמר הוא אסור לובל. רב אמר כן לעיל פ"ג ה"א.

פ"ד

פ"ד ה"ג וקשיא אם מלח וכו'. בחי' מהר"י קירקוס ה' מעשר פ"ה הי"ח בירושלמי הקשו מה נפשך אם מלח טובל למה לו צירוף ואי צירוף וכו'.

פ"ד ה"ג שני מעמינין דברי הכל אסור. בכ"י רש"ס אם כשיש לו שני מעמנין דברי הכל מותר אם כשאין לו אלא מעטן אחד דברי הכל אסור.

פ"ד ה"ג אמר ר"ל אדם מחזיר וכו'. בפי' המשניות להרמב"ם וכבר אמרו בגמרא דברי ר"א ואמרו כי כוונתו באמרו מן המעטן הטהור חייב וכו'. ובכ"י רש"ס ר' אליעזר אמר אדם וכו'. וכצ"ל.

פ"ד ה"ג ר"י ור' זעירא. צ"ל ר"י ר"ז. ופירושו שר' יוסי אמר זה בשם ר"ז ור' יונה אמר זה בשם ר"ז שאמר בשם ר' לעזר. ועי' לעיל פ"א ה"ו.

פ"ד ה"ד במשנה על הצונין ופטור. בבבלי שבת ד' י"א ע"א ועירובין ד' צ"ט ע"ב מוסיף: מפני שהוא מחזיר את המותר. וע"ש בפי' רבינו חננאל ורש"י.

פ"ד ה"ד במשנה ופטור דברי ר"מ. בחי' מהר"י קירקים ה' מעשר פ"ה הט"ז ליתא מלת ופטור. ובמתניתא דבני מערבא בין מן הצונין פטור (יפט ר). ובערוך ערך חם השותין (שותין) וכו' פטור וע"ש.

פ"ד ה"ד אין כולהן בר אימי. בירושלמי יבמות פט"ו (הו"ו ט"ו ע"א שורה 31) אדם מפויים כגון אימי וכי' בר נש דמיי לרבי אמי. ובסוף הוריות ר"ש אחוי דר' ברכיה אפילו בר' אמי וכו'.

פ"ד ה"ה במשנה מקלף אחת אחת. בפי' רבינו חננאל בביצה ד' י"ג ע"ב תנן התם במעשרות פ"ד המקלף שעורים מקלף אחת אחת על יד (ב' מלות ליתא) ואוכל.

פ"ד ה"ה במשנה מנפיח על יד על יד ואוכל. במתניתא דבני מערבא מנפה מיד על יד. וכן הוא ברמב"ם פ"ג ה' מעשר הי"ט ובסמ"ג עשין קל"ה מנפה מיד ליר. ובכ"י רש"ס מנפה על יד על יד.

פ"ד ה"ה במשנה ואם ניפח וכו'. במתניתא דבני מערבא ואם ניפה וכו'. וברמב"ם ובסמ"ג הנ"ל ואם ניפה. ובכ"י רש"ס ואם ניפה. ועי' בפי' רבינו חננאל בביצה הנ"ל.

פ"ד ה"ה במשנה כוסבר שזרעה. בהשגות הראב"ד ה' מע"ש פ"א ה"י לפי שמצינו במשנה שאמר כסבר וכו' וברדב"ז שם והלא משנה שלימה שנינו כוסבר שזרעו (שזרעה) לזרע ירקו (ירקה) פטור וכו'.

פ"ד ה"ה במשנה זרעה לירק מתעשר. ברדב"ז ה' תרומות פ"ב ה"ה לירק מתעשרת וע"ש.

פ"ד ה"ה במשנה ר' ליעזר אומר וכו'. בריטב"א נדה נ"א ע"א (ווין ברכות) הא וידאי משנה מפירשת וכו' ובזדין הוא דנחלקו שם ר' עקיבא (ר' ליעזר) והבנן עכ"ל.

פ"ד ה"ה במשנה השבת מתעשרת. בפי' הר"ש בפיאה פ"ב משנה ה' ותנן נמי בפ"ד השבת מתעשרת זרע וירק (וזירים). ובחי' הרמב"ן בנדה ד' נ"א ע"ב והאי שבת מדחייבא בפאה נחייבה במעשר איכא למידק למה ליה לאתויי מכללא משנה שלימה היא שהשבת חייבת במעשרות דתנן במס' מעשרות וכו' ר"א אומר השבת מתעשרת וכו' ע"ש וכן הקשו זה בתוס' ובתוס' הרא"ש בנדה שם. ובתוס' ר' אלחנן בע"ז ד' ז' ע"ב ולפרוק בהדיא מהך משנה (דמעשרות) דחייבות במעשר וכו'. וכבר זכרתי דוגמתו במשנה כלאים פ"ט ה"ב צד 71. ובבבלי מו"ק ו' סע"ב ועד כמה אמר רב שמואל (בריטב"א שם ר' ישמעאל) בר יצחק באותה ששנינו כל סאה שיש בה וכו'.

פ"ד ה"ה כיון שלקט (בד' ויניציאה שמנע) ממנה וכו'. לעיל שביעית פ"ב ה"ה

בשנוים, ובכ"י רש"ס כיון שליקט ממנה שתים שלש מורביות וכו' כיון שמנע מנה מים (ליתא) שתים וכו'.

פ"ד ה"ה זרעה לזרע. בכ"י רש"ס תני כוסבר זרעה לזרע וכו'.

פ"ד ה"ה תני שבת וכו'. ברמב"ם ה' תרומות פ"ב ה"ו וכן השבת וכו'. ובכ"מ שב ובירושלמי תני שבת שזורעה לזרע וכו'.

פ"ד ה"ה אין לך דבר שזורעו וכו'. בתוס' עירובין ד' כ"ח ע"ב ד"ה לזרע וכשזורע עיקר הוי זרע יפה וכו' וכן משמע בירושלמי בפ"ד דמעשרות עכ"ל ולפנינו אין מבואר.

פ"ד ה"ה מתעשר זרע וירק אלא וכו'. בכ"י רש"ס ומתעשר זרע וכו'. ובפי' ר"י במ"צ ופריק כן הוא (כיני מתניתא) פי' אין לך דבר שזורעו לזרע ומתעשר זרע וכו' ע"ש יבפי' הר"ש.

פ"ד ה"ו במשנה ר"ג אומר. בכסף משנה וברדב"ז ה' תרומות פ"ב ה"ד משנה ספ"ד דמעשרות רשב"ג (ר"ג) אומר וכו'. והגי' ר"ג יותר נכונה כאן. ועי' לעיל פ"א ה"א שמובאה המשנה.

פ"ד ה"ו במשנה תמרות וכו'. בכפתור ופרח פנ"ד תמורת וכו' ושם לעיל שעל התמורת.

פ"ד ה"ו במשנה ושל פול הלבן. בערוך ערך תמר ושל פול המצרי.

פ"ד ה"ו במשנה ואביונות. בתשובות הגאונים סי' שע"ח ומיני צלף אביונות וכו'. ועי' בבבלי ברכות ד' ל"ו ע"א. ובכ"י רש"ס ואביונית וקפריסין (וקפרס). רע"א אין מתעשר אלא אביונית בלבד (ליתא) וכו' עכ"ל ועי' בבלי ברכות ל"ו ע"א זורק האביונות ואוכל הקפריסין. ועי' כפו"פ פנ"ד.

פ"ד ה"ו מה פליגין וכו'. בכסף משנה ה' תרומות פ"ב ה"ד ובירושלמי מה פליגי בשזרעו לזרע אבל זרעו לירק אף רבנן מודו ומפרש רבינו שזה הירושלמי קאי גם לדרשב"ג (עי' לעיל גי' המשנה) וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ו נהגין בביתניין. בד' זיטאמיר בבת ניין. ובתוספתא מעשרות פ"ג נהנו בירקות היתר כמותכם דברי ר"א. ובעירובין ד' כ"ח ע"ב פגי ביתיוני וע"ש בפי' רבינו חננאל ורש"י ביתויני מקום עכ"ל.

פ"ד ה"ו תני הפול והשעורין וכו'. בכ"מ ה' תרומות פ"ב ה"ז ובירושלמי וכו' תני הפיל והשעורים וכו' ויש לתמוה אמאי תנא הני הא בכלל וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ו בטלה דעתו וכו'. בבבלי עירובין ד' כ"ח ע"ב לפיכך זרען חייב. ובתוס' שם ד"ה לפיכך אין להקשות מאי לפיכך וכו' עכ"ל ובירושלמי ליתא המלה לפיכך.

פ"ד ה"ו שמואל אמר קפרס וכו'. בבבלי ברכות ל"ו ע"ב אין זכר מזה.

פ"ד ה"ו והני כן וערלתם וכו'. ערלה פ"ג ה"א בשנויים. וע"ש בר"ש.

פ"ד ה"ו רב מפקד לאילין דבי רב אתי. בכ"י רש"ס דבי רב איתי. ובפני משה גורס רב מפקד לאילין דבי רב. ובאמת כעין זה שרב מפקד לאילין דבי רב אתי נמצאו עוד באיזה מקומות אך הנירסאות נשתבשו. ראה בירושלמי ע"ז פרק ד' ה"א רב מפקד לבית רב אחא (בדפוס קראטאשין רב אחי) וכו'. (בפי' רב נסים גאון בברכות ל"ד ע"ב במס' ע"ז בגמרא דבני מערבא וכו' רב מפקד לדבי (לבית) רב אחא וכו'. ובשבלי הלקט סי' ל' ובתניא סי' ה' ירושלמי בע"ז רב מפקד לבי רב אחא וכו'. ובאמת צ"ל בירושלמי לבית רב אתי. ובספרי הקדמונים הנ"ל הגיהו המגיהים מירושלמי הנדפס). ובקדושין פ"א סה"ח (דפוסי ווניציא וקראקא) רב מפקד לאילין דבי רב אתי. והקרבן עדה הגיה רב אחו. ובד' קושטאנטינא שם הגי' לאילין דרבי

אחאי

אחאי. ונראה שזה הגיה בעל שדה יהושע. ובירושלמי סוכה פ"ד ה"ב (דפוסי הנ"ל) רב מפקיד לדבית רב אתי, הקרבן עדה הגיה גם כאן: רב אחי. ומאילין דבי רב אתי ניכרו במקומות שונים איזה הלכות. בירושלמי נדרים פרק הנודר מן המבושל ה"א (ד"ו וקראקא) רבי בא רב יהודה (בדפוס זיטאמיר שם הגירסא משובשת: רבי בא בר יהודה, וטעות כזה הטעה כפי הנראה גם את בעל היוחסין. ראה ביוחסין השלם צד 101 ר' אבא בר יהודה בשם רב, ר' אבא בר ר' יהודה בירושלמי עכ"ל ובסדר הדורות צד 17 הביא זה ולא גלה המקור. ונראה שהיוחסין סמך בזה על הירושלמי עירובין פ"ו (ד"ו ד' כ"ג ע"ב שורה 5) ר' בא בר יהודה בשם רב. אך נראה כי ט"ס הוא שם כי המאמר נשנה בעירובין פ"ח (ד"ו 34 .1 .25) ושם הגי' רבי יהודה בשם רב. ובירושלמי שבועות פ"ג ה"א בד' זיטאמיר ר' בא בר רב יהודה בשם רב בשגגו וכו' אבל בד' ווינציא שם הגי' ר' בא רב יהודה בשם רב וכו') בשם דבית רב אתי הביצא אין בו משום בשולי גוים וכו'. (בקרבן עדה שם ה"ג משום דבית רב אחי עכ"ל ובדפוסי זיטאמיר וקראטאשין הדפיסו בגוף הירושלמי כהגהת הקרבן עדה הנ"ל). ובירושלמי ע"ז פ"ב ה"ט (ד"ו וקראקא) ר' בא בשם רב אתי מרטיסה אין בו משום בשולי גוים וכו'. (בד' זיטאמיר הגי' רב אחי). ובבבלי ביצה ט"ז כע"א אמר רב אסי אמר רב דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בשולי נכרים וכו'. ובד' שונצינו שם הגירסא אמר רב אתי אמר רב. וכן הוא בכסף משנה ה' מאכלות אסורות פי"ז ה"ד. ובאור זרוע חלק ד' (ע"ז) סי' קצ"ג הגי' אמר רב אחי אמר רב וט"ס הוא מהמעתיק. ובבכורות ד' ל"ו ע"א עד וכו' רב אסי שרי וכו'. אבל באור זרוע ה"א סי' תק"י רב אתי אסר וכו'. (ומי יודע אם לא ט"ס היא בירושלמי ביצה פ"א ה"ו רב מפקד לתלמידיו לא תיתבין וכו" דכדרא דאסי. ובכתובות פ"ב ה"ג בפרוי דאסי (ועי' בשו"ת ריב"ש סי' קל"י) וצ"ל דאתי, כי קשה לומר שהכוונה על אסי או רב אסי הידוע), שוב ראיתי בדקדוקי סופרים בסוכה ד' ח' אות ק' שכתב וכן בהרבה מקומות כתוב בהכ"י רב אתי ולפעמים איתי והכל אחד עכ"ל. אחרי כתבי כל הנ"ל ראיתי בספר דורות הראשונים ח"ב צד 183 שהביא הירושלמי מסוכה וקדושין בגירסא רב אחי. ומע"ז רב אחא. ובדה מלבו שהדברים אמורים על דבי רב אחי ברבי יאשיה ע"ש וכל דבריו הם רק להדודא ופלפול של הבל כי הזמנו של רב אחי ברבי יאשיה לא נקבע בדיוק ראה סדר הדורות בערכו. ולא ידע בעל דורות הראשונים מכל המקומות שהעירנו כאן שהכוונה לדבי רב אתי.

פ"ד ה"ו דבי רב אתי. בסדר הדורות (צד 50) מביא בשם היוחסין רב איתי אמר רב וע"ז כתב הסדר הדורות ואני לא ראיתי אף אחד רק בירושלמי פ"ב דבכורים אמר ר' יוחנן לא כן אלפן ר' איתי עכ"ל ולא ידע הסדר הדורות מכל מה שהעירנו למעלה. ומגירסת הש"ס בבלי ביצה הנ"ל. ומ"ש הסדר הדורות מירושלמי בכורים טעה כי שם ה"ב הגי' לא כן אילפן רבי ראיתי בגרים וכו'. והסדר הדורות עשה מתיבת ראיתי שתי מלות ר' איתי.

פ"ד ה"ו רב הונא המנינא מפקד להבריא וכו', נראה שיד מי הגיה כאן המלה הונא שלא רב המנינא היה מפקד רק רב הונא. וכעין זה בירושלמי קדושין הנ"ל רב המנונא מפקד לחברייא פקדון לנשיכון וכו' (ובסמ"ג לאווין ס"ג ובטור יו"ד סי' ק"פ גרסינן בירושלמי דקדושין רב הונא מפקיד לחבריה פקדון לנשיכון וכו'. ובריו"ף קדושין סי' תרי"ד ובילקוט עה"ת ר' תתצ"א ירושלמי רב המנונא וכו'). ובסוכה הנ"ל רב המנונא מפקד לחבריא כד תהוון יהבין מתנה וכו'. ובכ"י רש"ס כאן: רב הונא ורב המנונא מפקד לחברייא תהוון (תיוון) מפקדין וכו'.

פ"ד ה"ו הקליפין גדילות. בכ"י רש"ס כל קפריתא דיהוון הקליפין וכו' ועל המלות קפריתא דיהוון יש נקודות למעלה.

פ"ד ה"ו הקפרס והתמרות. בכפתור ופרח פנ"ד ירושלמי הקפרים והתמורת (עי' לעיל במשנה) מין אחד הוא ומעשרין מזה על זה אבל לא וכו' ובפי' ר"י במ"צ גרסינן בירושלמי הקפרס וכו'. ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים סי' שע"ה) האריך בזה.

פ"ד ה"ו אביונות נותנין עליהן וכו'. בחי' מהר"י קורקוס בה' מעשר שני פ"א ה"ז ירושלמי פרק ד' דמעשרות רב אסי בריה דרבי זעירא (ה' מלות אחרונות ליתא בכל ההוצאות. ובכלל לא נשאר זכר משם האמירא הזה. ועי' בבלי מו"ק ד' כ' ע"ב איסי אבוה דר' זירא וכו') אביונות נותנין עליהם חומרי אילן וחומרי זרעים שאם היתה שניה וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ו ולוידה מילה וכו'. בכסף משנה ה' מעשר שני פ"א ה"ז ולישון הירושלמי מוכיח כן שכתב ולוידא (ולוידה) מלה כלומר לאי זה דבר נתנו עליהם חומרי זרעים משמע בהדיא דלא נתנו עליו חומרי זרעים אלא לדבר זה בלבד עכ"ל.

פ"ד ה"ו לא בכרם ולא בזרעים. בכ"י רש"ס מוסיף: הכל מודים שחייב בערלה עכ"ל וכן הוא בירוש' כלאים ספ"ה. ובכפו"פ פנ"ד תוספתא מס' כלאים סוף פ"ג צלף וכו' אלא אלו ואלו מודים שחייב בערלה.

פ"ה ה"א במשנה העיקר שתלים וכו'. ברדב"ז ה' מעשר פ"ו ה"ג העוקר שתילים מתוך שלו ונתן (ונוטע) וכו'. ובחי' מהר"י קורקוס שם הגי' ונטע לתוך שלו פטור. ובאגודה ונוטע בתוך (לתוך) שלו.

פ"ה ה"א במשנה לקט לשלח וכו'. בחי' מהר"י קורקים ה' מעשר פ"ה ה"ב ונראה שהיו (הר"ש והרא"ש) גורסין לקט אבל רבינו (הרמב"ם) גרים לקח ודמי לדסמיך ליה דהיינו לקח במחובר וכו' עכ"ל וכן גרס בהמשנה ברדב"ז שם ובכפתור ופרח פרק ל' והכי איתא במתני' וכו' לקח לשלוח (לקט לשלח) לחבירו פטור ובפי' מהר"י במ"צ ליקט שבלים (ליתא) לשלוח וכו'.

פ"ה ה"א ר"א בשם רשב"ל. בחי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"ו ה"ג ובירושלמי ר' אבהו בשם ריש לקיש וכו' ע"ש.

פ"ה ה"א דתנינן תמן ניטל וכו' ופטור מן המעשרות. כן הגי' במשנה פאה פ"א משנה ו' במתניתא דבני מערבא שם. אבל לפנינו בד"וו הגי' ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשרות וכו' ע"ש.

פ"ה ה"א מודין ר"ע לחכמים. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל ובירושלמי מודה ר"ע בלפת וצנון דפי שעד כאן לא התירו אלא בחטים וכו' ע"ש.

פ"ה ה"א אילן אין לו וכו'. בכ"י רש"ס אלו אין להן וכו'.

פ"ה ה"א ר' שמי אמר וכו'. בפי' הר"ש ואמרינן בירושלמי וכו' אר' שמואל (שמי) קומי דר' יסא (יוסי) וכו' ע"ש. ובתוי"ט כאן: וראיתי בירושלמי וכו' דב שימי (ובי שמי) אמר וכו'.

פ"ה ה"א הא בתלוש חייב. ברמב"ם פ"ה ה' מעשר ה"ב או שלקח תלוש לשלוה לחבירו לא נקבעו. וברדב"ז שם ומה שכתב רבינו או שלקח בתלוש הכי אמרינן בירושלמי עכ"ל ולפנינו ההיפך.

פ"ה ה"א וחבילי תלתן לא יאכל וכו'. במלאכת שלמה בפי': ובירושלמי וכו' ושתלין והיצני פשהן (חבילי תלהן ועי' בתוס' סוכה י"ב ע"ב ד"ה באניצי ודתניא בספרא בספ"י (צ"ל בספרא) יכול לא יביא גיזי צמר, ואניצי פשתן וכו' עכ"ל.)

וכו'

וכו'. ובכ"י רש"ס והוצני פשתן לא יאכל עד שיעשר ודאי (ליתא) עכ"ל. וכן הוא בתוספתא מעשרות פ"ג וע"ש.

פ"ה ה"א שכן דרך בני אדם וכו'. בירדב"ז ה' מעשר פ"ה ה"ב כדאמרינן בירושלמי שכן מנהג בני אדם לשלוח לחבריהם טבלים בדברים הללו ע"כ (בירושלמי) עכ"ל.

פ"ה ה"א רשב"ל אמר אפילו חבר וכו'. לעיל פ"ב ה"א אמר ר' זעירא. ובדמאי פ"ב ה"ב ר' זעירא ר' יסא בשם ר' יוחנן וע"ש.

פ"ה ה"ב במשנה תוך שלו. באגודה בתוך שלו.

פ"ה ה"ב במשנה מפני שהוא נורנן. וכן הוא לקמן בגמרא ה"ב. אבל בכ"י רש"ס הגי' במשנה ובגמרא שם מפני שזהו גרנן.

פ"ה ה"ב במשנה בצלים שהשרישו. ברמב"ם ה' מעשר פ"א הי"א בצלים שהשרישו זה בצד זה (ג' מלות ליתא) וכו' ועי' בכסף משנה שם.

פ"ה ה"ב במשנה והן מגולין. ברדב"ז ה' מעשר פ"א הי"א והרי הן מגולין. ובחי' מהר"י קורקוס שם והם מגודלים.

פ"ה ה"ב ולאו שנייא וכו'. בכ"י רש"ס תני העוקר מתוך שלו ליטען לזרע או בח"ל או להפקר או למכרן לגוי הרי זה חייב מפני שמוציאן מידי מעשרות (כ"א מלות אלו ליתא לפנינו ומקירן בתוספתא מעשרות פ"ג וע"ש) ולא שנייא וכו'.

פ"ה ה"ב ע"ד דרשב"ל דו אמר. בתרומות פ"ד ה"א וחלה פ"ג ה"ז דאמר ריש לקיש בשם חזקיה טבל בטל ברוב.

פ"ה ה"ב ע"ד דר"י דו אמר אין דטבל בטל ברוב. בהשגות הראב"ד ה' מעשר שני פ"א הי"א ואפילו אחר הרוב אין לילך באיסורי טבל אלא בדמאי (צ"ל ובדמאי) פרק חמישי ממעשר שני ירושלמי עכ"ל ונראה שכוון לירושלמי דילן.

פ"ה ה"ב מה פליגי ר"י ורשב"ל, נשנה בשנויים בחלה פ"ג ה"ז וע"ש. ובכ"י רש"ס או נימר כר' בא דא"ר בא (ז' מלות ליתא וע"ש בחלה) מה פליגין.

פ"ה ה"ב אמר ר' מנא לא שנו וכו'. בפי' הר"ש בירושלמי אר' מנא וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ב לא שנייה בין לוכל חייב. בכ"י רש"ס לא שנייא בין לזרע בין לאכול חייב והתנינן מפני שזהוא גרנן.

פ"ה ה"ב שתולש מהן. בתוס' יו"ט ובירושלמי וכו' שתלש מהם וכו'.

פ"ה ה"ב מאי איכפלה שבת גבי, (ברדב"ז ה' מעשר פ"א הי"א לגבי) מעשרות. על הלשון מאי איכפלה העירותי באהבת ציון לתרומות צד 66.

פ"ה ה"ב השרישו בקופה וכו'. בכ"י רש"ס תני בצלים שהשרישו וכו' עכ"ל וכן הוא בתוספתא מעשרות פ"ג. ומדרכו של רש"ס להוסיף תמיד בראש ברייתא מלת תני.

פ"ה ה"ב בחזקתן ואת אמר עלו. בחי' מהר"י קורקוס ה' מעשר פ"א הי"א ובירושלמי השרישו וכו' יפריך בחזקתן ועלו כלומר דכיון דקאמר בחזקתן אלמא דלא חשיב להו כנטיעין לחייבן במעשרות שנית וא"כ למה עלו מטומאתן ומשני התורה רבתה בטהרת זרעים וכו'.

פ"ה ה"ג במשנה ואם ביכירו. בסמ"ג עשין קל"ה ואם בכרו נוטל את הביכור (הבכורות) וכו'. ובאגודה ואם בכרו וכו' פי' אותם שנגמרה מלאכתו וכו'. וברדב"ז ה' מעשר פ"ה ה"ו ואם בכרו נוטל את המבוכרות (הבכורות) וכו'.

פ"ה ה"ג במשנה ואת זוגיו. ברמב"ם ה' מעשר פ"ב ה"ו ואת זגיו. וכן ברדב"ז שם. ובפי' הר"ש זגין פסולת ענבים. ועי' בפי' ר"י במ"צ.

פ"ה ה"ג במשנה שהתורם בלבו. באגודה תורם בלבו על קטוע (הקיטועים) וכו' פי' שבולת קטועים וכו' ע"ש ובתוספתא תרומות פ"ג התורם וכו' על מה שבקיטועין.

פ"ה

פ"ה ה"ג כיני מתניתא לא ימכור וכו'. כפי' הר"ש בירושלמי מפרש לא ימכור שדהו וכו'. וכפי' הר"י במ"צ כיני מתני' לא ימכור אדם שדהו משבא לעונת המעשרות למי שאינו נאמן וכו'. (ז' מלות אחרונות ליתא).

פ"ה ה"ג ר' שמעון מתיר, כפי' הר"ש בירושלמי תני ר"ש מתיר וכו' עבר ומבר מעשר את שהוא (ב' מלות ליתא) אוכל (ואוכל) וכו'.

פ"ה ה"ג ואינו אנו אחריין לרמיין. בדמאי פ"ג ה"ה אין אנו אחראין לרמאין. ובפי' הר"ש ואין אנו אחראין לרמאין והך סיפא כרבנן.

פ"ה ה"ג על הקיטעין וכו'. בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קכ"ט דתניא במס' תרומות דתירב את הגורן צריך שיכוין את לבו על מה שבגורן ועל מה שבתוכו וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ד במשנה ואת גפתו. בתשב"ץ ח"א סי' פ"ח גפת הוא פסולת שיוצא מן או זתים וכו'.

פ"ה ה"ד שדה שהביאה שליש וכו'. בהשגות הראב"ד ה' מעשר פ"א ה"י לא נראה כן בגמרא דמעשרות שנחלקו ר"ע והכמים בתבואה שהביאה שליש ביד גוי בסוריא (ליתא אבל כן הוא בתוספתא מעשרות פ"ג הוצאת צ"מ שורה 24) וכו'.

פ"ה ה"ד רע"א התוספת פטור. בפאה פ"ד ה"ה חסר המלה: התוספת. ובחלה פ"ג ה"ג ובערלה פ"א ה"א כגירסתינו. ובחולין ד' קל"ו ע"א הג' להיפך ר"ע אומר התוספת מחייב. ועי' בפי' הר"ש.

פ"ה ה"ד תני ר' יונתן בי ר' יוסי אימר, תו"כ בהר פ"א ר' יונתן בן יוסף אומר וכו'. וכן הוא בבבלי רה"ש ד' י"ג סע"א כדתניא ר' יונתן בן יוסף אומר. בסדר הדורות (צד 208) מביא בערך מיוחד את ר' יונתן בר' יוסי ומראה מקורו לירושלמי כאן. ובאמת הוא ר' יונתן ברבי יוסף שהביא בערך אחר שם.

פ"ה ה"ד את תבואתה בשביעית. בכ"י רש"ס ואספת את תבואתה ובשנה השביעית. ועי' רה"ש הנ"ל. ובפי' רבינו חננאל שם.

פ"ה ה"ד הביאה פחות משליש וכו'. כפי' הר"ש בשביעית פ"ב משנה א' כדמוכח בירושלמי בפרק בתרא דמעשרות דאמרי' גבי תבואה לכ"ע הביאה פחות משליש לפני שביעית ונכנסה (נכנסה) שביעית אסורים (אסורה) משום ספיחים (ספחין) ולא חלה עליהן (עליה) קדושת שביעית שכבר היו עשבים (לפנינו בס"מ מוסיף: ולא חלה עליהן קדושת שביעית) הביאה פחות משליש לפני שמינית וכו' מותרת משום ספיחין (ספחין) וחלה עליהן קדושת שביעית שכבר היו העשבים (ג' מלות ליתא) וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ד זרע בחורבה וכו'. בכסף משנה ה' מעשר פ"א ה"י בירושלמי וקאמר עלה זרע בחורבה וכו' ע"ש וברדב"ז שם ומה שהביא מהירושלמי הוא בפרק בהדרא דמעשר זרע בחורבה וכו'.

פ"ה ה"ד ר' בון בר חייא בעי קומי ר' זעירא וכו' אמר ליה עבשיו נקב. הנה כאן לאמוראי א"י האבעיא נפשטה אבל לפני אמוראי בבל בגמ' בבלי לא נפשטה. במנחות ע' ע"א א"ל ר' חנינא בר מנימי לגבי עציץ שאינו נקוב מהו אי לא נקוב וכו'. וע"ש גרסת רבינו גרשון ובגליון שטה מקובצת שם. ואח"כ ראיתי בחי' מהר"י קורקוס בה' תרומות פ"ה ה"ד בירושלמי בעי רב בִיבִין (ר' בון בר חייא) א"ב (ליתא) זרע בעציץ שאינו נקוב ונקבו מאי (ליתא) א"ל עכשיו נקב ע"כ (בירושלמי) פי' כיון שעכשיו הוא שנקבו אין דנין אותו כנקוב מתחלתו עכ"ל.

פ"ה ה"ד אמר ר' אבין גתיא וכו', בשו"ת פאר הדור להרמב"ם סי' ט"ז ואמרו בירושלמי אמר ר' אבון (אבין) איתא דרשב"ג בשיטת רבן גמליאל זקנו (בפי' ר"י במ"צ ליתא) וכו' ר"א מחייב בפירותיהן במעשרות ובשביעית

פירותיהן

(פירותיהן למעשרות ולשביעית) ורבן גמליאל (בדפוס זיטאמיר בטעות: ור"ג זקנו. ובדפוס וויניציא ליתא מלת זקנו וכן הנכון) פוטר עכ"ל ובכסף משנה ה' תרומות פ"א הט"ו ועוד דאמרינן בירושלמי דכשיטת ר"ג אמרה וכו'. ובפי' הר"ש במעשרות כאן מובא הירושלמי כגי' הרמב"ם הנ"ל.

פ"ה ה"ה במשנה הלוקח שדה ירק. מלת ירק ליתא באגודה.

פ"ה ה"ה במשנה אם עד שלא באו וכו'. כן הוא הגי' בכ"מ ה' תרומות פ"א הי"ב. אבל בב"י (טור יו"ד סי' של"א) מדתנן וכו' עד שלא בא (באו) וכו' ומשבא (ומשבאו) וכו'.

פ"ה ה"ה במשנה ולוקט כדרכו והולך. בבאר הדור להרמב"ם סי' ט"ז וליכח כדרכו והולך. ולעיל בירושלמי פ"א ה"ד הגי' בהמשנה: ולוקט כדרכו ולוקח.

פ"ה ה"ה במשנה אע"פ שלא בא, בבאר הדור וז"ל אף עד וכו'.

פ"ה ה"ה אמר ר' אבהו זימנין אמר לה בשם ר' לעזר זמנין וכו'. בבבלי מצינו כדומה לזה שר' עוירא אמר בעניני אגדה זמנין אמר לה משמיה דרב אמי וזמנין משמיה דרב אסי (ברכות כ' ע"ב גיטין ז' ע"א ועוד בכמה מקומות) אבל בדברים הנוגעים להלכות לא מצאתי דוגמתו במקום אחר שיאמר ר' אבהו פעם בשם רבו זה ובפעם בשם רבו אחר. ועי' בבלי נדרים מ"ה ע"ב זימנין א"ל משום רבסעידתו מוכחת עליוזימנין א"ל ר"א היא וכו' ועי' בהג' רע"א שציין לשבת ד' ז' ע"ב.

פ"ה ה"ה ופוסל את המקוה וכו' ואינו פוסל את המקוה. לקמן במעשר שני פ"א משנה ג' ליתא כ"ז. אבל שם בגמרא בהלכה ג' בפסקא מהמשנה איתא זה. וכן איתא בחולין דף כ"ה ע"ב.

פ"ה ה"ה דתנינן תמן. הנה המשנ' בפרקין ועלה קאי ואיך נאמר תמן? אבל המאמר נשנה במעשר שני פ"א ה"ג ושם נאמר דתנינן תמן, וע"כ נשנה בטעות גם כאן.

פ"ה ה"ה והוא שהחמיץ. בירושלמי דמאי פ"א ה"א מחלפה שיטתיה דר' יודא דתנינן תמן המתמד ונתן מים וכו' בראשונה היו ענבים מרובות ולא היו חרצנים חשובות ועכשיו וכו'. וזה סיתר למ"ש כאן.

פ"ה ה"ה מהו מוציא מעשרות. בפי' הר"ש אמר בירושלמי דהיינו במעשר אבל בתרומה לא וכו'.

פ"ה ח"ה הא תרומה לא. ברמב"ם ה' מעשר פ"ב ה"ז ואינו מפריש עליו תרומה וכו', ובכ"מ שם ומ"ש ואינו מפריש עליו תרומה וכו' ירושלמי פירקא בתרא במעשרות עכ"ל.

פ"ה ה"ו במשנה מצא יותר על מדתו. בתוס' בבבא בתרא ד' צ"ז ע"א ד"ה הוא והא דתנן בסיפא דכס' מעשרות היתר מבדי מדתו מפריש עליו ממקום אחר וכו'.

פ"ה ה"ו הממרח כריו וכו'. כל ההלכה נשנה בשנויים בחלה פ"א ה"ח וע"ש.

פ"ה ה"ו מתיב ר' יוחנן לר"ש בן לקיש והא תנינן וכן נשים. כן גם הגי' בחלה שם. אבל כבר העירותי שם שט"ס הוא וצ"ל מתיב ר"ש בן לקיש קומי ר' יוחנן. וכן הוא בפראגמענט מכתב יד מירושלמי המונח באוצר הספרים הקסרי בפטרבורג, ובס' התרומה סי' פ"ב וכן מוכח בירושלמי והכי איתא התם הממרח וכו' מתיב ר"ל לר' יוחנן נשים שנתנו קמח לנחתום לעשות שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה פי' משום שערבן שלא מדעתן וזה כמו ממרח כרי חבירו שלא מדעתו וכו' וכי אין בכולהון כשיעור בתמיה וכי אין בכולן ביחד כשיעור ואפילו הכי פטורה וכו' ע"ש וכגי' ס' התרומה כן היתה לנכון גם לפני הסמ"ג עשין קמ"א ושם הגי' מתיב ריש לקיש נשים וכו'. ובפי' הר"ש בחלה פ"א משנה ז' ירושלמי הממרח וכו' וטעות סופר בירושלמי ובסוף מעשרות ג"כ הוא שנוי וכו' ובאור זרוע ח"א סי' רכ"א ירוש' הממרח וכו' נראה בעיני דט"ס הוא והכי גרסינן מתיב רשב"ל לר' יוחנן דאמר נטבלו וכו' ע"ש.

פ"ה

פ"ה ה"ו כמ"ד גזבר כבעלין. המ"ד הוא ר' אידי בתרומות פ"א סה"א.

פ"ה ה"ו דאמר ר"י בשם ר"ז בשם ר' לעזר, צ"ל דאמר ר"י בשם ר"ז ר' יונה ר' זעירא בשם ר"ל עי' לעיל פ"ד ה"ג, וכן יש להקן בחלה ריש פ"ג. ובחלה פ"א ה"ה הגי' מתוקנת.

פ"ה ה"ז במשנה הוררי הנמלים וכו'. בירוש' מו"ק פ"א ה"ד מחריבין הוררי הנמלים וכו'. וברמב"ם ה' מעשר פ"ג הכ"ג חדר הנמלים וכו . ובאגודה חורי (וכן הוא בחלה פ"א ה"ח) הנמלים וכו' החייבת (וכן הוא לקמן בגמרא בהלכה ו' :לפנינו במשנה מחייבת) וכו'. ובכ"י רש"ס כגי' האגודה. ובמחברת הערוך לר"ש פרחין ערך חרר ומביא ראיה מן המשנה דתנן חוררי הנמלים וכו'.

פ"ה ה"ז אי זהו שום בעל ביבי וכו'. בערוך ערך קלקי ירושלמי שום בעל ככי (ביבי) כל שאין לו אלא דור (חור) אחד וכו'. ובערוך ד' פיזרו רל"ז כל שאין לו (אלא) דור אחד וכו' קליפה אחת בלבד (חסר לפנינו, וכן חסר בערוך השלם). ועי' בערוך ערך שם.

פ"ה ה"ז אילו המרובעין. בערוך הנ"ל אלו גסין (ליתא) המרובעין וכו'.

פ"ה ה"ז כגרים הקילקי מרובע. בירושלמי שבועות פ"ג ה"ט מוסיף: מקום הגרים תשע עדשות מקום עדשה ארבע שערות נמצאו שלשים ושש שערות (י"ב מלות אחרונות חסרות כאן והן מהמשנה נגעים פ"ו משנה א').

פ"ה ה"ז כגרים הקילקי. בירושלמי נדרים פ"ג ה"ב כגרים האיטלקי. ובירושלמי סנהדרין פרק אלו הן הנחנקין ה"ו כגרים הקילקי מרובע.

פ"ה ה"ז ולמה תנינן דירבענה היא. בירוש' שבועות הנ"ל ולמה תנית' מרובע די ירבעינה הוא. וכן הוא בנדרים הנ"ל. וכצ"ל כאן. ובכ"י רש"ס לית היא (ליה) מרובע ולמה תנינן וכו'.

פ"ה ה"ז והיא נגעה וכו'. בשבועות הנ"ל והנגעה אלא הוא קיטרין.

פ"ה ה"ז והיא אביבא דפילא. בשבועות הנ"ל והיא עניבה דפילא וכו' ובצ"ל. וכן בכ"י רש"ס.

פ"ה ה"ז אילו הן הקריקס וכו'. בערוך ערך קרקס ירושלמי אלו הן הקרקס וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ז ופישתין לאו קיסמין הוא. עי' מ"ש בשביעית צד 115 שורה 9. ועכשיו הדרנא בי כי נוכחתי שהלשון בשביעית פ"ב סה"ז וקסמה בידיה, נמצא חבר לזה בירושלמי נדה פ"א ה"ד וקסמא בידיה. ואולי מ"ש בבבא קמא פ"ט ה"ה (ד"ו ד' ז' ע"א שורה ז') וקיים מה בידיה. צ"ל וקסמה בידיה. וכן מ"ש בביצה פ"א ה"ג וקשת בידיהון צ"ל וקסמים בידיהון.

פ"ה ה"ז מתני' אמרה כן. בכ"י רש"ס מתני' לא אמרה כן. ובצ"ל.

פ"ה ה"ז ותני עלה זרע אסטים. בכ"י רש"ס ותני עלה ר' יוסי אומר אף זרעוני שדה כגון זרע אסטים וכו'. ולפנינו בתוספתא סוף מעשרות ר' יוסי אומר אף זרעוני שדה כגון זרע סטים ובקיא.

פ"ה ה"ז הא ביקיא עצמה לא. בחלה פ"ד הי"א מפני מה לא גזרו על הבקייה וכו'.

פ"ה ה"ז כיני מתניתא זרע הסיליון (כרפוס זיטאמיר הסילון) של לוף. בפי' המשנה להרמב"ם :אמרו העליון (פי' אמרו במשנה זרע לוף העליון) אמרו בגמרא כי שיטת המאמר כן הזרע העליון (הסיליון) של לוף עכ"ל ובערוך השלם ערך סליון בפ"ג דמעשרות בגמרא דבני מערבא כיני מתני' זרע הסליון של לוף פי' זרע שומה של לוף וכו' ע"ש. ובפי' ר"י במ"צ פי' כיני מתני' זרע הסלון של לוף וכו'. ובפי' הר"ש מפרש בירושלמי כיני מתניתא זרע הסלולין (הסיליון) של לוף וכו' עכ"ל וגירסת

הרמב"ם

הרמב"ם הוא האמיתית. ובפי' המשניות להרמב"ם בעוקצים פ"ג משנה ג' ולוף מין בצל פירוש הש"ס הירושלמי עכ"ל ובפי' הרא"ש שם לוף פירש בירושלמי שהוא מין בצלים עכ"ל.

פ"ח ה"ז הדא אתא וכו'. בפי' הר"ש ור"י במ"צ במעשרות כאן: הדא איתתא (איתא) הוה לה ורבונין (ירבוזין) התרומה גו קיפתא (כפתה) וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ז א"ר (לר' יוחנן) ר"ח בר ווא ולא מתניתא היא וכו' א"ל בבלייא מן הגלית וכו'. כעין זה בירושלמי כתובות פ"ט ה"ט א"ל (לר' יוחנן) ר' חייא בר אבא ולא מתניתא היא וכו' א"ל ר' יוחנן מן הגלית לך חספא מן מרגליתא וכו'. ובבלי ב"מ י"ז ע"ש.

פ"ח ה"ח במשנה שום בעל בכי וכו'. עי' בדמאי פ"ב ה"א תמן תנינן שום בעל בכי וכו'. ובאגודה שום בעל בכה (בכי) ובצל של רכפסא (רכפא ולקמן בגמ' ה"ז רכפה, וברדב"ז ה' תרומות פ"ב הי"ב משנה בשלהי מעשרות וכו' ובצל של ריכפה וכו') והגריסין (וגריסין) והקילקין (הקילקים) וכו' בכה ודרכפסא מקומות הן עכ"ל ועי' תוספתא מכשירין פ"ג שום בעל בכי טמא וכו' ועי' ניבויער בגעאגראפיע צד 303 ש"א הער מג' ו.

פ"ח ה"ח במשנה רמ"א אף הקריקס. בערוך ערך קרקס בסוף מעשרות רמ"א אף הקרקס. ובכפתור ופרח פרק נ"ב ומס' מעשר א' פרק בתרא רמ"א אף הקלקס (הקריקס). ובערוך השלם ערך ליף דתניא בהדיא הלוף והקאלקס וכו' וע"ש בהערות.

פ"ח ה"ח במשנה רי"א אף הקרטנים. בכפו"פ הנ"ל ר' יוסי אומר אף הקוטעין. ובערוך ערך קטן (פירוש רל"ז) בסוף מעשרות רי"א אף הקוטנין פטורין מן המעשר פי' אחד (המלה האחרונה הסרה בערוך השלם) ממיני קטניות וכו'.

פ"ח ה"ח במשנה פטורין מן וכו'. בכפו"פ הנ"ל ופטורין מן וכו' זרע הלוף (ליף) וכו'. ובסוף המסכתא הנני אעיר שמ"ש הר"ן בפסחים סי' תשע"ט וז"ל הבודק את החבית לראות אם ריח של יין הוא כדי שיהא מתקן ממנה חביות אחרות כפי מה שישתה מהן בכל יום ולא שיטול ממנה כלום וכו' והכי אמרינן בהדיא במעשרות עכ"ל וזה לא נמצא לפנינו. ועי' ירושלמי בבא בתרא פ"ו ה"א. ובספר הישר לר"ת כי' שכ"ג ופליגתא היא במס' מעשרות אי מעשר עני נוהג בשביעית כמו שנה ששית שעברה וכו'. וגם זה לא מצאתי במעשרות שלפנינו. גם במס' מעשרות מצאתי שחסרים כמה עיקרי דינים בעניני מעשרות. והדברים ארוכים ואי"ה אם יחיינו ה' אאריך בזה במקום אחר.

תקונים: צד 2 שורה 5 יש להוסיף: וברמב"ם ה' כלאים פ"א ה"ד אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזרעים הראוין למאכל אדם. ובכסף משנה שם ודין זה נ"ל שלמד רבינו ממה שאמרו בירושלמי בריש כלאים גבי זונין עכ"ל.

צד 2 שורה 9 יש להוסיף: ובהשגות הרמב"ן לס' המצוות להרמב"ם (שורש חמישי) ומה שאמרו עוד שם בספרא ולא תזנה הארץ מזנים הם דפירות על דרך האגדות נסמך וכו', ובילקוט עה"ת ר' תרי"ז מביא הספרא ולא תזנה הארץ מזנין הן את הפירות. ועי' בזית רענן שם.

צד 2 שורה 32 יש להוסיף: פ"א ה"א לא דרב אמר כולן מין אחד וכו'. המעיין בבבלי פסחים ל"ט ע"ב מהו דתימא הני מילי בזרעין אבל בירקות לא קמ"ל למימרא דירקות אלימא מזרעים וכו'. יראה ששתי הסוגיות מירושלמי כאן ובבלי שם רחוקות ביניהן. והבבלי לא ראה את הירושלמי כי לפי סוגית הירושלמי כאן אין

שום

שים קושיא. וזה הדבר שכבר הוכחתי בכמה מקומות שהבבלי לא ראה הירושלמי
ובן להפך.

צד 3 שורה 9 יש להוסיף: פ"א ה"א ומהלכת את בני מיעים. בש"ם ד'
ווילנא תרנ"ו בצד הר"ש מגיה אחד ומשלשלת את כו' וכ"ה בירושלמי עכ"ל
ולפנינו לא נמצא זה בירושלמי.

צד 3 שורה 16 יש להוסיף: פ"א ה"א במשנה אינן כלאים זה בזה.
בפי' רבינו חננאל בפסחים ל"ט סע"א חזרת והזרת גלין וכו' ואמרינן בסיפה
כולן נזרעין בערוגה אחת עכ"ל.

צד 4 שורה 9 יש להוסיף: בפי' רב נסים גאון בברכות ד' מ' ע"ב פירשו
בתלמוד א"י וכו' ר' שמעון בריה דר' אבא אמר. וגם כאן נראה שזה הגיהו
המגיהים עפ"י הירושלמי דפוס זיטאמיר.

צד 4 שורה 19 ובמתנות כהונה במדרש אסתר פ"ב טרוקסמון הוא פרי
או עשב דרמסקי ובירוש' בסוף פרק מקום שנהגו גרס טרוכסמין עכ"ל.

צד 5 שורה 21 ובחי' הרמב"ן לע"ז ד' ס"ו ע"א כגון הני דתנן במס'
כלאים הלפת והנפוס ורתור בתור התרדים והלעונים הוסיף ר"ע השום והשומנית
הבצל והבצלצול התורמוס והפסלום אינן כלאים זה בזה עכ"ל ולפנינו בהרבה שנויים.

צד 8 שורה 20 ובכפו"פ פנ"ו אמר ר' יוחנן (יונתן) כאן הלכו חכמים אחר וכו'.

צד 11 שורה 7 יש להוסיף: ועי' מ"ש הרב הגאון ר' יוסף צבי דר. דיננער נ"י
בהגהותיו לסנהדרין נ"ז ע"א.

צד 11 שורה 24 יש להוסיף: והרמב"ם ה' כלאים פ"א ה"ה השמיט ירק בירק.
ובתוס' סנהדרין ד' ס' ע"א ד"ה חקים אע"ג דמתני' היא בפ"ק דכלאים אין נוטעין
(ליהא ועי' לעיל) ירק בירק וכו'. ועי' בשו"ת מהרשד"ם (חלק יו"ד) סי' קצ"ג.

צד 11 שורה 41 יש להוסיף: וענן אמר (לקוטי קדמוניות ח"ב צד 5)
מפני שלא אסר רק עשבים שיש להם פירות וכו'.

צד 12 שורה 3 יש להוסיף: וגם ענן מביא מקרא זה לכלאים ראה
לקוטי קדמוניות חלק ב' להרב הרכבי צד 4: ובגד של כלאים אסור להעלות
עלינו שנאמר את חקתי תשמרו עכ"ל.

צד 15 שורה 6 יש להוסיף: וכן לעיל פרק א' ה"א רבא בשם רב הגירסא
באור זרוע סי' רי"ד ר' בא בשם רב וכן בתרומות פ"ח ה"ה רבא בשם רב יהודה
וכו' הוכחתי שם באהבת ציון שצ"ל ר' בא. וכן נצרך לתקן בירושלמי בכמה מקומות.
וספק גדול הוא אם ר' בא הנזכר בירושלמי הוא רבא בר יוסף בר חמא. וכנראה
שמ"ט בירושלמי ביצה פ"א ה"ג איתפלגון רב (בר' זיטאמיר: שם; רבי) זירא ורבי
אבא בר יוסף, איננו רבא הנזכר בבבלי ביצה ד' ח' ע"ב. ובגמרא כת"י בביצה שם
לא נזכר רבא. עי' דקדוקי סופרים שם.

צד 15 שורה 25 יש להוסיף מ"ש הרמב"ם כלאים פ"ג ה"ט ואם לא היה ביניהן
כשיעור הזה אסור ואינו לוקה וכו' כתב ע"ז חכ"מ שם ומ"ש ואם לאו היה ביניהם
כשיעור וכו' ירושלמי בספ"ק דכלאים וכרבנן עכ"ל.

צד 16 שורה 21 יש להוסיף: פ"ב ה"א כשנתערבו דרך מכנס. בכסף משנה
ה' כלאים פ"א ה"ו בירושלמי וכו' דרך מכנס פירוש בעת שכנס התבואה נתערב
שלא מדעתו עכ"ל.

צד 18 שורה 38 יש להוסיף: בפי' רבינו חננאל בפסחים ד' נ"ג ע"ב עדה
ההא כלומר זאת הוא וכו'. ועי' מכות כ"א ע"ב ובגליון שם. ובבבא בתרא קנ"ח
ע"ב

ע״ב עדא אמרה ופירשב״ם זאת אומרת עדא כמו הדא עכ״ל ובאשכול ח״א צד 44 כתב רב האי וכו׳ עדי פרושו כמאן דאמר הדין וכו׳.

צד 21 שורה 9 צ״ל: כנגד זה אין ערך גדול לנוסחאות הירושלמי של ר״ש שירילי כמו שחשב שב הפראפעססאר דלמאן כי רוב נוסחאות של רש״ס מלבו הנה כמו שהוכחתי זה בכמה מקומות באהבת ציון לברכות ובמאמר מיוחד במ״ע המליץ.

צד 23 שורה 21 יש להוסיף: ובפי׳ ר״י במ״צ בפאה פ״ג משנה ו׳ ותנו בתוספתא דכלאים רובע הקב׳ י׳ אמות ומחצה על י׳ אמות ומחצה בקרוב וכו׳.

צד 24 שורה 38 ובפי׳ רבינו חננאל שבת ד׳ פ״ה ע״א ומפרש במתני׳ היה לו (רה) גיבל (גבור) טפה זורע (זורעין) לתיכה (בתוכה) י״ג זרעונין (ליתא) וכו׳ עכ״ל.

צד 25 שורה 22 יש להוסיף: פ״ג ה״א לרב הונא ספרא דסידרא וכו׳. בבבלי בבא בתרא ד׳ י״ד ע״א רב הונא כתב שבעין ספרי דאורייתא ולא איתרמי ליה אלא חד.

צד 29 שורה 4 פ״ג ה״ה במשנה שכן מה שאסרו, ברדב״ז כלאים פ״ג ה״ז שכל מה וכו׳.

צד 33 שורה 22 יש להוסיף: וקאהוט ז״ל צד 33 ג״כ מגיה הדא.

צד 34 שורה 34 יש להוסיף: פ״ד ה״ז במשנה רי״א אם ערסן. בערוך ערך ערס ב׳ רי״א אם ערסן מלמעלה (מלמעלן) הרי אלו מצטרפין (מצטרפי׳) פי׳ התקין הסריגין וכו׳.

צד 36 שורה 42 יש להוסיף: ובערוך ערך ערב בפ״ה בכלאים כרם שהיא נטוע ערבוביא פי׳ מבולבל עכ״ל.

צד 37 בסוף העמוד ויש להוסיף: בפי׳ רבינו גרשום מ״ה בבבא בתרא ק״ב ע״ב דתנן כרם הנטוע על פחות מד׳ אמות בין שידה לשורה (ג׳ מלות ליתא) רש״א אינו כרם ומותר להביא זרע אחר לשם (בנוסח א׳ שהביא הרמ״ה הנ״ל) וכו׳. ולעיל שם ד׳ ל״ז סע״ב בפירושו שדה כרם הנטוע וכו׳ אינו כרם ומותר להביא זרע אחר לשם ואינו עובר עכ״ל.

צד 40 שורה 27 וכן הוא בפי׳ הרא״ש ה׳ ערלה סי׳ ה׳.

צד 41 שורה 5 וכן הוא בפי׳ הרא״ש ה׳ ערלה סי׳ ה׳.

צד 42 שורה 39 יש להוסיף: פ״ה ה״ח שכן מקיימין אותו לגמלים בערביא. לעיל פרק א׳ ה״א הגירסא שכן מקומות (ליתא כאן, וכן לא היתה בירושלמי לפני הר״ש כלאים פרק א׳ משנה א׳ אבל לפני הר״י במ״צ בכלאים פרק ה׳ משנה ח׳ איתא) מקיימין אותן לגמלים בערביא. ולפי שידוע שרק חלק מארץ ערב הנקרא מדבר ערב, היתה ארצה דלה ורזה (ראה שטראבו 2. 4. 16. והירודאט 12 .2) ע״כ הגירסא הישרה הנמצאת לעיל שרק במקומות מקיימין אותן לגמלים בערביא. ובבבלי בבא בתרא ד׳ קנ״ו ע״ב הגי׳ שכן בערביא מקיימין קוצים בשדות לגמליהן. ובשבת קמ״ד ע״ב שכן בערביא מקיימין קוצי שדות (המלה שדות לא היתה בגמ׳ שבת לפני הר״ש כלאים פרק ה׳ משנה ח) לגמליהם. ולפי המשנה בכלאים כאן המקיים קוצים בכרם נראה שהגי׳ בשדות או קוצי שדות אינה מדוקדקת. ומ״ש בירושלמי לגמלים בערביא. עי׳ ירושלמי כתובות פרק י׳ ה״ג נהגו העם בערבייא להיות גובה מן הבושם ומן הגמלים. ובבבלי כתובות ד׳ ס״ז ע״א גמלים של ערביא אשה גובה וכו׳. וגם שטראבו (שם) מזכיר כי בעדן ערב נמצאו בשמים וגמלים הרבה.

צד 43 שורה 31 יש להוסיף: וגם כן נראה שחסר בירושלמי כאן מאמר אחר. באבודרהם ה׳ ברכות (שער השביעי) כתב יאמרינן בירושלמי כל שתמרתו נשארת משנה לשנה מברך עליו ב״ע בשמים, וכל שתמרתו מתיבשת וכלה בימות

החורף

החורף מברך עליו בורא עשבי בשמים עכ"ל ולפנינו בירושלמי לא מצאתי זה והושב אני שכאן היה מקום המאמר. ומ"ש בירושלמי אתרוג אע"פ שאת או, עליו בורא פרי העץ וכו' ראה ברא"ש ברכות פ"ו סוף סי' ו' ובמעדני יו"ט שם.

צד 44 שורה 23 נשמט: ובתוס' ריד"א בעירובין ד' ג' כדתנן בכלאים וכמה היא עבודת הכרם (הגפן) ששה טפחים לכל רוח ר"ע (ור"ע) אומר שלושה עכ"ל.

צד 48 שורה 19 יש להוסיף: עי' בשכל טוב צד 219 שגירסתו משונה.

צד 52 שורה 8: ובכפו"פ פנ"ח הרי אלו מקדישין.

צד 57 שורה 3 יש להוסיף: ועי' בערוך ערך עציץ מתיב ר"ש ב"ז מהא דתנן בספ"ז דכלאים המעביר עציץ וכו' ע"ש.

צד 58 שורה 9 ועי' בשו"ת מחנה אפרים ה' כלאים פ"א דין ז' הזורע זרעים כלאים וכו' ע"ש.

צד 58 שורה 32 יש להוסיף: ובפי' רבינו חננאל בפסחים מ"ד ע"ב כלאים שאיסורן איסור עולם שנא' את חקותי תשמרו וכו' (עי' לעיל פרק א' ה"ז) דכתיב פן תקדש המלאה הזרע ודרשי' לה תוקדש תוקד אש וכו' ע"ש ודברי הר"ח מתוקנים בערוך ערך אסר ב'.

צד 60 שורה 32 יש להוסיף: ובירושלמי סוטה פ"ה ה"ב ממה שקילס ר' יהושע וכו' דבנן דקסרין אמרין למדרשו קילסו אבל למעשה אין הלכה כיוצא בו.

צד 66 שורה 8 יש להוסיף: בס' דברי יוסף להרי"ש ז"ל (ירושלים ברכ"ת) שאלה מ' מביא הירושלמי ומעתיק ענין שדומה לזה ממלחמות היהודים ליוסף הכהן יע"ש. וידידי הרב המאור הגדול הר"ר אלעזר ליפמאן פרינץ נ"י מפ"פ כתב לי בבאור הירושלמי וזה לשונו וכמו שאברי האדם נקראים בשם יד כן מצאנו והארץ הנה רחבת ידים וכן לב דברו אל לב ירושלים. ערוה ערות הארץ—טביר הארץ וכאשר באו אחי יוסף מצרימה לשבור בר אמר להם יוסף ערות הארץ באתם לראות כאשר הערוה מקבלת וממציאה זרע באדם כן בארץ — והטבור הוא האבר אשר בו נקשר הולד במעי אמו כן טבור הארץ הוא המקום אשר בו חי הידעוני ועי' פירוש שד"ל לישעיה כ"ד י"ג בקרב הארץ היא ארץ בבל שהיא תוך העמים טבור העמים שכל העמים היו רצים לשם — והחיות אדני שדה אינן יכולין לחיות בשום קלימאט אחרת ב"א דוקא בהרים כי לא יכולו לסבול אויר אחרת ורק מן הצמחים אשר צמחו בהרים וזה פסק טיבורי' לא חיי עכ"ל.

צד 66 שורה 15 יש להוסיף: פ"ח ה"ה והנחש הרי הוא כחיה. עי' תוס' נדה כ"ג ע"א ד"ה ליתני שלא זכרו ירושלמי דילן.

צד 68 שורה 2 יש להוסיף: ועי' ברש"י סנהדרין ס"ו ע"א עד שיפרט לך הכתוב יחדיו וכו'. וביבמות ד' ד' ע"ב יחדיו ל"ל וכו'.

צד 68 שורה 11 ובפי' הראב"ד בתו"כ תזריע פי"ד ומן הטעם הזה אנו מטהרין צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים והכי איתא בכלאים ירושלמי עכ"ל ולפנינו אינו מבואר יפה.

צד 68 שורה 20 וכן הוא בסמ"ג לאווין רפ"ג (ד' רפ"ב) ועי"ש.

צד 69 שורה 25 יש להוסיף: ובשביעית פ"ב ה"ה תני אמר ר' יודה מעשה שהיינו בעין כושין ואכלנו לוף על פי רבי טרפון וכו'.

צד 69 שורה 30 יש להוסיף: ועי' מ"ש הפראפעסאר שירער בספרו קורות עם ישראל חלק ב' צד 57 בהערה 173.

צד 70 שורה 32 יש להוסיף: בפי' הרא"ש נגעים פי"א משנה ג' מה

פשתים

פשתים כברייתו (כברייתה) דאין דרך לצבוע בגד פשתן וכו׳ עכ״ל וכן הוא בפי׳ הראב״ד בתו״כ תזריע פי״ד.

צד 70 שורה 34 יש להוסיף: ועי׳ רש״י יבמות ד׳ ד׳ ע״ב ד״ה והכלת.

צד 74 שורה 21 יש להוסיף: בתוס׳ סנהדרין י״ח ע״ב ד״ה מעיד ראמרינן דרוחין עשה (ל״ת) בשביל כבוד הבריות וכו׳ ע״ש.

צד 79 שורה 33 יש להוסיף: והכוונה במרחץ. ובערוך השלם ערך בר צד 167 וצ״ל גבניי עי׳ שם שראבו וכו׳ וכן איתא בירושלמי כתובות וכו׳ חמתיה גובני וכו׳ עכ״ל ושגה בזה.

צד 81 שורה 32 ובפי׳ רב נסים גאון בשבת כ״ט ע״ב מוכרי כסות וכו׳ זו המשנה שנויה בפ״ט דמס׳ כלאים בסוף המסכת לפי שאמרו וכו׳ ובפי׳ ר״ח בפסחים כ״ו ע״ב דתנן בסוף כלאים מוכרי כסות מוכרין כדרכן כלומר שאין וכו׳. ובריטב״א פסחים שם יש שפירשו כדרכן היינו על כתפין דהשתא אפשר דלא מתהני וכו׳, ובר״ן שבת פ״ה סי׳ שנ״ז דמוכרי כסות וכלים (ליתא) מוכרין כדרכן וכו׳.

צד 81 שורה 35 יש להוסיף: וכן הוא בע״וך ערך פשל ובסוף כלאים והצנועין מפשילין במקל. וכן הוא בילקוט עה״ת ר׳ תתקל״ב.

צד 83 שורה 31 יש להוסיף: ובילקוט דפוסי שאלוניקא וויניציא הגי׳ ירושלמי כי תני (נתני) שוע ולא ניתני נוז וכו׳.

צד 84 שורה 39 ובסמ״ג לאוין רפ״ג (ד. רפ״ב) שנינו בפרק אחרון דכלאים רבי יוסי אומר כלאים (ליתא) הבאים ממדינת הים (מחוף הים וממדינת הים ועי׳ לקמן בגמ׳) אינן צריכין בדיקה מפני שחזקתן כן הקנבוס (שחזקתן בקנבס) עכ״ל.

צד 87 שורה 14 יש להוסיף: באשכול ח״ב צד 101 ובמשנה לבדים אפידים שהוא שוע וכו׳. ועי׳ בכ״מ ה׳ כלאים פ״י ה״ב ודע שהשוד היה גורם בדברי רבינו צמר וכו׳ ע״ש.

צד 87 שורה 22 ובסמ״ג לאווין רפ״ג (ד׳ רפ״ב) ומתני׳ לא אמרה כן אלא פיו של צמר ושל פשתן אסורין מפני שהן חוזרין לאריג פירוש פיף צלצול וכו׳ עכ״ל.

צד 87 שורה 31 ובסמ״ג שם והרב רא״ם דוחה שאינה סתם משנה שיכול להיות וכו׳.

צד 89 שורה 10 ובחי׳ הרמב״ן בחולין ד׳ פ״ב ועוד מצאתי בתוספתא דכלאים זורעים זרעוני אילן כאחד הזורע חרצנים עם החטים ה״ז לוקה את הס׳ וכו׳ עכ״ל ויש לתקן מזה הירושלמי בפיאה שם.

צד 89 שורה 27 נשמט: וכן נפלא מדוע לא נזכרה במס׳ כלאים ההלכה הכתובה בדרך אגב במשנה מכות ד׳ כ״א ע״א היה לבוש בכלאים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תלבש אל תלבש והוא פושט ולובש חייב על כל אחת ואחת? ובחולין דף פ״ב ע״ב מדתנן הזורע כלאים כלאים לוקה וכו׳ ולאפוקי מדרבי יאשיה וכו׳. ובתוס׳ ד״ה תנינא נראה שאיננה משנה רק ברייתא. ולפנינו במס׳ כלאים לא נזכרה המשנה או הברייתא הנ״ל? הלא בכלאים פרק ח׳ הלכה א׳ במחלוקת רבי יאשיה ורבי יונתן היה מקומה להביא את הנ״ל? וכן לא נזכר במס׳ כלאים שלפנינו הדין שכתב הרמב״ם בה׳ כלאים פרק י׳ הלכה ל״א המלביש את חבירו כלאים אם היה הלובש מזיד הלובש לוקה והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול ואם לא ידע הלובש שהבגד הוא כלאים והיה המלביש מזיד המלביש לוקה והלובש פטור. ומקור דברי הרמב״ם בתוספתא מכות בפרק אלו הן הלוקין. ולפנינו התוספתא שם

משובשת

משובשת והגירסא הנכונה היתה לפני הרמב"ם. גם בהיצאת צוקערמאנדל במכות פרק ד' שורה 23 הגירסא ג"כ משובשת. עי' בהערות שם. ובכל מס' כלאים שלפנינו אין זכר מכל זה? מדוע? בפרק ט' בכלאים משנה ב' לא ילבש כלאים על גבי עשרה אפי' לגנוב את המכס. ובגמרא ירושלמי שם לא נזכר שום מחלוקת בזה. אבל בבבלי בבא קמא ד' קי"ג ע"א מובא המשנה הנ"ל לא ילבש אדם כלאים אפילו וכו' מתני' דלא כר' עקיבא דתניא אסור להבריח את המכס (ברי"ף ב"ק סי' ר"ד הגי' תניא אסור להבריח בהם (ליתא) מן המכס. ובדפוסים הישנים ברי"ף הגי' להבריח בו מן המכס. ובפירש"י שם אסיר להברוח בו בלבישת כלאים וכו') ר' שמעון אומר משום ר' עקיבא (כן הגירסא ר' שמעון סתם גם בתוס' זבחים ד' צ"א ע"ב ד"ה הא ובכפתור ופרח פרק נ"ט. אבל בסמ"ג לאווין רפ"ג (דפוס רפ"ב) תניא ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ע וכו'. ובפסקי ראקאנטי סי' רל"א התיר הר' אלעזר ממיץ לבישת כלאים בלא כיונת לבישה כר' שמעון בן יהודה דאמר לובש אדם כלאים להבריח בו את המכס וכו' עכ"ל. ומפשט הסוניא בב"ק שם שאמרה: דמר סבר דבר שאין מתכיין מותר וכו' מוכח שהגירסא ר' שמעון בן יהודה הנכונה ולא ר' שמעון סתם, שאם היתה הגי' בגמ' ר"ש סתם איך אפשר לומר שהוא סובר כמ"ד דבר שאין מתכוין מותר, והלא הוא בעצמו ר' שמעון הוא המ"ד שסובר כן? ובוודאי הגי' הנכונה ר"ש בן יהודה שאמר בשם ר' עקיבא. וכן מצינו דוגמתו בירושלמי בבא קמא פרק ה' ה"ב ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' עקיבה הבואה וכו' וכן יש לתקן מ"ש בסמ"ק סי' ל"ב וללבוש כלאים כדי לעבור המכס אמרינן בפרק הגוזל ר' יהודה מתיר והלכה במיתו וכו'. וצ"ל ר' שמעון בן יהודה מתיר ובדקדוקי סופרים בבבא קמא לא התעורר מאומה על השנוי נוסחאות שם. שוב ראיתי בספר יראים הנדפס מכתב יד סי' של"ג ששם הגירסא ור' יהושע ור' יהודה אומרים לובש אדם כלאים וכו' עכ"ל וזה ט"ס וצ"ל ר' שמעון בן יהודה. והמו"ל את הס' לא ראה שדברי הרא"מ מיבאים בגירסא מתוקנת בפסקי רקאנטי הנ"ל) מותר להבריח את המכס (בתוס' זבחים הנ"ל הגי' דקאמר ר"ש משום ר"ע לובש אדם י' כלאים זה על גב זה כדי להעביר בו. ועי' ברי"ף ורא"ש ובנמוקי יוסף שם). ומדוע לא נזכר בירושלמי כלאים מדעת ר' שמעון בן יהודה שאמר בשם ר"ע שחולק על המשנה כלאים הנ"ל? בדיני כלאים נמצאו במס' כלאים שלפנינו בפרק ב' ה"ד ופרק ה' ה"ז מאמרים בשם רבי שמעון בן יהודה בשם עצמו ובשם ר"ש. בתוספתא כלאים פרק ה' (הוצאת צ"מ) בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לגוי ולא יעשנו מרדעת לחמור וכו' אבל עושה מהם תכריך למת. והתוספתא מובאה בבבלי נדה ד' ס"א ע"ב תנו רבנן בגד שאבד בו כלאים וכו' וע"ז אמר שם רב הסדא (ברי"ף ביצה סי' התע"א הגי' אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא) בגד שאבד בו כלאים צובעו ומותר. ובבבלי פסחים ד' מ' ע"ב איתיביה רבה בר ליואי לרבא בגד שאבד בו כלאים וכו וע"ש בפי' רבינו חננאל. ובענין אחר בע"ז ד' ס"ה ע"ב מיתיביה רבה בר ליואי לרבא בגד וכו. ורבא חזר מדעתו. ובירושלמי מס' כלאים אין זכר מהברייתא הנ"ל? והאם לא היה ראוי להמסדר הירושלמי להזכירה בפרק ט' ה"ד על המשנה תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהן משום כלאים? בבבלי פסחים ד' כ"ד ע"ב וד' כ"ה ע"א נאמרו כמה עיקרי דינים בכלאי הכרם ובירושלמי כלאים לא נזכרו כלל? בתוספתא שבת פרק ד' (היצאת צ"מ) שלושה דברים

נאמרו

נאמרו באסטמא אין בה משום כלאים וכו'. ומובאה התוספתא בבבלי שבת ד' נ"ז ע"א ובירושלמי שם פרק ו' ה"א. ובמס' כלאים אין רמז מזה. בבבלי סוטה ד' מ"ג סע"ב וא"ר יצחק אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר בן יעקב ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים והני מילי שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב אבל בולי כרם מקדיש. ולפנינו בירושלמי מס' כלאים לא נזכר כלל מזה? ויותר פלא שבירושלמי כלאים פרק ו' ה"ב נזכרו כמה הלכות בשם ר' אלעזר בן יעקב שנשנו גם כן בבבלי סוטה הנ"ל ומהלכה ההיא ילדה הפחותה וכו' אין זכר בכלאים? ומדוע קצר המסדר הירושלמי? ובכסף משנה ה' כלאים פרק ז' ה"ד כתב על הלכה זו שהביאה הרמב"ם שם ומשמע לי שדין זה (ילדה פחות מטפח וכו') בכלל שעורין שהם הלכה למשה מסיני עכ"ל. ומדוע נפקד מקומה במס' כלאים? והלא ר' יוחנן המיסד את הירושלמי אמרה בשם ר"א בן יעקב? בבבלי שבת ד' פ"ה ע"א מבואר שהזורע כלאים עובר על לאו לא תסיג גבול רעך וגו'. כמו שאמרו שם דאר' חייא בר אבא אר' יוחנן (בילקוט עה"ת ר' רל"ח הגי' דאר' יוחנן. וכן הוא בילקוט דפוסי ויניציא ושאלוניקא) מאי דכתיב לא תסיג גבול רעך וגו' גבול שגבלו ראשונים. ועי"ש בתוס' ד"ה לא ובתוס' חולין ד' פ"ב ע"ב ד"ה הזורע, ולפנינו בירושלמי במס' כלאים אין רמז מזה? והלא גם כאן ר' יוחנן אמר הלכה זו, ומדוע לא נזכרה בירושלמי? ובבכורות ד' י"ז ע"א אמר ר' אחא בר יעקב הכל מודים (שיהל בת עז) דאין לוקין על צמרו משום כלאים שנאמר לא תלבש שעטנז מה פשתן שלא נשתנה וכו'. ולפנינו במס' כלאים לא נזכר מזה? והלא מקום הלכה זו היתה בכלאים פרק ט' ה"א ששם מדובר בדין זה, ומובאה שם כעין זה הברייתא דתו"כ בגד צמר או פשתים מה פשתים כברייתה אף צמר כברייתו? אני חושב שבכל אלו הדינים ועוד דינים שלא זכרתי הסרים אצלנו בירושלמי מס' כלאים כי אי אפשר לאמר שהמסדר הירושלמי לא ידע מהם. כנגד זה מצינו בירושלמי מס' כלאים מאמרי רב שמואל ורב הונא בדיני כלאים ובבבלי במקומות המדוברים בדיני כלאים לא נזכרו. בכלאים פרק ד' ה"ז כן רב אמר אין אדם חובש (או חורש) דבר שאינו שלו ובבבלי יבמות פ"ג ע"ב מחלוקת אמוראי בדעת רב בזה. בפרק ד' ה"ט רב חייא בר אשי בשם רב הלכה כר' מאיר ור' שמעון. ובבבלי בבא בתרא ד' פ"ג ע"א לא נזכר מזה כלל. בפרק ח' ה"ב והתני שמואל היתה עומדת חוץ לתחום וכו'. ובבבלי בבא מציעא ד' צ' לא נזכר מזה. בפרק ח' ה"א אמר רבי חונה ביאתו אסורה בהנאה. ובבבלי לא נזכר מזה. ויש אתנו דברים הרבה בזה ואכמ"ל.

צד 91 שורה 33 יש להוסיף: וברש"י סוטה ל"ג ע"ב כדתניא בספרי ובא הלוי וגו'.

צד 92 שורה 34 ובפי' ר' י בן מ"צ בפאה פ"ד מ"ז כדתנן מאימתי הפירות וכו'.

צד 100 שורה 30 יש להוסיף: ובחי' מהר"ם חלאוה פסחים ל' ע"ב וגרסינן התם בירושלמי הכל מודים (מודין) וכו' כאן היד סולדת (שולטת) בו (ליתא) וכאן אין היד סולדת (שולטת) בו (ליתא) וכו' ולא עשו הרחק לכלי שני כלומר עשו הרחק מדרבנן וכו' עכ"ל.

שם שורה 32 ובחי' מהר"ם חלאוה הנ"ל וגרסינן תו עלה אמר ר' מונא (מנא) אהין פינבא דארוזא (כגי' רש"ם) וכו' אהין פינבא דגריסא (דאדיא) וכו' עכ"ל. ועפי"ז יש להתקן דברי קאהוט ז"ל בחלק א' צד 32.

צד 101 שורה 3 יש להוסיף: פ"א ה"ז ועירוי ככלי ראשון הוא. בחי' מהר"ם חלאוה הנ"ל ועוד אמרי' התם וכו' ועירוי ככלי שני (ראשון) הוא בתמיה עכ"ל. ועי' בשו"ת מהרש"ל סי' ס"ב מ"ש בזה, ובריטב"א פסחים ד' ל' ע"ב

אעפ"י

אעפ"י שלענין שבת יש פנים בירושלמי דעירוי מכלי ראשון לכלי שני דינו ככלי ראשון וכו'.

צד 102 שורה 28 יש להוסיף: פ"א ה"ז באילין פצולי אילין. במוסף הערוך ערך פצוליא ירושלמי וכו' באילין פצוליא הוה עובדא פי' המפרש בצלים עכ"ל.

צד 104 שורה 5 ובערלה פ"א ה"ד ר' חנינה בשם ר' חנינה בן גמליאל. ומובא בשנוי בתוס' מנחות ד' ס"ט ע"ב ד"ה דאמר.

צד 105 שורה 38 יש להוסיף: פ"ב ה"ה כרמא אני מוכר לך. בכתובות פ"ח ה"ז בשנויים.

צד 109 שורה 16 יש להוסיף: ובילקוט דפוסי ויניציא ושאלוניקי הגי' מה ביניכון לקדמאי (לראשונים) וכו' את הכלכלה אחורי גגית וכו' א"ל לאבינון דבשמיא לית אתון יהבין ולי יהבתו. ולפנינו בשנוים.

צד 112 שורה 32 ובאשכול ח"א צד 48 ואמרינן נמי האוכל בדרך דומה לכלב.

צד 114 שורה 4 ובר"ש אהלות פי"ג משנה א' בתוספתא וכו' אלקטאות וכו' דתנן במס' מעשרות הצריפין והבורגנים (והבורגנין) והאלקטאות (והאליקטיות) פטירין וכו' ופי' בערוך דבתים הם מחוץ לעיר וכו' עכ"ל ובערוך ערך אלקטיות הגי' והאלקטיות.

צד 114 שורה 13 ובהרא"ש סוף ה' מזוזה ת"ר בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה אע"פ שבכל הספרים אין כתוב אלא בית שאין בו ד' אמות הרי"ף גרס ד' אמות על ד' אמות ומסתברא דלא חזי לדירה בענין אחר ודלא כמו שכתב הרמב"ם שאם היה ארכו יותר על רחבו וכו' ע"ש ולא זכר הרא"ש ירושלמי דילן. ובמרדכי ה' קטנות סי' תתקס"ח רי"ף גרסי' בסוכה (וכן הוא לפנינו בסוכה ג' ע"ב) בית שאין בו ארבע על ארבע פטור מן המזוזה ומן המעקה עכ"ל.

צד 116 שורה 21 ובפי' ר"ח במכות י"ב סע"א, דהא תנן במעשרות סוף פ"ג בערי מקלט הכל הולך אחר הנוף וכו'. וכן הוא לפנינו. ובגמ' במכות שם בשנוי.

צד 121 שורה 39 ובפי' רבינו חננאל במגילה ד' כ"ב סע"ב מובא הירושלמי דע"ז הנ"ל והגי' בבית רב אחא ורב מפקד לאינש בייתיה וכו'. והמגיהים הגיהו שם: ורב אמי.

צד 122 שורה 11 יש להוסיף: ומה שכתב בסדר הדורות צד 323 אמורא רב בר יודה ירושלמי פ' תפלת השחר עכ"ל כן הוא בד"ו 57. 2. 7. וכן היא בד' קראקא אבל זה ט"ס וצ"ל רב כר' יודה ופירושו כר' יהודה הנזכר במשנה שם.

צד 122 שורה 20 יש להוסיף: בבבלי ע"ז ד' ל"ג ע"ב כסי רב אסי אסר זרב אשי שרי וכו' ובדקדוקי סופרים העיר שם: בתוס' ר' אלחנן רב אתי אסר וכו' עכ"ל והיה לפניו התוס' ר"א בכת"י. אבל בתוס' ר' אלחנן הנדפס (הוסיאטין תרס"א) ד' ל"ט הגי': כסי ר' אחי אסר, ושם ד' מ"ב ע"א כסי רב אחא אסר וכו'. וגם מזה יש ללמוד כמה שבשו המגיהים והמדפיסים בשם אתי. ורב אתי זה הוא שהיה בימי רב אשי שהזכירו היוחסין. וכן היא בכת"י בגמ' בעירובין ד' י' ע"א רב אתי קמיה דרב אשי. ורב אתי שהיה בימי רב הוא הראשון. וכן נראה שמה שכתוב ברי"ף ע"ז פרק ב' סי' אלף רמ"ה פת א"ר אחי ג' מלאכית יש בה הלכך וכו' וכן הוא בפי' רבינו חננאל בע"ז ד' ל"ח ע"ב וזה ליתא לפנינו בגמרא בע"ז שם (כי מה שנאמר שם לעיל ואמרי לה אר' אחא בר בר חנה וכו' הוא ענין בפני עצמו. ועוד שהגי' רב אחא בר בר חנה אר"י נראה שזו גי' משיבשת וצ"ל כמו שהוא בשאלתות סי' קמ"א ואמרי לה אמר רבה בר בר חנה אר' אמי אר' פדת אר"י. ובדרך כלל נראה שאמורא רב אחא בר בר חנה לא היה בעולם כי מ"ש הסדר הדורות צד 43

רב

רב אחא בר חנא אמר ר' ששת עירובין ס"ח ע"ב הנה בהכ"י בגמרא שם הגי' אמר רבה בר בר חנה. ע"ש בדקדוקי סופרים. ומ"ש הסה"ד ממנחות ל"א ע"ב רב אחא בר בר חנה אר' יוחנן. באשכול ובהרא"ש ה' ס"ת ליתא זה וכן ליתא בב"מ פ"ה ה' תפילין). שצ"ל אר' אתי והנה ראינו לעיל כמה דינים בבשולי נכרים מר' אתי. וע"כ המאמר מפת נכרים יש ג"כ לייחסו אליו. וידועים דברי רש"ג באגרתו (הפש מטמונים צד ל"ד) ואיתרחיק לדוכתא דלא הוה אית בה תורה וכו' דאפילו איסור בשר בחלב לא ידעין וכו'. לזאת נראה שהדינים מבשולי ופת נכרים צורך הזמן היו יהראות איך יתנהגו.

צד 127 שורה 8 יש להוסיף: ועל מ"ש במשנה חוררי הגמלים שלנו בצד הערימה כתוב בררב"ז ה' מעשר פ"ג הכ"ג וקשה לי שלא ראינו הגמלים מהלכים בלילה ואפשר דממקום קרוב גוררין בלילה עכ"ל ואנכי קראתי שהחכם הובער מספר כי בלילה הגמלים הם תמיד נעורים והולכים לשיח אך הגמלים בעלי מראה אדום צח דרכם הוא להפך כי יצאו החוצה רק ביום ובלילה ינוחו במעונותיהם עכ"ל. וראה הירדאט 3. 105. מה שכתב על הגמלים.

הוספה: שנויי נוסחאות מירושלמי כלאים ומעשרות הנמצאות בקונטרס אחרון בסוף ילקוט שמעוני ח"א דפוס שאלוניקי.

צד 1 שורה 15 יש להוסיף: וכן כגי' הר"ש בילקוט הנ"ל אוף הכא אפי' וכו' וע"ש.

צד 27 שורה 29 יש להוסיף: ועכשיו ראיתי בילקוט הנ"ל היתה שדהו זרועה ירק ומבקש (והוא מבקש) ליטע בתוכה שורה של ירק אחר (אחד) ר' יהודה או' רוחב כמלא רוחב פרסה (הפרסה) טפח (ליתא) אמר רב הונא טעמא דר"י וכו'.

וצד 52 בסוף העמוד יש להוסיף וכן הוא בילקוט הנ"ל כגי' הר"ש.

צד 55 שורה 40 יש להוסיף: פ"ז ה"ו ברם כרבנין אית חורנין וכו'. בילקוט הנ"ל ברם כרבנין אחרנין וכו' ההורה ריבתה (והעיר הרב ר' דוד גינזבורג במכתבו אלי שבד"ו בטעות ריבת) וכו'.

צד 58 שורה 5 יש להוסיף: ובילקוט הנ"ל הגי' מקיים מנין ת"ל לא תזרע כלאים.

צד 58 שורה 26 יש להוסיף: ובילקוט הנ"ל אבל קיים ע"י מעשה לוקה בהדה זרעי המחפה וכו'.

צד 58 שורה 32 יש להוסיף ובילקוט הנ"ל ונאמר להלן פן תוקד בו. ונראה שזה ט"ס הוא.

צד 58 שורה 39 ובילקוט הנ"ל הגי' ואית דבעי מימר נאמר כאן פן תקדש פן תוקד אש. אולם כמו שהגי' לפנינו דא"ר חנינה כן הוא בירושלמי בשני מקומות הנ"ל וע"כ גירסתי' העיקרית.

צד 59 שורה 29 ובילקוט הנ"ל הגי' על דעתיה דר' יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר (לא תזרע כרמך כלאים) להחמיר וכו' ע"ר דר' יאשי' שדך לא תזרע כלאים לאיזו דבר נאמר (לא תזרע כרמך כלאים) חברייה אמרי (חברייא אמרין) לההרייה שאם יתרו (התרו) וכו'.

צד 60 שורה 13 יש להוסיף: פ"ח ה"א מן ששה טפחים וכן ארבע אמות. בילקוט הנ"ל הגי' כאן מו' טפחים וכאן ד' אמות עכ"ל והיא גי' ישרה.

צד 62 שורה 19 ובילקוט הנ"ל ליתא מן אבל מעמיד וכו' עד איסי בן עקיבא (כן גרס הילקוט).

צד 63 שורה 11 ובילקוט הנ"ל ליתא מילת בירייה.

צד

צד 63 שורה 27 ובילקוט הנ"ל בראשונה לא היו אלא שנים וכו' עמד פרעה ועשאה שלשה וכו'.

צד 68 שורה 32 ובילקוט הנ"ל הייתי אומר לא (לך) יפשיל הקופה מאחריו (לאחוריו) וכו' מה הלבוש (מלבוש) מיוחד שהוא מהנה לגוף (את הגוף) וכו.

צד 69 שורה 10 בילקוט הנ"ל ליתא המלות: פשתן של ים.

צד 69 שורה 34 ובילקוט הנ"ל מה צמר שאין לו שם לאיוי (לוויי) אף כל דבר שאין לו שם לאווי (לוויי) מנין שאין לו שם לאווי וכו'.

צד 69 שורה 37 ובילקוט הנ"ל ליתא המלות מהו נוקד רועה.

צד 70 שורה 11 ובילקוט הנ"ל מה בגד (ליתא) פשתים כברייתו וכו'.

צד 90 שורה 15 ובילקוט הנ"ל ת"ל תבואת זרעך וריבה שאר זרעוני שאינן נאכלין ת"ל תבואת זרעך וכתיב הוציא וגו' וכו'.

צד 90 שורה 17 ובילקוט הנ"ל עשר תעשר את כל תבואת זרעך פרט, ולפנינו הגי' משובשת עשר תעשר כלל וכו'.

צד 90 שורה 19 בילקוט הנ"ל לרבות זרע שום (שחליים) וגרגיר (וגרגר) וכו' ופרי (פרי) הארץ (העץ) לרבות את כל פירות האילן וכו' והרו' גידורה (גרורה) ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ (האילן) איסי בן יעקב (יהודה) וכו'.

צד 92 שורה 14 ובילקוט הנ"ל א"ל (ר' יוחנן) בש"ם סימאי (סיסיי).

צד 117 שורה 5 בילקוט הנ"ל חוץ מן השדה (השדות) ועי' ירושלמי מגילה פ"א ה"א שמובא שם המשנה דערכין.

צד 117 שורה 9 יש להוסיף: פ"ג ה"א ר' יהודה דרש אשר לו חומה ר' שמעון דרש אשר לא חומה. ובילקוט הנ"ל רבי יודה דרש אשר לא חומה ר"ש דרש אשר לו חומה. וגי' הילקוט אמיתית כי ר' יהודה דרש כהקריא לא חומה ובית הבנוי לחומה איננו חומה. ור"ש דרש כהכתוב לו חומה וחושב כחומה.

פתח דבר.

ב"ה הנני מוציא עתה לאור את השנויים והערות לירושלמי מסכת שביעית.

במסכת זו הלכתי בדרך אשר סלותי בהמסכתות הנדפסות כבר ממני.

במסכת שביעית עלתה לי לאסוף במקומות רבים פרושים ובאורים מהראשונים ז"ל שנמצאו ועיר שם זעיר שם בספרי הקדמונים המאירים את הענינים. אנכי הבאתי את הפירושים הנ"ל בקצור לשון. ומי שיבוא אחרי וידפים את גוף הירושלמי יוכל לקחת מספרי את הבאורים מהראשונים ולהציג אותם במקומם הראוים.

כן הוכחתי שחסרים במס' שביעית שלפנינו כמה עיקרי דינים הנוגעים לשביעית. החסרונות האלו חסרו כבר בזמן סדור הירושלמי. (ראה בספרי צד 80 וצד 95).

גם הראיתי במקומות רבים במסכת זו שהראשונים מביאים הרבה מאמרי ירושלמי ממסכת שביעית ולפנינו לא נמצאו. (ראה בספרי צד 82, וצד 107 ועוד בב"מ) והחסרונות באו מזמן מאוחר.

ויש חסרונות שחסרו בהירושלמי מס' שביעית רק לאיזה מהראשונים אבל לפני קדמונים אחרים היו. (ראה בספרי צד 108).

השנויים נרשמו ע"פ ירושלמי דפוס וויניציא.

כפי שיראה הלומד המעיין הנה יודה שעבודתי כבדה ונכבדה למאד. ובה' בטחתי שהוא יעזרני ויתן לי עז ועצמה ללמוד וללמד ולגמור מלאכתי עד גמירא.

בער ראטנער.

נין ונכד להגאון בעל פנים מאירות ז"ל.

ווילנא, בחדש אדר שני תרס"ה.

אהבת ציון וירושלים.

מסכת שביעית.

פ"א ה"א במשנה עד אימתי וכו'. בבבלי (מו"ק ג' ע"ב) עד מתי וכו' ע"ש. ובפי' רבינו חננאל שם ובתחלת פרק ראשון ממס' שביעית עד מתי חורשין שדה (בשדה) האילן וכו' וע"ש שמפרש המשנה. ובמתניתא דבני מערבא עד אימתי חורשין שדה (כגי' הר"ח הנ"ל) האילן וכו'.

פ"א ה"א וכתיב בחריש ובקציר תשבות. שמות ל"ד כ"א ורישא דקרא ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות.

פ"א. ה"א מה אנן קיימין. בפי' הר"ש: מה מקיימין.

פ"א ה"א אם לענין שבת בראשית וכו'. בכ"י ליידען לענין שבת בראשית והלא כבר נאמר שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך אם לענין שבתות שנים הלא כבר נאמר ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך אלא וכו' כך הנוסחא בכ"י אך מיד אחר נשנה הפנים כמו שהוא עתה בדפוס. וגי' הכת"י בלתי ספק ט"ס.

פ"א ה"א ואם לענין שבתות שנים. בפי' הר"ש אם לענין שבת שביעית וכו' אלא אם אינו ענין לא לשבת בראשית ולא לשבת שביעית (שנים, והיה כתוב בירושלמי לשבת ש' ובא מעתיק והעתיק לשבת שנים) וכו'.

פ"א ה"א ר' קרוספי בשם ר' יוחנן. בירוש' שבת ג' ע"ב ר' קריספדא. ובפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית פ"א משנה א' ר' כרוספדי בשם ר"י. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א ר' קריספא בשם ר' יוחנן. ובנדרים פ"ז ה"א ר' קריספא בשם ר' יוחנן כל אלין קרייא וכרובתא וכו'. ובחי' הרשב"א בנדרים נ"ד ע"א ר' קרספא בשם ר' יוחנן קורה וקרובתא וכו'. ועי' ערלה פ"ג ה"ו. ובפי' מהר"י במ"צ שם ר' קריספה בשם ר"י כל אילן קריא וקרווצא וכו'. ובמלאכת שלמה בפי' לשביעית כאן ובירושלמי ר' קרוספדאי בשם ר"י. בסדר הדורות (צד 322) ובתוספתא שבועות (צ"ל ירושלמי שביעית) בשמו (בשם קריספא) כמה הלכות בשם ר' יוחנן עכ"ל.

פ"א ה"א רבן גמליאל וב"ד. בפירוש המשניות להרמב"ם בשביעית כאן ואמרו בגמרא ר"ג וב"ד וכו' וכוון לירושלמי דילן. ובמלאכת שלמה בפי' כאן: ר"ג הנשיא (ליתא) וב"ד התירו איסור (באיסור) שני פרקים וכו'. ובילקוט עה"ת בסוף ח"א (שאלוניקא רפ"ו) מובא הירושלמי וגורס ג"כ ר' גמליאל הנשיא. ובפי' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א ומן הטעם הזה נמנו ר' חנינא בן (ג' מלות ליתא) גמליאל ובית דינו על שני פרקים וכו'.

פ"א ה"א באיסור שני פרקים הראשונים. לקמן בפ"ג ה"א באיסור שני פרקים. ובפי' רבינו חננאל במו"ק ג' ע"ב ירושלמי בשביעית באיסור ב' פרקים הללו התירו עכ"ל. ובפי' הר"ש ירושלמי וכו' באיסור ב' פרקים הראשונים פי' חורשין עד ר"ה כלומר דהכי קים לן דשרי עכ"ל ובפי' המשניות להרמב"ם הגי' תנהו ענין לאיסור שני פרקים החיצונים (הראשונים) וכו' עכ"ל ובס' המכריע להריד"א סי' כ"ט נמנו על שני פרקים הללו והתירום פי' התירו לחרוש מן הפסח ומן

העצרת

העצרת ואילך עד ר"ה עכ"ל ובילקוט הנ"ל התירו (באיסור) בשני פרקים הראשונים.

פ"א ה"א ר' יוחנן בעי לא כן תנינן וכו'. הגי' ר' יוחנן תמוה שהלא המתרץ הוא ר' קרוספי בשם ר' יוחנן? ומה שכתוב בירושלמי שבת ג' ע"ד שורה מ"ה היבון הרי שביעית וכו' ור' יוחנן מקשי לה, צ"ל שם ור' יונהן מקשי לה, ובפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית כאן והקשו ולא כן תנינן אין ב"ד וכו'. ובבבלי מו"ק ג' ע"ב הגי' א"ל ר' זירא לר' אבהו, ואמרי לה ריש לקיש לר' יוחנן ועי' בד"ס שם.

פ"א ה"א עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמניין. בפי' הראב"ד בעדיות פ"א משנה ה' הא דקתני בחכמה ובמנין מנין שנים קאמר והכי איתא בירושלמי עכ"ל ולפנינו כאן ובשבת פ"א ה"ד וע"ז פ"ב ה"ה ליתא, ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' קי"ז אלא להראב"ד שהביא מן הירושלמי דמנין שנים קאמר וכו' ע"ש ובאהבת ציון בשבת צד 20 ויש להוסיף משו"ת ר"א מזרחי סי' נ"ז וז"ל והכי איתא בירושלמי בפרקא קמא דשבת ר' יוחנן בעי ולא כן תנינן שאין ב"ד וכו' אלא ר' יוחנן לדעתיה וכו' ע"ש ובפי' ר"ש סיריליו ז"ל (כפי שהעתיק לי הרב ר"ד גינצבורג נ"י) בחכמה ובמנין מנין גברי ושמא בעי' נמי מנין השנים וכו' עכ"ל.

פ"א ה"א שאם בקשו לחרוש יחרושו. בפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית פ"א משנה א' א"ר יוחנן (רבי קרוספי בשם ר"י) כשאסרו לא אסרו אלא (ד' מלות אחרונות מהר"י בן מ"צ בעצמו) שאם בקשו לחרוש יחרושו.

פ"א ה"א הרי פרשת מילואין וכו'. בהשגות הרמב"ן לספר המצוות להרמב"ם שורש ג' והאיתי עוד בירושלמי בתחלת מס' שביעית על סוגיא שהקשו שם היתיב ר' יונה הרי פרשת מלואים ופרשת דור המבול הרי אינן עתידים לחזור מעתה יעקרו אותם (לפנינו יעקרו אותן מן המשנה, וזה תמוה, ולפני הרמב"ן לא היו ב' מלות: מן המשנה. וכן הנכון) אלא כדי להודיעך ויכולני לומר שהכוונה במאמרים הללו שאין פרטי פרשת המלואים צריכים לנו שאין עתידין לחזור על השיעור וכו' אבל הנראה אלי כי המלאים שהקריבו על הכהנים למלאות את ידם לכהן לא היו אלא לשעה וכו' עכ"ל ובמגלת אסתר שם וכן אותו בירושלמי שביעית אין פירושם כדעת הרמב"ן וכו' אלא בוודאי כוונתם היא שכל ענין מלואי הכהנים שנעשה אז שבעת ימים אינו נוהג לדורות כלל עכ"ל. והרשב"ץ בס' זהר הרקיע סי' ג' כתב וז"ל וגם אותה שהביא רבינו ז"ל מירושלמי בשביעית שהרי פרשת מלואים ופרשת דור המבול הרי אינן עתידין לחזור מעתה יעקרו אותן וכו' ע"ש שהאריך בזה.

פ"א ה"א כדברי רבי איש וכו'. המלה „רבי" ליתא במשנה עדיות פ"א מ"ו.

פ"א ה"א יאמר לו באיסור. בכ"י ליידען (השנויים מכ"י ליידען שלח לי הרה"ח ר' שמואל זעעליגמאנן נ"י) אמרו לו באיסור.

פ"א ה"א ר' אחא בשם ר' יונתן. בילקוט עה"ת סוף ח"א ר' אמי בשם יונתן בשעת שאסרו סמכו למקרא וכו'.

פ"א ה"א בשעה שאסרו למקרא סמכו. בפי' רבינו חננאל במו"ק ג' ע"ב ירושלמי וכו' ובאו אחרי כן (כוונת רבינו חננאל שבאותה הלכה אחרי כן נזכר בירושלמי) בשעה שאסרו והתירו למקרא סמכו בחריש ובקציר איזהו חריש אסור וכו' א"כ למה נאמר (ליתא) עד העצרת שעד כאן יפה לפרי ומכאן ואילך מנבל פירותיו עכ"ל וע"ש שמביא כל המאמר בשנויים.

פ"א ה"א ועשית כל מלאכתך. במלאכת שלמה בפי' מוסיף: ובירושלמי וכו' וכתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (ה' מלות אחרונות ליתא).

פ"א ה"א אף ערב שבתות שנים. בתוס' רה"ש ט' ע"א ד"ה ור"ע ומפרש בירושלמי

בריש מס׳ שביעית בשעה וכו׳ אף כל ערב שבת (ערב שבתות שנים) וכו׳. וכפי רבינו חננאל במו״ק ג׳ ע״ב כתיב הכא בשביעית שבת וכתיב בשבת בראשית שבת וכו׳ אף ערב שבת שביעית וכו׳.

פ״א ה״א עד שתשקע החמה. בפי׳ מהר״י בן מ״צ עד סוף השנה (ג׳ מלות ליתא) עד שתשקע החמה. ובמלאכת שלמה בפי׳ עד שתשקע (מלת החמה לא גרס וכן הנכון). ובתוס׳ רה״ש הנ״ל אתה מותר לעשות (מלאכה) עד שתשקע החמה.

פ״א ה״א הוא מעבה את הכורת. בפי׳ מהר״י בן מ״צ מעבה הקורות. וכפי׳ הר״ש והרא״ש הגי׳ עד כאן מעבה הקורות כלומר פירות המחוברין באילן בששית וכו׳. ובתוס׳ רה״ש ט׳ ע״ב ד״ה ומותר ובירושלמי מפריש טעמא אחרינא בריש מס׳ שביעית דגרסינן התם ולמה עד עצרת וכו׳ עד כאן מעבה הקורות מכאן ואילך מתיש כחן (כחו) וכו׳ עכ״ל ובחי׳ הריטב״א ברה״ש שם ובירושלמי אמר בפי׳ על מתני׳ דחורשין ערב שביעית בשדה האילן עד הפסח וכו׳, (לפנינו נאמר זה בירושלמי כאן בפרק א׳ ה״א ולא בפרק ב׳ כאשר הביא הריטב״א) למה עד הפסח (ב׳ מלות ליתא) ועד (עד) העצרת וכו׳ ע״כ מעבה הקורות (הכורת, ועי׳ באהבת ציון לברכות צד 8 שמ״ש בירושלמי אלא אפילו כורתו בילקוט הגי׳ קורתו) מכאן ואילך (מיכן והילך) מתיש כחן (כגי׳ התוס׳ הנ״ל) ע״כ עכ״ל ובחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמיטה פ״ג ה״א ובירושלמי וכו׳ מעבה את הקבורת. ועי׳ בתוי״ט שביעית פ״א משנה ג׳ שהביא הירושלמי.

פ״א ה״א אף הוא אינו מתכוון לעבודת הארץ. בחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמטה פ״ג ה״א ירושלמי וכו׳ אף הוא אינו מכוין לעבודת הארץ כך היא הגירסא בספרים שלנו ונראה שטעות הוא וצריך להיות אף הוא אינו מכוין אלא לעבודת הארץ פי׳ ונראה דמתכוין לצורך שביעית וכו׳ עכ״ל.

פ״א ה״א ולמה לא תניתה מקולי ב״ש. בתוס׳ מו״ק ג׳ ע״ב ד״ה עד עצרת דהיינו יותר דבכל מקום ב״ש לחומרא וב״ה לקולא לבד מאותן דברים דקחשיב בעדיות עכ״ל ולא זכרו מהירושלמי דילן.

פ״א ה״ב במשנה לבית סאה וכו׳ ככר דבילה. באגודה (מס׳ שביעית) הגי׳ בבית סאה וכו׳ ככר דבלת תאנים (ליתא).

פ״א ה״ב במשנה מלוא האורה וסלו. כעין זה בתוספתא ב״ב פ״ד במלוא האורה וסלו וע״ש בגמ׳ בבלי. ובערוך ערך אר ב׳ כמלא אורה וסלו בריש שביעית וכו׳ עכ״ל ובפי׳ ר״י בן מ״צ כאן: מלא האורה וסלו וכו׳ אבל שיעור אורה וסלו לא גרסינן וכו׳ ע״ש.

פ״א ה״ב מטע עשר לבית סאה. בכ״י ליידען מטע עשר סאה, ובגליון כתוב מיד אחר לבית.

פ״א ה״ב רב אמר בעשיין צוב׳ ושמואל אמר בעשויה שורה. בד׳ אמשטרדם בעשיין צובר וכו׳, ובבבלי בבא בתרא (ד׳ פ״ג ע״ב) רב אמר כשורה ושמואל אמר כחצובא ועי׳ בפי׳ הרשב״ם שם.

פ״א ה״ב שורה י״ח ולא מלמטן וכו׳. בכ״י ליידען ואילו מלמטן וכו׳ וביד אחר נכתב ולא כבדפוס.

פ״א ה״ג כל אילניא עבדין שנה פרא שנה, בפי׳ הר״ש בירושלמי וכו׳ אר׳ חייא בר אבא (אדא) וכו׳ ובפי׳ מהר״י בן מ״צ כל אילניא שנה עושין ושנה אין עושין והאנה עושה כל שנה ושנה עכ״ל ובחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמטה פ״ג ה״ב ובירושלמי שאלו למה אמרו בתאנים וכו׳ א״ר חייא בר אבא אמר כל אילניא עושין שנה פרא שנה וכו׳ פי׳ פרא דילוג שמדלגין שנה עכ״ל ובמעריך בריש שביעית שנה פרא שנה פי׳ שנה הין ושנה לא עכ״ל.

פ"א ה"ד במשנה היה אחד עושה ככר דבילה ושנים אין עושין או שנים עושין ואחד אינו עושה. במתניתא דבני מערבא הגי' היה אחד עושה ככר דבילה או שנים עושין אין חורשין וכו'. וכן הוא באגדה וזה הגי' הנכונה. וגי' הדפוס תמוה. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ג ה"ד כגי' הדפוס. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה שם גם שם (במשנה) היו שנים עושין ככר דבילה ואחד אינו עושה או אחד עושה ושנים אין עושין וכו' עכ"ל ולפנינו הגי' משונה ועי' במלאכת שלמה בפי' כאן.

פ"א ה"ד במשנה אלא צורכן. ברדב"ז הג"ל אלא לצרכן, ובמתניתא דב"מ אלא צרכן.

פ"א ה"ד במשנה עד שיהו שלשה ומשלשה וכו'. ברדב"ז שם עד שיהיו משלשה ועד תשעה, וכן הוא במתניתא דבני מערבא ובאגודה ובחי' מהר"י קורקוס שם.

פ"א ה"ד במשנה היו עשרה. בפי' מהר"י בן מ"צ אבל אם היו עשרה. ובמלחמות להרמב"ן בבבא בתרא פרק ו' כגירסת הדפוס. וברדב"ז ה' שמיטה פ"א ה"ה היו עשרה ומעשרה ומעלה (ולמעלה) בין עושין בין שאין (שאינן) עושין.

פ"א ה"ד במשנה חורשין וכו' שנאמר בחריש ובקציר תשבות. וכן הוא במתניתא דבני מערבא והמשנה מסיימת בהמלה תשבות אבל ד' מלות אלו שייכות לריש משנה דלקמן כי הקרא מובא לראיה למ"ש חורשין וכו'.

פ"א ה"ד רבי ביבי בשם רבי חנינה ובלבד וכו'. בהשגות הראב"ד פ"ג מה' שמטה ה"ד רב ביבי בשם ר' חנינא. ובכ"מ שם ופסק רבינו כרב ביבי משום דמשמיה דרבי חנינא קאמר ליה דהוא מאריה דגמרא טובא טפי מזעירא עכ"ל, ובחי' מהר"י קורקוס שם ועדיין צריך לפרש הירושלמי לפי שיטת רבינו וז"ל היה אחד עושה וכו' (ארבע מלות אחרונות ליתא לפנינו וקאי למתניתין) רב ביבי וכו' ע"ש.

פ"א ה"ד ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים. בפי' הר"ש ואמרינן עלה בירושלמי וכו' ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים כלומר שכל ג' מהן יעשו ככר דהיינו שליש ככר לכל אחד עכ"ל.

פ"א ה"ד זעירא בר חיננא אמר, בפי' הר"ש בירושלמי וכו' זעירא בשם ר' חנינא (זעירא בר חיננא) אמר ובלבד שלא יפחתו מחשבון מתושעים כלומר שכל תשעה מהן יעשו ככר דהיינו תשיעית ככר לכל אחד עכ"ל ובפי' מהר"י בן מ"צ דבית (ליתא) זעירא בר חנינא אמר וכו' ע"ש ובהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ג ה"ה ונ"ל בן הגמרא וכו' כן אמר זעירא ברבי חנינא שיהיו תשעה וכו'. ובחי' מהר"י קורקוס שם מביא השגות הראב"ד הנ"ל וגורס גם כן א"ר זעירא בר' חנינא. וכן הוא ברדב"ז ובכ"מ שם. אבל בקיל הרמז הגי' כגי' הר"ש הנ"ל. בממבוא הירושלמי (ד' ע"ז ע"ב) מביא את זעיר בר חיננא ולא הביא ירושלמי דילן שהגי' זעירא בר חיננא.

פ"א ה"ד היו ארבעה והבקר. בכ"י ליידען היו ארבעה שנים והבקר וכו' ומיד אחר נמחק תיבת שנים.

פ"א ה"ד לא אתיא וכו'. בפי' הר"ש אמרינן בירושלמי לא אתיא אלא (דלא, וכן מביא הגרז"פ ז"ל במבוא הירושלמי ד' י' ע"ב) על רישא אין חורשין להן וכו'. ובפי' מהר"י בן מ"צ אר' חנינא וג' מלית ליתא) לא אתי שנא' (כוונתו שמה שנאמר במשנתנו: שנאמר) אלא (כגי' הר"ש הנ"ל) ארישא אין חורשין להן וכו' ע"ש היטב. בכ"י ליידען ליתא תיבת דלא. ומיד אחר נכתבה מלמעלה בשירה.

פ"א ה"ה במשנה אין צורך לומר חריש וקציר של שביעית. בבבלי מו"ק ג' ע"ב וש"נ הגי' דתנן ר' עקיבא אומר (ג' מלות אחרונות ליתא לפנינו) אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור (ט'

מלות

מלות אחרונות ליתא לפנינו) וכו׳. ועי׳ מכילתא ויקהל פ״א ומשפטים פ״כ.

פ״א ה״ה במשנה אין צודך לומר חריש וקציר של שביעית. כנראה שרומז כנגד דעת הצדוקים שהכתוב בחריש וקציר תשבות נאמר בשביעית שאז מותרהשבת. ראה הוריות ד׳ ע״ב אין ב״ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו וכו׳ בעי רבי זירא אין שבת בשביעית מהו במאי מעי בהדין קרא בחריש ובקציר וגו׳ ע״ש. ולעיל מיני׳ שם בעי רב יוסף אין חרישה בשבת מהו וכו׳ והתוס׳ שם מתקשי בזה ונראה שכוינו לדעת הצדוקים שאחריהם הלכו ענן והשומרונים שדרשו מהקרא בחריש ובקציר תשבות על משכב אשה, ראה גראטץ ח״ה נאטא י״ז.

פ״א ה״ה במשנה שהוא יוצא למוצאי שביעית. במתניתא דבני מערבא שהיא ייצא עם מוצאי שביעית.

פ״א ה״ה במשנה יצא קציר העומר. בבבלי מ״ק הנ״ל מוסיף: שהיא מצוה ובשקלים פ״ד ה״א תמן תנינן ר׳ ישמעאל אומר וכו׳ יצא קציר העומר שהיא מצוה אבל ממה שנאמר לקמן בהלכה ה׳ יצא קציר העומר שהיא מצוה, נראה מזה שלא היה זה בגוף המשנה.

פ״א ה״ו במשנה שלשה אילנות של ג׳ וכו׳. במתניתא דב״מ ג׳ אילנות על ג׳ וכו׳.

פ״א ה״ו במשנה וחורשין כל בית סאה בשבילן. בבבלי ב״ב כ״ו סע״ב (בבת״י בגמ׳, עי׳ ד״ס שם) בית סאה בשבילן עד העצרת (ב׳ מלות אחרונות ליתא) וכן הגיה בגמרא בהגהות הב״ח שם. ובדקדוקי סופרים שם וכן הוא בכ״י פ׳ ובד׳ לובלין של״ו. ובשטה מקובצת בב״ב שם ולענין המשנה ג׳ אילנות של ג׳ בני אדם בשדה אחת מצטרפים וחורשים כל בית סאה בשבילן עד העצרת ואית דגרסי עד ר״ה וכו׳ עכ״ל.

פ״א ה״ו במשנה וכמה יהא. במלחמות להרמב״ן ב״ב פ״ה כמה יהא.

פ״א ה״ו במשנה רשב״ג אומר. בפי׳ המשניות להרמב״ם ובחי׳ מהר״י קורקוס וברדב״ז ה׳ שמיטה פ״ג ה״ב ר״ג אומר. אבל בפי׳ מהר״י בנ״צ ובמתניתא דבני מערבא רשב״ג. והגי׳ רשב״ג יותר נוח כי ר״ג שתקן התקנה באיסור שני פרקים איך יחלוק בזה?

פ״א ה״ו במשנה כדי שיהא הבקר עובר בכליו. כעין זה בתוספתא בבא בתרא פ״ד כדי שיהא בקר עובר בכליו וע״ש בגמרא, ובחי׳ מהר״י קורקים הנ״ל הגי׳ כדי שיהא הכיכר (אולי צ״ל האיכר) עובר בכליו.

פ״א ה״ו אף אנן תנינא דרבא. כד׳ אמשטרדם אף אנן נמי תנינן דר״ח רבה.

פ״א ה״ו וחורשין כל בית סאה עד ראש השנה. בפי׳ הר״ש אבל בירושלמי קאמר בהדיא עד רה״ש. ובפי׳ הרא״ש (בס׳ פי שנים) לבאורה משמע עד העצרת כדין שדה האילן ובירושלמי קאמר עד ראש השנה ולא ידענא טעמיה מאי וכי עדיפי משאם היו לאיש אחד עכ״ל ועי׳ בתוי״ט ובתוס׳ רע״א. ולדעתי שהמלות עד ראש השנה הן כאן בירושלמי שטפא דלישניה מהפיסקא דמשנה לקמן עשר נטיעות וכו׳ עד ראש השנה.

פ״א ה״ז במשנה מפוזרות לתוך בית סאה. ברש״י סוכה ל״ד ע״א ובתענית ג׳ ע״ב הגי׳ המפוזרות בתוך בית סאה ועי׳ בהגהת הב״ח שם. וכן הוא בבבא בתרא כ״ו ע״ב ובמתניתא דבני מערבא. ובפי׳ ר״ח במו״ק ג׳ ע״ב מפוזרות בתוך בית סאה.

פ״א ה״ז במשנה חורשין כל בית סאה בשבילן. בפי׳ ר״ג מאור הגולה בתענית ג׳ ע״ב חורשין כל השדה כולה בשבילן וכו׳.

פ״א ה״ז במשנה היו עשויות שורה ומוקפות עטרה. בהשגות הראב״ד ה׳ שמיטה פ״ג ה״ו א״א נ״ל טן הגמרא דאו מוקפות עטרה קתני במתניתין עכ״ל וע״ש ברדב״ז. ובמתניתא דבני מערבא הגי׳ או מוקפות עטרה. ובכסף משנה שם ויש ספרים דגרסי במתניתין או מוקפות עכ״ל וכן הגי׳ באגודה. ובחי׳ מהר״י קירקוס בה׳ שמטה שם ובספר כתיבת יד מצאתי או מוקפות בעטרה והוא הלשון המדוקדק עכ״ל.

פ״א

פ"א ה"ז במשנה אין חורשין להן לא צירכן. במתניתא דבני מערבא אלא צרכן. וכן הוא בירושלמי דפוס אמשטרדם ובאגודה ובהי' מהר"י קורקוס הנ"ל.

פ"א ה"ז ערבה הלכה למשה מסיני. בפי' רבינו חננאל בסוכה ד' מ"ד ע"א ירושלמי ערבה ולא (ודלא) כאבא שאול דאמר ערבה מן התורה (דבר תורה) ניסוך המים כרבי עקיבה (ודלא כר"ע) דאמר ונסכיהם, בששי ונסכיה, בשביעי כמשפטם מ', י', מ', מים (כן בד' וויניציא כאן. ובדה"ש פ"א ה"ג, אבל בד' זיטאמיר ופטרקיב חסר המלה: מים) מיכן לנסוך המים מן התורה (ה' מלות אחרונות ליתא לפניי, וגי' הר"ח החיפך מגרסתנו כפי שיראה הלומד) עכ"ל. לפניי כתוב נקודה אחרי תיבת הלכה ובכ"י ליידען ליתא הנקודה וכן הנכון.

פ"א ה"ז ר' בא ר' חיא. בכ"י ליידען רבי בא ר' חייא.

פ"א ה"ז ערבה ונסוך המים הל"מ. אולי צ"ל ערבה עשר נטיעות ונסוך המים הל"מ כמו שהוא בשם ר' יוחנן בבבלי סוכה ל"ד ע"א. ובעל המאמר בירושלמי כאן גם כן ר' בא ר' חייא בשם ר' יוחנן. וכל המאמר נשנה כאן רק מחמת עשר נטיעות הנשנה במשנתנו. ובסמוך איתא: ר' חייא בר אבא בעי קומי ר' יוחנן ועכשיו למה הן חורשין בזקנית? ואם לא היה נזכר מקודם שר' יוחנן סובר שעשר נטיעות הלכה למשה מסיני לא היה מקום לקושית ר"ח בר אבא לר' יוחנן? בס' קרית ספר להר"מ מטראני (וויניציאה שי"ג, ד' צ"ז ע"ב) עשר נטיעות הל"מ מכלל דזקנ' אסירא הרי דע"י הל"מ נאסרה תוספת שביעית דלהיתרא דנטיעות להיד לא אצטריך וכו' ותמיהה לי טובא אמאי אצטריכא הלכתא לחרישה דלא אסירא אפילו בשנת שביעית מדאורייתא וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ז בשני ונסכיהם וכו' בשביעי כמשפטם. עי' שבת ק"ג ע"ב ותענית ב' ע"ב. וזה להוציא מדעת השומרונים שהלקו על נוסחתנו ותרגמו במדבר כ"ט י"ט ונסוכיה. ושם פסוק ל"ז כפשרונה.

פ"א ה"ז ועכשיו למה הן חורשין בזקינות. במלאכת שלמה בשם הר"ש: עכשיו למה חורשין בזקנות.

פ"א ה"ז א"ל (ר' יוחנן) בשעה שניתנה הלכה ניתנה. כעין זה ערלה פ"ג ה"ח אמר (ר' יוחנן) בשעה שנתנה הלכה כך נתנה. ועי' בבלי קדושין ל"ח ע"ב. ובפי' הר"ש בשעה שנתנה הלכה לכך (ליתא, ואיתא בסוכה פ"ד ה"א) ניתנה וכו' ובכ"י ליידען שניתנה הלכה כך ניתנה.

פ"א ה"ז ר' בא בר זבדי בשם ר' הוניה וכו'. בסוכה מ"ד ע"א דאר' אסי אר' יוחנן משום ר' נחוניה וכו'. ובירושלמי נזכר תמיד בשם ר' חוניה או ר' חוניא. ובבבלי בשם ר' נחוניא ועי' ספרא אמור פ"א קרא לנחוניא בנו אמר לו חוניא בני וכו'.

פ"א ה"ז בשם ר' חוניה וכו'. בזבחים ק"י ע"ב הגי' בבת"י בגמרא (עי' דקדוקי סופרים שם) ר' יוחנן דבית חורן ולזו הגירסא כוון היוחסין השלם (צד 151) מובא בסדר הדורות.

פ"א ה"ז בבקעת חוורן. בכ"י ליידען דברת חוורן. ומיד אחר נכתב בבקעת, ולקמן בשביעית פ"ט ה"א דבית חוורן.

פ"א ה"ז מיסוד הנביאים הראשונים הם. בבבלי סוכה הנ"ל פירש"י יסוד נביאים הוא תקנת נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי וכו'. ובירושלמי סוכה הנ"ל ליתא המלה הראשונים. המעיין בבבלי סוכה שם אתמר ר' יוחנן וריב"ל ערבה יסוד נביאים וכו' תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר יסוד נביאים וכו' ומדוע לא נזכר ממ"ש כאן שמפורש מכמה אמוראים שדעת ר' יוחנן שערבה הל"מ?

פ"א ה"ז בשם לוי. בשבת פ"א (ד' ג' ע"ד שורה נ"ט) בשם רבי לוי.

פ"א ה"ו תרין מילין סלקון כידכון. בפי' רבינו חננאל בע"ז ד' נ"ג ע"ב ירושלמי וכו' ג' (תרין) מילין סלקין מן גביכון מפשיטותא (דתעניתא) ויערבתא (בן לפנינו בשביעית כאן, אבל בסוכה פ"ד ה"ה וע"ז פ"ד ה"ז וערבותא) דיומא שביעאה והדין מקצתא (ורבנן דקסרין א' אף הדא מקוזתה, ובסוכה וע"ז שם: מקוזתא) וכו' עכ"ל ובתוס' סוכה ד' מ"ד ע"א ד"ה והא ודכוותיה אשכחן פ' אין מעמידין בירושלמי דא"ל ר' יוחנן לר' חייא בר אבא הלין תלת מילין סלקון מן גביכון (כגי' רבינו חננאל הנ"ל) עכ"ל.

פ"א ה"ז לפום כן צרך מימר נטיעה מעין עשר. בס' חסדי דוד (ליוורנו) הגי' לפום כן צריך מימר נטיעה מעין עשר וזקינה מעין ג' (ג' מלות ליתא) ע"כ (בירושלמי) וכו' ע"ש.

פ"א ה"ח במשנה עשרה דילועין וכו'. ברדב"ז ה' שמטה פ"ג ה"ו כל (ליתא, ואיתא במשנה שבמשנייה) עשרה דילועין לבית (לתוך בית) סאה חורשין כל בית סאה בשבילן (ליתא) עד ר"ה עכ"ל.

פ"א ה"ח והתני שלשה קישואין וכו'. בפי' מהר"י בן מ"צ הגי' משונה וז"ל תניא ג' קישואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפות וחורשין כל בית סאה בשבילן י' דלועין לבית סאה וכו' (לפנינו לא אתיא דלא על סיפא רשב"ג אומר) אמר ר"ח בריה דר' הלל מסתברא (בעי לא מסתברא) בדלעת יונית עכ"ל וכעין זה בפי' הר"ש כאן. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה פ"ג ה"ו ואמרו בירושלמי וכו' היתיב ר' מונא (מנא) והתני וכו' ומשני לא אתיא אלא (דלא) על סיפא וכו' לא מסתברא אלא (ליתא) בדלעת יונית ע"כ פירוש דמימרא דר"ח וכו' ע"ש.

פ"א ה"ט במשנה ר' לעזר בן עזריה אומר עד שיחולו. כעין זה בתוספתא בבא מציעא פ"ט עד מתי חייב ליטפל בנטיעות עד כדי שיחולו. ובערוך ערך חל א' בפ"ק בשביעית עד אימתי נקראו נטיעות ר' אלעזר (לעזר) בן עזריה אומר עד שיחילו (שיחולו) וכן הוא בפי' רבינו חננאל במו"ק ג' סע"ב ובתוס' שם ד"ה נטיעות.

פ"א ה"ט במשנה ר' יהושע אמר בת שבע שנים. במתניתא דבני מערבא ר' יהושע אומר עד (ליתא) בת ז' שנים. ובאגודה ר"י אמר עד שבע שנים.

פ"א ה"ט במשנה באילן נטיעה כשמה. בפי' רבינו חננאל במו"ק שם ובתוס' שם ליתא מלת באילן. וכן ליתא במתניתא דבני מערבא ובאגודה.

פ"א ה"ט במשנה אילן שנגמם והוציא חליפין. בפי' ר"ח ובתוס' שם שנגמם פי' שנחתך עכ"ל. ועי' באגרות אמוראי א"י ח"ב צד 136 בהערה.

פ"א ה"ט במשנה מטפח ולמטן. באגודה מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה (ולמעלן) כאילן.

פ"א ה"ט במשנה מטפח ולמטן כנטיעה. בה' ערלה להרא"ש סי' ד' מטפח ולמטה כנטיעה פירוש לענין עשר נטיעות שחורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה עכ"ל.

פ"א ה"ט מהו עד שיחולו. בפי' הרא"ש (כס' פי' שנים) פי' ירושלמי מהו שיחולו או (ער) שיפרו עד (או עד) שיעשו חולין מאליהן וכו' עכ"ל ובערוך ערך חל א' ירושלמי מאי עד שיחילו עד שיפדו או שיעשו חולין מאליהן פי' עד שיפדו עד שנה רביעית דבני פדיה נינהו או עד שיעשו חולין מאליהן דהיינו שנה חמישית דאינן קדש עכ"ל וכן הוא בפירוש המשניות להרמב"ם ובתו"י יומא ד' נ"ו ע"ב ד"ה ונברור כדתנן בשביעית עד שיחולו ומפרש בירושלמי עד שיעשו חולין וכו' עכ"ל.

פ"א ה"ט ר' אבא בר יעקב בשם ר' יוחנן וכו'. בפי' הר"ש ואמרי' בירושלמי וכו' רבי יעקב בר אבא כיני מתני' עד שיעשו חולין והיינו שנה חמישית. ובערוך הנ"ל השיב רבה (ר' אבא) **בר** יעקב כן היא (כיני) מתניתא עד שיעשו חולין מאליהן עכ"ל.

פ"א

פ"א ה"ט ר' יהושע אומר אף שאמרו. בערלה פ"א סה"ג א"ר (ובד' אמשטרדם אמר רבי) אף כשאמרו וכו' וכן הוא בתוספתא שביעית פ"א.

פ"א ה"ט הדא מרבית' דתאינתה. בערלה שם: הדין מרויתא דתאנה.

פ"א ה"ט אתיא בפורי, בד' אמשטרדם אתיא בפוריא.

פ"א ה"ט אמר רבי יודן בד טריפן לעוביה. ובד' אמשטרדם אמר ר' יודן כד טריפן לעוביה. ופי' הרא"פ ומשני אמר ר"י כד טריפין לעוביה כשגידולה של תמיעה הילכת ברוחב וכו' ע"ש אבל הגי' הנכונה שצריך להיות: ר' יודן בר' טרפון, וזה שם אמורא. ובערלה פ"א סה"ג נשנה המאמר ושם בד' וויניציא וקושטאנטינא הגי' אמר ר' יודן בר' טריפון. ביוחסין השלם (ד' לונדון צד 150) ר' יודן בן טרפון והיא אמורא בירושלמי עכ"ל ובסדר הדורות (צד 184, הוצאת משכיל לאיתן) ר' יודן בן טרפון עכ"ל ולא הראה המקור.

פ"א ה"ט ר"ש ורבי ליעזר בן יעקב. בפי' הר"ט ירושלמי אמר ר' יודן בר טרפין (ה' מלות ליתא לפנינו) ר"ש וכו', ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) דאמרינן בירושלמי א"ר יודן בן טרפין ר"ש וכו'. וכה' ערלה להרא"ש סי' ד' ואמרו עלה בירוש' אמר רבי יודן בן טרפון ר"ש וכו' וברדב"ז ה' מעשר שני פ"י הי"ג דגרסינן בירושלמי אר' יודן ברבי טרפון וכו'. מזה נראה שכצ"ל בירושלמי אמר ר' יודן בר טרפון לעוביה אמר ר' יודן בר טרפון ר"ש ור"ל ב"י וכו'.

פ"א ה"ט רבי שמעון ורבי ליעזר בן יעקב וכו'. בפי' הר"ש ר"ש בן אליעזר (לפנינו ר"ש סתם, יקאי על מתניתין אילן שנגמם וכו' דברי ר' שמעון אבל לפני הר"ש היתה הגי' ר"ש בן אליעזר) ור"ל בן יעקב וכו'. אבל כפי' הרא"ש הגי' כגי' הדפוס וכן הוא בד' ערלה להרא"ש. וכן בשו"ת הרשב"א חלק ג' סי' רל"ו וזה שאמרו בירושלמי דר"א ב"י ור"ש אמרו דבר אחד וכו'. וכן הוא בפי' הר"י בן מ"צ. ובתוי"ט שביעית פ"א מ"ח דאמר בירושלמי ר' שמעון ורבי מאיר (ר' ליעזר בן יעקב) אמרו דבר אחד וכו'.

פ"א ה"ט אמרו דבר אחד. בפי' מהר"י בן מ"צ אמרו דבר אחד ר"ש היינו דאמרן ר"א בן יעקב מאי היא (י' מלות אחרונות ליתא) וכו'.

פ"א ה"ט הגומם את כרמו. מובא בכפתור ופרח פרק נ"ד.

פ"א ה"ט דברי חכמים עד שיגום מעם הארץ. בכפתור ופרח שם וחכמים אומרים עד שיגום מעם הארץ כלומר גידוליו חייבין בערלה פי' נגמם נחתך, מעם הארץ סמוך לארץ עכ"ל ובפי' הר"ש הגיהו מחדש בהירושלמי אבל דברי חכמים וכו' וזה ללא צורך, ובפי' מהר"י בן מ"צ וחכמים אומרים עד שיגום וכו'. ובשו"ת הרשב"א הנ"ל וחכמים אומרים עד שיגום מעם הארץ וכו'.

פ"א ה"ט עד שיגום מעם הארץ. בס' הון עשיר עד שיגום מעל הארץ.

פ"א ה"ט דברי חכמים עד שיגום וכו'. בכלאים פ"ו ה"ב חסרות המלות דברי חכמים. ובה' ערלה להרא"ש הרמב"ם ז"ל פסק כחכמים דדוקא שנגממו מעם הארץ, ול"נ דהלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי וכו' עכ"ל וכן הקשה בכ"מ ה' שמיטה פ"ג ה"ח. ולדעתי ר"א בן יעקב זה הוא ראב"י השני תלמיד ר"ע. וזכר לדבר שר' יונתן אומר בשמו ועל כן פסק הרמב"ם כחכמים, ובברכי יוסף יו"ד סי' רצ"ד ועוד הרבה אחרונים האריכו בזה לחנם.

פ"ב ה"א במשנה עד אימתי וכו'. בפי' הראב"ר בתו"כ בהר פ"א דתנן עד כמה וכו'.

פ"ב ה"א במשנה עד אימתי וכו'. בערוך ערך לבן בפ"ב בשביעית עד אימתי חורשין בשדה (שדה) הלבן פי' שדה תבואה שהיא לבנה ואין בה אילן שיעשה צל עכ"ל.

פ"ב ה"א במשנה ליטע מקשאות ומדלעות. במתניתא דבני מערבא ליטע במקשאות ובמדלעות.

פ"ב ה"א במשנה ובשדה האילן עד העצרת. במו"ק ג' ע"ב מיבאה המשנה בתוספה: וב"ה אוסרים עד הפסח ולפנינו ליתא. ובפ' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א מעצרת לאילן ומפסח לשדה הלבן עכ"ל וזה שלא כגרסתנו.

פ"ב ה"א עד אימתי חורשין וכו'. בס' הון עשיר (לר"ע הי ריקי) בירושלמי וכו' עד אימתי חורשין בשדה הלבן (ב' מלות ליתא) וקאי על מתניתין כגי' הערוך הנ"ל וכו'.

פ"ב ה"א אלא ר' מאיר כמשנה הראשונה ור"ש כמשנה האחרונה. ט' מלות אלו לא היו לפני בעל הון עשיר הנ"ל וע"ש שם שמפרש כל המאמר.

פ"ב ה"א בשיש לו מקשה ומודלה. בפי' הר"ש ובתוי"ט בשיש לו מוקשה ומדלעת. ולעוי ח"ג צד 231 לא ראה את פי' הר"ש.

פ"ב ה"א מה בין שדה הלבן וכו'. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה פ"ג ה"א ושאלו בירושלמי מה בין שדה אילן בין שדה לבן כלומר שלזה אנו מתירין עד עצרת ולזה עד הפסח לבד ומשני שדה לבן ע"י שצריך לזורעה בתחילה צריך שתהא הליחה קיימת שדה אילן ע"י שנטוע מכבר אין צריך שתהא רובה ליחה (רוב הליחה) קיימת ע"כ (בירושלמי) עכ"ל.

פ"ב ה"א צריך שתהא הליחה קיימת. בפי' הר"ש צריך שתהא רוב (ליתא) הליחה קיימה.

פ"ב ה"ב במשנה מזבלין ומפרקים וכו'. בערוך ערך זבל מזבלין מייבלין וכו' וכוונתו שברישא דמתניתין הגירסא מזבלין ומעדרין וכו' ובסיפא דמתניתין הגי' מייבלין (לא כמו שלפנינו: מזבלים) ומפרקים וכן נראה ממ"ש לקמן בהלכה זו מזבלין מעבירין את היבולת שהגי' במשנה מייבלים. ובמתניתא דבני מערבא הגי' הנכונה מייבלין ומפרקין.

פ"ב ה"ב כל זמן שאת מותר לחרוש. בקול הרמז מי יתן ויפרש לנו הירושלמי דאמתני' קאמר הכי מיהו (ליתא) לחרוש את וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ב אם אין את מותר לחרוש וכו'. בפי' הר"ש הגי' אין מותר לחרוש אסור.

פ"ב ה"ב יאלו (בד' ויטאמיר ואילן) עושה שרשים לג' ימים וכו'. בתוספתא שביעית פ"א (הוצאת צוקערמאנדל) הגי' חורשין בית השלחין ומשקין אותן שלשים יום לפני רה"ש רבי אומר לפני רה"ש ג' ימים כדי שיטע ויזרע וישרש.

פ"ב ה"ב מזבלין מעבירין את היבולת. בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובירושלמי מפרש אין מעבירין את היבולת פי' עולה באילן כעין יבולת באדם ומכחיש האילן עכ"ל ובפי' הראב"ד שם מהו מייבלין מפרש בירושלמי אין מעבירין את היבולת וכו' עכ"ל ובפי' רבינו חננאל במו"ק ג' סע"א ירושלמי בשביעית פ"ב מייבלין (מזבלין, ועי' לעיל מ"ש במשנה) מעבירין היבלת עכ"ל ובערוך ערך זבל מיבלין ירושלמי מעבידין את היבלת כלומר אם יש לאילן יבלת וכו' עכ"ל וכן באגודה מייבלין ומפרקין. וכצ"ל בירושלמי כאן.

פ"ב ה"ב מפרקין בעלין. בפי' רבינו חננאל שם מפרקין בעלין. ובערוך שם ירושלמי מפרקין בעלים כלומר משברין העלים היבשים עכ"ל.

פ"ב ה"ב מאבקין עושה לה אבק. בפי' רבינו חננאל הנ"ל עושין להן אבק. ובערוך שם ירושלמי מאבקין עושה לה אבק כלומר משליכין אבק על עיקר האילן עכ"ל.

פ"ב ה"ב מעשנין מתנינן לה. בפי' ר"ח שם מעשנן מתנינן לה. ובערוך שם ירוש' מעשנן מתננין (וכצ"ל בירוש') לה כלומר עושין עשן תחת האילן שימותו התולעים עכ"ל

פ"ב

פ״ב ה״ב עושה לה דיקרן. במוסף הערוך ערך דוקרין הרא גופנא וכו' ובכמה דוכתי פי' בל"י קורה קטנה עכ"ל.

פ״ב ה״ב כיני מתניתא. מכאן נראה שהלשון כיני מתניתא נאמר בירושלמי גם על התוספתא כי הכוונה להתוספתא שביעית פ"א;

פ״ב ה״ב ומשמטין בקנים. לפנינו בתוספתא מפורש ומשמטין בקנים.

פ״ב ה״ב מקום שנהגו לוותר. בתוספתא שם בשנויים.

פ״ב ה״ב דבי ירמיה בשם רבי הושעיה, רבי יעקב בר אחא, רבי יופי בר חנינא בשם ר' חמא אבוי דר' הושעיה. י"ד מלות אחרונות חסרות בדפוסי אמשטרדם זיטאמיר ופטרקוב. והסיפר השמיט מן הושעיה עד הושעיה.

פ״ב ה״ב תנינן תמן ממרסין את האורז בשביעית. המשנה מקומה בפרק זה משנה י' ושם הגי' ממרסים באורז בשביעית. ועי' מ"ש שם.

פ״ב ה״ב שהוא כמציל מן הדליקה. מובא בר"ש ובפי' מהר"י בן מ"צ וע"ש.

פ״ב ה״ג במשנה מקרסמין מזרדין. בפי הר"ש מקואות פ"ט משנה ז' כדתנן בפ"ב דשביעית מקרסמין ומזרדין ומפסלין וכו'.

פ״ב ה״ג במשנה מזרדין ומפסלין. בפ' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א מפסגין ס"א מפסלין וכן יש במס' שביעית עכ"ל ובפי' הראב"ד שם מפסגין ס"א מפסלין והכי איתא בשביעית עכ"ל ועי' מו"ק ג' ע"ב ובפירש"י שם.

פ״ב ה״ג במשנה ר' יהושע אומר. במתניתא דבני מערבא ר' אומר. ובפי' מהר"י בן מ"צ ר' יהושע בן יהודה (ב' מלות אחרונות ליתא, וגרסתני שר' יהושע חולק עם ר' שמעון תמוה קצת ור' יהושע בן יהודה נזכר בתו"כ בחוקותי לגירסת הילקוט עה"ת ר' תרע"ה).

פ״ב ה״ג במשנה כזירודה וכפיסולה. בערוך ערך זרד כזירודה וכו' פי' לפי שיש לאילן ענפין לחין יותר כדאי הותך מקצת ומניה מקצת וזהו זירוד עכ"ל.

פ״ב ה״ג תמן תנינן וכו'. בתוי"ט שביעית פ"ג משנה ז' בשנויים.

פ״ב ה״ג עד ר"ה כרבנן. המלה כרבנן כתובה בכ"י ליידען מיד אחר בין השורות.

פ״ב ה״ג הוי תלתא תנאין אינון. בפי' הר"ש מפרש בירושלמי דתלתא תנאי אינון תנא קמא לא שרי וכו' ע"ש שמפרש המאמר.

פ״ב ה״ג וכפיסולה של חמישית. בערוך ערך זרד ירושלמי כפיסולה של חמישית כן של ששית שהוא ערב שביעית ואפילו (אפילו) יותר מכן ר"ש אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו עד העצרת עכ"ל.

פ״ב ה״ג מקרסמין לזרדין מפסלין. צ"ל מקרסמין ומזרדין ומפסלין עד ר"ה כרבנן.

פ״ב ה״ד במשנה וכורכין אותן וקוטמין אותן. בפי' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א בדתנן פ"ב מזהמין וכו' וקימטין (וקוטמין) אותם וכו'.

פ״ב ה״ד במשנה ועושין להן בתים וכו'. בערוך ערך בת ב' ועושין בתים עד רה"ש.

פ״ב ה״ד במשנה ומשקין אותן. בפי' מהר"י בן מ"צ ומשקין אותה פי' הנטיעה עכ"ל.

פ״ב ה״ד במשנה ר' לעזר בי רבי צדוק. במתניתא דב"מ ר' אלעזר בר' צדוק, וכן הוא בפי' מהר"י בן מ"צ.

פ״ב ה״ד במשנה אף משקה הוא. בפי' מהר"י בן מ"צ ליתא מלת אף.

פ״ב ה״ד במשנה משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר. בפי' הר"ש הגי' על הנוף בשביעית אבל לא על העיקר. וכן הוא במתניתא דבני מערבא.

פ״ב ה״ד מתניתא דרבי ברם כרבנן מזהמין וכו'. בפי' הר"ש ירושלמי מהניתא ברבנן מתליעין (מזהמין מתלעין) בשביעית וכו' אבל נוטל הוא (את) הרואה.

ובפי'

ובפי' ר"ח במו"ק ג' ע"א מזהמין מתליען בשביעית.

פ"ב ה"ד ר' יוסה אמר ר' אבונה בעי, בפי' הר"ש ר' יוסי אמר רבי אבינא בעי.

פ"ב ה"ד מה בין המזהם. בפי' רבינו חננאל במו"ק ג' סע"א ירושלמי וכו' מה בין זוהם לעושה בית המזווהם (המזהם) אינו אלא כמושיב שומר.

פ"ב ה"ד בית עושה לה צל. בפי' ר"ח הנ"ל עושה בית מציל עליה והיא גדולה מחמתו (גדילה מחמתן) עכ"ל ובערוך ערך בית ב' ירושלמי עושה להן בתים לצל והיא גדלה מחמתו עכ"ל ובפי' הר"ש בגי' הר"ח והערוך. ולעיל שם בפי' הר"ש וכיהו בירושלמי משמע בית ממש לצל עכ"ל וכן מובא בשנוים בפי' מהר"י בן מ"צ. ועי' בר"ש ובמרכבת המשנה ה' שמשנה פ"ח ה"י שמפרשים המאמר.

פ"ב ה"ד לא יחפה בעפר. כן לקמן בפ"ד משנה ה'. ובד' אמשטרדם לא יכסה בעפר.

פ"ב ה"ד מה בין קשין וכו'. בפי' ר"ח במו"ק הנ"ל מה בין מחפה באבנים ובתבן ובקש שהוא מותר למחפה בעפר שאסור המחפה בקש ובתבן ובאבנים אינו אלא כמושיב שומר המחפה בעפר עושה לו טינא והיא גדילה מחמתו עכ"ל ולפנינו בשנויים.

פ"ב ה"ד תני ר' יוסי בן כופר. בפי' הר"ש עוד בירושלמי תני ר' יוסי בן כיפר (כופר) אומר משום ר"א בן שמוע וכו' ע"ש. ובפי' מהר"י בן מ"צ תניא ר' יוסי בן כיפר אומר משום ר"א בר"ש (בן שמוע) וכו'. ובירושלמי ביצה פ"ד ה"ב תני ר' יוסי בן כופר אמר משם ר"ל בן שמוע. ובתוספתא שביעית פ"א (הוצאת צ"מ) בשנוים.

פ"ב ה"ד בש"א משקה כל הנוף. במלאכת שלמה בפי': ירושלמי וכו' משקה על הנוף וכו'. וכן בפי' מהר"י בן מ"צ. וכן בר"ש שם וע"ש שמביא התוספתא ובירושלמי ד' אמשטרדם על הנוף.

פ"ב ה"ד משקה בסלא. בסדר הדורות (צד 166) משקה בסלע.

פ"ב ה"ד א"ר יעקב בר זבדי. ד' מלות אחרונות חסרות בד' אמשט', ויט' ופטרקוב.

פ"ב ה"ד חדתא וחרוותא. בכ"י ליידען וחרזותה.

פ"ב ה"ה במשנה סכין את הפגין. בבבלי ע"ז נ' ע"ב מובאה המשנה בגי' סכין את הפגין ומנקבין ומפטמין (ליתא) אותן וכו'.

פ"ב ה"ה במשנה שלא נהגו לסוך סגין. צ"ל שלא נהגו לסוך סכין.

פ"ב ה"ה במשנה רבי שמעון מתיר באילן. במתניתא דבני מערבא ר"ש מתיר באלו (באילן) מפני שהוא (שהיא) רשאו וכו'. ובמלאכת שלמה בפי' כאן מביא בשם ר"ש שיריליו ז"ל שכתב ונראה דגרסינן ר"ש מתיר באלו בוי"ו וכך מצאתי בספר ישן ואפגין יוצאין קאי והכי קאמר באילן מלא פגין של שביעית ויוצאין למוצאי שביעית מותרין כל העבודות הצריכות להן וכו' עכ"ל.

פ"ב ה"ה אנן תנינן סכין את הפגין. בפי' הר"ש ירושלמי אנן תנינן סכין הפגין תנא דבי רבי אלו (ואילו) הן פגי ערב שביעית שנכנסין (שנכנסו) לשביעית ר' אליעזר (לעזר) כמתני' ר' יוחנן כהדא דתני (כהדה דתניי) דבית רבי ע"ד דר' אליעזר (לעזר) לא בא ר' יהודה (יודה) אלא להקל ע"ד דר"י לא בא ר' יהודה (יודה) אלא להחמיר פי' וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ה תניי דבי רבי ואילו הן וכו'. מכאן מוכח שנוסחת דבי רבי בהמשנה היא נוסחא משונה בהמשנה מנוסחתנו עי' בר"ש ובפי' מהר"י בן מ"צ ושלא כדין השיג בזה בעל דורות הראשונים בח"ב צד 148 על הגרז"פ ז"ל.

פ"ב ה"ה ר' לעזר כמתניתין ר' יוחנן כהדה דתניי דבית רבי. כעין זה בשבת פ"ז ה"א ר' לעזר כמתניתין ר' יוחנן כהדה דבית רבי. ובשבת פי"ז ה"ו ר' חייא בר' יוסף כמתניתין ר' יוחנן כהדא דתני דבי רבי. אבל בירושלמי שבת פי"ט

ר'

(ר' י"ז ע"א שורה נ"ב בר"וו) תניי דבית ר' מרחיצין את המילה ר"א בשם ר' יוחנן הלכה כמי שהוא אומר (כסתם משנה שלפנינו) מרחיצין את הקטן.

פ"ב ה"ה ע"ד דר' לעזר לא בא ר' יודה אלא להקל. בפי' מהר"י בן מ"צ תני סכין את הפגין עד רה"ש ואלו הן פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית פי' בין במקום שנהגו לסוך בין במקום שלא נהגו לסוך ור' יהודה מחמיר ואמר במקום שנהגו לסוך אין סכין ואתי ר' יהודה לחומרא והיינו דגרסינן בירושלמי ר' אלעזר כמתני' ר' יוחנן בהדא דתנא דבי רבי פי' דתני סכין את הפגין עד רה"ש וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ו במשנה אין נוטעין ואין מרכיבין. בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובפ"ב דשביעית תנן אין נוטעין ואין מבריכין (ב' מלות ליתא) ואין מרכיבין וכו'. ובמתניתא דבני מערבא הגי' כגי' הר"ש הנ"ל. וכן הוא בבבלי רה"ש י' ע"ב וש"נ. אבל בפי' רבינו חננאל ליתא וגורס דתניא. אמנם בפי' רבינו חננאל כמו"ק ד' ע"א כדתנן בשביעית בפרק שני אין נוטעין ואין מבריכין ערב שביעית וכו'. ובשמחות פ"ז נשנה המשנה בשנוים.

פ"ב ה"ו במשנה או הבריך או הרכיב. ברה"ש שם ואם נטע והבריך והרכיב יעקור. וכן הוא בר"ש משאנץ ובפי' הראב"ד בתו"כ הנ"ל.

פ"ב ה"ו במשנה או הרכיב יעקור. ברה"ש ד' י' ע"ב מסיים: דברי ר' אליעזר וכן הגי' בפי' הרא"ש שם סי' ב', ובה' ערלה להרא"ש סי' ט'. ועי' בשאילהות סי' קי"ב תנא קמא סבר לתלתין כדר"א וכו', וכבר העירו שמ"ש כדרא הוא ר"ת: כדר"א, כדר' אליעזר.

פ"ב ה"ו במשנה לשתי שבתות. בערוך ערך אנדרוגינוס דתנן בשביעית ר' יוסי ור"ש אומר שתי שבתות.

פ"ב ה"ו ר' יוסה בר זימרא. צ"ל ר' לעזר בשם ר' יוסי בר זימרא כי בן אומר ר' אלעזר משמו בכמה מקומות בבבלי ומדרש עי' כתובות פי"א ה"ב ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זימרא.

פ"ב ה"ו מתניתא בסתם. המלה מתניתא הסרה בדפוס אמשטרדם.

פ"ב ה"ו רבי בא רבי לא. בירושלמי מע"ש פ"א ה"א רבי בא רבי אמי.

פ"ב ה"ו הוון יתבין. בכ"י ליידען הוון יתיבין.

פ"ב ה"ו ישפכו פירותיו וכו'. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ג הי"א ואם לא עקר הפירות מותרין. וברדב"ז שם בירושלמי פ"ב בעיא ואיפשטא דמותרין עכ"ל ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה שם ובירושלמי וכו' הורי רב ביבא (רבי לא) ישפכו פירותיו וכו', ובכ"מ שם ואם לא עקר וכו' ירושלמי שם עכ"ל.

פ"ב ה"ו אני לא נמניתי עמהן בעלייה. בפי' הר"ש בשביעית פ"ה משנה ג' ונקט עלייה לפי שהיו רגילין לעשות גזירות בעלייה כדאמרינן בעליית בית נתזה בלוד וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ו אמרין נצא להוץ נלמד. על הלשון הזה העירותי באהבת ציון בשבת צד 37.

פ"ב ה"ו ר' יונה רבי יצחק בר טבליי בשם ר' לעזר. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה פ"ג הי"א לר' יונה ור' יצחק בר טבלאי בשם ר' אלעזר. ובסדר הדורות (צד 238) ור' יונה שכחתי מקומו. ומקומו בירושלמי דילן. ובעל סדר הדורות בעצמו הזכיר ירושלמי דילן. ועי' קדושין פ"ג ה"א ר' יצחק בר טבליי בעא קומי ר' לעזר.

פ"ב ה"ו ר' יוסה וכו' אין מוסיפין על הגזירה. במע"ש פ"א ה"א אין מוסיפין על ההלכה. ובחי' מהר"י קורקוס הנ"ל לא היו בהירושלמי י"ג מלות מן ר' יוסה וכו'.

פ"ב ה"ו תנא ר' יעקב בר אביי דברדלייה. בחי' מהר"י קורקוס בה' שממה הנ"ל תנא ר' יעקב אומר. ובירושלמי סוכה פ"א ה"ו ר' יעקב בר אבייא. ומה שאיתא בברכות פ"ב ה"ג (ד', ע"ד, שורה י"ז בר"וו) ר' יעקב בר אביי ונשנה במגילה

פ"א

פ"א הי"א ר' יעקב בר אביה הנה בילקוט קהלת ר' תתע"א הגי' ר' יעקב בר אידי. ובפסיקתא דהעומר ר' יעקב בר אביי בש"ר יהודה בר סימון ובילקוט המכירי (משלי י"ט ט"ו) ר' יעקב בר אביי בשם ר' יוחנן. שוב ראיתי במבוא הירושלמי להגרז"פ ז"ל שקבע מקום מיוחד לר' יעקב ב"א דברדלייה.

פ"ב ה"ו נטעו ומת בנו אסור לקיימו. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ג הי"א ואם מת קידם וכו' וברדב"ז שם שם (בירושלמי) בעיא ואיפשטא דאסור לקימו מפני החשד עכ"ל.

פ"ב ה"ו אבל מפני הבנין אב בנו בונה. עי' מ"ש הרא"ף בר' אמשטרדם. ולפני הרדב"ז והר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ג הי"א נראה שלא היו בהירושלמי ו' מלות אלו.

פ"ב ה"ו והנוטע המבריך המרכיב. בערלה פ"א ה"ב בשנויים ושם איתא לית כאן מרכיב.

פ"ב ה"ו עד ט"ו בשבט. בתוספתא שביעית פ"ב מסיימת: אם ערלה ערלה ואם רבעי רבעי. וכן הוא בבבלי רה"ש י' ע"א.

פ"ב ה"ו ר' יסא בשם ר' יוחנן. בבבלי רה"ש י' ע"א א"ר חייא בר אבא בשם ר"י וכו'.

פ"ב ה"ו ר' יסא (בד' ויניציא במעות יוסא) בשם ר"י ובשנה. ברה"ש פ"א ה"ב ר"י בשם ר' יוחנן ובשנה הרביעית (ליתא) ועי' בבלי רה"ש דף י' ע"א. ובתו"כ קדושים פ"ג.

פ"ב ה"ו אמר ר' בא בר ממל קומי ר' זעירא. בס' דורות הראשונים ח"ב צד 246 בהערה כ' דט"ס ר' זעירא וצ"ל זעירא. ואין צורך לזה כי מצינו במקומות אחרים ר' אבא בר ממל עם ר' זעירא שאלו זה לזה עי' ירושלמי דמאי פ"ו ה"א ר' זעירא בעי מה אנן קיימין וכו' וקאי על בעא של ר' אבא בר ממל. ובמע"ש פ"א ה"ב ר"ז בשם ר"א בר ממל ונחלקו בממה הלכו' בברכות פ"ד ה"א ר' זעירא אמר בהודיה ר"א בר ממל בעבודה. ובנזיר פ"ו ה"א ואמר ר' זעירא כל נותני טעמים אין לוקין עליהן חוץ מנותני טעם של נזיר (י"ד מלות אחרונות חסרות בד"ו ונמצאו בחי' מהר"ם חלאוה פסחים מ"ג.) וכו' א"ר אבא בר ממל וכו'. ועי' בסדר הדורות צד 11 שר' זעירא קמיה שביעית פ"ב ולפנינו קומי ר"ז.

פ"ב ה"ו אמר רבי בא בר ממל קומי ר"ז. במאור פ"א ברה"ש וכן נראין הדברים מתוך התלמוד ירושלמי דגרסינן התם ר' אבא (בא) בר ממל קומי ר"ז נראין הדברים כשנטען (דברים כשנטעו) שלשים יום לפני ר"ה אבל אם נטען פחות משלשים יום (הא אם לא נטעו ל' יום לפני ר"ה). ובר"ן שם סי' התקל"ב ופלוגתא היא בירושלמי דגרסינן התם רבי אבא בר ממל קומי רב (רבי) זעירא נראין הדברים בשנטען ל' יום לפני ר"ה כלומר הא דקתני אסורין עד חמשה עשר בשבט דוקא בנטיעה שהקלנו (שהקלח, כן כתוב בר"ן וט"ס) עליה בתחילתה והיינו בשנטעה שלשים יום לפני ר"ה שעלו לה שלשים יום בשנה שלימה, אבל נטען פחות משלשים יום לפני ר"ה. וכן הוא בחי' הר"ן על רה"ש (ירושלים תרי"ד) באיזה שנוים קלים. ובריטב"א רה"ש ד' י' ע"א וכך העלו בירושלמי דגרס התם דבא (ר' בא) בר ממל קומי ר' זירא (זעירא) וכו' וע"ש שגירסתו כגי' המאור והר"ן. שוב ראיתי בה' ערלה להרא"ש שהביא ג"כ הירושלמי וגירסתו כגי' הראשונים הנ"ל.

פ"ב ה"ו איתא חמי שנה שלימה. במאור שם את חמי שנה שלימה לא עלתה (עלתה לו, אבל בירו' רה"ש פ"א ה"ב לא עלתה לו). ובר"ן שם את חמי שנה שלימה לא עלתה לו.

פ"ב ה"ו איתא חמי. בהשגות הראב"ד ה' מעשר שני פ"ט הי"א א"א דבר זה הוציא מן הירושלמי וכו' אבל אם נטע פחות מל' יום לפני ר"ה שנה שלימה מונין לו וכו' ולא גרס המלות איתא חמי.

פ"ב ה"ו ואת אמר הכין. במאור ובהשגות הראב"ד הנ"ל ותימר הכי. ובר"ן הנ"ל ותימר הכין כלומר שיהא נוהג איסורו עד ט"ו בשבט עכ"ל.

פ"ב ה"ו אמר ליה ואין בני. ובד' אמשטרדם והנמשכים אחריו ואין ביני. ובמאור

הנ"ל

הנ"ל א"ל כן חוא (כני) ואפילו נטען (נטעו) פחות (ליתא) משלשים (שלשים) יום יהא אסור. ובר"ן הנ"ל א"ר כן הוא אפילו נטען פחות משלשים יום לפני ר"ה אסור, ועי' בחי' הריטב"א והר"ן ה"מ. וכה' ערלה להרא"ש הגי' אמר ליה אין אמר ליה (ה' מלות אחרונות ליתא לפנינו) כיני אפילו אם נטען וכו':

פ"ב ה"ו ואפילו נטעו שלשים יום לפני ר"ה. לעיל מובא גירסאות המאור, הר"ן והריטב"א שגרסו ואפילו נטעו פחות משלשים יום. ולפי גירסתן חולק ר"ז על ר' בא ב"ם, אבל לפי גירסתנו אין שום פלוגתא. ובכסף משנה במעשר שני הנ"ל כתוב: ויש לתמוה על מ"ש הר"ן דפלוגתא היא בירושלמי דלפי האמת לאו פלוגתא היא דאע"ג דאקשי ליה אפילו נטעו ל' יום לפני ר"ה יהא אסור עד ל' יום לפני ר"ה הרי השיב לו ושתק וכו' עכ"ל ולא ראה שגירסת הראשונים היתה משונה משלפנינו. ואחרי כן ראיתי בה' ערלה להרא"ש שכתב ובירושלמי איכא פלוגתא בהני שני פרושים דגרסינן וכו'.

פ"ב ה"ו א"ר מנא מכיון וכו'. במאור, ר"ן, וריטב"א הנ"ל א"ר מונא. ובה' ערלה להרא"ש א"ר מני.

פ"ב ה"ו משלים שנתו. בה' ערלה להרא"ש הוא משלים שנתו.

פ"ב ה"ז במשנה והפרגין וכו' לפני רה"ש. בפי' ר"ה רה"ש י"ג ע"ב תנן התם בשביעית פ"ב האורז וכו' והפרגים וכו' קודם רה"ש וכו'.

פ"ב ה"ז במשנה ואם לאו אסורין בשביעית, בפי' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א הא דתנן בשביעית וכו' לא השרישו לפני רה"ש מתעשרין להבא ואסורין בשביעית, ועי' בשמחות פ"ז,

פ"ב ה"ז בפירות הילכו אחר שליש. בתוס' ריד"א ברה"ש י"ב ע"ב דהכי גרסינן בירושלמי בפ"ב בשביעית בפירות הלכו (הילכו) אחר השליש (שליש) ובאורז אחר השרשה ובירק אחר לקיטת עישורו (בשעת לקיטתו עישורו) וכו'.

פ"ב ה"ז מניין שהילכו בפירות וכו'. בילקוט בקונטרס אחרון (ח"א שאלוניקא רפ"י) מביא הירושלמי וז"ל בפירות הלכו אחר שליש מגלן (מניין) שנאמר מגרנך וכו'.

פ"ב ה"ז מעתה אפילו פחות משליש. בתוס' ריד"א רה"ש הנ"ל בפחות משליש.

פ"ב ה"ז א"ר זעירא וכו' שאינו נזרע ומצמיח. בילקוט הנ"ל אר' זירא וכו' שאינו מצמיח. וכן הוא בתוס' ריד"א. וכצ"ל.

פ"ב ה"ז דבר שהוא נזרע ומצמית. בפי' רבינו חננאל ברה"ש י"ב סע"ב ירושלמי וכו' א"ר זירא (כגי' הילקוט וריב"א) עשר תעשר את כל תבואת זרעך כלומר עשר מדבר שאם הזרעהו תעשר ממנו כגון דבר שזורע וצומח פרט לפחות משליש שאינו עכ"ל ובתוס' שם ברה"ש ד"ה התבואה מובא ג"כ הירושלמי וע"ש. ובר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובירושלמי קאמר עשר תעשר וגו' דבר שזורעים ומצמיח וכו'.

פ"ב ה"ז רבי חונה בר חייא אומר שאי אפשר לעמוד עליו. בפי' רבינו חננאל ברה"ש י"ג ע"ב פי' בירושלמי אמר רב הונא שאי אפשר לעמוד על אלו מתי יביאו שליש לפיכך אמרו כי השרשתו כמין פירי (ט' מלות אחרונות מדברי הר"ח בעצמו) עכ"ל ובר"ש בפי' כאן ומפרש בירושלמי אמר רב הונא בר חייא שאי אפשר לעמוד עליו כלומר דאין מביא שליש בבת אחת וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ז שא"א לעמוד עליו. בכפתור ופרח (פרק כ"ה ד' ע"ח ד. ברלין) ירושלמי מתוך שעשוין פרכי' פרכי' ואי אתה יכול לעמוד על שליש שלהם הלכו בהם אחר השרשה לא אחר השליש עכ"ל ולפנינו בירושלמי ליתא זה. ובבבלי רה"ש י"ג ע"ב אמר רבה מתוך שעשויין פרכין פרכין וכו' וע"ש בפי' רבינו חננאל.

פ"ב ה"ז והתני צובר את גורנו לתוכו וכו'. בבבלי רה"ש שם א"ל אביי ויצבור גורנו לתוכו וכו'.

פ"ב ה"ז קיימא חונה בר חמא. צ"ל חונא בר חייא.

פ"ב ה"ז ר' יונה הונה בר חייא בשם שמואל. ר' יוסי אמר זה בשם ר' חונה בר חייא בעצמו ור' יונה אמר שר' חונה בר חייא אמר זה בשם שמואל.

פ"ב ה"ז את מעשר אחד בשנה אחת. בד' אמשטרדם מעשר אחד את מעשר בשנה אחת ואין וכו' וכצ"ל.

פ"ב ה"ז התיבון הרי פול המצרי וכו'. בתוס' ריד"א ברה"ש י"ג ע"ב וכך מוכיח נמי בירושלמי כפ"ב בשביעית שרוצה שנלך בקטניות בתר שליש כתבואה וכו' עכ"ל:

פ"ב ה"ז אמר רבי זעירא כתיב שש שנים וכו'. המאמר נובע מתו"כ מובא בתוס' רה"ש י"ג ע"ב ד"ה מתוך וז"ל בדתניא בתו"כ מנין לאורז ודוחן וכו' ששה זורעים (זרעין) ושבעת אוספים (אספין) עכ"ל ובחי' הרמב"ן ברה"ש י' ע"ב ותניא בתו"כ לענין שביעית מנין לאורז וכו' ת"ל שש שנים תזרע ואספת ששה זרעים ששה אספים לא ששה זרעים ושבעה אספים וכו' עכ"ל והתו"כ הוא פ' בהר פ"א.

פ"ב ה"ז וקסמה בידיה. ב' מלות אלו קשות להולמן.

פ"ב ה"ח במשנה רבי שמעון שזורי אומר וכו'. בתוס' ברה"ש י"ג ע"ב ד"ה ויצבור ובכיפא דהך משנה נמי תנן כפ"ב דשביעית אר"ש שזורי פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בהן כלומר בתר השרשה כאורז ודוחן עכ"ל.

פ"ב ה"ח במשנה שזרעו לזרע. בפי' ר"י בן מ"צ שזרעו לשם זרע. ובפירש"י רה"ש י"ג ע"ב פי' והזורע לאכול את זרעו.

פ"ב ה"ח במשנה כיוצא בהן. בשמחות פ"ו כיוצא בו. ועי' לעיל.

פ"ב ה"ח במשנה אפונין הגמלונים. בשמחות שם פילין גומלנין כיוצא בהן.

פ"ב ה"ח במשנה אפונים הגמלונים שתירמלו. בערוך ערך תרמל כפ"ב בשביעית אפונין הגמלונין שתרמילו פי' שהקשו וכו' ע"ש. ובמתניתא דבני מערבא האפונין והגמלונין שיתרמלו. ובאגודה (מס' שביעית) פונין הגמלנין משתרמלו קודם ר"ה פי' שנעשו בבים ותרמיל עכ"ל ובשמחות שם ר"א (לעזר) אומר פילין גומלנין שנתמלאו שנתגמלו לפני ר"ה.

פ"ב ה"ח מהו תרמילו. בערוך ערך תרמל ירושלמי עבדין קנקולין עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ ירושלמי מהו תרמלו עבדין קונקולין.

פ"ב ה"ח הלכה כר"ש השזורי. במנחות ל' ע"ב פול המצרי וכו' אמר ר' יוחנן הלכה כר"ש שזורי ועי' בתוס' שם. ולעיל שם אמר עולא: א"ר חנינא הלכה כר"ש שזורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר"ש שזורי הלכה כמותו. ובירושלמי ליתא כלל זה ועי' דמאי פ"ד ה"ג וגיטין פ"ו ה"ז.

פ"ב ה"ח אמר ר' יוסה הורי וכו'. בחי' מהר"י קורקוס (ה' מעשר שני פ"א ה"י) בירושלמי אמר ר' יוסי (יוסה) אודי (הורי) ר' אליעזר (ר' לעזר) לרשב"ג (לר שובתי) דצדוקי בהדא (כהדא) דר"ש שזורי וכו'. והלך שם בדברי מהר"י קורקוס וז"ל כיון שאמר רבי יוסי הודי רבי אליעזר בהדא דר"ש שזורי סמך עליו רבינו (הרמב"ם) עכ"ל.

פ"ב ה"ח לר' שובתא דצדוקי. בדמאי פ"ב ה"א ר' אלכסנדריא דצדוקא.

פ"ב ה"ח תני שש מדות אמרו חכמים בפול מצרי. בפי' רבינו חננאל ברה"ש י"ג ע"ב ופי' ר"ש שזורי (ג' מלות ליתא) פול המצרי זרעו לזרע וכו'. ובפי' הר"ש כלאים פ"ח משנה ד' כדאיתא בפ"ב דשביעית דתני ר"ש שזורי ששה מדות אמרו חכמים בפול המצרי וכו' ע"ש. ובפי' הר"ש שביעית פ"ב משנה ח'

ח׳ ובירושלמי מייתי ברייתא דר׳ שמעון שזורי שש מדות וכו׳ עכ״ל ובכ״מ ה׳ שמיטה פ״ד ה״ד בפ״ב דשביעית וכו׳ תנן ר׳ שמעון שזורי אומר וכו׳ ע״ש. וברדב״ז ה׳ מע״ש פ״א ה״י ירושלמי פ״ט בשביעית תני שש מדות אמרו וכו׳ ע״ש.

פ״ב ה״ח זרעו לירק מתעשר להבא. בהשגות הראב״ד (ה׳ מעשר שני פ״א ה״י) מביא מה״י קורקוס בחדושיו על הרמב״ם בגי׳ מתוקנת וז״ל אמרו אם הביא שליש לפני ר״ח אם זרעו לזרע מתעשר לשעבר ירקו מהו פטור או לא (ה׳ מלות אחרונות ליתא) זרעו לירק מתעשר להבא זרעו מהו פטור או לא (ה׳ מלות אחרונות ליתא) וכו׳ ע״ש.

פ״ב ה״ח אבל אם הביא שליש לאחר רה״ש זרעו מתעשר לשעבר. ברמב״ם ה מעשר שני פ״א ה״י והוא שליקט ממנו לפני רה״ש. ובהשגות הראב״ד שם א״א והוא שליקט לפני רה״ש ובמה אני תמה על זה המחבר שסבר להורות מתוך התוספתא ומן הירושלמי ולא עלהה בידו כי אין התוספתא והירושלמי אצלינו מתוקנים כל צרכן ולא מספיקים כל הצורך וכו׳ הירושלמי שהעתיק ממנו משובש ודבריו איך יהיו מתוקנים שאם לא הביא שליש לפני ר״ה אינו מתעשר לשעבר וכו׳ והיה לו לומר מתעשר להבא וכו׳ ע״ש וכפי׳ הרדב״ז וכסף משנה. ובחי׳ מהר״י קורקוס שם וכבר כתבנו שגירסת הירושלמי בספרים שלנו כלשון רבינו ואם באנו לתקן הירושלמי ולהגיה במקום שעבר מתעשר להבא ונגרוס וירקו בשעת לקיטתו עשורו וכו׳ ור״ש משמע דגריס איפכא דכל מה שכתב רבינו במדה ראשונה בהביא שליש כתב הוא בלא הביא ומה שכתב רבינו בלא הביא כתב הוא בהדיא וכו׳ עכ״ל ועי׳ בפי׳ הר״ש שלפנינו.

פ״ב ה״ח בשלקט ממנו לפני רה״ש. ברדב״ז שם כשליקט ממנו וכו׳.

פ״ב ה״ח וחישב עליו לירק באין מחשבה. ברמב״ם שם זרעו לזרע וחישב עליו לירק הולכין אחר מחשבתו. וברדב״ז שם: שם בירושלמי זרע לזרע וחישב עליו לירק באין עליו (ליתא) במחשבה (מחשבה) וכו׳. ובחי׳ מהר״י קורקוס שם: וחישב עליו לירק באין אחר מחשבתו.

פ״ב ה״ח זרעו לירק וחישב עליו לזרע וכו׳. ברמב״ם שם כגירסתנו. ובחי׳ מהר״י קורקוס שם מביא זה ומסיים וגרסת ר״ש במדה זו זרעו לירק וחישב עליו לירק אין מחשבת זרע חלה עליה וכו׳ והכל עולה לטעם אחד עכ״ל.

פ״ב ה״ח וחישב עליו לזרע לעולם. מלת לעולם ליתא בפי׳ הרדב״ז ברמב״ם שם.

פ״ב ה״ח מנע ממנו שליש מורביות. ברמב״ם שם מנע ממנו ג׳ אריות ובהשגות הראב״ד שם לא ידעני מהו אריות וכו׳ ובירושלמי מורביות ובתוספתא מריעות (כן היא בתוספתא שביעית פ״ב הוצאת צוקערמאנדל ובחי׳ ריטב״א ברה״ש י״ג ע״ב מובא התוספתא וגורס עונית כמו שהוא במשנתנו) וכולן אינן אלא מניעת השקאה וכו׳ ע״ש.

פ״ב ה״ח כשהביא שליש לפני רה״ש. ברדב״ז שם כשהביא שליש וכו׳.

פ״ב ה״ח אבל הביא שליש לאחר ר״ה אפילו לא מנע ממנו ג׳ מורביות. ברמב״ם שם אבל אם לא הביא שליש אלא לאחריו אע״פ שלא נמנע מלארות ממנו ג׳ אריות. ובהשגות הראב״ד שם נראה לי שהוא שבוש והיה ראוי להיות אע״פ שנמנעו וכו׳ ע״ש ברדב״ז ובכ״מ. ובחי׳ מהר״י קורקוס הנ״ל אבל אם (ליתא) הביא וכו׳ ולהלן שם וז״ל ובכל זה גירסת ר״ש כגירסת רבינו. וברדב״ז שם בירושלמי אבל (אם) הביא שליש וכו׳.

פ״ב ה״ח זרעו לזרע ועשה כולו קצצין גמורין. ברמב״ם שם זרעו לזרע ועשה כלו קצצין גמורים לפני ר״ה זרעו מתעשר לשעבר. ובהשגות הראב״ד שם מה שכתב בסוף זרעו וכו׳ אמת הוא כך מצא בירושלמי ולא ביאר שם כהוגן ובתוספתא נראה שלא בא אלא על דברי רשב״ג וכו׳ עכ״ל ובכסף משנה שם ומ״ש אמת

הוא

הוא כך מצא בירושלמי וכו' י"ל שטעם רבינו לסמוך על הירושלמי יותר מעל התוספתא משום דלא ידעינן אי מתניא בי ר' חייא ורבי אושעיא עכ"ל.

פ"ב ה"ח קצצין גמורין לפני רה"ש. ג' מלות אחרונות ליתא בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל.

פ"ב ה"ח הדא היא צובר. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל זהו שאמרו צובר.

פ"ב ה"ח צובר גורנו לתוכו. בתוס' רה"ש י"ג ע"ב ד"ה ויצבור וקצת משמע בירושלמי דשביעית דשני מעשרות מעשר על ידי צבור גורני עכ"ל.

פ"ב ה"ח תני ר' אבודמא דחיפה. בפי' הר"ש כלאים פ"ח ר' אבדימי דמין חיפא.

פ"ב ה"ח זרעו לירק לפני ר"ה. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה פ"ד הי"ד פול המצרי שזרעו וכו' ירושלמי וכו' זרעו לזרע לפני ר"ה שביעי' ונכנסה שביעית מותר ע"כ.

פ"ב ה"ח זרעו לירק לפני ר"ה. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל: עוד שם (בירושלמי) זרעו לירק לפני ר"ה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו אסור ע"כ (בירושלמי) וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ח זרעו לזרע ולירק. בחי' מהר"י קורקוס שם עוד שם (בירושלמי) זרעו לזרע ולירק וכו' ע"ש ובכ"מ שם וגרסינן בירושלמי וכו' ורבינו שסתם וכתב וכן אם זרע לזרע ולירק אסור אפשר שהיתה לו נוסחא אחרת בירושלמי וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ח מ"ד אסור מפני מראית העין. בחי' הרדב"ז ה' שמטה פ"ד הי"ד ירושלמי וכו' ירקו מהו ואסקנא אסור ותימא על רבינו וכו' עכ"ל ובכסף משנה שם ירושלמי וכו' מ"ד אסור מפני מראית העין ורבינו שסתם וכתב וכן אם זרע לזרע ולירק אסור אפשר שהיתה לו נוסחא אחרת בירושלמי וכו' עכ"ל.

פ"ב ה"ח אלא צריכה דלפצה. במעריך ערך לפץ במס' שביעית ד' ל"ד (ד' ויניציא) צורכה דלפצה פי' צורך הקדירה כמו לפס אילפס עכ"ל.

פ"ב ה"ח זרעו לפני ר"ה השמינית. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל שם הט"ו וז"ל ודברי רבינו הם שנוים בירושלמי ז"ל זרעו לפני ר"ה שמינית ונכנסה שמינית וכו' ע"ש ובכ"מ שם שם בירושלמי זרעו לזרע (ליתא) לפני ר"ה השמינית וכו' ע"ש.

פ"ב ה"ח בין זרעו בין ירקו אסור. וכן הוא ברמב"ם שם הט"ו. אבל בשנויי נוסחאות מהרמב"ם (פראנקפורט תר"ן) הגי' בין ירקו בין זרעו מותר.

פ"ב ה"ט במשנה בצלים הסריסים. בבבלי רה"ש י"ד ע"א בכת"י הגי' בצלים הסרוסים ע' ד"ס. ובמתניתא דב"מ הבצלין והסריסין. וברדב"ז ה' מע"ש פ"א ה"ט הבצלי' הסריסים וכו'.

פ"ב ה"ט במשנה מתעשרין לשעבר. בשמחות פ"ז אם עלתה להם שנה ימיהר לקיימן בשביעית פחות מכאן וכו' וכל זה ליתא לפנינו.

פ"ב ה"ט אילין בוצליא וכו'. בתוס' רה"ש י"ד ע"א ד"ה בצלים מפרש בירושלמי בפרק שני דשביעית בוצלי קיפראי (בוצליא כופריא) דלא עבדין זרע עכ"ל ובפי' מהר"י בן מ"צ: אלין בציליא בוכראי וכו'. ובפי' הר"ש מפרש בירושלמי בצליא כופראי. ובערוך ערך בצל ירושלמי מהו בצלים הסריסין אילין בצלייא קפראי (בערוך השלם מגיה קפדאי) דלא עבדין זרע וכו'.

פ"ב ה"ט אמר רבי מנא וכו'. בפירש"י רה"ש י"ד ע"א בפי' רומיים מפרש איפכא וכו' ומפרש טעמיה בתלמוד ירושלמי א"ר מנא מכיון וכו', ובתוס' רה"ש שם ד"ה ופול דאמר עלה בירושלמי א"ר מנא מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר יצאו מתורת ירקות הגדילים על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמסתפקת במי גשמים ומתעשרין לשעבר עכ"ל ושם ע"ב ד"ה ולשביעית כדאמרי' בירושלמי וכו'. ובריטב"א ברה"ש שם וכן נראה מן הירושלמי דגרס התם על הא מתני' א"ר מונא (מנא) מכיון וכו'. ובתוס' סוכה ל"ט ע"ב ד"ה ולשביעית כדקאמרינן בירושלמי וכו' א"ר מנא מכיון שמנע וכו' נעשו כבעל שמספקת במי גשמים ומתעשרין לשעבר

עכ"ל

עכ"ל. ובפי' הר"ש: בירושלמי וכו' דאמר ר' מנא וכו' כלומר וכו' ע"ש.

פ"ב ה"י במשנה ונפסלו מאוכל. במתניתא דבני מערבא מאוכל אדם (ליתא). ובאגודה (מס' שביעית) ונפסלו ממאכל אדם.

פ"ב ה"י במשנה מרבצין בעפר לבן דברי ר' שמעון ר' אליעזר בן יעקב אוסר. ברמב"ם ה' שמיטה פ"א ה"ח פוסק כר' שמעון. והקשה עליו הרדב"ז והכסף משנה שקיי"ל משנת ר"א בן יעקב קב ונקי והיה להרמב"ם לפסוק כר"א בן יעקב. אבל באמת ר"א בן יעקב בר פלוגתיה דר' שמעון איננו ר"א בן יעקב הראשון שהיה בימי הבית רק הוא תלמידו של ר"ע (בראשית רבה פ' ס"א) כמו שהוכחתי במקום אחר. ועי' מ"ש לעיל פ"א ה"ט צד 8. ומ"ש בהלכות קצובות דבני מערבא (בית נכות הלכות ח"א צד 54) ר' יהודה ור' אליעזר בן יעקב הלכה כר"א בן יעקב. בוודאי כוונו לר"א בן יעקב השני.

פ"ב ה"י במשנה מרבצין בעפר לבן. בכסף משנה הנ"ל משנה פ"ב דשביעית מרביצין בעפר לבן בשביעית (ליתא). וברדב"ז שבמשנה פ"ב ומרביצין (מרבצין) בעפר הלבן (לבן).

פ"ב ה"י במשנה ממרסים באורז בשביעית דברי ר"ש אבל לא מכסחין. ברדב"ז ובכ"מ ה' שמיטה פ"א הט"ו הגי' ממרסין באורז בשביעית ר"ש אומר אבל אין (ברדב"ז: לא) מכסחין. במתניתא דבני מערבא הגי' ומרביצין בעפר הלבן דברי ר' שמעון אבל לא מכסחין. ונראה שחסר שם י"א מלות מן דברי ר' שמעון עד דברי ר' שמעון.

פ"ב ה"י ר"י בן חנינה אומר עוקצו וכו'. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ד הי"ח וז"ל כלשון רבינו (הרמב"ם) בירושלמי כיצד הוא בודק ר"י בר חנינא אומר עוקרו (עוקצו) אם מתאחה (נתאחה) אסור ואם לאו מותר פי' אם מתאחה הנקב עדיין לח הוא ואסור לקיימן לפי שהן גדול שביעיה וכו'. ובכ"מ שם ירושלמי וכו' עוקצו אם מתאחה אסור וכו' עכ"ל וכן הוא בפי' הר"ש בשביעית משנה י'. ומובא בתוי"ט שם.

פ"ב ה"י רבי יונה בוצרייא אמר קרמולין וכו'. כנראה שט"ס יש כאן וצ"ל כמו שהוא בנדרים פ"ה ה"א רבי יודא בר צרדייה אומר קרמולין הן בירק ר' יונה ור' יוסי בעי קרמולין מהו שיהו חייבין במעשרות תני בר קפרא (כ"א מלות אחרונות ליתא בשביעית כאן).

פ"ב ה"י קרמולין. במוסף הערוך ערך קרמולין ירושלמי דשביעית וכו' קרמולין פטורין מן המעשר פי' מין דומה לירק ולא יכלתי להבין פי' אמיתי עכ"ל.

פ"ב ה"י מאן הורי בן ר' יוסי באילן עלי קילקסיא. בנדרים שם הגי' הנכונה: הורי ר' יוסי באילין עלי קלוקסייה וכו' שהצביין (שהצבאין) אוכלין אותן.

פ"ב ה"י אתיא דר' שמעון כרבנין. ברא"ש מו"ק פ"א סי' ח' ודברי הר' אלפסי עיקר דבירושלמי בפרק ב' בשביעית מוכח דרבנן אסרי הרבצה עכ"ל ובפי' הר"ש בשביעית כאן: ובירושלמי אמרינן אתיא דר"ש וכו' דתניא (דתנינן) תמן וכו' עכ"ל.

פ"ב ה"י מה נן קיימין וכו'. בכ"מ ה' שמיטה פ"א ה"ח ובירושלמי שם ובספ"ב דשביעית מה נן קיימין וכו' ע"ש.

פ"ב ה"י כן רבנן אמרין מותר להמשיך ואסור להשקות. בכסף משנה ה' שמיטה פ"א ה"ח הגי': כן רבנן אמרי במרוותין אסור להשקות ומותר להמשיך עכ"ל ובצ"ל וכן הוא בירושלמי מו"ק פ"א ה"ג. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה שם ובירושלמי בשביעית וכו' כן רבנן אמרי במרוותין אסור להשקות ומותר להמשיך עכ"ל.

פ"ב ה"י לא במרוותין. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל והן עפר לבן לא במרוותין הוא.

פ"ב ה"י ואותן שבעת ימים אחרות. בירושלמי מו"ק שם שבעת ימים האחרונים

ובחי'

ובחי' מהר"י קורקוס שם אות' שבעת ימים הראשונים. ובמרכבת המשנה ה' יו"ט פ"ח ה"ג מובא הירושלמי בזה"ל לשין הירושלמי בפרקין ובפרק ב' דשביעית וכו' ובאיתן שבעת ימים אחרונים לא מסתברא מעבדינן כשבעה ימי רגל (הרגל).

פ"ב ה"י אבל לא במועד דברי ר' שמעון. במרכבת המשנה הנ"ל ליתא ג' מלות אחרונות וע"ש.

פ"ג ה"א במשנה משיפסקו עובדי עבודה. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ג ה"א משיפסקו עוברי עבירה וכן הוא במתניתא דבני מערבא ובפי' מהר"י בן מ"צ. אבל בפי' הר"ש ובפי' המשניות להרמב"ם כגירסת הדפוס. ובפי' הרע"ב משיפסקו עוברי עבירה וכו' ויש ספרים שכתוב בהם עובדי עבודה עכ"ל.

פ"ג ה"א במשנה ר' יהודה אומר. במתניתא דב"מ חסרות ג' מלות אלו.

פ"ג ה"א במשנה משיבש המתוק. בערוך ערך מתק משיבש המתוק פי' שייבש המבושל עכ"ל.

פ"ג ה"א במשנה ר' יוסי אומר משיקשר. בערוך ערך קשר פי' משיעשה קשרים קשרים שכיון שנתקשר קשר העליון מיד היא יבש עכ"ל.

פ"ג ה"א במשנה עד שלש שלש אשפתות. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב ה"א עד שלש אשפתות.

פ"ג ה"א במשנה ושל לתך לתך. ברדב"ז ובחי' מהר"י קורקוס ובכ"מ בה' שמיטה פ"ב ה"א הגי' של לתך לתך וכצ"ל וכן הוא במתניתא דבני מערבא.

פ"ג ה"א במשנה ר' שמעון אומר אף על האשפתות. בפי' מהר"י בן מ"צ ר' ישמעאל (שמעון) אומר אף על האשפתות מוסיפין.

פ"ג ה"א פילני שאל לר"ח בר בא. בהוריית פ"ג (בר"ו ד' מ"ח ע"א שורה נ"ד) רבי חייא בר בא עביד פסיק בהין בית מדרשא דטבריא והוון תמן מן אילין דבר סילני וכו'.

פ"ג ה"א ואסר ליה, ר"ח אמר שרא ליה. בד' זיטאמיר ופטרקוב בשבוש: ואמר ליה רבי אמר שרא ליה. ואולי צ"ל ר"ח שרא ליה.

פ"ג ה"א והוון אמרין דו נסב מעשר והורי על גרמיה וכו'. לפי גרסתינו ר"ח בר בא היה האוסר והחשד שהתיר לקחת מעשר לא עליו היה? ובמעשר שני פ"ה ה"ה ר' חייא בר בא הורי על גרמיה לצאת לחו"ל בגין דלא למיסב מעשר. בירושלמי ברכות פ"ד (ד' ט' ע"א שורה ו' מלמטה) רבי חייא בר אבא שמע לה וכו'. ובתענית פ"א נשנה המאמר והגי' ר' חייה בר בא. אבל בערוך ערך שקל דפיסי פיזרו רל"ז ורע"ז מובא הירושלמי והגי' ר' חייא ברווא. ובד' פראג הגי' ר"ח ברווא. ובסדר הדורות צד 136 ר' חייא ברמזא ירושלמי ברכות פרק א"ע יחינו וגו' עכ"ל והמגיה שם הגיה בירושלמי שלפני ר"ח בר בא. ואפשר שבס"ה הגי' ר' חייא ברווא וגרס כגי' הערוך הנ"ל. בערוך השלם שם לא הביא גי' דפוסי פיזרו.

פ"ג ה"א מעתה אפילו משפסקו עובדי עבודה. בפי' הר"ש והרא"ש ופריך בירושלמי מעתה וכו' ומשני יודעין בני עירו וכו' ע"ש ובתוי"ט כאן

פ"ג ה"א נישמעינה מן הדא מוכרין וכו'. בתוספתא שביעית פ"א (הוצאת צ"מ) הגי' משונה מוכרין ומוציאין זבלים ערב שביעית מישראל החשוד על השביעית ומן הגוי וכו' ע"ש.

פ"ג ה"א משיבש המתוק. בערוך ערך פקע א' בגמרא בני מערבא מאימתי מוציאין זבלים (ג' מלות אחרונות ליתא וקאי על מתניתין) משיבש המתוק ופירשו בגמרא פקועה א"ר יוסי (ר' מנא) הדין (ההן) פקועה דבקעתא וכו' עכ"ל ובערוך ערך מתק ירושלמי משייבש המתוק פקועה פי' אחינו ר' דניאל וכו' ע"ש. ובפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית פרק ט' משנה ו' פי' ר' דניאל פקעיות והן הנקראין מתוק

ופי'

ופי' כך שסמך על הירושלמי בפ"ק ג' המתיק פקיעא א"ר מנא תנין ההן פקיעא דבקעתא וכו' מיהו אנן לא ס"ל שבכל מקום במשנה פקיעות שנינו וכו' וכן בפי' ר"ש שם. ובפי' הר"ש כאן ובירושלמי אמרינן משיבש המתוק פקיע (פקוע) וכו'. ובפי' הרא"ש ירושלמי משיבש המתוק פקיע ר' מנא אמר ההיא (ההן) פקיעה דבקתה (דבקעתא) כלומר ביקוע השדה עכ"ל.

פ"ג ה"א אמר רבי חנניה. בפי' ר"ש מפרש בירושלמי וכו' אמר ר' חוניא (חנניה) וכו'. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ב ה"ב ואמרינן בירושלמי אמר ר' חנינא מכיון שנקשר (שנתקשר) בו קשר העלין מיד הוא יבש.

פ"ג ה"א ותני עלה קרובין דבריהן להיות שוין. בחי' מהר"י קורקוס ה' שמיטה פ"ב ה"א פי' ר' יהודה דתלו ביבש ור' יוסי דתלי בקשר אין הפרש רב ביניהם כי מיד שנקשר הוא יבש עכ"ל ובפי' הר"ש ותניא קרובים להיות דבריהם שוים עכ"ל ועי' בפי' הרא"ש שם וברדב"ז שם.

פ"ג ה"א בעושה יותר וכו'. בד' ויניציאה ופיטרקוב בטעות: העושה מן.

פ"ג ה"א על המשפלות ולא על הלשפתות. בכ"י ליידען על ממשפלות ולא על האשפתות דברי ר"מ.

פ"ג ה"א והכ"א מוסיפין וכו'. בתוספתא שביעית פ"ב ר' יהודה אומר מוסיפין ר' שמעון אומר אף על האשפתות וכו'.

פ"ג ה"א ודכוותה מוציאין על האשפתות אפילו בכשיעור. בד' אמשטרדם הגרסא לנכון: ודכוותה אין מוסיפין על האשפתות וכו'. ובמלאכת שלמה בפי': מסיק בירושלמי דאפילו בכשיעור אסרי רבנן עכ"ל.

פ"ג ה"ב במשנה אשפתות לבית סאה. ברדב"ז שם: אשפה לבית סאה יתר על כן (יותר מיכן).

פ"ג ה"ב במשנה יותר מיכן אסור. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב ה"ג גם שב (במשנה) יותר מכאן מיתר (אסור, ועי' לקמן) כלומר ואפילו יותר מכאן דברי ר' שמעון עכ"ל.

פ"ג ה"ב במשנה יותר מיכן אסור דברי ר"ש. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ב ה"ב והרוצה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לתוך בית סאה עושה. ובכסף משנה שם: משנה ג' שם עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה יתר מכאן מחציב וכו' כן היא גירסת ספרי המשנה ונוסחא אחרת יתר מכן מותר וזו גירסא נכונה וכו' עכ"ל (לפנינו יותר מכן אסור, וכן בדפוס אמשטרדם, ובפי' הרע"ב יתר מכאן מג' אשפות מותר ועי' בתוי"ט שם. ובמשנה שבמשניות הגי' יתר מכאן מחציב. ובמתניתא דבני מערבא יתר מכן דברי ר"ש) וכן הוא בפי' הרדב"ז שם. ובפי' מהר"י בן מ"צ והר"ש הגי' כבמתניתא דבני מערבא ופי' יותר מכאן מותר.

פ"ג ה"ב במשנה והכמים אומרים. ברדב"ז ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב ה"ג. וחכמים אוסרים. וכן הוא במתניתא דבני מערבא.

פ"ג ה"ב במשנה ר"מ אומר. בבבלי מו"ק ו' ע"ב ר"מ אוסר. וכן במתניתא דבני מערבא.

פ"ג ה"ב במשנה ר' אלעזר ב"ע אומר עד שיעמיק. במתניתא דבני מערבא ר' לעזר ב"ע אוסר עד שיעמיק שלשה (ליתא) וכן מובא המשנה בירושלמי מו"ק פ"א ה"ב.

פ"ג ה"ב במשנה עד שיגביה שלשה. בפי' רבינו חננאל במו"ק ו' ע"ב עד שיגביה ג' או שיתן על הסלע (ד' מלות אחרונות ליתא לפנינו בדברי ר' מאיר רק בדברי ר"א בן עזריה) וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ב ולמה תניתה וכו'. בכ"מ ה' שמיטה פ"ב ה"ב כדאמרינן בירושלמי ולמה

תניתא

תניתא תרי וזימנין אמר רבי ירמיה כאן בפוחת מן המשפלות וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ב אמר ר' ירמיה וכו'. המלות א"ר ירמיה חסרות בד' אמשט' ויט' ופטרקוב.

פ"ג ה"ב ברם הכא בעושה בבשיעור. בפי' הר"ש ובירושלמי פריך וכו' וקצת נראה דגרס ברם התם בקמייתא בכשיעור עשר משפלות לאשפה אבל הכא וכו' עכ"ל ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) ובירושלמי מפרש דאתיא לאשמועינן דשרי ר' שמעון אפילו אין באשפה עשר משפלות וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ב והכמים אוסרין בעושה יותר מכשיעור. בפי' הר"ש והרא"ש ורבי מאיר אוסר משמע בירושלמי בעושה יותר מכשיעור דהיינו יותר וכו' ע"ש. מזה נראה שלהר"ש והרא"ש היתה הגי' כאן ורבי מאיר אוסר. וזה קאי על מתניתין. ומ"ש לפנינו כאן והכמים אוסרין זה ט"ס כי חכמים לא נזכרו בסיפא במשנתינו.

פ"ג ה"ב בשהיה לו דבר מועט בתוך שדהו בשביעית. בירושלמי מו"ק פ"א ה"ב הגי' בשהיה לו דבר ממועט בתוך ביתו מערב שביעית והוא מבקש להוציאו (ז' מלות אחרונות חסרות בשביעית כאן והסופר השמיט מן בתוך עד בתוך). בתוך שדהו בשביעית. ובפי' הר"ש בשביעית כאן מובא הירושלמי כגי' הדפוס.

פ"ג ה"ב משפסקו עובדי עבודה. במו"ק שם משיפסקו עוברי עבירה. ועי' מ"ש לעיל במשנה. ובכ"י ליידען משיפסקי עובדי עבודה.

פ"ג ה"ב ונמצא מזבל את אותו מקום. במו"ק שם מוסיף: אתיא דר' לעזר ב"ע כר' יוסה, כמה דר' יוסי אמר אין זבל מצוי, כן ר' לעזר בן עוריה אמר אין זבל מצוי.

פ"ג ה"ב פתר חורן וכו' בתוך ביתו ע"ש. במלאכת שלמה בפי': בתוך ביתו שביעית.

פ"ג ה"ב ר' בא ר' ירמיה. המלות ר' בא ליתא בסמוך וכן במו"ק ליתא.

פ"ג ה"ב ולא כבר הוא מזובל מע"ש. בקול הרמ"ז בפי': אבל הש"ר (בפי' הר"ש) נראה דגרים במקום ולא כבר ולא ניכר שהוא מזובל מערב שביעית ולפי"ז מפרשו דלזבל אותו המעט וכו' ע"ש ולפנינו בפי' הר"ש הגרסא כגירסת הדפוס.

פ"ג ה"ב ר' ירמיה ר' בון בר חייה, בד' אמשטרדם ר' ירמיה בר בון וכו'. ובפי' הר"ש רבי ירמיה ורבינו בשם ר' חייא. ובקול הרמז ר' ירמיה ורבי בון בשם ר' חייא.

פ"ג ה"ב ולית לרבנן מפני מראית העין. בפי' מהר"י בן מ"צ והקשו והלא בשמעתין נראה כעודר ועודר קיי"ל דאסור מפני מראית העין ופריק ר' אידי (ר' אידי דחוטרא, ועי' עליו באהבת ציון בשבת צד 67) כלו ומגרפי מוכיחין עליו שעושה אשפה עכ"ל.

פ"ג ה"ב ר' יוסי ב"ר בון אמר אילין שמועתא דהכא. כעין זה בפאה פ"ג ה"ח ר' יוסי ב"ר בון בשם ר' יוחנן אמר שמועתה כן. ובתרומות פ"י ה"ב ר' יוסי ב"ר בון אמר אילין שמועתא הכא. ובע"ז פ"ה ה"ג הגי' ר"י בר בון אמר שמועתה כן.

פ"ג ה"ב דתנינן רלב"ע. צ"ל דתנינן תמן. (במו"ק). ובירוש' מו"ק הגי' דתנינן תמן ושם המלה תמן מיותרת.

פ"ג ה"ב מ"ד תמן מפני וכו'. בד"א, זיטאמיר ופטרקוב חסר מלה תמן.

פ"ג ה"ב הכל מודין שאם היה לו וכו'. בפי' הר"ש מובא הירושלמי. ובפי' מהר"י בן מ"צ ירושלמי הכל מודין שאם היה לו שם אבנים או צרורות או סיד או (בד"א חסר מלה או) גיפסוס (בר"ש: גפסים, ובירושלמי מו"ק פ"א ה"ב גבסים) מותר בלא העמיק (ב' מלות אחרונות מהר"י בן מ"צ מעצמו).

פ"ג ה"ג במשנה המדייר את שדהו וכו'. בהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ב ה"ר א"א עיקם עלינו את הדרך ובלבל לשון משנתינו ונתן את הראשון אחרון כי לשון המשנה המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים ועוקר (עוקר) שלש רוחות ומניח (ומשייר, ובמתניתא דבני מערבא כגי' הראב"ד) את האמצעית (האמצעיות)

ונמצא

ונמצא (נמצא) וכו' ומוציא מן הסהר (הסחר) לתוך שדהו (ונותן לתוך שדהו) כדרך המזבלין וכו' עכ"ל וע"ש ברדב"ז וכ"מ.

פ"ג ה"ג תמן תנינן שדה וכו'. בהשגות הראב"ד פ"ב מה' שמיטה ה"ד והקשו בגמרא אנן (תמן, וגי' הראב"ד אמיתית כי המשנה לקמן בפ"ד משנה א' ואיך נוכל לאמר תמן?) תנינן שדה שניטייבה או נדיירה (ניטייבה או שנידיירה) וכו' אלמא אסור לדייר והבא את אמרת מותר (ז' מלות אחרונות ליתא) א"ר יונה מתניתין (בגי' מתניתא, וכן בתוי"ט כאן הגי' ומשני מתניתין וכו' וזה כגי' הראב"ד) ברוצה (הרוצה) להעמיד צאן בתוך שדהו פירוש לא לזבל אלא להעמיד שם צאנו להלוב ולגזוז עושה מחיצות לסהר וכו' ע"ש. ובחי' מהר"י קורקוס שם מביא השגות הראב"ד הנ"ל בשנויים קלים. וע"ש שהאריך בזה. ובפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ בירושלמי פריך תמן תנינן וכו'.

פ"ג ה"ג בכל עושין סיהרין. בפי' מהר"י בן מ"צ תניא (ליתא, והכוונה לתוספתא שביעית פ"ב וע"ש) בכל עושין וכו'. ובר"ש מובא ג"כ בשנויים. ובמלאכת שלמה בפי': ירושלמי תני בכל עושין סהרים (סיהרין) וכו'.

פ"ג ה"ג אותו המקום. בפי' מהר"י בן מ"צ אותו המקום פי' היינו בית סהר וכו'.

פ"ג ה"ג תני ר"ש בן לעזר אומר. מובא בפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ בשם הירושלמי ע"ש. ובתוי"ט: הר"ש הביא עלה ירושלמי תני רשב"א אומר אם רצה תוקע יתד בארץ ועושה ארבעה סהרות (סהרין ארבעה, ובד' אמשטרדם חסרה מלה ארבעה) מארבעה (בארבע') וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ג תני רשב"ג אומר וכו'. בתוספתא שביעית פ"ב תני רבי אומר וע"ש.

פ"ג ה"ד במשנה עד שיהו בו שלש מורביות וכו'. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב ה"ו עד שיהיה בו שלש מרוביות וכו' ויהיה לפי זה פי' מרוביית על שם שהם ארוכות וכו' אבל רבינו נראה שגורס שלש מורביות וברום שלש וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ד במשנה על רום שלש. ברדב"ז פ"ב ה' שמיטה ה"ו ברום שלש.

פ"ג ה"ד תני השוכר את הצאן וכו'. בערוך ערך נער ד' ירושלמי בפ"ג דשביעית תני השוכר את הצאן אסור לנערה מהו לנערה כגון (ליתא) מובילה (מוליכה).

פ"ג ה"ד רבי חונה בשם רב נחמן בר יעקב. בסדר הדורות צד 126 בש"ר נחמן בר יצחק. ועי' ע"ז פ"א ה"ב רב הונא בשם רב נחמן בר יעקב ובתמורה י' ע"א אמר רב נחמן אמר רב הונא. ובירושלמי יבמות פ"ז ה"א פליגי רב הונא ורב נחמן בר יעקב. ומ"ש בברכות פ"ב (ד' ע"ב שורה ט' בד"ו) רב חונה בשם רב הונא. כבר הראיתי באהבת ציון שם שהגי' הנכונה רב הונה בשם רב.

פ"ג ה"ד רב חונא בשם מר עוקבן. בדפוס אמשטר' ווינ' ופטרקוב רב בשם מר עוקבן ונראה שחסר שם המלה חונא. ובירושל' עירובין פ"ח מר עוקבן בשם רב ועי' קדושין ט"ר.

פ"ג ה"ד ר' חייא בר בא שאל וכו'. במלאכת שלמה בפי': בירושלמי בעי אי צריך להמתין עד שיפסיקו עובדי עבודה ולא איפשטא עכ"ל ובמרכבת המשנה ה' שמיטה פ"ב ה"ד בירושלמי וכו' עד שלא פסקו עובדי עבודה (עובדי עבודה) וכו'.

פ"ג ה"ה במשנה הרי אילו יינטלו. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ב ה"ז הרי אלו ינטלו וכו' ואי הוה גרסינן ינטל הוה ניחא טפי דקאי אגדר עכ"ל.

פ"ג ה"ה במשנה פחות מיכן מחצב וגוממו. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב ה"ז ואפשר שלא היה (הרמב"ם) גורס פחות מכן מחצב אלא פחות מכן גוממו וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ה היך עבידא וכו'. בערוך ערך מרביות א' ירושלמי איך עבידא תלתא זימנין מן תשע תשע וזימנין מן תלת עשרים ושבע פי' מורביות נדבכין עכ"ל ובערוך דפוס

פיזרו

פיזורו רל״ז הגי׳ איך עבידאג׳ זבנין מן ג׳ תשעה תשעה זימנין מן תלת עשרים ושבע.

פ״ג ה״ה נדבך מחבירו צריך וכו׳. בר״ש אהלות פי״ד משנה א׳ ובמס׳ שביעית פרק ג׳ מייתו לה בירושלמי ומדקדק מכאן דהמקבל נדבך מחבירי צריך לעשות לו ד׳ טפחים כדי מקום עכ״ל.

פ״ג ה״ה ובמה אמרו. בפי׳ הר״ש במה אמרו. וכן במתניתא דבני מערבא באהלות שם.

פ״ג ה״ה רבי חזקיה בר יעקב בר אחא בשם ר״י בן חנינא. ר׳ חזקיה בר יעקב בר אחא רא מצינו בירושלמי במקום אחר וע״כ נראה שצ״ל דבי חזקיה רבי יעקב בר אחא בשם ר״י בן חנינא. וכן הוא בירושלמי ברכות פ״ח (ד׳ י״ב ע״ב שורה נ״ט בד״ו). ובירושלמי ב״ק פ״ח ה״ג אמר רבי מנא אולית לקסרין ואשכחית לרבי חזקיה דדריש לה משום דר׳ יעקב בר אחא. ובברכות פ״ה ה״א (ד״ו ה׳ ע״ד שורה מ׳) רבי חזקיה רבי יעקב בר אחא. ובאבודרהם ה׳ ברכות הגי׳ ר׳ חזקיה בשם ר׳ יעקב בר אחא. ובברכות (ד׳ י׳ ע״ב שורה נ״ג) ר׳ חזקיה בשם ר׳ יעקב בר אחא. ומ״ש בפסחים ירושלמי (כ״ח ע״ב שורה ד׳ מן סוף) ר׳ יעקב בר אחא בשם חזקיה אין ענין לכאן כי הכוונה לחזקיה רבו של ר׳ יוחנן. במבוא הירושלמי להגרז״ף ז״ל צד פ״א ע״ב קבע מקום מיוחד לר׳ חזקיה בר יעקב בר אחא והראה המקור לשביעית כאן.

פ״ג ה״ה הכא את אמר שיעור וכו׳. במלאכת שלמה בפי׳: דגרסי׳ בירושלמי ר׳ חייא בר אבא שאל (ה׳ מלות אחרינות ליתא כאן ואיתא לעיל) הכא את אמר וכו׳ עכ״ל.

פ״ג ה״ה צא חצי טפח לסיתות. במלאכת שלמה ומשני א״ר יוסי הכא נמי שלשה נדבכין שהן י״ב טפח כדתנן התם מיהו כשבא לסתת האבן ולהושיבה בבנין מחסר חצי טפח מלמטה וחצי טפח מלמעלה וכן בנדבך השני וכו׳ עכ״ל וכן מובא הירושלמי בפי׳ הר״ש ומהר״י בן מ״צ כאן.

פ״ג ה״ה פחות מיכן אינו לא גדר ולא מחצב. במלאכת שלמה בפי׳: תני (ליתא) פחית מכאן (מיכן) אינו לא גדר ולא מחצב ופליגא אמתני׳. וכן מובא הירושלמי בפי׳ הר״י בן מ״צ ובר״ש, ויותר קרוב שצ״ל פחות מכאן מחצב. וזה ציון למתניתין שבסיפא תני בן. ועלה אמר תני אמר ר׳ יודה וכו׳.

פ״ג ה״ו במשנה בד״א בזמן. במתניתא דב״מ ובמה ד״א וכצ״ל.

פ״ג ה״ו במשנה אבל אם התחיל וכו׳ מה שהוא רוצה יטול. בכ״מ ובדב״ז ה׳ שמיטה פ״ב ה״ח מה שהוא רוצה נוטל.

פ״ג ה״ו תני אמר ר׳ יודה. בפי׳ הר״ש אמר ר׳ יוסי.

פ״ג ה״ו אמר ר׳ יודה בד״א בזמן שלא נתכוון לתיקון שדהו. בכ״מ פ״ב ה׳ שמיטה ה״ח ונראה שהיא כתובה (בירושלמי) בטעות וכך צריך להגיה בד״א שנתכוון לתיקון שדהו אבל לא נתכוון (אם נתכוון) אפילו יותר מכאן מותר עכ״ל ובחי׳ מהר״י קורקוס שם ובירושלמי אמרו. על זה א״ר יהודה וכו׳ כך היא הגרסא בספרים שלנו ובוודאי בדברי ר׳ יהודה כתובים בשבוש וצריך להיות בהפך בד״א בשנתכוון לתיקון שדהו אבל לא נתכוון אפילו יותר מכאן מותר והיא התוספת שכתבתי למעלה וכו׳ עכ״ל ובאמת בפי׳ מהר״י בן מ״צ ובפי׳ הר״ש והרא״ש הגי׳ הניא בד״א במתכוין לעשות שדהו אבל אינו מתכוין לעשות שדהו אפילו דבר מרובה מותר עכ״ל וכן הוא בתוספתא שביעית פ״ג (בהוצאת צוקערמאנדל) בכתב יד אחד יע״ש. שוב ראיתי במלאכת שלמה בפי׳ וז״ל עוד גרסי׳ בירושלמי תני אמר ר׳ יהודה בד״א דגוממו עד פחות מן הארץ טפח בזמן שנתכוון לתקן וכו׳ ע״ש.

פ״ג ה״ו אמר רבי ביבי הורי רבי ייסא כדון תניא לקולא. בכ״מ ה׳ שמיטה פ״ב

ה״א

ה"א אמר רבי ביבי הורי ר' יוסא כדין תניא לקולא ורבינו (הרמב"ם) נראה שגורס הורי ר' יסא כדון תניא לחומרא ועל האומר לקולא תמהני וכו' עכ"ל ובמלאכת שלמה בפי': הורי ר' ייסא לקולא כר' יהודה (כדון תניא) וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ז במשנה אבנים שזיעזעתן המחרישה. בתוספתא שביעית (הוצאת הרב צוקערמאנדל) אבנים היושבות ומחרישה מזיעתן, ובכתב יד אחר הגי' שהמחרישה וכו'. ובתורת האדם להרמב"ן (ענין הקבורה) ושנו בתוספתא שביעית אבנים תושבות שהמחרישה מזעזעתן עכ"ל.

פ"ג ה"ז במשנה אם יש בהן שתים. במתניתא דב"מ אם יש בהם שתים (ליתא).

פ"ג ה"ז במשנה וכן גרגר של צרורות. בחי' הר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב ה"י מביא בשם הרמב"ם וכן גרגש וכו' ויש גרים גרגר וכן גורס בערוך וכו' עכ"ל.

פ"ג ה"ז במשנה ומניח את הנוגעות בארץ, במתניתא דבני מערבא ומניח את הנוגעות בארץ אם יש תחתיהן. והנה הסופר טעה והשמיט שם ט"ו מלות מן בארץ לבארץ ע"ש.

פ"ג ה"ז לא סוף דבר בשזיעזעתן. בפי' המשנה להרמב"ם כבר נתבאר בגמרא בירושלמי שר"ל באמרו זעזתן המחרישה שיהיו אבנים ראויין שתזעזע אותו המחרישה וכו'. ובפי' הר"ש אמרי' בירושלמי לא סוף דבר וכו', ובפי' מהר"י בן מ"צ גרסינן לא סוף דבר וכו' עכ"ל וברדב"ז וכ"מ פ"ב ה"ט ובירושלמי לא סוף דבר בשזעזעתן (המחרישה) אלא אפילו וכו'.

פ"ג ה"ז מתניתא אמרה כן אם יש בכל אחת ואחת וכו'. במתניתא הגי' אם יש בהן שתים **של** משוי וכו'. ובפי' מהר"י בן מ"צ אם יש בהן שתים פי' ובכל אחת ואחת משוי ב' הרי אלו ינטלו עכ"ל.

פ"ג ה"ז הרי אלו ינטלו. בב"י ליידען יינטלו.

פ"ג ה"ח במשנה אין בונין מדרגות וכו'. בהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ב הי"א הגי' אין בינין מדרגות ע"פ הגאיות (פי גיאיות) ערב שביעית משיפסקו (משפסקו, ובמתניתא דבני מערבא כגי' הראב"ד) הגשמים (גשמים) מפני שמתקינין (שהוא מתקנו) לשביעית עכ"ל ובערוך ערך גא אין בונין מדרגות על פי גאיות (גיאיות) פי' גומות מלשון כל גיא ינשא עכ"ל ובערוך ערך דרג על גבי גיאיות וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ח במשנה ולא יסמוך בעפר. בהשגות הראב"ד שם ולא יסמוך בעפר נוסחא אחרת לא יסבוך בעפר עכ"ל ובפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ ולא יסבוך.

פ"ג ה"ח במשנה אבל עושהו חייץ. בהשגות הראב"ד שם אבל עושה אותה חייץ. וברדב"ז שם ומה שכתוב בספרים אבל עושה חריץ נראה שהוא טעות וכו' וע"ש בכסף משנה שם ולקמן בהלכה ז. ובחי' מהר"י קירקוס שם בה' שמיטה מביא השגות הראב"ד הנ"ל וגורס אבל עושה אותה חריץ. וכן הוא בפי' מהר"י בן מ"צ.

פ"ג ה"ח במשנה הרי זו תינטל. בפי' מהר"י בן מ"צ הרי זו תיטול. ובהשגות הראב"ד הנ"ל כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו (ידיו) וליטול (וליטלה) וכו'.

פ"ג הלכה ח' ר"י וכו' זאת אומרת שאסור ללקט צרורות וכו'. מפרשי הרמב"ם חלוקים בזה אם המאמר זאת אומרת קאי על סיפא דמשנה ח' כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידיו וכו' ואם כן הציון הלכה ח' במקום הראוי. אבל יש מי שאומר שהמאמר זאת אומרת קאי על מ"ש במשנה ז' וכן גרגר של צרורות וכו' וא"כ ציון הלכה ח' שלא במקומה היא. עי' בכ"מ ה' שמיטה פ"ב הי"א ז"ל והראב"ד פירש כל אבן שהוא יכול לפשוט בר"ה וכו' והוא על פי הירושלמי דאמאי דתנן כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה ה"ז תנטל

א"ר

א"ר יעקב בר בון בשם ר"ל זאת אומרת וכו' ע"ש. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה שם ועל סיפא דמתני' דתנן וכל אבן וכו' אמרו בירושלמי ר"י בר בון וכו' עכ"ל ובמרכבת המשנה ה' שמיטה פ"ב הי"א ומה שהראה הכ"מ מקום להירושלמי אינו מובן ע"י בגוף הירושלמי בהכרח זה מוסב על משנה ז' דתנן וכו' וכן גרגר וכו' ע"ש שהאריך. ודבריו נכוחים למבין.

פ"ג ה"ח ר' יעקב בר בא בשם רשב"ל. זה המאמר לא זכר הסדר הדורות (צד 237).

פ"ג ה"ח שאסור ללקט צרורות וכו' במרכבת המשנה שם וזהו שאמר ר"י בר' בון בשם ר"ל זאת אומרת שאסיר ללקט צרורות מתוך שדה חבירו דפעמים שהברו (ב' מלות ליתא) מנכש ועוקר עשבים רעים ומניחו על אלו האבנים וכו'.

פ"ג ה"ח הדא דתימא בבקעה. במרכבת המשנה שם והיינו דמסיק בר"א בבקעה של חבירו (ב' מלות ליתא) אבל בהרים וטרשים מותר וכו'.

פ"ג ה"ח ר' קריספא בשם ר"י חנניה (בד"ז חנני) בן גמליאל. בסדר הדורות צד 322 חסר זה.

פ"ג ה"ח רבי שמאי בעי. בכ"י ליידען שמי בלא אלף.

פ"ג ה"ח אמר ר' מנא יאות אמר ר"ש. בסדר הדורות צד 350 א"ר מנא יאות כו' א"ר שמאי שביעית ספ"ג עכ"ל ונראה שהמלה כו' ט"ס.

פ"ג ה"ח לא יסבך בעפר. זהו ציון על המשנה. וכגי' הר"ש והקדמונים שהבאתי לעיל.

פ"ג ה"ח אבל עושהו חייץ, מהו חייץ. בפי' מהר"י בן מ"צ ירושלמי מהו חריץ (חייץ, ועי' לעיל במשנה) חייץ ליה כמה דאת אמר והוא בונה חיץ פי' קיר אבנים וכו' ע"ש ובס' השרשים לר"י בן גנאח.

פ"ג ה"ט במשנה שאינה יכולה לינטל באחת יד. בערוך הקצר (ערך אבני) בר"ש שביעית ומפרשינן אלו (ואילו) הן אבני כתף כל שאינה ניטלת ביד אחת (לינטל באחת יד) וכו' ע"ש.

פ"ג ה"ט במשנה שלש או שתים. במתניתא דבני מערבא שתים שלש.

פ"ג ה"ט אבני כתף וכו'. בהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ב הי"ב א"א ירושלמי מ"מ אפילו מתוך שלו והקבלן (והקיבלן) מביא מ"מ אפילו פחות מאבני כתף פי' קבלן שקבל לעשות חייץ וכו' ע"ש, וברדב"ז שם ואמרינן עלה בירושלמי באות מ"מ אפילו בתוך (מתוך) שלו וכו' ע"ש. ובמרכבת המשנה בה' שמטה שם והקבלן מביא וכו'.

פ"ג ה"י במשנה הבונה גדר בינו ובין ר"ה. בחי' הרדב"ז ה' שמיטה פ"ב הי"ד הבונה גדר בינו לבין ר"ה. וכן במתניתא דבני מערבא.

פ"ג ה"י במשנה צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ב הי"ג הגי' צוברו ומוציאו כדרך המזבלים. וברדב"ז שם צוברו בתוך שלו (שדהו) וכו'.

פ"ג ה"י לא שנו אלא בינו וכו'. בחי' מהר"י קורקוס שם ואמרו עלה בירושלמי לא שנו אלא בינו ובין ר"ה אבל בינו ובין חבירו אסור ע"כ (בירושלמי) וכו' ע"ש. ובפי' הר"ש מובא ג"כ הירושלמי. ובכ"מ שם הי"ד אסור לבנות גדר וכו' ירושלמי שם עכ"ל.

פ"ג ה"י בפירצה שהיא סגה את העפר. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ב הי"ג פרצה שהיא סוגה בעפר אם אינה וכו' ובהשגות הראב"ד שם א"א זו הגרסא משובשת מצאתיה בירושלמי ולא יכלתי לתקנה ואינה על הדרך שכתב הוא וכו' ע"ש. ובכסף משנה שם ירושלמי שם וכו' בפירצה שהיא סגה את העפר וכו' עכ"ל ובחי' מהר"י קורקוס שם וז"ל ואמת הוא כי גם בספרים שלנו שנויה (בירושלמי) בטעות הרבה ורבינו (הרמב"ם) הגיהה ותקנה ופירשה דהוי כפירצה שהיתה סתומה וכו' ע"ש.

פ"ג ה"י ושאינה מכשלת את הרבים. במו"ק פ"א ה"ד כשאינה מכשלת וכו'. ובכסף

משנה

משנה הנ"ל ושאינה מכשלת את הרבים אבל אם היתה מכשלת (את הרבים) אעפ"י שאינה סגה את העפר וכו' עכ"ל ובהגהה שם הגיהו אעפ"י שהיא סגה וכו'. וכן במרכבת המשנה שם לא גרס בירושלמי המלה שאינה. ובמו"ק שם הגי' מפורש: אעפ"י שהיא סגה.

פ"ג ה"י שאול לא זכה למלוכה. המאמר שנוי בויקרא רבא פ"ט ובילקוט תהלים ר' תשס"ג. ובפי' המדרש"ל לכמ"ג וה' ט' ע"ב ד' קאפוסט) כדאמרינן במדרש על מה זכה שאול במלוכה על שהאיר אביו (זקנו) במבואות אפילות נרות וכו' ואח"כ עיינתי במגלת סתרים הר' ניסן גאון וכתב במצוה (?) וז"ל אמר ר"ל שאול לא זכה למלוכה אלא ע"י זקנו שהיה מדליק נרות רבים ולכן נקרא שמו נר כתוב אחד אומר ונר הוליד את קיש וכתוב אחד אומר קיש בן אבישי (אביאל) יהוא אבי אביו כו' אלא ע"י שהיה זקנו מדליק נרות לרבים נקרא נר וכו' עכ"ל ובפירש"י (שמואל א', י"ד, נ'), וגם אביאל נקרא נר בדברי הימים שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלים עכ"ל ומקורם מכאן.

פ"ג ה"י לא זכה למלוכה וכו' נקרא שמו נר. ג' מלות אחרונות ט"ס כאן.

פ"ג ה"י ע"י שהיה זקינו מדליק. המלה זקינו ט"ס כאן. בס' כבוד חכמים, (קובץ אגדות ירושלמי, האמבורג תס"ג) מובא כל המאמר מהירושלמי בגירסא מתוקנת כמו שהיא בויק"ר הנ"ל. והיה לפניו כתב יד מתוקן מהירושלמי.

פ"ג ה"י רבי אבון בעי. בפי' הר"ש ואמרינן בירושלמי רבי אבינא בעי.

פ"ד ה"א כדרך שהוא מלקט בשל חבירו. בערוך ערך גס א' הכי סוגיא (צורבה) דמתניתין (מיתני) מלקט וכו' כדרך שהוא מלקט מתוך (ליתא) של (בשל) חבירו בין דקין (דקים) לגסין (גסים) נחשדו להיות מלקטין את הכל (ב' מלות ליתא, ובפי' הר"ש ירושלמי וכו' נחשדו להיות מלקטין משדותיהן בין דקין בין גסין ולפנינו ליתא ה' מלות אחרונות) והן אומרים בגסין (בגסים) ליקטנו התקינו שיהו (שיהא) וכו' בתלמוד ירושלמי עכ"ל. הרב ריט"ל צונץ ז"ל (בספרו על הדרשות, הוצאה שניה צד 57 בהערה) חשב שהמלות בתמיד ירושלמי בערוך מוסבות למטה להמלות בפרק אלו טרפות, ודימה שנזכר בערוך ירושלמי סדר קדשים ושגה בזה.

פ"ד ה"א בשל חבירו בין דקים לגסים, בפי' הר"ש והר"י במ"צ של חבירו בין דקין בין גסין.

פ"ד ה"א נחשדו להיות מלקטין והן אומ' בגסין, בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ נחשדו להיות מלקטין משדותיהן (ליתא) בין דקין בין גסין (ד' מלות ליתא) וכו'. וברמב"ם ה' שמטה פ"א הט"ז בראשונה וכו'. ובכ"מ שם בראשונה וכו' ירוש' פ"ד דשביעית עכ"ל.

פ"ד ה"א נחשדו להיות מלקטין בטובה. תוספתא שביעית פ"ג וע"ש.

פ"ד ה"א היתה בהמתו שם. ברדב"ז ה' שמיטה פ"א הי"ז ירושלמי עלה דמתני' בראשונה היו אומרים היתה בהמתו וכו'. ובכ"מ שם היתה בהמתו וכו שם בירוש' עכ"ל.

פ"ד ה"א ליקט בגסין. בפי' מהר"י בן מ"צ גרסי' שם עוד בירושלמי ליקט הגסין (בגסין) מהו שיחזור (שיהזיר) וילקט מן הגסין (שבגסין) והשיבו אסור (ליתא) שאם יאמר וכו'.

פ"ד ה"א ר' יוסה בשם מנחם. בפאה פ"ח ה"א ר' הונא בשם מנחם. ובעירובין פ"ז א"ר חגיי כד הוינן יתבין קומי מנחם.

פ"ד ה"א ר"ע עבד בשיטתיה. צ"ל עבר בשמיטתא. וכעין זה במשנה כלאים פ"ז ה"ג מעשה בא' וכו'.

פ"ד ה"א א"ל ולית אסיר. בכ"י ליידען אמר ליה וכו'.

פ"ד ה"ב במשנה שדה שנתקווצה. בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א שדה שנתקווצה בשביעית (ליתא, ואיתא בגיטין מ"ד ע"ב ובערוך ערך בר א) וכו'. ובערוך

הקצר

הקצר (ערך קץ ג׳) שדה שנתקוצצה (שנתקווצה) פי׳ שנטלו ממנו הקיצים עכ״ל.

פ״ד ה״ב במשנה שניטייבה. במתניתא דבני מערבא שדה (ליתא) שניטייבה ובערוך הנ״ל נטייבה או נדיירה וכו׳. ובחי׳ הרשב״א סוכה ל״ם ע״ב וכמו ששנינו שדה שנטיבה בשביעית (ליתא) וכו׳.

פ״ד ה״ב במשנה לא תזרע למוצאי שביעית. ברדב״ז ה׳ שמיטה פ״א הי״ג לא תזרע במוצאי שביעית.

פ״ד ה״ב במשנה וב״ה אומרים אוכלין. בה׳ בכורות למהרי״ט אלגאזי פ״ה (ד׳ ע״ב) וכן ראיתי למהרש״ם בבאורו על הירושלמי שכתב במתני׳ הנזכר וז״ל וכה״א אוכלין דכיון דשדה דשביעית הפקר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולאו כל כמיניה להפקיע כח העניים וכח כל עלמא וכו׳ עכ״ל.

פ״ד ה״ב במשנה כש״א אין אוכלין פירות שביעית בטובה וכה״א בטובה ושלא בטובה. בעדיות פ״ה משנה א׳ הגי׳ אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי ב״ש וכה״א אין אוכלין אלא בטובה. וכן הוא בפי׳ הראב״ד שם. אבל בתוס׳ שאנץ שם אוכלין פירות שביעית בטובה וכו׳. ולקמן בהלכה ד׳ בההא דר׳ טרפון ירד לאכול קציעות מתוך שלו שלא בטובה כב״ש. ולפי זה גרסתינו במשנתינו אין אוכלים פירות שביעית בטובה מוכרחת. ובתו״כ בהר פ״א בש״א אין אוכלים פירות שביעית בטובה וכו׳. ובפי׳ הראב״ד שם בש״א אוכלין פירות שביעית שלא מן הטובה פי׳ דהיינו מן השבות בארץ אבל מן השמור שהוא צריך להחזיק טובה לבעלים לא יאכל עיינתי במס׳ שביעית פ״ד ומצאתי זאת הנוסחא לדעת ב״ש בהפך בש״א אוכלין פירות שביעית בטובה וכך מצאתיה במשנת עדיות אבל בגמרא דבני מערבא מתחזי דהכי היא הנוסחא כדאיתא הכא עכ״ל. ובפי׳ ר״ש משאנץ בתו״כ שם ובספרי (רצונו לומר בספרים אחרים) גרסי׳ ב״ש אומרים אוכלי פירות שביעית בטובה ואינו עכ״ל. ובפי׳ ר״ש סירליו ז״ל בגמרא עדיות (כפי העתקת הרב ר׳ דוד גינצבורג מפ״ב) אוכלין פירות שביעית הא מתני׳ מתנייא אליבא דר׳ יהודה ורבנן פליגין עליה כדמייתי׳ לה בגמ׳ ור׳ יהודה סבר דהא פלוגתא קולי ב״ש וחומרי ב״ה היא וב״ש מקלין דיכולין לאכול פירות שביעית בין שיתן לבעל השדה הנות והסד דהיינו בטובה תרגום הסד טיבו עכ״ל.

פ״ד ה״ב במשנה אין אוכלין פירות שביעית בטובה. בפי׳ מהר״י בן מ״צ פי׳ אין מחזיקין טיבה לבלום בן אדם ואפילו לבעליהן דרחמנא אפקרינהי עכ״ל ובמשנה בעבודה זרה ד׳ נ״א ע״ב נהנין מהן שלא בטיבה ואין נהנין מהן בטיבה ופירש״י שלא יעלו שכר לכומרים. ובפי׳ רבינו חננאל בטובת הכומרים שהיתה לכומרים טובה בהנאה עכ״ל ועי׳ בפי׳ הרא״ש שם. ובתוס׳ ריד״א שם ובתוס׳ מצאתי כתיב שלא בטובה שלא יחזיק טובה לכומרים וכו׳ והכי תנן נמי במס׳ שביעית בש״א אין אוכלין פירות שביעית בטובה וכו׳ ופי׳ ר״י בר׳ מלכי צדק וצוק״ל בטובה שיחזיק טובה לבעלים והכי משמע לישנא דמתני׳ מדתני בטובה ולא תני בשכר אבל הירושלמי מוכיח כדברי המורה (רש״י) דגרסי׳ התם כיני מתניתא בטובת הכומרים ושלא בטובת הכומרים חלילה של ע״ז אסור לשוכרם וכו׳ מותר לשוכרם (לפנינו בע״ז פ״ד ה״ג הגי׳ כטעות אסור למוכרן אם היו וכו׳ מותר למוכרן והגי׳ האמיתית כפי שהביא הריד״א) וכו׳ עכ״ל. ובר״ן ע״ז פ״ד סי׳ אלף ר״ע אבל הראב״ד ז״ל פי׳ בטובה ושלא בטובה טובת דברים וכו׳ דהא במס׳ עדיות תנן גבי פירות שביעית אין נהנין מהן אלא בטובה (כגי׳ הראב״ד במשנה עדיות הנ״ל) והיינו בטובת דברים דאי בדמים אסור וכו׳ עכ״ל.

פ"ד ה"ב במשנה ובה"א בטיבה וכו'. במתניתא דבני מערבא אין אין אוכלין פירותיה בשביעית ובה"א אוכלין בטובה ושלא בטובה. ואין כאן שנוי נוסחה, רק הסופר השמיט י"א מלות מן בה"א עד בה"א. ובפי' ר"ש סירילאו ז"ל בגמ' עדיות הכי גרסינן וב"ה אומר אין אוכלין בטובה ויש ספרים דגרסי' גבי ב"ה אין אוכלין אלא בטובה ופי' הראב"ד ז"ל נראה דטעמיהו דב"ה משום דגזרי שביעית אטו שאר שני שבוע כדי שלא יהא אדם רגיל בשדה חברו ובפרדסו שלא מדעתו וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב תמן אמרין בשניטלו קוציה. בתוס' בכורות ל"ד ע"ב ד"ה שנתקווצה וכן משמע בירושלמי על המשנה תמן אסורים בשנטלו קוציה משמע דמוקי לה בתלושין עכ"ל ובשטה מקובצת שם מגיה בתוס': על הך משנה דקאמר תמן מודין בשנטלו עכ"ל ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובגמרא דשביעית על מתניתין וכו' תמן אמרין שנטלו קוצין (בשניטלו קוציה) ותניין (ורבנין) דהכא וכו' ע"ש ובתוס' גיטין מ"ד ע"ב ד"ה שנתקווצה פי' ר"ח קוצין התלושים בה וכן מפרש בירושלמי עכ"ל.

פ"ד ה"ב אמרין משחריש. בדפוסי זיטאמיר ופטרקוב בטעות: בשחריש.

פ"ד ה"ב על דעתייהו דרבנין דהכא. בפי' מהר"י בן מ"צ גרסינן בירושלמי על דעתייה דרבנן דהכא דפרשו נקווצה נחרשה איזהו וכו'.

פ"ד ה"ב אי זהו הטיוב וכו'. בתוס' בכורות ל"ד ע"ב ד"ה ניטייבה בירושלמי מפרש איזהו טיוב כל העם פעם אחת חורשין והוא חורש שתי פעמים עכ"ל ובתוס' מו"ק י"ג ע"א ד"ה נטייבה פי' בקונטרס זבל בהמות ובפי' ר"ח (לפנינו בפי' ר"ח ליתא) הורש בה חרישא יתירא ובירושלמי מפרש כן וכו' עכ"ל ובערוך ערך טב א' ירושלמי איזהו טייוב כל העם חורשין פעם אחת והוא חורש שני פעמים עכ"ל ובריטב"א מו"ק י"ב ע"ב ד"ה שם ועוד שהרי בתוספתא בירושלמי (אולי צ"ל ובירושלמי) פי' כשחוזר וחורש חרישה יתירה מהו הטייבה (הטיוב) כל שעמה חורשין על חמש והוא חורש על שש (כל העם חורשין פעם אחת והוא חורש שני פעמים, ועיי' בתוספתא שביעית פ"ג) לכך פי' כפי' הירושלמי וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב ובא כן א"ר יוסי בי ר' בין תמן וכו'. כל המאמר (ל"ג שירות בר' ויניציאה) עיקרו בסנהדרין פ"ג ה"ו ובאן בדרך אגב נשנה, והמסדר מתחיל המאמר משם בקושיא ובא כן?

פ"ד ה"ב ברם הכא המלכות אונסת. בכפתור ופרח פרק מ"ט והכי מוכח בירושלמי בסנהדרין ובשביעית בראשונה היתה מלכות אונסת הורה ר' ינאי שיהא חורש חרישה ראשונה ולמסקנא דר' ינאי אפילו מדאורייתא קאמר עכ"ל ובפי' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א מפרש בירושלמי וכו' פי' על שדה שנקווצה וכו' ומפרש ר' יוסי טעמא כי החרישה פעם אחת מפני אונס המלכות הוא עושה מפני ארנוניות של מלך וכו' אבל הטבה שהוא חורש שני פעמים לא עשה מפני אונס המלכות ומשום הכי לא תורע למוצאי שביעי' עכ"ל.

פ"ד ה"ב בראשונה כשהיתה (בד' זיטאמיר ופטר' כשהיו) המלכות אונסת. בעטור (פרוזבול ד' ע"ו) והכי מוכח בירושלמי בסנהדרין ובשביעית בראשונה שהיתה מלכות אונסת הורי ר' ינאי שיהא חורש חריש ראשונה עכ"ל ובסמ"ג לאוין רס"ז גרסינן בירוש' בשביעית בראשונה כשהיתה המלכות אונסת הורה ר' ינאי לחרוש חרישה ראשונה בשביעית וכו' עכ"ל ובתוס' סנהדרין כ"ו ע"א ד"ה משרבו והכי אתמר בירושלמי משום חיי נפש עכ"ל וברדב"ז בה' שמיטה פ"א הי"א ורבינו (הרמב"ם) סמך על הירושלמי דאמר משום חיי נפש וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב הורי ר' ינאי שיהו חורשים חרישה ראשונה. בבבלי סנהדרין כ"ו ע"א כדמכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית. ובפי' רבינו חננאל שם דמכריז ר' ינאי זרעו

בשביעית

בשביעית עכ"ל. ולפי הירושלמי לא התיר ר' ינאי רק חרישה ראשונה.

פ"ד ה"ב חד משמד הוה אני עבר. בעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) ירושלמי וכו' חד משמד הוה איעבר בשמיטה (ליתא) וכו' עכ"ל. ובירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ו חד משומד הוה איעבר בשמיעתא. והגי' משומד עיקרית. ואגב אעיר שמ"ש בירושלמי ע"ז פ"ה ה"ח (ד"ו ד' מ"ה ע"א שורה ה') בשעת השמד הכל אסור שאי אפשר שלא וכו', שבפראגמענט כתב יד באיצר הספרים הקסרי בפטרבורג הגי' הנכונה: הכל אסור שאפשר שלא וכו'. והמפרשים שם דחקו את עצמם לחנם.

פ"ד ה"ב חמיתון דמיין קובעתה' בסנהדרין שם חמתון דמיין קובעתיה.

פ"ד ה"ב אמר ר"י בר זבדי קומי ר"א. בירושלמי סנהדרין שם קשיתה קומי ר"א.

פ"ד ה"ב בעליית בית לבזה בלוד' בעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) בית נתזה בלוד, וכן הוא בירושלמי ד' אמשטרדם, וכן הוא בבבלי סנהדרין ע"ד ע"א.

פ"ד ה"ב על כל ההורה מניין' בעיטור שם על כל עבירות שבתורה.

פ"ד ה"ב כגון לולינוס ופפוס אחיו. בכ"י ליידען כגון לוליינוס וכו'. ועיי' מגילת תענית פי"ב. ובתוס' סנהדרין ד' ס"א ע"ב ד"ה רבא כדאשכחן בירושלמי בשביעית כגון פפוס ולולייניס אחים שנתן להם מים בזכוכית צבועה ולא קבלו עכ"ל ובתוס' שבת ד' ע"ב ע"ב ד"ה רבא כדאשכחן במס' שביעית כגון פפוס ולולינוס אחיו שנתנו להם מים בזכוכית צבועה ולא קבלו מהן עכ"ל.

פ"ד ה"ב ולא קיבלו מהן אמר לא מתכוון משמדתכון. בעיטור הנ"ל ולא קיבל מהן אמר לא אתון משמדהין (ולא אתכוון) אלא מיכל וכו' עכ"ל ובערוך (השלם) ערך צו אמר לו נתכוונו משמדתיהון. ובירושלמי סנהדרין שם אתכוון משמדתהון. וביוחסין (קראקא שמ"א ד' ל"ז) ובערך צו אמר ירושלמי וכו' אמר לא מתכוון משמדתכון אלא מגבי ארנונין וכן בירושלמי במס' שביעית בפרק ד' כגון פפוס ולולינוס שנתנו להם מים וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב אלא מיגבי ארנונין. בעיטור (פרוזביל שם) לא אתאן אלא (ג' מלות ליתא) למגבי ארנונא. ובערוך הנ"ל כגירסת הדפוס.

פ"ד ה"ב ר' אבונא זעירא. בד"א והנמשכים אחריו ר' אבונה זעירא. ובערוך ערך אביי רבינא אבינא שמו. ובתלמוד בבלי כתובות ק' ע"ב רבינא זוטי.

פ"ד ה"ב רבי אבונא זעירא וכו'. במלחמות להרמב"ן סוף פרק בן סורר וז"ל ושם (בירוש') אמרי ר' בינא (אבינא ובסנהד' שם בינא) זעירא המוניה (המניניה) פרי חורי חמרא בשובתא אלמא לא הוי מסרי נפשייהו לקטלא בלפנים משורת הדין וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב פרי הורי חמרא. בערוך ערך פר ד' פרה בתרך פי' פרה רץ עכ"ל.

פ"ד ה"ב הורין מפי לארסקינס בשובתא. בירושלמי ביצה פ"א ה"ו ר' לעזר ור' א"מ ור' מתניה הורי פיתא לארסקינס בשובתא. ובערוך לר"ש גמא וז"ל ביו"ט ירושלמי פ"א ר' אליעזר ורבי מתלא הורון מאפא לארסקינוס וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ב ר' אבונא בעי קומי ר' אימי. בבבלי סנהדרין ע"ד ע"ב בעו מיניה דר' אמי. ועיי' בילקוט מלכים ר' רכ"ט.

פ"ד ה"ב ר' אבא בר זמינא הוה וכו'. בתוס' ע"ז כ"ז ע"ב ד"ה יכול ואם רצה להחמיר על עצמו אפילו בשאר מצוות רשאי כמו ר' אבא בר זימרא (זמינא) דירושלמי שהיה אצל נכרי א"ל אכול נבילה ואי לא קטילנא לך א"ל אי בעית למקטלי קטיל ומחמיר הוה דמסתמא בצנעא הוה עכ"ל וברא"ש ע"ז פ"ב סי' ט' כדאיתא בירושלמי ר' אבא בר זימנא (זמינא) וכו' ומסתמא בצנעא הוה בבית הנכרי אלא שרצה להחמיר על עצמו עכ"ל ובכ' אדם וחוה נתיב י"ח שער ג' וכתבו הפסקים אם רוצה להחמיר על עצמו

ליהרג

ליהרג בצנעא על שאר מצוות רשאי ואינו נקרא חיבל בעצמי וכן בירושלמי עכ"ל וכולם לא הביאו מאמר ר' מנא שאמר כאן אילו היה ר"א ב"ז שמע מיליהון דרבנן מיכל הוה? ובריקת ה' הסידות ר' אבא בר זבינה (זמינא) הוה מחייט וכו'. ובילקוט עה"ת בסוף ח"א בקונטרס אחרון מביא הירושלמי שביעית ר"א בר' זביד' ועי' קדושין פ"ד ה"א ר' אבא בר זמינא בשם ר' הושעיה גדול הוא קידוש השם וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ב הוה מחייט. ברא"ש ע"ז הנ"ל הוה חייט. וביוחסין השלם (צד 100) ובפ"ג דסנהדרין ירושלמי ר' אבא בר' זימונא הוא חי (מחייט) אצל גוי וכו'. ובתשב"ץ ח"א סי' קמ"ז שהיו בחכמי התלמוד הרבה עניים ובעלי מלאכה וכו' ובתלמוד ארץ ישראל רבי אבא בר חנינא (זמינא) הוה מחייט וכו' ובשו"ת בנימין זאב סי' ת"ה כראשכחן בירושלמי ר' אבא בר זימנא הוה חייט (כגי' הרא"ש הנ"ל) אצל גוי ואמר לו אכול וכו' ע"ש. והנה כפי שיראה הלומד היה להראשונים גירסאות שונות בשם האמורא שהיה מחייט אצל גוי. יש מי שגרסו ר' אבא בר זימרא, ויש שגרסו ר' אבא בר זביד', ויש ר' אבא בר חנינא, ועוד גירסאות שונות. אבל כפי הנראה הגרסא שלנו ר' אבא בר זימנא הגרסא הנכונה כי ידענו ממקום אחר שר' אבא בר זמינא היה מלאכתו חייטות. ראה בירושלמי כלאים פ"ט ה"ה כהדא דר' זעירא מפקד לר' אבא בר זבינא ויאמר לבר ראשון דלא יחוט ליה מסאניה בביתן וכו' ופי' הרא"פ מפקד מצוה שיאמר לבעל ראשון הבעל מלאכה עכ"ל ובפני משה שיאמר לבעל ראשון כך היה שם החייט וכו' עכ"ל ובשנות אליהו בכלאים שם דיאמר לאדם חייט ששמו בר ראשון. ובספר משפחת סופרים (ווארשא תרס"ג צד 77) ור"ז צוהו שלא יתפיר את המנעלים של בנו הראשון בפשתן רק ברצועות עכ"ל ולקח זה ממ"ש בירושלמי ויאמר לבר ראשון וכו'. וכלם לא ראו בראב"ן סי' קי"ו שמובא שם הירושלמי בגרסא אחרת וז"ל ירושלמי וכו' בהדא דר' זירא מפקד לר' אבא בר זמינא (זבינא) דו אמר (אולי צ"ל בירושלמי דו אסר פי' בלא בדיקה) לברדסין (בר ראשון) (וכן צוה) שלא יחוט ליה וכו' וגי' הראב"ן אמיתית שגורס ברדסין, ששם באותו ענין בירושלמי שקאי על מתניתין הגי' במשנה כלאים פ"ט משנה ז' והברדסין (כן הוא במתניתא דבני מערבא ולפנינו והברדסים) ומפרש הערוך בערך ברס שהכוונה מכסה את המטה ולדעת אחרים זה שם מלבוש עי' בערוך השלם. ומכ"ז נראה שמלאכת ר' אבא בר זמינא היה חייט, וא"כ גרסתינו כאן בירושלמי ר"א בר זמינא הוה מחייט היא הגי' הנכונה. שוב ראיתי בכפתור ופרח פרק נ"ט (צד תשע"ו הוצאה לונץ) שכ' ומביא ראיה מהירושלמי ר' זירא מפקד לר' אבא בר ביזנא דימר לאומן דלא יחוט ליה וכו' עכ"ל ולא כיון גם הוא יפה בכוונת המלות לבר ראשון. ובר"ש כלאים שם הגי' כגי' הדפוס. ולא רחוק לומר שמ"ש בבראשית רבה פי"א סי' ד' עובדא היה ברומי בעבודת צומא רבא והוה תמן חד חייט וכו' אמר ליה מה חמית חייט יהודאי וכו'. (ובפסיקתא רבתי (י' הדברות ד' קי"ט) אמר ליה חייטא אנא וכו' ע"ש שהחייט הזה הי' ר' אבא בר זמינא.

פ"ד ה"ב גבי חד ארמאי. בירושלמי סנהדרין פ"ג גבי חד בר נש. ובילקוט הנ"ל לבי חדא רמאי, וביפה מראה חד ארם.

פ"ד ה"ב ברומי. יש מי שמספק אם היא רומי עיר הממלכה? ונראה שכן היא. כי נודע ממקומות רבים שהתנאים והאמוראים גרו שם. והיה שם ברומי בימי התנאים ב"ד צדק נודע ומפורסם. ואזכיר לדוגמא איזה מקומות מירושלמי ומדרש המוכיחים על זה. ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ט ר' ליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל סלקון לרומי. ובמדרש קהלת פ"י פסוק ראיתי עבדים ר' עקיבא הוה סליק לרומי וכו'. ובמדרש זוטא רות צד 48 וכבר היו מהלכין ר"א ב"ע ור"י ורבן גמליאל ור' עקיבא והיו מהלכין לרומי. וע"ש

וע"ש בהערה מה שהעיר שם ידידי הרב ר' שלמה באבער נ"י. ובתוספתא ביצה פ"ב (הוצאת צוקערמאנדל) מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסיבין ונפלה מנורה בלילי יו"ט וכו'. ולא נזכר שם המקום שהיו מסובין. אבל בפי' רבינו חננאל בביצה ד' כ"ב ע"א מובאה התוספתא והגי' ומעשה שנפלה המנורה בלילי יו"ט ברומי בפני ר"ג והזקנים ועמד ר' עקיבה וזקפה וכו'. ובירושלמי הוריות פ"ג ה"ז ומעשה בי ר' יהושע שהלך לרומי וכו'. ובבבלי גיטין נ"ח ע"א נאמר בזה מעשה בר' יהושע ב"ר חנניה שהלך לכרך גדול של רומי. ובילקוט תהלים י' תשנ"ר מעשה שהיו רבותינו ברומי ר' אליעזר ור' יהושע ור' גמליאל. ובבבלי סנהדרין ל"ב ע"ב אחר ר' מתיא בן חרש לרומי (כן הגירסא בפי' רבינו חננאל שם). ובהגהת מימוני ה' סנהדרין פ"ו ה"ט וביוחסין השלם (ד' לונדון צד 87) אחר ר' מתיא בן חרש לרומי משמע שברומי היה ב"ד הגדול שאין למעלה הימנו עכ"ל. ור"ש בן יוחאי ור"א בר' יוסי היו ברומי (מעילה). ועי' בפי' רב נסים גאון בשבת ד' ס"ג ע"ב ד"ה אמר ר"א בר' יוסי אני ראיתי ברומי. ובירושלמי גיטין פ"ו ה"ט ר' יוחנן בשם ר' אלעזר דמן רימא, וכן הוא בבבלי גיטין ס"ז ע"ב. ונראה שר"א זה איננו ר"א בר' יוסי. ור' שילא היה שופט ברומי, ראה בבלי ברכות נ"ח ע"א. ובנוסחתינו חסרה המלה ברומי. עי' בית נתן ודקדוקי סופרים שם. ובבראשית רבא פ' ע"ח סי' ה' ר"י בן לוי סליק לרומי וכו'. ובויקרא רבא פכ"ז סי' א' ר' יהושע בן לוי כי סליק לרומא. ובירושלמי מעשר שני פ"ד ה"א ר' חייא בר ווא הוה ברומי, ובבכורים פ"ג ה"ג יהודה בן טיטס הוה ברומי. ובבבא מציעא פ"ב ה"ה ר' שמואל בר סוסרטי סלק לרומי אובדת מלכתא וכו'. ובמדרש חזית פ"ח דרש פלטיון איש רומי, ותודוס איש רומי. ובירושלמי עירובין ספ"ה מעשה במשפחת בית ממל ומשפחת בית גודיין (אילי הוא משפחת הסופר יוסף בן מתתיהו ?) מרומה. ובתוספתא עירובין (הוצאת צ"מ) ספ"ד מעשה בבית ממל ובבית גוריון בדרומא, אבל בכ"י אחר שם: ברומא. ועי' מה שהעיר ידידי הרב הגדול ר' בנימין זאב פראפעססאר באבער נ"י באגדות אמוראי א"י צד 176 בהערה.

פ"ד ה"ב בשר דנבלה. בכ"י ליידען בשר דנבילה.

פ"ד ה"ב דאנא ליבא מיכל בשר דנבילה. בסנהדרין שם דלי נא אכיל בשר נבילה. ובילקוט לינא אכיל בשר נבילה.

פ"ד ה"ב א"ל מהן מודע לך וכו'. במאור סנהדרין סוף פרק בן סורר ואף בתלמוד ירושלמי יש לנו סיוע לדברינו שאמרנו שבשאר מצוות יעבור ואל יהרג אפילו במתכוון הנכרי להעבירו דגרסי' התם רבי אבא בר זמינא וכו' אמר ליה מאן (מהן, ובסנהדרין שם כגי' המאור ובכ"י ליידען הגי' בשביעית מאן) אודע (מודע) לך דאילו אכלת וכו'. וביוחסין השלם (צד 100) וא"ל הגוי מאן מודע לך דאלו אכלתיה הוינא קטיל לך או יהודי או ארמאי. וכן הוא בילקוט.

פ"ד ה"ב אילו הוה ר"א בר זימנא שמע מילייהון דרבנן. במאור שם אמר רבי מונא (רב מנא) אלו שמע רבי אבא למילייהון דרבנן דאמרי יעבור ואל יהרג (ד' מלות אחרונות ליתא לפנינו) וכו' וכן במלחמות להרמב"ן שם.

פ"ד ה"ב מיכל הוה. בסנהדרין פ"ג ה"ו מיזל הוה בהדא (ליתא). ובילקוט הנ"ל מיזל כן הוה. ובמאור שם הוה קא אזיל ליה, ובמלחמות להרמב"ן שם: הוה אזיל ליה.

פ"ד ה"ב ר' יעקב ב"א רבי אימי בשם ר' יוסה בי רבי חנינה. גם בבבלי מו"ק י"ג ע"א ואמר ר' יוסי בר חנינא נקטינן הטיבה וכו'.

פ"ד ה"ב טייבה ומת בנו מותר לזורעה. ברמב"ם ה' שמטה פ"א הי"ג ואם מת יזרענה בנו. ובכ"מ שם ומה שכתב ואם מת יזרענה בנו שם בירושלמי עכ"ל.

פ"ד

פ״ד ה״ה מייבה ומכרה וכו׳. בפי׳ הרא״ש ובירושלמי מוכח שאם הטיבה ומכרה לא יזרענה וכו׳ ע״ש.

פ״ד ה״ב טוב בזמן זה מהו. בסנהדרין פ״ג ה״ו טוב בזמן זה מהו רבי ירמיה סבר מימר בטל הדין בטלה גזירתא רבי יוסי סבר מימר לעולם הגזרה במקומה עד שיעמוד בית דין אחר ויבטלה (י״ז מלות אחרונות ליתא בשביעית כאן) וכו׳. ובעיטור (הכשר הכשר ד׳ י״ט) ירושלמי סנהדרין פרק דיני ממונות בזה״ז מהו ר׳ ירמיה סבר למימר (מימר) בטל דבר (הדין) בטלה גזרה (גזירתא) ר׳ יוסי סבר מימר לעולם הגזרה במקומה עומדת (ליתא) עד שיעמוד ב״ד ויהוור (ליתא) ויבטל עכ״ל.

פ״ד ה״ב שעת משלחת ואבים היתה. בחי׳ רמב״ן ע״ז ל״ה ע״ב ומפורש בפ״ק דביצה ורמוז בכמה מקומות בתלמוד ירושלמי במס׳ שבת ובמס׳ שביעית שעת משלחת ואבים היתה ולא עמד ב״ד ובטלי וכו׳ ע״ש.

פ״ד ה״ב ולא עמד ב״ד וביטל. בשבת פ״ו (ח׳ ע״א שורה י״ד) לא עמד ב״ד וביטל יעי׳ באהבת ציון שם צד 73.

פ״ד ה״ב מאימתי אדם זכה בפירותיו בשביעית, בירוש׳ כתובות פ״ט ה״ג בד״ו במ׳ס: ואתי בעל הבית וכה וכו׳ וצ״ל מאימתי וכו׳. ובשו״ת מחנה אפרים ה׳ מכירה סי׳ ה׳ (קישטנדינה תצ״ה) והאיתי בירושלמי פ״ד דמס׳ שביעית דקאמר מאימתי אדם זוכה בפירות שביעית ר׳ ירמיה סבר (מימר) משיתנם לתוך כליו רבי יוסי סבר (מימר) אפי׳ נתנם לתוך כליו לא זכה בהם (הכן, ואח״כ נודעתי שבכ״י ליידען הגי׳ בהן) דהוא סבר דאינהו (דאינון) דידיה ולאו אינהו בידיה (ולית אינון בידיה) ע״כ ונראה דבהא פליגי וכו׳ ע״ש ובסנהד׳ פ״ג ה״ו.

פ״ד ה״ב רבי טרפון ירד לאכול קציעות וכו׳. מיבא במדרש שה״ש (הוצאת הרב רא״ג ר׳ ו׳ יבמס׳ כלה באיזה שנויים ובפי׳ הר״ש משאנץ בתו״כ בהר פ״א ה״ל ודתב בגמרא רבי טרפון ירד וכו׳. ובפי׳ מהר״י בן מ״צ בפי׳ לשביעית כאן ר׳ טרפון ירד לאכול קציעותיו וכו׳ ע״ש ובילקוט מלכים ס׳ רי״ב.

פ״ב ה״ב קציעות מתוך שלו. המלות מתוך שלו תמוהות וליתא בכפתור ופרח פרק מ״ו (צד תרנ״ה הוצאות לונין).

פ״ד ה״ב תרתין מלייא. בכ״י ליידען מילייא.

פ״ד ה״ב ר׳ אבהו בשם ר׳ חנינא בר״ג. בהכרח שר״ח בר׳ גמליאל היו שנים א׳ תנא החולק עם ריב״נ עי׳ סדר הדורות בערכו, והשני בזמן ר׳ אבהו. בסדר הדורות צד 146 חסר מירושלמי דילן.

פ״ד ר״ג במשנה אבל לא על ידי ישראל. במתניתא דבני מערבא ליתא מלת על.

פ״ד ה״ג ר׳ חייה ר׳ אימי. בפי׳ הר״ש ר׳ חייא ור׳ אמי. ובפי׳ מהר״י בן מ״צ ר׳ זירא ור׳ אמי.

פ״ד ה״ג חרוש בה טבאות וכו׳. בסמ״ג עשין קמ״ח ומפרש עוד בירושלמי שיכול לומר לו עדור חרוש והתבואה שיצא מן הארץ הזאת אקננה אחר השביעית עכ״ל.

פ״ד ה״ג מ״ד אישר מהו שואלין בשלומן בשלום ישראל שלום עליכם. בירושלמי ע״ז פ״ד ה״י הגי׳ מתוקנת: ימאן דאמר לגוי איישר מהו שואלין בשלומן של ישראל שלום עליכם. וכן הוא לקמן בשביעית פ״ה ה״ט ופי׳ שאם מותר לאמר לגוי איישר אם מותר לאמר לישראל שלום עליכם? ובגיטין פ״ה ה״ט הגי׳ משובשת. וכן מועתק בשבוש בילקוט המכירי תהלים ר׳ תתפ״א. ועי׳ בתוס׳ גיטין ס״ב ע״ב ד״ה אשרתא שהביאו הירושלמי כפי שמובא בגיטין הנ״ל ולא משביעית וע״ז. ובפי׳ הר״ש הגי׳ מהו שואלין בשלומן שואלין (ליתא) בשלום ישראל שלום עליך.

פ״ד

פ"ד ה"ג ר' חיננא פפא ורשב"נ. ביוחסין השלם צד 142 ד' הנינא בר פפי נקרא ר' הנינא פפי עכ"ל. ובכפתור ופרח פרק מ"ו ירושלמי דילמא רבי חנינא בר פפא ורשב"נ וכו'. וכן לקמן פ"ה ה"ט. ובילקוט שמעוני תהלים ר' תתפ"א ונרשם שם ירושלמי ע"ז פ"ד ובילקוט המכירי תהלים שם ונרשם ירושלמי גיטין.

פ"ד ה"ג כל הברכות הבאות לעולם בשבילנו. בכפתור ופרח הנ"ל כל הברכות הבאות לעולם בזכותינו הם באות לא דייכם (ד' מלות ליתא) שאין אתם אומרים לנו באו וטלו רבב מן הברכות הללו אלא שאתם מגלגלים עלינו פייסים (פיסים) וזומיאות (וזימיות) וכו' עכ"ל ובערוך ערך פס ג' ירושלמי פ"ד בגמרא הוכרין (כוונת הערוך ההלכה מתחלת הוכרין נירין) ולא אמרו העוברים לא אמרו או"ה שהן עוברין מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה' עליכם מה ישראל אומרים ברכנו אתכם בשם ה' לא דייכם שכל הברכות הבאות לעולם בזכותינו (בשבילנו) וכו' שאתם מגלגלין עלינו פיסין (פיסים) וזמיונות (וזימיות) וגולגליות וארנוניות עכ"ל.

פ"ד ה"ג גולגליות וארנוניות. בילקוט שמעוני תהלים הנ"ל מסיים: סיף סיף שאתם פורעים כמה דאת אמר תחת הנחושת אביא זהב וכו'. ולפנינו בירושלמי כאן ובגיטין וע"ז הנ"ל ליתא זה.

פ"ד ה"ג הורי רבי אימי לרדות עמו. המאמר קשה להבין. אבל עיקר המאמר בירושלמי ע"ז פ"ד ה"י ושם דגי' הורי רבי אמי לרדות עמו אסור ודכוותה לזלף עמי אסור. וקאי מאמר ר' אמי על המשנה בע"ז שם נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו אבל מוליכין עמו פת לפלטר. והורה רבי אמי שלרדות עמו את הפת בתנור אסור. ובע"ז שם נשנה כל ההלכה שלנו מן ר' חייא ר' אימי ומסיים במאמר ר' אמי, והיה ראוי להמסדר בשביעית כאן לסיים ההלכה בהמלות גולגליות וארנוניות וכמו שסדר המסדר בגיטין פ"ה ה"י שלא זכר המאמר של ר' אמי. אבל לראבין לב כל הוקר ע"ד אמת אין סדר להמסדר כמו שהתהיל רעיל בפ"ד ה"ב צד 28 המאמר מאמצע הענין בקושיא וכא כן וכו'. כן סיים כאן במאמר שלא שייך כאן. וזה גרם הרבה שיטעו בדבריו. ראה ברמב"ם ה' שמטה פ"ח ה"ח כתוב ומותר לרדות עמהן הכוורת וחוכרין מהן (מהנכרים) נירין לפי שאינן בני היוב כדי לקנות אותן. ובכסף משנה שם ומותר לרדות עמהם הכוורת ירושלמי פרק ד' הורי רבי אמי לרדות עמו כלומר ולאפוקי מר"א דחשיב כוורת בקרקע בסוף שביעית וכו' עכ"ל ולפלא בעיני היכן נזכר בירושלמי כאן כוורת? ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה שם ומותר וכו' בירושלמי פ"ד הורה רבי אמי לרדות עמו ע"ב והדברים סתומים ובספר כתיבת יד (מהרמב"ם) מצאתי ומותר לדרוך עמו בפירות ואין גרסא זו נראית וכו' וגם כי קשה הוא להגיה גם בירושלמי שכתבתי וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ד במשנה המידל בזיתים בש"א יגום. במתניתא דבני מערבא בש"א ישרש. וחושב אני כי זה ט"ס שם שהשמיט הסופר שם דברי ב"ה.

פ"ד ה"ד במשנה ומודים במחליק עד שיגום. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"א הי"ז ומודים במחליק שיגום, ובתוי"ט כתב: לישנא דעד לא ניחא וכו' ע"ש ובערוך ערך גם א'.

פ"ד ה"ד במשנה המחליק ג' וכו'. בערוך ערך חלק פי' הנוטל ג' זה בצד זה הוא המחליק וכו' ובמתניתא דבני מערבא והמחליק ג'.

פ"ד ה"ד במשנה בד"א מתוך שלו אבל מתוך וכו'. בחי' מהר"י קורקוס ה"נל בד"א בשלו אבל בשל חבירו וכו'.

פ"ד ה"ד מהו המידל וכו'. במשנתינו ואי (במתניתא דבני מערבא אי וכן ברדב"ז

ה' שמטה פ"א הי"ח אי זהו) זה המידל אחד או שנים. והגמרא מפרש המשנה. ועין לקמן גי' מהר"י בן מ"צ.

פ"ד ה"ד תנא דבית רבי ניטל וכו'. בערוך ערך מדל א' ירושלמי תנא דבי (דבית) רבי מדל (ליתא) נוטל אחד ומניח שנים וכך מנהג בזמן וכו' ע"ש. ובפי' מהר"י בן מ"צ בפאה פ"ג משנה ג' ובירושלמי אמר רבי (דבית רבי) מדל נוטל וכו' ואמרינן נשמעינן מן הדה (ג' מלות ליתא) מדתני ר' המדל וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ד והא תנינן המחליק בגפנים. במלאכת שלמה בפי': ירושלמי וכו' ופריך והא אנן תנן (והא תנינן) המחליק (המחליק בגפנים, ולפנינו במשנתינו לעיל ליתא המלה בגפנים) שלישה זה בצד זה הא (לפנינו במ"ס: הוא) מדל וכו' ומשני א"ר יונה מתני' במידל בתחלה (לפנינו בכ"י במידל מכבר בתחלה, ובד"א המידל כת בתחילה והמפרשים דחקו את עצמם עי"ז לחנם) ומש"ה שרי מתני' אפילו ליטול שנים ולהניח אחד ורבי מיירי שהדל כבר ועכשיו חוזר לשלוף שעדיין מוכחשת יניקתן וכו' עכ"ל. ובפי' מהר"י במ"צ בפאה הנ"ל ופורק ר' יונה משנתינו במידל ובתחלה פי' שהמדל פעם ראשונה וכו' ומאי דתני ר' (דבית רבי) במידל מכבר וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ד באישת קנים וכו'. בכ"מ ה' שמיטה פ"א ה"ו ומ"ש באישת הקנים שם (בירושלמי) מחיצת הקנים עכ"ל ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה פ"א ה"ה ירושלמי וכו' בחיצת הקנים וכו' ופי' חיצת הקנים כמו וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ד רשב"ג או' נוטעין אילן סרק. בכ"מ ה' שמיטה פ"א ה"ה ירושלמי פ"ד דשביעית רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית משמע דרבנן אסרי וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ד להרוש אלא בחולות. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"א ה"ו ירושלמי וכו' ופירושו שאינו מותר ללמדה במקום עפר כי ממילא הוא חורש אלא במקום חול שאינו נראה כחורש כמתכוין לחרוש וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ד אפילו בתוך שדה חבירו. מלה אחרונה חסרה בד' אמשטרדם.

פ"ד ה"ד מבדין בחדשים וגומם (בדפוסי זיטאמיר ופטרקוב בטעות: וגומר) הארץ. בתוספתא שביעית פ"ג (הוצאת צוקערמאנדעל) בכ"י אחד מברך בחורשין ובכתב יד אחר מגדר בחורשין.

פ"ד ה"ד באדמה בעציץ. ברמב"ם ה' שמטה פ"א ה"ו בעציץ מלא עפר. ובשנויים מהרמב"ם הנדפס מכת"י בפראנקפורט בעציץ מלא נקוב.

פ"ד ה"ד אבל בודקין אותו בגללים. ברמב"ם ה' שמיטה הנ"ל אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים. ובשנויים מהרמב"ם (פראנקפורט תר"ן) אלא במלא גללים. ובחי' מהר"י קורקוס שם ה"ו תוספתא בשביעית ספ"ג ובספרים שלנו כתוב וכו' ורבינו גורס בהפך והיא שנויה בירושלמי כדברי רבינו (הרמב"ם) עכ"ל.

פ"ד ה"ד ושורין אותן בשביעית. ברמב"ם ה' שמטה פ"א ה"ו ושורין את הזרעים בשביעית. ובהשגות הראב"ד שם נוסחא אחרת ומשירין את הזרעים משביעית למוצאי שביעית, וברדב"ז שם ושורין אותן וכו' זו היא גירסת ירושלמי אבל בתוספתא גרסינן ומשירין בשביעית והיא גי' הראב"ד ז"ל עכ"ל וכן הוא בתוספתא ספ"א דשביעית (הוצאת הרב צוקערמאנדל). ובתשובות מהר"י קורקוס (בסוף שו"ת ה"ים שאל להרחיד"א ז"ל) ולגבי שביעית כתב ששורין את הזרעים והיא תוס' גם בירושלמי פ"ד עכ"ל.

פ"ד ה"ד ומקיימין את האלווי בראש הגג, וכן הוא ברמב"ם שם אבל בהשגות הראב"ד שם ומקיימין את העלין שבגג וכו'. וברדב"ז שם זו היא גירסת הירושלמי וכו'. ובחי' מהר"י קורקוס פ"א ה' שמיטה ה"ז והר"א (ר' אברהם) נראה שגורס

עלין

עלין והם עלין שדרך לעשותם בגג ולגרסת הר"א גרסינן אותם ולגרסת רבינו גרסינן אותו ופשוט הוא. ובהשגות כתיבת יד מצאתי א"א נוסהא אחרינא וכו' ומקיימין את האילן וכו' עכ"ל. ובמרכבת המשנה ה' שמטת פ"א ה"ו ומקיימין את האלואי וכו' עכ"ל ובתוספתא שביעית פפ"א ומקיימין את העליאין.

פ"ד ה"ד אין תולין תובן בתאינה. בתוספתא שביעית פ"א אין תולין התובין יע"ש.

פ"ד ה"ד וסיקרין אותו בסקרא וכו'. ברמב"ם פ"א ה"ז סוקרין את האילן בסקרא. ובכ"מ שם סוקרין וכו' ירושלמי פ"ד דשביעית עכ"ל.

פ"ד ה"ד תמן דלא יתן פירותיו. במעשר שני פרק ה' ה"א דלא יתיר פירוי.

פ"ד ה"ד הואיל והוא רובה. בר' אמשטרדם הואיל והוי רובה וכו'.

פ"ד ה"ד משלושה ועד תשעה היא מתנית'. בבבלי בבא בתרא ד' פ' ע"ב ג' טפחים מעלי לה וכו' גבי שביעית עבדינן וכו'. וזה דלא כהירושלמי.

פ"ד ה"ה במשנה המבקיע בזתים. במתניתא דכ"מ המבקיע בזית. ובפי' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א כדתנן בשביעית המבקע בזית לא יחפה בעפר אבל מכסה באבנים.

פ"ד ה"ה במשנה או מגביה עשרה טפחים. בבבלי בבא בתרא ד' פ' ע"ב אלא מגביה י' י' טפחים וקוצץ (ליתא) ועי' בדקדוקי סופרים שם.

פ"ד ה"ה מחליק ומדריג מדריג ומחליק. בר"א ווזטמ' בטעות: ומדריג ומחבק.

פ"ד ה"ה וגומם עם הארץ וכו'. במלאכת שלמה בפי' ירושלמי וכו' וכתב הר"ש ז"ל (לפנינו בפי' הר"ש ליתא, ואולי כוונתו לר"ש סירליו) וגומם מעם (עם) הארץ מילתא באנפי נפשה היא ופליג אדר' עקיבא דגומם מעם הארץ אם ירצה כדקאמרינן במתני' גבי בתולת השקמה אלא שלא יקוץ בקירדום ותלתא תנאי נינהו וכו' עכ"ל ועי' בערוך ערך גם א'.

פ"ד ה"ה וכן אתינן מתני' ר"י הגלילי (בד' אמשטרדם חסר המלה הגלילי) כב"ש. במלאכת שלמה בפי' ופריך בירושלמי איכפל תנא דמתני' דהכא לאשמועינן דר' יוסי הגלילי כבית שמאי דאמרינן לעיל בפירקין יגום ולא ישרש משום דחיישי לעבודה ור"ע כב"ה דמשרש ולא בעי הרחקה ומשני שאני מילתא דר"י הגלילי דאיכא עבודה באילן (חשש לעבודת הארץ) ומש"ה בעי שנוי וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ו במשנה המזנב בגפנים וכו'. במתניתא דבני מערבא נשנה המשנה בטעות סופרים גם לעיל פ"ג משנה ו'. ושם הגי' המזנב את הגפנים.

פ"ד ה"ו במשנה אילן שנפשח. במדרש איכה רבתי דרכי סורר ויפשחני תילתי כדאמרינן אילן שנפשח וכו'. וכן הוא בשרשים לר' יונה אבן גנאח.

פ"ד ה"ו מהו ביחילו. בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובגמרא מהו ביחלו (ביחילו) ר' חייא בר אבא (בא) אמר הייתא (חייתה, ובמעשרות פ"א ה"ב חיתה, ובערוך (השלם) ערך בהל בירושלמי וכו' חייתא) וכו'. ובפי' הר"ש בשביעית כאן ובמעשרות שם בירושלמי מהו ביוחלו אמר ר"ח בר בא כמה דאת אמר וגם נפשם בחלה כלומר שלא נתבשלו יפה עכ"ל ובפי' מהר"י בן מ"צ במעשרות שם מהו ביחלו וכו' היך מה דאת אמר וגם נפשם וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ו ר"ח בר בא אמר הייתה. לחמלה חייתה, אין שום באור נכון. וכפי שנראה לעיל הר"ש בתו"כ והערוך גרסו חייתא. ובפי' בשביעית ובמעשרות לא גרסו הר"ש והר"י בן מ"צ את המלה חייתה כלל. וכן לפני הרדב"ז ה' שמיטה פ"ה הט"ז לא היתה המלה הייתה. והגר"א בשנות אליהו הגיה נפשה. וגם כן לא מובן. ואולי כתב אחד במעשרות שם המלה חייתה לסימן לאמוראים שנזכרו שם בהלכה זו והם: ח', ר' חייא בר ווא. י', ר' יוחנן, ת', ר' תנחום

בר מריון, ה׳, אולי היה כתוב בירושלמי מאמר רבה בר בר חנה משילבין ראשיהם (בבלי נדה מ״ו ע״ב). ויותר קרוב שהיתה או חיתא הוא שם אמורא אבי ר׳ לוי בר חיתה, ור׳ חייא בר אבא אמר כאן בשמו. וידענו שר׳ לוי בר חיתה נשא ונתן עם בנו של ר״ח בר בא (עי׳ סדר הדורות בערכו). ור׳ חייא בר אבא אמר בשם חיתה.

פ״ד ה״ו שתי תבואות אחת וכו׳. בחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמיטה פ״ה הט״ו ובירושלמי ביארו עוד בזה ואמרו כתיב תבואתה לאכול וכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה (שש מלות אחרונות כתוב לפנינו שלא במקומן להלן בסוף המאמר) שתי תבואות הם אחד בבית ואחד בשדה פי׳ דלגבי שדה נקראת תבואה כשהתחילו להתבשל כי כן דרך בשאר שני שבוע אבל לכנוס לבית אינה נקראת תבואה עד שיגיעו לעונת המעשרות עכ״ל וכן מובא הירושלמי בפי׳ הר״ש ור״י במ״צ כאן.

פ״ד ה״ו פגין מהו לעשות מהן מלוגמא. בשו״ת מהר״י מטראני ח״א סי׳ פ״ג דאמרינן בירושלמי יכו׳ ריב״ח בעי פגין וכו׳ מאחר שהוא אוכל כרם פתו בשדה אכיר (ידא אביר) או מאחר שאינו מכניסו, (שהוא מכניסן, וגירסתינו תמוה ומוקשה, וגי׳ מהרי״ט אמיתית) להוך הבית וכו׳ ע״ש.

פ״ד ה״ו בשאר כל הפגין אינן. המלה אינן היא תיבה אחרונה בעמוד זה, ובכ״י ליידען המלה אינן רק פעם אחת ולא נשנה ב׳ פעמים כבדפוס. ולפלא שלא נזכר כאן מהתוס׳ עוקצין פ״ג מודה ר״י ב״נ לר״ע בפגי׳ בוסר וכו׳ שהן טמאין וכו׳.

פ״ד ה״ו הפגין משיזריחו. לפנינו במשנה פ״ד ה״ז הפגים משהזריחו ועי׳ מ״ש שם.

פ״ד ה״ו הכל מודין בשביעית. בחי׳ מהר״י מטראני ח״א סי׳ פ״ג ומסיק (בירושלמי) דהכל מודין בשביעית (לפנינו המאמר משובש: הכל מודין בשביעית, הכל מודין חברייא אמרין שאינן וכו׳. ובד״א הכל מודים חברי׳ שאינן וכו׳) שאינם אוכל כלומר ושרי לעשות מלוגמא עכ״ל.

פ״ד ה״ו וכפניות לאוכלין. בכ״י ליידען ויבֻפניות. כך בכ״י בנקודות.

פ״ד ה״ו הקור אין קדושת שביעית. בחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמיטה פ״ה הכ״א ירושלמי פ״ה דרש ר׳ יודא (יודה) בן פזי בכ״מ הקור׳ וכו׳.

פ״ד ה״ו דתני הפגין של שביעית אין שולקין אותן וכו׳. בתוספתא שביעית (הוצאת צוקערמאנדל) בפ״ג פני ערב שביעית אין חולקין (שולקין) אותן בשביעית וכו׳. ובחי׳ מהר״י קורקוס הנ״ל בשם הירושלמי הפגין של שביעית אין סולקין (שולקין) אותן ובמסוייפות מותר וכו׳.

פ״ד ה״ו הלכה ז׳ מאימתי אוכלין פירות וכו׳ קור וכפניות וכו׳. בד׳ אמשטרדם ליתא המלות ה״ז מאימתי אוכלין פירות וכו׳. וגירסא נכונה היא ונוספו המלות בט״ס כי הברייתא מקורה בהתוספתא הנ״ל ומשם נראה שהסיום מהברייתא קור וכפניות וכו׳ ואיך אפשר להפסיק בהלכה חדשה? ובחי׳ מהר״י קורקוס הנ״ל ואעפ״י שבספרים שלנו (בירושלמי) כתוב מאימתי אוכלין וכו׳ נראה שהוא ט״ס וכולה חדא ברייתא הפליגא על ר׳ יודה וסברה דקדושת שביעית חלה עליו ומפני כך אסור לסולקו וכמתניתא נקטי׳ עכ״ל.

פ״ד ה״ו קור וכפניות הרי הן כעץ וכו׳ צריך מימר אסור. בתוספתא שביעית הנ״ל בקור וכפניות מותר. וזה ההיפך מכפי שהביא הירושלמי. ובחי׳ מהר״י קורקוס הנ״ל קור וכפניות הרי הן כעץ (וכן אנו אומרים) ועץ אסור לסולקו (לשולקו) פי׳ בתמיה אלא בגין וכו׳ צריך מימר אסור ע״כ (בירושלמי) כך היא הגירסא הנכונה עכ״ל. וברדב״ז שם ה״ה בירושלמי עלה דמתניתין קור וכפניות וכן אנו אומרים ועץ אסור לסלקו (לשולקו) אלא וכו׳ ע״ש ובתוספתא עוקצין פ״ג.

פ״ד

פ"ד ה"ז במשנה מאימתי אוכלין פירות האילן. בתו"כ בהר פ"א בשניים.

פ"ד ה"ז במשנה הפגים משהזריחו. בילקוט עה"ת ר' תרנ"ט הפגין משיזריעו. ובכפתור ופרח פרק כ"ו הפגין משיזריחו. ובסמ"ג עשין קמ"ח כשהן פגין משיפריחו. ובמתניתא דבני מערבא כגי' הכפו"פ.

פ"ד ה"ז במשנה וכן כיוצא בהן. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ה הט"ז וכן כל (ליתא) כיוצא בהן. ועי' לקמן.

פ"ד ה"ז במשנה בשאר שני שבוע. במתניתא דבני מערבא ובילקוט עה"ת הנ"ל ושאר שני שבוע. ובתוי"ט כאן: וגירסתו (של הרמב"ם) ושאר בוי"ו וכן הגי' בתו"כ פ' בהר עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ה הט"ו וגרים (הרמב"ם) ושאר שני שבוע בוי"ו דמילתא באנפי נפשה היא וזהו שכתב כאן וכן כל (עי' לעיל) כיוצא בהן אבל אין כן גירסת ספרינו וכו' ע"ש.

פ"ד ה"ז במשנה הבוסר משהביא מים. בתו"כ שם הבוסר משגרע אוכל בו פתו בשדה. ובילקוט עה"ת ר' תרנ"ט הבוסר משתגע אוכל וכו'. ובתוס' ע"ז כ"ט ע"ב ד"ה אי ובתוס' גיטין ל"א ע"א ד"ה ובשעת הגירסא כגי' הדפוס. ובאגודה אוכל פתו בהם בשדה.

פ"ד ה"ז במשנה וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע. בילקוט שם וכן כיוצא בו ושאר שני שבוע. וכן במתניתא דבני מערבא.

פ"ד ה"ח במשנה רביעית לסאה. בתו"כ בהר פ"א הכניסו רביעית לסאה וכו' ע"ש. ובילקוט עה"ת ר' תרנ"ט הזתים מקום שעושין שלושה ליגין לסאה (ד' מלות ליתא) הכניסו רביעית וכו'.

פ"ד ה"ח במשנה וכונס לתוך ביתו. ברדב"ז ה' מעשר פ"ב ה"ה ומכניס לתוך ביתו.

פ"ד ה"ח הלכה ה' וכו'. הלכות ה', ט', י' נרשמו בטעות וצ"ל הלכות ז', ח', ט'.

פ"ד ה"ח גבי כוסר מה אית לך אמר. באור זרוע חלק ד' (ירושלים תר"ן) סי' קנ"ג וכן משמע התם בירושלמי דקאמר גבי כוסר מה אית לך כלומר ובי מי אוכל ביסר שאתה שונה עת אביהתו א"ר בון (אבון) שכן דרך הקיהות (הקיהות) אוכלות אותן (אותו) ואעפ"י שאיני יודע לפרש מהו קיהות מ"מ משמע שכך בעין היו אוכלין אותו וכו' עכ"ל ובמלאכת שלמה בפירושו מפרש בירושלמי שכן הרך נשים מעוברות ששיניהם (ג' מלות ליתא) קהות אוכלות אותו עכ"ל ובפי' הר"ש בירושלמי א"ר בון שכן דרך הקיהות אוכלית אותן (כגי' האו"ז הנ"ל) עכ"ל.

פ"ד ה"ט במשנה מאימתי אין קוצצין וכו'. בפי' רבינו חננאל בפסחים נ"ג ע"א והתנן בשביעית סוף פ"ג (צ"ל פ"ד) מאימתי אין קוצצין את האילנות וכו' ע"ש. ובאו"ז זרוע ח"א סי' שב"ג יתנן פ"ד דשביעית מאימתי קוצצין (אין קוצצין) את האילנות (האילן) בשביעית בש"א כל האילנות משיוציאו (האילן משיוציא, ובילקוט עה"ת ר' תרנ"ח כגירסת האו"ז) ובה"א החרובין משישרישו (משילשלו, ובשטה מקובצת בברכות ד' ל"ו ע"ב החרובין משישלשלו פי' וכו' ויש גורסין משישרשרו מלשון שרשרית וכו' עכ"ל) והגפנים משיגרעו עכ"ל. ובאו"ז שם סי' קס"ג ומההיא דתנן וכו' אין קוצצין את האילנות בשביעית פי' דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה בש"א משיוציאו את הפרי ובה"א החרובין משישרשרו שיראה כמין שרשרית של חרובין והגפנים משיגרעו וכו' והזתים משינצו משיגדל הנץ סביב ושאר כל האילנות משיוציאו עכ"ל ובערוך ערך גרע ב' מאימתי אין קוצצין האילן (את האילן) בשביעית בש"א האילנות (כל האילן) משיוציאו ובה"א החרובין משישרשרו והגפנים משיגרעו עכ"ל וכן בילקוט עה"ת ר' תרנ"ח. ובסמ"ג עשין קמ"ח ושאר כל האילנות משיוציאו פרי.

פ"ד

פ"ד ה"ט במשנה וכל האילן וכו'. בפי' רב נסים גאון בברכות ל"ו ע"ב דתנן כל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצו.

פ"ד ה"ט במשנה ולא יקצינו רובע. במשנה שבמשניות יקוצצו רובע ובפי' מהר"י בן מ"צ ולא יקצנו וברדב"ז ה' שמטה פ"ה הי"ז ולא יקצצו רובע. ובפי' רב נסים גאון בברכות ל"ו ע"ב והא אנן תנן וכמה יהא בזית ולא יקצנו רובע וכו' זו המשנה אעפ"י שהיא בשביעית וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"ט מהו שליש לוג. בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובגמרא קא בעא מהו שליש הוא (ליתא) הלוג (לוג) מתני' במקום (ליתא) שהן עושות (עושין) שלשה לוגין וכו' עכ"ל ובפ' הראב"ד שם מפרש בירושלמי מהו השליש מתניתא במקום שעושין שלשת לוגין לסאה כותש בשדה וכו'. וברמב"ם ה' מעשר פ"ב ה"ה הזיתים משיעשו שמן אחד מתשעה וכו' וזה שליש שלהן. ובהשגות הראב"ד שם ספרו המעהו והספרים שלנו במסכת שביעית מהו שליש לוג מתניתא במקום שעושין ג' לוגין לסאה וספרו הטעהו שמצא מהו שליש שליש לוג והעיקר כמו שכתוב בספרינו וכו' עכ"ל וברדב"ז שם וגרסינן עלה בירושלמי מהו שליש שליש (ליתא) לוג מתני' כשהן עושין שלושה לוגין לסאה והרי גרסא זו כדעת רבינו וכו' והראב"ד גורס מהו שליש לוג כלומר שליש האמור במתניתין היינו לוג וכו' עכ"ל ועי' בכסף משנה שם.

פ"ד ה"ט ריב"ח מנשק. בכפתור ופרח פ"ז (ד' כ"א ד' ברלין) ירושלמי רבי יוסי בר"ח מנשק לכפותא (לכיפתא) דעכו ואמר עד דכה (כה) היא ארעאה דא"י.

פ"ד ה"ט רבי זעירא עבר יורדנ' במנוי. בכפתור ופרח שם רבי זעירא עבר ירדנא במגדי פי' מנדי פחד ורתת כדאמרינן בפרק הבונה מכאן שנתנה תורה במנוד ראש כלומר בזיע וברתת עכ"ל.

פ"ד ה"ט ר"ח בר בא מתעגל וכו'. בכפו"פ שם מתגלגל בהדא אלוסים (אליסים) דטבריה.

פ"ד ה"ט מתקל כיפי. בכפתור ופרח שם מתקל כפייה וע"ש.

פ"ד ה"י תנא ר' חיננא בר פפא חרובין וכו'. וכן הוא במעשרות פ"א ה"ג. ובפי' רבינו חננאל בפסחים נ"ג ע"א ירושלמי בשביעית סוף פ"ד תאני רב חונא חרובין שלשולן היא (הוא) חנטן. ובאור זרוע ח"א סי' שב"ג ירושלמי כפ"ד דשביעית תני ר' חננא בר פפא חרובין וכו' ע"ש. ובערוך ערך גרע ב' ירושלמי ספ"ד תני ר' חיננא בר פפא וכו'. ובשו"ת מהר"י מטראני ח"א סי' פ"ג ואמרינן בירושלמי חרובין שלשולן היא הוטרין (הנטן) כלומר היינו חנטה דשאר אילנות וכו' עכ"ל.

פ"ד ה"י משיזחלו מים. מובא בפי' רבינו חננאל הנ"ל. ובכ"מ ה' שמיטה פ"ה הי"ז בירושלמי אמר ר' יונה משיזחילו מים וכו'.

פ"ד ה"י דאכל פרוטגמיא אכל משתותא. בערוך ערך משתיתא בראשונה היו אומרים במס' שביעית בגמרא דבני מערבא דאכיל פרוטגמיא אכל משתיתא פי' דאכל סחורות בעולם הזה כגון פרקטמיא (אולי ט"ס) אכל משתה שלו וכו' ע"ש ובערוך ערך פריגים. ובפי' מהר"י בן מ"צ בדמאי פ"ד משנה ב' בשבת של פרוטוגמא התירו משום איבה פי' לשון יון הוא זה ופירושו שבת הראשון של שמחה וכו' ע"ש ובפי' הר"ש שם. ובכפתור ופרח פ"ק ל"ט פי' פרוטגמיא מלה מורכבת והיא יונית פרוט הוא ראשון וגמו הוא שמחה עכ"ל. ובמתנות כהונה בויק"ר פי"א ומובה בירושלמי דמס' שבועות (צ"ל שביעית) שפירושו קבול ש"ר שאמר שם מי שמת באותן שבע שנים אין לו חלק לעולם הבא שכבר קבל שכרו ואינו טועם צער אחריו וכו' ובירושלמי דפ"ד דשביעית דאכל פרטגמיא אכל

משתותא

משתותא וכו' עכ"ל ובתשובת מהרי"ל סי' ל"ה וראייתו מירושלמי וכו' בשבת של פרגמטיא פי' של אסיפה כגון לסעודת מצוה וכו' עכ"ל ובמעריך ערך משתיתין פי' הערוך מי שאכל פרוטות בעוה"י כגון פרקמטיא אבל משתה שלו וכו' ולא נהיר כלל וכו' ע"ש.

פ"ד ה"י עד כדון אית תתובא לעלמא דאתי. במתנות כהונה במדרש חזית פ"א פסוק משכני תתובא הוא כמו תשובה וכו' וכן מצאתי בירושלמי שביעית עכ"ל.

פ"ד ה"י ר"י בשם ר"ח בר אשי וכו'. בפי' רב נסים גאון בברכות ס"ג ע"א בגמרא דבני מערבא במס' שביעית פ"ד פירשו כי זו היגיעה שהן יגיעין היא משבחין ומקלסין וגורסין בתורה כדאמרי' ר' יונה בשם ר"ח בר אשי עתידין (הן) חברין להתיגע מב"כ לבתי מדרשות מ"ט דכתיב (ליתא) ילכו מחיל אל חיל עכ"ל.

פ"ד ה"י רבנן דקסרין אמרין קטני וכו'. במדרש רות פ"ג תניא קטני גוים וכו' ע"ש. וכגירסתינו כן הוא בירושלמי ברכות פ"ט ה"ב. והר"ש סירליו ז"ל הגיה שם קטני רשעי גוים וכו' ועי' בבלי סנהדרין ק"י ע"ב.

פ"ד ה"י מאימתי קטני ישראל חיין וכו' משיוולדו. באור זרוע ח"ב סי' ק"ד ובתלמוד ירושלמי במס' שביעית וכו'. ובילקוט המכירי על ישעיה (צד 17½) מובא גם כן הירושלמי. ובחי' הר"ן בסנהדרין ד' ק"י ע"ב איכא מ"ד דהא לא מיירי בענין עוה"ב אבל בענין תחיית המתים וכו' והכי איתא בירושלמי דמס' שביעית קטני ישראל מאימתי הן חיין עכ"ל. ובהערות ותקונים להשובות הגאונים (זכרון לראשונים) צד 395 שבני א"י מתאבלין על תינוק בן יומו ובני בבל עד שיעברו לו ל' יום ונראה שמקור טעם בני א"י מירושלמי כאן.

פ"ד ה"י תמן אמרי משימולו. כן דעת רב נחמן בר יצחק בבבלי סנהדרין ק"י. ובספר כללי המילה לר"ג בר"י הגוזר צד 127 ומ"ד משעה שנמול משום דכתיב נשאתי וגו' ובהמפרש בחולין ובתלמיד ירושלמי בשבועות (צ"ל שביעית) פ"ד עכ"ל.

פ"ד ה"י רבי לעזר אמר אפילו נפלים וכו'. באו"ז שם ר' אלעזר אומר אפילו נפלים של ארץ ישראל באין לחיי העולם הבא (ז' מלות אחרונות ליתא לפנינו) מ"ט ונצורי ישראל להשיב (לפנינו מוסיף: ונצירו ישראל להשיב) עכ"ל. ובילקוט המכירי ישעיה שם ר' אלעזר אומר אפילו נפלים מ"ט להקים את שבטי ישראל (ד' מלות ליתא) ונצורי ישראל להשיב עכ"ל וזה כגירסת האו"ז. ובילקוט המכירי תהלים פ"ח י"ג זרעים ירושלמי וכו' אפילו נפלים מ"ט ונצורי ישראל להשיב ונצורי ישראל להשיב עכ"ל. ובס' שכל טוב (בראשית י"ז י"ד) דהכי גרסינן בתלמוד ירושלמי במס' שבועות (צ"ל שביעית) דפליגי התם רבנן ור"א ואמר ר"א דאפילו נפלים של ישראל באין לחיי עוה"ב והלכת' כר"א דהוא כתר' עכ"ל וע"ש בהגה' הר' המו"ל ובמ"ש.

פ"ה ה"א במשנה בנות שוח וכו'. באגודה בנות שוע ספרים אחרים שוח עכ"ל ובפי' רש"י בבראשית רבה פ"י בנות שוח וכו' ובמקום אחר קורא אותן בנות שבע וכו'. ועי' בתוס' ע"ז י"ד ע"א ד"ה בנות ובתוס' רה"ש ט"ו ע"ב ד"ה בנות ובגליון שם. ובירושלמי בבא בתרא פ"ב הי"ד נפק חמא חד אילן דברת שובעין חיוורין. ובמעשרות פ"א ה"ג משיבכרו בנות שבע לבנות וכו'.

פ"ה ה"א במשנה בנות שוח שביעית וכו'. הו"כ בהר פ"א ועי' בפי' ר"ש משאנץ שם. ובתוס' ב"ב ל"ו ע"א ד"ה הובא פי' ר"ח וכו' כדתנן בנות שוח שביעית שלהן שנה (ליתא) שניה פי' בשנה ב' של שמיטה לפי שאותן פירות שנלקטים בשנה ב' של שמיטה נחנטו בשביעית ואסורין כדין שביעית וכו' עכ"ל. ועי' בפי' רבינו חננאל בר"ה ר' ט"ו ע"ב הא דתנן בשביעית בתחלת פ"ה בנות שוח וכו' ע"ש. ובבראשית רבה פ"י בנות שוח בשנה שניה של שמטה נוהג קדושת שביעית שלהן לפי שעושות פירות

לשלש

לשליש שנים. ובלקח טוב (בהר) מכאן אמרו במס' שביעית בנית שוח שביעית שלהן שניה לשליש שנים וכו' ע"ש ובילקוט ישעיה ר' תל"י תני בנות שוח וכו' שהם (שהן) עושית וכו'.

פ"ה ה"א במשנה שהן עושות לג' שנים. בבבלי רה"ש ט"ו ע"ב מפני שעושות לג' שנים ועי' בדקדוקי סופרים שם.

פ"ה ה"א במשנה ר' יהודא אומר הפרסאות. בתו"כ הנ"ל הפרסיות. וכן בפי' הר"ש כאן. ובלקח טוב (בהר) וכן אמר ר"י בפרסיות. ובמתניתא דבני מערבא הפרסאיות. ובכפתור ופרח פרק מ"ז רבי יהודה אומר הפרדסות שביעית.

פ"ה ה"א במשנה לא אמרו אלא בנות שוח. ובמתניתא דבני מערבא אלא בבנות שוח. וכן בתו"כ בהר פ"א. ובאגודה לא אמרו אלא בנות שוע.

פ"ה ה"א מהו בנות שוח פיטיריה. בפי' רבינו חננאל ברה"ש ט"ו סע"ב ובענין שפרשנו הן מפורשין בתלמוד א"י בגמרא דהא מתניתא מהו בנות שוח פיטיראה פי' פיטיראה בלשון יון וכו' עכ"ל וכן מובא הירושלמי בערוך ערך בנות שוח ובפי' הר"ש כאן. ובפי' מהר"י כמ"צ בשביעית כאן ירושלמי מהו בנות שוח פישידיאת (פיטיריה). ובפירושו בדמאי פ"א משנה א' וגרסינן עלה מהו בנות שוח פיטיראת עכ"ל.

פ"ה ה"א מה בכל שנה ושנה. בפי' רבינו חננאל הנ"ל מה בכל שנה הן עושות אי אחת לשליש שנים ופירשי בכל שנה עושות אלא אין (אלא שאין, ובדפוסי אמשטרדם ויטאמיר יפרקינב בטעית: אין שאין) פירותיהן נגמרין (מגמרין) אלא עד (לאחר) שליש שנים עכ"ל וכן הוא בערוך הנ"ל. ובתוס' ר' יהודה ברבי יצחק (בס' ברכה משולשת) בברכות מ' ע"א ואעפ"י שיש באילן פירות כל שנה ושנה כמו שמשמע בירושלמי וכו'. ובתוס' בכורות ח' ע"א ד"ה בנות פי' בירושלמי בכל שנה חונטין בה פירות ופירות שחונטין בשנה אחת אין נגמרין עד שלש שנים וכו' עכ"ל וכן מובא הירושלמי בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ בשביעית כאן. ובפי' הראב"ד בתו"כ בהר פ"א ומפרש בירושלמי שבכל שנה הן חונטין אלא פירות וכו' ע"ש.

פ"ה ה"א כיצד היא יודע. בפי' רבינו חננאל הנ"ל כיצד יודע איך יודעות פירות של כל שנה ושנה רבי יונה אומר קושרין (משקשר עליו) בחוט פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט אדום ואלו בחוט שחור עכ"ל וכן הוא בערוך שם. ובכפתור ופרח פנ"ג (צד תשכ"ב) ושם בפרק מ"ז ושואל הירושלמי והיאך יודעין פירות כל שנה ושנה ר' יונה אומר קושרין בחוט וכו'. וכן מובא בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ בשביעית כאן.

פ"ה ה"א תוחב בהן קיסמין. בפי' ר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א והתם בגמרא קאמר כיצד יעשה (ב' מלות ליתא) תוחב בהן קיסמין פי' שיכיר איזה הם פירות שביעית עכ"ל וכן מובא הירושלמי בפי' הר"ש כאן ובפי' רבינו חננאל הנ"ל.

פ"ה ה"א תני ר' שמעון בן גמליאל אומר. בתוספתא שביעית פ"ד ובבבלי רה"ש ט"ו ע"ב ליתא שש מלות אלו.

פ"ה ה"א תני (בתוספתא הנ"ל ליתא מלת תני וכן הנכון) א"ר נחמיה בד"א באילן שהוא עושה שתי גרנות בשנה. בד' אמשטרדם שתי גורנות. אולי מזה שלש גרנות למעשר בהמה במשנה בכורית פ"ט משנה ג' ע"ש ד' נ"ח. ובתוספתא שביעית הנ"ל הגי' באילן העושה שתי בריכות. ובבבלי רה"ש ט"ו ע"ב הגי' כבתוספתא אבל בבבלי שתי בריכות ס"ד אלא אימא כעין שתי בריכות ועי' בתוס' שם ד"ה שתי. ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים) סי' רמ"ג ומאי פירש שתי בריכות דקאמרינן וכו' מפני שהלשון הזה לא נאמר אלא בעוף וכו' ע"ש.

פ"ה ה"א מותיב רבי שמעון קומי ר' יוחנן. בבבלי רה"ש ט"ו ע"ב איתיביה ריש לקיש לר' יוחנן. ובפי' רבינו חננאל ברה"ש שם ירושלמי א"ר אבא (כון) בר

כהנא

כהנא ותמיהגי (ותמיה אנא) איך מותיב (הוה מותיב) ר"ש בן לקיש (ר' שמעון) ומקבל ר' יוחנן מיניה ושתיק ליה (ב' מלות ליתא) ויתיבניה אנא אמינא (אמר) חרובין וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"א אמר רבי בון בר כהנא. בבבלי רה"ש שם א"ל ר' אבא הכהן. ובגמרא כת"י ליתא מלת הכהן עי' בדקדוקי סופרים שם. וגירסת רבינו חננאל הנ"ל ר' אבא בר כהנא. ובתשובת הגאונים הנ"ל א"ל ר' אבה הכהן וכו' ומתרצינן אמר ר' אבא בר כהנא וכו'. וביוחסין השלם צד 101 אבל בגמרא אחרת לכל אומר ר' אבא הכהן עכ"ל.

פ"ה ה"א אלא היא חרובין. בכפתור ופרח פמ"ז ירושלמי בנות שוח הן חרובין עכ"ל.

פ"ה ה"א היא מנהג היא הלכה. בירושלמי בבא מציעא פ"ז ה"א זאת אומרת המנהג מבטל את ההלכה. וביבמות פ"ז ה"ב ובפיאה פ"ז ה"ו צא וראה האיך הציבור נוהג ונהוג. ובתשובות הגאונים סי' י"ד (הוצאת הרב רא"א ד"ר הרכבי, בהפלס) מנא לן דמנהאגא מילתא היא עכ"ל ורומז להירושלמי הנ"ל.

פ"ה ה"א התיב ר' יודן בר פליא קומי ר' יונה. בירושלמי ברכות פ"ז (ד' י"ד ע"ב שורה ל"ג בדו"ו) אמר רבי-יודן בן פילה. בסדר הדורות ערך ר' יהודה בן פדיה ב"א של בר קפרא התיב קומי ר' יונה פ"ה דשביעית עכ"ל וגי' משובשת נזדמנה לו כי איך יתכן שבר פדא הקשה לפני האמורא ר' יונה? שיב ראיתי שבדפוסי אמשטרדם ויטאמיר ופטרקוב הגי' ר' יודן בר פדיא.

פ"ה ה"א לא מן דעתיה הוה רבי יסא. ג' מלות אחרונות חסרות בדפוסי אמשטרדם והנמשכים אחריו.

פ"ה ה"א דר' יוחנן דר"ש בן לקיש. בד"א ווינ' בטעות: ר' יוחנן ור"ש ב"ל.

פ"ה ה"א תני ר"ש בן גמליאל אומר וכו'. בפי' רבינו חננאל בפסחים נ"ג ע"א ירושלמי וכו' תאני רשב"ג אומר מהוצאת עלין עד (ועד) הפגין חמישים יום ומן הפגים עד השיתים שלשים יום (מן הפגין ועד השיטין הנובלות חמישים יום) ומן השיתים חמישים יום רבי אומר כולהו מארבעים (ארבעים) יום עכ"ל ובפי' רבינו חננאל בה"ש ט"ו סע"ב ירושלמי וכו' תני רשב"ג מהוצאת העלין (עלין) עד הנטת (ליתא) הפגין נ' יום ומן הפגין עד השיתין (השיטין) וכו' ע"ש ועי' בערוך ערך בנות שוח. ובפי' רבינו נסים גאון בברכות מ' ע"ב ואמרי' תו במס' שביעית בפרק ב"ש תני רשב"ג אומר מהוצאת העלין וכו'. ובפי' רבינו נסים גאון בעירובין י"ח ע"א ובגמרא דבני מערבא מהוצאת העלין ועד הפגין נ' יום עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ בדמאי פ"א משנה א' גרסינן בתוספתא דשביעית פ"ד תני רשב"ג אומר מהוצאת וכו' ע"ש. ועי' בטורי אבן אבני מלואים ברה"ש ט"ו ע"ב שהביא הירושלמי ומפרשו.

פ"ה ה"א רבי אומר כולהן ארבעים ארבעים יום. פי' שרבי חולק על רשב"ג. רשב"ג סובר בכולהן חמישים יום ורבי סובר כולהון ארבעים יום. וזה שכתב רבינו חננאל בפסחים הנ"ל כולהו מארבעים יום. ובד' אמשטרדם ויטאמיר ופטרקוב הסרה המלה השניה ארבעים. ושם הגי כולהו ארבעים יום. ועי' דמאי פ"א ה"א אילו הן השיתין וכו'.

פ"ה ה"א לקט תאינה וכו'. בפי' ר"ח שם ליקט (לקט) תאינה ואינו יודע מאימתי (אימתי) הנטה אמר ר"י מונה מאה יום (יומין) וכו'.

פ"ה ה"א והוא יודע אימתי הנטה. בפי' רבינו חננאל שם הוא יודע מתי הנטה.

פ"ה ה"א והרי עמך בטבריא. בפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ותניא (ליתא) והרי עמך בטבריא ועושות לשנה אחת עכ"ל ובפי' ר"ח בפסחים שם אמרו לו

והלא

והלא עמו (עמך) בטבריא בנות שוח (כ׳ מלות ליתא) ועושות לשנה אחת. בס׳ דורות הראשונים ח״ב צד 376 כתב מתהלת ימי ר׳ יוחנן ואילך היה מקום הישיבה הגדולה בטבריא ולא בצפירי וכן היה זה ביטי ר׳ יונה עי׳ בירושלמי שביעית פ״ה ה״א אמר ר׳ יונה מינה וכו׳ אמרו לו והרי עמך בטבריא וכו׳ עכ״ל ולא ידע שהמאמר אמרו לו והרי עמך בטבריא לא לר׳ יונה נאמר רק מקורו בתוספתא שביעית פ״ד (ולזה מכוון גי׳ הר״ש משאנץ הנ״ל: תניא) ושם נאמר זה לר׳ יהודה.

פ״ה ה״א והרי עמכם בצפורין וכו׳. בפי׳ רבינו חננאל בפסחים הנ״ל והלא עמכם בצפירי ועושות הן לשלש (והן עושות לשתי) שנים עכ״ל ובפי׳ רבינו חננאל ברה״ש הנ״ל ועושות לשלש שנים וכו׳ עכ״ל. וכן הוא בערוך ערך בנות שוח.

פ״ה ה״ב עד כדון לוף בצלים. בפי׳ מהר״י בן מ״צ גרסינן לא שנינו הנה אלא דטינן לוף בצרין מאי א״ר יונה כדון הלוף דין הבצלין א״ר יוסי (יוסה) מסתברא בבצלין אפילו בפחות מיכן מותר דאינון שפיין (שפין) עכ״ל ועי׳ בפי׳ הר״ש שם. ובפתיחה להר״ש סירליו בברכות: עד כדון עד הנה כלומר עד כאן וכן מצאתי לר״י ז״ל (כיון למ״ש ר״י במ״צ הנ״ל) שם (ט״ס) פ׳ בנות שוח כן עכ״ל.

פ״ה ה״ב בבצלים אפילו פחות מיכן מותר. בפי׳ הרא״ש ומפרש בירושלמי דבצלים לא בעי כולי האי עפ״ל.

פ״ה ה״ג אתיא דרבי יודה כר׳ לעזר. צ״ל כר׳ ליעזר והוא ר׳ אליעזר דמתניתין.

פ״ה ה״ג ודרבי כר׳ יהושע. צ״ל ודרב״י ר״ת: ודרבי יוסי. וכן הוא בד׳ אמשטרדם ובפי׳ מלאכה שלמה כאן. ובחי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמיטה פ״ז ה״ב גם מהירושלמי פ״ה גבי לוף שעברה עליו שביעית דא״ר יהישע שאין עושין עליו (עמו) חשבון אמרו דר׳ יהושע סבר כר׳ יוסי וכו׳ ואעפ״י שבספרים שלנו אין הגירסא כן נראה שהיא כהוכה כטעות עכ״ל ובפי׳ הר״ש וזה לשון הירושלמי אתיא דרבי יודא (יודה) כר׳ אליעזר (לעזר) ודרבי יוסי כרבי יהושע וכו׳ עכ״ל וכן הוא בפי׳ מהר״י בן מ״צ כאן. ובכת״י ליידען הגי׳ אתי דרבי יודה כרבי לעזר ורבי שמעון כרבי יהושע, וזה ט״ס.

פ״ה ה״ג ר׳ יוסה אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור. לקמן פ״ט משנה ח׳ הגי׳ ר׳ יוסי אומר וכו׳ אוכלין אחר הביעור. וכגירסתינו כן נראה מפי׳ הר״ש והר״י בן מ״צ שם. וכן מפורש בסמ״ג עשין קמ״ז. אבל בפי׳ המשניות להרמב״ם (שביעית פ״ה משנה ג׳) ורבי יוסי אומר שאחר הביעור אינו מותר לאכלם לא לעניים ולא לעשירים וכו ור׳ יהושע אומר אין לעניים עמו חשבון שדעתו כמו שאמרנו שאינו מתיר לאכול פירות שביעית אחר הביעור לאחר עכ״ל וגרסתו היתה בהמשנה בדברי ר׳ יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור. וכן נראה מפורש מפסק הרמב״ם בה׳ שמטה פ״ז ה״ג. וכגירסת הרמב״ם גרס גם כן בספר יראים וע״ש מה שכתבתי בפרק ט׳ משנה ח׳. והפשט הפשוט בירושלמי כאן רק לפי גירסת הרמב״ם בהמשנה.

פ״ה ה״ג רבי אימי בעא קומי ר״י. בפי׳ הר״ש רבי אמי וע״ש שמפרש כל המאמר.

פ״ה ה״ג עד שלא גזרו על הספחין. במלאכת שלמה בשם הר״ש שירליו ז״ל ובירושלמי פריך דלאחר גזירת ספיחין דאיתא לקמן רפ״ט הויא ליה עיקר איסור וגדולי היתר מעלין ומוקי לה דמשנתינו מקמי גזירה נשנית וכו׳.

פ״ה ה״ג סבר רבי אימי אמר איסור ספחין תורה. צ״ל אמר אין איסור ספחין תורה. שאם ר׳ אימי סבר דאיסור ספחין תורה אז אין מקום לקושיתו אם מתניתא עד שלא גזרו על הספחין? ובפי׳ הרא״ש (בס׳ פי שנים) ובירושלמי פריך ואמאי אינו אסיר משום

ספיחים

ספיחים בספיחי שביעית אסירים אף לעניים ומשני בעלי לוף שיטה היא מתניתין וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"ג איתיבי רב הושעיה מתני' דבר קפרא מן דרימא. בעין זה בירושלמי ביצה פ"ג ה"ד, יומא פ"א ה"א, מגילה פ"א הי"ב והוריות פ"ג ה"ר.

פ"ה ה"ג רבי חזקיה פתר וכו'. בפי' הר"ש ור' חזקיה פתר נמי מתני' בשנטעם בששית (ערב רה"ש שביעית) ועשאה ביצה בששית (בתחילת שביעית) אלא דמוקי לה בשדיכנו בששית (וריכנו בשביעית) ועקרו לגמרי בשביעית וכו' ימלתיה דחזקיה כתובה בשבוש בירושלמי וצריך לתקן הגרסא לפי הפתרון שפרשתי עכ"ל. אבל בפי' מהר"י בן מ"צ רבי חזקיה פתר מתני' בשנטעו שנת ו' ועשה ביצים בשנת ו', (בתחלת שביעית, וגרסת מהר"י בן מ"צ כתיקון הר"ש) ודיכנו בו' וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ג אין תימר דיכון בעיקור. באשכול חלק ב' צד 48 וכן הא דגרסינן ודלמא במורבנין ובתלמוד א"י נאמר דיכון (ריכון) כעקר יש לסמוך אתלמוד א"י ולהחזיקו עיקר וכו' וע"ש בנחל אשכול.

פ"ה ה"ג וריכנו בשביעית. בד' ויטאמיר ודיכנו.

פ"ה ה"ג כולו לבעל הבית. בפי' מהר"י בן מ"צ הגרסא משונה וז"ל אם תאמר דיכנו כעיקור כלומר כאילו מאז עקרן ונשארו לו עד מוצאי שביעית וכו' אם דיכון כעיקר הוא כולו לעניים שעניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים יאם אין דיכון כעיקר אין כולו לעניים אלא העלין וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"ג עשה בארץ ג' שנים. בפי' הר"ש והדר מסיק בירושלמי עשה בארץ ג' שנים אחר שביעית וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ד במשנה בצלים הקיצונים. בפי' הר"ש בצלים הקייצנים.

פ"ה ה"ד במשנה פואה של עידית. בערוך ערך פאה בפ"ה דשביעית פואה של עידית וכו' עד ומודין בפיאה של צלעות פי' עירית, צלעות מקומות עכ"ל.

פ"ה ה"ד במשנה עוקרין אותן במארופות של עץ. בערוך השלם ערך מארופות: ובכתב יד מ' הגי' בחרופות של עץ וכו' ע"ש

פ"ה ה"ד במשנה בקרדומות של מתכת. במתניתא דבני מערבא חסר הבבא מן ומודין בפואה וכו'. והסופר השמיט מן מתכת למתכת.

פ"ה ה"ד תיפתר שעקרן עד שלא צימיחו. בפי' מהר"י בן מ"צ וקשיא לן ומותר לעוקרו ולהפסידו ופירקו בירושלמי א"ר יוסי תפתר עד שלא צמחו שעדיין לא הוציאו ספיחין עכ"ל. ובפי' הר"ש אמרינן בירושלמי וכו' ע"ש. ובפי' הרא"ש מפרש בירושלמי שעקרן עד שלא צמחו וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"ד בצלים הקיצונים קטינאי. בערוך ערך קץ ב' ירושלמי קיטנאי עכ"ל. ובפי' הר"ש מפרש בירושלמי קיטנאי כלומר שנזרעין בקיץ עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ פתרו בירושלמי קיטנאי פי' קייץ וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"ד בפואה של צילעות פוטרה. בערוך ערך פאה ירושלמי פואה פיטרא עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ ירושלמי פיטרא עכ"ל.

פ"ה ה"ה במשנה ליקח לוף. במתניתא דבני מערבא ליקח את הלוף.

פ"ה ה"ה גזרו על הלוף ולא גזרו על הירק. כן גרסו ג"כ בפי' הר"ש והר"י בן מ"צ בשביעית כאן.

פ"ה ה"ה מעתה אפילו בשביעית. בפי' הר"ש והרא"ש ירושלמי מ"ט דר' יהודה (יודה) וכו' מעתה אפילו בשבת (בשביעית) וכו' וע"ש שמפרש המאמר. ובפי' מהר"י בן מ"צ וא"ת אי הכי אפילו בשביעית לישתרי וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"ה תני אמר ר' יודה וכו'. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ד ה"ח וגרסינן עלה בירושלמי

בירושלמי אמר (תני אמר) ר' יהודה וכו' ע"ש. ובפי' הר"ש כדתניא בירושלמי אר"י וכו'. וכן מובא בפי' מהר"י בן מ"צ.

פ"ה ה"ה בעין כושין. בירושלמי ע"ז פ"ה ה"ד עין כושית.

פ"ה ה"ה ולא היה אלא מיצאי הפסח. בפי' הרא"ש ירושלמי עד שירבה החדש מפרש בירושלמי עד הפסח עכ"ל. ולפנינו בירושלמי מפורש רק שהמעשה היתה במוצאי הפסח.

פ"ה ה"ו במשנה אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן. בבבלי ע"ז ט"ו ע"ב אלו הן כלים שאין אדם רשאי וכו'. ובפי' רבינו חננאל ותנן אלו הן כלים שאין האומן רשאי וכו'.

פ"ה ה"ו במשנה והדקל. במתניתא דבני מערבא והדקר. וכן היא בע"ז הנ"ל ובס' המקח והממכר לרה"ג שער י"ב. ועי' בפי' רבינו חננאל שם ובתוס' ד"ה והדקר.

פ"ה ה"ו במשנה זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבודתו. במתניתא דבני מערבא כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה. ובתוס' גיטין ס"א ע"א ד"ה משאלת עוד תנן התם אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרם (למוכרן) בשביעית מחרישה וכלי (וכל כליה) העול וכו' זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה (כגי' מתניתא דבני מערבא) אסור וכו' עכ"ל וכן הוא ברדב"ז ה' שמיטה פ"ח ה"כ. ובס' המקח הנ"ל ייחדה לעבודה אסור.

פ"ה ה"ו במשנה לאיסור ולהיתר מותר. המאמר תמוה מאי איסור והיתר שייך הכא? מה ענין אם יכפור מגל יד וכדומה לאיסור והיתר? והלשון לאיסור ולהיתר תמוה. ובפי' משנה ראשונה כתב וז"ל צ"ע אמאי מותר כיון דספק דאורייתא הוא שמא לאיסור קונה ולפני עור דאורייתא הוא וכו' ע"ש. אבל בספר המקח והממכר לרה"ג הנ"ל הגי' לישא וליתן מותר, וגי' אמיתית היא, שלעבודה אסור ואם לישא וליתן מותר. ולפלא שגי' הדפוס התמיה כן בכל ההוצאות וכן היה לפני הרמב"ם בה' שמיטה פ"ח ה"ב ונראה שהיה כתוב בהמשנה לו"ל מותר, שפתרונן: לישא וליתן מותר, ובא מעתיק והעתיק לאיסור ולהיתר מותר.

פ"ה ה"ו כיני מתניתא וכו'. מובא בפי' הר"ש והר"י בן מ"צ.

פ"ה ה"ו לחשוד על השביעית. ברמב"ם פ"ח ה"ד ומותר למכור וכו' ובכ"מ שם ירושלמי שם עכ"ל.

פ"ה ה"ו מן מה דתני לאיסו' ולהית'. גי' רה"ג הנ"ל לישא וליתן מותר ונרא' שכצ"ל כאן.

פ"ה ה"ו הדא אמרה כתמן מותר. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ח ה"ד הדא אמרה כתמא מותר.

פ"ה ה"ז במשנת המוכר מוכר וכו'. בד' אמשטרדם ובמתניתא דבני מערבא היוצר מוכר. ולקמן בירושלמי בהלכה ז' בפיסקא דגמרא היוצר מוכר. וכן בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ד הכ"ה. וברדב"ז שם פ"ח ה"ה.

פ"ה ה"ז במשנה וט"ו כדי יין. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל וט"ו כדי עין. ובס' המקח והממכר לרה"ג שער י"ב ועשר כדי יין.

פ"ה ה"ז והש לומר שמא החליף. בפי' הר"ש בירושלמי פריך והא יש לומר שמא החליף אמר ר"י נכרות הן וכו'. ובפי' מהר"י בן מ"צ ובפי' הרא"ש ובירושלמי פריך דיש לומר שמא החליף וכו'.

פ"ה ה"ז אלו של יין ואלו וכו'. בכ"י ליידען אילו של יין ואילו וכו'.

פ"ה ה"ז אדרא דאילן חכימא וכו'. בערוך ערך אדרא מובא זה בשם הירושלמי ועי' בערוך השלם שם. ובפי' הר"ש ור' עולא משני דאדרא דאלו חכימא אדרא לשון עור וכו' והכא משל בעלמא הוא כלומר קרקע של אילו נכר וכו'. ובפי' מהר"י בן מ"צ אדרא דאילן חכימא פי' עפר אחד הוא לקנקני השמן ועפר אחד הוא לקנקני היין פירוש אחר אדרא כמו אידרא וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ז ולישראל בחו"ל אפילו. בפי' הרא"ש ובירושלמי משמע דאפילו אם כינס

לתוכן

לתוכן מן היין ושמן שהביא מא"י דלא החמירו חכמים כ"כ עכ"ל ועי' בפי' הר"ש.

פ"ה ה"ח במשנה לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית וכו' יכול לשוחטה. במתניתא דבני מערבא פרה החרושת וכו' יכול לשחטה. ובבבלי ע"ז ט"ו ע"ב פרה החורשת וכו'. וכן הוא בתוס' גיטין ס"א ע"א ד"ה משאלת. ובאגודה לא ימכור לישראל החשוד פרה החורשת בשביעית. ובס' המקח והממכר לרה"ג שער י"ב לא ימכור אדם פרה החורשת וכו'.

פ"ה ה"ח במשנה ומוכר לו פירות וכו'. לכאורה יש לעיין ממ"ש במשנה מעשרות פ"ה משנה ג' ולא בשביעית למי שהוא חשוד על השביעית ויש ליישב בדוחק.

פ"ה ה"ח במשנה ומשאיל לו סאתו אעפ"י שהוא יודע שיש לו פועלין. בדפוס אמשטרדם הגי' אעפ"י שהוא יודע שיש לו גורן. וכן הוא באגודה. ובמתניתא דבני מערבא ומשאיל לו את כלי שדהו (סאתו) אעפ"י שהוא יודע שיש לו גורן (פועלין).

פ"ה ה"ח במשנה וכולן בפירוש אסורה. באגודה וכולם בפירוש אסירב. ובמתניתא דב"מ וכולם בפירוש אסורין.

פ"ה ה"ח מחלפא שיטתיה דשמואל וכו'. מחלפא שיטתיה דרב. בבבלי בבא בתרא ריש פרק ו' וש"נ לא מקשי רב ושמואל אהדדי.

פ"ה ה"ח רב כבית שמאי ואפילו יסבור כב"ה וכו'. בחידושי הרמב"ן ע"ז ד' ט"ו ע"א ופריק מערבאי אפ"ת כב"ה לית הוכחה (אורחה) משהתה תלתין יומין ויתוק בגו תלתין יומי (ויתין תלתתי יומיא) לאו מקח טעות הוא ושמואל כב"ה אפילו תימר כב"ש לית אורחא דבר נשא מכס (מיכוס) תורא דרודייא (רדיא) פי' דוקא הפרה החורשת אסרו ב"ש אבל בסתם שיורים לשחיטה נמי קיימי וכו' עכ"ל ובירושלמי דמאי פ"ו ה"ו וב"ה מתירין מפני שיכול לשוחטה ואורחיה דבר נש מיכוס תורא רידיה על ידי עולה. ובפי' מהר"י במ"צ בדמאי שם ואורחיה דבר נש מיכוס תורא דיליה אלא ע"י עילה וכו'. וזה סותר קצת לירושלמי דילן.

פ"ה ה"ט במשנה ובוררת וטוחנת. בשו"ת הרשב"א סי' ק"ג שאלתם וכו' וברוב הספרים לא מצאתם בוררת וטוחנת ושאלתם ממני איזו היא הגירסא הנכונה וכו' תשובה הגירסא הנכונה נראה לי כמו שהוא ברוב הספרים שלנו שאין גורסים בה בוררת וטוחנת עמה וכבר בדקתי אחר נוסחאות ישנות שבסדר המשניות וכתוב בהן ובוררת וטוחנת עמה וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ט במשנה ומרקדת עמה. ברי"ף גיטין פ"ה סי' תצ"ה ובתוס' ריד"א בגיטין ס"א ע"א מוסיף: בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה. ובפירש"י בגיטין לא גרס זה. ובשו"ת הרשב"א הנ"ל אבל אין כתוב בהן (בספרים הישנים) בזמן שהיא טמאה אבל לא בזמן שהיא טהורה וכו' ע"ש. ובמאיר בגיטין שם אשת חבר טוחנת עם אשת ע"ה בזמן שהיא טמאה כלומר אשת עם הארץ טמאה וכו' עכ"ל. ובתוספתא טהרות פ"ח הגי' בזמן שהיא טמאה וכו'.

פ"ה ה"ט במשנה משתטיל את המים. בע"ז פ"ד ה"י אבל משתטיל למים.

פ"ה ה"ט ר"ז בעי קומי ר' מנא. בריטב"א וברמב"ן ע"ז ד' ט"ז ע"ב תרגמה בירושלמי בפ"ה דשביעית ובלשון הזה אמרו שם ר"ז בעי קומי ר' מינא (מנא) מתניתא בכתם אבל (הא) במפרש לא. ובפתיחה לר"ש סירילייו ז"ל בברכות: ומוכח בפרק בנות שיה דתלמידו של ר' מונא היה (ר' זעירא) ג"כ דגרס' בעי ר' זעירא קומי ר' מינא וכל היכא דגרסינן קומי היה לומד לפניו בעמידה וכו' ור' מונא הוא מן התנאים וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"ט וסתמו לאו כפירושו. ברמב"ן וריטב"א שם וסתמו לאו בפירושו (בפירושו) אני אומר (בירושלמי בגיטין פ"ה ה"י א"ל אני אומר).

פ"ה

פ"ה ה"ט נפה לספור בה מעות. ברמב"ן וריטב"א הנ"ל נפה למנות בה מעות. ובחי' הרשב"א גיטין ס"א ע"א בירושלמי וכו' נפה למפזר בה מעות. ובתוס' גיטין ס"א ע"א ד"ה משאלת וכן משמע בירושלמי דקאמר אני אומר נפה לספור בה מעות. וכן מובא הירושלמי בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ בשביעית כאו. ובחי' הריטב"א גיטין שם בירושלמי וכו' נפה למפזר בה מעות.

פ"ה ה"ט לטחון בה סממנין. בריטב"א הנ"ל סמנין.

פ"ה ה"ט לכבור בה חול. בתוס' גיטין הנ"ל בירושלמי וכו' כברה לכבר בו חול. ובחי' הר"ן גיטין שם כברה למכבר בה חול. ובריטב"א שם כברה לברור בה את החול.

פ"ה ה"ט תנור לטמון בה אונין של פשתן. בפי' הרא"ש תנור ליבש בו אונין. ובריטב"א שם תנור לבשל בהם אונים של פשתן.

פ"ה ה"ט במה קנסו במקום שזורעין ואוכלין וכו'. בחי' הרשב"א גיטין ס"א ע"א מובא הירושלמי כגירסת הדפוס. ובשו"ת אבקת רוכל למרן סי' כ"ד מדגרסינן וכו' במה קנסו במקום שזורעים אוכלין (ואוכלין) או במקום שזורעים ולא אוכלין מה נפק מביניהון ראו אותו לוקח מן הסרקי מותר (אסור) ופירש דהכי קאמר במה קנסו להשודה בשביעית שלא לבור ולא לטחון עמה במקום שזורעים בשביעית ואוכלין לאחר הביעור או אפילו במקום שזורעין אבל אין חשודין לאכול אחר הביעור ומפרש וכו' איכא למימר דאין פירושו מוכרח בירושלמי הזה דהא איכא לפרושי דהכי קאמר במה קנסו וכו' ועוד יש לומר שהגירסא בפרק בנות שוח בטעות היא שנוייא ומוחלפת השיטה והכי איתא בפרק הנזקין בירושלמי מה נפיק מביניהון ראו אותו לוקח מן הסרקי אסיר ואין תימר במקום שזורעין ואוכלים ראו אותו לוקח מן הסירקי מותר וגירסא זו ישרה ומיושבת היא והכי פירושא אין תימר שקנסו וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ט ראו אותו לוקח מן הסירקי. בחי' הרשב"א גיטין ס"א ע"א והכי גרסינן בירושלמי וכו' ראו אותו לוקח מן הדיסקיאי'.

פ"ה ה"ט לוקח מן הסירקי. בחי' הרשב"א הנ"ל מן הדיסקי.

פ"ה ה"ט על כל פירקא את אמרת. בפי' הר"ש מביא הירושלמי ומפרשו ע"ש.

פ"ה ה"ט רבנן דקסרין בשם ר' יודה בר טיטס. בסדר הדורות צד 183 רבנן דקסרין בש"ר יודא בר סיטס ספ"ה דשביעית עכ"ל. ועי' באהבת ציון בשבת צד 63. ובפרדס לרש"י סי' רנ"ט ר' יהודה בר' אטיטוס.

פ"ה ה"ט תמן תנינן נחתום. בחי' הרשב"א (וויניציאה רפ"ג) בגיטין הנ"ל והכי משמע בירושלמי דגרסינן התם תמן תנינן נחתום שהוא עושה לחמו (ליתא) בטומאה.

פ"ה ה"ט ותני עלה לא בוררין וכו'. בתוס' גיטין ס"א ע"ב ד"ה רישא ובירושלמי פריך ומשני כאן בלותת כאן בשאינו לותת ומיהו האי שינויא לא יתיישב וכו' ע"ש. ובתוס' ע"ז נ"ו ע"א ד"ה שמותר מיהו בירושלמי תני עלה דמתניתין לא בוררין ולא טוחנין עמו ופריך מההיא דגיטין דקתני בוררת וטוחנת ומשני כאן בלותת כאן בשאינו לותת פי' הכי מיירי שהוכשרו וההיא דגיטין בלא הוכשרו ואינו יורד לחלק בין חשוד לעושה בוודאי וכו' עכ"ל וכן מובא הירושלמי בפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ בשביעית כאן.

פ"ה ה"ט כאן לחולין כאן לתרומה. בחי' הרשב"א בגיטין הנ"ל כאן בחולין כאן בתרומה.

פ"ה ה"ט והתנינן נחתום. בחי' הרשב"א הנ"ל והא תנינן נחתום. ובדפוסי ויטאמיר ופטרקוב הסרות המלות והתנינן נחתום.

פ"ה ה"ט מתגית' מסייעא לחבריי'. בחי' הרשב"א הנ"ל מתנית' מסייע ליה לחבריי'.

פ"ה ה"ט ר' חייא ור' אימי. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ח ה"ח ר' חייא ור' אמי.

פ"ה ה"ט חרוש לה טבאות. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל הרוש בה.

פ"ה ה"ט הרוש לה טבאות וכו'. בתוס' גיטין ס"ב ע"א ד"ה אשרתא בירושלמי איכא למ"ד דהיינו חרש בה טבאות ולבתר שמיטה נסיבא לה מינך ולישראל אמרינן איישר וכו' (התוס' הביאו הירושלמי כפי שמובא בגיטין פ"ה ה"ט בגי' משובשת ולא הביאו משביעית וע"ז שהגי' מתוקנת עי' לעיל פ"ד ה"ג צד 33) ודלא כש"ס שלנו הכא דלא אמרינן לגוי אלא כפילת שלום ונראה דלפי הירושלמי דמחזיקים ידי נכרים בשביעית ושיאלים בשלומם חדא מילתא היא שאמר לו חרש בה טבאות עכ"ל. ובחי' הרדב"ז ה' כלאים פ"א ה"ג דאמרינן בירושלמי דשביעית הרוש טבאות דאנא נסיבנא לה מינך בתר שביעית וכו' עכ"ל.

פ"ה ה"ט פיסים ווימיות. בירושלמי גיטין ספ"ה פיסים וזימיונות. ובכפתור ופרח מובא הירושלמי והגי' פייסים ווזמיאות. ובפאה (ד' ט"ו ע"ב שורה י"א מלמטה) מן הפיסין ומן הזימיות. ובבבא בתרא פ"א ה"ו לפסים ולזימיות. ובמרדכי ב"ב סי' תע"ז בירושלמי וכו' לפייסים ולזמיונות וכו' וזמיונות היינו מסים כדאמרינן במדרש בנבוכדנצר וכו' ובזמיונות ובפייסים וכו' עכ"ל ועי' בערוך השלם ערך זמיון.

פ"ו ה"א במשנה שלש ארצות לשביעית וכו'. בשו"ת ראבי"ה סי' קס"ד דתנן במס' שביעית שלש ארצות לשביעית וכו'. ובשו"ת פאר הדור להרמב"ם סי' ט"ו שאלה מהו פירוש לא נאכל ולא נעבד ונאכל ולא נעבד וכו' תשובה אמרו במשנה שלש ארצות לשביעית וכו' וזאת המשנה מה ששמענו בפירושה תמיד הוא מה שזכר רבינו יצחק בן גיאת בפירושיו ואמר שהוא מה שפירשו בו כל החכמים ולזה הסכמנו והוא כי פירוש לא נאכל ולא נעבד היינו אם עבר ועבד הארץ בשביעית בזה הסוג אם יצא הזרע אינו יכול לאכול ולאחר זמן שישבנו וכו'.

פ"ו ה"א במשנה מן גזיב ועד ארץ ישראל. בשו"ת ראבי"ה הנ"ל ובאור זרוע ה"א סי' ש"ל ובכפתור ופרח פרק י"א מארץ ישראל ועד כזיב. ובערוך ערך גזב מא"י ועד גזיב וכן הוא במתניתא דבני מערבא. ובמוסף הערוך שם בנוסחת רידן כתוב כזיב ובספרי עקב פ' נ"א כל מקום שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב וכו'.

פ"ו ה"א במשנה כל שהחזיקו עולי מצרים. בראבי"ה וכל שהחזיקו וכו'.

פ"ו ה"א במשנה מגזיב ועד הנהר ועד אמנה. בראבי"ה הנ"ל מכזיב ועד אמנום. ובב"מ ה' תרומות פ"א ה"ה מכזיב ועד וכו'. ובסמ"ג עשין קמ"ז מן כזיב ועד אמנון. ובמתניתא דב"מ ועד אמנם. ובמחברת הערוך לר"ש פרחון ערך כזב ולשון משנה קורא לה גזיב דתנן מן גזיב ועד הנהר עכ"ל.

פ"ו ה"א במשנה מן הנהר ומאמנה. באור זרוע הנ"ל ומן הנהר ומן אמנם, ובסמ"ג הנ"ל ומהנהר ימאמנום והלאה. ובמתניתא דב"מ מן הנהר ומאמנם.

פ"ו ה"א במשנה ולפנים. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ד הכ"ו ומהנהר ימאמנה והלאה וכו' (כן גרס הסמ"ג הנ"ל) ובחי' הרדב"ז שם וכבר כתבתי שהנוסחא המדוייקת מאמנה ולחוץ וכו'. ובראבי"ה הנ"ל ומאמנום ולפנים, ובפי' מהר"י במ"צ בשביעית כאן מן הנהר ומאמנם ולחוץ וכו'.

פ"ו ה"א במשנה נאכל ונעבד. בילקוט עה"ת ר' התע"ד אלו ואלו נאכל ונעבד.

פ"ו ה"א במשנה נאכל ונעבד. ברמב"ם ה' שמיטה הנ"ל הספיחין שצומחין בו מותרים באכילה אבל כפי' המשניות בשביעית כאן מפרש לענין גידולין. ובשו"ת

פאר

פאר הדור הנ"ל מפרש הרמב"ם את המשנה היטב ע"ש. ובסמ"ג עשין קמ"ז פי' הספיחים הצומחים בשביעית מותרין באכילה.

פ"ו ה"א כתיב אלה החוקים והמשפטים וכו'. גי' משונה בחי' הרמב"ן קדושין ל"ז ע"א וז"ל מדתניא בירושלמי אלה החוקים והמשפטים אלו הדינין (ב' מלות ליתא) שומע אני בארץ יכול אפילו תלמוד תורה ותפילין בשהוא אומר ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם והיו לטוטפת בין עיניכם ולמדתם אתם את בניכם וכו' הא למדת לתלמוד ותפילין שנוהגים בין בארץ בין בחו"ל וכו' עכ"ל. ובילקוט עה"ה ח"א בקונטרס אחרון (שאלוניקא רפ"ו) מובא הירושלמי בשנויים קלים.

פ"ו ה"א אדיין אנו וכו'. בפי' הר"ש עדיין אני אומר.

פ"ו ה"א אדיין אנו אומרים וכו'. י"א מלות מן אדין ליתא בילקוט הנ"ל יכן הנבון.

פ"ו ה"א מה אית לך. ג' מלות אלו ליתא בילקוט.

פ"ו ה"א משגלו יהו פטורין. בירושלמי קדושין פ"א ה"ט הגי' מעתה משנגאלו יהו פטורין. וזה ט"ס. ובילקוט הנ"ל שגלו יהו פטורין. ופי' בתמיה. ובתוס' יבמות פ"ב ע"ב ד"ה ירושה ועוד אר"י מתוך הירושלמי דשביעית פ"י (צ"ל פ"ו) דהכי פירושו כיון שגלו נפטרו שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד ולא היה להם חובה להם לקדש את כל א"י כדאמר הרבה כרכים וכו' ולעיל שם בתוס' ובמדרש רות משמע דהוי דרבנן דקאמר ר' יוחנן מעשרות כיון שגלו נפטרו וכו' וההיא דמדרש רות איכא לאוקמא במעשר פירות וכו' עכ"ל. ודברי התוס' תמוהים דבירושלמי משמע בכמה מקומות שנפטרו לא ממעשר פירות רק מכל. והמאמר בירושלמי כאן יש לפרש בלשון בתמיה כמו שכתבתי. שוב ראיתי בשו"ת מהר"י מטראני ח"א סי' כ"ד משיג בצדק על דברי התוס' ביבמות הנ"ל.

פ"ו ה"א ר' הילל בריה דשמואל בר נחמן. המאמר מובא בקהלת רבה פ"א ובפי' הר"ש בשביעית כאן בשנויים. ובילקוט עה"ת ר' תתק"ס ובנחמיה ר' אלף ע"א הגי' ר' הלל בשם רשב"נ. ועי' בסדר הדורות בערכו. וביוחסין השלם צד 129 הלל בריה דרשב"נ נ"א בר בריה דרשב"נ עכ"ל.

פ"ו ה"א הקיש ביאתן וכו'. בעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) ובפרק ששי בשביעית הוקש ביאתן בימי עזרא לביאתן וכו' עכ"ל. ובכפתור ופרח פ"ה איתא בירושלמי מס' שביעית דאמרינן היקש ביאתן בימי עזרא וכו'. ובתשב"ץ ח"ג סי' קצ"ט אלא דבירושלמי גרסינן במס' שביעית ר' אליעזר אומר (ג' מלות ליתא) מקיש (הקיש) ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע וכו' ע"ש.

פ"ו ה"א מה ביאתן בימי יהושע פטורין. בכפתור ופרח פרק י' (צד רכ"ז) יעוד שלשון הירושלמי הוא מה ביאתן בימי יהושע וכו' ע"ש.

פ"ו ה"א רבי יוסי בר חנינה אמר. בילקוט נחמיה הנ"ל הגי' רבי יוסי בר' חנמאל וע"ש. ובילקוט עה"ת הנ"ל ובעיטור הנ"ל כגירסת הדפוס. ובכפתור ופרח שם ממה נתחייבו ר"י ברבי חנינא אמר דבר (מדבר) תורה וכו'.

פ"ו ה"א והטיבך והרבך מאבותיך. אבותיך פטורין היו ונתחייבו ואתם פטורין הייתם ונתחייבתם. ח' מלות אחרונות תמוהות ולא היו בהירושלמי לפני מהר"י מטראני בשו"ת ח"א סי' כ"ד. וכן ליתא בילקוט שם אבל איתא בילקוט בקונטרס אחרון הנ"ל.

פ"ו ה"א אמר ר' לעזר מאליהן קיבלה עליהן את המעשרות. בילקוט נחמיה שם ובקונטרס אחרון הנ"ל בשנויים קלים. ובעיטור הנ"ל ר"א אומר מאליהן קיבלו המעשרות וכו'. ובפי' הר"ש בשביעית כאן אמר ר' אליעזר. ובכפתור ופרח הנ"ל

ר'

ר׳ אליעזר אומר מאליהן קבלו המעשרות והחכמים הקב״ה על ידן (ו׳ מלות אחרונות ליתא) נמצא לפי זה דלרבי יוסי מעשרות בזמן הזה דאורייתא ולר׳ אליעזר דרבנן עכ״ל. וברדב״ז ה׳ תרומות פ״א הכ״ה ואיכא בירושלמי דשביעית כמה סוגיות דמשמע מינייהו דמאיליהן קבלום וכו׳ עכ״ל.

פ״ו ה״א העלה עליהן כאילו וכו׳. בכ״י ליידען העלה עליהן המקום כאלו. ועל התיבה המקום נקודות מלמעלה.

פ״ו ה״א דאמר ר׳ חלבו שמעון בר בא וכו׳. כל המאמר נשנה בבראשית רבה פמ״ד ושם הגי׳ משובשת ויש לתקנה מירושלמי דילן.

פ״ו ה״א ערבייא שלמייא וכו׳. בירושלמי קדושין פ״א ה״ט ובבבלי בבא בתרא ד׳ נ״ו ע״א המאמר בשנויים.

פ״ו ה״א המהלך מעכו לאכזיב מימינו למזרח וכו׳. בחי׳ הרמב״ן לגיטין ד׳ ז׳ ע״ב וז״ל והחכם הגדול ר׳ משה בר חסדאי מפולניא (בריטב״א גיטין שם כתוב: הצרפתי) שיחיה ויאריך ימים כתב שגרסא זו (בבבלי גיטין ז׳ ע״ב) שמועה התלמידים שבשוה מפני שהוקשה עליו כי בפ״ו דמס׳ שביעית מייתי לה בתלמוד ירושלמי וגריס לה בהיפך וכן כתב בסוף מס׳ אהלות תני העיד ר״י הנחתום וכו׳ ע״ש שהאריך. ובפי׳ הר״ש באהלות פרק י״ח משנה ט׳ מובא התוספתא המובאה בירושלמי כאן ומסיים: מימינו למזרח הדרך פ״ק דגיטין איפכא ובירושלמי דשביעית פרק ט״ו מ״א (צ״ל פ״ו ה״א) תניא כי הבא ולא פליג וכו׳ ע״ש. ובכפתור ופרח פרק י״א התוספתא מס׳ אהלות אומר הפך גמרין ההולך מעכו לכזיב וכו׳ ע״ש. ובמרכבת המשנה ה׳ תרומות פ״א ה״ה דבירושלמי גי׳ הברייתא הפוכה ההולך מעכו לאכזב לימינו וכו׳ עכ״ל.

פ״ו ה״א מימינו למזרח הדרך וכו׳. בשו״ת הרשב״א סי׳ אלף קע״ד שבך אמרוה ימינו למזרח הארץ טמאה ושמאלו למערב הארץ טהורה. ועי׳ בתוס׳ גיטין ז׳ ע״ב ד״ה מימינו.

פ״ו ה״א עד לכלבו. בתוספתא אהלות שם עד לבלאבי.

פ״ו ה״א ר׳ אחא בר יעקב בשם רבי אימי. בר״ן גיטין סי׳ ת״ג ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ אחא. ובחי׳ הר״ן בגיטין ב׳ ע״א (קישט׳ תע״א) והכי איתא בירושלמי וכו׳ דאמר ר׳ יעקב בר אבא מן תרין עובדי וכו׳. במבוא הירושלמי להגרז״פ ז״ל צד ס״ב ע״ב מובא הירושלמי כנוסחת הדפוס.

פ״ו ה״א מן תרין עובדוי דרבי וכו׳. בפירש״י סנהדרין ה׳ ע״ב ד״ה רבי ובמס׳ שביעית ירושלמי בפרק שלש ארצות מצאתי בההוא עובדא דההוא דקאי בבית הקברות דלא גרסינן ביה ר׳ חייא אלא רבי הוה ושני דברים הללו ראה רבי בעכו וכו׳. ובתוס׳ שם ד״ה רבי שאלו מעשים מביא בירושלמי על רבי שראה אותם בעכו ודייק מיניה דעכו יש בה מארץ ישראל מדבעי למיכל בה טהרות ויש בה מחו״ל מדבעם על איתו כהן שהיה עומד בצד דבחו״ל וכו׳ עכ״ל.

פ״ו ה״א עכו יש בה א״י וכו׳. בתוס׳ כתובות קי״ב ע״א ד״ה מנשק מפרש בירושלמי שעכו חציה בא״י וכו׳ ובס׳ היושר לר״ת סי׳ פ״ג בתלמוד ירושלמי מפרש דעכו מקצתו בארץ ומקצתו בחו״ל היתה וכו׳ עכ״ל ועי׳ לעיל בשביעית פ״ד ה״ט מנשק לכיפתא דעכו. ובכ״מ ה׳ תרומות פ״א ה״ט כבר אמרו בפ״ו דשביעית עכו יש בה א״י כו׳ עכ״ל וביוחסין השלם צד 101 ור׳ יום טוב האישבילי כתב כי בירושלמי אומר (שעכו) שחציה בארץ וכו׳ עכ״ל. יש עוד כפר עכו שנזכר בהרבה מקומות ולדוגמא א״ר יצחק איש כפר עכו (בבלי ע״ז ז׳ ע״ב) ור׳ שמעון בן יהודה איש כפר עכו (נזכר בהרבה מקומות) ור׳ חייא איש כפר עכו ובנו ר׳ תנחום (ברכות) ור׳ יהודה בן אגרא איש כפר עכו

תוספתא

(תוספתא כלאים פ"א). ויהודה איש כפר עכו שאל את רבן גמליאל (מכילתא יתרו פ"ב) ור' יהודה בן גמדא איש כפר עכו (בבלי סוטה מ"ג ע"ב) ואולי הוא אחד עם הנ"ל. ובדברינו אלה יש להשלים את דברי נייבויער בגעאגראפיע התלמודית צד 232.

פ"ו ה"א רבי הוה בעכו. בסנהדרין ה' ע"ב הלך רבי למקום אחד.

פ"ו ה"א פיתא נקייה אמר. המלה אמר תיבה אחרונה בעמוד ותיבה הראשונה בעמוד ג'. ובכת"י ליידען המלה אמר רק פעם אחת.

פ"ו ה"א שאין מכשירין סברין מימר. בירושלמי בגיטין פ"א ה"ב ליתא המלות סברין מימר וכצ"ל.

פ"ו ה"א ולתין במיהן. בגיטין שם במיהן. ובעריך השלב ערך לתת הגיה כאן לתנם.

פ"ו ה"א סברין מימר מי שלק של ביצים. בתוס' סנהדרין ה' ע"ב ד"ה רבי ולעיל נמי גרסינן (בירושלמי) ואינהו סבור מי שלק ביצים קאמר עכ"ל.

פ"ו ה"א אינו יוצא שבתו. במתנות כהונה בויק"ר פ"כ ובירושלמי בפ"ו דשביעית גרס שבתו עכ"ל וכן הוא בתו"כ שמיני וע"ש.

פ"ו ה"א כהדא רבי תנחום בר חייה וכו'. בירושלמי גיטין פ"א ה"ב ובויקרא רבה פ"כ כהדא ר' תנחום בר ירמיה. ובבבלי סנהדרין ה' ע"ב ר' תנחום בר אמי. וביוחסין השלם צד 196 נ"א בר בריה דר' אמי. ובעל סדר הדורות מוכה שמרא לתרי, בערך ר' תנחום בר חייא הביא מירושלמי שביעית, ובערך ר' תנחום בר' ירמיה הביא מירושלמי דגיטין הנ"ל.

פ"ו ה"א הוה בחפר. וכן הוא בירושלמי גיטין ובויק"ר שם. אבל בסנהדרין שם איקלע לחתר. ועי' בדקדוקי סופרים שם. ויש לתקן בבבלי סנהדרין כמו שהוא בירושלמי כאן. ובתוס' עירובין ד' ס"ב ע"ב ד"ה רב חסדא והא דאמרינן בפ"ק דסנהדרין תנחום (ר' תנחום) בריה דר' (ליתא) אמי איקלע לאתרא (חתר) וכו' עכ"ל. ובשו"ת הרדב"ז סי' שני אלפים ק"נ ואמרי' נמי בפ"ק דסנהדרין ר' תנחום איקלע להתם (חתר) וכו'. ובשו"ת מהר"י קולון סי' קס"ט ובסנהדרין ר' תנחום בריה דר' אמי איקלעי להתם. וכן הוא בשו"ת הריב"ש סי' רע"א.

פ"ו ה"א והא ר' מנא רבך יתיב בציפורין. בויק"ר שם ר' מני רבך יציב בציפורי. ובסנהדרין שם לאו ר' מני דמן צור, וכן הגי' בתוס' עירובין הנ"ל. ובוודאי ט"ס.

פ"ו ה"א אמר לון ייתי דלא. בכת"י ליידען ייתי עלי דלא.

פ"ו ה"א תחומי ארץ ישראל כל שהחזיקו עולי בבל וכו'. בספרי עקב פ' נ"א תחום א"י ועד מקום שהחזיקו עולי בבל פרשת אשקלון וכו'. ובתוספתא שביעית פ"ד ובילקוט עה"ת ר' תתע"ד מובא המקומות האלו בשנויים. וכן מובא בשנויים בפי' מהר"י בן מלכי צדק בשביעית פ"ו משנה א'. ועי' בתבואת הארץ לר"י שווארץ ז"ל צד כ' שהאריך בזה.

פ"ו ה"א ומלח דורבאיי. בתוספתא שביעית הנ"ל מלי הזרואי וע"ש.

פ"ו ה"א ונמרין ובית סכל וקנת ורפיח. בפי' מהר"י בן מ"צ הנ"ל וממרון (ונמרין) ובית דיגלי (כ' מלות ליתא) סכלי וקנת ורפח.

פ"ו ה"א וקנת ורפיח. בדפוס זיטאמיר וקנח. ובמרכבת המשנה ה' שמיטה פ"ד הב"ח בירושלמי וכו' ונמנה בתוכן קנת שהוא בחלק מנשה וכו'.

פ"ו ה"א חשבון ויבקא ונהלא דזרד. בפי' מהר"י בן מ"צ חשבון ויבק ונחל זרד. ובמרכבת המשנה שם וחשבון בחלק גד ויבק שהוא נחל המושך בין גד ומנשה מעבר לירדן ונחל זרד בגבול ראובן ויגר שהדותא שהוא גלעד וכו'.

פ"ו ה"א ורקם. בתשב"ץ ח"ג סי' ר' ורקם ששנו כאן וכן בספרי שמנו אותה

בכבוש

ב כבוש יהושע ועזרא וכן בירושלמי בשביעית במהרה היתה להלן מחלק גד וראובן וכו׳ .

פי"ן ה"א ורקם דגועה. בפי׳ מהר"י בן מ"צ ורקם דגיעה. ובתרגום אונקלוס במדבר ל"ד ד׳ קדש ברנע ורקם דגיאה . ואח"כ ראיתי בתוספתא שביעית פ"ד (הוצאת צ"מ) ורקם גיאה . ובתוספתא של הרב הג׳ מהר"א שווארץ נ"י הערות מחוכמות בזה .

פי"ן ה"א וגניא דאשקלון . בפי׳ מהר"י בן מ"צ וגוניא דאשקלון . ובירושלמי מגילה פ"א ה"א בצעננים אגנייא דקדש .

פי"ן ה"א מן מה דתני גנייה דאשקלון וכו׳ . בחי׳ רמב"ן גיטין ד׳ ב׳ ע"א גנייא דאשקלון ובעי (בירושלמי) אשקלון עצמה אמר רבי יעקב (בר אחא) בשם ר"ז וכו׳ . וכן הוא בר"ן גיטין סי׳ ת"ג ובחי׳ הר"ן גיטין שם . ובר"ש מקוואות פ"ח משנה א׳ וז"ל אבל לפי מה שפירשתי ניחא דאשקלון יש בה משום מדור העמים כדתניא בתוספתא בסוף אהלות ששאלו לר׳ פנחס בן יאיר על אשקלון וכו׳ ע"ש . ובכסף משנה ה׳ תרומות פ"א ה"ט יעוד דבירושלמי תני בתחומי א"י שהחזיקו עולי בבל גניא דאשקלון וקאמר עלה אשקלון עצמה מן מה דהני גניא (גנייה) דאשקלון הדה אמרה אשקלון כלחוץ משמע שהיא חוץ לכיבוש עולי בבל וכו׳ . וברדב"ז שם בירושלמי בשביעית מונה כל העיירות שהחזיקו בהם עולי בבל ומכללם גניא דאשקלון וכו׳ עכ"ל.ובשו"ת מהר"י מטראני ה"א סי׳ מ"ז ובירושלמי דשביעית וכו׳ וקחשיב גנייה דאשקלון וכו׳ .

פי"ן ה"א ר׳ סימון בשם חילפיי . יכן ביבמות פ"ז ה"ב . ובד׳ זייטאמיר ופטרקוב בשם חולפייא . ובויק"ר פ"ז א"ר יודן בר חלפיי בעי. ואולי צ"ל ר׳ סימון בשם בר חילפיי .

פי"ן ה"א רבי ר"י ב"ר יוסי וכו׳ למחר נמנו עליה(על אשקלון)לפוטרה מן המעשרות. בכ"מ ה׳ תרומות פ"א ה"ה ומ"ש רבינו (הרמב"ם) שרבי נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות בירושלמי פ"ו דשביעי׳ שנמנו על אשקלון לפטרה מהמעשרות אבל לא הוזכר שם רבי ונראה שהיה בנוסחת רבינו כתוב שרבי נמנה עליה ופטרה עכ"ל. ולפנינו בירושלמי כאן ובתוספתא אהלות סוף פרק י"ח מפורש שרבי היה . ובשו"ת אבקת רוכל ממרן סי׳ י׳ מביא מרב אחד דברי הרמב"ם הנ"ל והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות עכ"ל והכי מוכח בירושלמי שביעית פ"ג (צ"ל פ"ו) עכ"ל.

פי"ן ה"א ובן הקפר . ביבמות פ"ז ה"ב ובר הקפר . ובתוספתא אהלות שם (הוצאת צ"מ) ור׳ אליעזר הקפר . ובפי׳ הר"ש אהלות שם ור׳ אלעזר הקפר . וגם מכאן מוכח שבר קפרא הוא ר׳ אליעזר הקפר .

פי"ן ה"א וטיבלין ואוכלין בתרומתינו . בתוספתא אהלות שם וטובלין ואוכלין את פסחיהן לערב ועי׳ בפי׳ הר"ש באהלות שם .

פי"ן ה"א אתמול אני הוא שטימאתי אני הוא שטהרתי׳ פי׳ מקודם טמאתי קודם מנין משום שהחזקתי לאשקלון כארץ העמים , ואני הוא שטהרתי משום עדותו של ר׳ פנחס בן יאיר . ובכפתור ופרח פרק י"א מביא בתוספתא בזה הלשון : על טימאה שטמאתי טיהרתי ולא על מעשרות מתיירא אני וכו׳ .

פי"ן ה"א אימתי היא טמאה משום ארץ העמים וכו׳ . בתוספתא אהלות שם אמר לי מה שנהא (שנהג) בה מארץ העמים . ובפי׳ הר"ש במקואות פ"ח משנה א׳ כדתניא וכו׳ מהו שנהג בו כארץ העמים כלומר שיהא בה הטומאה כארץ העמים .

פי"ן ה"א משתשהא הגזירה ארבעים יום . מלת הגזירה ליתא בתוספתא אהלות שם וכצ"ל.ובפי׳ הר"ש במקוואות שם אמר להם כשישהה שם מ׳ יום כלומר אין בו טימאה אא"כ שיהא נכרי במדור מ׳ יום עכ"ל.ובפי׳ הר"ש באהלות שם אמר להן כשישהה מ׳ יום.

פי"ן ה"א ולא בטעות אנו מחזיקים. פי׳ מה שנמנו מעיקרא וטיהרוהו מטומאת ארץ העמים שהרי נמנו אח"כ ופטרוה מן המעשרות , וא"כ עד שתשהה במדור מ׳ יום למה

לך מיד תהא טמאה ?

פ"ן ה"א ר' סימון ור' אבהו. בסדר הדורות צד 296 הגי' ר' סימון ור' אבא.

פ"ן ה"א ר' סימון ור' אבהו הוון וכו'. בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' מ"ו(קושטנטינא ת"א) ובירושלמי וכו' ר' סימון ור' אבהו הוו יתיבין (הוון יתיבין) אמר הא כתיב וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה ליתי עזה את אשקלון ואת גבולה ליתי אשקלון ומשני ההן נחל מצרים ליתי נחל מצרים פי' בתמיהא דאין ראיה מן הכתובים שהרי גם נחל מצרים מתהומי א"י היא אלא שלא נתכבשה בכיבוש שני וקדושה ראשונ' לא קדשהלע"ל עכ"ל.

פ"ן ה"א את אשקלון ואת גבולה. בתוס' גיטין כ' ע"א ד"ה אשקלון ובחי' הר"ן שם הקשו זה מדעת עצמם ולא הזכירו הירושלמי.

פ"ן ה"א כארץ טוב זו סוסיתא. ב' מלות אחרונות ליתא בילקוט שופטים ר' ס"ו. ובכפתור ופרח פ"ה תוספתא מס' שביעית פ"ד עיירות שחייבות במעשר בתחום סוסיתא וכו' ימיהו על סוסיתא קשיא תוספתא אתוספתא אלא שיש לומר דתחום לחוד וחברותיה לחוד עכ"ל. ובשו"ת מהר"י מטראני ח"א סי' מ"ז ועוד איתא בתוספתא בשביעית עיירות שחייבות במעשר בתחום סוסיתא ובתוספתא דאהלות חשיב עיירות המובלעות בא"י כגון סוסיתא וחברותיה ונראה דהיינו כפר סיסאי וכו' וע"כ לומר סוסיתא לחוד ותחום סוסיתא לחוד וכו' ע"ש.

פ"ן ה"א ר' אימי בעי ולא מבעלי סיסין הן. פי' הפני משה והיה מוחזק בימיהם לחייבה במעשרות וכן בתוספתא דקחשיב עיירות שחייבות במעשרות בתחום סוסיתא וכו' עכ"ל. ובערוך השלם ערך סיסין ומקום סיסין בירושלמי שביעית פ"ו ועי' נייבויער 239 וכו' עכ"ל. אבל כנראה שהמאמר כאן במ"ס והטעה את החכמים הנ"ל כי המאמר נשנה בדמאי פ"ב ה"א (בדו"ו כ"ב ע"ד שורה י"ב) ושם הגי' ר' אימי בעי ולא ממעלי מסין הן סבר ר' אימי מעלי (בדפוס אמשטרדם ממעלי) מסין כמי שנתכבשו. והכוונה שר' אימי מספק הלא העיירות הללו הנזכרות לעיל משלמי מסין הן ואיך א"כ נתחייבו במעשרות? והשיב שר"א חושב שמעלי מסין הם כמי שנתכבשו.

פ"ן ה"א שלש פרסטיגיות. ברמב"ם ה' מלכים פ"ו ה"ה שלשה כתבים שלח יהושע וכו' וע"ש ברדב"ז וכסף משנה שהביאו ירושלמי דילן. ובמוסף הערוך ערך פרסטגי שביעית דירושלמי שלש פרוסטגיות שלח יהושע לא"י ועי' באגדות אמוראי א"י ח"א צד 517 בהערות.

פ"ן ה"א שילח יהושע. בתוס' גיטין מ"ו ע"א ד"ה כיון ובירושלמי שביעית פ"ו אמר ר' שמואל בר נחמני (נחמן) שלש פרוזדוגמאות (פרסטיגיות) שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ מי שהוא רוצה לפנות (להפנות) יפנה וכו' ע"ש איזה שנויים קלים. ובחי' הר"ן בגיטין שם כדאמר בספרי ובמדרש ג' פרוטגמאות שלח יהושע וכו'. ובתוס' סוטה ל"ה ע"ב ד"ה לרבות שהרי יהושע שלח שלש פרוזטגמאות וכו'. ומקורם מירושלמי כאן. ובפי' הרמב"ן עה"ת דברים כ' י', ובגמ' ירושלמי אמר רשב"נ יהושע קיים הפרשה הזו מה עשה יהושע וכו' ולפנינו בשנויים. ובמגדל עוז בה' מלכים הנ"ל ועוד הדרשן מפורסם היא כך בירושלמי פ"ו דמס' שביעית גמ' מתני' קמייתא (גם לפנינו הלכה א') הגרס אמר רשב"נ שלש פריסטגמאות פי' כתבים וכו'. ובס' כבוד חכמים (הוצאת מק"נ, צד 122) כתב הרמב"ן וכו' והירוץ קושיא זו מדאמרינן בספרי ובמדרש ג' פרוזטמאות שלח יהושע וכו'.

פ"ן ה"א גבעונים השלימו וכי השלימו. במגדל עוז הנ"ל דכתיב וכי השלימו.

פ"ן ה"א מפני מה לא גזרו על אותה הרוח שבגדריקו. בבראשית רבה פ' ס"ר גררה לגרדיקי ר' הושעיא כשם רשב"נ מפני מה גזרו (לא גזרו) על הרוח שבגרדיקי

בר'

(בד׳ קושט׳ רע״ב הגי׳ שברדיקו) מפני שהוא ניה רע ועד היכן ר׳ חנין אמר עד נחל מצרים ועיי״ש במתנות כהונה.

פ״ו ה״א והרי עזה ניווה יפה פישפשה אמר קימי ר׳ יוסי שאלית וכו׳. בפני משה פי׳ והרי עזה נויה יפה ולא גזרו וכהאי דפשפשה שם איש אחר שאל לר׳ אחא וכו׳ עכ״ל. אבל בירושלמי ד׳ אמשטרדם הגי׳ והרי עזה נויה יפה פשפשה א״ר יוסי שאלית לר׳ אחא ושרא. וגירסא נכונה היא שהשואל שאל והרי עזה נויה יפה היא ומדוע לא גזרו בה? והשיב הגמ׳ פשפשה שנצרך לפשפש ולבדוק בהמקום אם לא תוכל לגרום חלאים ליושב חדש וכמו שאמרו במשנה כתובות ק״י ע״ב רשב״ג אומר אף לא מנוה רעה לנוה יפה מפני שהנוה יפה בודק וע״ש בפירש״י. ובבראשית רבה פ׳ נ׳ הרי שהנוה היפה בודק. ופשפשה כאן היא בודק דכתובות שם. ואח״כ מתחיל הגמרא ענין אחר שר׳ יוסי אמר ששאל לר׳ אחא על אודות זה והתיר. בסדר הדורות (צד 319 היוצאת משכיל לאיתן ז״ל) פשפשה לפני ר׳ יוסי שאלית לר׳ אחא ירושלמי שביעית פ״ו ה״א עכ״ל. שוב ראיתי במבוא הירושלמי להגרז״ף ז״ל (צד קכ״א ע״ב) פשפשה שביעית פ״ו אמר קומי ר׳ יוסי ובעריך השלם ערך פשפשה אמורא של א״י וכו׳. וכן כ׳ לעזוי ה״ד צד 151 וטעו בזה.

פ״ו ה״א מפרשת אשקלון ולחוץ. אני שמעתי רק הברייתא (תוס׳ שביעית פ״ד) תחומי א״י פרשת אשקלון.

פ״ו ה״א לחמתא דפחל. בירושלמי סוטה פ״א ה״ד בבנישתא דחמתא. ועי׳ מגילה פ״א ה״א.

פ״ו ה״א דר׳ אביתר דדמא. בכת״י ליידען דר׳ אביתר דירמיה.

פ״ו ה״א ר׳ יוחנן בשם ר׳ הוניא דברת חוורן. כבר העירותי לעיל פ״א ה״ו צד 6 שבירושלמי נזכר בשם ר׳ הוניא או חוניה ובבבלי בשם ר׳ נחוניא. ושלא כדין כתוב בספר דורות הראשונים ח״ב צד 62 בירושל׳ דשביעית פ״ו וכו׳ ר׳ יוחנן בשם ר׳ נחוניא דברת הורין. וכן שם לעיל ד׳ ל״א ולשון הירושלמי במס׳ נדה פ״ג ה״ד וכו׳ מעדותו של ר׳ נחוניא מברת חורין. ולפנינו בנדה שם בד׳ ווניציא ובד׳ זיטאמיר ובכל הדפוסים מעידותו של ר׳ חונייה מברת חוורן היא. וכן משיג שם לחנם על הסה״ד כי בסה״ד צד 150 כתב מפורש ר׳ הנינא דבית חוורן ע״ל חוניא עכ״ל ובצד 281 כתב ר׳ נחוניא דבית חוורן ע״ל חוניא עכ״ל ורק לעיל הביא ר׳ נחוניא איש בקעת בית חורתן בכדי להזכיר הגי׳ המשונה מבעל היוחסין.

פ״ו ה״א ר׳ יסא שמע ראתת אמיה לבוצרה. באשכול (חלק שני צד 179) ובירושל׳ וכו׳ שאל לרי״ו מהו לצאת לחו״ל לטמא בארץ עמים אמר לו גמרת לצאת תבוא בשלום ואר״א אין רשות גדול מזה פי׳ שהתיר לו טומאה דרבנן לכבוד אמו עכ״ל ולפנינו בשנויים.

פ״ו ה״א בגין דלית ר׳ חנינה אמר מילה דלא שמע מן יומו. כעין זה בע״ז פ״א ה״ד וקשיא הוא שאל ליה דא ומגיב ליה דא אלא בגין דלית ר׳ חנינה אמר מילה דלא שמעה מיומוי וכו׳. ובנדה פ״ב ה״ו אמר לון (ר׳ חנינה) ייתי עלי עם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מר׳ להלכה וכו׳.

פ״ו ה״א ר׳ שמעון בן לקיש אזל לבוצרה אתון לגביה א״ל חמי לן בר נש דריש וכו׳ חמא חד בבליי. אולי הבבלי הזה הוא מי שנזכר בירושלמי הוריות פ״ג ה״ז רשב״ל עאל לביצריה והוה תמן חד רבהון רמייא, חס ליה דלא הוה רמאי אלא וכו׳ נטלו רבי שמעון ב״ל והושיבו אצלו וכו׳ ע״ש ולקמן בשביעית פ״ח הי״א רשב״ל הוה בביצרה וכו׳.

פ״ו ה״א אתא לגביה ר׳ יוחנן א״ל מן בבל לבבל וכו׳. פי׳ שבצרה היא בחו״ל ולא בא״י וכמו שאמר ר׳ יוחנן (בבבלי ע״ז נ״ח סע״ב) בצר לאו היינו בצרה. וע״ש בתוס׳ ד״ה בצר, ובתשובות גאונים קדמונים (ברלין תר״ח) ד׳ מ׳ ע״ב ומשום בצר לאו היינו בוצרא וכו׳

וכו׳ דבוצרא לאו היינו בצר ולא מחייבא במעשר בניחותא ולא בקושיא עכ״ל .

פ״ו ה״א שאל לריש לקיש בצר ביצרה. פי׳ שהיא היא ועיר אחת היא. וכן כתב הכפתור ופרח (פ׳ י״א ועי׳ בפ׳ י״ג) וכן דעת ראזענצוייג החלק שני מספר שני צד 23 .

פ״ו ה״א ר״י בר נחמן ורשב״ל שאל וכו׳. כל המאמר מובא בב״מ ה׳ שמיטה פ״ד הכ״ה וע״ש .

פ״ו ה״א אמר ליה קשיתה קומי ר״י . המלות אמר ליה נראה שלא גרסינן. ופי׳ שר׳ יצחק בר נחמן בעל המאמר אמר שהקשה זה מר׳ יסא לית עמון ומואב דמיטת . ובב״מ ה׳ שמיטה פ״ד הכ״ה מובא הירושלמי והמלות א״ל קשיתה קומי ר״י וכו׳ לא גרס. והמגיהים הגיהו שם בחוקה כגי׳ הדפוס . ובאמת מצינו שר״י בר נחמן שאל מר׳ חנינה כמו בע״ז פ״א ה״ד ר׳ יצחק בר נחמן שאל לר׳ חנינה . ובמו״ק פ״ג ה״א ר״י בן נחמן בשם ר׳ חנינה .

פ״ו ה״א עשיתי את ארצו חולין וכו׳. מובא בילקוט סוף ח״א (שאלוניקא רפ״ז) .

פ״ו ה״א רבי הונא בעי מישרי וכו׳ לגבי ר׳ מנא א״ל הא לך חתום. כעין זה כתובות פ״א(כ״ה ע״ב שורה י״ד)אתא עובדא קומי דר׳ חנינא וכו׳ אמר לר׳ מנא שב וחתום וע״ש.

פ״ו ה״א רבי חייא בר מדיא וכו׳ דר׳ יונה אבוך הוה אמר. בסדר הדורות צד 135 ר׳ חייא בר מירא ור׳ יונה בירושל׳ פ״ו דשביעית עכ״ל.וכמו שהוא כאן כעין זה בעירובין ספ״ח א״ל ר״ח בר מריה הכי אמר ר׳ יונה אבוך . וכן הוא בתענית פ״א ריש ה״א .

פ״ו ה״א כיני מתניתא מגויב ועד וכו׳ . עי׳ מ״ש באהבת ציון בחלה צד 151.ובכת״י ליידען מגויב ועד אמנם (אמנה). וכן בכל הסוגיא חוץ מהאחרון בפסוק ממש שלם כתוב בכ״י תשורי מראש אמנה כבנדפס .

פ״ו ה״א שבצדדין מהן וכו׳. במלאכת שלמה בפירושו ירושלמי וכו׳ והנסין (ליתא) שבצדדין וכו׳ .

פ״ו ה״א מקפלריא ועד אוקיינוס, במלאכת שלמה שם : מקפלוריא עד אוקיינוס ומנחל מצרים עַד אוקינוס (ד׳ מלות ליתא לפנינו ואיתא בירושלמי חלה פ״ד ה״ח ובתוספתא שם) מן ההוט (מהחוט) וכו׳ .

פ״ו ה״א אמר רבי יוסטא בר שונם . במדרש חזית פ״ד א״ר הוניא בשם ר׳ יוסטא עתידות הגליות מגיעות עד טורוס מונוס ואומרים שירה ועתידים אומות העולם להביא אותה כדורונות למלך המשיח (ה׳ מלות אחרונות ליתא לפנינו) וכו׳. ועי׳ במדרש שה״ש (הוצאת הרב ר״א גרינהוט) פסוק שיר השירים שמובא הירושלמי .

פ״ו ה״ב במשנה והורכים . במתניתא דב״מ דורכין וטעמרין .

פ״ו ה״ב שלא יהו הולכין ומשתקעין , ברדב״ז ה׳ שמיטה פ״ד הכ״ז ואמרינן בירושלמי אמר ר״א שלא יהו תוקעין ומשתקעין שם, ובב״מ שם שלא יהו הולכים ומשתקעין שם עכ״ל , ובפי׳ הר״ש אמרינן בירושלמי אר׳ אבהו שלא יהו תקועין ומשתקעין שם עכ״ל .

פ״ו ה״ב בתלוש למה הוא מותר. ברדב״ז שם והדר אמר (בירושלמי) ובתלוש למה היא מותר מן גו דו חמי רווחא קריב לא נפיק בלומר כיון שמוצא לו בקירוב ריוח מעט בשביעית לא נפיק מא״י להשתקע בחו״ל עכ״ל ועי׳ בכסף משנה שם. ובפי׳ הר״ש והדר קאמר בתלוש למה הוא מותר כן גודו חמי רווחא קרי לא נפיק כלומר וכו׳ ע״ש .

פ״ו ה״ב ר״י בי רבי בון בעי קומי ר״מ וכו׳. בכפתור ופרח פרק מ״ז ר״י בר בון בעא קומי ר׳ מונא (מנא) וכו׳ ע״ש. ובפי׳ הר״ש ואמרינן בירושלמי ר׳ אסי (יוסי בי ר׳ בון) בעי קומי ר׳ מנא וכו׳. ובפי׳ מהר״י בן מ״צ כגירסת הדפוס . ובפי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמיטה פ״ח ה״ט אמרו שם (בירושלמי) ר׳ יוסי בר

ביבין

כיבין (בון) בעי קומי ר' מונא מהו לטחון וכו' אפילו בתליש אסיר (יהא אסור) ע"כ (בירושלמי) עכ"ל. ובשו"ת אבקת רוכל סי' כ"ב ירושלמי וכו' רבי אסי (כגי' מהר"י קורקוס) בעא קומי דרבי מנא מהו לטחון את (עם) הגוי בארץ וכו' ע"ש.

פ"ו ה"ב כי נן קייטין וכו'. בכפתור ופרח פרק מ"ז ואמרינן (בירושלמי) במאי עסקינן אם בפירות שביעית וכו' ע"ש וזה לקוח מפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית כאן.

פ"ו ה"ג במשנה וצימחו אם היו העלין. בשו"ת הרשב"א סי' רפ"ז וצמחו אם היו עלין וכו'.

פ"ו ה"ג במשנה הוריקו הרי וכו'. בפי' מהר"י בן מ"צ ירוקין מותרין.

פ"ו ה"ג במשנה ר' חנינה (במתניתא דב"מ חנניה) בן אנטיגנוס אומר אם אינן יכולין להתלש בעלין שלהן אסורין. מלה אסורין ליתא בדפוסי אמשטרדם זיטאמיר ופעטרקוב. ובתשובות הרשב"א הנ"ל הגי' ר"ח ב"א אומר אם יכולין (אינן יכולין) להתלש בעלין שלהם וכו' וע"ש שמפרש המשנה. שוב ראיתי אח"כ במתניתא דבני מערבא ושם באמת הגי' אם היו יכולין להתלש בעלין שלהן. וכן הגי' במשנה בבבלי נדרים נ"ח ע"א. וכן בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ בשביעית כאן. אבל בפי' המשניות להרמב"ם בשביעית וז"ל ור"ח ב"א אומר שאם נתלשו העלין מהם ונשארו שם ולא נעקרו עם העלין יהיה דינם כדין הצומח בארץ והן כמו פירות שביעית עכ"ל.

פ"ו ה"ג במשנה כנג' כן וכו'. בשו"ת הרשב"א הנ"ל כנגדן. ובמתניתא דב"מ בנגד כן. ובפי' מהר"י בן מ"צ ורדב"ז ה' שמיטה פ"ד ה"ז וכנגד כן וכו' ע"ש.

פ"ו ה"ג במשנה מוצאי שביעית. בשו"ת הרשב"א הנ"ל במוצאי שביעית.

פ"ו ה"ג כיני מתניתא שחורין אסורין וירוקין מותרין. פי' שבמשנה כתוב הוריקו הרי אלו מותרין, ומפרש הגמרא שהוריקו באורו ירוקין. ולפני הר"י בן מ"צ היה כתוב בפירוש בהמשנה ירוקין. עי' לעיל. ובתוס' סוכה ל"א ע"ב ד"ה הירוק.

פ"ו ה"ג בצל שעקרו ושתלו וכו'. בשו"ת הרשב"א סי' רפ"ז והכי איתא בהדיא בירושלמי דגרסינן התם בצל שעקרו ושתלו וכו' ע"ש. ובפי' הר"ש פ"ט דשביעית משנה א' ואמרינן לעיל בירושלמי פ"ו בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשביעית כיון שרבה עליו החדש מותר וכו'. וגירסתו משונה משלפנינו. וברדב"ז ה' שמטה פ"ד ה"כ ותו גרסינן עלה ר"י בשם ר"י בצל שעקרו ושתלו וכו'.

פ"ו ה"ג שעקרו ושתלו. ברדב"ז הנ"ל טעמא דשתלו אבל אם לא שתלו אע"ג דהשחיר אין מתעשר לפי כולו (י"ד מלות אחרונות ליתא).

פ"ו ה"ג מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו. בערלה פ"א ה"ד כיון שהשריש מעשר לפי כולו. ובסמוך בסוגיא דילן נאמר זה בשם ר' חייה בשם ר' יוחנן.

פ"ו ה"ג ר"ח בשם ר' יוחנן בצל וכו'. ברדב"ז הנ"ל אמר ר"ח בשם ר"י בצל שעקרו ושתלו וכו' טעמא דשתלו והשריש אבל ירדו עליו גשמים אין מתעשר לפי כולו (י"א מלות אחרונות ליתא) עכ"ל.

פ"ו ה"ג ר' זעירא אמר מכיון שרבה וכו'. בפי' הר"ש ירושלמי עקרן בשביעית ושתלן במוצאי שביעית (ה' מלות ליתא) ר"ז אמר וכו'. ובחי' מהר"י קורקוס ה' שמיטה פ"ד הכ"אר' זעירא אמר מכיון שרבה החדש מותר פי' רבה החדש שרבו גדולין על עיקרן עכ"ל. וברדב"ז שם ר"ז אמר וכו' ושקיל וטרי הלמודא טובא ומשמע דהלכתא הוא עכ"ל.

פ"ו ה"ג ר' לא ר' אימי וכו'. בפי' הר"ש ר' לא ור' אמי.

פ"ו ה"ג ר"ש אומר משום ר' יהושע. בתוספתא תרומות ספ"ה ובבבלי נדרים נ"ח ע"א ליתא המלות משום ר' יהושע. ובשטה מקובצת נדרים נ"ח ע"א דתניא (דתני) ר' שמעון אומר וכו' כך שנויה בירושלמי עכ"ל. ובריטב"א בבא מציעא

נ"ג

נ"נ ע"ב והכי איתא בירושלמי דמס' שביעית דקתני בהדיא זה הכלל שהיה ר' יהושע (ר' שמעון) אומר משום רבי שמעון (יהושע).

פ"ו ה"ג כל דבר שיש לו מתירין. בתוס' ע"ז ע"ג ע"ב ד"ה אבל ובירושלמי קאמר טעמא משום וכו' עכ"ל.

פ"ו ה"ג כגון טבל ומעשר שני. בשטה מקובצת נדרים נ"ז ע"ב כגון טבל ומעשר והקדש וחדש כך שנויה בירושלמי וכו' עכ"ל. ובריטב"א ב"מ הנ"ל ליתא המלה וחדש.

פ"ו ה"ג אלא מין במינו בכל שהוא ושאינו במינו בנ"ט. בתוספתא תרומות ובבבלי נדרים הנ"ל ליתא ט' מלות אלו. ובתוס' ביצה ל"ח ע"א ד"ה ולבטיל ותימא וכו' וי"ל דה"מ מין במינו אבל מין בשאינו מינו כי הכא בטל וכו' הכי מפרש בהדיא בירושלמי עכ"ל. ובתורת הבית להרשב"א (בדיני תערובת בית ד' שער א') וכן לא אמרן דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל אלא בשנתערב במינו הא שלא במינו לא וכו' וכדאיתא בירושלמי בהדיא עכ"ל ובמלחמות להרמב"ן בפסחים פ"ב ומפורש שם עוד בירושלמי זה הכלל וכו' עכ"ל ובוונו לירושלמי דילן.

פ"ו ה"ג בכל שהוא. בריטב"א נדרים ד' נ"ב ע"א הגי' אלא מין במינו במשהו וכו'. ובריטב"א ב"מ הנ"ל אלא במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם. וכן הוא ברשב"א נדרים נ"א ע"ב ובר"ן ע"ז פ"ה סי' אלף רס"ג ע"ש. וברמב"ן נדרים שם אלא מין במינו כל שהוא. ובעיטור (הכשר הבשר צד 20) דכל דבר שיש לו מתירין במיני במשהו ושלא במינו בנ"ט והכי איתא בירושלמי בכמה מקומות עכ"ל. ובשו"ת הרשב"א סי' ת"ק ולענין דבר שיש לו מתירין שאמרת שהדבר ברור שלא נאמר אפילו באלף לא בטיל אלא בשנתערב במינו וכדאיתא בירושלמי דנדרים ובמס' שביעית ותמהת על הר"מ במז"ל שתלה אותה כסברתו וכו' עכ"ל. ובמאירי נדרים נ"ח ע"א ומ"מ דוקא במינן אבל בשאינו מינו בנותן טעם וכן התבאר בתלמוד המערב שבמס' שביעית פרק ששי עכ"ל.

פ"ו ה"ג תרומה וחלה וערלה. בחי' הרמב"ן ע"ז ד' ע"ג ע"ב והא דתניא במס' שביעית וכו' כגון תרומה ותרומת מעשר (ב' מלות ליתא) וכו'. ובשטה מקובצת נדרים הנ"ל הכי גרסינן בשביעית כגון תרומה ותרומת מעשר וחלה וערלה וכלאי הכרם נתנו בהם (בהן) הכמים שיעור ובתוספתא לא כתיב תרומה והרומת מעשר וכו'. ובתורת הבית להרשב"א (הכשר כלים בית ד' שער ד') שנינו בברייתא דמס' שביעית וכו' וכל דבר שאין לו מתירין כגון תרומה ותרומת מעשר וחלה וערלה וכלאי הכרם נתנו וכו'.

פ"ו ה"ג וכלאים נתנו להן חכמים. בפי' הרמב"ן ע"ז הנ"ל ובפי' הרא"ש בשביעית וכלאי הכרם נתנו בו חכמים. וכן הוא בבבלי נדרים נ"ח ע"א.

פ"ו ה"ג וכל דבר שאין לו וכו' מין במינו ושלא במינו בנותן טעם. אבל בירושלמי נדרים פ"ו ה"ח מין במינו כל שהוא שלא במינו בנותן טעם, כמו ברישא. ובשיטה מקובצת נדרים הנ"ל הכי גרסינן בשביעית ירושלמי אלא בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם. ובפי' הר"ש בשביעית: ירושלמי וכו' בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם וכו' בכל הספרים כתוב מין במינו בכל שהוא (והיה לפני הר"ש בשביעית כמו שהוא לפנינו בנדרים הנ"ל) ושלא במינו בנותן טעם כמו ברישא וטעות סופר הוא והגרסא נכונה כמו שכתבתי עכ"ל. ובפי' הרא"ש (שביעית פ"ו משנה ז') דאמרי' בירושלמי דפרקין דלעיל זה הכלל וכו' בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם וכו' עכ"ל והיה לפני הרא"ש ירושלמי מתוקן. ובשטה מקובצת בבבא מציעא נ"ג ע"א ז"ל וראיה מירושלמי דמס' שביעית בפרק ג' ארצות דקתני התם שהיה ר"ש משום ר'

ר׳ יהושע אומר כל דבר שיש לו מתירין וכו׳ לא נתנו חכמים בהם (להן חכמים) שיעור במינם במשהו (מין במינו בכל שהוא) שלא במינם בנותן טעם מיהו ע״כ יש בירושלמי ט״ס דקתני בתר הכי וכל שאין לו מתירין כגון תרומה וכו׳ מין במינו במשהו (לפנינו ליתא מלה אחרונה וכן הנכון) ושלא במינו בנ״ט ואם באנו להגיה נוכל להגיה בין במינו בין שלא במינו בכל שהוא ומיהו מתוך גמרא הירושלמי מוכיח דרישא דוקא ובסיפא יש ט״ס וצריך להגיה בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם. (כגירסת ד׳ ויניציא כאן) דפריך והרי שביעית שאין לו מתירין ולא נתנו חכמים שיעור פי׳ וכו׳ ובתוס׳ שאנין וכו׳ ומיהו יש להביא ראיה מן הירושלמי במס׳ שביעית דקתני התם שהיה ר״ש אומר וכו׳ ע״כ יש בירושלמי ט״ס דקתני בתרה וכל שאין לו מתירין וכו׳ נתנו לו חכמים שיעור מין במינו כל שהוא שלא במינו בנ״ט וכו׳ מיהו גירסת הירושלמי מוכיח דרישא דוקא ובסיפא יש ט״ס וכו׳ ע״ש שהאריך. ואח״כ נודעתי שבכת״י ליידען הגי׳ בשביעית כאן: נתנו חכמים שיעור מין במינו בכל שהוא ושלא במינו וכו׳. אך ב׳ תיבות בכל שהוא נמחקו מיד אחר.

פ״ו ה״ג התיבון הרי שביעית וכו׳. בשטה מקובצת בבא מציעא נ״ג ע״א דפריך (בירושלמי) והרי שביעית שאין לו מתירין ולא נתנו חכמים שיעור פי׳ דתנן התם ס״פ כלל גדול שהשביעית אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנ״ט וכו׳. ובחי׳ מהר״ם חלאוה בפסחים ל׳ ע״א ובמס׳ שביעית ובנדרים נמי תניא ריש״א כל דבר וכו׳ וכלאי הכרם (וכלאים, ועי׳ לעיל) אמרו לו והלא שביעית אין לה מתירין ולא נתנו בה חכמים שיעור דתנן השביעית אוסרת בכל שהוא במינה (שש מלות אחרונית ליתא לפנינו ואיתא בנדרים נ״ח ע״א וע״ש בראשונים) וכו׳ ע״ש ובחי׳ הרמב״ן בע״ז ד׳ ע״ג ע״ב.

פ״ו ה״ג אמר להן לא אם אמרתם. בשטה מקובצת נדרים נ״ח ע״א וכן היא בירושלמי של מס׳ שביעית דגרסינן התם אמר להם לא אם אמרתם בשביעית שאוסרת (שאינה אוסרת) כל שהוא אלא בביעור אבל באכילה (לאכילה) בנותן טעם לבעור פי׳ המפרשים כלומר אם נטע וכו׳. וכן הוא בחי׳ הרשב״א בנדרים שם. ובמאירי בנדרים שם ואף בתלמוד המערב שבמסכת זו אמורה כן לא אמרו (אם אמרתם) בשביעית שאוסרת (כגי׳ השטה מקובצת הנ״ל) בכל (כל) שהוא אלא לביעור אבל לאכילה בנותן טעם עכ״ל.

פ״ו ה״ג מה עבדין לה ר׳ הילא. צ״ל ר׳ לא כמו שנזכר לעיל.

פ״ו ה״ג דא״ר זעירא בשם ר׳ יונתן. בפי׳ הר״ש בשם ר׳ יוחנן.

פ״ו ה״ג שאין גידולי איסור. בפי׳ הר״ש גידולי היתר. וברמב״ם ה׳ כלאים פ״ה הכ״ד בצל שנטעו בכרם וכו׳ שאין גידולי היתר מעלין את העיקר האסור עכ״ל וברדב״ז שם בירושלמי וכו׳ שאין גדולי היתר (כגי׳ הרמב״ם והר״ש ולפנינו בטעיה: גידולי אסור) מעלין את האיסור עכ״ל ועי׳ בכ״מ שם.

פ״ו ה״ג וגידולי גידוליהן. בפי׳ הר״ש גידולי גידוליו. ועי׳ אהב״צ בתרומות פ״ט צד 73

פ״ו ה״ג אבל טבל. ברדב״ז ה׳ תרומות פי״א הכ״ב אבל הטבל וכ״ה במשנה תרומות פ״ט משנה ד׳.

פ״ו ה״ג ותרומה מעשר. בפי׳ הר״ש ותרומת חו״ל. וכן הגי׳ בתרומות פ״ט משנה ד׳.

פ״ו ה״ג בקדושת שביעית בביעור אבל לאכילה. בפי׳ הר״ש בקדושת שביעית וביעור אבל באכילה.

פ״ו ה״ג ר׳ אבהו על לארבל. ר׳ אבהו היה נוסע במקומות רבים ראה חלה פ״ד ה״י. הורי ר׳ אבהו בבוצרה. ועי׳ שבת פ״ג ה״א ובמ״ש שם. בעירובין ספ״ג ר׳ אבהו אזל לאלכסנדריאה. ובברכות פ״ח (ד׳ י״ג ע״א שורה י״ג) ר׳ אבהו כד היה אזיל להרומה.

פ״ו ה״ג על לארבל. בסוטה פ״ד ה״ד רבי מר עוקבא הורי בארבלי.

פ״ו

פ"ן ה"ג גבי אבא בר בנימין. ע' אהבת ציון לתרומות צד 29 .

פ"ן ה"ג הדא דרבי זעירא. בחי' מהר"י קורקוס ה' שמיטה פ"ד ה"כ והורי להון כר' זעירא. ובכת"י ליידען הגי' כהדא (הדא) דר' זעירא .

פ"ן ה"ג אני לא אמרתי אלא במירכנין. בהשגות הראב"ד ה' שמטה פ"ד הכ"א בירושלמי לא עשה ר' אבהו מעשה אלא במרוכנים פי' מרוכנים הטי נא כדך תרגום ארכיני כעין כלומר מעקלין הצואר וכו' וע"ש ברדב"ז ובכ"מ. ובחי' המאירי בנדרים נ"ז ע"א ומכל מקום בתלמוד המערב לא עשו בה מעשה אלא במירכנים וצ' מורכנים ארכיני מלשון הטי נא כדך שתרגומו ארכיני. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ד הכ"א אני לא אמרתי אלא במירכנים וכו' דלמא במהוכנין פי' שרבי יוסי במרוכנים גם בירושל' וכו'. ולעיל שם בהשגות א"א בירושלמי לא עשה ר' אבהו מעשה אלא במרוכנין פי' מרוכנין וכו' עיי"ש .

פ"ן ה"ג כד דשמע רבי לא ורבי אימי פליגין שרע מינה. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ד הכ"א כד שמע רבי אילא (לא) ורבי אמי (אימי, ועי' לעיל) שמט (שרע) מיניה ע"כ (בירושלמי) עכ"ל. ובכ"מ שם כדשמע דר' לא ור' אימי פליגין שמט מיניה עכ"ל .

פ"ן ה"ד במשנה התיר האפל. במתניתא דבני מערבא הותר האפל .

פ"ן ה"ד במשנה מוצאי שביעית. ברדב"ז הנ"ל במוצאי שביעית מיד. וכן במתניתא דבני מערבא .

פ"ן ה"ד בספרי א"י. באגודה ירושלמי בראשונה היה אסור בספר (פי' על גבול) א"י התקינו וכו' עכ"ל עם המוסגר .

פ"ן ה"ד אלבשוניה סקא וקיטמא. בפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ אלבשינו שקא וקטמא וכו' ע"ש .

פ"ן ה"ד עולא בר ישמעאל וכו' רבי ור"י בר' יהודה נתתין. כעין זה בדמאי פ"א ה"א עולא בר' ישמעאל בשם ר"י רבי ור' יוסי בר' יהודה נכנסו לוכל וכו'. ובמעשרות פ"ג ה"א ר' (ט"ס) עולא בר' ישמעאל בשם ר' לעזר רבי ור' יוסי ב"ר יהודה וכו'. ובדמאי פ"ז ה"א רבי ור' יוסי בר' יהודה נתארחו אצל בעל הבית אחד וכו', ואגב אעיר שמ"ש בפאה פ"א (ד' ט"ז ע"ג שורה ט' מלמטה) תני לא נחלק ר' ורבי יהודה הנשיא, ושם ספ"ב בפלוגתא דרבי ור' יהודה הנשיא. והר"ש סירליו והגיה יהושע ובש"ת ר"ב אשכנזי סי' ט"ו גרסו ברבי ור"י הנשיא. ולי נראה ברור שמ"ש רבי צ"ל רב"י ר"ת ר' יוסי או ר' יהודה. ואח"כ מצאתי במשנה למלך ה' מתנות עניים פ"ז הט"ז שהביא הירושלמי וגורס בפלוגתא דר"י ור' יהודה הנשיא עכ"ל ג"כ בר"ת. וגי' דפוס וויניצא הנ"ל לא נחלק ר' ור"י הנשיא מוכחת ברור שהסר כאן י' וצ"ל ר"י .

פ"ן ה"ד גבי רבי מנא. בפתיחה לר"ש סירליו ז"ל (בהקדמה לברכות, מאינץ תרל"ה) ר' מונא לחוד ור' מנא לחוד וכו', ובסוף פרק שלש ארצות גרסינן רבי ור' יוסי בר' יהודה נתאכסני בביתו של ר' מונא (מנא) וכו' כדאיתא התם עכ"ל. ועי' ספרא מצורע פ"ח ר' מונא אומר משום רבי יהודה .

פ"ן ה"ד שהוא מפתח של שמואל. בשו"ת בדבר למוד החכמות (דברי חכמים, מיץ תר"ט) ד' ע' ולזה היה אומר מר שמואל שהיה אצטגנין גדול כנודע הוא כתב בחכמת הפרדס שלו בזה"ל לא יעיל קומי מלכא וכו' עכ"ל בירושלמי דהגיגה ובספר פרדס שמואל וכו' עכ"ל ואולי לזה הפרדס כיוונו כאן .

פ"ן ה"ד שהוא שם לווי, במשנה נדרים פ"ו משנה י"ג מפני (ליתא) שהוא שם לווי.

פ"ן ה"ד אסור אף בירקות שדה. בירושלמי נדרים פ"ו הי"ג ליתא מלת אף .

פ"ן ה"ד עד שלא התיר רבי · בנדרים שם עד שלא התיר ר' להביא ירקות מחוצה

לארץ

לארץ לארץ (ה' מלות לפנינו ליתא) משהתיר רבי להביא ירקות מחו"ל לארץ (ה' מלות לפנינו ליתא) וכו'. ובחי' הרשב"א נדרים נ"ג ע"א אבל בירושלמי מקשה וכו' הגרסינן התם משהתיר ר' להביא ירק מחו"ל לארץ היא שביעית היא שאר שני שביעית ע"כ (בירושלמי) עכ"ל. ובמאירי נדרים שם ובתלמוד המערב וכו' והיא ששנו שם משהתיר רבי להביא ירק מחו"ל היא שביעית היא שאר שני שבוע עכ"ל.

פ"ז ה"ד אשכח תני ר' יודה אמר עד גזיב. לפני מלת אשכח צ"ל הסימן הלכה ה' ולא כמו שנרשם לפנינו אחרי כן בשורה כ"ב ע"א כי המאמר אשכח וכו' קאי על מתניתין משנה ה' אין מוציאין וכו' לחו"ל. וע"ז נאמר אשכח תני שר' יודה מכמן שאין מוציאין עד גזיב ור"ש אומר עד אמנה. ובמלאכת שלמה בפי' וז"ל ירושלמי וכו' אשכח תני ר"י אומר עד כזיב (גזיב) מוציאין ולא כזיב בכלל דלא כבשוה עולי בבל ור"ש אומר עד אמנה מוציאין דהיינו כל מה שכבשו עולי מצרים עכ"ל.

פ"ז ה"ד עד אמנה. בכ"י ליידען עד אמנם. ועי' באהבת ציון לחלה צד 150·

פ"ז ה"ה במשנה אין מוציאין שמן שריפה וכו'. כן הגי' ברמב"ם ובתוס' פסחים נ"ב ע"ב ד"ה ר"ם ולכאורה פלא הלא שמן שריפה ראוי רק לשריפה, ומדוע אסור להוציאו מהארץ לחו"ל? ואולי היתה הגי' במשנה אין מוציאין ש"ש, ר"ת: שמן שביעית. ובא מעתיק והעתיק שמן שריפה.

פ"ז ה"ה במשנה אמר רבי שמעתי וכו'. במשנה שבמשניות אר' שמעון. וכן במתניתא דבני מערבא. ועי' לקמן בגמרא בהלכה זו ששם הגירסא דברי ר"ש. וכן הוא בתו"כ בהר פ"א.

פ"ז ה"ה תני פירות הארץ שיצאו חו"ל. בפי' הר"ש דתניא פירות שביעית (ליתא) שיצאו מחו"ל לארץ.

פ"ז ה"ה דברי ר"ש. בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ הגי' דברי רבי. וכן הוא בתוספתא שביעית פרק ה'. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ב ואיפליגי בברייתא פירות שיצאו חו"ל וכו' דברי רבי ר"ש ב"א אומר וכו' ע"ש. ובילקוט עה"ת סוף ח"א הגי' כגירסת הדפוס. ובבבלי פסחים ד' נ"ב ע"ב לא נזכר רבי.

פ"ז ה"ה הורי ר' אימי. בכ"מ ה' שמיטה פ"ז ה"ב וכן אמרו בירושל' ספ"ו דשביעית הורי ר' אמי (אימי) כהן תניא קמיא לקילא עכ"ל ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה שם ישם (בירושלמי) אמרו הורי ר' אמי כהן תנא קמא (תניא קמיא) לקילא אמר רבי אילא (הילא) ובלבד וכו' עכ"ל. ובבבלי פסחים נ"ב ע"ב נחלקו אמוראים בדעת ר' אבהו אם הלכה כרשב"א או לא ולפנינו בירושלמי אין זכר מזה. ומדוע?.

פ"ז ה"ו במשנה אמר רבי שמעתי בפירוש שמוציאין מסוריא. במתניתא דבני מערבא א"ר שמעון שמעתי בפירוש שמביאין מסורייה וכו'. וגי' ישרה היא.

פ"ז ה"ו תמן תנינן אריסטון הביאו. בפי' הר"ש בירושלמי פריך תמן תנינן בן אנטיגנוס (אריסטון) הביא וכו'. ובפי' מהר"י בן מ"צ והקשו בירושלמי ויביא תרומה כמו הביכורין דתנינן בן אנטיגנוס הביא וכו' ע"ש ובמה שכתבתי בחלה פ"ד צד159.

פ"ז ה"ו הביאו בסורי'. בכ"י ליידען הביאו ביכורין.

פ"ז ה"ו מרדפין אחריה. בכ"י ליידען מרדפין אחד לשם.

פ"ז ה"א במשנה כלל גדול אמרו. בסמ"ג עשין קמ"ז עוד שנינו במס' שביעית כלל (לפנינו כלל גדול. ובשטה מקובצת בב"ק ק"א ע"ב דתנן בריש פ"ז דשביעית כלל אמרו וכו' עכ"ל. ובתוס' קדושין ג' ע"א ד"ה מה כדתנן במס' שביעית כלל אמרו בשביעית וכו' עכ"ל. ובתוס' ריד"א בפסחים נ"א ע"ב דהכי תנן בפ"ז דשביעית כלל אמרו בשביעית. ובריטב"א ע"ז י"ד ע"א בסדר זרעים במס' שביעית זה הכלל אמרו

בשביעית

בשביעות וכו׳ . אבל בתוס׳ ב"ק ק"א ע"ב ד"ה ממין רישא דמתניתין הכי איתא במסכת שביעית כלל גדול אמרו וכו׳ . ועי׳ בבלי שבת ס"ח ע"א וגבי שביעית נמי (נאמר כלל גדול) משום דקבעי למיתני עוד כלל אחר תנא כלל גדול . ובפי׳ רבינו חננאל שם ובמשנה כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא וכו׳ עכ"ל) אמרו וכו׳ .

פ"ז ה"א במשנה מאכל אדם. וכן הוא בתוס׳ ב"ק ק"א שם ובפי׳ רבינו חננאל בשבת הנ"ל מאוכל אדם ומאוכל (מאכל) בהמה . וכן הוא בסמ"ג הנ"ל ובמתניתא דבני מערבא .

פ"ז ה"א במשנה וממין הצובעים. בסמ"ג הנ"ל וממין הצובעין פי׳ גידולי קרקע שצובעין בהם ולא עפר עכ"ל. ובשטה מקובצת ובתוס׳ הריד"א הנ"ל וממין הצבעים . ובמתניתא דב"מ וממין הצבעין. ובתוס׳ ב"ק הנ"ל וממין הצובעין .

פ"ז ה"א במשנה ואינו מתקיים בארץ. בסמ"ג שם פי׳ שכלה לחיה שבשדה עכ"ל. ובתוס׳ שבת ס"ח ע"א ד"ה וגבי ואינו מתקיים בארץ פירוש שכלה לחיה עכ"ל .

פ"ז ה"א במשנה יש לו שביעית ולדמיו שביעית. בשטה מקובצת הנ"ל יש להם שביעית ולדמיהם . ובכ"מ ה׳ שמיטה פ"ז ה"ז יש להם שביעית ולדמיו שביעית, יש להם (לו) ביעור וכו׳ .

פ"ז ה"א צבעין לאדם וכו׳. בפי׳ ר"ש משאנץ בתו"כ (בהר פ"א) ובגמ׳ ירושלמי רפ"ז דהתם קא בעא צבעיה (צבעין) לאדם מהו שיהא עליהן קדושת שביעית וקאמר רבי יוסי בשם רבי אילא (לא) תהיה וגו׳ ודחי א"ר מנא באוכלי בהמה לאדם ולית ש"מ כלום וכו׳ עכ"ל .

פ"ז ה"ב במשנה ואי זה זה זה . במתניתא דב"מ ואי זה זה .

פ"ז ה"ב במשנה עלה הלוף השוטה. בתוס׳ פסחים נ"א ע"ב ד"ה כל דתנן עיקר הלוף השוטה (בהגהות הב"ח שם הגיה עיקר הלוף והשוטה) ובערוך ערך לוף עלה הלוף השוטה וכו׳ . ובתוס׳ ריד"א בע"ז י"ד ע"א ואיזה זה (ואי זה זה זה) הלוף שוטה וכו׳ . ובמתניתא דב"מ עלי הלוף השוטה .

פ"ז ה"ב במשנה ועלה הרנדנא. בתוס׳ פסחים הנ"ל ורבינה. ובנדה נ"א ע"ב הרנדנה. וכן הוא בתוס׳ ריד"א בפסחים נ"א ע"ב. ובמתניתא דב"מ הרנדנה וכן הוא בריטב"א ע"ז י"ד ע"א .

פ"ז ה"ב במשנה והכרישין הרגילא . במתניתא דב"מ והכרישין והרגילה .

פ"ז ה"ב במשנה החוחים והדרדרים . במוסף הערוך ערך דרדר החוחין והדרדרין מלשון קוץ ודרדר עכ"ל .

פ"ז ה"ב במשנה והדרדרים . בפי׳ מהר"י בן מ"צ ואילו הן מתקיימין בארץ עכ"ל. ולפנינו במשנה קאי זה על שאינו מתקיים בארץ .

פ"ז ה"ב במשנה ספיחי אסטים. בב"ק ק"א ע"ב ספיחי סטים . ובשיטה מקובצת שם וקתני בתר הכי ממין הצבעים (הצובעים, ועי׳ לעיל) ספיחי סטים. ובערוך הקצר (ערך קצה) ספיח אסטס וקוצה פי׳ מין זרעונין וכו׳ עכ"ל .

פ"ז ה"ב ועיקר האגה. בערוך לר"ש גמע (עטרת צבי צד 33) בתוס׳ שביעית עיקר החרוב ועיקר הגה ועיקר האוג . ובחי׳ מהר"י קורקוס בה׳ שמיטה פ"ה ה"ט ובירושלמי וכו׳ עיקר הוורד ועיקר אגה (האגה) ועיקר הלוף (האוג) אין בהם קדושת שביעית עכ"ל . ובפי׳ מהר"י בן מ"צ בפאה פ"א משנה ה׳ ונראין דברי הגאון שמין צביעה היא (האוג) דגרסי׳ בירושלמי פ׳ כלל גדול צבעים (צבעין) לבהמה מהו שיהא עליהן קדושת שביעיה ושמעינן (נשמעינה׳) מן הדא עיקר הוורד ועיקר ההאגה (האגה) ועיקר האוג אין בהן משום (ליהא) קדושת שביעית עכ"ל .

פ"ז ה"ב מיני כניסות מהו. בחי' מהר"י קירקום שם ה"י ירושלמי מיני כבסים מהו וכו' הירענין (היירענין) וכו'. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ה ה"י ירושלמי מיני כביסות (כניסית) מהו וכו' ע"ש. ובכ"מ שם ירושלמי מיני כביסות וכו' פירוש קדושת שביעית חלה על הכביסה ולפיכך מכבסים בהם עכ"ל.

פ"ז ה"ב והבורית והאהל. בכ"י ליידען המלה והאהל כתיבה בין השורות מיד אחר

פ"ז ה"ב הפרח לבן והאירן. בערוך לר"ש גמע הנ"ל ופרח שלו והאירן ופי' רב דוסא גאון כי שמע מן הזקנים הראשונים כי הארן היא אלכאן בלשון ערבי עכ"ל וע"ש בהערות.

פ"ז ה"ב ההן פקועה וההן וורד תני בה תלת מילין. במלאכת שלמה בפי' כתב הר"ש מדקתני לוף שוטה ברישא ובסיפא ולא קתני לוף סתם וכו' ובירושלמי תני ביה תלת מילין עלין שלו וכו', עיקר שלו אין לו ולא לדמיו שביעית וכו' (לפנינו ז' מלות אחרונות נאמר להלן, ובפי' הר"ש שלפנינו הגירסא בירושלמי כבדפוס) אבל הר"ש שיריליו ז"ל נראה דגרים הורד תני ביה תלת מילין וכו' (כגירסת ד' ווינציא) עכ"ל.

פ"ז ה"ב פיקה שלו. במלאכת שלמה בשם הר"ש פקח(פיקה) שלו ולא נתברר אי בלוף פקח איירי אי בשאר דברים וכו' ובמקום פקח שלו הוה גרס (הר"ש שיריליו)פיקא שלו וכו' עכ"ל. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) דאמרינן בירושלמי פקח עלין שלהן וכו' ע"ש. ובשי"ת פאר הדור להרמב"ם סי' רכ"ח ב' ר' סעדיה [אבן דאנון] וז"ל והתלמוד ירושלמי קרא לפיטמת פיקה והוא העוקץ וכו' עכ"ל. ובה' לולב לרי"ץ אבן גיאות (ד' ק"ה) והפיקה עגולה היא וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ב אירוסטין שרי. במוסף הערוך ערך איריוסטו ירושלמי בשביעית פ' כלל גדול איריוסטו שרי, קטרפון שרי, מורסינטין שרי, רודומירון שרי, אידרורוסטין אסיר, דיוסידין אסיר, פי' בל"י איריוסמי רפואה משלשלת הנקרא אירא כלומר קדושה מפני תועלתה ותקנה יוסטי הרופא עכ"ל. ולפנינו בהרבה שנויים ועי' בערוך השלם שם.

פ"ז ה"ב ציפריי שאלין לר' אימי. לקמן פ"ט ה"ה קפודקאי דציפירין שאלין לר' אימי.

פ"ז ה"ב מהו לחטן בתוטין וכו' להטן בהן. צ"ל להטן בהן. ופי' להטמין בהן עי' פני משה.

פ"ז ה"ב לעובדה וסמוך עלוי. ב' מלות אחרונות חסרות בד' אמשטרדם, זיטאמיר ופטרקוב.

פ"ז ה"ב שלקהן להטן בהן מותר לחטן בהן. בתוספתא שביעית פ"ה (הוצאת הרב צוקערמאנדל) החציר וירקות שדה שליקטן להטיל בהן רשאי להטיל בהן. ובכתב יד אחר שם שלקטן להטין בהן רשאי להטין בהן.

פ"ז ה"ב מותר להטן בהן ואסור ללוות מהן. נראה שצ"ל מותר להטן בהן ואסור ללותות מהן.

פ"ז ה"ב לסוחטן ולעשותן מן. בכ"י ליידען נכתב בראשונה ולעשות מהן אך הנו"ן נמחק.

פ"ז ה"ב וכא לא יהו חשובות. בפי' הר"ש ובהא לא הוי חשיבות. וע"ש שמפרש המאמר.

פ"ז ה"ב ומצינו דבר בתחילה קדושת שביעית חלה עליו ובסוף אין קדושת שביעית חלה עליו. וכן בד' אמשטרדם. אבל בפי' הר"ש הגירסא נכונה וז"ל ומצינו דבר בתחילה אין קדושת שביעית חלה עליו ובסוף קדושת שביעית חלה עליו

פ"ז ה"ב אם לקטן מתחילה. מלה אחרונה ליתא בפי' הר"ש.

פ"ז

פ"ז ה"ב הסיאה צתרה. בפי' מהר"י בן מ"צ שביעית פ"ח משנה א' ירושלמי באת צתרא אזוב וכו' ע"ש ובפי' הר"ש שם הסיאה אמרינן בפ' מפנין בתרי (צתרה).

פ"ז ה"ב מהו חלביצין וכו'. בערוך ערך חלבין איכא דאמרי ביצי נץ החלב והוא פרח לבן עכ"ל. ובפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ ירושלמי מהו חלבצים ביצי נץ חלב (בר"ש: החלב) וכו' עכ"ל.

פ"ז ה"ג במשנה עוד כלל. במתניתא דבני מערבא ועוד כלל. וכן הוא בריטב"א ע"ז י"ד ע"א.

פ"ז ה"ג במשנה כל שהוא מאוכל אדם וכו'. בתוס' שבת ס"ח ע"א ד"ה וגבי ועוד כלל אחר אמרו דקתני כל שאינו מאכל (לפנינו: שהוא מאוכל) אדם וכו' עכ"ל ובאגודה כל שאינו מאכל אדם וכו'. וזהו כגירסת התוס' שבת הנ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ז הי"ד (ומובא בשנויים בכסף משנה שם) וז"ל והנה מחלוקתם (מחלוקת הרמב"ם והראב"ד) תלוי בחלוק גרסאות כי רבינו כתב כן מהמשנה שבפרק הנזכר ז"ל ועוד כלל אחר אמרו כל שאינו מאכל אדם וכו' אבל ר"ש והרא"ש גורסין ועוד כלל אחר אמרו כל שהוא מאכל אדם וכו' וזאת נראת גרסת הר"א וכו' עכ"ל. וברדב"ז שם שם במשנה ועוד כלל אחר אמרו כל שאינו מאכל אדם וכו'.

פ"ז ה"ג במשנה ומאוכל בהמה. בתוס' שבת הנ"ל ומאוכל בהמה. וכן במתניתא דב"מ. ובריטב"א ע"ז י"ד ומאכל בהמה.

פ"ז ה"ג במשנה וממין הצובעים. בתוס' ריד"א פסחים נ"א ע"ב וממין הצבעים. ובמתניתא דב"מ וממין הצובעין. ובריטב"א ע"ז שם או (ליתא) ממין הצובעין.

פ"ז ה"ג במשנה ומתקיים בארץ. בריטב"א ע"ז הנ"ל ואינו מתקיים בארץ.

פ"ז ה"ג אמר להן ר"מ. ציוני ההלכות ג', ד', עד סוף הפרק מצוינות בד' ויניציא בטעות וראוי להיות כאן הלכה ה'.

פ"ז ה"ג אמר להן ר"מ. בפי' הר"ש בתוספתא קתני דאהדר להו ר"מ וכו' ובירושלמי מייתי לה ומסיק עלה ר' אמי (אימי) בשם ר"י החליף שמן בשמן שניהן אסורין כלומר אסורין להדליקן עכ"ל.

פ"ז ה"ג מכרו ולקח בו שמן אין מדליקין בו. בכ"מ ה' שמיטה פ"ה ה"ח ירושלמי שמן (שהשמן) של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אחר (מלה אחרונה חסר לפנינו) אין וכו'.

פ"ז ה"ג רבי אימי בשם ר"י. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ה ה"ח ר' אמי בשם רבי יוחנן. ובכ"מ הנ"ל ומסיים בה בירושלמי החליף שמן בשמן שניהם אסורים עכ"ל. ובפי' הר"ש שניהן אסורין כלומר אסורין להדליקן.

פ"ז ה"ג כמה דאת אמר יין וכו'. בפי' הר"ש כמה התימא יין אין סכין בו (איתו) ואין מדליקין בו (ג' מלות ליתא) ודכוותיה שמן אין סכין בו (ג' מלות ליתא) ואין (אין) מדליקין בו (ליתא).

פ"ז ה"ג והתנינן וכו' וכל שכן אוכלי אדם. בפי' הר"ש והתנן וכו' ואין צריך לומר אוכלי אדם.

פ"ז ה"ג והדא קניבתא דירקא. בפי' ר"ש כהדא קינסתא דירקא וכו'. ובשו"ת מהר"י מטראני ה"אסי' פ"ג כדמיכה בירושלמי בפ"ח (צ"ל בפ"ז) הדין (והדא) קינסתא (בגי' הר"ש) דירקא מסקין לה לאגרה וכו' כלומר שמאכל אדם הוא עכ"ל.

פ"ז ה"ג רבי יוחנן בשם רשב"י וכו' ובגרוגרות עד הפורים. בבבלי פסחים נ"ג ע"א בגרוגרות עד החנוכה בתמרים עד הפורים ואמר רב כיבי ר' יוחנן תרתי בתרייתא מחליף. ובפי' רבינו חננאל שם רבי יונה מחליף בגרוגרות עד הפורים בתמרים עד החנוכה. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ה הכ"ב שוב ראיתי בירושלמי פ"ד (צ"ל פ"ז)

דשביעית

דשביעית אמר ר"ש (ר"י) בשם ר' יוחנן (ר' שמעון) בן יהוצדק ביין עד הפסח וכו'.

פ"ז ה"ג רבי ביבי בשם ר' חנינה, ברדב"ז שם רב ביבי בשם ר' חנינא ובתמרים (ובתמרין) עד החנוכה.

פ"ז ה"ג ר' אילא בשם ר' שמעון בר ווא. בפי' הר"ש ר' יחיאל (ר' אילא, ועי' בבלי עירובין י"ב ע"א רב אחלי ואיתימא רב יחיאל ועי' בד"ס שם ובפי' דר"ה) בשם ר' יוחנן וחבורתא (וחברותיה) וכו' אמרי (אמר) וכו' הא גברא נשאליניה (מישאליניה).

פ"ז ה"ג הא גברא מישאליניה. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ג אמר הא גברא רבה (ליתא) נשאליניה וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ג ואילו מהן שדרכן. בפי' הר"ש ואלו יש (ליתא) מהן שדרכן לישור ויש (ליתא) מהן וכו'. וכן הוא בפי' מהר"י בן מ"צ.

פ"ז ה"ד במשנה אי זה זה זה, ברדב"ז ה' שמיטה פ"ז הי"ג ואי זהו עיקר וכו', ובמתניתא דב"מ ואי זה זה.

פ"ז ה"ד במשנה עיקר הלוף השוטה. בתוס' הרא"ש נדה ה' ע"א דתנן בפ"ז דמס' שביעית גבי עיקר הלוף שוטה (השוטה) וכו' עכ"ל. ובפי' הר"ש בפ"ט דשביעית משנה א' דאם כן ליתני חוץ מעיקר לוף השוטה וכו' ועי' בהגהות הב"ח שם. ובתוס' הריד"א בפסחים נ"א ע"ב ובע"ז י"ד ע"א עיקר הלוף שוטה. וכן הוא בילקוט עה"ת ר' תרנ"ט. ובמתניתא דב"מ עיקר הלוף השוטה.

פ"ז ה"ד במשנה ועיקר הרנדנא. בערוך (ערך דנדנה) ועיקר הדנדנא. ובתוס' ריד"א בפסחים נ"א ע"ב ועיקר הדנדנה.

פ"ז ה"ד במשנה הערקבלין והחלבצים. בערוך ערך חלבץ הערקבלין והחלביצין. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ז הט"ו ועיקר הדנדנה (כגי' ריד"א הנ"ל) והערקבנין (הערקבלין) וכו'. ובמתניתא דב"מ ועיקר העקרבנים. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) ועדקבלין (הערקבלין) וכו'. ובערוך ערך ערקבל בפ"ז דשביעית הערקבלין והחלביצין וכו', א"ב בנוסחאות כתוב ערקבלין עכ"ל.

פ"ז ה"ד במשנה ומין הצובעים. בחי' מהר"י קורקוס שם וממין הצובעין מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית אין לו (ט' מלות אחרונות ליתא).

פ"ז ה"ד במשנה הפואה והרכפא. בחי' מהר"י קורקוס שם הפואה והרכפה יש להם שביעית וכו' כך גרסת רבינו וכו' עכ"ל.

פ"ז ה"ד מהו לצבוע בטובת הנייה. בפי' מהר"י בן מ"צ ובירושלמי אסור לצבוע אפילו בטיבת הנאה וכו'. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ו ה"ב ובירושלמי אסור לצבוע אפילו בטובת הנאה וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ד כתיב טמאים המה לכם. וכן הוא בד"ו ובדפוס קושטנטינא בירושלמי ב"ק פ"ז ה"ח. והמלה לכם ליתא בקרא ויקרא י"א ל"ה. ובמסורת הש"ס בדפוסי זיטאמיר ופטרקוב ציינו ויקרא ה' וזה טעות. ובפי' הר"ש ואמרינן בירושלמי טמאים הם.

פ"ז ה"ד כתיב טמאים המה לכם מה ת"ל וטמאים וגו'. במלאכת שלמה בפי' כתב הר"ש שיריליו ז"ל הכי גרסינן שקץ הם לכם ומה ת"ל ושקץ יהיו לכם וכו', דהכי כתיבי בקראי ובספרים של הירושלמי כתיב טמאים הם לכם ומה ת"ל וטמאים יהיו לכם, וטעות הוא דהוא קרא בתנור וכירים כתיב ולא בשרצים ומהאי קרא דשרץ דריש ליה בת"כ עכ"ל. והגהתו נובעת מבבלי פסחים כ"ג ע"א. ומי שמעיין יראה שאין הגהתו מכרחת. שוב ראיתי בפי הראב"ד בתו"כ שמיני פרק ד' וקשיא לי טובא הך דרשא דקא דריש יהיו כהוייתן יהו דקא מוקי לה אשרצים לא כתיב אלא בתנור וכיריים וכו'.

פ"ז ה"ד ואחד איסור הנייה. בשו"ת הרשב"א סי' ש"א דבירושלמי וכו' ואחד איסור הנייה פירוש איסור הנייה דרך סחורה עכ"ל. ועי' בתוס' רה"ש כ"ב ע"א ד"ה ופסלו ובמס' שביעית פירש דין סחורה עפ"י הירושלמי עכ"ל.

פ"ז ה"ד והרי גמל למלאכתו הוא גדל. בפי' רבינו חננאל בע"ז ד' ל"ט ע"ב משנה בשביעית וכו' ואמר בגמרא דיליה כתיב טמאים (עי' לעיל) מה ת"ל וכו'. ובשו"ת המיוחסית (בטעות) להרמב"ן סי' קע"ו ובשו"ת הרשב"א סי' ש"א וסי' תפ"ט ובחלק ג' סי' רכ"ג ובכפתור ופרח פרק מ"ז מובא כל זה בשנויים קלים. ובאור זרוע ח"א סי' ש"ל ירושלמי כתיב טמאים הם וכו' הרי חמור למלאכתו הוא גדל כלומר לא אסרה תורה אלא בהמות העומדות לאכילה אבל שאין עומדות לאכילה דאע"ג דאסורות מן התורה אפ"ה מותר לעשות בהן סחורה עכ"ל. ובחי' מהר"ם חלאוה בפסחים כ"ג ע"ב ופריך עלה בירושלמי והרי חמור וגמל למלאכות רב גדרים כלומר לא אסרו אלא במידי דלאכילה וכו' עכ"ל וכן הוא ברוקח סי' תס"ז. ובעיטור (הכשר הכשר ד' י"ט) כדגרסינן בירושלמי במרובה ובשביעית פ"ז כ"ד (כל דבר) שאסור ד"ת וכו' הרי חמר למלאכתו הוא גדל וכו'. ובתוס' פסחים כ"ג ע"א ד"ה אמר ובירושלמי דמס' שביעית ספ"ח (צ"ל פ"ז) פריך והרי חמור וגמל ומשני למלאכתו הן גדילים ע"ש. ובתוס' ב"ק פ"ב ע"ב ד"ה לא ובירושלמי וכו' בסוסים וחמורים שרי לעשות בהן סחורה משום וכו' עכ"ל. וכן מובא הירושלמי ברמב"ם ה' מאכלות אסורות פ"ח הי"ח וע"ש בהג"מ. ובנמוקי יוסף בב"ק סי' ק"מ מידי דהוה אסוסים וחמורים שעומדין למלאכה ומותר לעשות בהם סחורה והכי מפרש בירושלמי דשביעית עכ"ל.

פ"ז ה"ד למלאכתו הוא גדל. בשו"ת הרשב"א הנ"ל למלאכתו הוא גדל פירוש ולא אסרו אלא הגדלים לאכילה עכ"ל. ועי' לעיל.

פ"ז ה"ד ר' הושעיה (כר' פטרקוב בטעות: יהושעיה) נסב ויהיב בהדין מוריים. ופ"א קצת הלא מפורש בתוספתא דשביעית פ"ה אבל המוריים וכו' מותר למיכרן דין ולישכור עליהם? ובשו"ת הרשב"א סי' ש"א מובא התוספתא בזה הנוסח: אבל המוריים וכו' מותרין למכרן להם לישראל ולשכור עליהם. ובכפתור ופרח הנ"ל נסב יהיב בהדין מוריסא (מוריים). ובאור זרוע הנ"ל וקאמר התם ר' אישעיא נסב ויהיב בהדא מורייס וכו' פי' דברים של גוים דאסירין מדרבנן כדתנן פרק אין מעמידין וכו' עכ"ל. ובעיטור שם ר' הושעיא נסיב יהיב בהדין מוכיח (מורייס) ר"פ נסב וכו'. ובפי' רבינו חננאל הנ"ל ר' הושעיא נסיב ויהיב במורייס.

פ"ז ה"ד רבי הונא נסב ויהב. בפי' הר"ש הגי' ר' אבין. ובכפתור ופרח הנ"ל ר"ה נסב יהב (ויהיב) בהדין חלתיתא (חלתותא). ובאור זרוע הנ"ל ר' הונא וכו'. וכן כפי' רבינו חננאל הנ"ל. ועי' באגדות אמוראי א"י ח"ג צד 277 מ"ש בזה ידידי הרב הגדול רב"ז פראפעססאר באכער נ"י.

פ"ז ה"ד חמשין אחין מלקטין וכו'. בתוס' סוכה ל"ט ע"א ד"ה וליתיב ובירושלמי אמרינן האחין מלקטין ואחד מוכר ע"י דעל ידי הבלעה מוכר שלו ושל חבירו אר"י בר בון ובלבד שלא יעשו פלטר (פליטר) פי' ולא יהא מוכר בההוא אתרא כל שעה עכ"ל. ובפי' הר"ש ירושלמי תני ולא וכו' אמר ר' יוסי בר בון ובלבד שלא יעשה פלטר מהו ובלבד שלא יעשה פלטר (ה' מלות אחרינות ליתא) דלא (יש"א) יהא מובן (מובין) בההוא אתרא (בהוא אתר) בכל שנה וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ד מובן בהוא אתר בכל שנה. כר' פטרק' מובין בה בכל שנה.

פ"ז ה"ד רבי לא מפקד. במוסף הערוך ערך הליטר ירושלמי שביעית פרק כ"ג ר' יוסי

יוסי (ר׳ לא) מפקד וכו׳ ע״ש. בכ״י ליידען ר׳ לָא מפקד. (מנוקד בקמ״ץ).

פ״ז משנה ה׳ ר״מ אומר דמיהן מתבערין. בתוס׳ נדה ח׳ ע״א ד״ה יש כדתנן בפ״ב דשביעית ר׳ מאיר אומר דמיה מתבערים עד ר״ה וכו׳ עכ״ל.

פ״ז ה״ה תמן תנינן אמר רבי יהודה וכו׳. כל המאמר משובש כאן וכן משובש בירושלמי סנהדרין פ״ג ה״ה והגי׳ הנכונה באור זרוע ח״א סי׳ ש״ל וז״ל ואמר בירושלמי תמן תנינן א״ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אחרת (מלה אחרונה ליתא) אלא היא (הוא) אבל יש לו אומנות אחרת (ליתא) וכו׳.

פ״ז ה״ה אם יש עמו מלאכה אחרת כשר. בתשובות ר׳ מנחם עזריה סי׳ כ״ט סוגיא דשמעתא לבני מערבא וכו׳ אם יש לו אז (ליתא) מלאכה אחרת כשר ומותר (ליתא) עכ״ל.

פ״ז ה״ה ואם לאו פסול. בתשובות ר״מ עזריה הנ״ל אסור (ליתא) ופסול.

פ״ז ה״ה אבל אם היה יושב ועוסק במלאכתו. בפי׳ הר״ש אבל אם היה בטל ממלאכתו.

פ״ז ה״ה אע״פ שאין עמו מלאכה אחרת מותר. וכן הגי׳ בפי׳ מהר״י בן מ״צ אבל באור זרוע שם כשר. ובתשובות ר״מ עזריה הנ״ל אפילו אין לו מלאכה אחרת כשר (ליתא) ומותר. ובפי׳ הר״ש אע״פ שיש עמו מלאכה אחרת אסור.

פ״ז ה״ה אקלם רבי בא בר זבדא וכו׳. באור זרוע בהקדמה סי׳ ל״ד כדאמר בירושלמי פ״ז דשביעית ר׳ בא בר זבדא ר׳ אבהו וכו׳ ואמר התם אקלם ר׳ בא בר זבדא דאמר שמועה בשם זעיר מני׳ פי׳ כמה משובח בענוה ר׳ בא בר זבדא ששמע דבר שההנהו מר׳ אבהו שהיה קטן ממנו ואמרה לתלמידיו משמו וכו׳ עכ״ל.

פ״ז ה״ה תני ר׳ יודה. באור זרוע הנ״ל ובשו״ת רמ״ע הנ״ל הגי׳ תני ר׳ חייא והכוונה לתוספתא סנהדרין פ״ה. ובפי׳ הר״ש כגירסת הדפוס.

פ״ז ה״ה אם יש עמו מלאכה אחרת מותר ואם לאו אסור. בשו״ת רמ״ע הנ״ל אם יש לו מלאכה אחרת כשר (ליתא) ומותר ואם לאו אסור ופסול (ליתא). ובפי׳ הר״ש כגי׳ הדפוס.

פ״ז ה״ה אבל אם היה עוסק במלאכתו וכו׳. באו״ז שם אבל אם היה בטל במלאכתו וכו׳ וכצ״ל. וכן בתשובות ר״מ עזריה הנ״ל אבל יושב ובטל כל שש. וכן הוא בפי׳ הר״ש בשביעית כאן. ומזה נובע הגהת הגר״א שהגיה אבל אם לא היה וכו׳.

פ״ז ה״ה אע״פ שאין עמו מלאכה אחרת אסיר. באו״ז שם אע״פ שיש עמו מלאכה אחרת פסול וכצ״ל. וכן בתשובות רמ״ע הנ״ל אפילו יש עמו אז (ליתא) מלאכה אחרת אסור ופסול (ליתא) ויש בסוגיא זו בספרים טעות סופר ודא ברירא דמלתא וקל להבין עכ״ל.

פ״ז ה״ה לא בדא רבי בא וכו׳. באו״ז שם לא בדא אמר ר׳ אבא וכו׳.

פ״ז ה״ה רבי בא בר זבדא ר׳ אבהו בשם ר׳ לעזר. בבבלי סנהדרין כ״ו ע״ב א״ר אבהו א״ר אלעזר הלכה כר׳ יהודה. ולא נזכר מר׳ אבא בר זבדא.

פ״ז ה״ה הלכה כר׳ יודה מתני׳. באור זרוע שם הלכה כר׳ יהודה דמתני׳ (מתני׳) תמן אמר ר׳ אבא בר זבדא ר׳ אבהו בשם ר׳ אלעזר הלכה כר׳ יהודה דמתני׳ (ט״ו מלות אחרונות ליתא לפנינו, ונשמטו ע״י מעתיק מן דמתני׳ עד דמתני׳) ואקלס (אקלם) ר׳ בא בר זבדא דאמר שמועת׳ (דמר שמועה) בשם זעירא מיני׳ וכו׳ ופירש מורי רבינו שמחה בר׳ שמואל משפירא דהא דפסיק הלכה כר׳ יהודה לאו ארבי יהודה דמתני׳ דנבילות וטריפות קאי (כוונתו להמשנה בשביעית פרק ז׳ משנה ו׳ אין

אין עושין סחורה וכו' ולא בנבילות ולא בטריפות) אלא אר' יהודה דשביעית דפרק זה בורר קאי (כוונתו לסנהדרין פ"ג משנה ו' אילו הן הפסולין וכו' וסוחרי שביעית וכו' ר' יהודה אמר אימתי בזמן וכו') ותדע דבירושלמי בפרק זה בורר איתא להא גירסת ירושלמי שביעית דפסיק כר' יהודה אע"ג דלא איתי דר' יהודה דנבילות וטריפות וכו' וגרסי' תמן אר' בא בר זבדא ר' אבהו בשם ר' אלעזר הלכה כר' יהודה דמתני' אוף הכא כן פי' כשם שפסק גבי שביעית דתלי טעמא כשאין לו אומנות אלא היא הכא גבי נבילות וטריפות נמי וכיון שאין לו אומנות אלא היא תלי טעמא הלכה דמותר אר"י כר בון תמן אין מלכות וכו' פי' גבי שביעית מקילינן כר' יהודה משום אונס מלכות וכו' אבל גבי סחורת נבילות דליכא אונס מלכות לא שרינן כר' יהודה, וכי תימא הוי לי' למימר תמן מלכות אונסת גבי שביעית הכא אין מלכות אונסת גבי סחורת נבילות (פי' שהאור זרוע מתרץ בשם רבו ר' שמחה מדוע בירושלמי שביעית לפנינו כתוב תמן אין המלכות אונסת וכו' והיה ראוי לאמר תמן המלכות אונסת כי לפי דברי ר' שמחה קאי על זה על מה שאמרו בסנהדרין הנ"ל) אומר מורי רבינו שמחה דאגב שיטפת גירסת ירושלמי בזה בורר דהתם נמי מסיק הכי והתם גבי שביעית קאי וקאמר אנבילות תמן אין מלכות אינסת נקט נמי הכא לישנא ובהוכתי טיבי נמי לא מקפיד בתלמוד דידן בין הכא להתם דמתחיל למשקל ולמיטרא ביה קרי הכא ומשנה ובריתא דההיא מסכתא גופא דדמיא לההיא דשקיל וטרי בה קרי התם עכ"ל. ובשו"ת מהר"ם ברבי ברוך (הוצאת הרב רנ"ר ז"ל) סי' ת"ב מובא ג"כ תשובת ר' שמחה בר' שמואל ז"ל וז"ל הנ"ל ופי' בירושלמי הלכה כר' יהודה דמתניתן דזה בורר דמייתי תמן תנינן וכו' שגם פעמים רבות נמצא גם בתלמוד שלנו בין הכא להתם להחליף וכו' ע"ש ששם משובשת התשובה הנ"ל ויש לתקנה מהאור זרוע הנ"ל. מכל זה נוכל ללמוד איך דייקו והבינו הראשונים בלמיד הירושל' כי דברי ר' שמחה מאירים את הירושלמי, והמפרשים דחקו את עצמם בפי' המאמר. גם הרב מסלוצק (בדפוס פטרקוב) לא זכר את האו"ז ותשובת מהר"ם בר"ב הנ"ל.

פ"ז ה"ה אקלס רבי בא בר זבדא. בעיטור (קבלת העדית ד' נ"ז) ירושלמי ר' אבא (בא) בר זבדא ר"א בשם ר' אלעזר (לעזר) הלכה כר"י דמתניתין, אלפס (אקלס) ר' אבא בר זבדא דאמר (דמר) שמועה משום (בשם) זעיר מיניה עכ"ל. ובאור זרוע ח"א סי' של"א ירושלמי כדפרי' לעיל איקלים (אקלס) ר' בא דמר שמועה בשם זעיר מיני' מכאן שחייב אדם לנהוג ענוה בתלמידו וכו' עכ"ל וע' לעיל. ובתוס' ריד"א (מהדורא תנינא) פסחים ק' ע"א דגרסינן בירושלמי ומפרש התם וקלסוה משום דאמר מלתא משם דזוטר מני' עכ"ל. ואעיר שבי"ש בתוס' פסחים ק' ע"א ד"ה יהאמר ולא גרס רבי יוחנן אר' אבהו, ובתוס' ריד"א שם ול"ג אמר ר' ירמיה אמר ר' יוחנן אר' אבהו אר' יוסי ב"ח כי ר' יוחנן רבו של ר' אבהו וכו'. ובאמת הכוונה שם אמר ר' ירמי' אמר ר' יוחנן, ור' אבהו אמר זה בשם ר' יוסי בר חנינא, ולא כמו שהבינו התוס' והריד"א שר' יוחנן אמר בשם ר' אבהו.

פ"ז ה"ה תמן אין המלכות וכו'. בשו"ת ר"מ עוריה סי' כ"ט ובפי' אתמר התם בירושלמי שכשם הלכה כר' יהודה בסנהדרין כך הלכה כמותו בשביעית (גי' רמ"ע מפאנו כגי' האו"ז בשם רבו שמובא לעיל אבל לפנינו אין מפורש זה) ואתא ר' יוסי בר בון למימרא דהא דתני ר' חייא (לעיל בהירושל') לא פליג אסתם גמרא דידהו דתמן פי' בבבל אתריה דר' חייא וכו' אין מלכות אונסת פי' לעבוד את האדמה בשביעית ולפיכך מתנו לחומרא וכו' ע"ש. ובר"ש ובפי' מהר"י בן מ"צ מפרשים באופן אחר וז"ל

ומפרש

ומפרש טעמא בירושלמי אמר ר"י תמן אין מלכות אונכת הבא (ברם הבא) מלכות אונסת. כלומר לוקחת מס מן הציידים עכ"ל.

פ"ז ה"ו במשנה קליפי ריטון והנץ. בשו"ת ראבי"ה סי' קנ"א כדתנן במס' שביעית קליפי רימון וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ו במשנה והגלעינין. בפי' רבינו חננאל ע"ז ל"ט ע"ב וחגרעינין.

פ"ז ה"ו במשנה הצבע צובע לעצמו. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו ה"ב במשנה הצובע צובע לעצמו ולא (לא) יצבע וכו'.

פ"ז ה"ו במשנה ולא בתרומות. בתוס' סוכה ל"ט ע"א ד"ה וליתיב ובפ"ז דשביעית תנן שאין עושין סחורה וכו'. ובס' קהלת ועקב למהרי"ט אלגזי אות ס' סי' רל"ב וראיתי למהר"ש שירליו (כן מכנה שם הרש"ס גם ר"ש עדני במלאכת שלמה) ז"ל בירושלמי כתב יד וכתב במתני' דשביעית וז"ל ולא בתרומות דכתיב בהו נמי אכילה בפ' אמור וכלהו דרשות דדרשינן גבי שביעית מדכתיב לאכלה ולא לסחורה הכי נמי תני ר' חייא גבי תרומות וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ו במשנה ולא יהא לוקח ירקות וכו' אבל הוא לוקט. בס' המקח והממכר לרה"ג שער י"ב הגי' כגירסת הדפוס ובפי' מהר"י בן מ"צ אבל הוא מלקט (לוקט) ובנו מוכר במקומו (על ידו). ובתוס' סוכה ל"ט ע"א ד"ה וליתיב לא יהא לוקח וכו' אבל הוא לוקט וכו' פי' היינו לוקח היינו לוקט כדקתני סיפא אבל הוא לוקט ובהדיא קתני בתוספתא ולא יהא לוקט וכו' ע"ש אבל בתוס' ע"ז ד' ס"ב ע"א ד"ה לקוט ועוד תנן במס' שביעית לא (ולא) יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל (הוא) לוקט ובנו מוכר על ידו משמע דאפילו לכתחלה וא"ת תקשי רישא לסיפא רישא אסרה לוקח למכור בשוק משמע הא לוקט מותר ואפילו בשוק והדר תני לוקט ובנו וכו' ונראה דיש במשנה ברישא טעות סופר וגרם בשניהם לוקט מיהו יש ליישב הגירסא וכו' ע"ש ובהגהות הב"ח שם. אבל לפלא שלפני הסמ"ג עשין קמ"ז היה כתוב באמת בהמשנה: ולא יהיה לוקט (לוקח) ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט וכו' עכ"ל. והודיעני הרב ר' לוי פראפעססאר גינצבורג מנוי יארק שבסמ"ג ד' הראשון הגי' ולא יהא לוקח וכו' אבל הוא לוקט.

פ"ז ה"ו במשנה לקה לעצמו והותיר. בסמ"ג שם לקט (לקח) לעצמו.

פ"ז ה"ו במשנה מותר למוכרו. וכן בפי' מהר"י בן מ"צ אבל בסמ"ג שם מותר למוכרן, וכן במשנה שבמשניות. ובמתניתא דב"מ מותר למכרו. וכן בסמ"ג ד' הראשון.

פ"ז ה"ו בראשיה דפירקא את אמר וכו'. בפי' הר"ש ובירושלמי בריש פרקא אתמר אין אובלין וכו' פי' מלולבין דהכא אֻלין דריש פירקין קשיא דהכא אמרינן גבי לולבין דאין להם ביעור וכו'. ובפי' מהר"י בן מ"צ וקשה ברישא דפירקא אמרי בעלין אע"פ שיש מהן שאינן נושרין מתבערין וכו' ופריק רבי מנחם (פנחס) תמן וכו' ע"ש. ובפני משה אי נמי יש לפרש דהקושיא ארישא דמתניתין קאי וכו' ע"ש. ולפי"ז לא גרסינן המלה דפירקא.

פ"ז ה"ו חוץ מן העדל. בתוספתא שביעית פ"ה חוץ מן האדל.

פ"ז ה"ז במשנה לקה בכור למשתה בנו. בתוספתא שביעית פ"ה מוסיף: רבי אומר אומר אני לא ימכרנו אלא בדמיו. ובשו"ת הרשב"א סי' ש"א לא ימכרנו אלא בדמיו פי' שלא יראה כעושה בו סחורה עכ"ל. ונפלא מרוע לא נזכר בהמשנה מאמר רבי הנ"ל? ובאור זרוע ח"א סי' ש"ל לקח בכור למשתה בנו וכו' פי' לקח בכור בעל מום למשתה בנו או לאכול ברגל מותר למוכרו אע"ג דמחזי כסחורה ותניא בתוספתא דשביעית וכו' ע"ש.

פ"ז

פ"ז ה"ז במשנה שנתמנו להן מינין טמאין. בבבלי פסחים כ"ג ע"א שנזדמנו להם וכו' אבל בפי' רבינו חננאל שם ותנן בשביעית פ"ו (צ"ל פ"ז) ציידי (וכן בפי' ר"ה בע"ז נ"ג ע"ב ולפנינו צדי) חיה עופות ודגים שנתמנו להם (להן) טמאים מותר למכרן (למוכרן). והגיהו שם בפי' הר"ח: שנזדמנו. וזה ללא צורך. ובעיטור (הכשר הבשר ד' י"ט) וגרסינן התם ציידי עופות (חיה עופות) ודגים שנזדמנו להן טמאין (מינין טמאין) מוכרן (מותר למוכרן).

פ"ז ה"ז במשנה מותר למוכרן. בבבלי פסחים שם מותרין למוכרן לנכרים (ליתא). ועי' בהג"מ ה' מאכלות אסורות פ"ח אות ח'.

פ"ז ה"ז במשנה אף משנתמנה לו לפי דרכו. בשו"ת הרשב"א סי' תפ"ט אף מי שנמנה לו לפי דרכו (לוקח ומוכר). ובפי' רבינו חננאל ע"ז ל"ט ע"ב אף מי שנתמנה לו. ובעיטור הנ"ל אף מי שנזדמנו (משנתמנה) לפי דרכו.

פ"ז ה"ז במשנה שלא תהא אומנתו לכך. בשו"ת הרשב"א הנ"ל אומנתו לכן (לכך). ובאור זרוע ח"א סי' ש"ל שלא תהא אומנתו בכך (לכך) וחכמים אוסרין ושלש מחלוקת בדבר ת"ק לא שרי בשנתמנו וכו' ע"ש. ובמגיד משנה ה' מ"א פ"ח הי"ז שלא תהא אומנתו בכך. וכן הוא בעיטור הנ"ל.

פ"ז ה"ז ר' פדת ר' יוסה בשם ר' יוחנן. בפי' הר"ש ר' פדת ור' יוסי בשם ר"י. ובירושלמי סוטה פ"ב ה"ב ר' פדת בשם ר' יוחנן, וכן הוא במקומות רבים. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ז הי"ט ובירושלמי דשביעית אמרו ר' פדא (פדת) ור' יוסא בשם ר' יוחנן אתיא דר"ש כר' יהושע דתניין (דתנינן תמן) וכו' עכ"ל ובנדה ד' ח' ע"א וא"ר פדת מאן תנא קטפא פירא ר' אליעזר וכו' וע"ש.

פ"ז ה"ז שמעתי שהמעמיד. בפי' הר"ש ובמהר"י קורקוס הנ"ל שמעתי בפירוש (לפנינו ליתא מלה אחרונה ואיתא במשנה ערלה פ"א משנה ז') וכו'.

פ"ז ה"ז אמר רבי זעירא לר' פדא וכו'. בפי' הר"ש אמר ליה ר' זירא לר' פדת. וכן בערלה פ"א ה"ו. ובנדה שם וא"ר זירא (לר' פדת) חזי וכו'.

פ"ז ה"ז ודמיא היא כל רבה. בפי' הר"ש וחי' מהר"י קורקוס הנ"ל ודמיא היא בתמיה כדמוכח התם עכ"ל ובערלה פ"א ה"ו נשנה המאמר ושם הגי' ודמיה היא לכל רביה וכעין זה בדמאי פ"ג ה"ד אמר ליה ולכל דבה. והירושלמי מובא בחי' הרמב"ן בע"ז ד' ל"א ע"ב ושם הגי' א"ל ולכל דבר. ובשו"ת ר' בצלאל אשכנזי סי' א' הגי' ולכל דברי. ובפתיחא לר"ש סירליו ז"ל (בחלק השני, מאינץ תרל"ח) ודמיא היא כלרבא כמו כל ארבא כלומר כך דומה זה כמו קברניט הארבא דהיינו ספינה שמנהיגין אותה מאחוריה וכו' כלומר דבר שהוא מהופך זה שאינו דומה כלל וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ז כל רבה קטף בטל. בפי הר"ש כל דבר (כגי' הרמב"ן ורב"א הנ"ל) בטל על ידי (גבי) סרפו (שרפו).

פ"ז ה"ז בשם גרמיה אמרה למה. בד"א זיט' ופטר' גרמיה אמר לה.

פ"ז ה"ז למה שרף פרי פגין פירי. בפי' הר"ש למה סרף (שרף) פרי הפגין פרי אין תימר סרף (שרף) פרי (פירי) עשה כן בתרומה אסור (מותר) ואין תימא (תימר) פגין פרי (פירי) עשהכן בתרומה מותר (אסור) וכו' ע"ש שמפרש המאמר. ואח"ז ראיתי שבד"א ווינ' הגי' כגי' הר"ש. ובפי' ר"י בן מ"צ בערלה שם אי פגין פרי אסור הוא אי שרף פרי אסור הוא וג"מ שאם העמיד זר בשרף פגי תרומה וכו' ואנן ארווחנן בלישנא דגירסא דירושלמי קטיעא טובא עכ"ל. בערלה פ"א ה"ו בד"וו בטעות: אין תימר שרף פרי עשה כן בתרומה מותר אין תימר פגין פרי עשה כן בתרומה מותר.

פ"ז ה"ח במשנה והבוטנא והאטדים. בערוך של ר"ש גמע (עטרת צבי צד 18) בתוס' שביעית פ"ה לולבי האלה והבוטנא והאטרין והאדל עכ"ל. ובשו"ת מהר"י מטראני ח"ב סי' ל"ד לולבי ורבין (ורדים) וכו' האלה והבטנה והאטדים.

פ"ז ה"ח הכא את אמר ילקט וכו'. בפי' הר"ש ופריך בירושלמי הכא אתמר ילקט את הורד בבלי (ליתא) וכה אתמר (את אמר) חייב בביעור ר"א בשם ר' יוחנן תרין מתניין (תניין) אינון אמר ר"ז יכיל אנא פתר (להון) בתרי פתרי (תניי) וורד חדש שכבשו בשרף של ששית (בשמן ישן) ויישן בחדש וורד שביעית בשמן שמינית (לפנינו משינה) כלומר ריישא בוורד חדש ושמן ישן של ששית בשנה שביעית שעדיין לא הגיע זמן הביעור וילקט הוורד וכו' ודבר תימא מאי קשיא ליה וכו' עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ ירושלמי הכא את אמר ילקט את הוורד וכה את אמר יישן בחדש (ב' מלות ליתא וקאי על מתניתין) פי' ורד של ששית בשמן של ז' חייב בביעור ותירץ ר"א בשר"י תרי תנאי אינון וכו' ע"ש. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) בירושלמי פריך עלה הכא אתמר ילקט את הורד והכא אתמר חייב בביעור ר"א בשם ר' יוחנן תריין תרין תניין אינון וכו' יכיל אנא פתיר לון בתרין פתיר וורד חדש שכבשו בשמן ישן וורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית ילקט את הוורד קודם שיגיע זמן הביעור והכל מותר ויישן בחדש וכו' ע"ש שגרסתו משונה משלפנינו.

פ"ז ה"ח א"ר זעירא יכיל וכו'. בפי' הרא"ש הגי' א"ר אליעזר זעירא ועי' בתוס' שבת י"ב ע"ב ד"ה רבי נתן ר' אבא בר זימנא בשם ר' אליעזר זעירא וכן הוא ביוחסין (ד' קראקא ד' ע"א ע"ב) ועי' ב"ק נ"ט ע"ב.

פ"ז ה"ח יכיל אנא פתר להון וכו'. בכ"מ ה' שמיטה פ"ז הכ"א ובירושל' וכו' א"ר זעירא יכיל אנא פתר בתרי פתרי (אנא פתר להון וורד בתרי תניי) וורד חדש וכו' ורד שביעית בשמן (ליתא) של שמינית וכו' עכ"ל וברדב"ז שם יכול אנא פתר להון וורד בתרי בתרי (תניי) וורד שביעית שכבשו בשמן (ליתא) של שמינית ובחי' מהר"י קירקים שם יכיל אנא פתיר לה בתרין תניי ורבינו שמשון (מובא לעיל) גורס בתרי פתרי והוא הנכון וורד חדש שכבשו בשמן ישן וורד של שביעית שכבשו בשמן של ששית ויישן בחדש וורד שביעית שכבשו בשמן של שמינית ע"ב (בירושל') וכו' ע"ש. ובפי' מהר"י מ"צ בשביעית כאן ר"ז פתר מתני' בתרי פתרי כי היכי דלא לוקמה בתרי תנאי כר' יוחנן אבל ר' יוחנן פתר ליה בחדא פתרא (ב' מלות ליתא) ואוקים ליה בתרי תנאי וכו' ע"ש.

פ"ז ה"ח וורד חדש שכבשו. בערוך ערך וורד ירושלמי ורד חדש שכבשו בשמן ישן ורד שביעית (של שביעית) בשמן של שביעית (שכבשו בשמן של ששיה) ויישן בחדש ורד שביעית בשמן של שמינית (שכבשו של שמינית ובדפים זיטאמיר שכבשו בשמן של שמינית) עכ"ל.

פ"ז משנה ט' הוורד והכופר והקטף. בשו"ת מהר"י מטראני ח"ב סי' ל"ד מתוך משנתינו בפ"ו (בפ"ז) דשביעית הוורד והקטף וכו' שמצא אח"כ תשובת הרשב"א ז"ל שהשיב וכו' מדתנן בפ"ו דשביעית הוורד והקטף (והכופר והקטף) וכו'.

פ"ז משנה ט' והלוטת יש להן שביעית. בערוך ערך ורד והלוטס יש להם שביעית. ובנדה ח' ע"א והלטום. ובערוך ערך לטום והלוטם ועי' בערוך השלם שם. וכן בשו"ת מהר"י מטראני הנ"ל.

פ"ז משנה ט' ולדמיהן שביעית. בנדה שם מוסיף: יש להן ביעור ולדמיה ביעור וע"ש ברש"י ותוס'.

פ"ז משנה ט' רש"א אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי . בנדה ח' ע"ב דתנן רש"א אין לקטף שביעית (מפני שאינו פרי) יחכ"א יש לקטף שביעית מפנן שקטפו זהו פריו (ט' מלות אחרונות לפנינו במשנה ליתא) מאן חכמים ר"א וכו' ע"ש ·

פ"ז משנה י' חרובים חדשים וכו' . בסמ"ג עשין קמ"ז הרובין חדשים שכבשי ביין ישן וישנים בחדש חייבין בבעיר פי' כגון הרובין של שביעי' שכבשן ביין של ששית או ביין של מוצאי שביעית חייב לבער את היין שהרי טעם פירות שביעית בו עכ"ל.

פ"ז משנה י' זה הכלל כל שהוא בנותן טעם. בסמ"ג שם זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא שלא במינו בנותן טעם עכ"ל .

פ"ז משנה י' ומין במינו כל שהוא. באגודה מין במינו במשהו. ובחי' מהר"י קורקוס פ"ז מה' שמיטה הכ"ב ומין במינו בבל (כל) שהוא חייב (ליתא) .

פ"ז משנה י' שביעית אוסרת כל שהוא במינה וכו' . בבבלי נדרים נ"ח ע"א דתנן השביעית אוסרת כל שהיא במינה . ובפי' הרא"ש שם אין זה מלשון הברייתא אלא הש"ס קבעה בברייתא ובמשנה היא בסוף כלל גדול בשביעית עכ"ל. ובשטה מקובצת בנדרים שם ובשביעית הנינן לה השביעית (שביעית) אוסרת בכל (כל , ועי' לעיל) שהוא במינה עכ"ל ובתוס' ריד"א בע"ז ע"ג ע"ב תנן זה הכלל וכו' השביעית איסרת כ"ש וכו' עכ"ל ואעיר עוד למ"ש הסמ"ג עשין קמ"ז כדתנן בשביעית ומביאה בפרק קמא דע"ז (לפנינו בע"ז ד' י"ד ע"א וכן עוד בשני מקומות בבבלי הגירסא דתנן והגיהו שם בגליון דתניא ובריטב"א ע"ז י"ד ע"א כבר פי' במס' שבת שלא נאמרה המשנה זו בלשונה שלא מצינו אותה כלשון הזה בכל המשניות ובנוסחי עתיקי בכולהו גרסינן הכא ובכל דוכתא דמייתי לה דתנן וכו')כל שיש לו עיקר יש לו שביעית וכל שאין לו עיקר אין לו שביעית עכ"ל ולפנינו בשביעית ליתא זה . ובענין הסרון זה במס' שביעית העירותי לקמן בפ"י ה"ה. ובאמת לפלא לכל מעיין ע"ד אמת שבמס' שביעית שלפנינו חסרים כמה דינים עיקרים הנוגעים לשביעית ונזכרים בירושלמי במקומות אחרים כמו לדוגמא מ"ש בירושלמי כלאים פ"ח ה"א , שבת פ"ז ה"ב , וסנהדרין פ"ז ה"ה דא"ר אלעזר לוקין על החרישה בשביעית רבי יוחנן אמר אין לוקין על החרישה בשביעית ושקלו וטרו בזה שם כל הסוגיא , ולפנינו במס' שביעית אין רמז מכל זה ? ובירושלמי תרומות פ"ב ה"ג הנוטע בשוגג וכו' בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור וכו' מ"ט דרבנן נחשדו על השביעית וכו' היך עבידא נטע פחות משלשים יום לפני שביעית ונכנסה לשביעית וכו'. מכל זה אין זכר במס' שביעית. וכל הסוגיא מקומה העיקרית בשביעית פרק ב' ה"ו על המשנה אין נוטעין ואין מרכיבין ערב שביעית וכו'. ובסוכה פ"ג הי"ב זקני הגליל אומר אסור למכור למי שהוא חשוד על השביעית מזון שתי סעודות . ובשביעית לא נזכר מזה. וכן מ"ש בירושלמי בבא בתרא פ"ה ה"ה (ובדמאי פ"ג בשנויים) דמר רבי ינאי כל הספחין אסורין חוץ מן העולים בשדה בור ובשדה ניר בשדה כרם ובשדה זרע. והובא הירושלמי ברמב"ם פ"ד מה' שמטה ה"ו וברמב"ן עה"ת פ' קדושים. וזה לא נזכר במס' שביעית. וכן המעשה דרבי פרירי ששלח לרבי תרין פוגלין מבין ריש שתא לצומא רבא והיה אפוקי שמיטתא וכו' באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד (פאה פ"ז ה"ד ובבבא בתרא פ"ט ה"ז) לא נזכרת בשביעית . והמעשה ההיא היתה מקומה בשביעית פ"ו ה"ד בענין רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר מן קפלוטא וכו' ע"ש . וכן מה דאמרו בתוספתא דמאי והובא בירושלמי דמאי פ"ג ה"ו הנותן לשכינתו פת לאפות לו וכו' אינו

חושש

חושש לא משום שביעית וכו' לא נזבר בשביעית. ובתוספתא פאה פ"ב הניטע כרם להקדש כו' וחייב בשביעית. ובירושלמי פאה פ"ז ה"ח ובפסחים פ"ד ה"ט מובא הברייתא ושם ר"ג בשם ר' יוחנן ושבתה הארץ שבת לה' דבר שהוא לה' קדושת שביעית חלה עליו וכו' נמצא כלוקח לו קרדום מדמי שביעית וכו' ובמס' שביעית אין זכר מזה. גם מהמעשה שרבו בעי מישרי שמיטתא סליק ר' פנחס בן יאיר לגביה וכו' (ירושלמי תענית פ"ג ה"א) אין זכר בשביעית. וכמה ברייתות מדיני שביעית ישנשנו בתוספתא שביעית מובאות בירושלמי במקומות אחרים ולא במס' שביעית. כמו במעשרות פ"ג ה"א אין ב"ד פוסקין מזונות לאשה מדמי שביעית וכו'. ובירושלמי דמאי פ"ג ה"א אחד שביעית ואחד מע"ש אין נפרעין מהן מלוה וכו'. והן מתוספתא שביעית ויש עוד הרבה דוגמתן שלא נזכרו במס' שביעית. ועי' ירושלמי כתובות פי"ג ה"א.

פ"ח ה"א במשנה וכל שאינו מיוחד לא לאוכל אדם ולא לאוכל בהמה וכו'. בכ"מ ה' שמיטה פ"ה ה"ג ומ"ש (הרמב"ם) לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה זהו פירוש מה ששנינו שם גבי דבר שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה חישב עליו למאכל אדם (חושב עליו לאוכל אדם) ולמאכל בהמה וכו', וכן הוא ברד"בז ה' תרומות פ"ב ה"ב.

פ"ח ה"א במשנה חישב עליו לעצים. ברדב"ז תרומות הנ"ל חשב עליו וכו'.

פ"ח ה"א רבי בון בר חייא בעא קומי ר' זעירא. בפי' הר"ש ירושלמי בעי רבנן קומי ר' זעירא. ובכלאים פ"ד ה"ד ר' בון ורבנין בעון קומי ר' זעירא. ובעירובין פ"א ד' י"ט ע"ג שורה ל"ג נשנה המאמר בגי' רבי בון ורבי בון בעי וכו' ובשקלים פ"ד ה"י ר' אבון ור' בון בעון קומי ר' זעירא). ובפי' מהר"י בן מ"צ ר' בין ב"ח שאל לפני ר' זירא.

פ"ח ה"א ומיעט אוכלי בהמה. בפי' מהר"י בן מ"צ והקשה ונמעט נמי אוכלי בהמה כלומר דהא כתיב ולבהמה ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול לאכול ולא למלוגמא אר' בון בר חייא זה אי אתה יכול לומר למעט אוכלי בהמה שכל מדרש שאתה דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש כלומר לאכול דבהמה לגופי' אתא ולא לדקדק ממנו עכ"ל. ובפי' הרא"ש ופריך ומיעט אוכלי בהמה וכו' כל מדרש שאתה דורש וסותר (ושובר) מדרש וכו'.

פ"ח ה"א לכם לאכלה מיעוט. עי' תו"כ בהר ספ"א וש"נ.

פ"ח ה"א לך ולעבדך ולאמתך מיעוט אחר מעוט. בפי' הר"ש: לך ולעבדך מיעט אין מיעוט (ב' מלות ליתא) אחר מעוט אלא (ליתא) לרבות וכו'. וכן הוא בפי' מהר"י בן מ"צ. ובילקוט עה"ת סוף ח"א (שאלוניקא רפ"ו) לך לעבדך ולאמתך מיעט הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות וכו', ובירושלמי הוריות פ"א ה"א בכל אתר את מר מיעוט אחר מיעוט לרבות וכו' אמ"ר מתניה שניא היא דכתיב מיעוט אחר מיעוט אחר מיעוט. ומובא הירוש' ברש"י ובתוס' שם ד' ג': וקצת סתירה מכאן.

פ"ח ה"א ורבה אוכלי בהמה. בפי' הר"ש ובפי' מהר"י בן מ"צ והקשה וריבה אוכלי אדם (בהמה) ותירץ כבר אמרנו דאמר ר' בון ב"ח וכו'. בכ"י ליירען וְרִבָּה (בנקודות).

פ"ח ה"א אמר רבי מתנייה. בפי' מהר"י בן מ"צ ומפרש ר' מתניא כשמיעטת אוכלי אדם מיעטת (מיעטתה) וכשרבית (וכשריביתה) אוכלי בהמה רבית כלומר ואם תרבה אוכלי אדם נמצאת שובר מדרש ראשון עכ"ל וכן הוא בפי' הר"ש.

פ"ח ה"א אוכלי בהמה מהו לעשות מהן צבועין לאדם. בפי' הרא"ש ועוד קאמר בירושלמי דאוכלי אדם ואוכלי בהמה עושים מהם צבעים וכ"ש מיני מלוגמן דעושין מהם צבעים ואוכלי בהמה אין עושים מהם צבעים לבהמה וכו' ע"ש. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה פ"ה ה"ט ירושלמי וכו' אוכלי בהמה וכו' ומה אם אוכלי אדם

שאין

שאין עושין מהם מלוגמא לאדם עושים מהם צבעים לבהמה (צבועין לאדם) וכו׳, ובדרב״ז שם יאיבעיא לן בירושלמי אוכלי בהמה מהו לעשות מהם צבעונין (מבן צבועין) לאדם וכו׳ עושין מהם צבעין (מהן צבועין) וכו׳.

פ״ח ה״א אוכלי אדם עושין מהן צבעין לאדם. ברמב״ם ה׳ שמיטה פ״ה ה״ט לצביעה כיצד וכו׳, ובב״מ שם ירושלמי רפ״ח דשביעית עכ״ל:

פ״ח ה״א שכן צבעי אדם וכו׳. בחי׳ מהר״י קורקוס שם הגי׳ ישרה וז״ל שכן קדושת שביעית חלה על צבעי האדם נעשה מאוכלי בהמה צבעי בהמה שאין קדושת שביעית חלה על צבע בהמה, ובדרב״ז שם והתם (בירושלמי) איבעיא מהו לעשות אוכלי בהמה צבעין לבהמה וכו׳ ע״ש.

פ״ח ה״א ע״ד דר׳ יוחנן דו אמר אין המעות קונין דבר תורה. בירושלמי בבא מציעא פ״ד ה״ב סובר ר׳ יוחנן מעות קונין מדבר תורה וכן הוא בבבלי בבא מציעא ד׳ מ״ו ע״ב. ובשטה מקובצת בב״מ ד׳ מ״ז ע״ב אבל לר׳ יוחנן לא הוי טעמא אלא משום מעות דקונות ואנן כר׳ יוחנן סבי׳ לן והכין נמי משמע מהירושלמי וכו׳ עכ״ל. מזה נראה שהיה להשטה מקובצת בירושלמי שר׳ יוחנן סובר שמעות קונות. ובירושלמי עירובין פ״ז (ד״וו כ״ז ע״ד שורה ג׳) ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן זאת אומרת שאין המעות קונות דבר תורה. וצ״ל זאת אומרת שהמעות קונות ועי׳ בקרבן עדה שם.

פ״ח ה״א ע״ד דריש בן לקיש המעות קינין דבר תורה. בירושלמי ב״מ פ״ד ה״ב מוכח דר״ש בן לקיש סובר המעות אין קונין מדבר תורה וכן הוא כבבלי בבא מציעא ד׳ מ״ו ע״ב.

פ״ח ה״א וייבה כהדא. בד׳ ויט׳ ריבה כהדא.

פ״ח ה״ב במשנה שביעית ניתנה לאכילה. בשו״ת פאר הדור להרמב״ם סי׳ ט״ו וז״ל ונוסח המשנה שביעית נתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר (ב׳ מלות ליתא ורק בסיפא קל מהן שביעית וכו׳) וכו׳.

פ״ח ה״ב במשנה לוכל דבר שדרכו לוכל. במתניתא דבני מערבא לאכל דבר ולסוך שדרכו לסוך. ונראה שחסרון יש כאן במתניתא דב״מ וצ״ל לאכל דבר שדרכו לאכל ולסוך דבר שדרכו לסוך. אבל גם בנוסחת המשנה שלפנינו נראה שחסרות המלות: לשתות דבר שדרכו לשתות. ועי׳ לקמן בהלכה זו שמפריש זה בהתוספתא. אמנם במשנה מע״ש פ״ב משנה א׳ ג״כ הגי׳ כבמשנתינו. ושם בגמרא לשתייה שהשתייה בכלל אכילה.

פ״ח ה״ב אין מחייבין. בפי׳ הר״ש ירושלמי אין מחייבין. ובפי׳ מהר״י בן מ״צ כדתניא (והכוונה להתוספתא תרומית פ״ט. והתוספתא מובאה בשו״ת ראבי״ה סי׳ קנ״א ד׳ נ׳ ע״ב הוצאת הרב דעמביצר ז״ל) אין מחייבין. ובאגודה ירושלמי אין מחייבין אותו לאכול (לוכל) פת וכו׳.

פ״ח ה״ב לוכל תרדין חיין. בפי׳ מהר״י בן מ״צ ובפי׳ הרא״ש לאכול תרדין לחין. וברמב״ם ה׳ שמטה פ״ה ה״ג ומ״ש דבר שדרכו להאכל וכו׳, בכ״מ שם ירושלמי רפ״ח דשביעית עכ״ל.

פ״ח ה״ב כיצד לשתות. בפי׳ הר״ש כיצד יעשה (ליתא) דבר וכו׳.

פ״ח ה״ב ולא איקסגורין. בפי׳ הר״ש ולא אכסנגרות. ובמוסף הערוך ערך אכסגרון ובירושלמי גרים איקסיגרון עכ״ל וכן הוא במוסף הערוך ערך איקסיגרון.

פ״ח ה״ב ולא יין ושמרים. בתוספתא שביעית פ״ו ותרומות פ״ט יין בשמריו, ובפי׳ הר״ש והרא״ש והר״י בן מ״צ ולא יין שמרים. ובירושלמי מע״ש פ״ב ה״א נשנה הברייתא והגי׳ יין בשמרים.

פ״ח

פ"ה ה"ב לא יהא מגמא. בפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ לא יגמע (מגמא) בהן (ליתא) וכו' אבל מגמע (מגמא) ובולע (ומבלע) וכו' ע"ש איזה שינויים ובתוספתא שביעית ותרומות ובמע"ש הנ"ל.

פ"ה ה"ב אבל לוקח הוא שמן ערב שביעית. בתוספתא הנ"ל אבל לוקחין שמן ערב מכל מקום לסיכה.

פ"ה ה"ב ותרומה לא נתנה להדלקת הנר. בפי' הר"ש והכי נמי פריך בירושלמי ותרומה לא ניתנה להדלקת הנר ומשני הרומה טמאה וכו'. וכן בפי' מהר"י בן מ"צ.

פ"ה ה"ב אעלליה לי לאשונה. בערוך של ר"ש גמע (עטרת צבי צד 35) ירושלמי תני מזיע עמו במרחץ קטנה יד ונסיב אשונה, נראה שפי' המלה בהמימות המרחץ עכ"ל. ובכ"י ליידען א"ל אעלליה לי לא של שביעית במרחץ אבל סך הוא (ליתא) מבחוץ. ואצל מלת לא יש סימן המראה להגהה בגליון. ובגליון כתוב מיד אחר לאשונא וכו' עד אין סכין שמן כמו בנדפס אך בבומברגי לא נדפס מלת לא שהיא בפנים בכ"י עכ"ל הרה"ח ר"ש זעעליגמאנן נ"י.

פ"ה ה"ב ולא שמן שריפה. בפי' הר"ש ובירושלמי מסיק בענין אחר כדגרסינן ולא מדליקין (ליתא) בשמן (שמן) שרפה לא בב"כ ולא בבתי מדרשות מפני ביזוי (ביזיון) קדשים ולא נתברר לנו מאי קאמר דבמס' תרומות תנן מדליקין בשמן שריפה בבתי כנסיות עכ"ל. ובאהבת ציון בתרומות שם צד 95 שערתי שהיה כתוב ולא שמן ש' שפי' שביעית ולא שריפה ע"ש. וידידי הרב ר' אלעזר ליפמן פרינץ יצ"ו מפ"פ הערני על מ"ש בספר משנת ר' בנימין שצ"ל בירושלמי כאן: לא בב"כ ובב"מ, ר"ת: בבתי כסאות ובבתי מרחצאות, ושהמעתיקים העתיקו בטעות: לא בבתי כנסיות ולא בבתי מדרשות עכ"ל. ובעיני נראין דברי מדבריו כי הפשט הפשוט הוא שבשמן שביעית החמירו שאין סכין בשמן של שביעית במרחץ ואין מדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ואם שביעית נתנה להדלקת הנר אבל בבתי כנסיות ובתי מדרשות אסור. וכמו בסיכה שמותרת, מכל מקום במרחץ אסור מפני בזיון קדשים.

פ"ה ה"ג במשנה אין מוכרין פירות שביעית וכו'. בסמ"ג עשין קמ"ז ואין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במניין אלא מוכרין באכסרה (ג' מלות אחרונות ליתא לפנינו במשנה) להודיע שהוא הפקר כמו ששנינו בפ"ח דשביעית פי' אכסרה אנטאשקא והבירו בפ"ב דדמאי (לפנינו שם משנה ה' אכסרא פטור, ועי' בערוך השלם ערך אכסרה) עכ"ל. וברמב"ם ה' שמיטה פ"ו ה"ג כשמוכרין פירות שביעית אין מוכרין אותן לא במדה וכו' אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר וכו' עכ"ל ועי' ברדב"ז שם. ושאלתי את ידידי הרב החכם ר' לוי פראפעססאר גינצבורג בנוי יארק שיעיין בסמ"ג בד' הישנים וענני שבסמ"ג דפוס הראשון הגי' אלא מוכרן אכסרא להוד' שהוא הפקר עכ"ל.

פ"ה ה"ג במשנה ובה"א את שדרכו לאגוד אותו בבית. במתניתא דבני מערבא את שדרכו לאגוד לבית וכו'. ובפי' הר"ש כשרוצה אותן לבית מותר וכו'. ובענין זה בפי' מהר"י בן מ"צ. ובהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ו ה"ג ליאגד לבית וכו' ופירושו הואיל ושדרכו לאוגדו אפילו וכו' ע"ש ובחי' מהר"י קורקוס שם.

פ"ה ה"ג במשנה אוגדין אותו בשוק. בהשגות הראב"ד שם לשון המשנה ובה"א את שדרכו ליאגד (לאגוד) לבית (אותו בבית) אוגדין אותו לשוק (בשוק) ועי' ברמב"ם שם. וברדב"ז שם ותו דגרסת הספרים אוגדין אותו בשוק ולפי פירוש הראב"ד אוגדין אותו לשוק מיבעי ליה וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"ג למה כדי שימכרו בזול. בפי' הר"ש לא במדה מפרש בירושלמי טעמא כדי שימכרו בזול עכ"ל. ובפי' הרא"ש פי' מתוך שנמכרין באומד נמכרים בזול וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"ג תני פירות חו"ל. בפי' הר"ש ככרות חו"ל וכו'. וברמב"ם ה' שמיטה פ"ו ה"ה פירות חו"ל וכו'. ובכ"מ שם ירושלמי שם ותוספתא פ"ו עכ"ל.

פ"ח ה"ג מן סוסיתא (בד' זיטאמיר בטעות: סוסיא) לטיבריא. בבראשית רבה פל"ב כמין טבריא לסוסתא. ופירש"י טבריה לסוסיתא מקומות שאינן רחוקות זו מזו עכ"ל וברה"ש פ"ה ה"א שמשא הוות על סוסיתה, ובפי' ר"ח בסוף שבת הגי' שמשא הות בסוסיתא.

פ"ח ה"ג רבי חזקיה בשם ר' אבא בר ממל. וכן בפי' מהר"י בן מ"צ. אבל בפי' הר"ש כאן הגי' ר' יוסי בשם רבי בא (אבא, ומצינו בירושלמי בכמה מקומות אבא בר ממל. ראה למשל פסחים פ"ו ה"א בד"וו ר"י בר בון בשם ר"א בר ממל. ועי' לעיל פ"ב ה"ו צד 13 גירסת הראשונים. וגיטין פ"ד סה"ט. ומה שכתב במשפחת סופרים צד 90 שרק במקום אחד בירושלמי מצאנו שם ר' אבא בר ממל והראה לירושלמי כאן דבריו כנגד המציאות) בר ממל.

פ"ח ה"ג א"ר מנא כל גרמא (בד' זיטאמיר גימה) היא אמרה. בדמאי פ"ה ה"ט אמר ליה כל גרמא אמר. ובגיטין פ"ד ה"ט נשנה המאמר וישם בדפוס וויניציא הגירסא א"ל כל גמרא אמרה דהיא מסייעה וכו'. אבל הלשון כל גרמא (או גרמה) אמר (או אמרה) נמצא בירושלמי בכמה מקומות לדוגמא: פאה פ"ד ה"ב, מעשרות פ"ה ה"ז (בשם ר' ביסינא אבל בשבועות פ"ג ה"ט א"ר יוסנה), פסחים סוף פ"ט, כתובות פ"א ה"א, סוף פ"ג, ריש פ"ט ושם פי"א ה"ד, קדושין פ"ג ה"י, שבועות פ"ג ה"ט וסוף פרק ה' וע"ז פ"ה סה"י (ושם הגי' רבי שמואל כל גרמא אמר, ובתוס' ריד"א ע"ז ד' ע"ב ע"א בירושלמי וכו' ר' שמואל בשם ר' זעירא (ג' מלות אחרונות ליתא לפנינו אבל איתא בפראגמענט כתב יד מירושלמי ע"ז הנמצא בעקד הקברי בפטרבורג) כל גרמא אמר וכו') בשם אמוראים שונים.

פ"ח ה"ד במשנה האומר לפועל הי לך איסור זה. במתניתא דבני מערבא האומר לחבירו הי לך איסר זה. וכן ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו הי"א ובד' זיטאמיר בירושלמי הילך איסר זה ולקוט לי וכו'. ועי' סוכה ל"ט ע"א הלוקח לולב מחבירו בשביעית ובפירש"י ותוס' וחי' הרשב"א שם. ובפי' הר"ש טהרות פ"ז משנה ד' וקרי לה הבירתא כדאשכחן בפרק לולב הגזול הלוקח לולב מחבירו בשביעית וכו'. ובבבלי ע"ז ס"ב ע"א ותנן האומר לפועל הילך דינר זה לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור וכו' ושם בגמרא להלן והתניא (בכתב יד מהגמרא הגי' והתנן עי' דקדוקי סופרים שם וכן הנכון) האומר לפועל הילך דינר זה וכו' ע"ש. ובספר כריתות סי' צ"ב דפ"ח דשביעית האומר לפועל הילך (הי לך) איסר זה ולקט לי היום (ירק היום) שכרו מותר לקט לי וכו'. ובתוס' פסחים ד' נ"א ע"ב ד"ה כל ובמס' שביעית משמע דשרי דתנן האומר לפועל הילך דינר זה ולקט לי בו ירק היום וכו' עכ"ל והיא גי' הגמרא הנ"ל. ובפי' הרא"ש בשביעית פ"ט משנה א' וההיא דהאומר לפועל לקט לי בדינר ירק בפרק ח' עכ"ל.

פ"ח ה"ד במשנה כשאלקוט ירקות וכו'. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו הי"ד בשאלקט ירקות שדה וכו' לא ישלם לו (ליתא) וכו'.

פ"ח ה"ד מה בין האומר וכו'. בס' כריתות סי' צ"ב ואמרינן בירושלמי מה בין האומר לקט לי היום (ליתא) להאומר (מה בין האומר) לקט לי וכו' ר' יודן (ר' אבין) בשם ריב"ח וכו' ועי' ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו הי"א ירושלמי מה בין האומר וכו'.

פ"ח ה"ד תמן תנינן וכו' אלא אומר לו וכו'. בחי' מהר"י קורקוס ה' שמיטה

פ"ו

פ"ו הי"ב ובירושלמי וכו' תמן תניינא וכו' אבל (אלא, וכן בבבלי ע"ז ס"ג ע"ב הגי' אבל, וכן הוא בפי' הר"ש כאן, אבל לפנינו במשנה מע"ש פ"ג מ"א אלא) וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ד רבי זעירא בשם ר' יונתן. בפי' הר"ש בשם ר' יוחנן. ובחי' מהר"י קירקום בה' שמיטה פ"ו הי"ב ובירוש' וכו' ר' זירא בשם ר' יונה. ובס' כריתות סי' צ"ב כגי' הדפוס.

פ"ח ה"ד פיתן וכו' מהלכות של עימעום. בעיטור (הכשר הבשר ד' י"ד) ובירוש' חשיב ליה בהלכות עממים עכ"ל. ובמנהיג סי' ק"ל ומצאתי בתשובות הגאונים כי מותר לאכול פת של גוים בשבת אם אין לו פת אחרת כדאיתא בירושלמי דעמעמו עלי' והתירוה וכו' עכ"ל. ובפי' הר"ש והרא"ש פתר (פיתן) ר' יעקב בר אחא וכו'.

פ"ח ה"ד ר"י בר אחא בשם ר' יונתן. באור זרוע ח"ד סי' קפ"ח בשם ר' יוחנן. ובאגודה בירושלמי מהלכות עמעום פתם ר' יעקב אימר הלכות של עמעום והתירוהו הדא דתימר במקום שאין פת ישראל מצוייה.

פ"ח ה"ד א"ר יוסי קשייתה קומי ר' יעקב בר אחא. כן הגי' גם במעשר שני פ"ג ה"א.

פ"ח ה"ד במקום שאין פת ישראל מצויה בדין היה שתהא פת גוים מותרת. באור זרוע שם מקום שפת (שאין פת) ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת גוים אסורה (מותרת). ועי' מ"ש באהבת ציון בשבת פ"א ה"ד צד 18.

פ"ח ה"ד ועמעמו עליה ואסרוה. באו"ז שם והתירוה. ובתורת הבית להרשב"א (בדיני פת הפלטר בית ג' שער ז') ולפיכך עמעמו עליה אמוראי והתירוה משום חיי נפש כדאיתא בירושלמי עכ"ל.

פ"ח ה"ד ואסרוה. באו"ז שם אבצי אומר מקום שאין פת ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת גוים מותרת ועימעמו עליה ואסרוה (ט"ז מלית אלו ליתא לפנינו ועי' שבת שם).

פ"ח ה"ד ופת לא כתבשילי גוים. באו"ז שם ופת לאו תבשילי גוים היא כן אנו אומרים וכו' כן אנו אומרים (אלא כן היה) מקום שאין פת ישראל מצויה וכו', ובחי' רמב"ן ע"ז ד' ל"ה ע"ב ובירושלמי מפרש ופת לאו מתבשילי גוים היא וכו' שלא כדברי ר"ת ז"ל וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"ד כן אנו אומ'. זה לשון תמיהא עי' אהבת ציון בתרומות צד 97

פ"ח ה"ד תבשילי גוים מותרין ועמעמו עליהן ואסרום. ג' מלות אחרונות ליתא בתוס' ריד"א (מהדורא קמא) בע"ז ל' ע"ב.

פ"ח ה"ד אלא כן היה. בפי' הר"ש ומסיק שבך היה עמעום של פת דבמקום שאין וכו'. ובתוס' ריד"א הנ"ל אלא ביני מקום וכו'. ובירושלמי שבת ג' ע"ג אלא ביני. ובפי' רבינו חננאל בשבת י"ז ע"ב ירוש' וכו' פת עימעמו עליה והתירוה במקום שאין פת ישראל מצויה מפני חיי נפש עכ"ל.

פ"ח ה"ד במקום שאין פת ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת גוים אסירה. בהג"מ ה' מאכלות אסורות פי"ז אות צ' בירושלמי וכו' במקום שאין פת של ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת של גוים מותרת עכ"ל וכצ"ל.

פ"ח ה"ד ועימעמו עליה והתירוה: בהג"מ הנ"ל ונמנו עליה והתירוה ועי' בבבלי שבת.

פ"ח ה"ד מפני חיי נפש. במרדכי גיטין סי' שצ"ו כתב הראבי"ה ומשום כדי חייו אמרו אפילו יותר מכדי חייו וכו' וג"כ אני מפרש עמעמו עליו והתירוהו משום חיי נפש דההוא גזירה דפת התירוה לגמרי וכו' עכ"ל. ובהג"מ הנ"ל כתב ועי' ראבי"ה בסי' תתק"ט שמה האריך בפירוש הדבר עכ"ל ולדאבון לב עד עתה לא התעוררו להוציא לאור דברי רבינו אבי"ה. ושאלתי את הרה"ג רד"א דר' ריטטער נ"י האב"ד דק"ק ראטערדאם שיעיין בטובו בכת"י להראבי"ה שיש ת"י והוא

ענני

ענני וז"ל: במקום המצוין בהגהות מיימוני לא נמצא מזה מאומה ואחרי חיפוש הרבה בכ"י גרוע בההיא דהאבי"ה מצאתי בפי' תתקנ"ד, ומדובר שם מפת יותר מב' עמודים גדולים כתב קטן ואעתיק את הנוגע להירושלמי מלה במלה עם השבושים ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן (כגי' האו"ז הנ"ל) מהלכות של עימעום (צ"ל וכו') כך אני אומר (אלא כן היה) במקום. שאין פת בדין הוא שיהא פת של גוים אסורה ועימעמו עלי' והתירו מפני חיי נפש רבין (רבנין דקסרין) בשם ר' אחא בר יעקב כדברי המתיר ובלבד מן הפלטל (הפלטר) והכי נ"ל פי' ר' יוחנן אאיסור פת הוא מהלכות שאינו מחוורות משום דאיכא פלוגתא וכו' ור' יוסא (יוסי) כיצד להתיר או לאיסור מי אמרינן במקום שאינה מצויה פשיט לן דמותר אבל במקום שמצויה מן הדין הוה אסור כיון שאינו מקום הדחק אפילו הכי בקושי אסרה כגון בעיר או דלמא במקום מצוי' פשיטא לן דאסור אבל במקום שאינה מצויה כגון בשדה סברא הוא להתיר ואפ"ה הוי בקושי התירוה ומשיב ר' מנא וכי יש להסתפק בזה פשיטא דלאיסור קאמר ויש עמעום ספק באיסור כגון במקום שמצויה אלא במקום שמצויה פשט האיסור ובמקום שאינה מצויה התירו בקושי אפילו לדברי האומר פלטר גוי הני מילי בשדה אבל בעיר לא וה"ק ר' יוחנן פת ששנינו בי"ח דברים אינו מחומרא כי יש חולקין עליו ואמרו שהותרו בב"ד ואפילו לדבריהם נמי דוקא בשדה כדמסיק ר' מנא ר' יוחנו (יוחנן) לטעמא אבל למאן דאמר הותר הותר לגמרי ומשום געולי גוים נמ ליבא וכו' עכ"ל כפי העתקת הרב הנ"ל ומה שהסגרתי הוספתי אני.

פ"ח ה"ד ובלבד מן הפלטר. בחי' הרמב"ן ע"ז ד' ל"ה ע"ב ובירושלמי בפרקין גרסינן ובלבד מן הפלטר וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ד ולא עבדין כן. בחי' הרמב"ן הנ"ל ולא עבדין כן כלומר אין העם עושין כן אלא אוכלין פת של גוים עכ"ל ועי' מ"ש באהבת ציון בשבת הנ"ל.

פ"ח ה"ד במראה לו את הקולה. בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ הגי' במראה לו את הירק וכו' ע"ש, ובדפוסי אמשטרדם, פטרקוב ווינאמיר הגי' במראה לו את הלוקט.

פ"ח ה"ד ר' יוחנן אמר אפילו. בפי' הרא"ש ר' יהונתן אמר.

פ"ח ה"ד אם הביא חייב ליתן לו וכו'. בתוספתא בבא מציעא פ"ו מפורש ההיפך והלך ולא הביא נותן לו שכרו משלם וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ד לא יאמר אדם לחבירו. בד' אמשטרדם לא יאמר אדם לפלוני. ובתוספתא שביעית פ"ו לא יאמר אדם לעני וע"ש.

פ"ח ה"ד וכן את מוצא כבן לוי. צ"ל בבן לוי וכו', ורומז למ"ש בתוספת' שביעית פ"ו וכן בן לוי שהיה בידו סלע של שביעית וביקש ליקח בה חלוק וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ד קל היקלו בשביעית. בפי' הר"ש ומסיק (בירושלמי) דקל הוא שהקילו בשביעית שהוא מדבריהם.

פ"ח ה"ד תני ר"י ור' נחמיה אוסרין. בפי' הר"ש ובירושלמי תני ר' יהודה (יודה) ור' נחמיה אוסרין לפי (ליתא) שאין ירקות שדה מצויין עכ"ל.

פ"ח ה"ד מה נן קיימין וכו'. הגי' משובשת אבל במע"ש פ"ג ה"א מתוקנת.

פ"ח ה"ד וחכמים מתירין. בפי' הרא"ש ומפרש בירושלמי משום דעבדין דין לדין מתנת חנם לפי שירקות שדה מצויים וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ה במשנה לא לבייר וכו'. בערוך ערך בייר פי' בייר חופר בורות, בלן, בעל המרחץ, ספר, גלב, ספן, מלח עכ"ל.

פ"ח

פ"ח ה"ה במשנה אבל נותן הוא לבייר לשתות. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו הי"א אבל נותן הוא לבייר להשקותו׃

פ"ח ה"ה במשנה ולכולם הוא נותן מתנות חנם. ברדב"ז הנ"ל ותנן בסיפא ולכולם נותן (הוא נותן) מתנת (מתנות) חנם כלומר לכל הני דמתני' יכול לתן מתנת חנם אבל לא בשכרן עכ"ל.

פ"ח ה"ה תני ר' יוסי אומר. המלה אומר חסרה בד' אמשטרדם זיטאמיר ופטר'.

פ"ח ה"ה מחלפה שיטתיה דר' יוסי תמן הוא אמר אין לוקחין הימנו מים ומלח והכא הוא אמ' הכן. בתוספתא שביעית פ"ו (הוצאת צוקערמאנדל) פירות שביעית אין לוקחין בהם מים ומלח ר' יוסי אומר לוקחין בהם מים ומלח. ולפי"ז צ"ל בירושל' כאן: תמן הוא אמר אין לוקחין וכו' ר' יוסי אומר לוקחין בהם מים ומלח. וכן היה בהירושלמי לפני בעל מלאכת שלמה ז"ל בברייתא (כוונתו להתוספתא הנ"ל) אמרו רבנן בפירות שביעית אין לוקחין בהן מים ומלח ור' יוסי אומר דלוקחין אלא דהכא בברייתא פליגי בשל תשמיש לבהמה וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ה כביסתן קודמת להיי אחרים. בתוספתא בבא מציעא פי"א (הוצאת צ"מ) מפורש: אחרים וכביסתן חיי אחרים הן קודמין לכביסתן ור' יוסי אומר כביסתן קודמת לחיי אחרים. וכן מובא התוספתא הנ"ל בבבלי נדרים פ' ע"ב.

פ"ח ה"ה א"ר יוחנן מאן תנא כביסה חיי נפש ר' יוסי. פי' לפי שאמר ר' יוסי בהתוספתא הנ"ל שכבוסתן קודמת לחיי אחרים בהכרח סובר שכביסה חיי נפש.

פ"ח ה"ה ור' ייסי מתיר בכביסה. משמע למשרה לא אבל בתוספתא שביעית פ"ו פירות שביעית אין נותנין וכו' ור' יוסי אומר נותנין אותו לתוךהמשרה או לתוך הכבוסה. וכן מובאה התוספתא בבבלי סוכה מ' ע"א וע"ש בפי' רבינו חננאל, אמנם בכתב יד אחר מהתוספתא הגירסא ר' יוסי אומר נותנין לתוך הכבוסה ע"ש בהערות והיא גירסת הירושלמי.

פ"ח ה"ה יהודה איש חוצי וכו'. בד' אמשטרדם איש הוצי וכן הוא בנדרים פי"ב ה"ב. אבל בבבלי נדרים פ' ע"ב איסי בן יהודא. ואולי צ"ל כאן יוסי איש הוצי עי' בבלי פסחים קי"ג ע"ב ויומא נ"ב ע"ב הוא יוסי איש הוצל וכו' הוא איסי בן יהודא.

פ"ח ה"ה שחיי העיר הזאת קודשין, בכ"י ליידען קודמין.

פ"ח ה"ה קרא לרבי אבורודימס. בנדרים שם לר' אבא בריה. וביבמות פ"א ה"א ר' אבדימים בי ר' יוסי. (בירושל' כתובות פי"א ה"ב בהדא ארמלתא דרבי אבדימס דמיזבה. והמלה דמוזבה אין לה ביאור, ובד' זיטאמיר הגי' דרבי אבדימס רמי בה. אבל באור זרוע חלק ג' (בבא מציעא פי' מ"ח) כדאמר בירושלמי וכו' כהדא ארמלתא דר' אבוזמן א"ל וכו'). השם ורדימס מצינו גם בימי בעלי תוס'. ראה הג"מ ה' מלכים פ"ד ה"ו והר' ורדימס פירש וכו'.

פ"ח ה"ה דלא פלתה עם חביריך. בנדרים שם דלא ילפתה.

פ"ח ה"ו במשנה תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה הוא בחרבה. בתוס' רה"ש ט' ע"א ד"ה וקציר מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצין אותה במיקצה אבל קוצה אותה בחרבה וע"ש ברש"א שהגיה: איתה במקצע. ובפי' הרמב"ן עה"ת (בהר כ"ה ה') הגי' באמת אין קוצצין (קוצין) אותן במקצע (במוקצה). ובמתניתא דבני מערבא אין קוצים (וכן בפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית כאן) אותם במוקצה אבל קוצה הוא בחירבה. וכן הוא בתו"כ בהר פ"א. ובערוך ערך קץ א' בפ"ח בשביעית תאנים של שביעית אין קוצץ (קוצין) אותן במוקצה אבל קוצה הוא בחורבה (כגי' מתניתא דב"מ הנ"ל). כן הגירסא בערוך השלם של

קאהוט ז"ל ובערוך ד' ווניציא. אבל בערוך ד' פיזרו רל"ז אין קוצין אותן במוקצה (נראה שט"ס) אבל קוצה הוא בחרבה. וכן הוא בד' פיזרו רע"ז ושם איתא במוקצה, ובד' אמשטרדם (ושק"מ) הגי' בערוך אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה הוא בחרבה. ועי' בערוך ערך מוקצה כי שם הגי' בערוך בכל הדפוסים כגי' ד' אמשטרדם כאן. ובלקח טוב (בהר) אין קוצים אותם במקן אבל קוצהי בחורבה. וביראים (הנדפס מכבר סי' קפ"ה) תאנה של שביעית קוצין (אין קוצין) איתה במוקצה ולא (קוצה היא) בחרבא עכ"ל. וביראים הנדפס מכת"י (ווילנא תרס"ב סי' שמ"ו) תאינה של שביעית אין קוצצין אותה במוקצה אלא בחרבה עכ"ל. ובילקוט עה"ת ר' הרנ"ה אין קוצצין אותה במוקצה אבל קוצין הוא בחרב (בחרבה). ובאגודה אין קוצצין אותה במוקצה אבל קוצין בחרבה. ובערוך הקצר ערך מקצה אין קוצרין (קוצין) אותו במוקצה.

פ"ח ה"ו במשנה ואין דורכין וכו'. במתניתא דב"מ אין דורכים.

פ"ח ה"ו במשנה אבל דורך הוא בעריבה. ביראים הנ"ל אבל דורך היא בעצר'. וביראים הנדפס מכת"י שם: אין דורכין ענבים בגת אלא בעריבה.

פ"ח ה"ו במשנה ואין עושין זתים בבד ובקוטבי. כן הוא בערוך ערך קטב ג' ד' פיזרו רל"ז. אבל בכל שארי הדפוסים הישנים הגי' בערוך ובקוטב. ובכסף משנה פ"ד מה' שמיטה הכ"ב לשון המשנה אין (ואין, ובמתניתא דב"מ אין) עושין זתים בבד ובקוטב. וכן הוא בתוס' סוכה ל"ט ע"ב ד"ה בר"א בשם התו"כ. וביראים הנ"ל אין עושין זתים בגת ובקטיני. וביראים הנדפס מכת"י ואין עושין זתים בבד ובקטבליא. ובילקוט שם אין עושים זתים בבית (ליתא) הבד וכו'.

פ"ח ה"ו במשנה אבל כותש ומכנים לבודידא. במתניתא דבני מערבא אין עושין וכו' אבל כותיש הוא בבית הבד (ג' מלות ליתא) ומכנים לבידידה. ובילקוט עה"ת ר' תרנ"ח כגי' הדפוס. ובר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ומכניסן לברדה בעין שקים שהשמן מתברר מהן ויש גורסין בדלתין לבדדה ומפרשים נקב קטן הוא בבית הבד וכו'. ועי' בתוס' סוכה הנ"ל. וביראים הנ"ל ומכנים לבור. וביראים הנדפס מכת"י אבל כותש ומכנים לבור.

פ"ח ה"ו במשנה רש"א אף טוחן הוא בבית חבר. צ"ל בבית הבד. וכן הגי' בכסף משנה שם. ועי' בתו"כ הנ"ל. ובמתניתא דב"מ ליתא לדברי ר' שמעון. ובדפוסי אמשטרדם זיטאמיר ופטרקוב בירושלמי כאן הכר גם כן בהמשנה מאמרו של ר' שמעון! ועי' לקמן בהלכה זו לטחון בריחים כר' שמעון.

פ"ח ה"ו אם אינו ענין לספיחי איסור וכו'. בפי' הר"ש הגי' אם אינו ענין לספיחי היתר (איסור) תנהו (תניהו) ענין לספיחי איסור (היתר) א"ר מנא לכן (לכך) נצרכה שעלו (כשעלו) מאליהן שלא תאמר (שמא לא תאמר) הואיל ועלו מאליהן יהא מותר (מותרין) וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ו אמר רבי מנא וכו'. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמטה פ"ד ה"א ירושלמי וכו' א"ר מונא (מנא) לכך נצרבא (נצרכה) כשעלו מאליהן שמא תאמר (לא תאמר) וכו' ע"ש.

פ"ח ה"ו מיכן אמרו תאנים של שביעית וכו'. בתוס' סוכה ל"ט ע"ב ד"ה בד"א ומיהו קשה לר"ת דלא אסר בת"כ מן המשומר וכו' כדקתני סיפא מכאן אמרו תאנה (תאנים) של שביעית וכו' אין עושין זתים בבד ובקוטב (ובקוטבי) וכו' ועוד דכולה סיפא דתאינה של שביעית סתם משנה היא פ"ח משמע דבסתם שביעית איירי שדרך להפקיר אע"ג דבגמרא ירושלמי מייתי עלה כולה דרישא דתירת כהנים עכ"ל והיא בתו"כ בהר פ"א ועי' בפי' הר"ש משאנץ ובפי' הראב"ד שם. ובחי' מהר"י קורקוס הנ"ל מכאן אמרו תאנים של שביעית אין אתה (ליתא) קוצץ (קוצין, ועי' לעיל

לעיל במשנה) אותה (אותן) במוקצה אבל אתה (ליתא) קוצין (קוצה) אותם בחרבה עב"ל.

פ"ה ה"ו ורבותינו התירו לעשית בקוטבי. בתוספתא שביעית מפורש: רשב"ג ובו"ד התקינו ע"ז. ובכ"מ ה' שמיטה פ"ד הכ"ב ובירושלמי רבותינו התירו לעשות בקוטב ר"י הורי לאילן דר' ינאי למהון ברחיים כר"ש ולעשות בקוטב (בקוטבי) כרבנן וכתב רבינו בפיהמ"ש קוטב הוא גת קטן וכו' עב"ל. וכן הוא בחי' מהר"י קורקוס שם.

פ"ה ה"ו ר' יוחנן הורי לאילין דרבי ינאי. בפי הר"ש ירושלמי וכו' ר' יוחנן מורי (הורי) לאילן דבי (ליתא) ר' ינאי וכו'.

פ"ה ה"ו בדיהן יין. וכן בע"ז פ"ה ה"א אבל בד"א בדיהן שמן. וכ"ה לקמן.

פ"ה ה"ו החמרים והכתפין וכל העושות שביעית וכו'. בירושלמי ע"ז פ"ה ה"א תני החמרים והכתפים וכל העושין בשביעית שכרן שביעית. ובתוספתא שביעית פ"ו החמרין והגמלין והספנין ושהיו עושין בשביעית שכרן שביעית. ובבבלי ע"ז ס"ב ע"א החמרין שהיו עושין מלאכה בפירות שביעית שכרן שביעית יע"ש.

פ"ה ה"ו ויהא דהורי ר' יוחנן. בע"ז פ"א ה"א וההיא דהורי וכו'.

פ"ה ה"ו הורי לון ר' הילא. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו הי"ג ירושלמי וכו'. הורי להון ר' הילא וכו' ומהו (ומה היא) שכרן וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ו במכתפי פירות עבירה. פי' פירות שביעית. ובע"ז פ"ה ה"א בטעות סופר: בפירות עבודה זרה. ואח"כ ראיתי בריטב"א ע"ז ד' ס"ב ע"א כדאמר בירושלמי בפירות עבירה היא מתניתין ופירש הרמב"ן ז"ל בפירות שביעית לאחר הביעור עב"ל.

פ"ה ה"ו וכא קנס קנסוהו. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ו הי"ג ודבר זה קנס להם. ובכ"מ שם וכך הוא בירושלמי עב"ל.

פ"ה ה"ז במשנה שלא יביאנו לידי פסול. בזבחים ע"ו ע"א הגי' שלא יביאו קדשים לבית הפסול, ובשטה מקובצת שם תיבת קדשים נמחק עב"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית כאן: שלא יביא את התרומה לידי פסול.

פ"ה ה"ז במשנה והאחרון אחרון נתפש. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו ה"ה ותנן בפ"ח ואהרון אחרון נתפס והפרי עצמו (לעצמו) אסור כיצד וכו' ע"ש.

פ"ה ה"ז דברי ר' שמעון. בזבחים ע"ו ע"א דברי ר' ישמעאל וע"ש בגליון.

פ"ה ה"ז אתיא דיחידייא דהכא וכו', המאמר תמוה הלא יחידאי דהכא (ר' שמעון) כותר לסתמא דתמן בזבחים? אבל נראה שהמאמר מקורו בירושלמי קדשים, (כבר הוכחתי באיזה מקומות באהבת ציון לשבת שירושלמי קדשים הנאבד מאתנו היה מסודר לפני הו"ל ועי' ירושלמי סנהדרין פ"ו הי"א (כד"ו ד' כ"ה ע"ב שורה כ"ג) אמר ליה מטי תנה לקדשים) ושב בזבחים מקומו על המשנה ובכולן הכהנים וכו', ומשם נשנה כאן. וזה באורו: אתיא דיחידייא דהכא (בזבחים, ר' מאיר) כסתמא דתמן בשביעית, כמו שר' מאיר סובר שלא יביא את התרומה לידי פסול כן סובר סתמא דמתניתין בשביעית כאן. ודיחידייא דהתם (דהכא ט"ס, והכוונה ר' שמעון בשביעית) כסתמא דהכא בזבחים. ונראה שבזבחים נשנה המאמר בהמשנה בסתם לא בשם ר' שמעון או ר' ישמעאל. עי' לעיל מ"ש בהמשנה.

פ"ה ה"ז אמר רבי יוסה אשתאלית וכו', ברדב"ז ה' שמיטה פ"ה ה"ד ואיתא בירושלמי אמר רבי יוסי (יוסה) אשתאלית לאילין דבי (דבית, ובס' דורות הראשונים ח"ב צד 274 לא ידע מגי' הנ"ל) ר' ינאי אמרי (אמר) נהיגין וכו'. ובחי' מהר"י קורקוס שם ואמרו בירושלמי א"ר יוסא אשתאלית להלין דבי ר' ינאי ואמר וכו' ואבלין וזהו מה שכתב רבינו ואם בישל מועט וכו' עב"ל. ובכ"מ שם בירושלמי נהיגין הווינן מבשלים (מבשלין) על יד על יד ואוכלים (ואוכלין) מיד (מלה

אחרונה

אחרונה חסרה לפנינו, וכן ברמב"ם שם: ואכלו מיד) וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"ז הא כיצד לקח וכו'. תו"כ בהר פ"ג וש"נ.

פ"ח ה"ז כל מי שיש לו מעות וכו'. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו ה"ח ירושלמי וכו' כל מי שיש לו מעות מדמי שביעית והוא רוצה להלל (לחללן) על עיסתו הוא (ליתא) מחללו ע"כ (בירושלמי) וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"ז מי שיש לו סלע מדמי שביעית. תוספתא שביעית ה"ו. ובהוצאת צוקערמאנדל הגי' וכן בן לוי וכו'. ובבבלי סוכה מ' ע"א מי שיש לו סלע של שביעית וכו'. ובפי' רבינו חננאל שם פי' סלע שלקחה מדמי פירות שביעית עכ"ל.

פ"ח ה"ז ואמר תן לי בזו פירות. בחי' הרמב"ן ע"ז ד' ס"ב ע"א (בספר מעשי צדיקים, ליוורנו, כ"י יש"ר) והכי תניא בתוספתא היה בידו סלע של שביעית וכו' ואומר לו תן לי מן הפירות ונותן לו והוא אומר הרי פירות הללו נתונים לך במתנה וכו' עכ"ל.

פ"ח ה"ז והחנוני אומר לו הרי סלע. בתוס' סוכה מ"א ע"א ד"ה פירות בהדיא קתני בירושלמי בשביעית בסוף פרק שמיני והחנוני אומר לו הרי סלע נתון (נתונה) לך (זו) במתנה ובענין אחר לא סגיא וכו' ע"ש. וכן היתה הגירסא בגמ' בבלי סוכה שם לפני רבינו חננאל בפירושו שם. ובחי' הרשב"א בסוכה שם והחנוני אומר לו הרי סלע נתון לך במתנה וכו'. וכן הוא בירושלמי וכן הוא בפי' רש"י ז"ל עכ"ל.

פ"ח ה"ח במשנה יאכל כנגדן: במעשר שני פ"א ה"א הגי' יאכל כנגדה. ובחי' ריטב"א ע"ז ס"ב ד"ה נמצא: יאכל כנגדם.

פ"ח ה"ח דלכן מה וכו'. בפי' הר"ש הגי' דלא דכן פי' דאל"כ. ובמלאכת שלמה בפי' וכתיב בה"ר שמשון המגיה ירושלמי א"ר ייבא (יוסי) זאת אומרת שאסור לאדם (ליתא) ליקח (לו) אשה מפירות (מדמי) שביעית דאשה לקוחין כתיב בה (ד' מלות אחרונות מהר"ש בעצמי) דאל"כ (דלא דכן) מה בין הקונה אשה לקונה שפחה ויש לחלק דלגבי אשה איכא מצוות פריה ורביה וראוי להקל עכ"ל ולפנינו בפירוש הר"ש ליתא עשר מלות אחרונות והגירסא משונה. ובתוס' ע"ז ד' ס"ב ע"א ד"ה נמצא ואע"פ שאמרנו שאסור לפרוע חובו מפירות שביעית וכו' מ"מ לקדש אשה מותר וכו' וטעמא דמשום פריה ורביה אקילו ביה רבנן וכו' עכ"ל, ובהג' רע"א העיר שם מירושלמי דילן שמפורש שאסור ליקח אשה מדמי שביעית. ולא הביא מ"ש בחי' הרמב"ן בע"ז שם המקדש בפירות שביעית מקידשת דיעבד קאמר והיינו ש"מ דאע"ג דאסור מקודשת היא וכך אמרו בירושלמי מה בין הקונה אשה לקונה שפחה וכו' עכ"ל ועי' ירושלמי מע"ש פ"א ה"א.

פ"ח ה"ח סך שמן ומתעגל. בתוספתא שביעית פ"ו סך אדם את עצמו (ג' מלות ליתא) שמן שביעית (ליתא) ומתעגל ע"ג קוטבליא חדשה (ליתא) ואינו חושש.

פ"ח ה"ח ומתעגל ע"ג קטבליא. בפי' הר"ש ומתעגל ונותנה ע"ג קטבלא.

פ"ח ה"ח לא ע"ג טבלה. מלת לא ליתא בפי' הר"ש.

פ"ח ה"ט במשנה ר' ליעזר אומר ידלק. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו ה"י ר' אלעזר אומר.

פ"ח ה"ט במשנה וחכ"א יאכל כנגדן. באגודה וברדב"ז הנ"ל יאכל כנגדו.

פ"ח ה"ט עור שסכו וכו'. בכ"י ליידען עור שסכו וכו' וחכ"א יאכל כנגדו (כנגדן. ועי' לעיל) וכו' מה שר' (ר')ליעזר אמר בו אמר ר' יוסי זאת אומרת אסיר לחבר לשאת בתו לעם הארץ ר' חזקיה בשם ר' אחא וכו' מה אמר ר' ליעזר אמר ר' יוסי וכו'.

פ"ח ה"ט אמר ר' יוסי עצמותיו וכו'. בפי' מהר"י בן מ"צ ובהר"ש הגי' אר"י אפילו (ליתא) עצמותיו וכו' וא"כ דעת ר"א לחומרא. אבל הרמב"ם בפירושו שר"א

מיקל. ובמלאכת שלמה ירושלמי מה וכו' א"ר ייסא (יוסי) עצמותיו וכו' ע"ש.

פ"ח ה"י במשנה אמר להן שתוקי לא אמר לכם מה רבי ליעזר אמר בו. בעיטור (הכשר הבשר ד' י"ד) והא דגרסי' בשבועות (בשביעית) פ"ח ועוד אמרו לפניו אומר היה ר"א האוכל פש"ג (ר"ת: פת של גוים ולפנינו כותים) כאוכל בשר חזיר א"ל שתוקו לא אמר לכם מה שר"א אומר שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק הכהן קבצו כל הקהל וכו'. ולפנינו במשנה ליתא המאמר שאלתיאל ויהושע וכו'. והוא בפרקי דר"א פרק ל"ח. ועי' בתוס' חולין י"ג ע"א ד"ה פיתו. ובכפתור ופרח פרק ה' ועוד אמרו לפניו (כלומר לפני ר"ע) אומר היה ר' אליעזר (ר' ליעזר) האוכל פת כותיים (כותי) כאוכל בשר חזיר אמר להם (להן) שתוקו לא אומר לכם מה היה (ליתא) ר' אליעזר (ליעזר) אומר (אמר) בו נראה שרצון ר' עקיבא היה לומר שר' אליעזר היה מקל בדבר וכו' ע"ש.

פ"ח ה"י ועוד אמרו לפניו. בכ"י ליידען ועוד אמרו לפניו אומר היה ר' ליעזר וכו' מה שר' (ר' במשנתינו) ליעזר אמר בו.

פ"ח ה"י זאת אומרת שאסור לקח בתו של ע"ה. במלאכת שלמה ובירושלמי א"ר ייסא (יוסי) זאת אומרת שאסור לקח בתו של ע"ה שחשודה על המעשרות ועל החלה ופתה דמי לפת כותי וכו' עכ"ל. ויותר קרוב שכוונת הירושלמי שאסור ליקח פתו של ע"ה. והירושלמי מחלף הב' לפ'.

פ"ח ה"י חמיצן של כותים. במלאכת שלמה חמצן של כותים. וכן בחולין ד' ע"א. ועי' ירושלמי ע"ז פ"ה ה"א מאן תנא המיצן של כותים רבי ליעזר וכו'.

פ"ח הי"א במשנה אם מתחשב הוא וכו'. בכפתור ופרח (פרק מ"ז צד תרמ"ב) הגי' ואם (אם) כמתחשב הרי זה לא ירחוץ. ובמתניתא דבני מערבא ואם כשמתחשיב הוא. ובפי' הר"ש ואם מתחשב כלומר שב"א למדין ממנו ויש לו להחמיר על עצמו עכ"ל. ובאגודה ואם מתחשב אסור (ליתא) פי' אדם חשוב עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ה ה"כ ואם מתחשב בה הרי זה אסור לרחוץ. ועי' ברדב"ז שם.

פ"ח הי"א באילין פריבטה אסור. בבראשית רבא פ"א סי' י"ב לא בנה לה פריבטאות. ובמת"כ שם מיני מרחצאות ותענוגות בני אדם. ובהגרד"ל שם מביא ירושלמי דילן.

פ"ח הי"א ואם היה אדם של צורה הרי זה לא ירחוץ. ט' מלות אלו חסרות בד' אמשטרדם.

פ"ח הי"א ואם היה אדם של צורה. בכפתור ופרח הנ"ל ומיהו בגמ' פרשו ואם אדם חשוב הוא (ליתא) לא ירחוץ ואם היה אדם של צורה לא ירחוץ כלומר אדם חשוב אפילו דברים של היתר אסורים לו וכו' עכ"ל, ובהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ה ה"כ המשנה לא אמרה אלא מותר לרחוץ בה ואם מתחשב הוא לא ירחוץ ופרשו בגמרא אם אדם חשוב הוא לא ירחוץ וכו' עכ"ל (כנראה שלפני הראב"ד היה הכת"י מהירושלמי שממנו נדפס אח"כ בד' אמשטרדם) וברדב"ז שם ואמרינן עלה בירושלמי אם היה אדם של צורה לא ירחוץ וכו'. ובפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ מפרשים שמ"ש במשנה אם מתחשב הוא הרי זה לא ירחוץ פי' ואם היה אדם של צורה וכו'.

פ"ח הי"א כהדא ריב"ל וכו'. ברדב"ז הנ"ל כהדא דריב"ל (ריב"ל) הוה אזיל מלוד לבי גוברין (לבית גברין) בגין מסחי (מיסחי) כי בבית גוברין לא היו מכירין אותו או שמא לא היתה שביעית נוהגת שם וכו' עכ"ל. ובשו"ת אבקת רוכל למרן סי' כ"ד והבי איתא התם (בירושלמי) ואם היה אדם של צורה

הרי   ·6

הרי זה לא ירחוץ בהדא כרבי (ר') יהושע בן לוי אזל מלוד לבית גוברין בגין משחי (מיסחי) עכ"ל.

פ"ה הי"א לבית גברין. בכפתור ופרח (פרק י"א צד ש') למערב חברון כחצי יום באמצע הדרך שבינו ובין עזה הוא בית גוברין לא נשתנה שמו עכ"ל.

פ"ט ה"א במשנה הפיגם והריבוזין השוטין. ובמתניתא דב"מ השוטים. אבל בבבלי סוכה ל"ט ע"ב הפיגם והירבוזין והשיטים. ומפירש"י שם נראה שהם שני מינין ע"ש. ובערוך ערך פגם (ד' פירוז רל"ז) הפיגם והירבוזין השוטנין וההלגלגות. ובתוס' ריד"א בפסחים נ"א ע"ב תני בפ"ט דשביעית הפיגין (הפיגם) והירבוזין (והריבוזין) השוטין וההלגלגות (וההלוגלוגות). ובשו"ת פאר הדור להרמב"ם סי' ט"ו הפיגם והירבוזין השוטין וההלגלוגות והכוסבר ונלקחין מכל וכו'.

פ"ט ה"א במשנה כיסבר שבהרים וכיסבר שבנהרות וגרגר שבנהרות של אפר. בבבלי סוכה ל"ט ע"ב והכוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות והגרגיר של אפר. ובפי' רבנו חננאל שם והכוספר שבהרים והכרפס שבגנות והגרגיר שבאפר וכו'. ובפירש"י שם והכרפס של נהרית וכו' אבל נראה שאינה גדילה בנהרות עכ"ל. ובערוך ערך כסבר בפ"ט דשביעית והכוסבר של הרים עכ"ל. ובכפתור ופרח פכ"ו כסבר של הרים כסבר של נהרות. ובתוס' הריד"א בפסחים הנ"ל והכסבר שבהרים והכרפס שבנהרות.

פ"ט ה"א במשנה וגרגר שבנהרות של אפר. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ד ה"א והגרגיר של עפר. וכן הוא בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ כאן ובתוס' ריד"א הנ"ל. ובערוך ערך כרפס ובפ"ט דשביעית כרפס (כוסבר) שבנהרות וגרגר שבעפר (שבנהרות של אפר) עכ"ל ועי' לעיל. וקרוב לזה גי' המתניתא דבני מערבא, ובכפתור ופרח הנ"ל גרגר שבנהרות של אפר, ושם בפ' מ"ח גרגיר של אפר.

פ"ט ה"א במשנה ונלקחין מכל אדם בשביעית. במלאכת שלמה בפי' ר"ע (הרע"ב) כדי מזון שלש סעודות אמר המלקט (הוא הר"ש עדני ז"ל) היינו דאתמר בירושלמי וכו' בכדי מן שנו ומשום כדי חייו דשלש סעודות הן מזון צורך לשבת עכ"ל ולפנינו בירושלמי ליתא זה ורק איתא בבבלי סוכה מ"ד ע"א.

פ"ט ה"א במשנה שאין כיוצא בהן (בד' זיטאמיר בו) נשמר. בתוס' מנחות פ"ד ע"א ד"ה שומרי ובכפתור ופרח הנ"ל לפי (ליתא) שאין כיוצא בהן נשמר. ובשו"ת פאר הדור הנ"ל שאין כיוצא בזה (בהן) נשמר.

פ"ט ה"א במשנה רבי שמעון אומר כל הספחין. בכפתור ופרח פרק מ"ו (צד תרכ"ט הוצאת לוניץ) הגי' ר' ישמעאל אומר וכו' פי' דר' ישמעאל סבר וכו'. ובפי' הרא"ש (בס' פי שנים) בשביעית פ"ט משנה א' תניא ר' ישמעאל אומר כל הספיחים וכו'. ובעין זה החליף מר' שמעון לר' ישמעאל הוא גם כן לעיל בפרק ג' ה"א במשנה ובפ"ח ה"ז ועי' בזבחים קי"ח ע"ב משבי גברי לגברי וע"ש בפירש"י ותוס'.

פ"ט ה"א במשנה ר' שמעון אומר כל הספחין מותרין. וכן הוא בברכות (ג' ע"א שורה כ"ב) כל הספיחין מותרין וכו'. ובערלה פ"ב ה"י כמה דר' שמעון אמר כל הספחין מותרין כן וכו'. ובכלאים פ"א ה"ט אע"ג דר"ש מתיר בספיחי שביעית. וברבה בראשית פ' ע"ט לא כך תנינן ר"ש אומר כל הספיחים מותרין וכו'. (ואח"כ ראיתי שבד' קושט' רע"ב הגי' כל הספיחין אסורין ובמדרש קהלת פ"י פסוק חפר גומץ לא כן תנינן כל הספיחין מותרין חוץ וכו' ובד' קושט' הנ"ל לא כן תנינן כל הספיחין כשרין (ליתא) ומותרין). אבל בבבלי פסחים נ"א ע"ב

דתניא

דתניא ר' שמעון אומר כל הספיחים אסורין (מותרין) חוץ וכו'. וכבר התעוררו רבותינו הראשונים על השינוי גירסאות בהמשנה. רבינו חננאל בפי' בפסחים שם כאי ר"ש דתנן בתרומות (צ"ל בשביעית) פ"ט ר"ש אומר כל הספיחין אסורין וכו' ומצינו במשנה ר' שמעון אומר כל הספיחין אסורין (נראה דצ"ל כל הספיחין מותרין) חוץ מספיחי כרוב וכו' לכאורה ר' שמעון אומר כל הספיחין מותרין משמע (פי' שרבינו חננאל מעיר שמירושלמי נראה שהגי' במשנה מותרין ולא אסורין כגי' הבבלי) וכו' ואע"ג דאיכא לשנויי כי ספיחי כרוב היו וכו' עכ"ל. ובערוך ערך ספח ובמשנה רש"א כל הספיחין מותרין וכו'. ובתוס' פסחים שם ד"ה כל הקשה רבינו נסים גאון דאיפכא שמעינן להו במסכת שביעית בפ"ט דקתני התם ר"ש אומר כל הספיחים מותרין וכו' וליכא למיגרס התם אסורין דבירושלמי מוכח בהדיא דגרם התם מותרין ותירץ דהתם מיירי בספיחים שגדלו בששית בהיתר ונכנסו בשביעית וכו' ע"ש ובתוס' קדושין ד' ב' ע"ב ד"ה אתרוג דבמס' שביעית תנן כל הספיחים מותרין חוץ ספיחי כרוב והקשה רבינו נסים גאון דבפרק מקום שנהגו תני איפכא וכו'. ובתוס' רה"ש י"ד ע"ב ד"ה ולשביעית וא"ת דהכא משמע וכו' ובמס' שביעית תנן כל הספיחין מותרין וכו' ופי' הר"ש שם עפ"י הירושלמי דאיירי בספיחי ששית וכו' ומתרץ בהכי ההיא דפרק מקום שנהגו דתניא איפכא כלן אסורין וכו' ע"ש. ובתוס' סוכה ל"ט ע"ב ד"ה ולשביעית ובמס' שביעית תנן כל הספיחין מותרין וכו' ופי' שם עפ"י הירושלמי וכו'. ובתוס' בכורות כ"ב ע"ב ד"ה תירום ובדייש מקום שנהגו בההיא דכל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב אין הגירסא כן בירושלמי במשניות עכ"ל, ובסמ"ג לאוין רס"ה דהתני רש"א כל הספיחים אסורין וכו' ובשביעית שנינו להפך רש"א כל הספיחין מותרין וכו' ע"ש. ובפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ בשביעית כאן האריכו ביה. והתוס' ריד"א בפסחים שם גרס בהמשנה בשביעית כל הספיחין אסורין כנגד כל דברי הקדמונים הנ"ל. ובפרדס לרש"י סי' נ"ח כל הספיחים אסורים וכו'.

פ"ט ה"א במשנה חוץ מספחי כרוב. במתניתא דב"מ מספחי אכרוב.

פ"ט ה"א במשנה בירקות שדה. בתוס' פסחים נ"א ע"ב ד"ה כל בירק השדה.

פ"ט ה"א במשנה וחב"א כל הספחין אסורים. דעת יוסף הכהן בקדמוניות 3. 12. 3. כדעת ר"ש שכל הספחין מותרין.

פ"ט ה"א סירוגין והלוגלוגות. במלאכת שלמה ירושלמי א"ר חגי (בד' ויטאמ. ופטר' חסרות המלות א"ר חגיי) סרוגין וחלגלוגות ומי נכנס ראשונה המופלג בחכמה או המופלג בשנים אלו שלושה ענינים הוצרכו לשאול אותם החברים כי לא ידעו מה רוצה לומר סירוגין ומה רוצה לומר חלגלוגות אמרו נעלין ונשאל לאילן דבית רבי עלו ושאלו יצאת שפחה משל בית רבי ואמרה להן הכנסו המופלגין בשנים קודם יכנס פלוני קודם וכו' ע"ש.

פ"ט ה"א בחכמה ובשנים. במגילה פ"ב ה"ב בחכמה או בשנים.

פ"ט ה"א חד רבי הוה טעין פרפחיניה. במגילה שם חד רבי הוה טעין פרחינין. ובמלאכת שלמה הגי' חד דבי ר' ינאי (חד רבי, ונראה שהמלה רבי ר"ת: ר' ינאי) הוה טעין פרפחנין (פרפחיניה) בחגורו ונפלו ממנו אמרה ליה רבי רבי (רבי דבי ר') נתפזרו חלגלוגותיך ע"כ (בירושלמי) עכ"ל.

פ"ט ה"א מהו כרפס שבנהרות. במשנה לעיל ונוסבר שבנהרות ועי' מ"ש לעיל. ובערוך הקצר ערך כרפס ירושלמי מהו כרפס. ובמוסף הערוך ערך פטרו שלינו ובמס' שביעית מהו כרפס שבנהרות וכו'.

פ"ט ה"א פיטרוסילינון. בערוך ערך כרפס ירושלמי ר"י בר' חנינא (חנינה) אמר פיטרוסילינון עכ"ל.

פ"ט ה"א אלו נשמרין בגינה ואילו. צ"ל אילו נשמרין בגינה חייבין וכו'.

פ"ט ה"א ולמה לא תנינן אלא אילין וכו'. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ח הי"ב ובירושל הקשו עלה ולמה לא תנינן אלא אילין וכו' ע"ש.

פ"ט ה"א לא אמרו אלא שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה. ח' מלות אלו חסרות בד' זיטאמיר ופטרקיב.

פ"ט ה"א זרעו מותר ירקו לכ"ש. בד"א ירקו מותר זרעו לכ"ש.

פ"ט ה"א חמתון מגלגלין בהדין חרדלא. פי' שנהגו קלות ראש בזה. ועי' באהבת ציון בתרומות צד 63.

פ"ט ה"א אנא מורי כר' יונה. צ"ל כר' יודה. וזה כר' יודה דמתניתין שמתיר ספיחי חרדל. ור' יונה לא נזכר כאן.

פ"ט ה"א הירי ר' הינא דמן חוורן כב"ח כהדא דר' יודה. בירושלמי ביצה פ"א ה"א הגי' ר' חנינה הורי לציפוראיי בספחי חרדל ובביצה כרבי יודה. ונראה שתשע מלות אלו נשמטו כאן. וממה שנאמר כאן בסמוך מן קומוי אילין תרתין מילייא נהית ליה ר' יוחנן מצפורין לטבריא אמר וכו' מוכח שהמאמר מר' חנינה הנ"ל נשמט כאן. ובעיטור (ה' יו"ט ד' קל"ד) וגרסינן בירושלמי ר"מ הורה לצפרייה בספיחי חרדל ובביצה כר' יהודה עכ"ל.

פ"ט ה"א ר"א בר' זמינא בשם ר' יצחק. בירושלמי ביצה שם בשם רבי יוצדק.

פ"ט ה"א הדין דיינא סבא. בביצה שם ההן סבא. ובנדה פ"ב ה"ו אמרין (ר' יוחנן ור"ל) חכים הוא (ר' חנינה) ההוא סבא וכו' וברה"ש פ"ב ה"ה כהדא ר' חנינה אזל וכו' דהן סבא.

פ"ט ה"א קומי ר' יסא. בד' אמשטרדם וזיט' ופיטרקוב בטעות: יוסי.

פ"ט ה"א שירי פתילה וכו'. ברא"ש ביצה פ"א סי' א' בירושלמי שיורי פתילה (לפנינו שירי מדורה שירי שמן) שכבו וכו' וע"ש בקרבן נתנאל. ודברי הרא"ש הנ"ל מובאים בשלטי הגבורים בביצה שם סביב הרי"ף סי' תתמ"ג.

פ"ט ה"א שירי שמן. בשבלי הלקט השלם סי' רמ"ז מוסיף שירי מוכין.

פ"ט ה"א אמר ר' יודן קומי ר' מנא מפכא לה גבי ביצה. באור זרוע ח"ב סי' ל"ח הגי' א"ר מנא קומי ר' יודן מה אפכי ליה פתילה (ליתא) גבי ביצה וכו'. וכן הוא באו"ז ח"ב סי' קל"ט. ובעיטור ה' יו"ט ד' קל"ח אר' מונא קומי ר' יודן מה איכפת לן פתילה לגבי ביצה. ובהגהות מרדכי ביצה סי' תרמ"ד בשם הראבי"ה מאי איכפת ליה פתילה גבי ביצה א"ל מן דאנן חמוי (חמיי) רבנן מדמי לה וכו' ונראה לראבי"ה דהכי פירושו מאי איכפת כו' מה ענין פתילה אצל ביצה מה ענין הבנה שייך בפתילה והשיב לו כיון שחכמים שבדור דימו אותה גם אנו נדמה עכ"ל ועי' מ"ש בזה באהבת ציון בתרומות צד 66 ויש להוסיף שבערוך השלם ערך כפל לא התעורר על כל מה שכתבנו שם.

פ"ט ה"א דאנן חמיי רבנין. באו"ז שם ושם דאת חמיי רבנן.

פ"ט ה"א רב הונא בשם רב וכו'. בבבלי עירובין ל"ח ע"ב לא נזכר רב הונא. ובפי' הרא"ש ביצה הנ"ל דמסיק עלה בירושלמי רב הונא אמר בשם רב וכו'.

פ"ט ה"א רב חסדא בעי מחלפה שיטתיה דרב. בעירובין פ"ג ה"א הגי' רב חסדאי. ובביצה פ"א ה"א רב חסדא. וכן בבלי עירובין ל"ח ע"ב. ובס' התרומה סי' רנ"ג מביא הירושלמי ומסיים ואומר אני לפי האמת אין צריך להחליף פלוגתייהו

פלוגתייהו ולא תקשי מרב לרב דטעמא דרב דאסר שירי פתילה משבת ליו"ט לא הוי משום דקדושה אחת הן אלא משום הכנה דרבה דכביי קרי הכנה וכו' ע"ש. ובאור זרוע ח"ב סי' קל"ט כתב הר' ברוך ברבי יצחק בספר התרומה שנינו בירושלמי וכו' ואומר אני לפי האמת אין צריך להלליה וכו' עכ"ל וקשיא לי אני המחבר יצחק בר' משה נב"ה דאדרבה מדשביק רבה לרב חסדא בר פלוגתיה ולא שני ליה מטעם הכנה וכו' ושלחתי הדברים להר' ישעיה בן הר' מלי זצ"ל (הריד"א) וזה אשר השיב לי כל אלה דברי הר' ברוך זצ"ל נראו לי דחוקים ביותר ואין הלב מקבלן שתיקרא הכנה הדלקת השמן והפתילה וכו' עכ"ל. וכן האריך בזה בשבלי הלקט השלם סי' רמ"ז.

פ"ט ה"א תמן הוא עבד לה שתי קדושות. בספר התרומה הנ"ל בירושלמי פ"ק דביצה (ה"א) וכו' תמן הוה עביד ליה שתי קדושות פי' דרב פסיק פרק בכל מערבין כארבעה זקנים ואליבא דר"א דאמר שבת ויו"ט שתי קדושות הן וכו'. ובשטה מקובצת בביצה הנ"ל ופריך התם מיחלפא שיטתיה דרב תמן אמר שתי קדושות וכאן חדה קדושה ולא משני התם (בירושלמי) מידי עכ"ל.

פ"ט ה"א רב ור"ח תריהון אמרין אסור. בתוס' עירובין ד' מ' ע"א ד"ה אי ומפרש בירושלמי דרב אוסר להדליק ביו"ט וכו' עכ"ל. ובתמים דעים להראב"ד סי' ק"כ ומביאין ראיה מן הירושלמי שאוסר שירי שמן ושירי פתילה ושירי מדורה משבת ליו"ט וכו' דכד מעיינת בירושלמי שפיר ותרד לעומקו אז תמצא נמוקו עמו דמאן דאסר התם שירי שמן ופתילה קסבר דשבת ויו"ט קדושה אחת היא וכו' עכ"ל. ובשטה מקובצת ביצה ד' ד' ע"ב ירושלמי שיירי מדורה וכו' ע"ש ובערא"ש ביצה שם. ובהגהת אשרי עירובין פ"ג סי' ז' וכן נראה לראבי"ה דאסיר לטלטלן כמו ביצה וראייתו מן הירושלמי דהכא וכו' עכ"ל. ובמרדכי ביצה סי' תרמ"ד פסק ראבי"ה דכי היכי דביצה וכו' הכי נמי שירי פתילה וכו' ע"ש. ובעיטור הנ"ל ובני צרפת מחמירין בשירי פתילה ומדורא ושמן כדגרסינן בירושלמי עכ"ל.

פ"ט ה"א ר' חמא בר עוקבא בשם ריב"ח. בפי' רבינו חננאל בפסחים נ"א ע"ב וגרסינן בגמ' ר' חמא בר עוקבא בשם ריב"ח אומר מפני וכו'. ובערוך ערך ספח וגרסינן בגמרא ר"ח בר עוקבא וכו'. ובפי' הר"ש ומשני חמא (ר' חמא) בר עוקבא וכו'.

פ"ט ה"א לגדל אמהות. בערוך הקצר (ערך אם) באמהות פי' ראשי בצלים ומניחין אותן בארץ לעשות מהן זרע עכ"ל.

פ"ט ה"א כל הירק את יכול לעמוד עליו. בפי' רבינו חננאל בפסחים שם א"ר שמואל (בר רב יצחק) כל ירק אתה יכול לעמוד וכו'. ובערוך ערך ספח אמר ר' שמואל כל ירק (הירק) אתה (את) יכול לעמוד עליו בין (אם) ישן וכו'. ובסמ"ג לאווין רס"ח ומביא (ר' נסים גאון) ראיה מן הירושלמי שאמר כל ירק אתה יכול לעמוד עליו בין חדש וכו'. ובתוס' פסחים נ"א ע"ב ד"ה כל וכן איתא בירושלמי אר' יצחק (ר' שמואל בר ר"י) כל ירק (הירק) אתה יכול לעמוד עליו וכו'. ובתוס' קדושין ד' ב' ע"ב ד"ה אתרוג והקשה רבינו נסים וכו' כדמפרשינן בירושלמי דכל ירק אתה יכול לעמוד עליו בין חדש בין ישן אבל ספיחי כרוב שדרכו לגדל אמהות ויש עלין שהם גדלים בשביעית ושמא יקח מן העלין שהן אסורין ויאמר מן האמהות לקחתי וכו' ע"ש. וכן מובא בפי' הר"ש ובפי' מהר"י במ"צ בשביעית כאן.

פ"ט ה"א לשרש הקינרים. בד' אמשטרדם הקורנס. ונוסחאות שונות בזה

בתוספתא

בתוספתא שביעית פ"ב (הוצאת הרב צוקערמאנדל) וברמב"ם ה' שמיטה פ"ד הי"ח הקנדס וע"ש .

פ"ט ה"א אבל משקף בעלים. בתוספתא הנ"ל אבל גוזזה בעלין. וכן ברמב"ם הנ"ל .

פ"ט ה"א רשב"י הוה עבר . במדרש רבה בראשית פ' ע"ט הוה עבר בהדא בקעתא דבית נטופה (כן בד' קושט' רע"ב וד' מלות אחרונות ליתא לפנינו) וכו' .

פ"ט ה"א עבר בשמיטתא . בפי' רבינו חננאל בפסחים נ"א ע"ב ותו גרסינן ר"ש בן יוחאי הוה עבר בשמנוניתא (בשמיטתא) חמא (וחמא) חד מלקט שביעית אמר ליה אסיר ולית אסור אמר ליה (ב' מלות ליתא) ספיחין (ילאו ספיחין) אינון וכו' . יבעירוך ערך ספה ותי גרסינן רשב"י הוה עבר בשמיטתא וכו' ע"ש. וברבה שם חמא חד בר נש (ב' מלות ליתא) קאים ומלקט ספיחי (מלה אחרונה ליתא בשביעית כאן אבל איתא בירושל' ברכות פ"א ה"א ובפרדס לרש"י סי' נ"ח ספיחים של שביעית . ובתוס' פסחים נ"א ע"ב ד"ה אני מובא הירושלמי והגי' ספיחי כרוב בשביעית ובפי' מהר"י במ"צ בשביעית כאן : מלקט ספיחין) שביעית וכו' . ובפסיקתא ויהי בשלח מובא כל זה באריכות וע"ש בהערות ידידי הרב הגדול ר"ש באבער נ"י .

פ"ט ה"א רשב"י עבר טמיר במערתא . ברבה שם רשב"י ור' אלעזר בריה וכו' . וכן בפסיקתא שם . ובהערה קנ"ג שם בכתב יד כרמולי מתחיל ירושלמי רשב"י ור"א וכו' עב"ל וכיון לירושלמי דילן .

פ"ט ה"א במערת חרובין דתרומה . הר"י שווארץ ז"ל (פרי תבואה ד' ל"מ) מגיה במערת חרובין דדרומה שידוע שתלמוד הירושלמי מכנה עיר לוד בשם דרום עב"ל. ואין צורך לזה, ראה בפסיקתא הנ"ל .

פ"ט ה"א שמע ברת קלא אמרה דימוס ואישתיזבת . במתנות כהונה בבראשית רבה שם וז"ל אבל בירושל' בפרק ט' דמס' שביעית גרס בהדיא בת קול אמרה דימוס ואשתיזיב עב"ל . ובתוס' ע"ז ט"ז ע"ב ד"ה דימוס בדאמרינן בירושלמי דשביעית במעשה דרשב"י אחר דנפק מן מערתא חמא חד צד עופות שמע בת קלא כד הוה אמרה דימוס הוה פסגה (ליתא) פי' היה העוף נמלט מן הפח וכד הוה אמרה ספיקולא (ליתא) הוה מתצדא פי' הוה מתלכדא בפח וכו' עב"ל.ואח"כ ראיתי בפסיקתא ויהי בשלח הנ"ל שהאריך בזה הרב המו"ל .

פ"ט ה"א אמר נדכי טבריא . גם יוסף הכהן מספר בקדמוניות 18. 2. 3. שטבריא היתה עיר טמאה ושעל פי דין ישראל היתה ראיה לטהרה מטומאתה .

פ"ט ה"א וכל הן דהוה מיתא הוה טייף וכו' . בפירש"י שבת ל"ד ע"א ד"ה עבד היה מקצץ תורמסין ומשליכן שם ונעשה נס וצף המת במקום שהוא שם וציינו למקום הקבר הכי מפרש בפסיקתא דפרשת העומר ובסדר זרעים ירושלמי עב"ל .

פ"ט ה"א עבר קומי מוגדלא (בר' זיטאמיר מגדלא). בירושלמי עירובין פרק ד' (ד"וו ד' כ"א ע"ד שורה נ"א) והן שיהו ארבע אמות אוכלות מתחום טבריה ומתחום מגדלה וכו' ואפילו יצא למגדלה וחזר וכו', ובמעשרות פ"ג ה"א ר"י בשם רשב"י היו לו שתי חצירות אחת במגדלא ואחת בטיבריא וכו' . ובבבלי פסחים מ"ו ע"א ממגדל נונא לטבריא מיל . ובבראשית רבה פ' ע"ט ועבר בהדין מגדלא דצבעיא . (בירושלמי פסחים פ"ד ה"א אעין דשיטין הוו במגדל צבעייה . ובבראשית רבה פ' צ"ד נשנה המאמר והגי' אעין דשיטים הוה במגדלא) .

פ"ט ה"א שמע קליה דספרא אמר. בב"ר שם ועבר בהדין וכו' שמע קלא (בד' קושט' רע"ב הגי' קליה) דנקאי (ליתא) ספרא ומר וכו'. ובקהלת רבה פ"י

פסוק

פסוק ראיתי עבדים עבר קימי האי כנישתא דמגדלא שמע קל דינקאי ספרא וכו'. ובספר דברי חכמים (מיין תר"ט) בשו"ת בדבר למוד החכמות ד' ס"ו נודע וכו' מהירושלמי דעירובין פרק בכל מערבין שלאחר ששמואל עסק בתורה כל ערכי למוד החכמות אמרו שם רז"ל בתר דקבל אולפן עסיק באצטגנינותא דנקאי בפר שבבא דישראל וכו' עכ"ל ולפנינו בירושלמי עירובין ליתא זה. ובירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ב נקיי הוה שמש במגדל וצבעייא (צ"ר דצבעייא ועי' לעיל) וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ב במשנה שלש ארצות לביעור. במתניתא דבני מערבא שלש ארצות לשביעית. ובס' הישר לר"ת סי' שנ"ג ועלה תנינן ג' ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ושם מעשר לא נהג בעבר הירדן בשביעית וכו' ע"ש. ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים) סי' רמ"ג ביעור של שביעית דתנן בה שלש ארצות לביעור. וכן הוא בהמקח והממכר לרה"ג שער מ'.

פ"ט ה"ב במשנה וגליל ושלש שלש ארצות. בסמ"ג עשין קמ"ז ובכפתור ופרח פרק מ"ה והגליל ושלש ארצות לכל אחת ואחת.

פ"ט ה"ב במשנה לכל אחת ואחת. בתוס' ריד"א בפסחים נ"ב ע"א בכל אחת ואחת.

פ"ט ה"ב במשנה מכפר חנניה. בכפתור ופרח (פרק י"א צד ר"צ) כפר הנינא הנזכר מס' שביעית פ"ט מ"ב וקורין לו כפר ענן עכ"ל, ועי' מ"ש באהבת ציון בחלה פ"ד צד 146.

פ"ט ה"ב במשנה ותחום טבריא והעמק. וכן במתניתא דבני מערבא. אבל במשנה שבמשניות ותחום טבריא העמק, ובמלאכת שלמה בפי' וז"ל אבל בפי' הר"ש שירליו ז"ל מצאתי מוגה ותחום טבריא והעמק וכו' ופי' ותחום טבריא הוא עמק הגליל עכ"ל. ובכפתור ופרח פרק מ"ח נראה שלא גרס כלל המלה והעמק.

פ"ט ה"ב במשנה ההר השפלה והנגב. במתניתא דבני מערבא והשפלה והעמק.

פ"ט ה"ב ר' חמא בר עוקבא בשם ריב"ח. וכן הוא בבבלי פסחים נ"ב ע"ב. ובפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית פ"ט משנה א' גורס דא"ר חייא בר אבא. ובתוס' פסחים שם ד"ה עד ובירושלמי יש אמר ר' חייא בר עקיבא (ר' חמא בר עוקבא) בשם ריב"ח שיערו לומר אין חיה שבהר גדילה בעמק וחיה שבעמק אין גדילה בהר (ולא גדילה חיה שבעמק בהר) עכ"ל. ובסמ"ג עשין קמ"ז והטעם מפרש בירושלמי שערו לומר שאין חיה שבהר גדילה על פירות (ב' מלות ליתא) שבעמק עכ"ל. ובפי' הר"ש ירושלמי וכו' ולא שבעמק גדילה בהר עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ז ה"ט ממה שאמרו בירושלמי ר"ח בר עוקבא בשם ריב"ח אין חיה שבעמק גדלה בהר ולא חיה שבהר גדלה בעמק וכו'.

פ"ט ה"ב שיערו לומר. בבבלי פסחים שם וגמירי.

פ"ט ה"ב א"ל סופיסטה. בערוך ערך ספסטה בגמרא דבני מערבא במס' שביעית בהפיגם א"ל ספיסטה פי' יועץ של מלך עכ"ל.

פ"ט ה"ב ואין אזלין לון חזרון לון. במדרש שה"ש (הוצאת הרב ר"א גרינהוט) פסוק ברח דודי דקלטינים מלכא צד צביין (טביין) וכו' ע"ש בשנויים. ובפי' הרמב"ן עה"ת (ויחי פסוק כ"א) והוא מוזכר בירושלמי במס' שביעית אמרו אין אזלין לון חזרון ואית בעית למבדקיה אייתי טביין וישלחון לארע רחיקא בסוף אינון חזרין עבד כן ואייתי טביין וחפי קרנהון בכסף וישלחון לאפריקי ובסוף תלת עשרה שנין (כן לפנינו תלת י' שנין, אבל בד' אמשטרדם, זוט' ופטרקוב בטעות: תלתין שנין) חזרו לאתריהון שהחזירום לאחר י"ג שנה ומיד חזרו (ז' מלות אחרונות מהרמב"ן בעצמו) עכ"ל ולפנינו בשנויים קלים.

פ"ט ה"ב אית דבעי מימר למדת הדין איתמר. בתוס' פסחים נ"ב ע"ב ד"ה עד

ובגמרא

ובגמרא ירושלמי במס׳ שביעית עלה דההיא סי׳ להרים מילין קאמר אית דבעי למימר למידק הדא אתמר (כן הגי׳ בתוס׳ בש״ס ד׳ ווילנא תרנ״ז אבל בד׳ ווארשוי תרכ״ד הגי׳ למדה הדא איתמר ולפנינו למדת הדין אתמר) פירוש לענין שלש ארצות נאמר אותו סימן עכ״ל.

פ״ט ה״ב למידת הדין. פי׳ לענין ממון איתמר. ובבבלי פסחים נ״ג ע״א הגי׳ נפקא מיניה למקח וממכר השתא דאתית להכי כולהו נמי למקח וממכר. וזהו שאמרו בירושלמי כאן למדת הדין אתמר. ובמאירי נדרים נ״ד ע״א בתלמוד המערב למדת הדין לענין דיני ממונות וכו׳ עכ״ל.

פ״ט ה״ב ושפלתו זו שפלת דרום. בתוספתא שביעית פ״ז זו שפלת לוד. וכן מובא התוספתא בכפתור ופרח פרק מ״ח.

פ״ט ה״ב ועמק שלו מעין גדי. בכפתור ופרח פרק מ״ח ירושלמי עמק שביהודא מעין גדי ועד יריחו עכ״ל.

פ״ט ה״ב אי זהו הר שבעבר הירדן וכו׳. בפי׳ מהר״י בן מ״צ בשביעית כאן: ופירשום בירושלמי וכו׳ וכן ובית בעל מעון (וכן כיוצא בהן) ועמק שלו בית הרן ובית נמרה וכל שפלת ליד והר לוד שאמרנו כבית חורון הוא עכ״ל. ובכפתור ופרח פרק מ״ח ויש תימא מן התוספתא וכו׳ שפלה שלה חשבון וכל עריה שבמישור דיבון ובעל פעור (ובמות בעל) ובעל מעון עכ״ל.

פ״ט ה״ב תני רשב״א אומר כגון הרי מכוור וגדור. בתוספתא שביעית פ״ז (הוצאת צוקערמאנדל) כגון הרים והברותיה. ובכתב יד אחר שם וכגבור גדור. ובכת״י אחר וכגבוה גדור. ובירושלמי רה״ש פ״ב ה״ב בד׳ ווניציא תני בהרי מכוור וגדור. ובבבלי רה״ש כ״ג ע״ב אף חרים וכייר וגדר. ובהגהות הגר״א שם הגיה הרי מכוור. ובתוספתא רה״ש פ״ב (הוצאת הנ״ל) אף חרים וכייר גדר וחברותיה. ובהגהות שם שבכתב יד אחד כתוב תחת: וכייר, מכמר, ע״ש. ובכפתור ופרח פרק י׳ (צד קצ״ד הוצאת לונץ) מביא הגמרא דרה״ש הנ״ל וגורס אף הרים ובדר גדר וחברותיה וכו׳. אמנם גירסת הירושלמי בכאן ובראש השנה הנ״ל היא הנכונה והישרה. ובסוכה פ״ה ה״ג בהרי אכוור, וצ״ל בהרי מכוור. ובפי׳ מהר״י בן מ״צ כאן: ופירשום בירושלמי וכו׳ כמו הרי מכבר (מכוור) וגדור וחברותיה עכ״ל. וע״ד הרי מכוור ראה יוסף במלחמות 7. 6. 2. ובקדמוניות 13. 16. 3. ועוד במקומות אחרים. ובתרגום יונתן (במדבר ל״ב י״ג), יעזר, מכוור.

פ״ט ה״ב חשבון וגו׳ ובית בעל מעון (יהושע י״ג י״ז) כצ״ל.

פ״ט ה״ב ועמק שלו בית הרן ובית נמרה וכו׳. ביהושע י״ג כ״ז ובעמק בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון יתר ממלכות סיחון מלך חשבון. ובירושלמי הקרא משובש. ובכפתור ופרח הנ״ל עמק שלה כגון בית נמרה רמתה וחברותיה עכ״ל.

פ״ט ה״ב בית נמרין. בפאה פ״ד משנה ג׳ בית נמר.

פ״ט ה״ב צפון עמתו. בירושלמי מו״ק פ״א סה״א אחד מעמתן. ובאור זרוע ח״ב סי׳ תמ״ב ועלה מסיק בירושלמי וכו׳ אחד מעמת׳ פי׳ מאותו מקום עכ״ל.

פ״ט ה״ב מן מה דתנ׳ הר והרם. צ״ל מן מה דתנא (בתוספתא שביעית פ״ז) הר והרו וכו׳. ובתוס׳ ריד״א בפסחים ד׳ נ״ב ע״א והכי תני בפי׳ בתוספתא דשביעית ג׳ ארצות לביעור ולמה הוזכרו ההר והעמק והשפלה לפי שאין (לפנינו בהוצאת צוקערמאנדל בכת״י אחד בטעות: שהן, אבל בכ״י אחר לנכון: שאין) וכו׳ אל הר והרו עמק ועמקו וכו׳ עכ״ל.

פ״ט ה״ב מדינה אחת פרא כורין. במוסף הערוך ערך פרכורין ירושלמי בשביעית

פ׳

פ' הפיגם מבית חורון ועד הים מדינה אחת פרכורין פי' בל"י מקומות קרובים לעיר עכ"ל.

פ"ט ה"ב מבית חורון וכו'. בפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית כאן: וגרסינן בירושלמי מבית חורון ועד אמיעים (אמאום) הר ומאמיעים (מאמאום) ועד לוד שפלה מלוד ועד הים עמק ואע"ג דאית תמן הר ועמק ושפלה מ"מ נידונין כמדינה אחת וכו' כמדינה אחת נידונין כי מעט היא עכ"ל.

פ"ט ה"ב מלוד ועד הים עמק. אולי צ"ל מבית הורון עד הירדן עמק.

פ"ט ה"ב ניתנו ארבע מעורבות הן. המאמר קשה להבין אבל בפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית פ"ט משנה א' וז"ל ירושלמי אי הכי מאי תני ג' ארצות ליתני ד' דהא איכא בית חורון ופריק מובלעת היא כלומר מובלעת (מעורבות) היא בין ג' ארצות ששנינו עכ"ל.

פ"ט ה"ג במשנה שיהו אוכלין. במתניתא דבני מערבא שהיו אוכלין.

פ"ט ה"ג במשנה עד שיכלה האחרון שבה. בסמ"ג עשין קמ"ז עד שיכלה האחרון שבה פי' שאם כלה ביהודה בארץ ההר ואינו כלה בארץ העמק כלה בבית ליושבי ההר אעפ"י שאינו כלה לחיה שבעמק עכ"ל.

פ"ט ה"ג במשנה וכל הארצות כאחת, בפי' מהר"י בן מ"צ ושאר כל הארצות כאחת לזיתים ולתמרין, ובמתניתא דבני מערבא כל הארצות כאחת. וכן הוא לקמן בגמרא בהלכה זו.

פ"ט ה"ג תני אף לחרובין. במלאכת שלמה ובירושלמי וכו' והכי גרסינן התם תני אף לחרובין כל הארצות כאחת (ג' מלות ליתא).

פ"ט ה"ג על התמרין עד שיכלו מיריחו. בתוספתא שביעית פ"ז אוכלין בתמרים עד שיכלה אחרון שבצוער ועי' בבלי פסחים נ"ב ע"ב.

פ"ט ה"ג ועל הזתים עד שיכלו ממרון ומגוש חלב. בתוספתא שם אוכלין בזתים עד שיכלה אחרון שבתקוע ראב"י אומר אף של גוש חלב.

פ"ט ה"ד במשנה אוכלין על המובקר. באגודה אוכלין על המופקר ולא (אבל לא) על השמור. ובירושלמי פסחים פ"ד ה"ב דתנינן תמן אוכלין על המובכר (מ"ס) וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ד במשנה ר"י אומר אף על השמור. במתניתא דבני מערבא ר' יוסה מתיר אף על השמור. וכן הוא באגודה וברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ד. ובפי' מהר"י בן מ"צ ר' יוסי אומר אף על השמור אוכלין.

פ"ט ה"ד במשנה על הטפחין ועל הדיפרא. במתניתא דבני מערבא מן הטפיחים ומן הדיפרא אבל לא הסתוניות (הסיתיונית). ובערוך ערך דייפרא ובפ"ט דשביעית אוכלין על הטפיחין ועל הדיופרא. ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים) סי' תכ"ב ופי' טפיח אנו אומרין כי זו המילה יש לה שלש פיתרונות בלשון רבותינו הא' מיני עשבים וכו'. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ד דתנן אוכלין על הטפיחים והוא שם כולל לכל מיני גרגרים הקשים עכ"ל ועי' בכ"מ שם.

פ"ט ה"ד במשנה ר"י מתיר כל זמן שביכרו עד שיכלה הקיץ. במתניתא דבני מערבא ר"י מתיר כל זמן שבכירו עד שלא (ליתא) יכלה הקיץ.

פ"ט ה"ד הוינן סברין מימר מפליגין ר' יוסי ורבנין. במשנתינו בהסיפא לא נזכר ר' יוסי. ולפי דברי פי' הר"ש והר"י בן מ"צ שנביאם להלן צריך להיות מה פליגין ר' יהודה ורבנין.

פ"ט ה"ד אשכח תני ר' יודה מתיר בדפרים. בפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ דתניא:

דתנניא בירושלמי ר' יהודה מתיר בריופרין (בדפרים) והן , (והם , ובפי' מהר"י בן מ"צ והוא) שביכרו עד שלא כלה (יכלה) הקיץ עכ"ל .

פ"ט ה"ה במשנה אוכלין על הראשון . במתניתא דבני מערבא אוכלין מן הראשון ר"א אף מן (על) האחרון . ובתו"כ בהר פ"ג בשנויים . ובפי' רבינו חננאל בפסחים נ"ב ע"א אוכלין על הראשון פי' אותו הכבוש שכבש מתחילה עכ"ל .

פ"ט ה"ה במשנה כל שכלה מינו מן השדה . בילקוט עה"ת ר' תר"ס הגי' כל שלא כלה מינו מן השדה יאכל מינו מן הבית (י' מלות אחרונות ליתא לפניני) כלה מיני מן השדה יבער מינו מן הבית עכ"ל .

פ"ט ה"ה במשנה יבער מינו מן הבית . וכן בפי' מהר"י בן מ"צ אבל במתניתא דבני מערבא יבער מינו מן החבית . וכן בתו"כ שם . וכן בתשובות הגאונים (זכרון לראשונים) סי' רמ"ג .

פ"ט ה"ה במשנה מן הבית . בבבלי פסחים נ"ב ע"א מובאה המשנה ומסיים והלכה כדבריו . וכן הוא בתו"כ ובילקוט שם . וכן בתשובות הגאונים הנ"ל. אבל לפני הירושלמי לא היה זה במשנה כי לקמן בגמרא בהלכה זו תני והלכה כדבריו . אולם במתניתא דבני מערבא ובמשנה שבמשניות כאן הגי' והלכה כדבריו . ובפי' המשניות להרמב"ם והלכה כר"ג ולא מטעם שנאמר בכאן הלכה כדבריו אלא מטעם שהוא על דעת רבי וכו' עכ"ל. ולפני הר"ש ור"י בן מ"צ לא היה זה בהמשנה .

פ"ט ה"ה במשנה כל ירק אחת לביעור . במתניתא דבני מערבא כל הירק אחד לביעור . ובהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ז ה"ג זה דעת ר"ש והוא שאמר כל הירק אחד לביעור וכו' עכ"ל .

פ"ט ה"ה במשנה אוכלין ברגילא עד שיכלו סנדיות מבקעת בית נטופה , בקעת בית נטופה נזכרת גם בבראשית רבה פ' ע"ט , (ועי' לעיל פ"ט ה"א צד 86) ובקהלת רבה פ' ה' סי' ה' בבקעת בית טופת ובשנויים בויק"ר פכ"ב . ובמתניתא דבני מערבא אוכלין ברגילה עד שיכלו הסנריות מבקעת בית טופח . ובתו"כ הנ"ל מבקעת בית טיפה וע"ש בפי' הר"ש משאנץ . ובערוך ערך סנר אוכלין ברגילה עד שיכלו סנריות (כגי' המתניתא דב"מ) פי' וכו' ע"ש ובפי' מהר"י בן מ"צ כאן .

פ"ט ה"ה מ"ט דר' ליעזר הראשון וכו' . בפי' רבינו חננאל בפסחים נ"ב סע"א וגרסינן בירושלמי מאי טעמא דר' אליעזר הראשון נותן טעם באחרון מ"ט דר"י אחרון (האחרון) נותן טעם בראשון עכ"ל. ובתוס' שם ד"ה הכובש והכי אמרינן בירושלמי מ"ט דר"א וכו' ע"ש שמפרשים הירושלמי בשם מגילת סתרים דרבינו נסים גאון . ועי' בפי' הר"ש מה שהביא מתו"כ בהר פרק ג' . ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ שם ובגמרא דשביעית מפרש מ"ט דר"א הראשון נתן טעם באחרון פי' ראשון וכו' ע"ש. ובפי' הראב"ד שם ופלוגתייהו דר' אליעזר ור' יהושע מפרש לה בירושלמי דר' אליעזר סבר אותו המין וכו' . ובס' הישר לר"ת סי' רס"ב והכי תנינא לה בת"כ וכו' ר' אליעזר אומר כיון שכלה מין אחד מן השדה יבער את הכל מן הבית וזהו אוכלין על הראשון וכו' וע"ש שהאריך בזה .

פ"ט ה"ה וקשיא על דרבי יהושע . ברדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ו הגי' וקשיא על דעתיה דר"א אין אחרון נותן טעם בראשון (י' מלות אחרונות חסרות לפנינו) וקשיא ע"ד דר"י וכו' עכ"ל . שוב ראיתי בפי' הר"ש והדר קאמר בירושלמי וקשיא ע"ד דר' אליעזר אין האחרון נותן טעם בראשון (כגי' הרדב"ז) וקשיא ע"ד דר"י אין הראשון נותן טעם על (ליתא) האחרון ולא משני מידי עכ"ל וע"ש בפי' מהר"י בן מ"צ ובתוס' פסחים הנ"ל .

פ"ט ה"ה והלכה כדבריו . תו"כ בהר פ"ו . ועי' לעיל . ובפי' הר"ש ובירושלמי תני הלכה כרבן גמליאל .

פ"ט ה"ה תני והלכה כדבריו · באור זרוע ח"א סי' שמ"ח ואמרינן בירושלמי תני והלכה כדבריו וחזקיה (חזקיה) אמר מכיון שהתחיל באוצר כמבוער (כן לפנינו , ובד' אמשטרדם בטעות : כמבואר) הוא אתא עובדא קומי ר' יוסי (יסא) ואורי (והורי) כחזקיה וכו' עכ"ל וכן הוא באו"ז ח"ב סי' רמ"ו . ובדדב"ז ה' שמיטה פ"ז ה"ו אתא עובדא קומי ר' ייסא וכו' .

פ"ט ה"ה אמר לא דאנא סבר וכו' . בס' כביד חכמים (הוצאת מק"נ, צד 53) וכההיא דירושלמי שבועות (צ"ל שביעית) דמסיק התם דר' יוסי (יסא) הורה כחזקיה ואמר (המלה אמר חסרה בד' זיטאמיר ופעטרקוב) לא מאן (ליתא) דאנא סביר כוותיה אלא וכו' עכ"ל .

פ"ט ה"ה ר' יצחק בר רדיפה הוה ליה עובדא . בכפתור ופרח פרק מ"ח ירוש' רבי יצחק (בר רדיפה) כד (ליתא) היה עובדא פי' לבער פירות שביעית ובא ושאל לר' יאשיה וא"ל בחר לך שלשה אוהבים ואפקר (ואבקרה) קומייהו כלומר שהם אוהביך ויחזירום לך והאכלם עד שיכלו עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית פ"ט משנה ה' ובירושלמי גרסינן ר"י בר רדיפא הוה ליה עובדא פי' פירות שביעית וכו' ע"ש . ובפי' הר"ש שם משנה ח' ואמרינן לעיל בירושלמי יצחק (ר' יצחק) בר רדיפא וכו' ע"ש . ובאור זרוע ח"א סי' שמ"ח ר' יצחק בר רדופה (רדיפה) הו"ל עובדא וכו' . ובתוס' ריד"א בפסחים נ"א ע"ב וגרסינן בירושלמי ר' יצחק בר' (אולי צ"ל ב"ר , ר"ת : בר רדיפה ור' רדיפה היה אמורא) הו"ל עובד' פי' פירות שביעית ובא ושאל לר' יאשיה אמר לו בחר לך ג' אהובין ואפקד (ואבקרה) קומייהו פי' אהובין שלא יהו מקדימין לזכות בהם ויניחוך שתזכה בהם אתה ותחזור ותקחם ותאכלם עד שיכלו עכ"ל . ובס' חרדים (מדיני שמיטה) ובירושלמי פרק תשיעי רבי יצחק (כגי' הכפתור ופרח הנ"ל) הוה ליה עובדא פי' שהיה זמן לבער פירות שביעית וכו' עכ"ל .

פ"ט ה"ה קפודקאי דציפורין . וכן בכפתיר ופרח ובפי' מהר"י בן מ"צ ובפי' הר"ש ובס' חרדים הנ"ל . אבל באור זרוע הנ"ל אתון (ליתא) קפודאי (קפודקאי) דציפרין וכו' פי' רבינו שמשון קפודאי בני אדם קפדנים וכו' ע"ש אבל באור זרוע ח"ב סי' רמ"ו קפודקאי דצפרין שאלון לר' אמי (אימי) וכו' . וכבר הראיתי באהבת ציון לברכות שלהאו"ז היו מהירושלמי כתבי יד שונים . ובפסקי רקאנטי סקנ"ז וראי' מן הירו' דא' התם קפוטקאי (קפודקאי) בציפורי שא' לר' אמי.

פ"ט ה"ה קפודקאי , בכפתור ופרח הנ"ל וקפודקאי הוא דמייט . ובכפתור ופרח פ"י תרגם רבינו סעדיה ז"ל וכו' ואלדמיאטיין עכ"ל . ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ז ה"ב כפתורים תרגומו קפודקאי ותרגם רבינו סעדיה דמאייטה עכ"ל . ובתרגום רב סעדיה הנדפס עם תרגום פרס (קושטנטינא ש"ו) בראשית י' י"ד ואל דמיאטיין , ובדברים ב' כ"ג תרגם ואל דמאטיין , מן דמיאט .

פ"ט ה"ה דלית לאילין עמא רחם ולא שאל שלם . בכ"מ ה' שמיטה פ"ז ה"ג והובא דבריו בס' חרדים (מדיני שמיטה) הגי' כגון אנן דלית לן רחמין היך צורכא מתעביד וכו' . ועי' בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל . ובתוס' ריד"א בפסחים הנ"ל קפודקאי דציפרי שאלון לר' אמי בשביל שאין לנו אהובים ולא שואל בשלומינו היאך נבער עכ"ל . ובפסקי רקאנטי הנ"ל בגין דלית לעמא

אלין

אלין בתים ולא שאל שלום וכו׳ .

פ"ט ה"ה כד תהמון רגלא צלילא . בפי׳ הרא"ש (בס׳ פי שנים) כד תהמון רגלא עללא תהוון וכו׳ פירוש בשתראו כשתבלה הרגל מן השוק עכ"ל . ובתוס׳ ריד"א הנ"ל אמר להן כשתראו השוק פנוי מאנשים הוציאו הפירות לשוק וצעקו הפירות הללו יהו הפקר וכיון שיתחילו האנשים לבוא וליקח קדמו וזכו בהם אותם עכ"ל וע"ש בפסקי רקאנטי הנ"ל .

פ"ט ה"ה לא כן אפקתך . בר׳ זיטאמיר לא כן אפקרתן .

פ"ט ה"ו במשנה והמגבב ביבש וכו׳ . בערוך ערך גב ה׳ המגבב ביבש .

פ"ט ה"ו במשנה עלי קנים ועלי גפנים . אולי חסר במשנה כאן מה שמובא בסוכה מ׳ ע"א וש"נ דתנן עלי קנים ועלי גפנים שגבבן לחובה על פני השדה לקטן לאבילה וכו׳ וע"ש בפי׳ ר"ח הגי׳ דתנן וכו׳ שגבבן מן השדה וכו׳ .

פ"ט ה"ו במשנה עד שיישרו מאביהן . בחי׳ מהר"י קורקוס בה׳ שמיטה פ"ז הט"ז עד שישורו מאביהן .

פ"ט ה"ו לית כאן עלי קנים . בפי׳ מהר"י בן מ"צ אר׳ אבין בשר"י לא בעי במתני׳ עלי קנים וכו׳ ע"ש .

פ"ט ה"ו ותני כן עלי קנים וכו׳ . ברמב"ם ה׳ שמיטה פ"ז הט"ז עלי זתים ועלי קנים וכו׳ . ובב"מ שם ירושלמי פ"ט עכ"ל .

פ"ט ה"ז במשנה המודר הנייה מחבירו עד הגשמים . בבבלי תענית ו׳ ע"ב עד הגשמים משירדו גשמים עד שתרד וכו׳ וע"ש בפי׳ רבינו חננאל .

פ"ט ה"ז במשנה עד אימתי נכנסין עניים לפרדיסות . במתניתא דבני מערבא הגי׳ מאמתי עניים נכנסים לפרדיסות וכו׳ וגי׳ ישרה היא. ועי׳ ברמב"ם פ"ז מה׳ שמיטה הי"ח ועד מתי יהיו העניים מותרין להכנס בפרדסית וכו׳ .

פ"ט ה"ז במשנה עד אימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית עד שתרד רביעה שנייה . במתניתא דבני מערבא מאימתי נהנים ושורפים בתבן ובקש של שביעית משתרד רביעה שנייה . וכן גרס מהר"י בן מ"צ בשביעית כאן כגי׳ המתניתא דבני מערבא. ובפי׳ הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א כדתנן מאימתי נהנין ושורפין וכו׳ פי׳ אבל קודם לכן אין שורפין משום דחזי לבהמה וכו׳ ולא כגירסת הספרים דגרסינן התם עד מתי נהנין ואוכלין וכו׳ שהרי קשה דהוה ליה למימר עד מתי מאכילין לבהמה עכ"ל. וכגירסת הספרים שהביא הר"ש משאנץ כן היא בגמרא כתב יד בבבלי תענית ו׳ ע"ב עי׳ בדקדוקי סופרים שם . וקרובה הגי׳ לגירסתינו בירושלמי בד"וו . ובפי׳ דרא"ש (בס׳ פי שנים) בשביעית כאן : מאימתי נהנין וכו׳ בפ"ק דתעניות גרסינן עד אימתי נהנין וכו׳ ושתי הגרסאות אמת הם וכו׳ ע"ש . ובילקוט עה"ת ר׳ תרנ"ט עד מתי אוכלין בקש ובתבן של שביעית עד שתרד וכו׳ . ובס׳ הישר לר"ת סי׳ ר"ס ותנן עד מתי נהנין בקש ובתבן שביעית עד שתרד רביעה שנייה וע"ש שהאריך בזה . ובחי׳ מהר"ם חלאוה בפסחים נ"א ע"ב דתנן עד מתי נהנין (ושורפין) מקש (ובקש) וכו׳ . ובפי׳ הר"ש : כן פירושה דמתני׳ משיטה ירושלמי ולמאי נמי דגרים מתני׳ מאימתי נהנין אבל בפ"ק דתענית גרסינן בכל הספרים עד אימתי נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית דמשמע עד שתרד רביעה שניה מותר מיכן ואילך אסור וכו׳ עכ"ל . ועי׳ ברמב"ם ה׳ שמיטה פ"ה הי"ט וה׳ כ"ג ובררדב"ז וכ"מ שם .

פ"ט ה"ז עד שירד הגשם אחד . בנדרים פ"ח ה"ו הגשם אחר . וברמב"ם פ"י מנדרים הי"א פסק עד רביעה אחרונה . וזה שגרם בירושלמי הגשם אחר שפי׳ אחרון . ועי׳ בפי׳ ר"י במ"צ בשביעית כאן .

פ"ט ה"ז אמר ר"בי ר' בון אמר. מלה אחרונה ליתא בד"א וכצ"ל. ובנדרים פ"ח ה"ו ר' יוסי בר (בון) א"ר בא בר ממל. וכן הוא בשקלים פ"ו ה"ו.

פ"ט ה"ז א"ר ליעזר מתני' אמר כן. בפי' מהר"י בן מ"צ א"ר אלעזר תנן נמי הכי.

פ"ט ה"ז שנים בירן שני גזירי עצים. בנדרים שם מוסיף: כדי לרבות בעצים. ובשקלים שם: לרבות את העצים. ועי' בק"ע שם.

פ"ט ה"ז יש בהן כדי רביעה שנייה. וכן הוא בתוספתא שביעית ספ"ז. אבל בבבלי תענית ו' ע"ב מובא בגי' תמוה: אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה ושלישית. וע"ש בתוס' ד"ה גשמים שלא זכרו מהירושלמי דילן. ועי' נדרים ס"ג ע"א.

פ"ט ה"ז תני ר' חייא בשם רשב"ג. בד"א תני ר' חנינא. וגי' ר' חייא יותר נוח שהיא תוספתא בתענית פ"א.

פ"ט ה"ז א"ר חנניה מכיון שתסרח. בפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובגמרא קאמר א"ר חנינא מכיון שנסרח (שתסרח) מה שבשדה מותר (וכן הוא ברדב"ז ה' שמיטה פ"ה הכ"ב ופי' מותר לא נחשב בעיניו, ולפנינו הגי' הותר) מה שבבית תני ר"א אפילו וכו'. ובפי' מהר"י בן מ"צ בפי' כאן: כיון שנסרח מה שבשדה הותר מה שבבית.

פ"ט ה"ז אפילו לאחר שלש שנים. בפי' מהר"י בן מ"צ אפילו לאחר ב' שנים. ובפי' הר"ש משאנץ הנ"ל אפילו לאחר שלש שנים אסור עד שיסרח פי' אסור לשרוף עד שיסרח.

פ"ט ה"ז שרייו בטיט. צ"ל שריין בטיט. ובד"א שריין בטיט וט"ס.

פ"ט ה"ז שרייו בטיט בטל והוא שגבלו. ה' מלות אלו לא היו לפני הר"ש בשביעית פ"ט משנה ז'.

פ"ט ה"ז נתנו בכר בטל והוא שיישן עליו. בהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ה הכ"ג והוא שיישן עליו והכי איתא בירושלמי עכ"ל. ובכ"מ שם ואפשר שלא היה כן בגירסת רבינו ואת"ל שהיה כן בגירסתו וכו'. ובכפתור ופרח פרק מ"ז ובירושלמי והוא שיישן עליו.

פ"ט ה"ז התבן של שביעית וכו'. בחי' מהר"י קורקוס ה' שמיטה פ"ד ה"ד ודין זה הוא בירושלמי וכו' תבן של שביעית מהו שיהא אסור משום שביעית (ליתא) ספיחי' רבי לוי צנבריא (בדפוסי זיטאמיר ופעטרקוב חסרה מלה אחרונה) שאל לרבא (לרבי בא) בר זבדא ושרא ע"כ (בירושלמי) עכ"ל. וברדב"ז שם ירושלמי תבן של שביעית מהו שיהיה אסור משום ספיחי שביעית ר' לוי צנבריא שאל לר' אבא בר זבדא ושרא ועל זה סמך רבינו (הרמב"ם) וכתב התבן של שביעית מותר בכל מקום עכ"ל. ובכ"מ שם תבן של שביעית וכו' פ"ט דשביעית ירושלמי עכ"ל.

פ"ט ה"ז דבית ברכנה, צ"ל דבית כרסנה. עי' מבוא הירושלמי.

פ"ט ה"ז דתני הצבעין והפטמין וכו'. ברמב"ם ה' שמיטה פ"ח הי"ט הצבעונין והפטמין וכו' וברדב"ז שם תוספתא פ"ה ואמרינן עלה בירושלמי רבי ירמיה סבר מימר אפילו מן החשוד א"ל רבי יוסי לא אמרו אלא בשאינו יודע אם הוא חשוד עכ"ל. וכן מרמז להירושלמי בכ"מ שם.

פ"ט ה"ח במשנה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור. וכן הגי' בתוס' פסחים נ"ב ע"ב ד"ה מתבער ובתוס' זבחים ע"ה ע"ב ד"ה שביעית וברמב"ן עה"ת פ' בהר, ובפי' מהר"י בן מ"צ ובפי' הר"ש כאן. אבל כבר העירותי לעיל בפ"ה ה"ג צד 42 שהרמב"ם גרס במשנתינו בדברי ר' יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור. ועי' בכ"מ ה' שמיטה פ"ז ה"ג ורבינו (הרמב"ם) היה גורס במשנה שכתבתי ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס שם ורבינו נראה שגורס בדרבי יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור אבל אין כן גירסת הספרים

שלנו

שלנו במשנה ובתוספתא וכו' עכ"ל. ובס' יראים הנדפס מכבר בסי' קפ"ו גם כן הגירסא אין אוכלים כגי' הרמב"ם אבל ביראים הנדפס מכתב יד הגי' אוכלים כגירסתינו. ואפשר שגי' הכתב יד משובש כי בכמה מקומות הוא משיבש. וקושית התוס' בע"ז ד' ס"ב ע"ב ד"ה יופי מסייעת לגירסת הרמב"ם ע"ש.

פ"ט ה"ח במשנה אוכלין אחר הביעור. לי לבי אומר שכאן חסרה במשנה עוד מחלוקת בענין זה מה שנשנה בפסחים פ"ד משנה ב' המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו וכו' חייב לבער ר' יהודה אומר וכו'. והאם אין עיקר המאמר מקומו רק כאן? ובעין ראיה לזה שבפסחים שם מתחלת המשנה בהמלות: כיוצא בו ומזה נראה שעיקר המאמר במקום אחר.

פ"ט ה"ח מ"ט דרבי יודה ואכלו אביוני עמך ויתרם (שמות כ"ג י"א). ולא כמו שנדפס בדפוסי זיטאמיר ופיטרקוב ויקרא כ"ה.

פ"ט ה"ח מ"ט דר' יודה וכו'. המאמר קשה. ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובגמרא סוף פ"ט בשביעית קאמר טעמא דר' יהודה דכתיב ואכלו אביוני עמך (וכן בילקוט עה"ת סוף ה"א (שאלוניק' רפ"ו) הגי' מ"ט דר' יהודה ואכלו אביוני עמך ולפנינו עמך ויתרם וגי' משובשת היא) פי' ולא העשירים ורב יוסי סבר ואכלו אביוני עמך ויתרם כלומר וגם יאכלו אותן שיתרים עליהם והיינו עשירים עכ"ל. ועי' בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ בשביעית כאן. ובפי' הראב"ד בתו"כ שם והאי דקאמר ואכלו אביוני עמך בזמן שהפירות מרובים אבל אוכלים בשיה והיינו דאמר ויתרם וגי' ר"ל בזמן שיש שם יתרין עכ"ל. ובחי' מהר"י קירקוס בה' שמיטה פ"ז ה"ב שאמרו שם (בירושלמי) מ"ט דר' יהודה (יודה) דכתיב (ליתא) ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל וגו' (ב' מלות ליתא) מ"ט דר' ייסי דכתיב (ליתא) ואכלו אביוני עמך (ועמך) פי' דר' יהודה דריש אביוני עמך משמע ולא עמך ולר' יוסי ואכלו אביוני עמך פירוש אביוני ועמך דאי לא לכתוב אביוניך ותו לא עכ"ל.

פ"ט ה"ח תני ר' שמעון אומר עשירין וכו'. תוספתא שביעית פ"ח. ובפי' הר"ש משאנץ בתו"כ בהר פ"א ובגמרא מ"ט דר"ש דכתיב ואכלו אביוני עמך עד יתרם פי' כשנשאר מן השדה אבל מן האוצר אפילו העשירים אוכלין ל"א ואכלו אביוני עמך עד יתרם כלומר בעוד שהעשירים יספיקו לעצמם מן האוצר וכו'. ובפי' הר"ש בשביעית כאן: תני ר' שמעון אף (ליתא) לעשירים (עשירים) אוכלין מן האוצר אחר הביעור מ"ט ואכלו אביוני עמך ויתרם (עד יתרם) עכ"ל. ועי' בפי' הראב"ד בתו"כ הנ"ל. ובילקוט עה"ת סוף ח"א עשירים מן האוצר אוכלין אחר הביעור מ"ט דר"ש ואכלו אביוני עמך ויתרם (עד יתרם).

פ"ט ה"ח אחר הביעור. בר"ש בתו"כ הנ"ל לאחר הביעור.

פ"ט ה"ט במשנה אלא ימכרו לאוכליהן. ברדב"ז ה' שמיטה פ"ו הט"ו אלא ימכרו מאוכליהן. ובמתניתא דבני מערבא ימכרו לאכליהן.

פ"ט ה"ט בפירות עבירה היא מתניתין. בה' בכורות למהרי"ט אלגזי פ"ה ד' ע"ב ואילם ראיתי בירושלמי וכו' אמר ר"ש בן לקיש בפירות עבירה היא מתני' ופריך והתניא (והתני) המוציא פירות עבירה לא יגע (אסור ליגע) בהם (בהן) ומשני היא תמן (ליתא) מציאה הכא (ליתא, ולפנינו שנייא היא) שנפלו לו על כרחו וכתב הר"ש סיריליו ז"ל בבאורו וז"ל בפירות עבירה וכו' ע"ש.

פ"ט ה"ט בהדא תנינן ר' ליעזר וכו'. בערוך ערך שמת וכן מפירש במס' שביעית ירוש' בפ' ט' בה' ט' (גם לפנינו ההלכות מחולקות כן כמו שהביא הערוך) ר"א (ר' ליעזר) אומר ינתנו לאוכל דהא (ליתא) ר' אליעזר (ליעזר) שמותי הוא (דהוא שמותי) וכו' עכ"ל

פ"ט

פ״ט ה״ט בהדא תנינן וכו׳ . בפי׳ הר״ש ופליגי בירושלמי וכו׳ אם בפירות היתר (ג׳ מלות אחרונות ליתא לפנינו) בהדא תני (תנינן) ר׳ אליעזר ינתנו לאוכליהן (לאוכל , וט״ס הוא זה) עכ״ל .

פ״ט ה״ט דהוא שמותי . עי׳ מ״ש באהבת ציון בתרומות צד 41 .

פ״ט ה״ט דתנינן אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה בדברי ב״ש . בערוך הנ״ל כדברי ב״ש . וזה תמוה דהלא מפורש לעיל בפרק ד׳ משנה ב׳ בש״א אין אוכלין פירות שביעית בטובה ? ועי׳ מ״ש שם . אבל בכ״מ ובהי׳ מהר״י קורקוס בה׳ שמיטה פ״ו הט״ו ומפרש בירושלמי דר״א סבר כב״ש דאין אוכלין פירות שביעית בטובה וכו׳ עכ״ל ובצ״ל כאן . וברדב״ז שם דר׳ אליעזר דאית ליה אין אוכלין פירות שביעית בטובת הנאה וכו׳ והכי איתא בירושלמי עכ״ל ובפי׳ מהר״י בן מ״צ ובר״ש הגי׳ בירושלמי כגי׳ הדפוס . ובפי׳ הרמב״ם וכבר הקדמנו לך שב״ש אומרים אין אוכלים פירות שביעית בטובה וכו׳ עכ״ל ובפי׳ הרא״ש (בס׳ פי שנים) ור״א סבר כב״ש דאמרי׳ לעיל בפ׳ אין אוכלין פירות שביעית בטובה וכו׳ כך פי׳ הרמב״ם ז״ל ולפי פירושו צריך להגיה הירושלמי ופי׳ דחוק הוא עכ״ל .

פ״ט ה״ט רבי מנא שאל לר׳ חזקיה וכו׳ . לפלא שלא נזכר במס׳ שביעית עוד שאלה ששאל ר׳ מנא לר׳ חזקיה בדיני שביעית והוא בירושלמי ביצה פ״ג ה״ז רבי מנא וכן חרובין דשמיטה אתא שאל לר׳ חזקיה א״ל נהגין רבני וכו׳ ?

פ״ט ה״ט מהו מייבלא בפוגיין . בד״א ווזטאמיר בטעות : מייכלין .

פ״ט ה״ט חד טעין עלל . בס׳ כבוד חכמים (האמבורג תס״ג) עללא .

פ״ט ה״ט ואמר אמה דהן ילדת בר . בע״ז פ״ד ה״א שמע ר״ח בר ווה ומר ואית לאימיה בר .

פ״ט ה״ט לא תיזבון לי ירק וכו׳ . בכ״מ ה׳ שמיטה פ״ד הכ״ט מדגרס בירושלמי ספ״ט דשביעית ריב״ל הוה מפקד לתלמידיה (בד׳ זיטאמיר לתלמידים) לא תזבון לי ירק וכו׳ ע״ש .

פ״ט ה״ט אשתווי לחברך . צ״ל אשתרי לחברך כמו שהוא בירושלמי דמאי פ״ב ה״א , ובשו״ת מהר״י מטראני ח״א סי׳ מ״ג והענין מצריך אותנו להביא כאן ההיא דירושלמי וכו׳ אי בעית (בעיתה) מחמר׳ על נפשך אשתוי לחברך וכו׳ וע״ש שהאריך בזה . וכן בכ״מ הנ״ל אשתווי לחברך . ובירושלמי שבת פ״א (ג׳ ע״ב שורה נ״ז) אזיל ואישתוי לחבריך .

פ״ט ה״ט חד בר נש הוה חשיד וכו׳ . מובא בכפתור ופרח (פרק מ״ז צד תרמ״ד) בשנויים קלים . ובפי׳ מהר״י בן מ״צ כאן : ירושלמי חד בר נש הוה חשוד וכו׳ . וקצת קשה מדוע לא הזכירה הגמרא כאן מהמשנה בכורות ל׳ ע״א החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות וכו׳ ?

פ״ט ה״ט שביעית מדרבן גמליאל וחבירוי . בשו״ת מהר״ם מטראני (המבי״ט) סי׳ כ״ד וכן בסוף פ״ה (צ״ל פ״ט) אמר בירושלמי וכו׳ אמר לה חלת מד״ת שביעית מדרבנן גמליאל וחבירוי עכ״ל . וראוי לדעת שהשומרונים החזיקו בשביעית כמ״ש יוסף בקדמוניות 11. 8. 6.

פ״י ה״א במשנה בשטר ושלא בשטר . בבבלי גיטין ל״ז ע״א בין בשטר בין שלא בשטר .

פ״י ה״א במשנה הקפת החנות אינה משמטת וכו׳ . בתוספתא שביעית פ״ח הקפת חנות אין משמטת דברי ר׳ יהודה וחכ״א משמטת א״ר נראין דברי ר״י בכותב פירות ודברי חכמים בכותב מעות . ומדוע לא נזכר במשנה ממאמר רבי ?

פ״י

פ"י ה"א במשנה הקפת החנות וכו'. באור זרוע ח"ד סי' קי"א (ירושלים תר"ן) תנן בפרק בתרא דשביעית הקפת חנות (החנות) אינה משמטת וכו' ר"י אומר הראשון ראשון (הראשון) משמט פי' הקפת חנות שלוקח ממנו באמנה וכו' ע"ש.

פ"י ה"א במשנה אם עשאה מלוה הרי זו משמטת. לפלא קצת מדוע לא קבע רבי כאן שהשביעית משמטת את השבועה? ורבי קבע משנתו בזה בשבועות פ"ז משנה י'. אבל בתוספתא שביעית פ"ח הגי' וכשם שהשביעית משמטת מלוה כך משמטת שבועה וכו'. ומובא זה בירושלמי שבועות שם.

פ"י ה"א במשנה שכר שכיר אינו משמט. בשו"ת הרשב"א סי' התקפ"ט (בולוניא רצ"ט) שכיר אינו משמט עשאה מלוה משמט וכו'.

פ"י ה"א במשנה אינה פוסקת בשביעית. באור זרוע ה"ד סי' קי"ב ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת.

פ"י ה"א בשטר ויעשה כמלוה על המשכון. מובא בפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ כאן. ובשו"ת הרשב"א (חלק ג' סי' ג') ופריך בירושלמי מלוה בשטר לא יהא אלא משכון אר"י תפתר בשטר שאין בו אחריות וכו' ע"ש.

פ"י ה"א אתא עובדא קומי ר' יוחנן בשטר שאין בו אחריות נכסים. וכן הוא בד' אמשטרדם. המאמר תמוה דהא בסמוך אמר ר' יוחנן שבשטר שאין בו אחריות משמט וא"כ מה זה מתמה ר' יוחנן מפני שאנו למדין מן ההלכה נעשין מעשה? ובפי' מהרא"פ שם הכי גרסינן אתא עובדא קומי ר"י בשטר שיש בו אחריות והורי משמט וכו' כלומר אע"פ שיש להרין המתני' הכי מן הסברא דמיירי שאין בו אחריות וכו' עכ"ל ולא ראה בעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) וז"ל ירושלמי אתא עובדא קומי ר' יוחנן בשטר שיש (שאין) בו אחריות והורי משמט עכ"ל. וכן הוא בבבלי גיטין ל"ז ע"א. ולפלא שלפני הר"ש בפי' כאן היתה הגי' כגי' הדפוס.

פ"י ה"א אמר (ר' יוחנן) מפני שאנו למידין וכו'. בעיטור שם אמר מפני שאנו למדין מן ההלכות (ההלכה) אנו עושין אותו מעשה (מלה אחרונה חסרה בד' ויניציא, ובד' אמשטרדם עושין מעשה) עכ"ל וכעין זה בירושלמי גיטין פ"ב ה"ג א"ל ר' יוחנן מפני שאינן (צ"ל שאנו כמו שהוא בשבת פי"ב הי"ד) עסוקין בהלכות שבת אנו מתירין את אשת איש. ועי' בפראגמענט מכ"י ירושלמי גיטין שהו"ל הרב הג' רש"ז פראפ' שעכטער נ"י בירחון אנגלי משנת 1894. צד 117

פ"י ה"א א"ר יוסי אפילו יש לו קרקע משמט. בפי' מהר"י בן מ"צ ואפי' יש לו קרקע משמט כלומר גזירת הכתוב היא עכ"ל.

פ"י ה"א דאר' בא בשם רב ייחד לו קרקע משמט. בחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"י ה"ו וכן נתבאר בירושלמי ריש פרק עשירי שאמרו שם אמר רב ביבא (בא) בשם רב ייחד לו קרקע אינו משמט (קרקע משמט) לא אמרו אלא ייחד לו הא אם (המלה אם חסרה בד' זיטאמיר) לו (צ"ל לא) ייחד לו משמט (אינו משמט, וגירסתינו תמוה, שאם לא ייחד לו קרקע מדוע משמט? וגי' מהר"י קורקוס האמיתית) והרי זה ברור עכ"ל.

פ"י ה"א המשעבד שדה לאשתו וכו'. במלחמות הרמב"ן ביבמות פ"ז ובוודאי שנחלקו בירושלמי במס' שביעית בכך המשעבד שדה לאשתו וכו', ובחי' הרמב"ן בבבא בתרא ד' מ"ט ע"ב וכן מצאתי בירושלמי במס' שביעית המשעבד שדה לאשתו וכו'. ובחי' הרמב"ן בגיטין ד' מ"א ובירושלמי במס' שביעית נחלקו במפורש וכו', ובעיטור (פותיקי ד' ס"ד) כדגרסינן בירושלמי וכו' המשעבד וכו'. ובמגדל עז ה' מלוה פי"ח ה"ד בשם הרמב"ן וכבר נמצא במס' שביעית בפ'

אחרון

אחרון ג' ירושלמית המשעבד שדה וכו' ע"ש ובס' המקח והממכר לרה"ג שער ד'.

פ"י ה"א אם רצה לגבות ממנו משאר נכסים גובה. בכל ספרי הקדמונים הנ"ל הגי' אם רצתה לגבות ממנו ומשאר נכסים גובה וכצ"ל. וכן הוא בתוספתא כתובות פי"ב. ובשו"ת הרשב"א ח"ג סי' מ"ג וגרסי' נמי בירושלמי המשעבד שדהו (שדה) לאשתו והלך ומכרה אם רצתה לגבות ממנו ומשאר נכסים גובה וכו'.

פ"י ה"א א"ר הילא הורי ר' לעזר כהן תנייא. בחי' הרמב"ן במלחמות ובחי' לב"ב ר' אילא הורי ר"א (לעזר) כהן תניא המשעבד וכו' (ב' מלות אחרונות ליתא, והכוונה שאם רצתה לגבות ממנו ומשאר נכסים גובה). ובחי' רמב"ן בגיטין הנ"ל ר' לא הודי ר' אלעזר כהן תניא המשעבד וכו' עכ"ל.

פ"י ה"א מתני' בשלא אמר לה לא יהא לך פירעון אלא מזה. בחי' הרמב"ן במלחמות הנ"ל מתני' בשאמר לה יהא לך פרעו מזון עד כאן גירסת הירושלמית ואנן כיון שאין בידינו הלכות קצובות במחלוקתן של בני א"י וכו' עכ"ל הרמב"ן. אבל בחי' הרמב"ן בגיטין הנ"ל מתני' בשאמר לא יהא לך פרעון מזו אבל אם אמר לא יהא לך פרעון אלא מזו וכו' עכ"ל.

פ"י ה"א המשעבד שדה לחבירו וכו'. בספר הזכות להרמב"ן סי' נ"ב וכבר נמצא במס' שבועות (צ"ל שביעית) בפרק אחרון גירסת ירושלמית המשעבד שדה לחבירו וכו' ע"ש.

פ"י ה"א שדה לחבירו. בחי' הרמב"ן בגיטין ד' מ"א ע"א המשעבד שדה לחציה (לחבירו) וכו'. ובס' התרומות (לר"ש הסרדי) שער מ"ג ד' נ"ב ע"א דהא תנן בירושלמי במסכת שבועות פרק אחרון המשעבד שדה לחבירו וכו' ע"ש וכן מובא בחי' הרשב"א בגיטין שם.

פ"י ה"א שדה לחבירו. בחי' הר"ן גיטין סי' תע"א שדהו לחבירו.

פ"י ה"א ר"א אומר מכורה לשעה. בחי' הרמב"ן הנ"ל ר"א אומר לשעה ר"י אומר אינה מכורה לשעה. ובס' התרומות שער ו' וכבר נמצא בנמס' שביעית בפרק אחרון גרסי' ירושלמי וכו' ר' אחא או' מכורה לשעתה (לשעה). וכן בחי' הר"ן בגיטין סי' תע"א. אבל בב"י טור ח"מ סי' קי"ז ובירושלמי במס' שביעית נחלקו וכו' דר' חייא (ר' אחא) אמר מכורה לשעתה.

פ"י ה"א שדה אינו מצוי להבריחה. ברמב"ן יבמות שם שדה אינה מצויה להבריח. וכן הוא בחי' הרשב"א בגיטין שם, ובחי' הרמב"ן בב"ב שם.

פ"י ה"א אר' יודן אבוי דר' מתנייה. בחי' הרמב"ן יבמות א"ר בון, ובחי' הרשב"א גיטין מ"א א"ר אבון, וכן בחי' הרמב"ן בגיטין שם. וגירסתינו עיקרית.

פ"י ה"א והלוקח יהוש לעצמו. בירושלמי יבמות פ"ז ה"א מוסיף: רשב"ג אומר לאשה בכתובתה אינה מכורה שלא עלה על דעת שתהא אשה מחזרת על בתי דינים. ועי' בבלי גיטין מ"א ע"ב וברי"ף גיטין סי' ת"ע הביא הירושל' וע"ש.

פ"י ה"א מתני' בשאמר לה יהא לך פירעון מזו. בחי' הרמב"ן בב"ב הנ"ל מתני' בשאמר לו יהא לך פרעון מזו. ובעיטור (פוהיקי ד' ס"ד) מתני' בשאמר לו יהא לך פירעון מזו. ובחי' הרמב"ן בגיטין הנ"ל מתני' וכו' בשאומר לא יהא לך פרעון וכו'. ובס' התרומות הנ"ל והוינן בה הכותב שדה אפותיקי וכו' ופריק מתני' כשאמר יהא לך פרעון מזה. ובר"ן גיטין הנ"ל והוינן בה הכותב שדה וכו'. ובחי' הרשב"א בגיטין שם מתני' בשאמר יהא פירעון מזה. ובתשובות הגאונים (זכרון לראשונים) סי' תס"ו (צד 327) ומאמר הירוש' אינו ג"כ בלא יהא לך פירעון אלא מזו וכו' עכ"ל וכיון לירושלמי דילן כגי' הרמב"ן הנ"ל.

פ"י

פ״י ה״א מה פליגין בשאמר לה לא יהא לך פירעון אלא מזו. בחי׳ הרמב״ן בב״ב הנ״ל מה פליגי בשאמר לא יהא לך וכו׳. ובעיטור שם מה פליגי בשאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו. ובס׳ התרומות הנ״ל פליגין והבא כשאמר לא יהא וכו׳ אלא מזה. וגירסתו משונה. ועי׳ ירושלמי יבמות פ״ז ה״א ומובא בס׳ השטרות לר״י הברצלוני ז״ל (צד 12) וע״ש שהביא תשובת הרי״ף שהביא הירושלמי ובהערה שם שכן הוא בשו״ת הרי״ף סי׳ ר״ד.

פ״י ה״א פגמה לא זקפה. בד׳ אמשטרדם פגמה אע״פ שלא זקפה.

פ״י ה״א ומפני שהוא מקיף לו פעם שניה. באור זרוע ח״ד סי׳ קי״א ופריך בירושלמי מפני שמקיף לו פעם שניה נעשית הראשונה מלוה ומסיק דהואיל וראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשת ראשונה מלוה עכ״ל. ובפי׳ מהר״י בן מ״צ כאן: ואקשינן לר׳ יהודה מפני שמקיף לו פעם ב׳ נעשית ראשונה מלוה ותירץ וכו׳ וברדב״ז ה׳ שמיטה פ״ט ה״ה והכי פריך עלה התם ומפני שהוא מקיף לו פעם שניה וכו׳.

פ״י ה״א אר׳ לעזר דר׳ יודה היא. באו״ז ח״ד סי׳ קי״ג ואמרינן בירושלמי א״ר אלעזר ר׳ יהודה היא דאמר לעיל הראשון משמט וכגון שחזר והקיף ממנו בו ביום ואחרי כן דברים אחרים עכ״ל. ובהשגות הראב״ד ה׳ שמיטה פ״ט ה״ה אשתמיטתיה מאי דאמור בירושלמי דהאי מתני׳ ר״י היא דאמר הקפת החנות הראשונה משמט וכו׳ ע״ש. ובב״י טור ח״מ סי׳ ס״ז דהא אוקמוה בירושלמי דאתי כר׳ יהודה דאמר התם בהקפת חנות אם הקיף וחזר והקיף הראשון משמט וכו׳ ע״ש, וברדב״ז הנ״ל וגרסי׳ בירוש׳ וכו׳ וא״ר אלעזר דר׳ יהודה היא וכו׳.

פ״י ה״א וראוי לתובעו בר״ה, בב״י לידען בראש השנה. ובאו״ז הנ״ל ופריך (בירוש׳) והא אין ראוי לתובעו בראש השנה (וכן הוא בפי׳ הר״ש ובמהר״י במ״צ כאן אבל לפנינו וראוי וכו׳) וכו׳. ובחי׳ מהר״י קורקס בה׳ שמיטה פ״י ה״ה ואפשר שזהו מה שאמר בירושלמי וראוי הוא לתובעו בר״ה פי׳ בתמיהא דכיון שאין ראוי לתובעו בר״ה הרי זה כזוקפן עליו במלוה ולאו ר״י בלחוד היא דרבנן נמי מודו בה עכ״ל.

פ״י ה״א ר׳ בא בשם ר׳ זעירא בממון שהוא ראוי להאמינו וכו׳. באו״ז הנ״ל ומשני ר׳ (ר׳ בא) בשם ר״ז מכיון שהוא ראוי להאמינו כמי שראוי לתובעו (מכיון שהוא ראוי לתובעו כמי שהוא ראוי להאמינו, ועי׳ בפי׳ הר״ש ור״י בן מ״צ) וליתן לו מעות והואיל ולא נתן (והוא ראוי ליתן לו) נעשית מלוה (ראשונה מלוה) ומשמטת (ליתא) ושמא רוצה לומר דכיון דאיגלאי מלתא למפרע שהוא חול כמי שראוי לתובעו דמי אלא שלשון ירושלמי דחוק עכ״ל. וכן כתב בפי׳ הר״ש אלא שלשון הירושלמי דחוק עכ״ל. ובחי׳ מהר״י קורקוס הנ״ל ואמרו שם עלה כי הא דא״ר בא בשם ר׳ זעירא מכיון שהוא ראוי לתובעו פי׳ בהקפת חנות דעלמא כמי שהוא ראוי להאמינו וכו׳ כדאיתא התם בירושלמי ומ״מ לשון הירושלמי מגומגם בין לדעת רבינו בין לדעת ר״ש וצריך יישוב עכ״ל. ולפלא שרבותינו הנ״ל לא ראו שהגי׳ כאן משובשת והגי׳ הנכונה בירושלמי מכות פ״א ה״ה (בדפוסי וויניציא וקושטנטינא) מכיון שאינו ראוי לתובעו כמי שאינו ראוי להאמינו, וכיון שאינו ראוי להאמינו כמי שאינו ראוי ליתן לו מעות וכאן הואיל והוא ראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית הראשונה מלוה.

פ״י ה״א ר׳ יוחנן אמר בגין חרישה. באו״ז ח״ד סי׳ קי״ב אבל בירושלמי יש שיטה אחרת ר׳ יוחנן אמר חרישה רשב״ל אמר כגון (בגין) בנין על דעתיה דר׳ יוחנן וכו׳ עכ״ל. ובפי׳ הר״ש בירושל׳ ר׳ יוחנן אמר כגון חרישה ריש לקיש אמר כגון בנין וכו׳.

פ״י

פ"י ה"א מה ר' יוסי כר' יודה. במלאכת שלמה בפי' בירושלמי בעי מי נימא דכיון דר' יוסי נמי לא בעי זקיפה כדקתני כל מלאכה שפוסקת וכו' נימא נמי דגבי הקפת חנות ס"ל כר' יהודה ואתו ר' יוסי ור' יהודה בחדא שיטתא ומשני לא ר' יהודה כר' יוסי (לפנינו בטעות: ולא ר' יוסי כר' יודה) ויודה לו וכו' ע"ש.

פ"י ה"ב במשנה אם היה החודש מעובר משמיט. באו"ז ח"ר סי' קי"ג אם היה חדש מעובר משמט. וכן הוא בבבלי גיטין ל"ז ע"ב. ובתשב"ץ (חוט המשולש סי' כ"ב) תנן בפרק בתרא דשביעית השוחט את הפרה וחלקה בר"ה וכו' פי' שהם נתעבר אלול הו"ל אותו יום שחלק את הפרה חול וכו' ע"ש.

פ"י ה"ב במשנה וכל מעשי ב"ד אינן משמיטין. בתשובות בהגהות מימוני לס' משפטים סי' י"ב ותנן נמי פ"ב דשביעית וכו' וכל מעשה ב"ד אין משמיטין וכו' ע"ש.

פ"י ה"ב במשנה המלוה על המשכון. בגיטין ל"ז ע"א המלוה את חבירו על המשכון. ובאו"ז ח"ד סי' קט"ו תנן המלוה את חבירו על המשכון וכו'. וכן הוא בפי' רבינו חננאל במכות ג' ע"ב ובשבועות מ"ד ע"א ובחי' הרמב"ן בגיטין ל"ז ע"א.

פ"י ה"ב במשנה והמוסר שטרותיו לב"ד. במכות ג' ע"ב פירש"י הוא פרוזבול שהתקין הלל. ובתוס' שם ד"ה המוסר פי' הקונטרס דהיינו פרוזבול ולא נראה דהא במס' שביעית תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוזבול אינו משמט וכו' עכ"ל. ובחי' הר"ן גיטין ל"ב ע"ב דתנן התם המלוה את חבירו על המשכון והמוסר וכו' ומדתנא מסירת שטרות בהדי מלוה על המשכון בחדא בבא ובתר הכי תנא פרוזבול אינו משמט משמע דמוסר שטרות דאורייתא כמלוה על המשכון ופרוזבול מדרבנן עכ"ל.

פ"י ה"ב והא תנינ' אם באחודש בזמנו. במשנ' ה' שקלי' פ"ד ואם בא חדש בזמנו וע"ש.

פ"י ה"ב אם היה לא היה וכו'. בפי' רבינו חננאל בסנהדרין י"ג ע"ב ירושלמי וכו' והתנינן אם היה חדש מעובר אם היה לא היה והתני (ליתא, והכוונה לתוספתא רה"ש פ"ד) וכשקידשו וכו'.

פ"י ה"ב עמד ר' ישמעאל וכו'. בסנהדרין פ"א ה"ב עבר ר' ישמעאל. ועי' בתוספתא רה"ש פ"ג ובתו"כ אמור פי"א ובבבלי שם ד' ל"ב ע"א בשנויים.

פ"י ה"ב אמ' כר' ר' יוחנן ב"נ. בכ"י ליידען אם ר' יוחנן ב"נ. ומיד אחר נתקן בבדפוס.

פ"י ה"ב עבר ר' חנניה בנו של ריה"ג. בפי' ר"ח שם ר' חנניה בריה"ג.

פ"י ה"ב ר"ז בשם רב חסדא. בסנהדרין פ"א ה"ב ר"ז בשם רב הסדאי.

פ"י ה"ב ר' זעירא בשם ר"ח. בפי' רבינו חננאל שם זעירא (ר"ז) אמר (ליתא) בשם ר"ח אותה שנה (השנה) נתקלקלה קודם זמנו כ"ט יום לאחר עבורו (ו' מלות אחרונות ליתא לפנינו כאן ורק איתא להלן בדין אחר) וכו' עכ"ל.

פ"י ה"ב קידשותו קודם לזמנו וכו'. תו"כ אמור פ"ט וע"ש ובפי' רבינו חננאל ברה"ש כ"ו ע"א ירושלמי וכו' קידשוהו קודם לזמנו או לאחר עיבורו יום אחד יכול יהא מקודיש (מעובר) ת"ל תקראו אותם (אותם אתם, ובבבלי רה"ש כ"ה ע"א אתם אפילו שוגגין וכו', ועי' בתו"כ הנ"ל) אלה הם מועדי כלומר אם תקראו אותם בזמנן הן מועדי ואם לאו אין מועדי וכו' עכ"ל.

פ"י ה"ב ומניין שמעברין את השנה על הגליות וכו'. מובא בילקוט עה"ת סוף ח"א (שאלוניקא רפ"ו) ע"ש. והמקור בתו"כ אמור פ"ט וע"ש. ובתוס' סנהדרין פ"ב (הוצאת צ"מ) הגירסא משובשת.

פ"י ה"ב והן שהגיעו לנהר פרת. בבבלי בבא מציעא כ"ח ע"א ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבא"י לנהר פרת. ומכאן משמע שריחוק הדרך מפרת לירושלים הי' יותר.

פ"י ה"ב קם ר"י עם ר"י בן פזי א"ל את שמעת מן אבוך. מזה נראה שפזי שם חכם

חבם. ובבבלי מגילה י"ג ע"א בגי' עין יעקב הכי הוה אבא פזי אמר ועי' להלן.

פ"י ה"ב א"ל בן ר' אבא אמר בשם ר"י. ברה"ש פ"ו ה"א א"ל כן אמר אבא בשם ר"י.

פ"י ה"ב אין מדקדקין בעידי החודש. ברמב"ם ה' קדוש החודש פ"ב ה"ב דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש.

פ"י ה"ב ר"י בי ר' בון בשם רב המלוה וכו'. באור זרוע ח"ד סי' קכ"ב ירושלמי שלהי שביעית ר"י בר בון בשם רב המלוה את חבירו על מנת שלא תשמטנו שמיטה אין השביעית משמטתו ונראה בעיני דהלכה כשמואל (במכות ג' ע"ב) הואיל ולא הוזכרה דרב בגמרא דידן אצל מילתיה דשמואל לפלוגי עליה עכ"ל.

פ"י ה"ב אין השביעית משמטתו. וכן הוא בגמ' מכות הנ"ל. אבל בדפוסי אמשטרדם, זיטאמיר ופיטרקוב בירושלמי בשביעית כאן הגירסא השביעיתמשמטתו.

פ"י ה"ב אתפלגון רב נחמן בר יעקב ורב ששת. בירוש' במכות שם רב נחמן ורב ששת. ובתוס' גיטין ל"א ע"ב ד"ה אנא ובירושלמי מוכח בדוכתי טובא דרב נחמן בר יעקב הוא חבירו של רב ששת וכו' עכ"ל.

פ"י ה"ב תני שלשים יום לא אותיי וכו'. באו"ז ח"ד סי' קכ"ג והכי משמע בירוש' שלהי שביעית הני (תני) שלשים יום לאתויי מאי (לא איתיי) שמואל אמר ל' יום לאתויי (מהו ל' יום לא איתיי שמואל אמר) מלוה (במלוה, ובמכות שם המלוה) את חבירו סתם וכו'. שלא נאמר (תאמר) כל ל' יום וכו' הוא (והוא) לא יגבנו לפום כן צריך מימר קרבה שנת השבע שנת השמיטה פי' ולכך נאמר קרא יתירה להודיעך אע"ג דאתי לידי לא יגוש לאחר ל' יום השתא מיהא ליכא לא יגוש ואינו משמט עכ"ל.

פ"י ה"ב לא כן אמר רבי בא בר ממל עמרם רב מתנה בשם רב. באו"ז ח"ד סי' קכ"ג לא כן אמר ר' אבא (בא) בר ממל רב (ליתא, ובמכות שם רב עמרם) עמרם בשם רב וכו'. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"י ה"ט ירושלמי פרק עשירי רב מתנה בשם רב. וברדב"ז שם שם (בירושלמי) אמר רבי אבא בר ממל בשם רב עמרם רב כהנא (רב מתנה) בשם רב. ובסדר הדורות צד 303 ר' מתנה ר' בא בר ממל בשם רב ירושלמי מכות פ"א עכ"ל וזה שלא כגירסתנו.

פ"י ה"ב על מנת שלא להובעו השביעית משמטתו. בחי' מהר"י קורקוס הנ"ל ע"מ שלא יתבענו שביעית משמטת. וברדב"ז הנ"ל ע"מ שלא לתיבעו בשביעית משמטתו וכו'.

פ"י ה"ב שדהו לפני כרמו לפני. צ"ל שדהו לפניו כרמו לפניו. ובב"י ליידען שדהו לפניי כרמו לפניי.

פ"י ה"ב רב יהודה אמר רב דרבי מאיר היא. באו"ז ח"ד סי' קט"ו אמ' בירושלמי על מתני' רב יהודה בשם רב דרבי מאיר היא דאמר במלוה הדבר תלוי הא התנן האונס ומפתה ומוציא שם רע אינו משמט היינו כל זמן שלא זקפן במלוה משמע כדפרי' אבל אתיא לי בגימר' (ה' מלות אחרונות משובשות הן בהאו"ז) דמשמע דר"מ היא ופליגי עליה והא כ"ע מודו דהיכי דזקפן במלוה דמשמט וכו' ע"ש. ובהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ט ה"ז א"א כמדומה לי דבר זה הוציאו מן הירושלמי במס' שביעית וכו' אמר רב יהודה בשם רב דר"מ הוא דאמר במלוה הדבר תלוי וכו' עכ"ל. ומובא השגות הראב"ד בב"י טור ח"מ סי' ס"ז וע"ש. ובפי' הר"ש כאן: ובירושלמי אמר רב יהודה אמר רב ר"מ הוא דאמר במלוה הדבר תלוי עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ דאמר במלוה הדבר תלוי כלומר אם זקפה עליו במלוה משמט וכו' ע"ש. ובכפתור ופרח פרק מ"ט ירושלמי האונס והמפתה והמוציא שם רע וכו' ואמר ר"י בשם רב ר"מ היא וכו'.

פ"י ה"ב וכל מעשה בית דין אילו גיזרי דינין. בהשגות הראב"ד הנ"ל הגי' וכל

מעשה

מעשה ב"ד אינו משמט אלא שטרי (ד' מלות ליתא) גזרי הדיינין (גיזרי דינין) וכו' עכ"ל כן מובא השגת הראב"ד בחי' הר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ט ה"ז ולפנינו ההשגה משובשת קצת. ובכ"מ שם הט"ו ובירושלמי מעשה ב"ד אלו גזרי דיינים.

פ"י ה"ב אילו גיזרי דינין. באו"ז ח"ד סי' קט"ו פי' ר"ש זצ"ל מפרש בירושלמי אי לא גזרי דינין כגון תובע מחבירו וכפר והביא עדים וכו' ע"ש. ובתשובות הרא"ש סוף כלל פ"ו כדתנן וכל מעשה ב"ד אינן משמיטין ומפרש בירושלמי גזרי ב"ד התובע את חבירו ממון וכפר לו והביא עדים וחייבוהו ב"ד וכתבו לו פסק דין אז הוי כגבוי ואינו משמט עכ"ל. ובתשב"ץ ח"ב סי' צ"ט דהתם (בירושלמי) פרישו כל מעשה ב"ד דתנן במתני' דאינן משמטין גזר ב"ד פי' שהעמידו בדין וחתכו הדין שהוא חייב עכ"ל. ובפי' המשניות להרמב"ם כאן ואמרו בגמרא שזהו פסקי הדיינים וכו' עכ"ל.

פ"י ה"ב גיזרי דינין. בתוספתא בבא מציעא פ"א גזרי דינין ופריסבולין וכו'. ובשו"ת הרשב"א סי' אלף ל"ד מובאה התוספתא בגי' גזר ב"ד ופרוסבל.

פ"י ה"ב פשיטא דא מילתה מלוה וכו'. באו"ז הנ"ל פי' ר"ש זצ"ל וכו' והדר קאמר בירושלמי פשיטא דא מילתא מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמט (צ"ל אינה משמטת) כפרנית שהיא נעשית מלוה משמטת (ז' מלות אחרונות חסרות לפנינו בפי' הר"ש ויש להשלימן מהאו"ז הנ"ל) משמע שחוזר בו וכו' עכ"ל. ובהשגות הראב"ד ה' שמיטה פ"ט ה"ז פשיטא דא מילתא וכו' ע"ש. ובעיטור (פרוזבול צד 152) ירושלמי פשיטא דאמר (דא) מלתא מלוה שהיא נעשת כפרנות וכו'. ובבמ"ג לאוין ר"ע גרסינן בירושלמי בשביעית מלוה שעשאה (שהיא נעשית) כפרנית פי' הלוה שכפר במלוה והגיעה שמיטה והוא עומד בכפירתו והודה אחר השביעית אינה משמטת, כיפרנית (כפרנית) ונעשית (שהיא נעשית) מלוה שהודה בשביעית משמטת עכ"ל. ובס' התרומות שער מ"ה גם יש דרך אחרת שאינו משמט והוא אם הלוהו ותבעו וכפר בו והגיע שמיטה וכו' וכן פסק הר"מ ז"ל וראיתו מן הירושלמי בפרק הנזקין מלוה שנעשית מלוה (צ"ל כפרנית) אינה נשמטת וכך פי' אם הלוה לו קודם שביעית וכפר לו ועמד בכפירתו בסוף שביעית ולאחר שביעית הודה לו או שבאו עדים אינה משמטת וכו' ע"ש. ובתשובות הרא"ש הנ"ל והא דאמר בירושלמי מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת אם כפר לפני שביעית ולאחר שביעית הודה לו וכו' וקשיא להא דאמרינן דגזרי ב"ד אין משמיטין י"ל דמיירי וכו'. וכן מובא הירושלמי בטור ח"מ סי' ס"ז עי' בב"י שם. ובתשובות הגדות מימוני לספר משפטים בירושלמי דשביעית גרסינן במלוה שנעשית כפרנית וכו' ע"ש. ובתשב"ץ ח"ב סי' צ"ט והדר קאמר התם בירושלמי פשיטא הוא דאי מילתא מלוה שהיא נעשה כפרנית כלומר אם כפר בו וכו'. ובשו"ת מהר"ח או"ז סי' ק"פ כדתנן במס' שביעית כפרנית אין שביעית משמטתו. ובשו"ת הרדב"ז (סי' שני אלפים ק"מ) דגרסינן בירושלמי פשיטא דא מילתא מלוה שהיא נעשית כפרנית וכו' ורבינו כתב איפכא כפרנית ונעשית מלוה אינה משמטת מלוה ונעשית כפרנית משמטת והראב"ד ז"ל נזדמן לו ספר משובש והיה כתוב בו הלוהו וכו' ושמא היה רבינו גורס בירושלמי איפכא מלוה שהיא נעשית כפרנית משמטת כפרנית שהיא נעשית מלוה אינה משמטת וכו' עכ"ל. ועי' בהשג' הראב"ד שם ה"ח.

פ"י ה"ב לא צורכה דלא מלוה וכו'. בירושלמי גיטין פ"ה ה"א בד"ו הגי' כן היא מלוה שהיא נעשית כפרנות גובה. כפרנות שהיא נעשית (ה' מלות חסרות בשביעית מן נעשית עד נעשית) מלוה גובה כבינונית.

פ"י ה"ב אפילו על המחט. באו"ז ח"ד סי' קט"ז ירושלמי אמר שמואל על המחט וכו'. ובעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) ירושלמי שמואל אמר אפילו על המחט שלו שנא' ואשר וגו' לא' המוסר שטרותיו לב"ד עכ"ל. ובתוספתא שביעית פ"ח מפורש מלוה מרובה על המשכון אינו משמט. ובפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ מובא ג"כ הירושלמי. וברדב"ז ה' שמיטה פ"ט הי"ד כתב רבינו שמשון שם בירושלמי אמר שמואל אפילו על המחט וכו' ע"ש.

פ"י ה"ב שמואל אמר אפילו וכו'. למאמר שמואל אין זכר בבבלי.

פ"י ה"ב פרט למה שיש לאחיך. באו"ז הנ"ל פרט מה שיש לאחיך. ובפי' הר"ש ובמהר"י בן מ"צ בשביעית כאן: דכתיב (ליתא) אשר יהי' לך וגו' פרט שיש לאחיך בידך. ובכסף משנה ה' שמיטה פ"ט הי"ד ועוד דמשמע דבירוש' גופיה פליגי עליה דשמואל דלא גרסי' דכתיב (כגי' הר"ש והריבמ"צ הנ"ל) אלא הכי גרסינן אשר יהיה לך וגו' ולאו מדברי שמואל הוא אלא מדברי מאן דפליג עליה והכי קאמר וכו' ע"ש.

פ"י ה"ב פרט למה שיש לאחיך תחת ידיך. בשטה מקובצת בבבא מציעא ד' מ"ט ע"ב ובחי' הר"ן בגיטין ל"ה ע"ב כדברי ר"ש בספרי (ראה) את אחיך תשמט ידך ולא של אחיך בידך מכאן למלוה ע"י המשכון שאין שביעית משמטתו עכ"ל. וכן הוא בספרי שם סי' קי"ג וע"ש.

פ"י ה"ב ואשר יהיה לך וגו'. באו"ז ח"ד סי' קי"ז ובירושלמי קאמר ואשר יהיה לך תחת ידיך (ב' מלות ליתא) את אחיך תשמט ידיך ולא המוסר וכו', ובעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) ירושלמי בפ' בתרא דשביעית את אחיך תשמט ידיך ולא המוסר שטרותיו לב"ד. ובחי' הרמב"ן בגיטין ל"ו ע"א ובחי' הר"ן בגיטין ל"ה ע"ב דגרסינן התם (בירושלמי) תשמט ידיך ולא המוסר שטרותיו לב"ד מכאן סמכו לפרוזבול וכו' עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ו הט"ו מובא הירושלמי בשנויים.

פ"י ה"ג הלכה ג' מיכן סמכו לפרוזבול וכו'. מדברי הרמב"ן והר"ן הנ"ל נראה שהמאמר מיכן סמכו הוא סיום להמאמר הקודם ולא המוסר שטרותיו לב"ד וע"כ לא בצדק הפסיקו וכתבו באמצע המאמר, הלכה ג'. וראוי לציין הלכה ג' ופרוזבול דבר תורה וכצ"ל. ועי' ספרי הנ"ל.

פ"י ה"ג מיכן סמכו לפרוזבול. בעיטור פרוזבול ד' ע"ו הגי' מיכאן סמכו לפרוזבול מן (שהוא מן) התורה.

פ"י ה"ג ופרוזבול דבר תורה. בעיטור הנ"ל ופרוזבול מן התורה (דבר תורה) כשהתקין הלל לדברי תורה. (סמכוהו לד"ת).

פ"י ה"ג קשייתה קומי ר"י בר אחא. בעיטור שם קשייתא קומי ר' אחא. ובספר הזכות להרמב"ן סי' כ"ט א"ר הונא (הינא) קישיתא קומי ר"י ב"א.

פ"י ה"ג כמ"ד מעשרות מד"ת והלל וכו'. בעיטור הנ"ל ובס' התרומות שער מ"ה (ד' נ"ז ע"ב ד' פראג) כמאן דאמר מעשרות מדבריהן ברם (ה' מלות אחרונות חסרות לפנינו) כמד"א מעשרות מדברי (מדבר) תורה התקין הלל על ד"ת. ובספר הזכות להרמב"ן הנ"ל כמאן דמר מעשרות מדבריהם ברם כמ"ד מעשרות מד"ת וכו'. וכן הוא בשו"ת מהר"י מטראני ח"א סי' כ"ד וע"ש. ונודעתי אחרי כן שבב"י ליידען קומי ר' יעקב בר אחא תמן כדאמרינן מעשרות מדבריהן כמאן דא' מעשרות וכו'.

פ"י ה"ג אמר רבי יוסי ובי משעה שגלו וכו'. בס' התרומה (לר' ברוך בר"י ז"ל

ז"ל) סי' רי"ג ובמס' שבועות (צ"ל שביעית) ירושלמי גרסינן בה רבי יוסי הגלילי (לפנינו ר' יוסי, והוא ר' יוסי האמורא) וכן בשלהי מכות בתלמוד דידן (לפנינו במכות כ"ג ע"ב ר' יהושע בן לוי) וכו' עכ"ל ובתשב"ץ ח"ג סי' קצ"ט וגם במדרש רות אמר ר' יוחנן משגלו נפטרו וכו' ובבראשית רבה פ' ויחי ובירושל' דשביעית גרסינן בה ר' יהושע בן לוי (ר' יוסי) וכן בגמרין בשלהי מכות וכן במדרש תלים עכ"ל ובס' התרומות שער מ"ה (ד' נ"ז ע"ב) ובירושלמי וכו' אמר ר' (ר"י) וכו'.

פ"י ה"ג וכי משעה שגלו. בס' התרומות הנ"ל וכן משעה שגלו.

פ"י ה"ג שגלו ישראל לבבל לא נפטרו מן המצוות התלויות בארץ. בעיטור הנ"ל וכי משעה שגלו ישראל לבבל כלום נפטרו אלא מן המצוות התלויות בארץ עכ"ל. ובספר הזכות להרמב"ן הנ"ל כלום נפטרו אלא וכו'. ובס' התרומות הנ"ל כלום נפטרו אלא ממצוות שהם תלויות בארץ ישראל (ליתא) עכ"ל וגי' הראשונים הנ"ל היא הישרה וכצ"ל. ועי' בתוס' יבמות פ"ב ע"ב ד"ה ירושה ובתוס' הרא"ש שם ובספר התרומה סי' רי"ג.

פ"י ה"ג חזר רבי יוסי ואמר. בשו"ת הרשב"א (חלק ג' סי' ל"ב) וגרסי' נמי בירושלמי ר' יוסי אמר וזה וכו'. ובחי' הרשב"א גיטין ל"ז ע"א ואמרינן נמי בירושלמי ר' יוסה (יוסי) אמר (חזר ר"י ואמר) וכו'.

פ"י ה"ג וזה דבר השמיטה שמוט בשעה שהשמיטה וכו'. בעיטור (פרוזבול שם) חזר ר' יוסי ואמר כלומר בשביעית בזמן הזה הוא דכתב (שש מלות אחרונות מהעטור בעצמו) וזה דבר השמיטה שמוט בשעת (בשעה) שהשמטה נוהגת בארץ (ליתא) דבר תורה השמטת (השמט) כספים וכו'. ושם בעיטור (צד 154) כדגרסינן אמר ר' יוסי וזה דבר וכו', (והיא גי' הרשב"א הנ"ל). ובשו"ת הרשב"א ח"ג הנ"ל וזה דבר השמיטה שמוט בזמן (בשעה) ששמיטה נוהגת בארץ (כגי' העיטור הנ"ל) מדבר (דבר) תורה השמט כספים נוהג בין בארץ בין בחו"ל מדבר (דבר) תורה בזמן (ובשעה) שהשמיטה נוהגת בארץ (ליתא) מדבריהן וכו' ע"ש ובירושלמי גיטין פ"ד ה"ג. ועי' בתוס' רה"ש ד' כ"ט ע"א ד"ה קמ"ל.

פ"י ה"ג השמט כספים נוהג וכו'. בכ"י ליידען השמט כספים נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ מדבריהן. ובגליון הכת"י מוגה כבדפוס.

פ"י ה"ג תמן אמרין וכו'. בגיטין פ"ד ה"ג מוסיף שם מאמר שלם תמן תנינן אמרין וכו' ע"ש.

פ"י ה"ג תמן אמרין וכו'. בעיטור (פרוזבול שם) תמן אמר אפילו וכו'. וכן הוא בספר התרומות שער מ"ה. ובשו"ת הרשב"א ח"ג הנ"ל דגרסי' בירוש' תמן אמרין אפילו כמ"ד וכו' ע"ש. ובתשב"ץ חלק ג' סי' קצ"ט וכן בפ' בתרא דשביעית ובגיטין בפ' השולח אפילו למ"ד מעשרות דבר תורה מודה בשמטה שהיא מדבריהם פי' משום דאין יושביה עליה וכו' ע"ש. ובפי' הר"ש שביעית פ"ו משנה א' ואמרי' אפילו למ"ד מעשרות דבר תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהן עכ"ל. ובתוס' ערכין י"ג ע"א ד"ה הנך לא זכרו ירושלמי דילן.

פ"י ה"ג רבי אומר שני שמיטין. בחי' הרשב"א גיטין ל"ז הגי' רב אומר.

פ"י ה"ג שני שמיטין הללו וכו'. בכפתור ופרח פרק מ"ט (ד' ק"ח ד'ברלין) דהכי איתא בירושלמי סוף מס' שביעית תניא (דתני) וזה דבר השמיטה שמוט רבי אומר שתי שמטות שמטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמטה נוהגת דבר תורה פסקו היובלות שמטה נוהגת מדבריהם, ורש"י הביא בפרק השולח גט ירושלמי בלשון אחר מנין שאין שמטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר וזה דבר

השמטה

השמטה שמוט אחד שמטת יובל ואחד שמיטת שביעית וכו' עכ"ל ועי' ירושל' גיטין פ"ד ה"ג. וברש"י גיטין ל"ו ע"א הגי' לפנינו וז"ל ומצאתי בתלמידי רבינו יצחק הלוי שכתב במס' גיטין בירושלמי (נראה שלפני רש"י לא היה אז הירוש' גיטין לעיניו) מנין שאין השמיטה נוהגת אלא בזמן שיובל נוהג שנאמר וזה דבר השמטה שמוט וגו' עכ"ל וע"ש בתוס' ד"ה בזמן. וכן מובא פירש"י הנ"ל בב"מ ה' שמיטה פ"ד הכ"ד, ובתוס' קדושין ל"ח ע"ב ד"ה השמטת כדדריש בירוש' וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמטות הכתוב מדבר וכו' ע"ש. ובס' הישר לר"ת סי' ק"ה והא דתני ר' אטי וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמטות הכתוב מדבר הכי פי' משני שמטות סמוכות הכתוב מדבר אשמיטה יובל שזה שמיטה קרקע שהשדות חוזרות לבעליהן וכן בהדיא בתלמוד ירושלמי עכ"ל. ובר"ן גיטין סי' תנ"ח וכן חוא בירושלמי וזה דבר השמטה שמוט ר' אומר שתי שמטות שמטה ויובל בשעה שהיובל נוהג וכו'. ובסמ"ג עשין קמ"ז ותניא בירושלמי פרק השולח וזה דבר השמטה מוט ר' אומר בשתי שמטות הכתוב מדבר אחת שמטת יובל ואחת שמיטת שביעית (ה' מלות אחרונות ליתא לפנינו) בשעה שהיובל וכו' פסקי היובלות כשגלו שנאמר לכל יושביה (ד' מלות אחרונות מהסמ"ג בעצמו ונובעים ממ"ש בירושלמי בסמוך) שמטה נוהגת מדבריהם וכו' עכ"ל. ובס' התרומות שער מ"ה בשעה שהיובל נוהג וכו' כל זה גרסת ירושלמי ואיתא נמי בפ' אחרון ממס' שביעית עכ"ל. ובס' יראים (הנדפס מכבר סי' קפ"ז) כדתני בגיטין ירוש' בפרק השולח וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו בב' שמטות הכתוב מדבר וכו' עכ"ל. ובשו"ת מבי"ט סי' ס"ד וכדאיתא בירושלמי מנין שאין שמטה נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג וכו' א' שמטה יובל וא' שמטה שביעית וכו'.

פי' ה"ג כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו היובלות. בהערותי לסדר עולם רבא (פ"ק כ"ב הערה י"א, ווילנא תרנ"ז) העירותי שזה דעת התו"כ אבל לדעת הס"ע נפתלי וזבולן גלו תחילה ואח"כ ראובן וגד וחצי שבט המנשה.

פי' ה"ד במשנה זהו גופו וכו'. המלה זהו ליתא בפי' הרשב"ם בב"ב ס"ה סע"ב.

פי' ה"ד במשנה איש פלוני ופלוני. בטור ח"מ סי' ס"ז פלוני ופלוני ופלוני הדיינים וכו'. ומחלוקת אמוראי בזה בבבלי גיטין ל"ב סע"ב ר' נחמן ור' ששת ע"ש בתוס' ד"ה ור"נ.

פי' ה"ד במשנה שכל חוב שיש לי. בר"ן גיטין סי' תנ"ח את כל חוב שיש לי.

פי' ה"ד במשנה שיש לי, בעיטור (פרוזבול) שיש לי על פלוני (ב' מלות ליתא) ובר"ן הנ"ל אצל פלוני, ועי' ספרי ראה סי' קי"ג.

פי' ה"ד במשנה והדיינים חותמין למטן. בעיטור הנ"ל והדיינין חותמין למטה (למטן). וכן הוא בס' השטרות לר"י ברצלוני (צד 70), ובס' הישר לר"ת סי' ר"ע מדתנן הדיינין חותמין למטה או העדים וכו' ע"ש. ובפי' הרשב"ם ב"ב ס"ו ע"א והדיינין חותמין עליו (ליתא) מלמטה או העדים.

פי' ה"ד נתונין ברומי. עי' מ"ש לעיל פ"ד ה"ב צד 31 ע"ד רומי. וכעין זה בב"ק פ"ר ה"א כשהיתה פרגמטיו נתונה כאן היתה פרגמטייו נתונה ברומי וכו'.

פי' ה"ד ואפילו נתונין ברומי. במרדכי גיטין סי' שע"ט גרסינן עלה בירושל' דשביעית דרבי חזקיה בשם רבי ירמיה אפילו נתונים ברומי פירוש הדיינים כלומר יכול לומר מוסרני לפלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני אפילו רחוקין ממנו הרבה וכו' ע"ש. ולזה המרדכי כיון בשו"ת מהר"ם מטראני ח"ב סי' פ"א. ובחי' רמב"ן גיטין ד' ל"ו ע"א ואמרו בירושלמי ואפילו נתונות (נתונין) ברומי וכו'. ובחי' מהר"י קורקוס בה' שמיטה פ"ט הי"ז מה שאמר בירושלמי ואפילו נתונים ברומי

ופירושו

ופירושו שאפילו שהדיינים הם ברומי אבל שאר כל המפרשים סברי שאפילו נתינים ברומי אשטרות קאי לא על הדיינין עכ"ל . ובחי' הר"ן בגיטין שם ובר"ן ז"ל הרי"ף סי' תנ"ת דאהא הלל ותקן דאע"ג דלא מסר ואפילו אינן בידו כי אמר מוסרני כמאן דמסר דמי וכן אמרו בירושלמי אפילו נתונין ברומי עכ"ל וכריטב"א גיטין ל"ו ע"א ואפי' אינן בידו וכן אמר בירושלמי דאפי' דקונים (נתונין) ברומי עכ"ל .

פ"י ה"ד ר' בא בשם רבנין דתמן שלשה וכו' . בבבלי כתובות כ"ב ע"א א"ר זירא הא מילתא מר' אבא שמיע לי וכו' .

פ"י ה"ד מתניתין אמר כן והדיינין חותמין מלמטה או העדים. עי' מ"ש לעיל במשנה . ובירושלמי סנהדרין פ"ה ה"ז מתניתא אמרה כן הדיינין חותמין בו (ליתא) מלמטה (למטן) או העדים .

פ"י ה"ד ולמידין מדת הדין מפרוזבול אשכח תני וכו'. כעין זה בירושלמי יומא פ"א ה"ב למידין מדת הדין מעשרון אשכח תני וכו'.

פ"י ה"ה במשנה והמאוחרין כשרין. בסמ"ג עשין צ"ד בפרק גט פשוט מביא הא דתנן במס' שביעית שטרי חוב המוקדמין וכו' שטרי חוב (ב' מלות ליתא) המאוחרין כשרים (כשרין) וכו' ע"ש. ובפי' רבינו חננאל ברה"ש ב' ע"א כדתנן בסוף מס' שביעית שט"ח המוקדמין פסולין דאתי למיטרף לקוחות שלא כדין וכו'.

פ"י ה"ה במשנה אחד לוה מחמשה כותבין פרוזבול. בעיטור (פרוזבול צד 152) כותב פרוזבול לכל אחד ואחד.

פ"י ה"ה פרוזבול המוקדם כשר וכו'. בתוס' גיטין ל"ו ע"ב ד"ה דאלימא תנן במס' שביעית פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול ומפרש בירושלמי משום דפרוסבול אינו מועיל מה שמלוה אחר כתיבת פרוסבול אלא למה שהלוה קודם זמן הכתוב בפרוסבול ולכך מאוחר פסול דמרויח שלא כדין כל מה שהלוה אחר כתיבת פרוסבול עד זמן הכתוב בו עכ"ל. ובכפתור ופרח פרק נ' (צד ק"ט ד' ברלין) ומפרש בירושלמי מפני שהורע כחו של מלוה בכך דאינו מועיל אלא למלוות שלפניו דמשנמסרו לב"ד הרי הן כגבויות ושוב אין משמטת וכו' אבל פרוסבול המאוחר פסול שאיחר זמנו והוא הלוה בנתים דהיום ומחר כשהוציא פרוסבול זה וכו' ע"ש ובעיטור (זמן ד' ט') ירושלמי בפרק בתרא דשביעית שט"ח המוקדמין וכו'. ובעיטור (פרוזבול צד 152) כדגרסינן בגמרא דבני מערבא פרוזבול המוקדם כשר מפני שהוא מורע כחו עכ"ל ובפי' מהר"י בן מ"צ כאן מאריך בזה. ועי' בפי' הר"ש. ובהגהת מרדכי גיטין סי' תנ"ט במס' שביעית שנינו פרוזבול מוקדם כשר ומאוחר פסול והיינו להיפוך מכל השטרות וטעמא מפרש בירושלמי אם כתב בפרוזבול ניסן שלפניו תבוא עליו ברכה שכל חובותיו שהלוה מניסן ולמטה אין עליהן פרוזבול וכו' ע"ש ובפאר הדור להרמב"ם סי' ק"מ.

פ"י ה"ה מי מירע. צ"ל מי מודיע. וכעין זה בירושלמי בב"ב פ"ג ה"ד מי מודיע אמר רבי בא עדי מיתה מודיעין. ובאור זרוע ח"א סי' תשמ"ה ואמרינן עלה בירושלמי מי מודיע לנו שהוא מוקדם (ג' מלות ליתא) וכו' ופרכינן לא כן אמר רשב"ל עשו דברי ההתומים בשטר (ליתא) כמי שנחקרה עדותן בב"ד פי' והאיך מגידין וחוזרין ומגידין ומשני תמן אותן שאמרו (בשאמרו) לא חתמנו כל עיקר פי' שהן עוקרין גוף העדות אז אינם נאמנים ברם הכא הוא (אמרי הוא) ע"ז חתמנו וע"ז לא חתמנו הא למדת וכו' ורבינו שמשון לא פי' כך בפירושיו וז"ל פי' קשיא ליה מי מודיענו שהוא מוקדם וכו' עכ"ל. ובאור זרוע ח"ד סי' ע"ח (ירושלים תר"ן) מובא הירושלמי בשנויים אחרים וז"ל ופריך בירושלמי מי מודיע

שמעון

שמעון בר בא וכו׳ כשאמרו (אותן כשאמרו) לא תתמנו כל עיקר ברם הכא אימ׳ (אמרי׳) על זה התמנו וע״ז לא התמנו וזה הוא פי׳ דקשה ליה מי מודיענו שהוא מוקדם ורוצה לתרץ שעדים עצמם החתומין נאמנין לומר שהוא מוקדם ופריך מדרשב״ל דנעשה כמי שנחקרה עדותן בב״ד וכו׳ ע״ש. (ועי׳ לעיל פ״ט ה״ה צד 91 שלהאו״ז היו קובצים שונים מכת״י מירושלמי) ובעיטור שנ מי מודיע שמעון בר אבא (בא) בשם ר׳ יוחנן החתומין בשטר לא כן אמר ריש לקיש עשי דברי החתימין כמי שנחקרה עדותן בב״ד וכו׳ ברם הכא יכולין לומר (ב׳ מלות ליתא) על זה וכו׳ עכ״ל ובר״ן רה״ש סי׳ תתקל״ב וגרסינן בירושלמי מי מודיע כלומר שהשטרות מוקדמין ר״ש בר בא אמר בשם ר״י הן הן עדיו והא אמר ריש לקיש עדים החתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב״ד תמן כשאומרים לא התמנו ברם הכא יכלין למימר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו (לפנינו כל המאמר בשנויים) וכתב עליו הר״ז הלוי ז״ל (כוונתו למ״ש המאור בריש רה״ש) ומכאן אנו למדין שכל טעות שעדים מצויין לטעות בו נאמנין הן בעצמן וכו׳ עכ״ל. ובשו״ת להר״ן סי׳ ל״ד מדאמרינן בירושלמי וכו׳ מי מודיע ר׳ שמעון בר אבא בשם ר״י הן הן עדיו (החתומין בשטר) והאמר ריש לקיש עדים החתומין על השטר וכו׳ ע״ש. ובשו״ת הרדב״ז (סי׳ שני אלפים קצ״ז) שאלת ממני אודיעך פי׳ הירושלמי בשלהי שביעית דתנן שטרי חוב המוקדמין פסולין ושיילי׳ עלה מאן מודע שמעון ברובא בשם ר״י הן הן עדיו לא כן וכו׳ וע״ש שמפרש הירושלמי. ובשו״ת מהר״י קולון סי׳ ע״ד וראיה לדבר אני מביא בפרק בתרא דשביעית שטרי חוב המוקדמים פסולים וכו׳ ואמר הלה בירושלמי מי מודיע פי׳ מי מודיע לנו שהוא מוקדם כרב׳ בשם ר׳ יוחנן עדים התתומים בשטר ופרכינן לא כן אמר רשב״ל עדים החתומים וכו׳ ע״ש הרבה שנויים.

פ״י ה״ה לא כן אמר ר״ש בן לקיש עשו דברי החתומין וכו׳. בירושלמי ב״ב פ״י הט״ז הא אמר ריש לקיש עשו העדים החתומין בשטר כמי שנחקרה ערותן בב״ד. ובמרדכי קדושין סי׳ תקס״ט עיקרה של מימרא זו דריש לקיש היא בירושלמי דפרק קמא דכתובות והכא איתא התם תני וכן העדים שהעידו וכו׳ ע״ש. ובתשיבות מהר״ם אל אלשקר סי׳ ס״א וסי׳ פ״ה כדגרסי׳ בירושלמי דראש השנה תני שהעידו בין לטמא בין לטהר וכו׳ עד שלא נחקרה עדותן בב״ד אמרו מבדין אנו הרי אלו נאמנין וכו׳. וליתא בירושלמי רה״ש שלפנינו, רק בכתובות פ״ב ה״ג. ועי׳ בהגהת מימוני ה׳ עדות פ״ו ה״ג גרסינן בירושלמי וכו׳.

פ״י ה״ה רבי יוחנן אמר פסולין ממש. באור זרוע ה״ד סי׳ ע״ח ופליגי בירושלמי ר׳ יוחנן אמר פסולין ממש רשב״ל אמר אינו מונה אלא משעת הכתב והיינו פלוגתא דשילהי איזהו נשך (ד׳ ע״ב ע״א) דאמר רשב״ל במחלוקת שנוייה וכו׳ עכ״ל. ומובא הירושלמי בפי׳ הר״ש כאן. ובפי׳ מהר״י בן מ״צ ירושלמי שטרי חוב המוקדמין פסולין (ד׳ מלות ליתא וקאי על הפיסקא דמתניתין) ר״י אמר פסולין ממש וריש לקיש אמר אינו מונה אלא משעת הכתב פי׳ משעה שניתן ליכתב דהיינו מזמן ב׳ עכ״ל. ובכפתור ופרח פרק נ׳ ירושלמי שט״ח המוקדמין וכו׳ רי״א פסולין ממש ר״ל אמר אינו מונה אלא משעת הכתב פירש משעה שניתן ליכתב דהיינו מזמן שני עכ״ל.

פ״י ה״ה רשב״ל אמר אינה מונה אלא משעת הכתב. בשו״ת הרשב״א ח״ג סי׳ ג׳ (ליוורנא, חלק״ה) ועוד ראיה מן הירושלמי דשביעית דאית׳ שם ר׳ יוחנן אמר פסולין ממש וריש לקיש (רשב״ל) אמר (נראה שצ״ל אינו מונה אלא משעת

הכתב

הכתב) וגיבה מכאן ולהבא וכו׳ (ד׳ מלות אחרונות ליתא לפנינו) והכי פירושו ר״י אמר פסולין ממש כלומר הדין כך הוא וכו׳ וריש לקיש אמר וגובה מכאן ולהבא פי׳ כן הדין נותן דגובה מכאן ולהבא וכו׳ ע״ש. והנה הלומד יראה שחסרון יש כאן לפנינו וכבר היה החסרון כאן גם לפני הראשונים הנ״ל. ואעיר כאן עוד לחסרון אחר שנראה שמקומו היה כאן, ואולי ימצא בהמשך הימים איזה כת״י מהירושלמי שיהיה באפשר למלאות החסרונות. בתשב״ץ חלק ג׳ סי׳ ט״ז וכן הסכים הרמב״ן ז״ל דקיום בית דין צריך קיום ואף על פי שבתוספות הקשו על זה הירושלמי מירושלמי אחר במסכת שביעית וכו׳ אבל הרמב״ן ז״ל בחידושי כתובות פירש הירושלמי הזה בענין שלא יקשה כלל לירושלמי האחר וכו׳ עכ״ל. ובתשב״ץ שם סי׳ כ״ב ושני התלמודים מסכימים שקיום ב״ד צריך קיום ואין מחלוקת בגמרא ובירושלמי אלא אם עד ודיין מצטרפין וכו׳ וכבר הוקשה לבעלי התוספות ז״ל על זה הירושלמי מהירושלמי אחר דבסדר זרעים ממסכת שביעית בפרק בתרא דתניא התם אין מעשה ב״ד צריך קיום זה הקשו הם ז״ל ואני לע״ד אומר שאפילו יהיה פי׳ זה הירושלמי כפשוטו ויהיה חולק על הירושלמי האחר וכו׳ ע״ש. ולפנינו בירושלמי דשביעית ליתא המאמר אין מעשה ב״ד צריך קיום. ולבי אומר לי כי מקומו הנאות היה בהלכה זו. ומה שכתב התשב״ץ בשם התוספות כיון למ״ש התוס׳ בכתובות ד׳ כ״א ע״א ד״ה עד וז״ל משמע דאפילו בשטר מקויים חיישינן שמא זייף לחתימת הדיינין וכן משמע בירושלמי דגיטין (ע״ש פרק ח׳ ה״י) ובפרק בן סורר (צ״ל בפרק זה בורר בסופו) והא דתניא בתוספתא דשביעית פרוזבול המקושר ר׳ יהודה אומר עדים חותמין מבחוץ והדיינים מבפנים אמרו לו אין מעשה בית דין צריך קיום היינו דוקא בפרוזבול וכו׳ עכ״ל וכן הוא לפנינו בתוספתא שביעית (הוצאת צוקערמאנדל) פרק ח׳. אבל כנראה שמ״ש בתוס׳ דתניא בתוספתא זה הגהה מאיזה מגיה שלא מצאה המאמר בירושלמי והגיה בתוספתא. ובחי׳ הרשב״א בכתובות שם וז״ל ובתוספת הקשו והתניא במס׳ שביעית פרק בתרא אין מעשה ב״ד צריך לקיים וכו׳ ואני שמעתי דפרוזבול א״צ לקיים כלל וכו׳ ולשון א״ל אינו מתיישב ללשון הזה ושמא אינו בנוסחאות עכ״ל הרי מוכח שלפני הרשב״א היתה הגי׳ בדברי התוס׳ כתובות הנ״ל „במס׳ שביעית" לא בהתוספתא. ובחי׳ הרמב״ן בבבא בתרא ק״ס ע״ב דתני׳ בתוספתא במסכת שבועות (צ״ל שביעית) פרוזבול המקושר וכו׳. ובריטב״א כתובות כ״א ע״ב והא דתנן במס׳ שבועות (שביעית) אמר להם אין מעשה ב״ד צריך קיום ההיא אינו ענין לזו כלל דהתם משום דסבר ר׳ יהודא בדרשא דפרוזבול צריך להתום בו עדים וכו׳ עכ״ל ובשטה מקובצת בכתובות שם והא דתנן במס׳ שביעית אמרו לו אין מעשה ב״ד וכו׳. ועוד יש להראות על חסרונות אחרים: בשו״ת המיוחסות (בטעות) להרמב״ן סי׳ צ״ח וז״ל מ״ש הרב בעל העיטור דאין כותבין פרוסבול משנכנסה שביעית ומייתי לה מדאמרינן כותבין עליו פרוסבול משנכנסה שביעית ערב רה״ש של שביעית תשובה וכו׳ אלא שהוא (בעל העיטור) ז״ל גרסא משובשת נזדמנה לו וכו׳ היא שנויה בפרק האחרון של שביעית והכי תניא התם בנוסחא דוקני אימתי כותבים פרוסבול ערב ר״ה של מוצאי שביעית וכו׳ רשב״ג אומר כל מלוה שלאחר פרוסבול אינה משמטת (מ״ש בפיהמ״ש להרמב״ם בשביעית כאן אבל דברי רשב״ג שמתי ידוע וכו׳. בכתב יד עברי מפיהמ״ש המונח בבית עקד הספרים בפאריז הגי׳ ודברי רשב״ג שמעה ידוע ומפורסם בגמרא (הצופה שנה י״א צד 374). ובנוסחאות וכו׳ הרב ז״ל היה כתוב ערב

ר״ה

ר"ה של שביעית (וכן הוא באמת בכתב יד אחד בתוספתא בהוצאת הר' צוקערמאנדל) וכו' ע"ש. והנה זה המאמר בתוספתא שביעית פ"ח. אבל כנראה שלפני הרשב"א היה המאמר גם בהירושלמי כאן. ולפלא על מ"ש בשו"ת הרשב"א ח"א (ליוורנו תי"ז) סי' שי"ד וכדתנן אמתי כותבין פרוסבול ערב ר"ה של שביעית וכו' אותה משנה איני יודע היכן היא שנויה וכו' עכ"ל! וכן מ"ש בהג"מ ה' מלוה ולוה פכ"ה אות ט' כדתניא בשבועות (צ"ל בשביעית) ה' שלוו בשטר אחד כל מי שיש לו קרקע וכו' ע"ש. וזה ליתא בשביעית. אך בסמ"ג עשין צ"ד הגי' דתניא בתוספתא דשביעית המישה שלוו וכו' עכ"ל. וכן מ"ש בהג"מ ה' מכירה פ"א הי"ח וכמעשה דר"ג וזקנים שנתקבלו שכר זה מזה כדקתני במס' שביעית עכ"ל וליתא לפנינו. וכ"ז מפורש לפנינו בירושלמי מעשר שני משנה ה' ועי' בתוס' ערכין ל' ע"א ד"ה ולא ידענא. מכל זה יראה הלומד המעיין שהמאמרים הנזכרים החסרים היו בירושלמי רק לפני איזה מהראשונים אבל לפני אחרים לא היו.

פ"י ה"ה ר' יודה מכשיר, וכן הוא בתוספתא מכות פ"א. אבל בבבלי בבבא בתרא קע"א הגי' שטר מאוחר הוא (ג' מלות ליתא) וכשר דברי ר' יודה. ועי' בפ' הרשב"ם ובחי' הרמב"ן שנתקשו בזה. אבל באמת נראה שהמלות שטר מאוחר הוא נוספו בגמ' מזמן אחרון.

פ"י ה"ה הוון בעיי מימר וכו'. בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' ג' מדאמרינן בירושל' דשביעית הוון בעי למימר מאן דאמר כשר משום מוקדם ומ"ד פסול משום מאוחר אלא מ"ד פסול משום מזויף (זיוף) וכו' ע"ש. וכן הוא לפניני. והרא"פ יבפני משה הגיהו מ"ד פסול משום מוקדם וכו' ולא זכרו דברי הרשב"א הנ"ל.

פ"י ה"ו במשנה אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. בסמ"ג לאווין רע"א שנינו בשביעית אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע מפני שזו מלוה מצויה (ד' מלות אחרונות ליתא) פי' מפני שאינו יכול להשמיט ממנו שאפילו לא ישוה הקרקע כנגד החוב יכול להיות גובה וחוזר וגובה וכו' עכ"ל, ושאלתי את ידידי הרב הגדול ר' לוי פראפעססאר גינצבורג מנוייארק שיעיין בסמ"ג בד' הישנים וזה תשובתו: מפני שזו מלוה מצויה נמצא בדפוס ראשון אבל לא בדפוס ב' (שנת רמ"ט) ולא בדפוס ג' (רפ"ב) אבל נמצא גם כן בהוצאה ד' (ש"ז) ומזה נראה כי הוצאה ד' עם הגהות מהר"י שטיין נעשתה לפי ההוצאה הראשונה עכ"ל.

פ"י ה"ו במשנה אם אין לו מזכה הוא וכו'. בעיטור (פרוזבול) מזכהו בתוך שדהו.

פ"י ה"ו במשנה ר' הוצפית אומר כותבין וכו'. באו"ז ה"ד סי' ק"כ תניא בתוספתא ר' הצפית התרגמן אומר כותבין וכו'. ובייהסין (קראקא שמ"א, ד' נ"ח) ר' חוצפית התורגמן (ליתא) בסוף מס' שביעית עכ"ל. ובספר השטרות לר"י ברצלוני (צד 70) ר' חוצפית אומר כותבין לאיש (לאדם) וכו' נכסי אפטרופוס (אפיטרופין).

פ"י ה"ו במשנה כותבין לאדם. בעיטור (פרוזבול) כותבין לאיש (לאדם, ועי' לעיל) וכו'.

פ"י ה"ו רב אמר והוא שיהא וכו'. בס' התרומות (שער מ"ה) גרסי' בירושל' רב אמר הלא שיש לו קרקע ללוה ולמלוה ומפני זה הירושלמי שפסק שקרקע צריך לפרוזבול על כן הצריכו הראשונים לכתוב טופס פרוזבול בהקנאת קרקע וכו' ע"ש. ובעיטור (פרוזבול, צד 153) ירושלמי רב אמר והוא שיהא לו קרקע וכו' ר' אחא (ר' יוחנן) אמר למלוה וכו'. ובכפתור ופרח פרק נ' (ד' ק"י ד' ברלין) אבל בירושלמי אמרינן רבא (רב) אמר והוא שיש קרקע למלוה וללוה ר' אחא, כגי'

(כגי' העיטור הנ"ל) אמר למלוה אע"פ וכו' עכ"ל. ועי' בב"י טור ח"מ סי' ס"ז מה שהאריך בזה.

פ"י ה"ו רבי בא בשם רב מי שאין לו וכו'. בכפתור ופרח שם ירושלמי ר' אבא בשם רב מי שאין לו אלא קלח אחד בתוך שדהו כלומר ממושכן כותבין לו פרוסבול עכ"ל. ובעיטור (פרוזבול צד 152) ירושלמי בשם רב מי שאין לו אלא קלח אחד וכו' ע"ש שינויים קטנים.

פ"י ה"ו מהו לכתוב לאשה על ניכסי בעלה. כן דעת ר' חוצפית בתוספתא שביעית פ"ח. ובכפתור ופרח פרק נ' גם בזה אין עליו חולק עכ"ל.

פ"י ה"ו נישמעינה מן הדא וכן ליתומין על נכסי אפוטרפין. בעטור (פרוזבול) וכן יתומים וכו'. ובפי' הר"ש ובירושלמי בעי מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה וכן יתומין על נכסי אפטרופין עכ"ל. ובפי' מהר"י בן מ"צ וכן ליתומין שאין להן קרקע על נכסי אפטרופום עכ"ל. ובחי' מהר"י קורקוס ה' שמיטה פ"י ה"כ ובירושלמי אמרו וכו' מהו לכתוב לאשה על נכסי בעלה נשמעינה מן הדא כותבין לאפטרופין על נכסי יתומים ע"כ (בירושלמי) ופי' ברור ולא ידעתי למה לא כתבו רבינו (הרמב"ם) ז"ל עכ"ל וגי' הר"י קורקוס הנבוחה ולפנינו משובשת.

פ"י ה"ז במשנה ר' ליעזר אומר וכו'. בערוך ערך כוורת דתנן בסוף שביעית וכו' ר' אליעזר אומר הרי הוא (היא) כקרקע.

פ"י ה"ז במשנה והרורה ממנה בשבת חייב. בב"ב ס"ו ע"א חייב חטאת (ליתא).

פ"י ה"ז במשנה המחזיר חוב בשביעית וכו'. בעיטור (פרוזבול ד' ע"ו) והא דתנן המחזיר לחבירו (ליתא) צריך לומר לו. ובאור זרוע ח"ר סי' ק"ח בשם ס' יראים כדתנן בסוף שביעית ומייתי לה בהשולח המחזיר חוב לחבירו בשביעית צריך (ליתא) לומר המלוה (ליתא) וכו'.

פ"י ה"ז במשנה אומר לו משמט אני אם אמר לו אעפ"כ יקבל הימינו. במתניתא דבני מערבא המחזיר חוב בשביעית יאמר להם (וכן הוא בסמ"ג לאווין רע"א) משמיט אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהם. ובבבלי גיטין ל"ז ע"ב תנן התם המחזיר חוב לחבירו בשביעית צריך שיאמר לו משמט אני ואם אמר לו אעפ"כ יקבל הימנו וכו'. ובשבת קמ"ח ע"ב כדתנן המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני ואם וכו'. ועי' בהוי"ט בשביעית כאן. ובספרי (ראה פ' ק"ב) מכאן אמרו המחזיר חוב בשביעית יאמר להם משמט אני. ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' ש"ד) וכדתנן המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני אמר לו אעפ"י כן יקבל מידם.

פ"י ה"ז ר' אבהו בשם רשב"ל וכו'. מובא בשנויים בפי' מהר"י בן מ"צ בשביעית כאן. ועי' בבלי ב"ב ס"ו ע"א. וראיתי להעיר שמ"ש בפאה פ"ז סה"ב ר' אבהו בשם רשב"ל בר כדה אמר ר' אבהו שהוא משייר וכו', ובד' אמשטרדם הגי' בר כרה וכו', והפ"מ פי' ר' אבהו אמר לה בשם ר"ל ובר כדא אמר לה בשם ר' אבהו, ולא ראו בהשגות הראב"ד ה' מתנות עניים פ"א הי"ב ופירשו בגמרא אמר ר' אבהו בשם ריש לקיש בדברא אמר ר' אבון (אבהו) שמשיר כל המחבואים (משייר את המחבויין) בא ר' אבהו לפרש וכו' עכ"ל. ואין זכר מאמורא בר כדא או בר כרה.

פ"י ה"ז שמעה יתה כן. עי' לעיל פ"ג ה"ב צד 21 ע"ד הלשון אילין שמועתא דהכא.

פ"י ה"ז ר' חייא בר אדא אמר. בד' ויטאמיר ר' חונא בר אדא. ואמורא כזה לא נמצא בירושלמי.

פ"י ה"ז משמיט אני וכו'. בכ"י ליידען רוח חכמים נוחה הימנו הלוה מן הגי' (לפנינו במשנה י' הלוה מן הגר) וכו' וכל המקיים את דבריו רוח חכמ' נוחה הימנו רב הונא אמר וכו', כל זה הוא בכת"י אך בכתב אחר נמחק וע"כ לא בא בדפוס בומבירגי.

פ"י ה"ז רב הונא אמר בשפה וכו'. בירושלמי מכות פ"ב ה"ז נשנה המאמר בדרך אגב ואין שם שום שייכות לזה.

פ"י ה"ז בשפה רפה וכו'. בספר הזכות להרמב"ן סי' מ"ט ובירוש' בשביעית משמט אני (ב' מלות ליתא וקאי על מתניתין) רב הונא אמר בשפה רפה וכו'. ובאו"ז ח"ד סי' ק"ח ירושלמי שלהי שביעית רב הונא אמר אומר לו משמט אני (כגי' הרמב"ן הנ"ל) בשפה רפה והימין פשוטה לקבל וכו'. וכן הוא כפי' הר"ש כאן. ובעיטור (פרוזבול ד' ע"ז) ירושלמי אומר בשפה רפה והימין פשוטה לקבל עכ"ל. ובר"ן גיטין סי' תנ"ח וכדאמרינן בירושלמי דאמר לו משמט אני בשפה רפה וכו'. ובסמ"ג לאוין רע"א ומה שאמר שם (בבבלי גיטין ל"ז ע"ב) ותלי ליה עד דאמר פי' בירושלמי תולה לו עיניו וידיו פשוטות לקבל מעותיו עכ"ל ולפנינו בירושלמי ליתא זה. ובס' התרומות שער מ"ה ובירושלמי בשביעית משמט אני ר"ה אמר בשפה רפה וכו'. ובב"י בטור ח"מ סי' ס"ז וכן מפרש בירושלמי גבי הא דתניא וצריך לומר משמט אני אמר רב הונא אמר רב (ב' מלות אחרונות ליתא) אומר לו בפיו (בשפה רפה) והימין וכו' עכ"ל ובפסקי רקאנטי סי' שנ"ב כתב בעל ספר יראים דהוב שעברה עליו שמטה אין רשאי הלוה לעכבו וכו' ובמקצת נוסחאות מס' יראים כהוב כי לבסוף הזר בו וכו' ולא הביא ירושלמי דילן.

פ"י ה"ח במשנה כיוצא בו רוצח וכו'. באו"ז ח"ד סי' ק"כ תנן וכיוצא בו וכו' הך משנה מיתניא באלו הן הגולין והבא אגב גררא נקט לה עכ"ל. ובמכות שם במשנה נאמר ג"ב בראש המשנה המלות: כיוצא בו. אבל בסמ"ג עשין ע"ה עוד שנינו בכס' שביעית פרק בתרא רוצח שגלה וכו'. ונראה שלא גרס המלות כיוצא בו.

פ"י ה"ח במשנה יאמר להן רוצח אני אמרו לו אעפ"כ וכו'. בס' כבוד חכמים (הוצאת מק"נ, צד 153) יאמר להם רוצח אני שנאמר וזה דבר הרוצח ואם אמרו אעפי"כ יקבל מהם עכ"ל. וכן הגי' בסמ"ג הנ"ל ובצ"ל. ובאו"ז ח"א סי' קי"ב כגי' הדפוס.

פ"י ה"ח א"ר יוסי הדא אמרה בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר ואינון מוקרין וכו'. בירושלמי מכות פ"ב ה"ז הגי' אמר אביי (א"ר יוסי) ת"ח צריך לפרסם את עצמו היך בר נש דהכם חדא מיכלא ואזיל לאתר ואינון מוקרין ליה כד הוא חכם תרין וכו'. ובפי' רבינו הננאל במכות י' ע"א ירוש' וכו' היך בר נש דהכם חדא מכילא (מיכלא או מיכלה) וכו' צריך למימר לון חדא מכילא אנא חכים עכ"ל.ובסמ"ג עשין ע"ה וגרסינן עלה בירושלמי הדא אמר הדין דחכים בחד מיכלא ומוקרין ליה בתרי מיכלי צריך למימר בחד מיכלא לחוד אנא חכים פירוש מיכלא כמו מגילה כלומר מסכתא עכ"ל. ובכפתור ופרח פרק מ"ד (צד תרי"ב הוצאת לונין) ירושלמי חד בר נש דתני חדא מכילא והוא אזל לאתר וכו' חדא מכילא אנא חכים עכ"ל וכן הוא בפי' הרא"ש בשביעית כאן (בס' פי' שנים). ובאו"ז ח"ד סי' ק"כ ירושלמי אמר ר' יוסי הדא אמר בר נש דתני חדא מיכלא וכו' כלומר מיכלא כמו מכילתא שבקי במסכתא אחת ורצו לכבדו כבבורין שבקי בשתים וכו' עכ"ל. ובפי' הר"ש כאן אמר ר' יוסי הדא אמר בר נש דתני חדא מכלה והוא וכו' מכלת כמו מכילתא וכו' עכ"ל. ובעיטור (פרוזבול)

ירושלמי

ירושלמי אמר ר׳ יוסי הדא בר נש דתני חדא מיכלא וכו׳. ובערוך ערך מכל וגרסי׳ בני מערבא במס׳ שביעית בפרק אחרון אמר ר׳ יוסי חד בר נש דתני חדא מכלא פי׳ מסכתא א׳ וכו׳. ובר״ן גיטין סי׳ תנ״ח וגרסינן עלה דמתני׳ בירושלמי אר׳ יוסא הדא אמרה בר נש דתני חדא מכילא וכו׳ מכילא כמו מכילתא שבקי במסכת אחת. וברמב״ם ה׳ רוצח פ״ז ה״ז רוצח שגלה וכו׳ ובהגהת מימוני שם בפ׳ בתרא דשביעית וגרסינן עלה בירושלמי הדא החכים בחד מכילא פי׳ במסכת אחת. ובריטב״א קדושין ל׳ ע״א ירושלמי מאן דגמר חד מכילא וכו׳. ובס׳ כבוד חכמים (הוצאת מק״נ צד 153) וגרסינן עלה בירושלמי הדא אמרה הדין דחכים בחד מכלא וכו׳ פי׳ מיכלא כמו מגילה כלומר מסכתא עכ״ל. וביוחסין השלם צד 86 ובסוף שביעית ירושלמי אמר ר׳ יוסי וזה דבר הרוצח (ג׳מלות ליתא) הדא אמרה בר נש דתני מכילא א׳ פי׳ מסכת אחת וכו׳. בס׳ כבוד חכמים (קיבץ אגדות ירושלמי, האמבורג תס״ג) מביא המאמר מהירושל׳ וגורס דתני חדא מכילתא וכו׳, וקשה לאמור שהיה לפניו כן בגוף הירושלמי.

פ״י ה״ט במשנה הלוה מן הגר וכו׳ ואם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו. בבבלי קדושין י״ז סע״ב דתנן (בגליון בגמרא שם מגיה הגרי״ב ז״ל דתניא ולא ראה דברי הרמב״ן והריטב״א בחי׳ שם שכתבו וז״ל הכי גרסינן והתנן דהיא מתני׳ בסוף מס׳ שביעית וכו׳ עכ״ל) לוה מעות מן הגר וכו׳ ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו והתניא (צ״ל והתנן וכן הגיה הב״ח שם) רוח חכמים נוחה הימנו וכו׳. ולפני הז״ל היו שתי נוסחאות בהמשנה: נוסחא אחת אין רוח חכמים נוחה הימנו, ונוסחא ב׳ רוח חכמים נוחה הימנו כמו שהוא לפנינו.

פ״י ה״ט במשנה וכל המקיים את דברו רוח חכמים וכו׳. בתוספתא בבא מציעא אמרו חכמים כל המבטל את דבריו אין רוח חכמים נוחה הימנו. ובחי׳ הרמב״ן, הרשב״א והריטב״א בקדושין י״ח ע״א הגי׳ וכל המקיים את דבריו. ובירושלמי דפוסי אמשטרדם, זיטאמיר ופיטרקוב הגי׳ במשנה בטעות: וכל המקיים דברי חכמים!

פ״י ה״ט אם יש לו בנים יחזיר לבניו. בפי׳ מהר״י בן מ״צ כלומר אם יש לו בנים ובנות יחזיר לבניו עכ״ל. ובירושלמי כתובות פי״ג סה״א הרי שהיה נתון במדינת הים ואמר ינתנו אילו לבניו בנותיו בכלל אם בשביעית (באור זרוע ח״ג בבא בתרא סי׳ ק״ס ירושלמי וכו׳ ואם בשעת מיתה אמר, ולפנינו בטעות אם בשביעית) אמר יינתנו אילו לבניו אין בנותיו בכלל. ולכאורה זה סותר לירושלמי דילן.

פ״י ה״ט אם יש לו בנים וכו׳. בפי׳ הרא״ש ירושלמי אמר ר׳ אליעזר (ר׳ לעזר אמר) ובלבד לבניו וכו׳ ואם (אם) אין לו בנים יחזור לבנותיו שלא תאמר הואיל ואין ירושת הגר דבר תורה יחזיר דוקא (ליתא) לבניו עכ״ל ועי׳ בפי׳ הר״ש.

פ״י ה״ט שלא האמר הואיל ואין ירושת הגר ד״ת. וכן בפי׳ הר״י במ״צ ובפי׳ הר״ש והרא״ש. ובד׳ אמשטרדם בירושלמי בטעות: ואין קדושת הגר ד״ת.

פ״י ה״ט כיוצא במי שמת. בכת״י ליידען כיוצא בו מי שמת וכו׳.

פ״י ה״ט הגוזל וכו׳ אין רוח חכמים נוחה הימנו. בבבלי בבא קמא צ״ד ע״ב אמר ר׳ יוחנן בימי רבי נשנה משנה זו. ועי׳ בתוס׳ שם, ובשו״ת ריב״ש סי׳ תי״ו. ולפנינו בירושלמי אין זכר ממאמרו של ר׳ יוחנן?

פ״י ה״ט הנושא והנותן בדברים ומניין (בד׳ אמשטרדם זמנין וכן הוא בכ״י ליידען) דאת אמר וכו׳ וזימנין דאת אמר אין טוסרין אותו אלא למי שפרע. ועי׳

בפני

בפני משה . אבל בירושלמי בבא מציעא פ"ד ה"ב הגירסא כל הנושא ונותן בדברים אין מוסרין אותו למי שפרע . ושם הלכה ג' ותייא כהן תנא (ובחי' רמב"ן בב"ב פ"ג ע"ב מובא הירושלמי ישם הגי' דתני כל הנושא וניתן וכו') הנושא והנותן בדברים אין מוסרין אותו למי שפרע . ולפ"ז הידוש' צריכה גירסתינו בשביעית תיקון .

פ"י ה"ט הנותן עירבון טבעת להבירו וכו' . בעיטור (קנין צד 20) כהגרסי' בירושלמי במס' שביעית ר' זעירא אמר (ליתא) ר"א בשם ר' יוחנן הנותן טבעת להבירו ורוצה (וביקש) לחזור בו חוזר ואינו מקבל מי שפרע (ד' מלות אחרונות חסרות לפנינו) וכו' . ובתשובות מיימוניות השייכות לה' מכירה סי' ס"ז וז"ל כדגרס בירושלמי במס' שבועות (שביעית) ר"ז אמר ר"א אמר ר' יוחנן הנותן (עירבון) טבעת להבירו ורצה לחזור בו חוזר ואינו מקבל מי שפרע (כגירסת העיטור הנ"ל) . ובנמוקי יוסף פ"ד בבבא מציעא (צד 196) וכן מפורש בירוש' בסוף מס' שביעית דליכא במשכון מי שפרע דגרסינן התם ר"ז אר"א בשם ר' יוחנן הנותן עירבון טבעת לחבירו ורצה לחזור בו חוזר בו ואינו מקבל עליו מי שפרע (כגי' הראשונים הנ"ל) . וכן היא בשטה מקובצת בבבא מציעא ד' מ"ז ע"ב . ובהגהת מרדכי קדושין סי' תפ"ה ומיהו היכא שנתן המשכון בתורת ערבון ליכא מי שפרע כדאמרינן בירושלמי במס' שבועות (שביעית) הנותן עירבון טבעת לחבירו ובקש לחזור בו חוזר ואין מקבל מי שפרע .

פ"י ה"ט מה בין זהוב . בכל ספרי הראשונים הנ"ל אמר ליה (ב' מלות ליתא) מה בין זהוב .

פ"י ה"ט זהוב דרכו להשתנות . בכל ספרי הראשונים הנ"ל אמר ליה (ב' מלות ליתא) זהוב וכו' .

פ"י ה"ט טבעת בעיינה הוא . כעין זה בע"ז פ"ב ה"ז טבעת בעינה היא . ובנמוקי יוסף הנ"ל טבעת בעינא הויא פי' זהוב עשוי להשתנות שדרך הוא ליתנו בתורת דמים שהוא משתנה בכך אבל טבעת אין נותנין איתה אלא בתורת ערבון ובעינה חוזרת לפיכך אינה קונה אפילו לענין מי שפרע עכ"ל ובשטה מקובצת בב"מ שם טבעת בעינה היא פי' שאם נתן לו זהוב ערבון בדרך משכון כיון שדרכו להשתנות ולתתו בתורת דמים קנה דכמעות דמי אבל משכון מטלטלי לא עכ"ל . ובהגהת מרדכי בקרושין שם זהוב לא הדר בעיניה טבעת הדר בעיניה עכ"ל העיטור עכ"ל וגירסתו בהירושלמי משונה מגירסת העיטור שלפנינו .

פ"י ה"ט ר' יעקב בר זבדי ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר וכו' . בירושלמי מעשר שני פ"ד ה"ז דאמר ר' יוסי (ב' מלות ליתא לפנינו כאן בשביעית) ר"י בר זבדי וכו' . ובגיטין פ"ז ה"א דאמר ר' יוסה ור' יעקב בר זבדי וכו' . ובשבועות פ"ד ה"י ר' יוסי ר' יעקב בר זבדי וכו' .

פ"י ה"ט ר' יעקב בר זבדי וכו' . בעיטור (מתנה ד' נ"ז) ירושלמי אמר ר' יצחק (יעקב) בר זבדא (זבדי) הרוצה לתן מתנה ורוצה להזור בו מותר לחזור בו וכו' ע"ש ולפנינו בשנויים . ובהגהת מימוני ה' מכירה פ"ז אות ז' והו גרסי' (בירושלמי) רבי יעקב בר זבדא ר"א בשר"י אמר ליתן מתנה להבירו וכו' .

פ"י ה"ט קם ר' יוסי עם ר' יעקב בר זבדי . בשבועות שם ר' יעקב בר זבדי בעי קומי ר' אבהו .

פ"י ה"ט אמר ליה (מלה אחרונה חסרה בד' אמשטרדם והנמשכים אחריו) ההן לאו צדק וכו' . בהגהת מרדכי בבא מציעא סי' תנ"ח מתנה מועטת אין

יכול

יכול לחזור אפילו יחיד ובשלהי מס' שביעית קאמר דנעשה נדר וכל החוזר בו אין רוח הכמים נוחה הימנו עכ"ל ולפנינו ליתא זה. ובפסקי רקאנטי סי' שס"ג ורבינו אבי העזרי חלק עליו וכו' וגרסינן בירושלמי בד"א בעשיר אבל בעני נעשה כנודר לצדקה וזכה וכו' עכ"ל ולפנינו ליתא. ובבבא מציעא פ"ד ה"ב הגי' הדא דתימר בעני אבל בעשיר נעשה נדר. ובפלפולא חריפתא פי' על הרא"ש ב"מ פ"ד אות ר' והוי יודע דבירושלמי דהא אתמר ה"ד בעני אבל בעשיר נעשה נדר נראה לי דגרסינן איפכא ויש מגיהים אבל בעשיר לא נעשה נדר וכו'.

פ"י ה"ט אמר בשעה שאמר הין של צדק היה. בירושלמי גיטין הנ"ל אמר ליה בשעה שאמרו הין צדק היה. ועי' במעשר שני שם.

פ"י ה"ט לינה חוזר בי. בכ"י ליידען לי נה אך בשורה נ"ו בתיבה אחת.

פ"י ה"ט המטלטלין נקנין במשיכה. בירושלמי ב"ק פ"ג ה"ד מילתיה דחזקיה אמר המטלטלין ניקנין בהפיכה. ועי' דמאי פ"ג ה"ג.

פ" ה"ט ברשות הלוקח כיון שקיבל עליו ברשות המוכר. המאמר משובש כאן והגי' הנכונה בירושלמי בקדושין פ"א ה"ד אבל (ליתא, וכן ליתא בתוספתא קדושין פ"א הוצאת צ"מ) ברשות הלוקח כיון שקיבל עליו זכה (ליתא) ברשות המוכר לא קנה עד שעה שיגביה או עד שעה (ליתא) שימשוך ויוצא חוץ (ליתא) רשות הבעלים וכו'. ובגיטין פ"ח ה"א ג"כ משובש.

פ"י ה"ט דרב אמר כד אנא אמר לבני ביתי לתן מתנה וכו'. בירושלמי בבא מציעא פ"ד ה"ב רב מפקד לשמשיה אימת דנימר לך תתן מתנה לבר נש אין היה מסכן הב ליה מיד וכו'. ומובא הירוש' בפי' רבינו חננאל ובריי"ף בבבא מציעא ד' מ"ט סע"א. ובהג"מ ה' מלוה ולוה פי"א אות ב' כדאיתא בירושלמי דא"ל רב לחייא בריה (רב מפקד לשמשיה) כי אמינא וכו'. ובפי' הר"ש בשביעית כאן בירושלמי אמר רב כד אנא אמר וכו' ליבא (לינה) חוזר בי.

פ"י ה"ט ומה דרב נהיג למידת חסידות. מובא בפי' הר"ש ומהר"י בן מ"צ. ובכ"י ליידען דרב נהיג למידת הדין. אך התיבה נמחק ותחתי' מיד אחרת חסידות כמו בדפוס. ובתשובות הגאונים שערי תשובה סי' קע"ח מונה עשר מלין שהיה נוהג רב בחסידותא.

תקונים:

צד 1 שורה 4 יש להוסיף: בכפתור ופרח פרק מ"ז עד אימתי חורשין שדה אילן ערב שביעית כלומר שנה ששית עכ"ל.

צד 1 שורה 27 ובפי' הראב"ד, צ"ל ובפי' הראב"ד והר"ש משאנץ.

צד 3 שורה 29 יש להוסיף: שרס"ג (פתרון צ' מלות צד 8) גרס כמלוא הארוה וכו'.

צד 8 שורה 11 יש להוסיף: שבס' קורות עם ישראל להפראפעססאר שירער ח"ב צד 378 בהערה מובא שמצאו ביפו אבן מצבה ועליה כתוב: יודן ברה דרבי טרפון בירבי (המלה בירבי נודע באורה: גדול הדור. וכאן נראה שהמלה בירב"י ב ר"ת: בי רבי יודן, ור' טרפון קרא שם בנו ר' יודן בשם אביו) ונראה שהוא האמורא דילן.

צד

צד 8 שורה 39 יש להוסיף: ובתוי"ט עירובין פ"ח משנה י' העיר כעין זה על ר' אליעזר בן יעקב וכתב: ותדע דהא הר"ף בפ"ק דמו"ק דפסק כראב"י וכו' והרא"ש נמי כתב כראב"י אע"ג דלרש"י לא אזלי כוותיה מ"מ הירושלמי מוכיח כן וכו' ע"ש. ובשו"ת חכם צבי סי' י' כתב ג"כ שראב"י היה תלמיד דר"ע ואין הל' כתלמיד במקום הרב ע"ש.

צד 8 שורה 40 יש להוסיף: בכפתור ופרח פט"ז אימתי חורשין שדה לבן.

צד 13 שורה 21 ונמצאו בחי' מהר"ם וכו'. צ"ל ונמצאו בסמ"ג לאווין קל"ח ובמהר"ם וכו'.

צד 15 שורה 15 נשמט: ועי' בסוף מעשרות ופשתן לאו קיסמין הוא יע"ש בפ"מ.

צד 16 שורה 4 יש להוסיף: המאמר נשנה בשנים קלים בירושלמי מעשרות פ"ד ה"ה.

צד 16 שורה 29 יש להוסיף: במעשרות שם שלש מודיות וכו'. ובדפוס אמשטרדם מוריות.

צד 19 שורה 33 יש להוסיף: בנמוקי יוסף יבמות פט"ו סי' קנ"ג וכן מובח מגמרא דבני מערבא וכו' רבי חייא ברונא אמר ר' יוחנן וכו' עכ"ל. ולפנינו בגיטין פ"א ה"ו הגי' משונה.

צד 27 שורה 38 יש להוסיף: ובתוס' ע"ז מ"ד ע"ב ד"ה נהנין בירושלמי חלילין של ע"ז אסור לספוד בהן וכו' ולפנינו בירושלמי ליתא המלות אסור לספוד בהן. אבל המשנה למלך ה' ע"ז פ"ז הי"ז מביא דברי התוס' וגורס: אסור לשכרן, כגי' הריד"א. ונראה שבהתוס' שלפנינו חלו בם ידי מגיהים. ובריטב"א ע"ז נ"א ע"ב מובא ג"כ הירושלמי כגי' הריד"א הנ"ל.

צד 30 שורה 25 יש להוסיף באור זרוע ח"ב סי' שמ"א מביא הירושלמי דכלאים הנ"ל והגירסא לבד ראשון. ונראה שצ"ל מלה אחת לברדישין. וזה כעין גרסת הראב"ן הנ"ל. ועי' באור זרוע ח"א סי' ש"ג.

צד 31 שורה 24 יש להוסיף: ובאגדת התנאים ח"א צד 382 בהערה 2 (הוצאה חדשה). שוב ראיתי עתה בס' היהודים ברומי (להרב הגדול ר"א ברלינער נ"י) צד 32 (ה"א) שהעיר על איזה מאמרים שהבאתי. אבל בדברי ימצא הקורא עוד מעט חדשות.

צד 32 שורה 26 יש להוסיף: פ"ד ה"ב חמוניה סנטירי וכו'. במגן אבות להרשב"ץ (אבות פ"ד משנה ה') וכן בירושלמי במס' שביעית ושם סיימו המעשה כד (ליתא) המונה וכו' יתי עלאי (עלי) על כל חוטר והוטר (כן בד' ווניציא אבל בד' אמשטרדם חוטרא ותוטרא) וכו' ע"ש.

צד 36 שורה 23 יש להוסיף: פ"ד ה"ו דרש רבי יודה בר פזי בבית מדרשא. בכמה מקומות בירושלמי מצינו ר' יודה בר פזי דבר דילה. וראה מ"ש באהבת ציון בתרומות צד 77. ועי' ניבוער בגעאגראפיע צד 263.

צד 39 שורה 34 יש להוסיף: בתוס' רבינו אלחנן בע"ז י"ד ע"א (הוסיאטין תרס"א) כדמוכח בירושלמי על ההוא משנה דבנות שוח שביעית שלהם שנייה וכו'.

צד 41 שורה 39 יש להוסיף: בכפתור ופרח סוף פרק נ"ג מובא הירוש' בשנויים.

צד 44 שורה 25 נשמט: ומ"ש בפירש"י ע"ז ט"ז ע"ב לא ימכור לו לישראל החשוד על השביעית עכ"ל מקורו מירושלמי כאן.

צד 45 שורה 23 יש להוסיף: פ"ה ה"ט במשנה אבל לא תבור ולא תטחון עמה. בתוס' רבינו אלחנן ע"ז ט"ו ע"א (הוצאת דובב שפתי ישנים) אבל לא תטחון עמה.

צד

צד 46 שורה 30 ועי' באהבת ציון בשבת צד 63 . צ"ל באהבת ציון בתרומות צד 62 . ובספר המילים של הרב ר"ש קרוסס צד 262 הביא משביעית כאן ר"י בר סיטס . וזה כגי' הסדר הדורות . ומתרומות הביא ר"ח ב"ר טיטס ולא התעורר על כל מה שבארנו שם .

צד 47 שורה 33 יש להוסיף : ובזכור לאברהם (במדבר ל"ד ח') בהוצאה חדשה (פראנקפורט תרס"ה) מביא מכתבי יד והוא קרוי בלשון משנה טורי אמנום ועליו שנינו וכו' ע"ש .

צד 49 שורה 8 יש להוסיף : וכן מובא במאמר בשנויים בשכל טוב (בראשית ט"ו י"ט) וע"ש בהערות ידידי הרב הגדול ר"ש באבער נ"י .

צד 49 שורה 10 יש להוסיף : פ"ו ה"א אסיא ואספמיא. ולהלן בפרק זה ה"ז מאיספמיא . וכבר העירותי באהבת ציון לחלה צד 159 שבחלה פ"ד משנה י"ב בד' וויניציא וקושטנטינא הגי' מאפמיא וכצ"ל כאן .

צד 50 שורה 13 יש להוסיף : ובפסיקתא רבתי (אחרי) מובא כל המאמר בשנויים וע"ש בהערות ידידי הרב הגדול ר"ש באבער נ"י .

צד 50 שורה 25 יש להוסיף : ובהג"מ ה' ת"ת פ"ה ר' תנחום אקלע להתם וכו'.

צד 52 שורה 39 יש להוסיף : ובסמ"ג עשין קי"ח בירושלמי דפ"ו דשביעית אמרי' שלש כתבים וכו' .

צד 53 שורה 14 יש להוסיף : וראיתי עתה בס' המילים של הרב ר"ש קרוסס נ"י בצד 453 שסמך בזה על הגרז"פ ז"ל . וכן כתב דלמן בערוך החדש צד 339 .

צד 53 שורה 18 יש להוסיף: על אודות המתא דפחל ראה מ"ש שירער ח"ב צד 138

צד 56 שורה 2 יש להוסיף : ובריטב"א ע"ז ע"ג ע"ב ומורי הרא"ה ז"ל היה אומר דהא דדבר שיש לו מתירין דר' שמעון היא כדאיתא במתניתא דמס' שביעית ואיתא נמי בנדרים רבי שמעון אומר כל דבר שיש לו מתירין כגון וכו'. ובסמ"ג לווין קמ"א שמפורש בירושל' דשביעית וכו' וכן מובא הירושלמי בתשובת הרא"ש כלל ב' סי' א'.

צד 58 שורה 35 יש להוסיף : בפי' רבינו חננאל במגילה י"ח ע"ב ובתלמוד א"י אמרו משמיה דרב (לפנינו בברכות פ"ב בד"ו ד' ע"ב שורה ה' ליתא מלה אחרונה) הלכתא כר' טונא (מני) שאמר משום ר' יהודה (יודה) שאמר משום ר' יוסי הגלילי עכ"ל .

צד 61 שורה 13 יש להוסיף : בערוך ערך מתק בשביעית בגמרא וכו' וההין וורד.

צד 61 שורה 34 יש להוסיף פ"ז ה"ב ושל ערלה. בערוך הנ"ל ושל עדל וכצ"ל.

צד 64 שורה 20 יש להוסיף : במרדכי פסחים סי' תקמ"ד פסק ר' יחיאל דאסור לעשות סחורה בדבר האסור באכילה וכו' וכן מוכח בירושלמי דשביעית והתם פריך עלה והאיכא חמור והאיכא גמל והאיכא סוס (ב' מלות ליתא) ומשני התם למלאכה הוא גדל וכו' ע"ש . ובסמ"ג לווין קמ"א כירו' אומר וכו' .

צד 64 שורה 39 יש להוסיף : שהמאמר ובלבד שלא יעשו פלטר מפורש בתוספתא שביעית פ"ו ור' יוסי בר' בון מפרש התוספתא . ובתוספתא הוצאת הר"ר צוקערמאנדל הגי' משובשת . ומיבא הירושלמי בראבי"ה בשנויים בשו"ת מהר"ם בר"ב הוצאת מק"נ סי' נ"ב.

צד 65 שורה 22 יש להוסיף: בראבי"ה הנ"ל הגי' תני ר"ח ר' יהודה לחומרא.

צד 67 שורה 10 יש להוסיף : בס' ככר לאדן להרב רחיד"א ז"ל בצד 164 מובא הגהות בירושלמי מגאון אחד ושם מובא כמה פעמים מפי' הגר"ש סיריליו ז"ל להירושלמי ומכנהו הגר"ש שיריליו .

צד 67 שורה 26 יש להוסיף : וכן בפי' הרמב"ן עה"ת (ד' וויניציא ש"ח)

ויקרא

ויקרא כ"ה ז' וכן שנינו לא יהא לוקט (לוקח) ירקות שבה (שדה) ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו עכ"ל ומזה נראה שהרמב"ן והסמ"ג היה לפניהם גי' אחת בהמשנה .

צד 68 שורה 17 נשמט : וכן הוא לעיל פ"ד ה"ו (בד"ו) .

צד 69 שורה 3 נשמט : ובערוך ערך אלה ג' האלה והבוטמא (והבוטנא) בשביעית פ' כלל גדול עכ"ל .

צד 69 שורה 40 יש להוסיף : ובפירש"י עה"ת (בראשית ל"ז כ"ה) לוטיתא שמו בלשון משנה עכ"ל . ובזכור לאברהם הוצאה חדשה (פראנקפורט תרס"ה) מביא מכתב יד מפירש"י : לוטם שמו בלשון משנה .

צד 70 שורה 6 יש להוסיף : ובראב"ן סי' ח' ותנן נמי לענין שביעית הרובין חדשים של שביעית וכו' ע"ש .

צד 70 שורה 34 ובדמאי פ"ג בשנויים . צ"ל ובכלאים פ"ב ה"ה הגי' כל הספחין מיתרין וכו' . וכן הוא שם בכל ההוצאות . אבל באמת צ"ל כל הספחין אסורין כמו שהוא בשם הירושלמי בסמ"ג לאווין רס"ח וברדב"ז ה' שמטה פ"ד ה"ד .

צד 70 שורה 36 ברמב"ן פ' קדושים . צ"ל פ' בהר (כ"ה, ג') .

צד 72 שדה 5 יש להוסיף : ובתוס' רבינו פרץ בבבא קמא ק"א ע"א (ליוורנא) פי' הקונטרס הלכך ידליק משום דאסור לצבוע וכו' ולא נראה דבמס' שביעית מפרש בהדיא דמותר לצבוע בהם לצרך עצמו וכו' עכ"ל . ובס' תמים דעים להראב"ד סי' רמ"א כתוב שם (כוונת הראב"ד שכתוב שם במאור בסוכה פרק הישן ; ורבים חשבו שהראב"ד חבר ספר בשם : כתוב שם , ושגו בזה) ועצים להסקה לדידהו ואין בהם קדושת שביעית כלל א"א כך פי' הגאונים ז"ל אלא שלא האירו דבריהם וכו' הלכך עצים להסקה נמי שיה לכל אדם היא ונוהג בהם שביעית ומתוך טעמיה נמי מרבינן מניה צבעים לקדושת שביעית וכו' עכ"ל .

צד 74 שורה 16 יש להוסיף : ובהשגות הרמב"ן לס' המצות להרמב"ם (לאווין רכ"ז) מובא הירושלמי דגיטין והיה לפניו הגי' כל גרמא אמר .

צד 74 שורה 36 יש להוסיף : ובפי' הרמב"ן עה"ת (ויקרא כ"ה ג') שנינו האומר לפועל הילך איסר זה ולקט לי ירק היום וכו' עכ"ל .

צד 77 שורה 13 יש להוסיף : שמ"ש בערוך (השלם) ערך אבק א', פי' אבקה כמו ריח אסור שביעית שעיקר אסור שביעית וכו' אינו עיקר אסור אלא מדרשא לאכלה ולא לסחורה וכו' עכ"ל . וכן כתב רש"י בסוכה מ' ע"ב, וזה תמוה קצת שהרי זה מצות עשה לדעת רוב הפוסקים . ועי' לעיל במשנה פ"ז משנה ו' שאין עושין סחורה בפירות שביעית וכו' . הדרשה לאכלה ולא לסחורה ליתא במס' שביעית . ועי' בבורות י"ב ע"א .

צד 77 שורה 33 יש להוסיף: ועי' בבלי שבת קי"ח ע"ב הייני ורדימס היינו מנחם ובסמ"ג עשין כ"ז וכן היה פיסק הר"ר מנחם וורדימס בשם ריצב"א .

צד 78 שורה 11 יש להוסיף : במגן אבות להרשב"ץ (אבות פ"ד משנה ה') וכן נקרא הכלי מוקצה כמו ששנינו בפרק א' (צ"ל בפ"ח) ממס' שביעית וע"כ נקראים התאנים קציעות עכ"ל .

צד 79 שורה 25 יש להוסיף : ובפי' המשניות להרמב"ם במעשרות פ"ד משנה ג' והוא אמרם לשם האחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו אסור עכ"ל .

צד 83 שורה 42 יש להוסיף : ובכפתור ופרח פרק מ"ח כסבר של נהרות מהו וכו' כך הוא בירושלמי עכ"ל .

צד

צד 86 שורה 18 יש להוסיף: שבמדרש שוחר טוב מזמור י"ז אות י"ג מובא ג"כ הירושלמי.

צד 86 שורה 28 יש להוסיף: שבתוס' רבינו אלחנן לע"ז שם מביא כ"ז כדאמר בב"ר וכו'.

צד 86 שורה 33 בפירש"י וכו' ובסדר זרעים ירושלמי עכ"ל. יש להוסיף שמדרך רש"י לא לזכור המסכת מירושלמי מסדר זרעים רק סדר זרעים סתם. עי' ביצה ל"ה ע"ב בפירש"י ובסדר זרעים והכא וכו', וכוונת רש"י למסכת מעשרות ע"ש. ובספר האורה לרש"י ח"ב סי' ל"ח (הוצאת ידידי הרב הגדול הר"ר שלמה באבער הי"ו) ושנויה היא בסדר זרעים בחוצה לארץ שתי חלות עכ"ל והכוונה לחלה פ"ד משנה ח'. וכן כתב הראב"יה בס' אבי אסף מיבא באור זרוע חלק ג' (ב"מ) סי' רמ"ו ובירושלמי בזרעים אמר שאסור לו למלמד ליקץ בלילה וכו' עכ"ל והכוונה לירושלמי דמאי פ"ז ה"ד. וכן הוא בילקוט המכירי בתהלים כ"ד י"ד זרעים ירושלמי ר' מאיר וכו'. והכוונה לכלאים פ"ט ה"ד. ושם פ"ח י"ג זרעים ירושלמי מאימתי וכו' וכיון לשביעית סוף פ"ד. וכן עוד בכמה מקומות.

צד 87 שורה 6 ע"ד נקאי ספרא. ראיתי עתה בס' המילים של הרד"ש קרוסס צד 366 שנקאי היה בעל מסורת בימי התנאים. ושידידי הרב הגדול ר' בנימין זאב פראפעססאר באכער כתב ע"ז מאמר מיוחד אך אנכי לא ראיתיו.

צד 88 שורה 8 יש להוסיף: באור זרוע ח"ג (ב"ק) סי' רי"ז ובירושלמי אמר עלה וכו' זאת אומרת שלא הילכו למדת הדין בממון (לפנינו בכתובות פ"ב ה"א ולממון) אחר הרוב וכו'. ונראה שהמלה בממון נוסף בירוש' מזמן מאוחר.

צד 88 שורה 29 יש להוסיף: ועי' בס' קורות ישראל להפראפעססאר שירער ח"א צד 638 בהערה.

צד 88 שורה 33 יש להוסיף ע"ד הרי מבוור: ועי' בס' קורות ישראל להפראפעססאר שירער ח"ב צד 167 בהערה.

צד 90 שורה 25 יש להוסיף: שבדברינו נוכל להשלים את דברי הפראפעססאר שירער (ח"ב צד 184 בהוצאה החדשה).

צד 91 שורה 36 יש להוסיף: עי' בשו"ת מהר"ם אלשיך סי' פ"ה שאלה ראובן לקח אשה במצרים וכו' ורוצה להוציא את אשתו ממצרים לדוד בדאמייאט וכו' ע"ש.

צד 93 שורה 34 יש להוסיף: פ"ט משנה ח' והעניים אוכלין וכו'. בפי' הרמב"ן עה"ת (ויקרא כ"ה ג') שנינו העניים אוכלין וכו'.

צד 95 שורה 32 יש להוסיף: בפי' הרמב"ן עה"ת (ויקרא כ"ה ז') והוזכר בירושלמי חד בר נש הוה חשיד עלי שמטתא וכו' ע"ש.

צד 96 שורה 7 יש להוסיף: ובכפתור ופרח סוף פרק מ"ט והיינו דאמרי' בירושלמי כל ששביעית משמטתו משמט שבועתו וכל שאין שביעית משמטתו וכו'.

צד 96 שורה 35 שאם לא יחד לו קרקע מדוע משמט. צ"ל מדוע אינו משמט.

צד 97 שורה 11 יהא לך פרעון מזון. צ"ל יהא לך פרעון מזה וכו' עד כאן וכו'.

צד 97 שורה 32 והלוקח יחוש לעצמו. יש להוסיף: במאור פ"ז ביבמות כמו שפי' בירושלמי העושה וכו' והלוקח יחוש לעצמו פי' כלומר יחוש שיניח להם נכסים בני חורין שיגבו מהם כדי שיהא יכול לומר להם הנחתי לך מקום לגבות ממנו וכו' עכ"ל.

צד 100 שורה 2 בן אמר אבא בשם ר' יוחנן. יש להוסיף שבעין זה הוא בירושלמי ברכות פ"ד ה"א (בד' וויניציא ז' ע"ג שורה ל"ו וע"ש).

צד 103 שורה 25 יש להוסיף: בספר חקת הדיינין סי' צ"ד אבל הר"י בעל העיטור ז"ל כתב דאין שמטת כספים נוהגת בזמן הזה משום דין דשמיטה יכו' ולזה הביא ראיה מהירושלמי וכן כתב הר' יהודה בר' יקר (על אודותיו ע' אהבת ציון בחלה צד 127) והר"ש בבה"ג (ע' בבה"ג הוצאת מק"נ צד 642) ומכל מקום בעקר כדברי הרי"ף ז"ל כמ"ש וכו' עכ"ל.

צד 104 שורה 27 יש להוסיף: בלקח טוב ובשכל טוב (שמות י"ב כ') מובא המשנה בשנויים.

צד 105 שורה 15 ובפי' רבינו חננאל ברה"ש ב' ע"א כדתנן בסוף מס' שביעית וכו'. כמות המס' שביעית היתה לפני רבינו חננאל כמו שהוא לפנינו כמו שנראה שר"ה כותב בסוף מס' שביעית וכן הוא לפנינו. ובמו"ק ג' ע"ב כותב רבינו חננאל בפרושו: ובתחלה פרק ראשון ממס' שביעית עד מהי חורשין וכו'. וכן הוא לפנינו. ובלקח טוב ושכל טוב (שמות י"ב כ') דתנן בשלהי מס' שביעית פרוזבול המוקדם וכו' ע"ש. וגם בכפתור ופרח פמ"ט (צד תרס"ו, הוצאת לונץ) והכי גרסינן לה מהניתין מס' שביעית בסוף וכו' דהכי איתא בירושלמי סוף מס' שביעית תניא וכו' עכ"ל.

צד 107 שורה 33 יש להוסיף: בספר חקת הדיינין סי' רל"ה עדים שהיו חתומים בשטר ואותו שעה הוא מקויים בב"ד וכו' צריך המלוה להביא עדים וכו' וכך מפורש בירושלמי בפרק זה בורר וכן פסק רש"י ז"ל אבל ר"מ ז"ל כתב בה' עדות וכו' ומורי תמ"ך תירץ דההיא דירושלמי דמשמע דקיום שטרות וכו' וההיא דמס' שבועות (צ"ל שביעית) וכדברי ר"מ ז"ל הוא בב"ד קבוע וכו'.

צד 111 שורה 13 יש להוסיף: ובתוס' עה"ת פ' ראה ובירושלמי מסיק מאן דחכים בחרא מסכתא ומוקרין ליה כגון (צ"ל בגין) תרתין צריך למימר בחרא לחודא אנא חכים עכ"ל.

צד 111 שורה 20 יש להוסיף: לכאורה יש לתמוה מה שייכות במשנה כאן שעיקרה מדיני שביעית לההלכות הלוה מן הגר וכו' וכל המטלטלין נקנין במשיכה? ומצאתי במגן אבות להרשב"ץ (אבות פ"ה משנה א') שכתב: דרך התנא הוא לשנות דרך גררא כל מה שדומה לאותה משנה וכו' ובאחרון משביעית כל רוח חכמים נוחה הימנו עכ"ל.

צד 111 שורה 22 ובתופספתא בבא מציעא. צ"ל בתוספתא ב"מ פ"ג, ובתוספתא הוצאת הרב צוקערמאנדל כל המבטל את דיבורו.

צד 112 שורה 4 יש להוסיף: פ"י ה"ט רבי זעירא ר' אבהו בשם ר' יוחנן. במדרש שכל טוב (בראשית ל"ח ל' צד 235). וגרסינן בירושלמי וכו' ר' יעקב בר אידי ור' אבהו בשם ר' יוסי וכו'..

צד 112 שורה 17 יש להוסיף: באור זרוע ח"ג (ב"מ) סי' קמ"ח ירושלמי וכו' ר' יעקב בר זבדי ר"א בשם ר"י טבעת אין בו משום ערבון וכו' עכ"ל. ובמדרש שכל טוב הנ"ל טבעת אין בה משום ערבון אפי' לקבולי' עלי' מי שפרע וכו' עכ"ל.

צד 113 שורה 22 יש להוסיף: ובסמ"ג עשין צ"ד כדגרסי' בירושלמי דאמר ליה רב לרבי חייא כריה וכו'.

נשמט מצד 113 בסופו: והיה לר' יודן עוד שני אחים: ר' שמעון בר טרפון (בבלי שבועות מ"ז ע"ב) ור' תנחום בר טריפון (כן בר' וויניציא בירוש' בכורים פ"ב ה"א ובד' אמשטרדם טרפון) ולר' טרפון התנא לא היה לו בנים זכרים (בבלי ב"מ פ"ה).

